

Одвічний Дух Десни

Володимир Ворона

Пам'яті мого батька,
Ворони Івана Івановича,
присвячую цю книгу.

*Для кого написана ця книга?
Для тих, хто удосвіта бреде лугом, збиваючи росу з високих трав,
зустрічаючи схід сонця на Десні;
хто заморожено слухає солов'їний спів, що з луною розноситься
над деснянською водою;
для тих, хто життя свого не мислить без нашої ріки і чиє серце
належить їй без останку.*

*Для тих, чиї душі споріднені з нашими, незалежно від того,
люблять вони Сейм чи Снов,
Дніпро чи Південний Буг, Дністер чи Дунай,
Амазонку, Урал чи Янцзи;
для тих чиї відкриті серця б'ються в унісон з нашими серцями
і з своєю Рікою, і з Лугом.*

*Для тих, хто живе серед бетону та асфальту і ще жодного разу
не спав просто неба;
хто ніколи не черпав пригорщами воду з ріки, аби напиться,
і не вставав до сходу сонця;
для тих, хто ніколи не вдихав п'янки аромати квітучого лугу,
але час від часу мріє про це.*

*Для тих, хто народившись в урбанізованому середовищі,
прагне жити у віртуальному світі;
хто не любить палкого сонця, рясного дощу та свіжого вітру
і боїться життєдайної повені;
для тих, хто не відчуває потреби повернутись до витоків, бо
"кому воно потрібне, те довкілля".*

*Для тих науковців, що вміють одне – вивчати життя Ріки
і цим ще й заробляти на хліб;
хто по службі своїй мав би першим знати всі її біди й печалі
і давно вже бити на сполох;
для наших вождів, що сидять по світу у владних своїх кабінетах
і близоруко вершать долі людства.*

Ця книга – для вас усіх.

Зміст.

Частина перша. У лузі.

I. Моя мандрівка

II. Ліс. Перші уроки

III. Вудка

IV. Панське. Рибальська школа

V. Пасіка

VI. Гатка

VII. Дід

VIII. Брудна

IX. Зима

X. Прибутна

XI. Золота круча

XII. Плес

XIII. Журавльове

XIV. Наші озера

Частина друга. Коли ти – свій.

I. Сохачі

II. День рибалки

III. Юшка

IV. Коли ти – свій

V. Бабине літо

VI. Жовтень на Десні

VII. Човен

Частина третя. Час – як вода.

I. Короп

II. Ліс. Сорок років потому

III. Журавльове. Вбита тиша

IV. Ніч під зорями

V. Мій вибір

VI. Коза: "... і на круг свій вертається вітер"

VII. Вже перед прірвою чи ще на роздоріжжі?

Благословенні води літ,
Літа Десни благословенні
І часу вічного політ
В однім осяянім іменні.
М. Вінграновський.

Частина перша. У лузі.

Моя мандрівка.

Сон кудись пропав, мовби його і не було. Я розплющив очі. Біле-біле світло заливало всю нашу кімнату. Воно не різало очі, як ріже їх світло сонця, коли раптом, отак зненацька, прокинешся вранці, а його промені вже гріють тобі обличчя.

Батько з матір'ю ще спали на своєму ліжку. Мені було так добре, так чомусь спокійно і легко, що через це почуття легкості я раптом без будь-яких зусиль, від одного лише свого бажання, піднявся над диваном, на якому спав, аж до самої стелі; поволі, але напрочуд легко, не поспішаючи, проплив, саме проплив, а не пролетів, до комина грубки, завис там під стелею, роздивляючись не таку вже й велику, скоріше навіть невелику, кімнату, в якій ми жили; розгледів найменшу шпаринку на побіленій мамою стелі, кожну волосинку, що залишилась від маминої щітки і кожну найменшу нерозтерту грудочку глини чи крейди на її поверхні.

Нітрохи не дивуючись своєму раптовому польотові, я облетів усю кімнату і не бажаючи будити батьків лише через цей свій політ, не вбачаючи вже в цьому ніякої дивини і ставши переконаним, що тепер так буде завжди, я раптом розтанув у повітрі, як тане легенький димок від батькової цигарки і знову міцно заснув під своєю затишною ковдрою.

...Настав гарний суботній червневий ранок. Прокинувшись, я лише на хвилину затримався в ліжку і, потягуючись, згадав про свій політ. Було і дивно, і трохи радісно від передчуття чогось нового, незвіданого, такого, що відкривається перед тобою ось прямо зараз, прямо на очах.

Сяк-так вдягнувшись, я вийшов з кімнати. Батько збирався на службу і саме торохтів своєю бритвою в пластмасовому стаканчику з гарячою водою, збиваючи таким чином поголену щетину. Стоячи поряд з ним і спостерігаючи, як він голиться, я зізнався:

- А я сьогодні літав, - і лише задля того, щоб це не виглядало як брехня чи вигадка, додав: - Мабуть, уві сні.

Батько, піднявши голову та дряпаючи бритвою свою засмаглу ший, не виявив ніякого здивування від моїх слів і з легкою натугою, бо був дуже зосередженим, промовив:

- Це добре. Літаєш - значить ростеш.

І, провівши рукою по виголеній місцині, аби перевірити, чи не залишилось, бува, там ще якого острівця щетини, додав:

- Я теж літав уві сні, коли був таким, як ти.

Ось! Хай і уві сні все це відбувалось, але ж, виявляється, це дійсно звична справа для кожної людини і якщо я теж почав літати, то, певно, вже досить скоро стану дорослим.

- А ти і тепер літаєш? - з надією спитав я.

- Ні, тільки тоді, як був малим. Кажу ж тобі - це така прикмета: якщо уві сні літаєш, значить ростеш.

Трохи помовчавши, бо саме закінчував голити щоку під лівим вухом, батько звичайним буденним голосом додав:

- Завтра поїдемо на Десну - треба до пасіки навідатись. Хочеш?

Хто б же ж такого не хотів?! Від почутого я весь день не ходив, а, здавалось, літав. За нашою хатою, в саду, є маленький лужок із зеленою-презеленою травичкою, ніжною та шовковистою. Ми звемо її точком. З весни на точку стоять наші вулики, бо те місце, де вулики стоять, якраз і зветься точок. Та як відцвітають сади, то вулики перевозять на луг або в поле. Там наші бджоли збирають мед з квітів. Тоді батько на своєму веломоторі частенько їздить на пасіку, бо за бджолою око та й око потрібне. Позаторік, як я був ще зовсім малим, а мамі лікар у лікарні вирізав апендицит, то на мої постійні запитання, де це поділась наша мама, батько незворушно відповідав: "На пасіці бджоли колише".

Мені хоч і було трохи сумно і не уявлялось як це можна такі маленькі бджоли колисати, але я тоді був ще зовсім малим та дурним, всьому вірив і вдруге того дня до тата з таким запитанням не чіплявся. Я все уявляв собі та уявляв, як воно таке може бути, - колисати бджоли, - і ніяк уявити не міг, і ото доки сушив собі голову над цією заковикою, батько встигав зайнятись своїми справами.

До цього дня мені ще жодного разу не довелося побувати на пасіці, коли вона стоїть не вдома, тож про таку розвагу я навіть і не мріяв.

Звичний для мене світ, де я почуваюсь як риба у воді, складається з нашої садиби, частини вулиці від нашого двору до двору мого друга - Сашка Журавльова та ще пастовника - чималенького вигону-лужка, що розпростерся в низинці між людськими городами нашої і сусідньої вулиць, порослого високою, нам по пояс, густою зеленою травою та рядком вербових кущів посередині, які неначе ділять його навпіл. Нашого світу нам цілком вистачає, аби знайти собі заняття по душі і не нудьгувати, але поїхати завтра на пасіку, що стоїть бозна-де, аж на самій Десні, то вже таке везіння і така радість, які, можливо, тільки один раз в житті і випадають. От неспроста ж я літав уві сні!

Десна! Жодного разу не доводилось мені на ній бувати, але хто ж не чув цього слова? З Десни рибалки привозять широчезних, немов ота кришка від виварки, лящів, або сомів, завбільшки з доброго дядька, які можуть і живого гусака проковтнути. Коли на Десні весною рушає з місця лід, то гримить і гуркоче на весь білий світ, дарма що до неї бозна як далеко, так далеко, що мені навіть уявити це важко. Там інший світ, невідомий, таємничий, світ дорослих чоловіків, там.. ну... там немає місця дитячим забавкам, от!

Десна! Тільки почуєш це слово - враз стрепенешся: про що там говорять?

Слово, яке повагу одразу викликає і, хоча коротке, але й широкі та просторе водночас; світле, неначе синє небо, але й яскраве, як веселка на ньому під час дощу; хоча і не дзвінке, але соковите та смачне: Десна!

...Як довго тягнеться час! Сьогодні неділя і свято – Трійця, а вчора, збираючись на службу, батько сказав, що на Трійцю поїдемо на пасіку! А пасіка ж наша стоїть на Десні і їхати будемо підводою – через Короп, потім лугом, поміж озер, аж до Десни. Про дорогу я вивідав учора в діда, хоча, по правді, не дуже що й зрозумів з його розповіді. Ми з ним тоді довгенько готувались до Зеленої неділі: дід приніс із лугу цілий сніп яюру-лепехи і ми тим яюром встелили всю хату, а потім ще ходили ламати клечення і тим клеченням – кленовими і липовими гілочками з зеленими листочками – прикрашали хвіртку та ворота, а потім ще й двері в хаті, в сараї, в клуні та погребі. І в дворі, і в хаті від цього стало весело та святково, особливо в хаті, де, тільки-но зайдеш, відразу чути такий свіжий, з прохолодою, запах світло-зеленого яюру; навіть дихається тепер яось по-особливому легко. Мама зранку вже встигла збігати на базар і готується до нашої мандрівки, а батька все нема та й нема. Батько служить в пожежній частині, раз на чотири доби вдягає синю військову форму з трьома трикутниками в петлицях, підперезується широким та товстим шкіряним ремнем і в кашкеті, військовій формі та чоботях, високий і міцний, виглядає справжнім військовим. Хоча на батьковій службі є цілих два пожежні автомобілі, якими гасять пожежі, проте на хазяйстві мають ще й коня, списаного в якомусь колгоспі, бо підупав на ноги, але цілком придатного для неважких господарських робіт. Бозна, як звали того коня змалечку, але пожежники нарекли його дивним іменем – Блюма. Тож сьогодні гнідий, з темною гривовою Блюма повезе нас на пасіку. Вночі я погано спав – все марила майбутня подорож. Я ворочався та й ворочався на своєму дивані, ніяк не міг заснути – не давала спокою мені Десна, якої я ще жодного разу не бачив, але лише одна тільки назва котрої викликала у мене захват і трепет: уявлявся мені якийсь незвіданий, таємничий та незрозуміло привабливий світ, повний пригод, небачених див і ще чогось невимовно захопливого, що так манить до себе кожного хлопчика – майбутнього чоловіка.

Як поволі плине час! Годинник із зозулькою, котрий висить у великій кімнаті, де сплять дід з бабою, показує восьму ранку; я в своїй уяві чую, як ревуть машини в пожежні – це одна зміна передає їх іншій; уже й пів-на-дев'яту, а батька ще нема. Я вже сам не свій – раз по раз виглядаю за хвіртку та дарма – вулиця пуста. Знову забіг у хату: велика стрілка переповзла трохи вгору, показує вже мало не дев'яту годину. Ну де оце можна їздити?! Майже в розпачі подався в садок.

За хатою, під ринвою, якою в дощ стікає з даху вода, стоїть велика, лише трохи нижча від мене, дубова діжка, повна води. Ще жодного разу не бачив я, щоб вона була пустою – її тримаємо на випадок пожежі, в ній завжди води по самі вінця і живуть малесенькі пуголовки, схожі на живі коми або на чорне просяне зернятко з роздвоєним хвостиком. З тих пуголовків, каже батько, народжуються комарики. Вода в діжці знизу холодна, а вгорі тепла і пуголовки тримаються теплого верху: щільно усіявши поверхню, гріються на сонечку. Варто лише наблизитись до діжки, як вони кидаються навтьоки і тоді поверхня вся мережить, неначе сипонули по ній маком. Діжка має свій, особливий запах – сирого дубового дерева, застоюної води і ще чогось, – мабуть пуголовків, які невідомо як в неї потрапляють і невідомо чим харчуються.

Тьопнувши по воді рукою, сам не знаю для чого, подався до клуні – аби тільки згаяти час. Довга, висока наша клуня вкрита соломою, стіни її зроблені з товстих дощок, які вставлені у видовбані в дубових стовпах канавки, солом'яний дах виглядає вищим, ніж стіни, через що здається, неначе це він своєю вагою втиснув їх у землю. Клуня і зовні має вигляд таємничий та похмурий, а варто лише прочинити важкі ворота, то і взагалі стає трохи лячно: тільки й дивись, щоб бува з її глибини не наскочила на тебе якась потороча. Але то я раніше боявся, коли був ще зовсім малим та й то лише доти, доки очі звикали до темряви. У клуні прохолодно, раніше тут тримали збіжжя, а на вишках під самим дахом – сіно корові на зиму. Та корову давно, років з п'ять, як продали і тепер сюди зноситься все, що в хазяйстві не потрібне, а викинути геть не піднімається рука. Тут стоять якісь діжки, купкою покладена цегла, тьмяно виблискує оцинкованим боком, чекаючи свого часу, наша медогонка, попід стіною вишикувались вила, граблі, лопати, а там далі, в темряві, вже й не добереш до пуття, що воно таке наставлене та накладене.

Якось батько розповів мені, що одразу після війни знайшов він у нашій клуні(!), під цеглиною(!), справжній німецький тесак, – такий великий кинджал, а на ньому був намальований череп з кістками та надпис "Аллес унд Дойчланд". З того часу і не дає мені спокою клуня: а раптом і мені повезе, і я щось таке знайду, може навіть і не тесак, а пістолет, або справжнісінький автомат! От тоді вже настріляємось із Сашком вволю!

Тому час від часу я, зайшовши до клуні, то розгрібаю на земляній долівці залишки прілого, перетертого на труху сіна, то перевертаю цеглини, які там лежать, але все марно. Коли мене за цим заняттям застає дід, він тільки знічев'я рукою маше: "Пусте се! Коли те було...". Але я все ж вірю в своє щастя. От і зараз, аби згаяти час, попорпаюся в отому, найтемнішому, кутку. До нього ще не дійшли мої руки, та й моторошно трохи...

Я вже набираюсь духу, аби розпочати пошуки, коли раптом краєм вуха чую скрипіння воза за хвірткою, а потім і брязкіт її клямки.

– Батько! – і я прожогом вискакую з клуні та щодуху мчу в двір.

Батько не один – у двір заходять вже тітка Шура, його сестра, дядько Левко, її чоловік, та Тася, моя двоюрідна сестра. Так ось чому батько затримався – заїжджав за ними на Клевеню. Це так їхній куток зветься – Клевеня. От ми з татом, мамою, дідом та бабою живемо на Кулях, а інші мої дід та баба живуть на Бору – там..., далеко-далеко, на іншому кінці Коропа, під самісіньким лісом.

– Їдемо?! – це я до батька.

– Який ти скорий, – посміхається він, – ось зараз перевдягнуся, поснідаємо з дядьком Левком, зберемось та й поїдемо.

Мама, поставивши для них на стіл сніданок, починає виносити з хати різні кошики із загорнутими в газетний папір харчами та складати їх на возі. Запряжений, але розгнуданий Блюда, натягуючи прив'язані до шули воріт віжки, апетитно хрумкає дивом вцілілим у нашому погребі торішнім буряком. Віз, повний сіна, застелили великим полотняним рядном, посеред нього вже стоять рогозяні кошики з наїдками, а

мені так кортить швидше поїхати, що я, не втримавшись від спокуси, здираюсь на воза, на самий передок і пробую взяти до рук віжки. Блюма собі хрумкає та хрумкає, довгим темним хвостом хвоськає себе на обидва боки, відганяючи набридливих мух, аж раптом, мабуть з досади на надто вже докучливу муху, помах хвоста виявляється сильнішим, через що якоюсь прядкою дістається і мені, прямісінько по лівій щоці та губах. Біль такий різкий та пекучий, що аж сльози навернулись і я, схопившись рукою за обличчя, відсахуюсь подалі від хвоста, вглиб воза. Враз пропав мій запал і настрій зіпсувався – зізши з воза, повертаюсь у двір та намагаюсь нишком прослизнути в хату.

Від маминого пильного ока не сховаєшся ніде, бо відразу ж чую:

– О, а це що таке?

– Мабуть, від Блюми отримав, – посміхається батько, а я вже відчуваю, як підпухла ліва сторона губ та горить щока, проте скаржитись не збираюсь, ще, чого доброго, влетить мені нізащо і на пасіку не візьмуть.

Швидше б уже їхати! Так, дивись, незчуємось, коли й день мине. Але сказати про це вголос мені, малому, незручно і я, згоряючи від нетерпіння, не можу знайти собі місця, вештаюсь із хати у двір, з двору в хату. Ну чому дорослі нікуди не поспішають?!

Аж ось нарешті всі посідали на воза: батько спереду на ліву сторону, я за ним, трохи далі, щоб, бува, не дісталось знову хвостом, за мною – дядько Левко, а по правій стороні наше жіноцтво. Блюма вже загнuzданий і віжки відв'язані.

– Н-но, Блюма, – тьопає віжками, ще й прицмокує, батько.

Рушили. Кінь наш підтюпцем котить воза, здіймаючи по вулиці легеньку куряву і ми все більше віддаляємось від нашого двору. Проминули вже і Федоренків двір з височезною вербою, на якій живуть чорні, завбільшки з мою долоню, рогаті жуки-олені, проїхали і Шамра, і Ворожбита, проїхавши ще трохи, звернули на вулицю Дружби, всю забудовану новими будинками, довгенько по ній їхали, аж доки не виїхали на незнайоме мені перехрестя.

– Оце тобі Михайлівка, – чую я від батька і розумію, що мова йде про назву тутешнього кутка.

Назустріч нам на велосипеді, з привязаними до нього довгими вудками, котить русявий повновидий та горбоносий дядько.

– Здоров, Мишко! – вітається батько. – Ну що, як справи?

– Двоїх везу, – з російською вимовою, явно задоволений, відповідає рибалка.

– Як там вода? Висока ще? – знову запитує батько.

– Помалу спадаєт.

Не дуже зрозумівши про що йде мова, я запитую:

– Тату, а чому це – Михайлівка? Бо тут одні Михайли живуть?

– Ні. Церква раніше стояла, Михайлівська. Тому і куток так назвали.

– А куди ж вона поділась? – роззираюсь на всі боки.

– Давно, ще перед війною, комсомольці розібрали.

– Навіщо?

– Спитай ти в них: навіщо? Співали "Весь мір насілья ми разрушим" та й розібрали

дощенту. Височезна церква була; памятаю, як десь тут лежало багато дубових колод з неї, – показує батько рукою і продовжує:

– Хотіли комсомольці навчитись будувати. Заведуть, бувало: "Ми наш, ми новий мір построи́м", колоди ті почали обтісувати, мовляв, треба ж на чомусь вчитись. Погрались кілька днів та й покинули, не по їхніх зубах виявився той дуб. Он там стояла церква... Н-но, Блюма! – батько підганяє коня віжками.

Тим часом наша підвода в'їхала у вузеньку вуличку, яка майже одразу круто пішла вниз під гору, батько, відкинувшись назад, натягнув добре віжки, аби Блюма не поніс була нашого воза, а перед моїми очима раптом виник неозорий зелений простір з мальовничо розкиданими темно-зеленими купами кущів та виблискуючими проти сонця смужками синьої води, котрі неначе магнітом притягували мій погляд.

– Ото Десна?! – в захопленні вигукую я, навіть не зосередившись поглядом на одному якомусь місці.

Батько, попускаючи вже віжки і, мабуть, не зовсім мене зрозумівши, каже:

– Ні, то Коноплянка. А Десна – он там, бачиш верби стіною стоять? Я й не помітив одразу, що там, ген-ген на видноколі, вправо і вліво, наскільки око бачить, стоїть, неначе в легкому тумані, сизувато-зелена стіна дерев. Це ж як далеко! Та ми й до вечора туди не доїдемо...

А віз наш тим часом, скотившись під гору, вже з'їхав на зелений луг, справа підпертий лісом і вузенькою річечкою, зате зліва – безкрай та неозорий. Береги річечки, та й вона сама, всіяні гусячими та качиними виводками; зліва, попід горою, з якої ми щойно з'їхали, пасеться стадо корів, а попереду, подалі від нас, видно ще одне, набагато більше стадо.

– А це яка річка? – запитую я.

– Це Доліне, – каже батько. – Раніше, мабуть, річка була, а зараз так, вважай, велика калюжа, гусячий рай.

– Калюжа? – в моєму голосі недовіра та розчарування.

– Ну, озерце.

– А чому не річка?

– Бо течії немає. У річці вода тече, а в озері – стоїть.

– А це ж ліс? – я показую рукою на дерева, що ростуть на протилежному березі Доліного.

– Вільшняк, – каже батько і я розумію, що ні, не ліс, а щось таке... Одним словом, "вільшняк".

Доліне круто повертає від вільшняка вліво і несподівано обривається. Колія тут чомусь розквашена, Блюма з натугою тягне воза, копита його чвакають в багнюці, дорога услід за Доліним звертає вліво, а направо від неї, там, де озерце закінчується, відходить ще одна, прямісінько до далекої стіни дерев на видноколі.

– Нам же туди! – хвилююсь я, показуючи рукою на сизо-зелену стіну.

– Об'їхати треба, – заперечує батько. – Там Коноплянка, Хлопчаче.

– Що хлопчаче? – дивуюсь я.

- На Коноплянці, на озері, місце таке, Хлопчаче зветься. Там зазвичай хлопці купаються, в воду пірнають, бо глибоко. А отам - Дівчаче, там для дівчат купальня, бо набагато мілкіше.

Я намагаюсь розгледіти де ж воно, те озеро, та дарма, з воза води мені не видно; хоч як не вдивляюсь, нічого, окрім рівного луку не бачу

- Дивись, - показує батько, - онде рибалка йде. Ото там Коноплянка.

І я раптом помічаю, глянувши в напрямку батькової витягнутої руки, як немов із під землі виростає постать рибалки з вудкою, що прямує в той же бік, куди їдемо ми. Тепер вже і я починаю відрізняти на рівній одноманітно зеленій поверхні луку якусь темнішу смугу, а вдивившись в неї, розумію, що то мені видно протилежний берег Коноплянки, самої ж води з воза і не побачиш зовсім.

Тим часом наша підвода опинилась вже біля великого стада корів, які перегородили нам дорогу і, не звертаючи ані на нас, ані на Блюму жодної уваги, пасуться або переходять дорогу, котрою ми їдемо. А то ще стане якась прямо перед нами і ди-и-ви-ть-ся великими своїми очима, немовби нас і взагалі немає, немовби і ми - не ми, а пусте якесь місце. Блюма навіть зупинився і батькові довелося встати з воза та ляснути кількох з них пугую. Їхати через те стадо було трохи лячно і наші жінки почали підбирати на воза ноги та погейкувати на них:

- Гей!

- Гиля!

- Ану, пішла!

Нарешті ми таки пробрались через стадо, дорога звернула ліворуч, потім праворуч, знову стала розквашеною, як біля Доліного; тепер і справа, і зліва від нас я побачив воду.

- Ото, - батько киває головою праворуч, - Коноплянка, а зліва, - показує рукою, - Стара Коноплянка.

- Чому Коноплянка?

- Коноплі тут колись мочили, - озивається дядько Левко.

- Коноплі? А навіщо?

- Мочили, потім тіпали, волокна вибирали, сукали з них нитки та ткали полотно - пояснює він.

Доки я міркую над почутим, батько натягує праву віжку і Блюма звертає з виїждженої дороги праворуч. Обігнувши Коноплянку, ми котимо тепер по її високому протилежному березі і звідси мені добре видно озеро. Ще минулої зими я вивчив усі букви і нині Коноплянка нагадує мені величезну синю літеру "Т", тільки перевернуту догори ногами. Проїхавши вздовж ніжки та обігнувши зліва перекладину, наша підвода простує якраз понад серединою букви. За Коноплянкою луг зовсім інший - висока, врівень з нашим возом, трава, скрізь, куди не кинеш оком - щось квітне: і білим, і жовтим, і червоним, і синім кольорами. Вітерець час від часу гонить лугом строкаті хвилі і тоді навіть дихати стає важко від п'яного аромату, а саме повітря видається таким густим, що його неначе п'єш, а не вдихаєш. Вражений побаченням, я надовго

замокую, тільки раз по раз роззираюся на всі боки. Раптом зліва помічаю зовсім маленьке кругле озерце, геть усе встелене великими білими квітами. Їх так багато, що вода поміж них ледь вгадується, вони навіть закривають собою зелене латаття.

Я встаю на возі, тримаючись за батькове плече, аби краще роздивитись те озерце, коли раптом з його поверхні злітає два чималеньких птахи.

- Бачиш, то - качки, - батько проводить птахів поглядом. - Подались, мабуть, на Коваленчиху.

У нас вдома теж є качки, проте щоб вони літали, - такого я ще не бачив.

- То дикі качки, - пояснює батько. - Свійські не літають, а дикі - ого! На зиму в Африку перелітають.

- Де слони?

- Туди. Н-но, Блюма!

Дорога, якою ми їдемо, не зовсім на дорогу і схожа: однією стороною віз котиться по вузькій рівнесенькій стежечці, такій гладенькій - хоч боком по ній котися, а другою - просто по витоптаній у траві колії; видно, що подеколи тут ще хтось крім нас їздить возом.

- Це рибалки велосипедами так стежку вкатали, - батько неначе читає мої думки. - Тепер вона нас до самої Десни приведе.

Поглянувши вперед, я помічаю, що сизо-зелена стіна дерев, яка від Доліного видавалась мені дуже далекою, значно поближчала і набула вже звичайного зеленого кольору, але все одно, до неї ще дуже далеко. Озираючись, я бачу на видноколі, в тій стороні, звідки ми їхали, купол церкви, що синіє над деревами та біленькі хатки поміж ними. А навколо лише зелений простір, багатобарвний килим, що колишеться під вітром і виблиски води під сонячними променями, якої стає дедалі більше...

Сонце піднялось вже височенько і нам, мабуть, було б дуже жарко, якби не вітерець, що здуває з нас спеку. На небі почали з'являтися білі, схожі на перини, чи подушки, хмарки, і я, певно, вперше в своєму житті, в захопленні спостерігаю за красою природи: і за цими хмарками на блакитному небі, і за переливами квітучого різнотрав'я, і за темно-зеленими купами кущів та дерев, що вимальовуються тепер попереду нас на видноколі.

Щось незрозуміле бентежить мою малу душу, заповонило її і підносить над землею, а вона, зраділа та зачарована, ширяє в небаченому досі просторі разом з отими сіренькими, схожими на ластівок, пташками, котрі носяться в повітрі і пронизливо сюрчать.

Стільки небаченого раніше, стільки вражень вихлюпнулось на мене за такий короткий час, за один лише початок дня, і через це раптом прокинулася в мені цікавість до навколишнього світу: звичайного та буденного, коли знайомишся спочатку з чимось одним, потім вже, поступово, - з іншим, але такого чудесного, коли він відкривається перед тобою весь одразу, у всій своїй незорості та неосаяжності.

Я кручу головою на всі боки, намагаючись нічого не пропустити, все побачити. Скрізь буяють квіти: зовсім простенькі, не пишні, але їх стільки, різних-різних, що їм

тісно навіть на цьому нескінченному лузі і вони губляться, зливаючись в одне багатоколірне безмежжя десь там, на краю видимого мною світу. То ближче, то далі виблискує синя вода і там, де вона є, там і трава вища, і квітів більше і птахи співають голосніше. Пташиний спів лине звідусіль – від води, з густої трави обабіч дороги, з повітря. А це прямо над нами якась пташина зависла, неначе прив'язана на невидимому мотузочку і дзюрчить яскравим соковитим дзвіночком; із землі їй підспівують коники та інші, нечувані раніше мною комахи; щось побігло від нас убік, колихаючи густу траву, на кожній стеблині якої, здається мені, хтось сидить; кілька бджіл (чи не наші, бува?) промайнули в повітрі, і – о! – жаби вибухають хором в заповненому водою видолинку, а там далі, де знову виблискує вода, там хтось завів скрипуче: "Дир-р! Дир-р!" і, як це не дивно, але вони, всі в купі, не заважають одне одному, навпаки, всім своїм співом неначе закликають нас: "Нумо ж, чого ви мовчите?! Приєднуйтесь!" Я б і заспівав, якби хто навчив, та ніхто, здається мені, і уваги не звертає на те, що робиться довкола. Скільки разів помічав я, якими лінивими та байдужими бувають дорослі... Ех!

Зліва перед нашими очима відкривається ще одне озеро, вигнуте, немов шабля, наполовину заросле лататтям та якимись круглими гладенькими стрілами з китичкою на кінці кожної.

– Це ось – Човник, – розповідає мені батько. Гарне раніше озеро було, а тепер, бачиш, – ситняком заростає.

А я раптом помічаю, як в густій траві біля смуги отого темно-зеленого ситняку, що відділяє воду від похилого берега, ходить добре знайомий мені птах – білий, довгошийй, з чорними крилами і хоча він майже як я заввишки, але з високої трави виглядає лише одна голова на довгій шиї.

– Гайстер! Гайстер! – в захваті, що перший це угледів, лементую я і птах, очевидно, злякавшись мого крику, важко підіймається в повітря, якийсь час летить низько над водою, потім перестає махати крилами, повертає до берега і, виставивши вперед себе довгі ноги, опускається в траву, подалі від нас.

Ми вже давненько їдемо лугом і стає помітно, як ще більше наблизилась до нас стіна верб на видноколі. Я навіть уявити собі не міг всього, що побачив на лузі, а це ж лише тільки дорога до Десни! Перед нами все стелиться безкінечний, здається мені, завітчаний барвистий луг, вкритий густою зеленою травою, а там, куди ми прямуємо, він неначе впирається в оту стіну з височенних верб, за якою вже нічого не видно, і таке враження, що там далі нічого вже й нема. Я не можу збагнути: де ж Десна – чи до верб, чи в тих вербах, чи за ними, але запитати ніяк не зберусь, настільки багато нового та цікавого відкривається перед моїми очима і все хочеться побачити, і нічого не пропустити...

Знову перед нами немов з-під землі виникає ще одне озеро, зовсім вузьке, але довге, покручене, геть поросле на обидва боки від нас лататтям, і стежка, якою ми їхали, збігає похилим, виїждженим спуском прямо до відкритої води і в воді зникає, потім з'являється аж на другому боці озера та, немов би нічого й не трапилось, мандрує

собі далі лугом, тримаючи все один і той же напрямок – до стіни з високих верб, які видаються вже зовсім поряд і скоро, здається мені, закриють півнеба.

– Ну от і Філонів бродок. Як на той бік переберемось, то вважай, що до Десни можна буде й шапкою докинути.

Перед самою водою дядько Левко та жіноча наша половина позлазили з воза, аби Блюмі було легше тягти воза і розбувшись та піднявши спідниці вище колін, а дядько Левко засукавши холоші штанів, побрели, забираючи лівіше, бо там, вочевидь, було мілкіше. Ми ж з батьком залишились на возі і Блюма потихеньку побрів у воду, а зайшовши до середини броду, раптом зупинився, опустив голову до самої води та голосно дмухнувши на неї, з насолодою почав пити. Батько не підганяє його і я з воза добре бачу чисте піщане дно, сіреньких рибок, які розбігаються на всі боки від воза; коли раптом, – я навіть здригнувся від несподіванки, – щось як лясне по воді в лататті правіше від нас, аж бризки полетіли на всі боки і вода завирувала!

– Ач, щука полює, – незворушно озвався батько, – от тобі й бродок. Води по коліно, а щука і тут стоїть. Ми малечу налякали, то вона й перестріла її в лататті.

Блюма напившись, добре напружується, перш ніж зрушити воза з місця, та все-таки витягує його з води, подолавши брід; дорога вже пішла в гору і ми піднімаємось знову на рівний луг, де чекають на нас, обтираючи об траву мокрі ноги, наші жінки та дядько Левко.

Всі посідали на воза, жваво обговорюючи полювання щуки та роблячи здогадки скільки б вона могла заважити: кілограм, чи, можливо, і всі два.

Слухаючи про щуку, я якось і не помічаю, що верби опинилися зовсім близько і, поглянувши вперед, раптом бачу, що між лугом та вербами є якась, начебто, прірва; правіше від нас вона закрита густим верболозом, зате зліва добре видно, як вона вигинається неначе велетенська підкова, або як дуга, в яку запряжений наш Блюма, а прямо перед нами мені через коня нічого не видно. Ми підїжджаємо до цієї дуги посередині; десь далеко, на обох її кінцях, зненацька щось зблиснуло синім, напрочуд свіжим кольором, як блищить вода в озерах, котрі ми вже бачили на лузі; я ще не встигаю зрозуміти, що то воно таке, як батько простягає вперед руку:

– Хотів бачити Десну? Ось вона!

Все ще не розуміючи про що це він каже, я спинаюсь на возі на рівні ноги, тримаючись за батькові плечі, і, глянувши вперед, вмить бачу перед собою, як та прірва, що дотепер розділяла луг та стіну верб, виявилася вся заповнена водою і води в ній стільки, скільки я ще жодного разу у своєму житті не бачив, та що там не бачив, навіть уявити собі не міг, що її може стільки бути.

Блюма, керований батьковою рукою, підїхавши до самої прірви, повертає ліворуч, наша підвода котиться прямісінько понад Десною, а мені від побаченого перехоплює подих.

Десна! – ось вона виявляється, яка: вигнулась привітно велетенською дугою прямо до наших ніг, така широка, що в ній відбилося мало не півнеба разом з легкими хмаринками, і вода в ній – сріблясто-синя, виграє блискітками сонячних променів,

мерехтять легенькими хвильками, що здіймає на її поверхні пустотливий вітерець; а там, попід берегами, де нависають кущі і дерева, куди не дістає подих вітру та не зазирнуло ще сонечко, – там вона темно-зелена, непорушна, немов вилита із пляшчаного скла.

Береги з нашого боку високі, круті, неначе справді прірва; правіше – піщанисті, а чим далі лівіше – з глини, голі; лише де-не-де ростуть на них кущики трави; зате на обох кінцях деснянської дуги – суцільні зелені хащі, не видно їм кінця-краю: все кущі та кущі, а поміж ними височенні дерева мало не дістають неба, а над деревами птахи кружляють, а в тих хащах, мабуть, повно звірів...

Зате протилежний берег – низенький, дуже пологий, привітно манить око жовтим пісочком, за яким протягнулась смужка ніжно-зеленої травички, так і хочеться пробігтись по ній босоніж; за травичкою піднімаються кучеряві густі кущі верболозу, а за ними, здається мені, підпирає саме небо ота стіна височенних верб, що вишикувались вздовж всього протилежного похилого берега і яку ми бачили так далеко, і так довго до неї їхали.

Раптом неначе якийсь велетень пожбурих у воду біля протилежного берега цілу брилу: вибухнула вода, бризки піднялись високо, хвилі покотились від того місця на всі сторони і знову все стихло.

– Що то таке?! – з тривогою запитує я в батька.

– Сом, мабуть, полює, або шука велика, – батько і сам з цікавістю поглядає на протилежний берег.

І всі на возі, одразу пожвавішавши, говорять про те, яка велика риба водиться в Десні і які є в Коропі рибалки, скільки багато і якої ловлять вони риби.

Я знову встаю на возі, щоб подивитись, чи не побачу я часом того сома, але батькова рука змушує мене сісти, якраз саме вчасно, бо підвода наша смикнулась, скотилась у вузенький глибокий видолинок, тут же піднялась вгору, потім знову скотилась в наступний, потім в ще один, неначе ми не на возі їдемо, а розколихуємось на величезній гойдалці, проїхала вузеньку смужку кущів та невисоких дерев, що ростуть по дну останнього видолинка і тут ми потрапили на невеличкий луг. Він, безперечно, набагато більший від нашого пастовника, більший навіть від двох пастовників, разом узятих, але він не такий безмежний, яким ми щойно їхали. З трьох боків його оточили верболози, а з четвертого, справа від нас, Десна відокремила його від решти світу, через що місцина видалась мені такою затишною та домашньою, неначе я знав її все життя.

Майже проїхавши цей маленький луг з одного його кінця в інший, ми звертаємо вліво від Десни і я бачу, як в, здавалось мені, суцільних хащах верболозу відкривається раптом неширока, вузька навіть від нашої вулиці, але довга прогалина і там, далі в ній, видно два ряди вуликів на обидва боки та маленьку, знайому мені, зелену хатку. Я знаю, ту хатку батько сам зробив колись із тоненької фанери, аби вона була легкою; всю осінь та зиму вона лежить, розібрана, у нас в клуні, а коли пасіку вивозять куди-небудь, з нею мандрує і зелена хатка, аби слугувати пасічникам за житло.

На пасіці стоять не лише наші вулики, а й ще трьох батькових друзів – братів Гузьків: дядька Василя та дядька Дмитра і ще їхнього двоюрідного брата Михайла, найстаршого з усіх, який втратив на війні руку і якого з повагою звать Капітаном.

На пасіці хтось хазяйнує; почувши чи побачивши нас, знімає з голови чудернацького пасічницького бриля з сіткою, що повністю закривала йому обличчя, і прямує до нас – високий, повновидий.

" Дядько Василь!" – пізнаю я його.

Батько, трохи не доїхавши до вуликів, зупиняє підводу; дядько Василь, підійшовши, здоровається з усіма і мені, як дорослому подає свою широченну, немов ведмежа лапа, долоню:

– Здоров був! По мед приїхав?

Щось не доберу, всерйоз він мені це каже, чи кепкує, тому вважаю за краще промовчати та підступити ближче до батька.

Так ось яка вона, пасіка на Десні! Немов зелена вулиця з двома рядами іграшкових хаток, що дивляться одна на одну льотками-віконцями, А дух тут який! Густий, застояний, дух воску та меду, запах бджолиний, який ні з чим не сплутаєш, гул в повітрі від працюючих бджілок, що невтомно снують до своїх вуликів та назад, до квітів. І все тут таке цікаве, незвичне, та що там незвичне, – небачене! Воно звалилось раптом на мене, засипало враженнями з головою і я борсаюсь в них, а їх все додається та додається...

Батько тим часом випрягає Блюму з воза і ми ведемо його "на пашу", – назад, на оцей затишний луг, бо тут багато конюшини, яку так любляють коні. Зтриноживши коня, полишаємо його самого – він і без нас дасть собі раду, а нам треба до бджіл навідатись, бо, хоча і свято сьогодні, і працювати через це гріх, але ось-ось бджоли роїться почнуть і тут прогавити ніяк не можна.

– От із бджолами упораємось, – каже батько, розпалюючи пасічницький димар, – підемо з тобою рибу на юшку ловити.

Рибу мені ще ніколи не доводилось ловити. Рибу то й рибу. Буде про що Сашкові розповісти.

Мама з тіткою Шурою і Тасею хазяйнують вже на всю катушку: в затінку під молоденькою вербою, в стороні від вуликів, розстелили ряднину і розкладають кошики. Дядько Василь з дядьком Левком прилягли біля них на травичку, розмовляють про щось своє: доросле, нудне.

Я намагаюсь спочатку бути біля батька, навіть бриля з сіткою випросив і вдягнув, але вулики зараз високі, нарощені магазинами, і мені нічого не видно, що в них робиться. Батько, знявши з вулика кришку та солом'яні мати, дмухає в нього своїм димарем, аби бджоли нас не покусали, Дим із вербового трухляка, що його батько поклав у димар, хоча і ріже мені часом очі, але має приємний і звичний для мене смак. Я прошу батька, аби й мені дав подмухати. Міх у димара завеликий для моїх рук, та я стараюсь зо всіх сил, хоча це в мене не дуже й виходить. Біля третього чи четвертого вулика це мені набридає і я тихенько – "хамуль-хамуль", як каже наш дід, вшиваюсь,

аби пошукати чогось цікавішого.

В зеленій хатинці, навіки пропахлій ароматами пасіки, видираюсь на неширокий топчан, застелений поверх старих солом'яних, з вуликів, матів, такими ж старими куфайками. Якийсь час я просто лежу, слухаючи, як вербові гілки шкреботять під вітром по залізній покрівлі. Дивно, але та гарячка, в якій перебував я з самого ранку вдома і те збудження, що панувало в мені всю довгу дорогу сюди, непомітно для мене самого кудись поділись, немов розтанули, поступившись місцем безтурботному спокою. Куфайки так смачно пахнуть воском, прополісом, медом, димом трухляка, що я, притулившись до них обличчям, з насолодою вбираю і вбираю в себе ці запахи та смаки, вбираю на все життя...

- Ось де наша пропажа! - Батьків голос немовби відсуває пелену, що непомітно коли і як встала перед моїми очима.

"Виходить, я задрімав" - спроквола, ліниво, вповзає думка: "І навіщо оце всі зібрались біля входу в хатинку? Чи не бачили, як людина спить?".

Всі дивляться на мене, я - на всіх.

- Ти часом не захворів? - чую стурбований мамин голос.

- Ні-і, - здивовано протягую я.

- Ну, слава Богу! - це вже батько: - Пішли перекусимо, та треба ж по рибу йти.

За компанію з батьком я готовий і поїсти, хоча, наче ще й не голодний. Швиденько підкріпившись, ми збираємось до Десни.

- А ось ходімо зі мною, я тобі зараз щось покажу, - згадує батько і взявши мене за руку веде з пасіки далі по просіці, вглиб луку.

Відійшовши зовсім недалеко, він показує на невисоку стару дуплясту вербу, що схилила віття до самої трави. На висоті батькового плеча я помічаю дивну річ - сіру, в світлу цяточку, немов мамин костюм, рукавичку, що причепилась до тоненької повислої вербової гілочки і погойдується під вітерцем. Вона не пласка, а немовби роздута зсередини і хоча відросток для великого пальця на кінці має круглу дірочку, вигляд у рукавички такий затишний, домашній, що мені захотілося доторкнутись до неї.

Батько підіймає мене і я тихенько торкаюсь пальцем рукавички. На дотик вона виявляється теплою та м'якою.

- Що це? - з подивом дивлюсь я на тата. Явно задоволений моїм здивуванням, батько відповідає:

- Гніздечко ремеза. Синичка є така - ремезом звуть, це вона такі гнізда робить. Мабуть, уже й пташенята є. Ось давай сядемо отам, в холодку та й подивимось, що воно буде.

І сівши віддалік на траву, ми починаємо спостерігати.

- А чому ремез? А хто її навчив?

- Ш-ш-ш...— Батько, приклавши палець до губ, показує мені очима в бік рукавички. Там, на сусідній гілці, я не одразу помічаю маленьку пташку, не жовто-чорну, як синичка, котрих чимало живе в дідовому садку, а білувато-сіру, неначе з чорною

пов'язкою на очах та чорним хвостиком, котра тримає в своєму дзьобі щось чорненьке. Поозиравшись навкруги та з підозрою глянувши в наш бік, пташка раптом пурхнула до рукавички, на льоту вцілила прямісінько в дірочку на її великому пальці, так, що назовні залишився лише вузенький хвостик і ми почули, як з рукавички вибухнув хор писклявих голосів. Нарешті хвіст зовсім сховався в рукавичці, натомість за мить звідти визирнула пташчина голівка і, роззирнувшись довкола, ремез вилетів із гніздечка та й подався кудись далеко, мабуть, знову шукати поживу.

- Це мама?

- Не знаю.

- А чим вона їх годує?

- Жучками, комахками, гусінню... Сподобалось? - питає батько.

- Сподобалось - захоплено відповідаю, а самого так і тягне роздивитись оце потішне гніздечко та пташенят в ньому.

- Ходімо, не треба їх лякати, бо ремез покине гніздечко і пташенята помруть з голоду. Я тобі ще дещо покажу.

Ми йдемо далі, прогалина, в якій стоїть пасіка, закінчується і перед нами знову відкритий луг, проте він лише вліво від нас виглядає неозорою безмежністю, а ось прямо перед нами і правіше, зовсім недалеко від нас, знову видно старі дупласті верби вперемішку ще з якимись деревами та кущами. Ми підходимо ближче і за вербами я бачу велике, півколом вигнуте озеро. Воно, це одразу помітно, значно ширше від тих озер, що ми їх проїжджали.

- Стара Десна - каже батько. - Гарне озеро.

- А чому Стара?

- Бо раніше це була Десна, ріка, а потім вона русло змінила, течії тут не стало, бачиш, лататтям заросла, стала справжнім озером. А риба тут живе така ж, як і в Десні, бо кожної весни, коли повинь і вода висока, вона заходить сюди з ріки.

- Як це - висока вода?

- Навесні, коли сніг тане, він куди дівається? Доки земля мерзла, вода із снігу вся стікається в Десну, тоді вона з берегів виходить і все навкруги затоплює.

- І де наша пасіка - теж?

- Що там пасіка? Весь луг опиняється під водою.

- Весь лу-уг?! - Я марно намагаюсь уявити собі таке видовище.

- Он, дивись, - показує рукою батько.

На гілках старої верби, десь на висоті мого зросту, почіплялись сухі галузки, та так багато і так рівненько, на однаковій відстані від землі, що я одразу і второпати ніяк не можу, хто і навіщо це зробив.

- То все вода понаносила, - пояснює батько.

- Оце сті-ль-ки во-ди бу-ло-о?? - мені ніяк не віриться і все здається, що батько насміхається наді мною. Але ж ні, по ньому цього зараз не скажеш. "Оце так..." - я ніяк не можу уявити собі ту кількість води, яка була колись на цьому місці і потім кудись поділась.

- Ну, добре, ходімо тепер рибу ловити.

Оце день! Скільки я вже побачив, почув і взнав за сьогодні, а тепер ще й рибу ловитимемо! Всередині мене бує справжнє свято.

Тим часом, повернувшись на пасіку, ми готуємось до риболовлі: батько бере вудку, маточницю, маленьку таку коробочку з тоненької залізної сітки, в яку він заздалегідь, коли оглядав вулики, поклав личинки трутнів та вигнутий, немов квасолина, солдатський зелений казанок і ми простуємо до Десни, вислуховуючи по дорозі мамині настанови, щоб були обережними біля води, щоб я тримався за тата, а він тримав мене і ще багато всякого, на наш погляд, зайвого та непотрібного.

Кущі враз розступаються перед нами, відкриваючи чарівну в своїй красі мальовничу картину: квітучий луг, який з трьох боків обступили хаші верболозу та старі, крислаті верби; серед луку наш кінь пасеться – опустив голову в траву і помахує на всі боки хвостом, а прямо перед нами – дугою вигнута Десна, на півсвіту. Ми йдемо стежкою, якою приїхали на пасіку, трава обабіч неї мені попідру́ки, сонце світить у нас над головами, Блюма знай пасеться собі неподалік, неначе він зроду не бачив тої трави, сюрчать коники, хором гудуть бджоли, їм басом підспівують джмелі, в небі та ж сама пташина дзвенить-заливається тоненьким дзвіночком. Тепер пахне вже не так, як на пасіці, – по-іншому: зеленою травою, чимось терпким, нагрітою сонцем вологою землею, водою чи сирістю, і ще вирізняються з-поміж знайомих, якісь інші, нечувані мною раніше, а тому особливі, хвилюючі для мене, запахи. Все це, – нове, незнане досі, котре так одразу звалилось на мене: і звуки, і запахи, і те, що перед очима, – воно неначе казка, про яку чув-чув, а потім раптом взяв, та в неї і потрапив.

Щось зашурхотіло зліва, віддаляючись від нашої стежки, аж трава заколихалась на його дорозі.

- Не бійся, то вуж, – кладе свою долоню на моє плече батько, – він не отруйний; ти його не зачепиш, то й він тебе не вкусить.

- А не гадюка?

- Ні, гадюк на лузі немає, вони в лісі живуть, де сухо. А на лузі вогко, тут лише вужі живуть.

І хоча мені все ж таки трохи страшно, але я крокую поряд із батьком далі, намагаючись виглядати сміливим козаком. Про козаків, як вони жили на Дніпрі, воювали з турками та татарами, розповідав мені цієї зими дід.

- Пугу, пугу, козак з луку! – раптом кажу я і батько, відразу ж посміхнувшись, із видимим задоволенням каже:

- Ти диви, запам'ятав. Молодець!

Я ж собі одразу уявляю, як добре жилося тим козакам, коли вони оце скільки хотіли, стільки в лузі і жили. І рушниці в них були, і шаблі, і на конях скакали; мабуть же й рибу ловили...

- А козаки рибу ловили?

— Авжеж, що ловили. Треба ж було їм чимось харчуватись. Тоді знаєш скільки риби було – ого-го!

І подумавши про щось своє, батько додає:

- Підемо ми, мабуть, з тобою до Биркоса в гатку.

Нічого не зрозумівши, я крокую мовчки, а перед нами поволі відкривається Десна. Перед самою прірвою, що її звать кручею, ми звертаємо праворуч і йдемо вздовж неї, проходимо мимо високого смугастого чорно-білого стовпа, на вершечку якого прибито дві білі широкі дошки.

- Це ліхтар, - розповідає батько. - Він для того, щоб буксири, які баржі за собою тягнуть, на мілину не сіли.

Ліхтар? Батько, мабуть, кепкує, думаю я. Хіба дошки світять? Але навколо стільки цікавого, що я не встигаю розпитати його про цей дивний "ліхтар". Пройшовши ще трохи вздовж берега, підходимо до самого його краю, туди, де східці, видовбані дбайливою рукою в майже прямовисній глинистій кручі, ведуть вниз до самої води.

Скрізь внизу - і справа, і зліва від нас, відходячи від берега, лежать у воді в'язки свіжозрубаних лозових гілок, неначе вони повиростали з самої кручі і лівіше кожної такої в'язки на цій кручі біля води видно облаштовані де з коротких шматків дошки, а де просто з покладених на берег сухих галузок, такі собі сідала, неначе, аж смішно дивитись, курячі гнізда в бабиному курнику, а в воді біля сідал стримлять якісь палички з рогатками на кінцях. На кількох таких сідалах сидять дорослі дядьки-рибалки, поклавши на палички-рогатки довгі вудки і пильно вдивляються кудись в одну, відому лише їм, місцинку на воді.

Подавши руку та підтримуючи мене, батько першим починає опускатись по тих східцях, а слідом за ним починаю злазити і я. Нарешті ми опиняємось майже біля самої води і зручно вмощуємось на видовбаному в крутому схилі та вистеленому тонкими лозовими гілочками сидінні.

- Оце тобі і є гатка - пояснює мені батько. - Спробуємо зараз себелів на юшку наловити.

Не поспішаючи, батько нахиляється до води, набирає, піднявши з дна трохи каламуті, яку тут же зносить течія, майже повний казанок води, ставить його між нами, серед лозинок, і починає розмотувати вудку, а розмотавши, бере з маточниці біленького короткого червячка, - личинку трутня та настромлює його на гачок.

Я тим часом з цікавістю роззираюсь навкруги і зараз мені Десна не видається такою красивою, якою я побачив її з луку: гола, прямовисна майже, круча - ні тобі зеленої травички, ні кущика, ні деревця на ній, і на воді теж - ані латаття, ані білих, чи хоча б жовтих лілей, нічого з того, що так радує око на будь-якому озері з тих, що ми бачили по дорозі сюди. Навіть дно біля берега не піщане, як на Філоновому бродку, а глинисте, нерівне, стрімко ховається в глибині. Одні лише гатки пожвавлюють одноманітну картину, мабуть, рибалки для того і поробили їх, аби хоч трохи веселіше було сидіти в такому невеселому місці - оцій голій глинистій кручі, бо, здається, хтось просто викопав велику таку канаву і по ній потекла деснянська вода. Та й сидіти тут треба обережно, так і дивись - не втримаєшся, булькнеш в воду і втонеш!

Я роздивляюсь гатку: це не просто в'язки зеленої лози лежать на воді - вони

тримаються між двома рядами довгих, забитих в річкове дно кілків, а зверху, над останньою в'язкою, кожна пара кілків обплетена між собою перевесельцем з тонких лозинок.

Раптом прямо перед моїми очима в повітрі з'являється вузенька срібляста рибка, яка відчайдушно тріпоче на гачку, але батько спритно хапає її рукою, знімає з гачка і опускає в казанок з водою.

– На почин є, – озивається батько, – ось тобі і себель.

Він починає чіпляти на гачок наступного трутня, а я спостерігаю за рибкою. Вона гасає по казанку, здіймаючи часом бризки, шукає вихід з пастки, в яку так несподівано потрапила, аж раптом, я навіть не встиг помітити, коли це сталося, із батькової руки в казанок булькнув ще один себелік. Все сталося так швидко, ловити рибу виявилось так легко і просто, що я починаю уважно стежити за тим, що робить тато.

А він, знову почепивши на гачок чергового трутня, легенько махнув правою рукою, яка тримає вудку, і волосінь з поплавцем та гачком, рівненько витягнувшись, слухняно лягла на воду якраз там, де закінчувалась гатка. Течія трохи крутнула білий, із гусячого пера, поплавець, підхопила і понесла за собою; аж раптом він, ковзнувши по поверхні води вбік, хутко зник у глибині. В ту ж мить батько смикнув вудку, волосінь напружилась, вудка завмерла, здавалось, на місці, але вже за мить із води вилетів, тріпочучи в повітрі немов сріблястий вербовий листочок, черговий себель, якимось сам по собі влетів прямо в ліву батькову долоню, – і ось уже в казанку їх троє!

Знову легкий помах батькової руки, знову волосінь красиво лягає на воду, біла, майже невагома паличка поплавця мандрує вниз за течією, я чекаю, як він знову ковзне вбік, а потім зникне в глибині, та марно. Батько, тримаючи вудку у витягнутій руці, проводить поглядом шлях пір'їни, та дива не сталося, Він акуратно піднімає вудку, я бачу, як гачок з трутнем наближається в повітрі прямісінько до батькового обличчя, але в останню мить тато, переконавшись, що трутень цілий-цілісінький, спритно, плавним помахом руки відправляє снасть знову на воду і гачок тихенько булькає прямо біля крайніх вербових листочків гатки. Тут течія крутить на поверхні води маленькі круглі ямки, – "войки", каже на них тато. На цей раз поплавець потонув, ледь встигнувши торкнутись води і черговий себель через кілька секунд склав компанію трьом попереднім.

Я не витримую:

– І я хочу!

Батько дістає з маточниці чергового трутня-неробу, показує, як потрібно причепити його на гачок, потім бере мою праву руку з вудкою у свою та показує, як треба закидати.

Тихо-тихо ліг на воду гусячий поплавець та й полинув собі за деснянською течією. Я зосереджений не стільки на поплавцеві, скільки на тому, аби не впустити у воду вудку, тримати яку, виявилося, не так вже й легко. Та все ж краєм ока я бачу, як трохи пропливши, мій поплавець раптом став сторч, висунувшись наполовину з води, а потім швидко зник із очей. На якусь мить я занімів.

- Т-т-т-ягни! - голосний, з притиском, батьків шепіт приводить мене до тями. Я рвучко смикаю вудку вгору, але раптом відчуваю в глибині води якусь пружну силу, що ніяк не хоче коритися моєму бажанню витягнути з води свою здобич. Здивований, вхопившись за вудку вже обома руками, я починаю тягнути сильніше, бачу, як волосінь ріже воду все далі від гатки, потім на поверхні води щось зблискує проти сонця, щось таке, немов сріблястий серп, бризки летять навсибіч, але не встоявши проти мого зусилля, раптом відривається від води і летить у повітрі прямо на мене - щось велике, куди тому себелю, таке ж сріблясте, довге, схоже на якусь казкову шаблюку, пролітає поміж мною та батьковою рукою, мало не перевертає казанок із себелями і вдаряється об берег десь за моєю спиною. Батько гарячково намагається притиснути рибину до кручі, а коли це йому вдається, то перше що я чую:

- Чехоня! Ну ти молодець! Їй-Богу, рибалкою будеш!

І відчепивши рибину з гачка та міцно тримаючи її в своїй долоні, показує мені.

Ти ба...чехоня... Я уважно розглядаю довгу рибину з темно-сизою рівною спиною, білими-білими, сріблястими, вкритими дрібнесенькою лускою, боками та животом, худющу, немов та тріска. Вона й справді схожа на шаблюку з малюнка про лікаря Айболить та розбійників: у хвості тіло вузьке, але живіт спочатку плавно, а ближче до голови все крутіше і крутіше ширшає і біля голови вже втричі ширший проти хвоста та ще й такий худий, що знизу виглядає, немов загострене лезо ножа. Невеликий рот із тонкими худими губами задертий догори і його край знаходиться на одній лінії зі спиною, досить великі очі виглядають сумними (мабуть, від голоду, думаю я), а плавці, розташовані на животі, біля голови - немов крила: довгі та широкі.

Оце так рибина мені спіймалась! Ця в казанок аж ніяк не влізе. Що ж ми з нею робитимемо? Та батько, роззирнувшись довкола, показує мені, зліва від себе, вириту в кручі глибоченьку ямку.

- Сюди, в оцю дучку, рибалки рибу кладуть. То і ми твою здобич тут сховаємо.

Чехоня зникає в дучці, батько її ще й шматком глини придавлює:

- Щоб, бува, не вискочила, - пояснює він, а сам тим часом знову готує мені вудку: черговий трутень потрапляє на гачок і я, нарешті сам, закидаю вудку так, як треба. Але тепер мене більше цікавить чехоня, що лежить у ямці, ніж поплавець, тому не стільки стежу за ним, скільки намагаюсь зазирнути поза батьковою спиною в дучку, де лежить, час від часу намагаючись підстрибнути, моя перша рибина. Батько вже й вудку взяв у свою руку, побачивши, що я не стільки на поплавцеві зосереджений, скільки на своїй здобичі:

- Треба одне щось робити, - каже він, - бо так і риби не наловиш і ту, що спіймав, випустиш із рук. На пасіці роздивився.

Ми сидимо ще якийсь час і в нашому казанку крутиться вже багатенько вертких себелів.

- Це вже в нас останній трутень, - чіпляючи на гачок білого хробачка, зауважує батько. - Добрих півтора десятки буде, - заглянувши до казанка, додає він, - час іти юшку варити. Нас там, мабуть, зачекались всі.

І, витягнувши останнього себеля, батько рішуче змотує вудку.

Хтозна, що простіше – чи спуститись по деснянській кручі до гатки, чи вилізти потім нагору. Круча видається мені майже прямовисною, мов стіна і дертись по ній, навіть видовбаними сходинками, знаючи, що в тебе позаду урвище і страшна деснянська глибина, по правді кажучи, трохи лячно. Батько здирається позаду, підтримуючи мене час від часу та показуючи куди краще ставати ногою і за що краще триматись, хоча, як на мене, то триматись якраз і немає за що – ні тобі трави, ні кущика, одна лиш жовтуватو-сіра глина. Та все ж нарешті моя голова визирає над рівною поверхнею луку і тут вже, вчепившись обома руками за густу високу траву, я таки сам видираюсь нагору, ще й батькові допомагаю вилізти, взявши у нього вудку.

Ми йдемо назад рівеньким лугом під гарячим полуденним сонцем, п'ючи на повні груди густе лугове повітря, йдемо, неначе мисливці з полювання, чи козаки з війни, і щось незбагненне, незвідане досі, бентежить мою душу. Здається мені, що віднині звичний світ буде вже затісним, а побачене та пережите тягнутиме до себе, кортітиме знову потрапити до цього справжнього дорослого, не дитячого, не вигаданого в уяві, світу, де стільки всього можна побачити та пережити.

Я ще раз озираюсь назад, дивлюсь на величну деснянську дугу-підкову, яка лежить поміж високих верб та лозових хащів в крутих глинистих берегах посеред зеленого луку з високою травою та різнобарвними запашними квітами, виблискує сотнями крихітних дзеркалець під променями червненого сонця, що ллються з блакитної небесної височини і зупиняюсь.

Ні, яка ж вона все-таки красива, наша Десна! Хай і видалась вона мені невеселою, суворою та неприглядною там, внизу біля самої води, але ж яка вона красива звідси!

– Ну, ти чому відстав? – запитує батько і сам зупиняється, а потім через деякий час озивається знову:

– Красиво, еге ж? Я й сам, буває, отак дивлюсь і надивитись не можу – якось незвично, як з дорослим, ділиться тато.

Мені хочеться і собі щось сказати, щось по-дорослому, щось розумне, але я ніяк не можу знайти потрібних слів і тільки мовчки, в захопленні дивлюсь перед собою, як на диво, на цей широкий світ, що так раптово відкрився мені сьогодні у всій своїй несказанній красі, світ багатообіцяючий і всіляких пригод, і таємниць, і незведаних чудес: не на один день, не на рік, не на два; не знаю як, але відчуваю – на все життя.

На пасіці нас зустрічають з радістю, а нашу здобич – із щирим захопленням; щодо ж моєї чехоні, то і взагалі – спочатку ніхто не вірить, що таку велику рибину я сам упіймав, а потім усі перепитують по кілька разів про те, як воно все було, і я вперше в житті почуваюсь справжнім героєм, до мене навіть приходить упевненість, що я і більшу витягнув би, навіть ляща, аби він мені тільки клюнув.

Враз всі заговорили про те, що вже пора і юшку варити, та дядько Василь просить трохи зачекати:

– Ми ось зараз у Коржовому ще й жаки подивимось, – звертається до мене.

– Ходімо, допоможеш карасів наловити.

Він роззувається, знімає штани і залишившись в синіх сатинових трусах, починає пробиратись в хаші верболозу, прямісінько за рядом вуликів, навпроти хатки. Нічого не розуміючи, але соромлячись відмовитись, коли мене, як дорослого попрохали про допомогу, я й собі лізу в ті куші.

Виявляється, ось, уже вважай, одразу за вуликами, виблискує вода і я зупиняюсь біля навіть не озерця, а якогось маленького болітця, чи просто заповненої водою долинки в густих хащах верболозу. Тут і чистої води майже не видно, то лоза росте, то ситняк, чи очерет і після Десни я ніяк не можу второпати, про яку рибу може йти мова у цій калюжі, але дядько Василь, давши мені в руки торбину, починає обережно забродити в ту калюжу. Ти ба, тут навіть глибше, ніж на Філоновому бродку, он дядькові Василеві вода сягає значно вище колін. Він раптом піднімає з води якусь сітку на дерев'яних круглих обручах, що нагадує собою діжку і починає (ви тільки погляньте!) діставати з неї червонястих широких, майже круглих карасиків та по одному кидати їх мені на берег.

Карасики куди більші від наших себелів і ловити їх руками навіть на березі, серед пагонів лози виявляється не такою простою справою. Мені доводиться добряче попотіти, аби втримати їх в руках та запроторити до торбини, але якимось дивом мені це вдається і лише один карасик таки втікає в воду.

– Нічого, – каже дядько Василь, – він мені наступного разу упіймається.

І, опустивши жака в воду, не поспішаючи вибирається на сухе.

– Ото ще так рибу ловлять! – він явно задоволений тим враженням, яке справила на мене така незвична риболовля. – Тепер можна і юшку варити, і рибу смажити.

Саме він і береться юшку варити.

– Краще та швидше дядька Василя юшку ніхто не зварить, – із гордістю за свого друга промовляє батько.

І справді, юшка вдалась на славу. Хоча мені ніколи раніше і не доводилось її їсти, але сподобалась вона мені настільки, що я навіть у мами добавки попросив, а тоді ще й смаженого карасика з'їв – солодкого-солодкого. Він такий солодкий через те, казав дядько Левко, що з води та й одразу на сковороду:

– Що то значить свіжа риба – аж хвости попідіймались!

Це він про те, що хвостики в смажених карасів на сковороді позагортались, аж скрутились, неначе сухі листочки. Що то значить – свіжа риба!

Я не зчувся й коли день, такий довгий зранку, просто нескінченний обідньої пори, раптом хутко покотився до вечора, як ото котився наш віз у видолинок, коли під'їжджали ми до пасіки. Після юшки зазбирались всі додому, почали вантажити на воза взяті вранці речі; ось батько вже й Блюму привів, ситого, з роздутим животом, і почав запрягати у воза.

Попрощались всі з дядьком Василем, котрий залишався ночувати на пасіці та й рушили.

Знову ми їдемо понад Десною. Вітер стих і блискіток на воді більше немає, поверхня гладесенька, немов скляна, лише неподалік берега течія крутить ямки-войки:

де маленькі, неначе три копійки, а де – великі, мов те блюдо, чи навіть тарілка. Спека відійшла, залишилось лише приємне, лагідне спокійне тепло; розлите у повітрі, воно пестить, ніжить і, мабуть, саме через це, всі мовчать, задоволені, сповнені вражень, слухають невгамовного дзвіночка, що невтомно лине згори, ще якихось лугових співаків, думають кожен про своє...

А Блюма котить неквапно нашого воза неозорим зеленим лугом, серед височенної трави, поміж озер, озерець та видолинків, залишаючи позаду оту стіну високих верб, Десну з її крутими берегами, жовтими піщаними плесами, таємничими глибокими водами, в яких живе стільки риби, залишаючи позаду не день – ціле життя моїх перших вражень.

Сонце, тим часом, все нижче і нижче опускається над лугом, хмарки на небі самі собою щезають за горизонтом, довгі тіні від поодиноких вже кущів та дерев пролягають по траві...

Якось потроху, помалу-помалу, я прихиляюсь до батькового коліна, чую знайомий запах його цигарок у кишені старого галіфе, перед очима ще якийсь час мерехтить висока трава, а потім враз мене накриває своїм крилом неборимий сон і я не памятаю вже ані того, як ми дістались додому, ані як мене доправили до ліжка. Лише прокинувшись вранці, наступного дня, я ще довго лежу і ніяк не можу зрозуміти: снилось все це мені, чи було насправді.

Ти живеш у власному, окресленому умовними межами, світі. Ти звик до нього, тобі в ньому зручно. Але потрапивши одного разу, не важливо, у п'ять чи в п'ятдесят років, у світ, раніше тобі невідомий, створений не людськими руками, а Провидінням, ти завмираєш здивований, зачарований безмежжям простору та форм життя і починаєш розуміти, що до цього моменту ти, власне кажучи, жити ще й не починав; твоє буття починається лише зараз, і ти, немов та губка, починаєш всотувати у себе нечувані і небачені тобою раніше враження.

Ліс. Перші уроки.

Ми живемо на окраїні. Одразу за нашою вулицею починається поле з людськими городами, потім аеродромом, з якого злітають, як каже наш дід, "єроплани-кукурузники" на Бахмач та Чернігів, а ще далі розташувались ниви риботинського колгоспу з картоплею та коноплями. Вузькі, в два-три ряди дубків, лісосмуги крають ті ниви на рівні прямокутники. Поле мені не подобається. Тут спека, від якої не сховаєшся, пилюка, що під вітром лізе прямо в рота, і немає нічого ані цікавого, ані красивого. Інша річ – луг з його зеленою травою, квітами, кущами та вербами, озерами і, звісно ж, Десною.

Ну чим, скажіть мені, можна зайнятись на полі у літню спеку? Хіба що в лісосмузі вирізати пружну та міцну дубову гілку для лука, або вряди-годи, після дощу, назбирати піддубників – лапятих таких світло-коричневих грибів. Коли ж дощі припиняються, то земля під гарячим літнім вітром швидко висихає і в лісосмузі знову стає пусто та нецікаво, лише сухе минулорічне листя шелестить під ногами.

От якби біля нас не поле було, а ліс – густий, таємничий, яким його малюють на

своїх картинах художники: із всілякими звірами та птахами, щоб можна було на них полювати з луком та стрілам, яке б то цікаве життя було!

Ліс починається на протилежному кінці Коропа. Високі сосни підступають до самісіньких хат, а лікарня та пологовий будинок взагалі стоять посеред лісу.

Варто лише десь в середині червня пройти доброму дощу, як по Коропу починає ширитись звістка: "У лісі повно грибів! Люди вчора йшли – по два кошики несли!"

Мама виросла біля самого лісу, на Бору, так зветься той куток, тож до лісу її тягне не менше, аніж батька – до Десни.

– Підемо завтра по маслючки? – запитує вона, хоча могла б це і не робити.

– Авжеж підемо!

Хата, в якій мама народилась і де ще й зараз живуть її батьки – мої дід Федір та баба Ганна, стоїть за кілька хвилин ходу від лісу. Верхівки сосен зеленіють за дахами сусідських хат.

Кожного разу, побувавши в лісі, ми гостюємо у них – відпочиваємо після тривалих лісових походеньок. Дві дороги, що виходять із Коропа і прямують одна до Тарасівки, а інша – до Вільного, ділять наш ліс на три частини. Наймолодша і найменша з них – між дорогою на Тарасівку та полем. Мабуть, не дуже давно цю частину засадили молодими соснами та березами. Рівними рядами стоять молоденькі, всього лише по кілька метрів заввишки, сосонки, що низько поросли лапатими гілками. Інколи між густими зеленими рядами сосен трапляється один чи два рядки струнких білокорих берізок. Піщаний ґрунт під соснами вкритий шаром опалої хвої. Коли йдеш, вона приємно пружинить під ногами, неначе ти ступаєш не по землі, а по сіро-зеленій товстій ковдрі. А от між берізками земля вкрита легеньким шаром сухого березового листячка, крізь який витинається негуста тоненька травичка.

Перші мої гриби – маслючки та підберезовики, котрі у нас звуть бабками. Маслючок – гриб нехитрий і товариський, не дуже й ховається і рідко коли росте поодиноці. Попервах через неуважність та метушню мені нелегко було вгледіти під шаром хвої виводок маслючків: не вистачало терпіння та спостережливості. Грибники ж по лісу ходять повільно, уважно дивлячись собі під ноги та трохи по сторонах. Мені, малому, не так вже й просто опанувати цю, здавалось би, нехитру науку.

...Ми йдемо з мамою по молоднячку поміж двома рядами невисоких сосен і пильно вдивляємось у глицевий килим: мама зліва, а я – справа. В маминому кошику вже чимало маслючків, у моєму ж – хіба з десяток, зате в мене всі – більшенькі. Ось знову прямо переді мною виткнулись ще два – з блискучими коричневатими шляпками, до яких поприлипало кілька хвоїнок. Присівши, я обережно, як вчила мама, підрізаю маленьким ножиком їхні ніжки. Гриби вкриті густим липким слизом, від якого наші з мамою пальці на лівих руках почорніли і теж липнуть.

Ці маслючки досить підросли, бо їхні шляпки розгорнулись, білі спіднички на ніжках потріскались і оголили ніжні жовті решіточки зісподу шляпок. Я вже зібрався йти далі, та мама, яка час від часу поглядає в мій бік, зупиняє мене:

– Пропускаєш гриби. Ану, подивись уважно.

Я дивлюсь на те місце, де щойно зрізав два грибки, бачу світлі кружечки – залишки від їхніх ніжок, але на товстому шарі хвої більше нічого не впадає мені в очі.

– Присядь, нахились до землі і подивись ще, – радить мама.

Ти диви! Як це я раніше не помітив? Отой товстий шар хвої якась сила відірвала від землі і він неначе завис у повітрі. Нахилившись ще нижче, я бачу під цим шаром не одну, – кілька молоденьких злегка жовтуватих, майже білих, ніжок маслючків. Ач, які хитруни! Я хочу одразу ж згребти цю купу глиці, та мама мене зупиняє:

– Не поспішай. Обережно заведи руку під низ і перевертай повільно, дивись, щоб не поламав грибів.

Ого! Та їх тут з десяток, ні, з два десятки! Ти ба, як поховались. Обережно відклавши набік зняту шапку хвої, з бозна-яким задоволенням починаю насолоджуючись, по одному, зрізати молодесенькі маслючки. Шляпка у них зовсім світла, ще не нагадує розгорнуту парасольку і спіднички прикривають не лише низ шляпки, але й частину ніжки. Все дно в кошику враз вкрилось невеличкими, блискучими від слизу, грибами.

Яка все ж таки цікава штука – шукати гриби! Вони ж бо неначе ховаються від мене: "Ану, спробуй, знайди!".

– Ти, мабуть, багато їх попропускав. Вернись та ще раз уважно подивись – не може такого бути, щоб не було.

І дійсно, мама права. Знаючи тепер, як ховаються маслючки, я досить швидко знаходжу на тих місцях, де раніше зрізав по одному, чи по два грибочки, тепер ще по кілька штук молодесеньких, захованих під шаром соснових колючок.

Отак, не поспішаючи, швендяючи нога за ногою між рядами соснонок, ми виходимо на невеличку галявинку, вкриту замість опалої хвої зеленим, а місцями – сріблястим коротеньким мохом. Вийшли та й завмерли: молодесенькі, щойно вирості маслятка були розкидані майже на половині галявинки, один кращий від іншого: тугі, блискучі, з світло-коричневими, майже пісочного кольору, шляпками, що повитикались з-під моху, вони ваблять око і тішать душу.

– Оце так! Дивися ж, не поспішай, бо не стільки збереш, скільки потопчеш.

І, повстававши навколішки, ми беремось до роботи. Яке ж то задоволення – збирати гриби, коли їх так багато і ти, повільно посуваючись, один за одним перекладаєш їх до кошика, який стає все важчим та важчим.

Довгенько ми трудимось на цій галявинці і кошик мій після неї так поважчав, що відтягує вже мені руку, але ж і приємнішої ноші я в своєму житті ще не знав.

Ми доходимо до двох рядків берізок. Тут іти зручніше, голки не сиплються за комір, не колють обличчя, тут світло та сонячно, навіть якось весело та радісно іти поміж біленьких, з чорними плямами-смужками, стовбурів.

Раптом мама рвучко хапає мене за руку:

– Дивись під ноги! Ледве на бабку не наступив, – і показує рукою прямисінько переді мною, за якийсь лише крок попереду.

Я ж так пильно вдивлявся в покриту сірим торішнім листом піщанисту землю, на

якій росте ріденька травичка і ще мить тому нічогісінько не бачив! Де ж він взявся, оцей високий, міцний гриб із високою товстою ніжкою та сіруватою, під колір старого листя, м'ясистою шляпкою?

Дива та й годі! Ну і хитруни ці гриби – немов на них якісь шапки-невидимки вдягнені... Мені жах, як кортить зрізати підберезовика, хоча це і не я побачив його першим.

Та мама неначе вгадала мої думки:

– Зріж його, тільки обережно. Спочатку навколо ніжки розгреби акуратно землю, подивись як глибоко вона сидить в землі., а потім уже зрізай при самому кінчику.

Оце гриб! Важкий, неначе десяток маслючків, тугий, ніжка висока, доволі товста, вся вкрита продовгуватими темними цяточками, неначе лусочками, шляпка світлого сірувато-коричневого кольору, м'ясиста, без слизу, але на дотик ніжна, немов оксамит, зісподу майже біла. Ох і гриб, не гриб – красень! Поклавши його в кошик поверх маслюків, я вже збираюсь підвестись, але мама мене зупиняє:

– Зачекай. Ану подивись уважно навкруги, чи немає ще десь грибів.

Я похапцем, аби хоч на цей раз побачити першим, пробігаю очима навколо – ні, нема.

– Дивись уважніше.

Невже знову не побачив? Та ні ж, немає, що тут дивитись, треба далі вже йти! О, а що ото виглядає з-за берізки? Точно, гриб, підберезовик!

Раптом щось немовби перевертається в моїх очах – та он же ще два! Але ж їх не було на цьому місці ще якусь хвилину назад – я ладен на будь-що побитись про це об заклад... Ох і гриби, ох і вміють же ховатись! Яка тільки цікава штука – їх збирати! Це ж бозна яке задоволення: нема, нема..., коли ж, здається, нізвідки, – один, другий, третій!

В мене не просто настрої гарний, я – щасливий. Відтепер збирати гриби – моє нове захоплення, та ще й яке!

Кошик мій – ого який важкий і вільного місця в ньому залишається не так вже й багато. Доки я люблюсь на свої знахідки, мама знаходить ще кілька бабок і, дивно, але мені нітрохи не заздрісно, я щиро радію з того, що тепер у нас обох в кошиках є такі красиві великі гриби. Ми знову переходимо до сосен і отак, мандруючи поміж рядами дерев взад-вперед, непомітно для себе наповнюємо наші кошики доверху і змушені вже повертати додому. Змушені, бо, по-перше, збирати гриби вже нікуди, по-друге ноги в обох потопились і, як каже мама, "гудуть", а по-третє, мені раптом так їсти захотілося, що й вовка з'їв би.

Добре, що до діда Федора та баби Ганни від лісу рукою подати, тому через якихось півгодини ми, потомлені, але задоволені, приплентуємось нарешті до рідної маминої хати, в якій вона колись народилась та зросла і де на нас вже чекає смачний, прямо з печі, бабин обід.

Дивна річ – наша пам'ять. Часто ми забуваємо найважливіші для нас речі, не можемо пригадати багато віддалених в часі подій, але дещо назавжди залишається в ній безцінним скарбом і гріє душу та веселить серце однією лише яскравою згадкою. Ці

спогади не тьм'яніють із часом, залишаються свіжими, соковитими, мальовничими картинками з минулого і коли ти зосереджуєшся на них, то, – хіба ж це не диво, – відчуваєш навіть смак, навіть запахи з усіма їх відтінками та нюансами!

Дід Федір – відомий всьому Коропу пічник, гончар та мисливець. Піч та грубу з лежанкою, з якої можна було, гріючись на ній взимку, спостерігати у вікно за тим, що діється на білому світі, бо проглядалась вся вулиця аж до Червоної школи, він майстерно спорудив сам. В печі баба Ганна варила такі духм'яні, запашні страви, що зараз вони беззаперечно склали б честь найшанованішому ресторанові. Оті запахи томленого на гарячій черіні в глиняному, дідових рук, горщику, чи то борщу, чи то супу з локшиною, чи картоплі на молоці, або хоча б бабки "шарлотки", спливають у пам'яті, на якусь мить стають реальністю і, поманивши думкою в далеке дитинство, зараз же й розчиняються безслідно до наступного разу.

Ех, що то за їжа була з печі! Зварена ще зранку, вона стоїть до самого обіду, потроху упріваючи під глиняною покривалочкою, збоку в пічному закутку, стає густішою, темнішою, з густим, знову ж таки, хоч ножем його ріж, духом, який, варто лише вийняти на вилошникові-рогачеві горщик з печі, враз наповнює хату і крізь прочинене, коли це влітку, вікно ще й вихлюпується на вулицю та й там полонить все навколо. Не знаю, чи знайдеться людина, яка б встояла перед цим духом і щиро відмовилась від частування.

А окрім духу ще й смак! Хоч і довго млів суп у горщику, але й картопелька цілою лишилась, і домашня локшина не переварилась, кожна її смужечка окремо одна від одної лежить, і м'ясо саме відділяється від мозкової кістки та тане в роті, а мозок з тієї кістки, як його майстерно вийняти, та, присоливши, з сірим хлібом, та ложечку супу слідом, – м-м-м!.. Смакота!

...Тож не дивно, що вмовляти мене не потрібно, тарілки порожніють напрочуд швидко, не те, що вдома.

Пообідавши, мама береться чистити гриби і, ясна річ, я поруч з нею, аби, перебираючи гриби, ще раз пережити незабутні миті насолоди.

Мама повчає:

– Подивися уважно, чи немає в ніжці черв'яків. Червиві місця треба викидати. От дивись, – і, взявши до рук мого найбільшого підберезовика, вона показує на кілька маленьких темних дірочок на білому зрізі ніжки, – цей гриб червивий.

І починає безжально вкорочувати ніжку мого найбільшого гриба: кільце за кільцем, аж доки з тіла гриба не зникають дірочки – ходи отих клятих черв'яків. Але ж і від ніжки майже нічого не залишилось! Мені до сліз жаль такого красеня, а мама, не звертаючи на те уваги, береться до наступних бабок. В тих, що анітрохи не зіпсовані черв'яками, вона злегенька шкребе ножем ніжку, знімаючи верхній шар з темними цяточками.

Нарешті доходить черга і до маслюків.

– Маслючки не так чистяться. Як перевіриш ніжку, чи немає в ній дірочок, тоді потрібно зняти з неї оцю плівочку, бачиш, неначе спідничка, а далі чистимо шляпку.

Мама, затиснувши краєчок шляпки між лезом ножа та великим пальцем, починає знімати з неї слизьку коричневу шкуринку, під якою колір шляпки змінюється на жовтувато-білий.

Та ні, збирати гриби куди цікавіше, аніж їх чистити. Хіба що посмакуєш згадку про те, як знайшов оцього, чудернацької форми, маслячка, що був ховався під двома шишками. А так – робота довга та нудна, ще й пальці почорніли і стали липкими від маслячкових плівочок. У мами все виходить якось швидше та доладніше, ніж в мене.

Коли ж, все-таки, ми закінчуємо цю марудну справу, грибів явно поменшало і наші кошики повними назвати ніяк не можна, хоч бери та знову йди до лісу. Але ми збираємось додому.

"Як же так, – думаю я, – скільки грибів ми зібрали і ні, щоб пронести їх через увесь Короп, втішаючись заздрісними поглядами зустрічних перехожих, так на тобі – понесемо неповні кошики з якимись оцупками, неначе все це не можна було зробити вдома".

Але, нічого не кажучи мамі, я мовчки йду собі за нею, несучи свого, хоч і набагато легшого, але ще досить важкого кошика...

З кожним нашим наступним походом до лісу в мене все краще виходить шукати маслячки, але з кожним разом їх стає дедалі менше, аж доки одного разу не доводиться нам повертатись додому майже з порожніми руками.

– Відходять маслячки. Та нічого, – втішає мене мама, – скоро вже почнуться білі гриби; хай ось тільки добрий дощ пройде, так і підемо у великий ліс.

І таки дочекались – кілька днів підряд добряче дощило. Мені вже і в хаті набридло сидіти: все дощ та дощ. Нарешті розпогодилось. Сяє яскраве сонечко, трава та дерева, немов навесні, виглядають соковито зеленими, по вулиці повно глибоких калюж, важкий вологий дух іде від мокрої землі, а ночі теплі, аж до задухи.

– Це вже гриби в лісі ростуть..., – замріяно каже мама. – Йдемо завтра по білі гриби!

...У великому лісі, куди ми зайшли, сосни височенні, з голими стовбурами, лише на верхівках мають негусте, вкрите рідкою хвоєю гілля, крізь яке проглядає чисте блакитне небо. Сонце, піднявшись над землею, своїми променями пронизує наскрізь негустий ліс, утворюючи на поверхні лісової землі смугасті малюнки. Під яскравими променями верхні половини соснових стовбурів з сонячного боку відливають чи то міддю, чи квітковим медом; низ же стовбурів, вкритий товстою порепаною корою, з протилежного від сонця боку має вигляд суворий та непривітний, земля під соснами притрушена місцями хвоєю, місцями поросла мохом, а де-не-де – негустою лісовою травою, на якій дрібнесеньким намистом тремтить і виграє блискітками вранішня роса. Пташиний спів у лісі тоненький, мелодійний, майже несміливий у порівнянні з луговим багатоголоссям, але він робить вранішню картину урочистою та святковою.

Гарно в сосновому лісі. Пахне мокрою хвоєю, післядощовою сирістю і особливим, грибним, запахом, який тільки в лісі і можна почути. Навколо стільки цікавого: високі округлі пагорби, розкидані довкола, надають лісові додаткової таємничості – звідки їм тут взятись на рівній, немов долоня, місцині; скрізь пухнастим зеленим хутром лежать

острівці моху; немов спини велетенських змії виглядають із землі товсті, покручені соснові корені; небачені мною досі рослини зустрічаються то тут, то там. Вони невеличкі, хирляві, але й на них видно де червоні, а де – чорні ягідки, ще менші, ніж на дідових порічках.

– Не чіпай цих ягід, – застерігає мене мама. – Їх людям їсти не можна, вони отруйні – а сама при цьому ще й уважно раз по раз поглядає собі під ноги.

– Ти б краще гриби шукав, – завершує вона, побачивши, що я лише роззираюсь на всі боки.

Гриби... Де ж їх тут шукати? От в молодому лісі там все мені було зрозуміле: ідеш поміж двома рядами сосенок і під них заглядаєш, чекаючи, доки на очі не втрапить маслячок, або шар хвої не видасться настовбурченим, ховаючи під собою виводок молодесеньких грибків. А тут... Хвої дуже мало, немов її навмисне хтось вигріб, вона не настовбурчиться, тут і грибові захватись ніде, та й де ж йому тут рости, на оцій голій місцині?

О! Ось якісь маленькі грибочки на тоненьких ніжках, тільки от колір у них неприглядний – коричневатого-сірий, та й вигляд якийсь нещасний.

– Це жаб'янки. Їх брати не можна, – отруїшся. – Повчає мама. – і в руки навіть не бери. Не чіпай їх, краще далі ходімо.

– А онде – що то за гриб? – я показую на великого високого гриба майже білого кольору.

– То бліда поганка! Боже тебе збав коли-небудь її брати – потруїмось усі, і лікарі не врятують.

Оце так! Що ж це за ліс такий: повно отруйних грибів. Я й раніше чув про бліду поганку, а мухомори навіть бачив, але ж у цьому лісі куди не ступи, одні лише жаб'янки: і те брати не можна, і це не можна. Ще жодного певного гриба не знайшли, а скільки вже тих жаб'янок побачили!

– Ти на них уваги не звертай, от і все, – радить мама. – Краще іди сюди, – вона саме відійшла вбік, тепер зупинилась і кличе мене до себе, щось уважно розглядаючи на землі.

– Ану, дивись, – побачиш гриба?

Я в нетерплячці нишпорю очима по землі, вкритій у цьому місці низеньким, ріденько присипаним хвоєю мохом, і нічого не бачу.

– Дивись уважніше, – закликає мама.

Як тут ще уважніше? Ну ось соснова гілочка із залишками голок, ось шматок старої кори, а це – зовсім тоненька, немов папірець, вся мідно-червоного кольору, молода соснова кора..., ось шишка лежить..., якась, схожа на маленьку кульбабку, жовта квітка...

Сміється мама наді мною, чи що?

– Немає тут ніяких грибів!

– Шукай отут, – не здається мама і окреслює паличкою на землі невелике коло.

Мох.., мох.., хвоїнки лежать.., мідно-червоний папірець молодої кори.., чомусь він

не лежить просто на мохові, а з одного боку неначе щось його підтримує в повітрі..., який він тоненький..., а що то за ним?..., якась темного кольору кулька наполовину виткнулась із землі і щось біленьке під нею... Невже?!

- Білий?! - здивовано, не вірячи своїм очам, навздогад вигукую я.

- Білий! - мама нахилиється до нього: - Ось дивись, як треба.

І вона починає акуратно, пальцями обох рук, розсувати мох та розгрібати пісок під ним навколо ніжки гриба, все глибше та глибше. Ніжка у гриба, виявляється, загнулась у один бік, неначе буква "Г" і хоча шляпка сама по собі невеличка, зате ніжка вдвічі, а то і втричі більша від неї. Звільнивши ніжку від піску, мама акуратно підрізає її ножиком якраз у тому місці, де вона приросла до землі, а потім, вийнявши грибка, загортає піском ямку та кладе на своє місце розсунутий мох.

Мама дає мені гриба і я, розглядаю його, тримаючи на рівні своїх очей. Який красень! Темно-коричнева, півкулькою, шляпка з неправильної форми краями, не блискуча, а матова, як оксамит, біла зісподу, на товстій, білій, твердій, мов дерево, ніжці, що потовщується до свого загнутого кінця: білий гриб одразу викликає до себе повагу як своєю кремезною статуєю, так і вагою.

Так, оце гриб! Куди там до нього маслячкам, чи навіть підберезовикам.

- Який красивий! І важкий!

- Це ще маленький. Бувають ось такі, - показує мама якого розміру зустрічаються білі гриби, а мені навіть не віриться, що вони можуть вирости такими великими.

- Гриби рідко ростуть поодиноці - продовжує мама. - Давай подивимось довкола, чи, бува, не знайдемо ще.

"Ого! Та ми зараз як назбираємо білих - і класти буде нікуди. Та-ак, це тобі не маслячки... Нічого, як будуть повні кошики, кластимемо мені в пазуху!" - я почуваю себе задоволеним від того, що знайшов таке просте вирішення проблеми.

- Іди-но сюди, - кличе знову мама. - Ану, шукай знову гриба.

Ех, прогавив... Ну, добре, буду шукати.

Мама вже одразу обводить своєю паличкою коло на схилі невисокого горбочка поруч з лісовою стежкою.

Так..., і тут низенький мох..., трішки хвої на ньому..., ні кори, ні гілочок, ні квіток..., лише один мох...

Ну де ж ти тут заховався? Одноманітна похила площина, вкрита мохом..., хіба що в одному місці мох піднімається невеличким горбочком.

Озирнувшись на маму, я присідаю і ще раз оглядаю місцинку.

- Шукай, шукай - підбадьорює мама.

А чому цей моховий горбочок неначе надірваний в одному місці? Я нахилиюсь ще нижче і бачу крізь той надрив, як під мохом щось біліє. Обережно піднімаю мох - ага! Отут, виявляється, якраз і заховався невеличкий, весь білий, - і шляпка, і ніжка, - грибок. Шляпка зовсім маленька, як п'ятнадцять копійок, а ніжка, хоча і коротенька, зате така пузата, що схожа на кульку, якій хтось вдягнув, трохи набакир, капелюшка. Отакий пузань!

Я так радий, що самостійно, хай і з маминою підказкою, знайшов хитро захованого грибка:

- Це теж білий?!

- Теж.

- А чому в нього шляпка зовсім біла і така маленька?

- Бо ще сонця не бачила. Як вилізе з-під моху, тоді на сонечку з часом засмагне, стане темно-коричневою.

Смішний грибок. Обережно, як вчила мама, я підрізаю його і, тримаючи на долоні, знову розглядаю. Білий... Тепер зрозуміло, чому їх так називають: розріжеш - всередині білий-білісінький, і назовні, доки сонця не побачить, - теж.

Я таки не витримую, ділюсь із мамою своїми переживаннями:

- Куди ж ми їх складати будемо? У нас і кошиків не вистачить.

Мама посміхається:

- Зачекай. Батько як каже: не сідай на лошатко, бо спинку йому зламаєш? Білі - це тобі не маслючки. Спробуй ще так просто повний кошик їх назбирати! Зате два десятки отаких, як перший гриб, на кошик маслят навряд чи хто проміняє.

"А ми назбираємо! Я знаю тепер, як їх шукати!" - вперто думаю про себе, та голосу не подаю.

Де ж вони можуть рости? Щоб в ліс піти, ми дощів чекали, бо гриби вологу люблять. Зараз добрі дощі пройшли, видно, як вода цілими рівчаками збігала в низькі місця, змиваючи на своєму шляху опалу хвою. Ось тут низинка вся в нанесеній водою хвої, а там, де до неї спливала вода, видно лише голий лісовий ґрунт коричневого, майже чорного, кольору. І на цій темній землі, неначе жовті квіти, повитикались чудернацькі грибочки з якимись неправильними, не круглими, ще й закрученими по краях, шляпками. Вони геть чисто жовті - що шляпка, що ніжка.

- Мамо! А тут ось якісь кумедні жаб'янки повилазили - жовті-жовтісінькі.

- Ану де, покажи... Та ні, це не жаб'янки, це - лисички. Це гарні гриби, смачні. Молодець! Ну, ти знайшов, ти і збирай.

Лисички? Це ж треба було їх так назвати! Хоча вони й маленькі, зате їх досить багато і збирати ці грибочки - одне задоволення. Та коли, визбиравши всі, я хочу йти далі, мама мене зупиняє:

- Почекай. Ось візьми оту суху галузку та й акуратно розгреби ці колючки. Там теж можуть бути лисички.

Мама як у воду дивилась. Виявляється, під знесеною водою хвоєю лисичок росте набагато більше, ніж я зібрав, та й розміром вони перевищують своїх попередниць.

Я навішатись не можу, складаючи лисички одна за одною до кошика. Чималенько часу на це пішло, але ж і в кошику дно вже прикрите грибами на добрих три пальці!

Та поки я був заклопотаний біля своїх лисичок, мама, пройшовши по колу навкруги видолинка, виявляється, знайшла ще кілька красенів-білих. Хоча в моєму кошику тепер грибів і більше, ніж у маминому, та куди ж моїм лисичкам до білих... Свого єдиного пузатенького білого я кладу поверх лисичок і раз по раз дивлюсь на нього, милуючись.

Ми все далі заходимо в ліс – давно вже не видно дахів хат, лікарні, навіть не чути вже і горластих півнів, лише інколи з лівого боку донесеться шум від автомобільного двигуна і знову тихо. Хоча ліс обступає нас з усіх боків, проте мама у ньому відчуває себе впевнено та спокійно.

Сонечко піднялось вже доволі високо і потроху меншає в лісі роси, а зранку, хоча, здавалось би, і трави в лісі, як кіт наплакав, а все ж черевики та холоші моїх штанів швидко стали мокрі-мокрісінькі. Вже потроху й припікати стало, тож доводиться зняти курточку та прив'язати її рукавами на поясі. Пахне хвоєю, сосною смолою-живицею, ще якимись невідомими мені п'янкими лісовими запахами; ми безтурботно, ногою вештаємось лісом, часом додаючи до своїх кошиків нові й нові знахідки. Я вже знаю і сиріжки, і решітки, і рижики. От тільки з білими мені не везе. Я навіть порахував: мама знайшла двадцять три, а я – лише одного, та й то... Чому вони мені не трапляються? Чи може я їх попропускав, не побачив?

Все! – треба бути уважнішим, вирішую я, та за кілька хвилин безплідних пошуків, обережно ступаючи і роздивляючись на всі боки, раптом вже уявляю себе могіканином на стежці війни. Стискаючи в правій руці ніж, починаю ховатись за сосновими стовбурами від мами; перебігаючи від дерева до дерева саме в той час, коли вона нахиляється, або дивиться в інший бік. Вже за кілька хвилин мама, стурбована моєю відсутністю в її полі зору, починає кликати:

– Агов! Аго-о-в! – аж луна розляглася по всьому лісу.

– А я тут! – начебто здивовано відповідаю, виступаючи з-за товстої сосни в якихось десяти метрах від неї.

– Як ти мене налякав! Не відходь далеко від мене, щоб я тебе постійно могла бачити!

Вдалося! Як справжній індіанець, я знову ховаюсь за соснами, намагаючись непомітно підкрастись ще ближче до неї. Аж раптом щось піддалося під моєю ногою, неначе шишка втиснулася в пісок, але щось не таке тверде, щось... Я глянув – і обімлів... Білий, справжнісінький білий гриб, хай і невеликий, але вже з темною шляпкою, безжально розчавлений моїм черевиком! Зопалу, вжахнувшись скоєного, я ступаю крок вбік і збиваю ногою шляпку ще з одного такого ж красеня. В повному розпачі, впавши на коліна, починаю, як вчила мама, відкривати, розгортати мох та розгрібати пісок, аби покласти до кошика хоча б залишки грибів. Другий збитий мною грибок постраждав не дуже, лише зламана шляпка лежить поруч, а перший... Та все ж, які-не-які, уламки шляпки та шматки ніжки я забираю з собою.

"Скажу мамі, що такого знайшов" – думаю про себе, втішаючись вже хоча б тим, що в кошику, як не крути, все ж не один, а три білих гриба.

І тут, збираючись вже підвестись, аби йти далі, в якихось півтора метрах від себе, на місці, по котрому хвилиною назад похапцем вже пробіг очима, я бачу, немов після помаху чарівної палички, раптово, несподівану появу Гриба!

Його велика темна шляпка, більша ніж мій кулак, піднялась над низеньким мохом серед поодиноких стебел сухої лісової трави на ширину моєї долоні; дебела, вже не

чисто біла, а трохи сірувата, ніжка виглядає товщою від мого зап'ястка. Я ошелешено дивлюсь, не вірячи своїм очам, боячись, що все це мені ввижається, боячись, що це – не насправді. Від захвату, радості та щастя всередині мене враз все холодне. Я на мить відвожу очі вбік і помічаю неподалік ще одного, трохи меншого, а майже поряд з ним, он, за сосновим стовбуром, ще одного, такого ж самого!

– Мамо-о-о! – несамовито й радісно, на весь ліс, розлягається мій крик:

– Білі!!

Мама, що була, виявляється, зовсім недалеко, швидко опиняється поруч:

– Тихо! Не кричи, бо зараз набіжать сюди інші грибники; бачиш – ми вже не одні.

І дійсно, вдалині, серед соснових стовбурів губляться кілька людських постатей.

– Аж три! Здоровенні! – враз притишивши голос, пальцем показую я.

– Ні, не три. Я ще трьох бачу. Ну, ти в мене молодець! Справжній вже грибник. Добре, ти знайшов, ти і збирай, а я піду далі подивлюсь – можливо, ще знайду.

Роззирнувшись навкруги, чи була не набігли інші грибники і пересвідчившись, що ні, і здобич мою ніхто не відбере, я опускаюсь навколішки поряд з велетнем.

Ось він. Мій гриб. Я сам його знайшов. Який великий! Обома руками розгрібаючи пісок, намагаючись вивільнити низ ніжки, я все ніяк не можу дістатись кореня. Ніжка, ні яка там ніжка, нога гриба, до низу все товщає і товщає, і на самому кінці робиться товстою, неначе якась булава. Нарешті при самому низу мені вдається підрізати і виїняти з землі цей скарб.

О, жах! Я помічаю, що на білому зрізі ніжки є чималенько дірочок. Кляті черв'яки-ненажери! Гриб, величезний гриб, мій скарб, лежить у мене на долонях, але він не мій. Примарна слава, котру я мав отримати з оцим грибом, вислизнула з моїх рук і розвіялась, мов дим. Два чи три десятки черв'ячків відняли її в мене підступно і неочікувано. Як мені зараз гірко!

В повному розпачі, розмірковуючи, як далеко вгору по ніжці могли забратись маленькі нахаби і чи не варто мені трохи обрізати ніжку, я вирішую не робити нічого. Нехай гриб полежить в моєму кошику цілим хоча б до повернення додому. Що буде потім, нехай навіть мама викине його зовсім, мені про це думати не хочеться. Головне, що цей красень лежатиме в моєму кошику тут, в лісі, і по дорозі додому, і всі бачитимуть, який він великий та красивий, і ні в кого більше такого не буде.

Вирішивши таким чином для себе цю проблему, я приступаю до сусідів свого велетня. Вони хоча й менші, зате чисті, не пошкоджені. З насолодою попрацювавши біля них, я починаю, не підводячись з колін, роззиратись довкола, аби побачити, де ж це мама вгледіла ще цілих три гриба. Я повільно вожу очима по землі, обмацуючи поглядом кожен її клаптик, але нічого, що б хоч трохи вказувало на присутність грибів, не бачу.

Я навіть стомився від тієї напруги, з якою нишпорив поглядом по землі, і вирішивши, що краще вже буде гукнути на допомогу маму, піднімаюсь з колін. Раптом неначе світ перевертається в моїх очах, немов я іншими, не своїми очима, дивлюсь на клаптик лісової землі перед собою, який так ретельно щойно обстежив. Ось же вони –

один, другий, а трохи віддалік ще й третій! Невеличкі, молоденькі, але вже з засмаглими шляпками, що повитикались з моху, грибки пестять око своєю грибною красою. Тепер небагато знадобилось мені часу, аби покласти їх до кошика. Я оглядаюсь навколо себе ще і ще, аби зайвий раз переконатись, що більше ніякий хитрун від мене тут не сховався і навіть кілька разів обходжу навколо такої щасливої для мене місцини, не полишаючи надії знайти ще хоча б одного біленького грибка, але, зайвий раз переконавшись, що знайдено все, шукаю поглядом маму.

Он вона, присівши, щось збирає в невисокій травичці і, вочевидь, – не гриби. Ліс у тій стороні погустішав, так, неначе в ньому виріс ще один, тільки набагато нижчий, лісок. Серед високих сосен ростуть досить густо тоненькі хирляві берізки та осичинки, ще якісь невідомі мені деревця, трапляються й маленькі сосонки з рідкою хвоєю на гілочках-патичках і всі разом вони утворюють гущавину, біля котрої і присіла, щось вишуковуючи, мама.

– Ось спробуй, – суніці.

Мама простягає до мене свою долоню з купкою маленьких червоних ягідок, схожих на бабині полуниці, тільки в кілька разів менших. Я лише підійшов ближче, навіть ще й не схилився до маминої долоні, аби забрати в рот всю оцю купку разом, як мене обгорнув чарівний аромат. Сонце вже стоїть високо, в лісі, можна сказати, навіть жарко, і в добре прогрітому сонцем повітрі стоїть тонкий, ненав'язливий, незнаний мені досі запах. Я починаю розуміти, що цей аромат – від сунічок, але мені ніяк не віриться, що маленькі червоні ягідки можуть пахнути так сильно.

Смак у сунічок виявився простеньким, зате пахнуть вони напрочуд сильно і так ніжно та зворушливо, так тоненько в той же час, що навіть важко сказати, що більше – чи смак мені сподобався, чи цей їхній аромат. Проковтнув ягідки, а в роті все одно так приємно та ніжно смакується і запах нікуди не подівся: стоїть у гарячому вже повітрі – що за диво?

Та це ж вся тутешня місцина, ціла галявинка, по вінця наповнені цим ароматом – ніжним, тонким, невловимим, зовсім не таким задушливим, густим, аж тягучким, як отой аромат квітучого луку, тут навпаки, немов тонесенька струна мелодійно дзвенить під подихом легенького вітерцю.

Духм'яні сунічки припадають мені до смаку і ми з мамою довгенько пасемось на цій галявинці. Мама все шкодує, що не прихопила із собою якої-небудь баночки для сунічок, щоб я ще й удома спробував яка то смакота – сунічки з молоком, та як на мене – пастись на галявинці куди веселіше.

Отак повільно, як завжди нікуди не поспішаючи, нога за ногою, вештаємось ми лісом і потроху переді мною відкривається ще один, новий для мене, світ лісу. Він зовсім інший, ніж світ луку та Десни, але не менш захопливий та цікавий. Правда, не побачили ми в лісі ні вовків, ні ведмедів, навіть зайця не зустріли, лише білочка-пустунка з довгим пухнастим хвостиком ховалась від нас за стовбуром сосни, раз по раз кумедно визиравши з-за нього. Мабуть ми чимось її розсердили, бо вона, видержись за якусь одну лише мить на самісіньку верхівку, як пожбурить раптом в нас шишкою! Бач,

яка бешкетниця!

А строкатий дятел з червоною шапочкою на голові, підпершись своїм хвостом на сухий, без кори, стовбур сосни, як торохне лункою чергою на весь ліс, немов партизан із німецького автомата! І не болять же в нього голова від того стуку...

Пара величезних чорних круків, мабуть вдвічі більших від грака, ховаючись у верхівках сосен, перегукуються час від часу:

- Кр-р-о-о!

- Кро-о-о-о!

Потім, помітивши нас, перелітають в інше місце і вже звідти знову лунає їхнє картаво-округле "Кро-о-о! Кр-о-о!".

Сорока-білобока внадилась за нами, скрекочучи на весь ліс, і довгенько перелітала з дерева на дерево, лаючи, мабуть, нас на чім світ стоїть, аж доки ми не покинули її володінь. Чи може то вона, навпаки, переповідала нам останні лісові новини, тільки ми її не змогли зрозуміти?

Щось зашурхотіло несподівано в сухій лісовій траві і вуж чорною мотузкою, звиваючись, дременув від нас подалі, в куші. Не дали, бачите, йому погріти на сонці старі кістки... І тепер вже я заспокоюю маму, як тоді, на лузі, заспокоював мене батько:

- Не чіпай його і він тебе не зачепить.

Здоровенною купою виникає раптом на нашому шляху лісовий мурашник. Великі червоні лісові мурахи заклопотано снують по землі взад-вперед, на всі боки від своєї домівки - хтось тягне в мурашник якусь хвоїнку, хтось здобич; напружуючи останні сили, кілька десятків трударів намагаються навіть чорного жука доправити до своєї оселі і, дивлячись на їхнє завзяття, я розумію, що рано чи пізно вони це зроблять.

А ось в гушавині між двома деревами великий та пузатий лісовий павук натягнув свою павутину. Незважаючи на те, що ранок вже далеко позаду і в лісі загалом навіть жарко, тут ще відносно прохолодно: на павутині окремими кругленькими дрібнесенькими намистинками виблискує роса і пускає промінці-бісики назустріч сонцю, що лише зараз почало пробиватись сюди крізь густе та лапате листя молодого кленка. Сам павук завмер на краєчку своєї сітки, немов справжнісінький рибалка, що чатує на здобич на березі Десни. І треба ж такому статись: прямо на моїх очах велика зелена муха-роззява з розгону втрапила майже в самісіньку середину павучиних тенет, задзижчала, забила, струшуючи росяне намистечко і від цього ще більше заплутуючись в чарунках павутиння. Павук-"рибалка" аж стрепенувся від несподіванки, завмер на мить, а тоді хутко подався по своїм снастям до раптової здобичі. Хоча "рибалка" навряд чи виглядає більшим від свого улову, проте, не злякавшись, тут же починає обплутувати здобич своїми нитками. Муха ще якийсь час дзижчить, напружуючи останні сили, смикається, з кожним разом все менше, а потім стихає зовсім, скорившись долі. Я зачудовано спостерігаю за павуком: ну чим він не рибалка?

Цікаво в лісі - все не так, як на лузі. Луг - безмежний, зелений, залитий сонцем, з блакитними озерами та широкою Десною: воля! Хоч вправо, хоч вліво - йди, їдь, скачи

конем день, другий, тиждень, – нема кінця-краю... Ліс – суцільна таємниця. Відійшов на десять кроків – і вже за деревом сховався. Відійшов на сто – зовсім загубився, з очей пропав. Тут, на противагу лугові, – сонце з тінню навпіл: смужка світла – смужка тіні. Ось тут сонячний промінь крізь дубове листя б'є прямо в очі, сліпить, а поряд, під кущем, – густа тінь.

Але скрізь: і на лузі, і в лісі повно життя. Тільки коли рибу ловиш – переживаєш дуже: спіймав рибку, тим більше, велику, – від щастя подих перехоплює, зірвалась здобич з гачка – від хвилювання руки трусяться. В лісі не так: знайшов гриба – задоволення і радість неймовірна, а на душі так спокійно, в грудях неначе киця пухнаста лежить і від задоволення очі мружить...

Перейшовши бруківку, якою їздять автомобілі, ми потрапляємо в чудернацьку місцину, що її мама зве Насипом. Раніше, розповіла вона, тут проходила залізниця, але у війну німці її розбомбили і з того часу її вже ніхто і не відбудовував. Тут неначе яр вирито: по дну цього яру лежали колись рейки залізничної колії, по бокам з обох боків протягнулись дві неглибокі канавки – щоб вода стікала – кювети називаються, а від них вже угору здіймається насип. Ми йдемо по цим кюветам: мама справа, а я зліва і уважно оглядаємо їхнє дно та схили – це місце, каже мама, відоме всьому Коропу, як дуже щедre на білі гриби.

І дійсно, час від часу нам трапляються кремезні грибочки: вони витинаються то на самому дні кювета, то на схилі насипу і я вже поволі звикаю до них, сприймаючи кожну нову знахідку майже спокійно, одне лише моє задоволення від цього все більше зростає. Аж ось насип закінчується і ми виходимо на рівну місцинку. Лівіше Насипу, біля самого його кінця, росте висока та густа трава. Видно, що не один грибник толочив її останнім часом. Але, коли і ми пройшлись по тій траві, то побачили там лише білі кружечки від великих білих грибів. Хтось везучіший випередив нас і поклав до свого кошика добрий їх десяток. Я страшенно переживаю з цього приводу, мама ж, навпаки, і виду не подає. Покрутившись тут трохи, ми знову переходимо бруківку, тепер вже у зворотньому напрямку.

Зайшовши бозна як далеко в ліс, далі навіть Вишки – височенної такої споруди із товстих соснових колод, що здіймається набагато вище найвищих сосен, з якої, як каже мама, інколи приїжджі спеціалісти щось таке спостерігають, а що саме, – про те вона і не знає, ми нарешті повертаємо назад. Вишка така височенна, така, що коли, стоячи під нею, я задрав голову, аби подивитися на самісінький її верх із залізним шпилем на маківці, то в мене навіть тубетейка з голови звалилась!

У нас вже й ноги поболіли, і їсти хочеться, і пити, і кошики, хоча й заповнені лише наполовину, але, як каже мама, прямо таки обривають нам руки. Мені вже, чесно кажучи, не дуже й хочеться нести оцю свою ношу, та тільки куди ж я тепер від неї подінусь? Хіба ж можна відмовитись від оцих красенів білих, на які так заздрісно поглядають зустрічні грибники, цікавлячись, де ж це вдалось мені знайти таких велетнів. Ага, так я їм оце і зізнаюсь, аякже!

Ми втомлено плентаємось додому (а це ж неблизький світ!) і ніяк не можемо

відмовити собі в задоволенні і на зворотньому шляху шукати грибочки: то боровичок трапиться, то лисички зваблять своїм веселим жовтеньким розсипом, то біленька сиріжка раптом виткнеться прямо перед тобою, а в молоденькому березнячку, що біля тарасівської дороги, натрапили на виводок маленьких ще бабочок і вони мене так порадували, що я навіть про втому забув. Вона навалюється лише тоді, як тривалий час не зустрічається тобі жоден гриб. Кошик мій все повнішає та повнішає, і хоча грибів у ньому значно менше, ніж в маминому, та все ж їх доволі, щоб у мого задоволення розпустились крила, здатні тримати мене на вкрай стомлених ногах.

Поволеньки ми таки вкотре дістаємось до гостинного столу баби Ганни та діда Федора, до пшоняного кулешу з печі і оладок з топленим молоком.

... І знову, як тоді, в далекому моєму дитинстві, аж слинка котиться від отих запахів з печі, що незрозумілим чином тримаються в моїй пам'яті і створюють враження абсолютної реальності, варто лише прикрити очі. І мама, ще молода та енергійна, вчить мене, як правильно чистити гриби. І втома в ногах настільки реально відтворюється в пам'яті, що зовсім неважко ще і ще раз з насолодою пережити незабутні перші мої походи до лісу, і мамину грибну науку, аби з вдячністю сказати: "Спасибі тобі мамо! Наука твоя не минула марно. Відтоді, і назавжди, наш ліс – то частинка моєї душі. Спасибі!"

Таке розмаїття в Природі: ліси, луки, степи, пустелі, гори та моря – і наскільки все це різне! Ти в захопленні; ти все намагаєшся, але безуспішно, досягнути сугубо побаченого. Де там; тобі б навчитися бачити, бо навіть спостерігати – не так просто, як може здатися на перший погляд. І ось саме це – навчитися вміти бачити – виявляється першим завданням уроку, що його дала тобі Природа.

Вудка.

Коли я спіймав першу в своєму житті рибу, – чехоню, – то батько одразу ж сказав: "Будеш рибалкою!".

А чим вирізняється рибалка з-поміж інших людей? Все дуже просто – у рибалки вудка є і він своєю вудкою вміє ловити рибу. Головне ж – що навіть якби у рибалки в потрібний момент і не трапилось вудки під рукою, він завжди зможе змайструвати її для себе і голодним не залишиться. Хоча снасть, здавалось би, і нехитра, але щоб її зробити, теж уміння потрібне. Для малого хлопчини виготовлення вудки – то ціла наука і чи не перший досвід самостійної роботи. Один нашвидкоруч, бо нетерплячий, зробить щось таке, до вудки лише подібне, і все, він вже задоволений, – а якже, можна ловити, нехай хтось скаже, що це не вудка. Та й навіщо йому краса, головне, щоб риба клювала, еге ж?

Але ще більше таких завзятців, хто у перший свій рукотворний витвір вкладає все уміння, на яке тільки здатен, бо так людина влаштована: любить, щоб обов'язково було красиво. І, попри все, не думайте, що справжню вудку можна отак просто: раз-два і готово! – змайструвати.

Перш за все потрібен матеріал для вудлища. Найкраще підходить молода берізка або ліщина. Ліщину в нас ще треба пошукати, а от берези вистачає. З неї виходять

найкращі вудки – міцні та пружні, хоча і не такі довгі, як з ліщини. Аби вудка була не лише міцною, а й якомога легшою, вибирають берізки, тонкі в комелі і, звісно ж, найрівніші. Я розкрию вам одну таємницю, що нею поділився зі мною батьків друг – дядько Василь, з котрим ми колись у Коржовому карасів ловили: найстрункіші берізки ростуть під електричними дротами. Коли електрики (а дядько Василь сам електрик) рубають вздовж лісових доріг берези, що мали необачність вирости якраз під електричними дротами, то наступного вже року із тих пнів, котрі від беріз залишились, починають відростати цілими пучками нові тоненькі берізки і вони "зазвичай, такі виростають – залюбуєшся", казав дядько Василь. І за те, що зріжеш таку берізку, ляяти тебе ніхто не буде, бо рано, чи пізно, все одно електрики вкоротять їй віку – не можна деревам під дротами рости.

А одного разу, коли ми весною на шкільному подвір'ї порядок наводили, впала мені в око одна, торік висаджена, берізка. Всі її сестрички зеленіли, викинувши молодесенькі, клейкі ще, листочки, а вона, бідолашна, хоч би тобі одним могла похвалитись. Тож згодом хтось із вчителів просто взяв, та й зрубавши, викинув її, аби звільнити місце для нової посадки. А я подивився-подивився і підібрав: думаю, ось я з неї вудку зроблю. Хоч вона і не надто довга, і трьох метрів у ній не було, і тоненька, як для дорослого рибалки, та все ж дуже мені сподобалась тим, що виросла рівненькою, мов та струна. І Сашко Леоненко, однокласник мій і товариш по парті, поглянувши, одразу ж її оцінив:

– Себеляночка, – каже.

Це він мав на увазі, що кого-кого, а вже ж себелів цією вудкою можна буде тільки так тягати. А що, хіба вже себель вам не риба?

Отож, взявши до рук зрізану рано-рано навесні, або восени, коли вже й листя опаде, берізку, перш за все потрібно пообрізати на ній всі гілочки, а потім ще й зняти з неї кору. Не завжди це швидко виходить навіть з ножем, бо інколи буває, що від нього і пальцям лівої руки дістається. Проте, знаю я одного такого рибалку, товариша мого, вже ж не казатиму, кого саме, котрий робить це ... зубами, неначе бобер! Ото сміху мені було спостерігати за ним! Під корою відкривається жовтувато-біла, від пасоки аж мокра, свіжа деревина. Там, де були гілочки, залишаються коротесенькі сучечки.

– Не поспішай їх обрізати, – вчив мене батько, – нехай деревина висохне, інакше коротко, при самому тілі обрізані сучки, потріскаються і вудка не буде міцною.

Інколи буває так: доки берізка росте, вона начебто така вже рівна, така рівна, а як зріжеш її, та від кори очистиш, подивишся: е-е, не така вже вона і рівна! Проте цьому горю зарадити можна. Береться довга-предовга міцна шворка і майбутня вудка цією шворкою туго, по спіралі, примотується до рівної струганої дерев'яної рейки достатньої довжини, а потім все це підвішується десь у клуні якомога вище до крокви, аби комель не діставав землі, та ще й до нього прив'язується вантаж, чим важчий, тим краще. Повисить отак вудка місяць, чи й півтора, – зніме її рибалка, шворку розпустить, – і ось, вона, красуня, рівна-рівнесенька, немов з магазину.

Отепер можна брати шевського ножа (бо хіба якийсь інший зрівняється з ним по

гостроті та зручності в роботі?), і акуратно, без поспіху, починати обрізати сучки. Тут теж є свої хитрощі – краще, щоб обрізаний вже сучок виглядав, як ледь помітний на дотик горбочок – так вудка ще міцнішою буде. Як не виходить зробити таке ножем, тоді краще рашпилем довершити цю роботу, аби не зіпсувати необережним рухом майже готове вудлище. Коли відчуває малий рибалка, що все у нього виходить, тоді він у своє вудлище мало не закохується; на додаток, як знайдеться вдома старенька наждачна шкуратинка, то ще й нею пройдеться по вудці, аби була вона зовсім гладенькою на дотик. Тепер залишається ще ножем загострити комель, щоб можна було при потребі вштрикнути вудку в берег. Гостряк цей має бути досить довгим, сантиметрів, можливо, й сім чи вісім, бо чим він гостріший, тим потім легше буде з ним вправлятись. Що більше вкладає хлопчина у свій виріб вміння, часу та любові, то він йому дорожчий. І думка тоді в нього: а щоб ще таке зробити, аби його вудлище було найкращим? Може, змастити лляною оліфою, аби води не боялось, чи, можливо, машинним мастилом? Ви ще не знаєте на що здатна хлоп'яча вигадливість!

Ну, оце, здається, і все... Та ні ж бо, то лише вам так здається. А жмачок?! Що воно таке? О-о-о, то така красива штука на вудці, вигадка наших деснянських рибалок, на яку намотується волосінь від вудки після риболовлі. Скрізь кажуть – мотовильце, а у нас – жмачок! І треба ж було додуматись їм із чого той жмачок зробити!

Робиться він із торішнього стебла куги, ситняку по-нашому. Росте ситняк по озерах: стримлять з води на метр-півтора гладесенькі темно-зелені його стебла, неначе ліс вудок – чим вище вгору, тим вони тонші. Стебло ситняку всередині неначе губка, і коли восени відімре та на морозі висохне, то на весну воно стає легесеньким, майже невагомим. Зовнішня оболонка стебла, хоча і ніжна, але воду крізь себе не пропускає, сама стеблина на дотик пружна – стиснути її між пальцями до плаского стану зовсім легко, а коли відпустиш, то вона знову попередньої форми набуває. Як задумає рибалка жмачок зробити, то візьме на озері кілька старих стебел ситняку, наріже з них коротеньких цурупалочок сантиметрів по вісім-десять завдовжки, хто як любить, на півгодини вкине їх у воду, аби вони розмокли і не ламались, а сам тим часом підготує дві міцні недовгі шворки, деś так, по півметра кожна, гострого ножа і, звісно, вудлище, для якого той жмачок призначається. Коли матеріал розмокне, береться в один жмуток з десятків цурупалочків, вода з них рукою вичавлюється і з обох кінців цей жмуток міцно та туго перев'язується двома шворками, так, щоб ще й по два вільні кінці від кожної шворки залишались. Виходить пузата така штуkenція, всередину якої воді потрапити не так вже й легко, бо ж кінці туго перев'язані, а зовнішня оболонка воду не пропускає. Тепер вже залишається цей жмачок міцно притиснути до вудлища, деś так, на півметра вище від гострого кінця комеля, та й туго примотати вільними кінцями шворок до вудки. Ох же ж і красиво виглядає березова вудка з таким пузатим жмачком, особливо, коли ти її сам і зробив, тим більше – коли вперше в житті!

Вдосталь на свою роботу надивившись, вудкою налюбувавшись, похвоськавши нею перед собою в повітрі, аби пересвідчитись зайвий раз в тому, яка вона гнучка та пружна, легка і в руці слухняна, береться рибалка до останньої, завершальної роботи.

Потрібно прив'язати до вудлища волосінь. Але прив'язувати слід не до самого кінця гінчика, а необхідно зробити запас. Хтось починає прив'язувати волосінь на півметра нижче від гінчика, а хтось, особливо, з хлопчаків, і на цілий метр, бо вірить, що саме йому колись попадеться найбільша риба, тож, якщо вона навіть і зламає вудку, і не сам гінчик, а нехай би і ще нижче, то все одно він завдяки своєму, передбачливо зробленому, великому запасові, витягне здобич неодмінно, хай би що там не було. Все ж таки березова вудка, це вам, на жаль, не бамбукова, вона не така міцна, як магазинна, тому запас просто необхідний.

Отож, прив'язавши товстою ниткою кінець волосіні до вудлища, починають нею по спіралі обкручувати вудлище до самого гінчика і на самому його кінчику ще раз прив'язують волосінь ниткою. Тепер буде надійно – аби ж тільки клювала! Залишається визначитися із довжиною волосіні, а вона, як заведено у наших рибалок, має бути довшою від вудлища сантиметрів приблизно на тридцять чи сорок, хто як любить, тож відкусимо її в потрібному місці молодими гострими зубами та й візьмемось лаштувати поплавця, а тут знову повно і копіткої роботи, і своїх секретів.

Як вдасться роздобути корок від винної пляшки, то з нього можна виготовити, хоча і невеликих, зате цілих два поплавці. І тут знову потрібен шевський ніж-косячок. Корок – матеріал пружний, тупим ножом нічого певного зробити не вдасться, тому він має бути гострим, немов та бритва. Обережно, аби не поранити пальці, бо їм і так, як не старайся, від ножа дістається, робить рибалка з короткого циліндрика маленьку акуратну кульку або яечко. Ще помучитись треба, щоб поплавець вийшов правильної форми, не був перекошеним на якусь одну сторону. Потім можна буде і наждачною шкуратинкою пройтись по кульці, аби на ній не залишалось слідів від ножа.

"Гарно вийшло, нічого не скажеш!" – любується на свій витвір рибалка. Тепер головне – точно по осі кульки зробити шилом, або цвяхом отвір для волосіні. Коли ж це все-таки вдається, тоді у отвір заводиться волосінь і в нього ж вставляється сірник, або стриженьок із очищеного кінчика гусячого пера. Пір'яний стриженьок – то вже особливий шик, бо такий поплавець до того красиво на воді виглядає – рибалка просто очей від нього відвести невзможі.

Коли ж нема корка і нема пінопласту, не простого, а дуже жорсткого (бозна де беруть його дорослі рибалки), тоді хлопчачи вдаються до дідівського перевіреного способу – роблять поплавці із товстого червоно-коричневого шматка соснової кори. А ще можна хіба ж такого поплавця зробити із великого махового гусячого пера. Такі поплавці і в магазині продаються, але... такі, та не такі. Наші пір'яні поплавці готуються особливим чином. Очищене перо, у тому місці, де його трубчаста частина переходить у суцільний стрижень, перерізають навпіл. Потім відрізають товстий кінчик, яким перо тримається у тілі гуски і в нас виходить така собі трубочка. У цю трубочку пропускають спочатку волосінь, а потім стриженьок, товстим кінцем донизу. Все, поплавець готовий! І ніяких тобі дртинок з вушком, чи кілечок із велосипедного ніпеля. Один лише гострий ніж і потрібен.

От вже й до грузила черга доходить. Досвідчений рибалка лише тільки гляне яке

грузило на вудці і одразу ж скаже: деснянська вона чи озерна. А все просто: на Десні течія і тому легеньке грузило вона одразу ж знесе бозна куди, через що для деснянської вудки на волосіні ставлять навіть не одне, а цілих два грузила – одне рухоме, важкеньке, а інше – звичайне, але якнайменше. Призначення маленького грузила – не дати рухомому опуститись до самого гачка; призначення ж рухомого – утримувати гачок з насадкою на річковому дні в потрібному місці. На вудці, що нею збираються ловити на озері, або в проводку на Десні, зазвичай ставлять поплавець із пір'їни та одне маленьке грузило, аби снасть була чутливішою. Хлопчина, котрий понад усе прагне стати справжнім рибалкою, свій поплавець ще й випробує у відрі з водою, аби переконатись, що грузило якраз таке як треба: і не занадто легке, і не занадто важке.

Ну, тепер вже можна і гачок прив'язати. Аби це зробити, потрібно вміти в'язати спеціальний, рибалками винайдений, вузол. Отож, взявши гачок у ліву руку, а вільний кінець волосіні в праву, пропускають її у вушко гачка, потім, за вушком, згинають волосінь вдвоє і притиснувши великим пальцем утворену петельку до гачка, вільним кінцем волосіні роблять навколо цівки гачка з притиснутою до неї петелькою п'ять, чи шість обертів, після чого залишок вільного кінчика волосіні просовують в ту ж таки петельку. Тепер, притримуючи кінчик волосіні між пальцями лівої руки, правою обережно тягнуть за основну волосінь і вузол сам собою затягується. Як натренуєшся, то зробити такий вузол виходить швидше, аніж розповісти про це. Зайвий кінчик біля самого вузла молодий рибалка гострими зубами – кусь! – тут же й відчикрижить, ну а старий має вдатись до ножа чи ножиць, що вже там опиниться першим під його рукою.

Готова вудка! Ось вона – гордість рибалки: скільки часу пішло, аби її змайструвати, але тепер не соромно будь-кому і показати – все зроблено так, як треба, по старому деснянському закону, незмінному бозна скільки вже десятиліть, чи й століть.

Потрібно лише змотати вудку – ось так, по спіралі намотуючи волосінь від гінчика і до жмачка, а тоді ще й навхрест покласти в кілька рядів волосінь з грузилом та гачком на жмачок і гачок ввіткнути в м'яке пружне його тіло. Завтра ж і випробувана буде нова снасть, але й без цього видно – риби переловить вона видимо-невидимо. Ну, то й з Богом!

Весь під владою перших вражень, ти починаєш досліджувати цей, ще невідомий тобі, світ. Твоїх п'яти органів відчуттів тобі не досить, навички далеких-далеких пращурів безповоротно втрачені. У таких випадках на допомогу людині приходять винайдені нею знаряддя.

Кажуть: хочеш допомогти непристосованій до життя людині – не давай їй спійману рибу, дай їй краще вудку, аби вона ту рибу могла спіймати сама. Дурниці... Правильним буде навчити її самотійно робити вудку, бо якщо отримана за просто так вудка зламається – чи зможе ця людина зробити нову?

Спілкування з Природою неможливе без уміння людини працювати власними руками: лише самотійно змайструвавши вудку, ти робиш хиткий, невпевнений, хай і маленький, але свій перший крок у пізнанні світу.

Панське. Рибальська школа.

Влітку у хлоп'ячому світі багато розваг. Можна, розділившись нашою вуличною ватагою на два загони, пограти у війну, можна, запустивши в небо повітряного змія, засилати до нього "листівки" – клаптики паперу із отвором посередині, які по нитці, що на ній тримається змії, із попутним вітерцем аж фуркотять до свого адресата.

Можна постріляти з лука, зробленого своїми руками із міцної гілки в'яза або дуба, чи позмагатись хто далі пожбурить за допомогою пращі камінець або зелене, нестигле ще, яблуко.

Можна збудувати з лозових гілок курінь, наносити туди сіна і просто байдикувати, лежачи на сіні, та насолоджуючись перебуванням у власноруч збудованому житлі.

Та хіба ж тільки це? У мене й пальців на руках не вистачить, аби перелічити всі наші розваги. Що там і казати – літо гарна пора.

Але найдужче влітку я люблю рибалити. Мама каже, що це я вдався у свого прадіда, а її діда – Івана Григоровича Солодкого, бо той, царство йому небесне, таким вже зятим рибалкою був, що не приведи, Господи. Як став він зовсім старим, то син, моєї бабусі Ганни брат, забрав його до себе, аж в Манчжурію, де служив начальником залізничної станції Отпор. Проте прадід довго там витримати не зміг і напологіши на своєму, залишивши в Манчжурії навіть свою дружину – бабцю Онисю, примудрився таки повернутись назад, у Короп.

"– Нема мені чого там робити, – відповідав він на здивовані запитання рідних та знайомих. – Ловиться казна-що, а не риба, отакі-от, – показував на палець, – бобирці". Тож і залишився жити в доччиній сім'ї. Взимку шевцював, допомагав приглядати за дітьми, своїми онуками, бо було їх аж восьмеро, а навесні, ледь тільки Десна вбиралась після повені в береги і по лугові можна було пройти, прадід, незважаючи на свій вельми вже поважний вік – більше восьмидесяти років мав на той час, – брав вудки, казанок, сіль, кілька фунтів сала в кошик, кошика чіпляв до вудок, вудки на плече, – і гайда на все літо, аж до Покрови, на Десну, і не кудись близенько, а за хутір Становий, під Змітнів, за добрих двадцять п'ять верстов. Будував там курінь і жив: ловив рибу та міняв на неї у змітнівчан з протилежного берега Десни продукти – хліб, яйця, молоко.

Там і смерть свою зустрів. Знайшли його змітнівчани вже неживого: сидів у своїй гатці, опустивши босі ноги у воду, неначе задрімав.

Кожного разу, розповідаючи мені про прадіда, мама, мабуть, сподівається, що доля його мене нажахася і я більше не буду щодня пропадати з вудкою біля води.

Але у батька, котрий так само, як і я, час від часу чує цю історію, своя думка.

– Ото козацька смерть! – одказує він, якщо не з заздрістю, то з захватом і тим самим нанівець рушить мамині плани. Та й мама, коли розповідає про свого діда, то, сама того не бажаючи, говорить про нього з погано прихованою гордістю.

Жаль, помер мій прадід Іван Григорович, а то ми з ним половили б рибки! І не де небудь, а на Десні, під Змітневом.

Та все ж є в мене незмінний напарник – мій двоюрідний брат Толя. Ми з ним майже ровесники і разом вивчаємо всі тонкощі рибальської науки: коли самотужки, коли щось

піддивившись у інших рибалок, коли – поділившись досвідом з кимось із ровесників. То тільки на перший погляд здається, що все просто: прийшов до води, вудку закинув і одразу ж рибку спіймав. Ту вудку ще зробити треба. Знамениті рибалки, такі, як наш дядько – Іван Трифонович, ті ловлять, звісно, на бамбукові вудки – довгі, легенькі, дуже міцні, до того ж – розкладні. Та де ж їх у нас дістанеш? Таке можна купити лише за великі гроші, десь у Києві, та й то, кажуть, "по благу". Тому ми ловимо на березові вудки. Ну то й що, що вони не такі зручні і важкуваті? На них у нас всі ловлять. Дехто, правда, як от мій дід, ловлять на ліщинові – вони легші й довші від березових, проте велику рибу на таку вудку не витягнеш, а ми з Толею переконані, що скоро – ось-ось, не сьогодні, так завтра, якраз велика риба комусь із нас обов'язково клюне. Краще, звісно, коли б мені...

Але навіть після того, як навчишся сам лаштувати вудку, рибальська наука не закінчується, а лише тільки починається. От, приміром, на яку наживку краще рибу ловити, га? Отож бо.

Найпростіше – взяти з дому окрайчик хліба. Скачав між великим та вказівним пальцями маленьку кульку і можна вже її чіпляти на гачок. Повезе – клюне плітка.

Якщо ж хочеш спіймати окуня чи густірку, тоді потрібно накопати черв'яків. Найсмачніші (звісно для риби, а не для рибалок) черв'яки живуть в купі перегною, що її дід ретельно викладає та підправляє вилами в саду. Вони червонуваті на колір, трохи смугасті і дуже верткі. А ще, не гірші від них, – лугові, яких можна знайти в сирому луговому дерні, серед коріння трави. Ці на колір темно-сизі, немов грозова хмара, трохи пласкі на кінцях і дуже міцні, мускулясті. "Сам би з'їв" – любовно поглядаючи на такого черв'яка, жартує Толя.

А от червонопірку найкраще ловити на коника, скачка, як у нас на них кажуть. Коники підростають десь ближче до середини літа і спіймати їх рукою не так вже й просто. Спочатку вчишся скачків ловити, а потім рибу на них. Зате ж цікаво як! Прийшов на озеро з однією лише вудкою, наловив на березі коників-скачків, а далі вже, якщо повезе, то й з рибою будеш.

Та й це ж ще далеко не всі наживки. Навесні, тільки-но почне підніматись на поверхню озера латаття, на мілководді з'являються ручайники-жучки. Подивишся уважно на озерне дно біля самого берега – лежить собі на пісочку шматочок палички, ледь довший від половини сірника. Придивишся уважніше – та він же... рухається! Оце і є жучок-ручайник, така собі личинка, черв'ячок із шістьма ніжками, котрий спорудив собі хатку-трубочку, використавши всілякі дрібні гілочки, різне сміття, і ховається в ній. Нема небезпеки – висувається зі своєї хованки майже наполовину і, перебираючи по дну ніжками, мандрує в пошуках їжі. Така смачна для риби наживка! На неї клюне будь-яка риба – хоч плітка, хоч окунь, навіть обережна червонопірка.

Як поверхня озера вкриється молодим зеленим лататтям, тоді приходить пора ловити рибу на маленьку червону п'явку. Потрібно лише забрести в воду, де не глибоко, але багато латаття і, перевертаючи його, знайти два листки, що злиплись між собою – там обов'язково між ними знайдеться коротенький плаский червоний

черв'ячок і часто не один, а два чи три. Оце і є та червона п'явка, що вважається найкращою наживкою для окуня. Варто лише знайти її між лататтям, почепити на гачок та закинути вудку – жоден окунь не пропустить нагоди поласувати цією смакотою. Потрібно взяти з дому маленьку скляну баночку з-під гірчиці, набрати в неї трохи води та наловити п'явок і це вже буде гарантія, що без риби ви не залишитесь. Буде в вас півдесятка п'явок – вважайте, що у вас десять окунів. А якщо назбираєте десяток п'явок – самі рахуйте скільки буде у вас риби.

Отам десь у серпні, серед схожого на бабин столітник різаку, що маленьким колючим кущиком з оголеними корінцями живе на поверхні води, можна знайти личинку бабки. Вона й схожа на бабку-коромисло, тільки без великих прозорих крилець і довгого хвоста. Бабка – це... о-о-о! Це така наживка, на яку ловляться тільки великі окуни на найглибших місцях! От жаль тільки, що різак по-під берегом майже не росте, а все десь там, на глибині, за смугою латаття. Та тільки спробуй туди дістанься! Воно чомусь завжди так: аби велику рибу спіймати – треба ого як поморочитись, та й то ще невідомо, що з того вийде.

Я ще забув сказати, що й на муху можна ловити і навіть на закоріша. Не знаєте, що воно таке? Ну от, а ще рибу ловити збираєтесь...

Ловите ви, наприклад, на Панському, чи на Ставу, а там же поряд сосновий ліс, за якихось сорок чи п'ятдесят метрів, варто лише на гору піднятись. Ловите ви, а вона, ну, риба тобто, не клює і все тут. Ви вже й на хліб пробували, і на гнойового черв'яка вудку закидали, і скачка їй пропонували – нема діла, хоч ти плач! Отоді йдіть до лісу, швиденько знаходьте чи спилянну недавно лісником суху сосну, чи хоча б торішній сосновий пеньок, відлущуйте товсту кору і ось! – бачите, – вся поверхня колоди чи пня порита-погрижена, просто змережана, неширокими канавками, забитими коричневато-червоною трухою. Так оце в ній і шукайте плоских жовтуватобіленьких хробачків – личинок короїда, закорішів. Знайдете і можете бути певні, що це гарна наживка. Дуже вже до неї риба ласа! Вам тепер точно повезе.

І це ще не все. У озері водиться така собі маленька рибка, горкушка зветься. Виростає вона завдовжки хіба що з сірник. Може хтосьна скільки вже горкушка та живе, – а все одно, як сірник. Подивившись – рибка, як рибка, неначе пліточка, чи білий карасик, от тільки ростом не вийшла. Зате вона – найперший живець. І велика щука, і горбатий окунь тільки того й чекають, аби вхопити горкушку, мабуть, дуже вже вона їм смакує. Правда, перш ніж ловити на неї окуня, потрібно спочатку саму горкушку спіймати.

Он скільки всього потрібно знати та вміти рибалці, не така це проста справа, як видається на перший погляд.

А прикмети рибальські! Це ж ціла наука: вставши вранці, перед тим, як іти до озера з вудкою, потрібно туди-сюди поглянути, послинивши вказівного пальця та піднявши догори, визначити з якого боку вітер дме і одразу ж сказати – буде діло, чи не буде. Коли на дворі сонечко і немає вітру – обов'язково клюватиме. І коли вітер з півдня дме, чи з заходу – теж добре. А вже коли зі сходу – навряд чи. А з півночі – можна і не

ходити взагалі. Або надходить хмара грозова і жінки наші, мама з бабою, переполошились, білизну починають знімати, а тут ти, побачивши, що ластівки літають собі у височині, прямо на тлі тої хмари, спокійно так кажеш:

- Та не бігайте ви! Дощу не буде, вітром перенесе, бачите ж - зі сходу йде.

І дійсно, через якихось там хвилин двадцять чорна та хмара розсмокчеться сама собою, перетворившись у суцільну сіру пелену, хіба що кілька краплин з неї впаде на землю, а мама скаже:

- Ти бачиш, який рибалка у нас. Ну прямісінько тобі дід Солодкий!

Або ж навпаки, сонце світить, але посеред дня раптом півні заспівають, парко у повітрі стане і ластівки вже понад самісінькою дорогою носяться - то вже відомо, що надвечір дощу потрібно чекати.

А як на озері в такий час ловиш та ще й побачиш, що біла лілея квітку свою закрила - змотуй мерщій вудки, аби додому встигнути, бо ота хмара, з заходу, точно проллється дощем.

Я ж вам кажу - тут ціла наука!

Майже щодня ми з Толею рибалимо на Панському. На Десні - лише з батьком, бо то надто серйозна справа. Панське ж - це, можна сказати, домашнє озеро. Людські обійстя городами збігають до самої води. Луг, отой безмежний, з безліччю відтінків зеленого, простір, починається на протилежній стороні озера, одразу за смугою прибережної лепехи і тягнеться ген-ген до самого виднокола, весь помережаний купками дерев, кущів, западинками озер з білими плямами гусячих та качиних виводків і коричневими - корів, що пасуться в чередах за Плавучим мостом.

Деснянські справжні рибалки їдуть на Десну ні світ, ні зоря, ще коли на дворі ледь розвиднятись починає, а вже ж озерні рибалки не надто поспішають. Де ж це видано, щоб на озері світанок зустрічати? Засміють усі, затюкають. Ми приходимо на наше місце не раніше восьмої ранку. Пройшовши по піщаній дорозі останньої коропької вулиці, де хати стоять лише по ліву її сторону, а по праву - стиха шумит і пахне живицею сосновий ліс, за останньою хатою звернувши ліворуч, під гору, спускаємось по довгому пологому, теж піщаному схилу, до води. Сонце лише тільки піднялось над соснами, лише тільки освітило своїми променями поверхню озера, а сам високий пологий піщаний берег ще в густому вранішньому затінку від соснового бору. Нешироке і не надто довге Панське - озеро привітне і таке, що схиляє до відпочинку. Он там далі, в протилежному його кінці, - там пляж. Берег пляжу низесенький, рівнесенький, вкритий ніжною зеленою травичкою - подорожником, гусячою лапкою та споришем. Піщане дно повільно, дуже повільно, переходить у глибину - тут тільки і вчитись плавати, що ми час від часу і робимо. Але все ж таки потрібно вибирати: чи рибу ловити, чи купатись. На пляжі завжди чимало відпочиваючих, там шумно, гамірно та весело. Проте, всі це знають, риба любить тишу. Саме через це ми рибалимо тут, біля самісіньких хат.

Хтось хазяйновитий збудував прямо в озері місток - невеличкий дерев'яний майданчик на палях. На містку жінки мало не щодня перуть білизну. З берега на місток

перекинуто дві дошки, по яким туди і можна потрапити. Глибина під містком може з метр, чи трохи більше. Нам зручно тут ловити: звідси можна далі закинути вудку, можна лягти на місток і, прикрившись долонями, роздивлятись озерне дно, рибок, що ховаються в затінку під містком, дивних жуків-плавунців, що вміють плавати у воді, – спостерігаючи таким чином цікаве підводне життя, ми знайомимось з ним не по книжкам.

Нам не вистачає тільки човна, та про це годі й мріяти, тому ми лише із заздрістю поглядаємо на дорослого рибалку, котрий інколи впливає половити на старій дубовій довбанці і під протилежним берегом тягає хіба ж таких, як у нас, пліток та окунів!

... Спина та шия вже добре відчують на собі тепло сонячних променів. Легенький вітерець інколи збрижить поверхню води, погонить отару дрібненьких хвильок і знову встановиться спокій. Білий поплавець із гусячого пера нерухомо стримить біля зеленого латаття. В'юнкий червоний черв'ячок марно мокне у воді, ніхто ще не спокусився його апетитним виглядом. Вже й рука стомилася вудку тримати, але кльову як не було, так і немає. Толя вже встиг витягти двох пліток і задоволений над міру, тихенько, немов про себе, примовляє:

– Так, давай-давай! Сміливіше, ну! Зараз ще й третя буде!

"Хоч би вже помовчав!" – мене це дратує, та я не озиваюсь, не проявляю вголос своїх заздрощів. Треба пошукати в іншому місці. Витягнувши вудку з води, я переходжу лівіше від Толі і закидаю на чисте місце, на пісочок. Глибина тут менша, ніж біля латаття, ото ж і наживка, і грузило лягають просто на дно. І поплавець вже не стримить, а просто лежить білою паличкою на поверхні води. Та то мене не бентежить. Колись один незнайомий мені дядько показав нам хитринку, на яку оце я й покладаю свої теперішні надії. Дозволивши поплавцеві якийсь час полежати нерухомо, трохи натягнувши волосінь між вудлищем та поплавцем, починаю легенько підсмикувати кінчиком вудки. Смик-смик..., смик-смик... Я знаю, від цього там, на пісочку, гачок із черв'ячком починає злегенька підстрибувати та опускатись на дно, дражнячи своїми рухами рибу.

Смик-... А поплавець у відповідь задріботів тоненько і зник під водою. Раз! І на протилежному кінці волосіні вже хтось чинить мені опір і гнеться кінчик вудлища, але куди йому проти мене! За якусь мить, майнувши в повітрі, широченька густірка потрапляє точнісінько у мою ліву долоню, котра сама собою опинилась в повітрі якраз у тому місці, де треба. Ач, яка! З мою долоню. В душі, від плеча до плеча, через серце, розквітла веселка. Куди й поділись сум та печаль. І я вже з рибою! Одразу повірилось: діло буде!

Швиденько почепивши нового черв'ячка, знову закидаю на те ж саме місце. Смик-смик... Є! Друга густірка слідом за першою мандрує в полотняну торбинку. І третя! А Толя тим часом вже четверту пліточку витягає з води.

Весело, коли клює. Та це буває, коли пошукаєш, подумаєш, спробуєш то одне, то інше. Перестало клювати на одному місці – потрібно шукати де-інде. Розбіглись густірки, скільки не смикай, не піддражнюй, – не тоне більше поплавець. Там, під

водою, теж не дурні, кому охота в торбинку?

Добре, спробую ще раз у лататті, але тепер на п'явку. Опустивши на волосіні поплавець, аби зменшити глибину, почепивши на гачок вертку наживку, прицілившись, відправляю її прямо в невелике віконце чистої води між лататтям. Зтиха булькнуло об воду грузило, потягнувши за собою на глибину гачок, безшумно ліг на воду гусячий поплавець і за мить встав у воді, немов солдат на чатах.

Така краса навколо! Зелене латаття, зелені верби, луг зелений, але все – у своїх відтінках; блакитна від високого синього неба вода і в блакитному вікні між лататтям – мій білий гусячий поплавець. А поряд – дві білі лілеї, трохи далі – жовті глечики. Пахне озером – молодого кашкою лепехи, вербою, водою, рибою, першими луговими квітами, – пахне так знайомо, рідно, пахне простим, неусвідомленим ще, дитячим щастям.

Нагорі, на сосновому узліссі, дятел торохкотить, немов із кулемета, дзвінко-дзвінко, аж луна розлягається довкола. І іволга... "Фіу-ліу-фіу!" – ніжний, чистий, аж прозорий, ніким не перевершений посвист лунає над водою: лише з одного рядка складається ця пісня, а скільки в ній краси та мелодійності! Вона десь зовсім поруч, – ага, он на тій вербі, – трохи більша від шпака, з витонченими рисами, вся золотисто-жовта, з чорними оксамитовими крилами: справжня королівна пташиного царства.

"Фіу-ліу-фіу!" – і сосновий ліс на узвишші, озеро під горою: видовжене, поросле по одному берегу струнками вербами, з чистою прозорою водою, із синім небом та білими хмаринками в тій воді; гаряче літнє сонечко напекло, а легенький вітерець доносить аж сюди, до води, запах соснової хвої; віддалений гамір і плескіт – на тому кінці озера десятки молодих засмаглих тіл збурюють воду, і над усім цим раєм розсипається лункий барабан дятла та посвист іволги...

– Дивись! – голос Толі повертає мене до тями. Мого поплавця не видно і вільний залишок волосіні зповзає з латаття в воду. Рука сама собою звично робить різкий рух вгору – є! Волосінь ріже воду спочатку в один бік, потім – в другий. Все ясно – окунь на гачку. Трохи заплутався в лататті, та обійшлося – за мить уже вискочив із води і, повиснувши на волосіні, завмер у повітрі із загнутим набік хвостом.

Красивий розбишака: міцне тіло з високим колючим плавцем на темній спині, такі ж темні смуги на боках, біле пузце з яскраво-червоними плавцями та хвостом, великий сухий рот із розчепіреними зябрами, очі з жовтим обідком, – спіймати б з десятків таких красенів!

Окунь переселяється в мою торбину і знову поплавець стримить посеред вікна. Тепер вже вся моя увага зосереджена лише на ньому. Побувши якусь хвилину нерухомо, поплавець раптом занурюється так, що на поверхні залишається тільки сама біла верхівочка його, і починає рухатись вбік, до краю вікна. "Повело!" – підсічка в протилежний напрямку руху поплавця бік, – і знову на другому кінці жилки виникає той самий жаданий опір. Там, у воді, черговий окунь відчайдушно змагається зі мною, але все ж таки програє боротьбу і невдовзі складає компанію своєму родичеві.

Рибальське щастя – швидкоплинна річ. Клювало, клювало і раптом немов відрізало. Куди не закину вудку – не бере. І в півводи не бере, і з дна не бере, і на пісочку, і поміж

латаття. Ми з Толею із власного досвіду знаємо – потрібно шукати. Тож я вирішую спробувати половити не з містка, а он там, під вербами, де на воді від них ще лежить густа тінь. Перейшовши з містка на берег, закасавши вище колін штани та забрівши у воду, закидаю вудку зі свіжою п'явкою аж за смугу латаття.

Поплавець стримить без жодних ознак життя вже досить довго, а кльову так і немає. Раз по раз перекидаючи вудку на нове місце, я намагаюсь знайти місцину під водою, де стоїть риба, але поки що марно. Нарешті, хоча мені і жаль це робити, знімаю з гачка майже неушкоджену п'явку і відпускаю у воду – нехай живе, а сам, діставши з кишені шматок хліба, готую з нього кульку – може хоч на хліб мені повезе. І дійсно, поплавець заворушився, навіть трішки притонув – давай! Не витримавши напруги очікування, я підсікаю – нічого... Зарано. Ех, завжди так. Скільки разів я клявся собі бути витриманим, але ж знову поспішив. Гарячково готую нову кульку і невдовзі поплавець встає на чатах на тому ж місці. Якийсь час стоїть нерухомо, а потім поволі починає занурюватись у воду і коли на поверхні залишається тільки його кінчик, я рвучко підсікаю. Таки є! Плітка, трохи більша від моєї долоні, вилітає з води і я встигаю переправити її на берег, перш, ніж вона відчіпляється з гачка. Швидше до неї: бовть! бовть! – забувши про обережність і тишу вискакую із води і хапаю здобич вже на шляху до порятунку.

– Скільки в тебе? – запитую у Толі.

– Сім. А в тебе?

У мене шість і через це мені трохи досадно.

В нашому майже щоденному змаганні ми по черзі буваємо переможцями, але кожному хочеться, аби це було якнайчастіше.

Знову не ворухнеться мій поплавець, лише південний вітер, що гонить дрібну хвилю вздовж озера, зносить його під латаття і час від часу доводиться перекидати вудку. Але варто мені було один раз не зробити цього вчасно і ось, маєш, – я хочу витягнути вудку, та мені це не вдається, – гачок зачепився за стебло латаття. Я намагаюсь звільнити його від зачепу, смикаючи вудку на всі боки, – марно. Доводиться перейти ближче до берега і, перебираючи руками по вудлищу, дістатись самої волосіні. Вхопившись за неї пальцями, починаю обережно тягнути на себе в слабкій надії хоч таким чином вивільнити снасть. Волосінь натягується все дужче, починає різати пальці, ось вона вже як струна: ну, пан, або пропав!

Бринь! І в руці я тримаю лише її половину, а решта – з гачком, грузилом та поплавцем так і залишилась у воді, навіть на поверхні не видно гусячого пера, заплуталось десь під водою. Ех! Так раптово скінчилась сьогодні моя риболовля... Ну чому було не взяти з собою ще одну вудку? От так завжди: варто полінуватись і рибальська доля карає тебе за це в найбільш невідходящий момент.

Мені залишається лише втішати себе тим, що сьогоднішнього улову вистачить хоча б на одну сковороду. Бо сковорода – то чи не головне мірило нашого рибальського успіху.

– Ну, як справи, рибалко? – запитує баба Палажка, наша сусідка, самотня удова,

котра знаменита тим, що в безвиході навчилася вправлятися з пилкою, молотком та цвяхами не гірше від будь-якого чоловіка.

- Та-а... не дуже.

- На сковороду хоч спіймав?

- На сковороду спіймав.

- Так чого ж тобі ще треба? Холодцю поїсте.

Холодець! О-о-о! Це не те, що ви думаєте! Це така літня прохолодна страва, щось схоже на пісний борщ, приготована на квасі з березового соку, з смаженою соломкою картоплею, свіжим огірком, покритим листям салату, зеленою цибулькою, подрібненим яйцем та сметаною і з смаженою рибою вприкуску.

Настояний кілька годин в погребі холодець – то майже свято.

Вечеряючи з батьками холодцем із ще теплою смаженою рибою власного улову, із запашним сірим коропським хлібом, я скрушно переповідаю про свою невдачу, але потроху ця гіркота відсуває перед насолодою від страви. І хоч мама постійно робить мені зауваження, що я сьорбаю надто голосно, але я не можу втриматись, бо коли голосно присьорбувати, то тоді і без того смачний холодець видається мені ще кращим. Куснув риби, куснув хліба і одразу ж слідом – з присьорбом ложку холодцю на різкому кислому холодному березовому квасі. Смакота!

Дев'яносто п'ять відсотків інформації про світ Людина отримує через зір. Ти на все життя запам'ятаєш свої перші, дитячі ще, враження від побаченого. Перед твоїми очима розгортається неосяжна картина земного буття; буття, в котрому, виявляється, так тісно сплелися між собою світи лугового коника і вранішньої роси, смугастого окунчика і зеленого латаття, красуні-вивільги і крилатої верби, і всі вони, до того ж, переплітаються із твоїм власним світом. Побачити усе це і пов'язати одне з другим означає зробити не просто черговий крок, а швидше навіть підйом на одну сходинку вгору.

Пасіка.

Бузенька і така рівна, немов хтось зумисне тут просіку зробив, прогалина в хащі верболозу протягнулась метрів на п'ятдесят з півночі на південь. Вона майже непомітна з лугового простору Рокочівщини, від деснянської кручі, бо на ній хіба що дві підводи розминуться, проте, по обидва її боки рівненькими рядками попід самими кущами вишикувались кілька десятків вуликів, поставлених на вбиті в землю рівненькі круглі вербові кілочки. Посередині західної шеренги, дверима та затягненим тоненькою металевою сіткою віконцем на схід, стоїть, неначе іграшкова, маленька хатка, зроблена з пофарбованої в зелений колір фанери. Як відчинити її легенькі дверцята, то видно, що всередині по трьох вільних сторонах хатинки до стін прикріплені неширокі, зроблені з шалівки, топчани, вкриті солом'яними матами і призначені для відпочинку господарів пасіки. Ніякої підлоги в хатинці немає, бо стоїть вона, так само, як і вулики, на дерев'яних кілочках, тільки вони товщі та дужче забиті в землю. По стінах на цвяхах розвішані бджолярські сітки, які пасічники вдягають на голову, аби їх не покусали бджоли; попід топчанами поскладані різні пасічницькі

причандали: димарі, що ними обкурюють бджіл, аби їх трохи втихомирити, коли ті починають сердитись за непрошене втручання, ящики для стільників, ножі для вощини, бджолярські стамески, вербовий трухляк для димарів та ще бозна які знаряддя, що можуть знадобитися пасічникові у його роботі.

На пасіці стоїть одноманітний тихий гул від сотень бджіл, що снують у повітрі коричневими цяточками: одні розлітаються на всі боки від рідних вуликів, інші, навпаки, звідусіль повертаються до них із взятком.

Пахне медом, воском, прополісом, бджолами і запах цей, важкий, в'язкий, під літнім сонцем трохи навіть задушливий, одразу накриває кожного, хто сюди загляне, втихомирює, заспокоює, уповільнює і рухи, і навіть марноту думок. Саме тому, мабуть, всі ходять на пасіці повільно, не поспішаючи, говорять повагом, голос не підвищують, про роздратованість забувають. Господарі на пасіці – бджоли, суєти вони не люблять, у сім'ях між собою живуть дружно, в мирі та злагоді, невтомно працюючи з раннього ранку до пізнього вечора все своє коротке, нетривале життя, а тому пильно слідкують, аби й поміж людьми біля їх вуликів не було не те, що чвар, а навіть поспіху якого – чи то розмахування руками, чи біганини, чи мови надто голосної та покvapливої.

Через те всі бджолярі ходять чинно, розмовляють неквапно, рухи в них степенні, розмірені, помисли чисті і люди вони всі мирні та розважливі.

Варто лише якій новій людині потрапити сюди, як і на неї сходять оця земна благодать – дух пасіки. І тоді відразу відлітають геть всі її тривоги та печалі, все оте недобре, зле, що псувало останнім часом її життя, і, здивована вигукне вона рано, чи пізно:

– Ех, і добре ж у вас на пасіці, – немов у раю. Я б тут і жив.

Та й справді: літнє сонечко лагідно гріє, освіжаючий вітерець злегка шелестить у верболозі, трудівниці бджоли розмірено, заспокійливо гудуть, працюовито снують у повітрі, вершать одвічну свою працю, нікому не заважаючи, ні в кого нічого не віднімаючи, тим самим даруючи Землі безмежне рослинне царство.

У холодку під вербою, осторонь вуликів, на зеленій траві в очікуванні деснянської юшки точиться неквапна бесіда, світло-сизий колір попелу в багатті віщує гарну днину... "Мир і благоволеніє в человетецх!"

Вода в казанку ліниво побулькує, піднімаючи із дна то окунячу голову з білим уже оком, то широкий бік червоного карасика, що попався в Коржовому в жаки дядька Василя. Юшка вже й посолена і перчик вже вкинуто, і лавровий лист, і навіть чарку горілки в неї влито, а аромат..., аромат такий, що мабуть і за версту чути, і мертвого рибалку з того світу підніме.

Коли вже напруга очікування в товаристві досягає критичної межі, дядько Василь повагом, не поспішаючи, знімає з багаття казанок, ставить на чільне місце посеред гурту, щоб кожен зміг до нього дотягнутись, бере свою потемнілу дерев'яну, трохи пощерблену з одного краю, ложку, черпає нею з казанка, дмухає кілька разів, аби остудити і, примружуючи одне око, смачно сьорбає. Потім посмакувавши та витримавши необхідну паузу, прорікає:

- Готова!

Воно то, взагалі, бажано було б, аби юшка хоч трохи настоялась, просвітліла, стала прозорою, Бо коли ця козацька страва вдається чиста, як сльоза - це, перш за все, свідчить про майстерність того, хто юшку варив. А хто б не хотів зажити слави неперевершеного майстра деснянської юшки?

Отож, доки юшка настоюється, з прохолодного мулу Коржового, що сховалось прямисінько за східним рядом вуликів у хащах верболозу, дістається заповітна пляшка оковитої за три шістдесят дві, обмивається чистою водичкою, з неї одним порухом руки майстерно знімається "безкозирка" і дядько Дмитро, - буль-буль-буль, - рівномірно розливає її по гранчастих чарках. На розстеленому по зеленій траві рядні лежить уже всяка страва, завбачливо, з розрахунком на гарну компанію, прихоплена кожним із дому: домашня шинка з поросячого стегна, самотужки, ще навесні, якраз перед Паскою, замочена в розсолі з молодими смородиновими листочками, а потім закіпчена в пічному димарі на вишневих та сливових, для гарного смаку, дровах - вся червонувато-рожева з майже чорною шкоринкою та біло-рожевим прошарком сала під нею, майстерно поріzana гострим ножом на скибочки, що світяться наскрізь проти сонця, з апетитним ароматом вишневого димку; підсмажені, а потім ще й добре протушковані, коричневого, знаєте, такого кольору, шматки півня (хто хоч раз скуштував - не забуде того смаку повік), - в міру і поперчені, і посолені; літрова банка торішніх ще консервованих білих грибів, тугеньких, жовтуватого-лимонних, вміло приготованих гарною господинею, - неперевершена закуска під горілочку; повно на рядні і молоді городини - червоної редиски, зеленої молоді цибульки, часничку, кропу та петрушки, без яких влітку, ясна річ, і їжа - не їжа, та й смак уже не той. А в самому центрі, поряд із казанком, у великому полумиску, гордовито лежить свіженький, з вулика, мед, прямо у вошині, із зрізаним забрусом, лежить і мерехтить під сонячними промінчиками, що пробиваються крізь вербове листя, немов це і не мед, а гора самоцвітів!

- Ну, нехай бджоли рояться!

Зблиснула на сонці своїм денцем і чарчина, неначе медові підморгнула, покотилась вниз тепла хвиля, а тоді кожен, заздальгідь тримаючи напихваті: хто грибочок, хто - ложку юшки (найзатятіший рибалка!), а хто, - ну, звісно, бджоляр, - шматок стільника з медом, смакує одразу ж своє, улюблене.

Придавши язиком до піднебіння стільник і підступить до горла неповторний, духмяний аромат свіжого меду, - першого в цьому році лугового квіткового меду. Ніколи вже не повториться він в такому букеті з усіма нюансами та відтінками, як в щойно зрізаному стільникові. Розбірливий смак досвідченого пасічника безпомилково вчуває в ньому всі пахощі та смаки квітучого луку: білої і червоної конюшини, жовтих півників, суріпки, дягиля та буркуна, приправлені духом липового або вербового вулика, вошини, освячені живою енергією бджолої сім'ї, що віддала йому частку самої себе.

А юшка! На деснянській воді, з димком, зварена з умінням і досвідом - то справжні

ліки для тіла та душі.

Хто б там чим не закусив після першої чарки, якою б улюбленою не була інша страва, але юшка завжди займає центральне місце в цьому століттями освяченому дійстві.

За другою чаркою вже починаються розмови: про нинішній луговий взяток, про рої, про бджолині хвороби, про щурку, що повадилася оце до пасіки, про те, куди краще буде перевезти пасіку на липу та гречку. Слова спадають з вуст поволі, з нехиттю, немов самі собою, кожне – на вагу золота. Гості в розмову не втручаються: говорять лише чаклуни-пасічники. Непосвяченому в їхнє братство сказати щось розумне про бджіл, не осоромившись при цьому, – зась! Який небудь новачок, та ще й з міста, вперше потрапивши на пасіку, до ладу не вигадавши нічого розумнішого, скаже отак, не подумавши:

– Що ж ви все про бджоли та про бджоли? Ну бджоли, ну мед, ну смачно, і гарно тут у вас, та тільки що вже такого особливого у ваших бджолах? От для мене що вони є, що нема, все одно.

– Що особливого?! Та чи ж є на світі ще одна така комаха, як Бджола? Та нам, людям, повчитись у Бджоли ще треба! – суворо одказує йому дядько Михайло, називаючи всіх бджіл, як здавна серед пасічників повелось, одним числом – "Бджола", та ще й з такою повагою в голосі при цьому, що стає зрозумілим: якби він це слово писав, то неодмінно з великої букви.

– Якби ми всі так трудилися, як вона! А який порядок у сім'ї! А ти знаєш, що стільник має бездоганну геометрію шестикутника і це Бджола робить без жодного інструмента! А мед Бджола за кілька кілометрів приносить, і ніхто ще не знає, як вона дорогу назад знаходить.

– Ти розкажи йому, як Бджола, знайшовши медонос з добрим взятком, розповідає в своєму танці всій сім'ї про дорогу до нього, – вступає в розмову дядько Дмитро. – І решта бджіл після її розповіді безпомилково те місце знаходять! За кілометри від вулика!

– От ви там у місті і не замислюєтесь навіть, – вступає в розмову батько, – що якби, не приведи, Господи, бджіл не було, то не було б на Землі ні квітів, ні овочів, ні яблука, ні вишні, саду б не було, і дерев інших також. Бо хто б їх запилив? Ото ж бо!

– А я тобі ще таке скажу, – це вже дядько Василь, – іншого такого продукту, як мед, на Землі більше немає, стільки в ньому корисних речовин. А прополіс, а перга, а маточчине молочко! Та назви ти мені хоч одну живу істоту в світі, яка б такий продукт робила, стільки користі приносила. І нічого ні в кого не відбирає, і нічого за свою роботу ні в кого не вимагає!

Новачок вже й не радий, що бовкнув таке і сидить присоромлений, бо що ж він може заперечити, необізнаний, господарям пасіки, закоханим без міри в свою справу, в Бджолу, усвідомившим її величне призначення на Землі. Притихло на якийсь час товариство, налаштоване бджолярами на філософський лад, розмірковуючи кожен про своє, і лише зрідка обмінюючись думками про те, як розумно влаштовано все в цьому

світі.

Та ось розмова переходить на рибу і відразу пошваблюється. Тут, вважає, кожному є про що розповісти чи вставити свої "п'ять копійок".

- Розповідав мені колись Андрій Скоп, - починає батько, - як він одного разу на Петра по рибу сходив. Велосипеди тоді далеко не у всіх були, а він же ще й кульгавий, горека. З опісля обіду почав готуватись, вудки налаштував, горох зварив під вечір, черв'яків накопав біля риботинської ферми, взяв і харчів, і казанка солдатського - щоб заради такого празника юшку зварити на Десні. Склав оте все в звичайний крапив'яний мішок та й залишив на ніч на призьбі біля входу. Встав, як годиться, раненько, ще поночі, да-а...

Як гарний оповідач, батько заговорає, витримує паузу. Товариство, сите, задоволене, пасікою умиропорене, спокійно чекає, що ж буде далі.

- Вийшов із хати, на одне плече вудки поклав, на інше - мішок свій закинув. Важкуватий мішок. Нічого собі, думає, оце наклав заради Петра. Нехай. Треба ж колись і відпочити, а то все робота та робота. Пішов...

Знову коротка пауза.

- Іде, кульгає. Мішок важкенький. Нічого, думає, все ж таки празник сьогодні, на Десні вже душу відведу. Мимо Харчихи, через Станки, іде в Журавльове. Та й важкий же мішок, хай йому грець! Стане, на інше плече перекине, відсапнеться трохи - далі кульгає...

Компанія зосереджено вже слухає.

- На велосипедах рибалки вже обігнали його, потім, дивиться і ті, хто пішака, як він, теж вперед вирвались. Куди ж мені, кульгавому, думає, до них рівнятись. Ще й мішка, дурень, наклав, мов на двох. Якби не мішок - був би вже на місці. Ну, дійшов таки до Десни. Іде по кручі - і тут місце зайняте, і тут у гатці рибалка сидить, і тут... Пройшов аж до плесу - ніде й сісти. Ясне діло: на Петра рибу на Десні половити - свята річ, тому і рибалок повно. Вже й настрій підупав. Повернувся, пішов назад. Аж за Забокою знайшов вільне місце в кущах...

Розуміючи, що розв'язка вже близько, всі піднімають голови, вслухаються.

... - Сів на кручі, зкрутив цигарку, закурив. Дай, думає, сипону зараз гороху в Десну, треба ж рибу підманити. Мішок поряд лежить; розв'язав його, сунув туди руку, щоб витягнути торбинку з горохом - що за чортівня? Ширше мішок розкрив, дивиться, а там - глина!...

Компанія регоче.

- Андрій нічого второпати не може. Добрих півтора відра глини приперти на своєму горбу з Коропа на Десну! Хто ж це так познущався - мішок підмінив? Ну, думає, визнаю, - руки-ноги повисмикую. Оце відпочив на Петра!..

Знову регіт.

... - Оце половив рибку на горох! Та того злочасного мішка хвать обома руками, та як розмахнувся, - казав, мало не на середину закинув.

- Га-га-га!!

... - Подивився на вудки - ну що з ними робити? Нікому ж не розповіси - на сміх піднімуть! Іти в п'ять ранку назад з вудками, з порожніми руками? Таке зло розібрало - полетіли вудки в Забоку. Казав, жбурнув, а тоді пожалкував. Добре, стояв чийсь човен біля берега, прикутий до верби. То виламав суху гілляку та якось притягнув зв'язані в оберемонок вудки до себе, та вже ж заховав у кущах, щоб таки не йти зранку з ними додому, не соромитись...

- То хто ж то йому так?! - запитує завжди суворий, а зараз розвеселілий, старий козак дід Супрун, батьків дядько.

- Ну ось слухайте ж... Приходить Андрій додому, дивиться - стоїть його мішок на призьбі, там, де він його звечора і залишив. Ви ж знаєте Андрія, жив він тоді з сестрою, без жінки...

Та саме корову видоїла, збиралась виганяти її на пашу; Андрія побачила, - аж помирає зо сміху:

- Ну, як рибка, братику? Відпер мою глину на Десну? Ха-ха-ха! Я ж учора, вже присмерком, принесла в мішку глини, хотіла піч після празників підмазати, вранці встала, дивлюсь - нема мішка з глиною. Хай Бог милує, чи вкрав хтось? Гляну - твій стоїть із горохом та казанком. Оце, думаю, - а сама аж давиться від сміху, - половить Андрій рибки!

Сите, вдоволене товариство від душі регоче, навіть дід Супрун посміхається.

- Розповідав мені Андрій, - завершує батько, - тиждень потому без настрою був. Отак по рибу ходять!

...Юшка давно виїдена, доходить черга до лугового чаю на молодих пагінцях та листі ожини, дикої смородини і груші. Ех, і духмяний же ж луговий чай! Та ще як до нього вприкуску мед на стільнику - м-м-м!

Хто хоч раз у житті смакував на пасіці біля Десни справжню юшку, свіжий, щойно з вулика, мед, луговий чай, хто вдихав на повні груди запахи Десни, луку, пасіки, хто зміг ввібрати там все це в себе, впустити в своє серце, той вже знатиме напевно, що то воно є - смак української волі!

Сонце помалу, помалу, а все ж опускається за Стару Десну; вітерець, що трохи розганяв задушливу спеку, поволі стихає; замість спеки по лугові розливається лагідне та ніжне, немов качиний пух, тепло; все в природі, наморившись за довгий літній день, лаштується до короткого нічного відпочинку і навіть невгамовні бджілки-трудівниці все рідше і рідше снують у повітрі.

Гості, задоволені понад усе, ситі та відпочилі душею, духом пасіки просякнуті і через те трохи розморені та вайлуваті, мандрують десь лугом додому. Бджолярі, оглянувши вулики, оцінивши сьогоднішній, при гарній днині, вдалий взяток, дають змогу сім'ям спокійно приготуватись до ночі. Та й самі, пропахлі солодким димом від вербового трухляка, вже лаштуються на своїх нешироких топчанах до сну.

І нехай ті їхні "ложа", устелені солом'яними в'язаними матами, далеко не такі зручні, як домашнє ліжко, бо й вужчі від нього і куди жорсткіші, але сон на пасіці навалюється миттєво, немовби засипає тебе з головою і ти засинаєш, навіть не

встигнувши звикнути до своєї жорсткої постелі, таким міцним солодким сном, яким сплять лише маленькі діти та праведники.

До всього, раптом з'ясовується: як багато, часом, значать у нашому житті символи, ці стовпи, на котрі надійно спирається наш духовний світ! І озираячись назад, ти розумієш, що чи не найпершим символом деснянського світу стала для тебе батьківська пасіка. Лише вісім літ поталанило тобі бувати на ній, але в пам'яті вона назавжди залишилась уособленням спокою, миру та злагоди, ідеалом земного буття, а Бджола – прямо-таки зразком для наслідування. Саме на пасіці тобі несподівано, нехай і з чужої підказки, далось перше розуміння сили усих отих земних зв'язків на прикладі такої маленької Бджоли і такої неоссяжної Планети: хіба просто знайти ще один, подібний до цього, величний приклад взаємозалежності?

Гатка.

У справжнього деснянського рибалки має бути своя гатка. Наявність гатки свідчить, що її хазяїн рибою займається всерйоз, постійно, а не так собі – наїздами, коли прийдеться. Він не шкодує для цього ані сил, ані часу, але ж і без риби додому повертається дуже рідко. Словом, рибалка з гаткою – великий рибалка. Будувати гатку, або гатитися, як кажуть у нас, починають ще навесні, ледь тільки Десна вбереться в береги після повені та попідсихають лугові стежки-дороги настільки, що можна вже буде дістатись річки велосипедом. Якщо місце для гатки вибране вдало, то вона може служити хазяїнові все літо, аж до пізньої осені. Але буває й так, що гатку роблять на якийсь тиждень чи два, особливо навесні, коли вода стрімко падає і велика глибина під крутим берегом в травні змінюється на мілину вже в червні. Та все ж, у будь-якому разі за цим стоїть і вміння вибрати уловисте місце, і праця по облаштуванню гатки, і постійна турбота про те, щоб принадити до гатки рибу, і клопоти по підтримці гатки в належному стані.

Нікому не забороняється за відсутності господаря ловити рибу в його гатці, але варто лише тому з'явитись, як гатка, за неписаними рибальськими законами, має бути звільнена для хазяїна.

– Чия гатка?

– Биркоса!

– Чия гатка?

– Прохоренка!

– Чия гатка?

– Лося!

І ось іде понад кручею тринадцятилітній Толя Прохоренко, зупиняється над батьковою гаткою і строго так питає рибалку, що сидить в ній:

– Дядьку, це Ваша гатка?

– Ні., – чортихнувшись про себе, відповідає той.

– Змотуйте вудочки!

І дядько змотує, оглядаючи берег та розмірковуючи, де ж йому тепер відвести, можливо, вперше за все літо, душу, не полишивши надію і собі привезти додому

півторакілограмового ляща. Жаль йому і втраченої принади, щедро, але необачно викинутої в чужій гатці, і золотого ранішнього часу, бо десь доведеться починати все спочатку. Пробачимо Толі його підліткову нечемність, бо то все напускне, то лише бажання в світі дорослих чоловіків, куди він вже отримав доступ, виглядати майже рівним.

Ще й півгодини не минає, а Толя вже підсікає ляща і одразу ж, через якусь мить, – другого, і тримаючи в обох руках зігнуті в дугу вудки, наслідуючи дорослого, надсадно кричить:

– Пудса-а-аку! Пудсаку-у-у!

Толин батько, зірвавшись зі свого місця, тримаючи в руці підсаку, несеться на допомогу, незрозуміло яким чином утримуючи рівновагу на майже прямовисній кручі, немов самі ангели разом із святим Петром, покровителем всіх рибалок, несуть його під білі руки.

Нарешті обидва лящі, з широкими, кольору потьм'янілої міді, боками, запроторені до глибокої, спеціально для цього заздальгідь і викопаної у схилі кручі, ямки, ще й придавлені зверху, щоб бува не вискочили, рибальською торбою із снастями, горохом та наготованим з дому харчем. Рибалки, свідки чужого щастя, притихли і з подвійною увагою стежать за своїми поплавцями; невдаха-безгатченко почувається найнещаснішою людиною на всій деснянській заплаві, зате Толя, навпаки, ширяє десь високо-високо в блакитній височині, раз по раз спускаючись звідти, аби, вкотре вже піднявши торбину, зазирнути до ямки, та прикинути, скільки можуть важити оці два красені, що так раптово ошчасливили його та враз зробили героєм цього чудового червневого ранку.

От що значить мати свою власну гатку!

Тільки не думайте, що то така проста справа – нагатити гатку.

Ледь тільки Десна вбереться в береги, попересихають заповнені водою лугові видолинки, протряхнуть стежки-доріжки, що ведуть до заповідної кручі, – чи то Тетериної лози, чи Бирина, чи Рокочівщини, чи Журавльового, як уже рибалки-чародії ходять понад кручами, вдивляючись у ще по-весняному високі деснянські води, бачачи під водою щось таке, видиме тільки їм, але про що ніколи навіть не здогадається простий смертний. Бачать вони під водою і яке там дно, і де риба ходить, а де її ніколи і не дочекаєшся; бачать, і прикидають собі де саме буде ставитись гатка, аби з її поміччю покращити і без того гарне місце та утвердити на нього своє рибальське право. Інколи варто рибалці лише на півметра посунути гатку вище чи нижче за течією, як вона бажаного ефекту вже й не принесе!

Як уже все видивлено, розмірковано і шостим рибальським почуттям відчуте, коли перевірено, що на дні відсутні корчі, або вони за допомогою багра-кішки благополучно витягнені на берег і, значить, більше вже нічого не заважатиме, тоді вбиваються у визначеному місці в річкове дно по напрямку від берега і трішки навскоси за течією, три-чотири пари довгих вербових кілків, майстерно обтесаних сокирою з тоншого кінця на три (саме на три, а не на чотири!) грані; молоді довгі гілки верболозу в'яжуться у

в'язки на зразок снопів і тими в'язками лози, добре утрамбовуючи їх ногами, загачують простір між парами кілків, час від часу стягуючи, для міцності гатки, ці пари між собою лозовими путами-перевеслами. Отак потроху виростає у воді зелений тин-загата. Досягши поверхні води, вкладають останню в'язку лози, що вишітима над водою, востаннє обплітають перевеслами пари кілків, а тоді вже, вдосталь, неначе бобер, нахлюпавшись у воді, вибираються на берег, аби самовдоволено потішитись своєю роботою.

Трохи відсапавшись та зігрівшись від прохолодної ще деснянської води, береться рибалка за подальше облаштування своєї гатки.

В крутому деснянському березі, інколи навіть лопатою, робиться зручне місце для сидіння. Як берег ще дуже вогкий, то вистеляється те місце будь-яким підручним матеріалом: сухими галузками плавнику, що залишився після повені, чи навіть припасеними з дому дощечками, а з середини літа вже й сіно йде в діло. Не одну годину доведеться просидіти тут рибалці, очікуючи на кльов, тож не марно витрачається зараз час, аби сидіти було зручно. І для рибальської торби має знайтись місце, і для мішечка з горохом, щоб завжди був під рукою, бо ж це – головна деснянська принада і насадка. Звичайно ж, викопується в березі, поряд із сидінням, і глибоченька, інколи в лікоть завглибшки, ямка-дучка такого розміру, аби й лящеві в ній не було затісно.

Затим рибалка сідає, щоб, покрутившись на всі боки, добре обдивитись навколо: чи все буде зручно розташовано – вудки, підсака, кошик; чи нічого не заважатиме – коріння, яке стирчить з берега, гілки дерев чи кущів, які нависають над водою і можуть заважати при ловлі, або оце похилене дерево, яке з останніх сил чіпляється за деснянську кручу, намагаючись утриматись, щоб не впасти, наперекір лихій долі з підмитого берега в стрімку течію, – чи не впаде, бува, воно просто йому на голову.

А вже по цьому треба повтикати у воду біля берега довгі рівні палички-сошки з рогатками на кінцях, аби було на що класти вудки, і не просто повтикати, а так, щоб вудки потім не заважали одна одній, течія щоб не плутала волосінь на них між собою і, головне при цьому, щоб гачки з насадкою лягали там, на дні, якраз у визначеному рибалкою місці, інакше вся оця морока з гаткою і кількогадинна праця виявляться марними та безплідними.

Коли вже все зроблено як слід, то яким би відлюдькуватим чи суворим не був господар гатки, але все одно – сяде і помилується на свою роботу: лежить на воді нетовста, трьома долонями можна обхопити, в'язка свіжозрізаної, з блискучим зеленим листям, лози. Деснянська течія, наткнувшись на перепону, обтікає гатку, залишаючи за нею кілька метрів тихої води. З кінця гатки спливає за течією рядочок войків, спочатку дрібненьких, а по тому, як віддаляються вони від гатки – все більших і більших.

Чинно, рівненько, над самою водою лежать на сошках три березові вудки: найкоротша – біля самої гатки, посередині – трохи довша і з краю – найдовша. Глибина в гатці добрих три, а то й три з половиною метри, тому поплавці підняті високо – майже

до самого гінчика. Течія напнула несильно жилку між вудкою та поплавцем і він мандрує собі неспішно на цій припоні по войках туди-сюди, радуючи цим рибальську душу, бо вже з одної лише поведінки поплавця на течії досвідчений рибалка бачить, що вудка лежить так, як треба.

Одразу видно, що гатка вдалась на славу: за кілька метрів вниз по течії у воді лежить повалена верба, яка дає рибі захист – під водою, серед її гілок, вона почувається в безпеці; яма, котру течія вимила під берегом і вище якої, понад самим її схилом і покладена гатка, – глибоченька, з чистим, без корчів, дном; течія одразу за гаткою уповільнилась і не притоплює поплавці, не тягне їх на дно; принада не зноситься одразу ж за водою, а лягає спочатку на дно ями, збираючи там рибу і лише потім вже поволі вимивається вниз течією, підманюючи нову здобич.

Одним словом, не гатка, а мрія! Залишається тепер лише сказати традиційне рибальське:

– Ловись рибко, велика й маленька!

Ну, то й з Богом!

Символи... А що може бути символом Десни? Що у твоїй уяві вирізняє її з-поміж інших річок, озер, ставків, – інших водойм взагалі? Для тебе особисто ця відмінність полягає у деснянській гатці. Уявна простота цієї, здавалося б, примітивної споруди такою є лише для людини необізнаної. Бо у гатці – її конструкції, виборі місця і способу лову знайшло своє втілення глибинне розуміння ріки рибалкою – першим винахідником цієї споруди. Варто лише навчитися тобі ловити в гатці – і ти вже маєш усі підстави вважати, що в своєму пізнанні деснянського світу піднявся на другу, чи й третю сходинку. А скільки ж іще їх там, попереду!

Дід.

Дід наш, батьків батько, людина добра та лагідна. Найперші мої спогади про нього – це як він мені горщика подавав, примовляючи при цьому: "Дзу-дзур, мишка в сахарничку!". Дивно, але робити оте "дзу-дзур" під дідову приказку, уявляючи собі мишку-шкодійку, було так приємно!

На вулиці нашого діда поза очі звать "Мічуріним". Жив колись такий знаменитий садівник. Я бачив його портрет у дідовому календарі, що висить на стіні: в крилатому брилі та окулярах і з борідкою, немов у дяка. Так ото і наш дід теж садівник, тільки не такий відомий. Та все ж сад у нас чи не найбільший у Коропі, каже батько. Чого тільки не насаджено дідом у його саду: і яблуні, ранні та пізні, і груші – є такі, щоб зразу їсти, а є – щоб сушити і класти потім у пісний борщ. І вишні є, і сливи є, і смородина, і порічки білі та червоні, і агрус, і навіть виноград. Виноград той росте вздовж хати, під стіною, що звернена до заходу. Він підв'язується дідом до дроту, натягненого на вбиті у землю кілки. На відміну від яблунь, груш та решти дерев і кущів, що дають багато всього смачного, виноград цей такий кислий, що у мене від нього аж щелепи зводить. Та все одно, дід шоліта возиться з ним, немов з малою дитиною, і, здається, лише для того, щоб восени знову скрушно похитати головою, мовляв, знову не встиг визріти, знову кислий.

В самому кінці саду, перед городом, росте багато маленьких саджанців. Це місце дід зве питомником і щороку восени приносить сюди з лісу маленькі яблуньки-дички, висаджує їх, доглядає, аби вони добре вкоренились; потім, зрізавши майже під корінь, прищеплює на них палички-черенки зі своїх смачних яблунь. На кожному деревцеві тут висить шматок цупкого паперу, де великими дідовими каракулями хімічним олівцем писано назву: "пепін шафран", "золотий ренет", "ренет Симиренко", або "сніговий кальвіль" чи "путівка". Восени та навесні найкращі саджанці дід відбирає для продажу на базарі, бо батько каже, що це дає дідові добрий заробіток.

Єдиним дідовим помічником у цій справі, ясна річ, є я. Дід каже, що в мене легка для саду рука, бо колись, змалечку, допомагаючи йому висаджувати черенки смородини, я повстромляв деякі з них у ямки догори ногами. Як воно так сталося, що й дід цього не помітив, – ніхто не знає, але, як не дивно, мої саджанці всі до одного поприймалися і за два літа стали маленькими кущиками.

Восени, пообрізавши дерева, дід у саду біля погребні рубає хмиз. Рубає довго, кілька тижнів, до самих морозів, бо сад великий і хмизу багато. Сокирка у діда невеличка, але на довгому топорищі, замашна, як він каже. Перед дідом стоїть поставлене "на попа" товсте поліно із соснової колоди, на якій він і цюкає гілочки.

Мені, малому, ще до школи, за розвагу було спостерігати, як він їх рубає. Я стою навпроти діда і дивлюся на його роботу. Холодний вітер витискає з дідового, посинілого від холоду, носа прозору краплю, яка висить на його кінчику і ніяк не впаде додолу. Я тільки й чекаю цієї миті:

– Діду, – крапля!

– Еге? – ніяковіє дід і поспіхом рукавом витирає носа.

Я знову дивлюсь, як вправно цюкає дідова сокирка і росте гора хмизу, але ж і про дідового носа не забуваю.

– Діду, – крапля!

– Еге?! – знову чи ніяковіє, чи дивується дід і вже зім'ятою носовою хустиною з лівої кишені старої кухвайки прибирає краплю.

Так, мені на втіху, триває досить довго, аж доки нарешті дід не здається:

– Годі на сьогодні. Отаке сире та холодне. Ходімо до хати.

Взимку в занесеному снігом саду ніякої роботи немає, хіба що прогорнути стежки до колодязя, погребя та клуні, до вбиральні. Взимку дід шиє чоботи, сидячи в кухні на саморобному круглому ослінчику, зробленому зі шматка грушевого кругляка. Щоб сидіти на ньому було не так мулько, дід підкладає під себе невеличку подушку в полотняному напірначі, такому, аж до блиску, засмальцьованому, що він видається шкіряним.

Я частенько йому допомагаю і допомога моя полягає в тім, аби насмолити дідові дратву та (он що вже вмію) наготувати березових цвяшків, якими кріпиться підошва чобота. Не раз діставалось моєму лівому вказівному пальцеві від гострого мов бритва шевського ножа, зате ж тепер і цвяхи виходять у мене не гіршими від дідових. Вигнутий шевський молоток з високою фанкою та круглим бойком так і миготить в

дідових руках, вганяючи змочені слиною цвяшки в підошву чобота, зроблену з товстезного бичачого лоскуту.

- Тук! Тук-тук! Тук-тук-тук! - ледь встигай подавати.

Час за роботою плине швидко, навіть, якщо ти лише березові цвяшки готуєш. Ось уже й сутінки розлили за вікном зимову просинь. Дід закінчує чоботи, засвітивши світло. Рашпилем збиває всередині чобота кінчики цвяшків, що повилазили, вкладає устілки, розігрівши на полум'ї шевського каганця спеціальне коліщатко на дерев'яній ручці, проходить ним по верхньому краю підошви, утворюючи красивий рант, потім, аби зачорнити, змазує рант негрозином і ось, - чоботи готові, хоч зараз на парад!

Блискучі чорні халяви з білою, телячої шкіри, підклеюю всередині, переди, гладенькі, з красивими напівкруглими носами, гарно вшиті союзки, задники з прокладкою із тонкого проструганого лоскуту (щоб не просіли) - чоботи, гордість майстра, свого творця, стоять і чекають на хазяїна.

Дідова пенсія в двадцять вісім карбованців замала, тож і доводиться йому потайки (бо не дозволено) взимку шити на сьомому десятку літ чоботи, а влітку - продавати саджанці.

Коли ж замовників на чоботи немає, дід читає книжки або про козаків чи князів, або про останню війну. Час від часу, по черзі з батьком, дід ходить в "бібліотіку", звідки приносить чотири-п'ять товстих книжок в заяложених та потертих палітурках. Зате баба наша книжок не читає, а силу друкованого слова відчуває на собі завдяки сусідці через вулицю - бабі Явдосі.

Явдоха, ровесниця діда з бабою, удова, що живе зі своєю молодшою, хворою на падучу, сестрою Дунею на пенсію в дванадцять карбованців, ледве зводить кінці з кінцями, купуючи лише хліб, сіль, сірники та перед Паскою трохи муки і цукру; решту ж продуктів вони з Дунею споживають зі свого городу, тому наша сім'я, мабуть, видається бабі Явдосі мало не панською і через це мені завжди перед нею якось ніяково... У бабиній хаті лише одна кімната з піччю та сіни, але завжди чисто і прибрано, а на лаві біля вікна, котре виходить на вулицю - стос старих товстезних, в чорних шкіряних палітурках, книжок. Покійний Явдошин чоловік, дід Капітон, був рибалкою, знаменитим тим, що ловив на Десні на горох лише марену, найсильнішу, яка тільки є на світі, рибу. Дід з батьком розповідали мені, як баба парила для діда Капітона горох в печі, а дух тоді від нього стояв на всю вулицю і сусіди вже знали: піде, значить, завтра дід на Десну по свою марену. Вудки у нього були не прості, як-от у нас, а з дерев'яними катушками.

- Ото як візьме марена, - розповідав мені дід, - так одразу гур-гур-гурrrr! - та й розмотає з катушки волосінь мало не до середини Десни. Капітон тоді давай з нею змагатись - хто кого. Ох, і рибалка був, царство йому небесне! - ніколи без риби додому не вертався.

Баба Явдоха навідується в гості після того, як у церкві відправлять службу, коли є якесь церковне свято і працювати гріх. Вона "глуха, як дерево" і через те не розмовляє, а голосно кричить. Людина вона сильно віруюча і хоча закінчила лише два класи

церковно-приходської школи, проте дуже грамотна. "Я така грамотна і розумна, що мене сам чернігівський архієпископ боїться" – з великою гордістю каже баба про себе, розповідаючи інколи про те, як захищає від несправедливих нападок архієпископа нашого коропського священника отця Виналія.

– Я все йому написала і не своїми словами, а з Писанія! – грізно промовляє Явдоха, розповідаючи про своє заступництво.

Ніяких інших книжок, окрім церковних, вона не визнає і, мабуть, саме через це, всіх котів, які тільки в неї перебували, вона зве винятково Авраамами, а кішок – Ребеками.

Завітавши у гості, баба Явдоха, для годиться, починає розмову з буденного, але дуже швидко переходить до вічного, як справжній проповідник, що несе язичникам Слово Боже.

Дід з бабою на правах господарів та знаючи, що на них очікує, влягаються: дід – на дивані, баба – на своєму ліжку, Явдоха ж сідає на своє звичне місце біля вікна, майже на покуті, і голосно, так, що чути навіть на вулиці, починає займатись просвітою темних і грішних, дідової та бабиної, душ:

– В Біблії все написано: що було, що є і що буде! Йезекііль, Пророк, сказав: " За беззаконня ваші, коли ви гірші від язичників стали, нашлю на вас голод задля погибелі вашої і виб'ю з-під ніг ваших опору хлібну і будуть за те батьки синів своїх їсти і пошлю меч на вас і третина вас від меча того загине!" – Хіба не так було в голодовку?! А скільки німець людей перебив? – Явдоха з палаючими очима і простягнутою вперед і вгору кощавою рукою виглядає неначе давньогрецький оратор.

– Забули про Бога! Церкви порушили, про своє срібло і золото всі думають, а не про Дім Божий! Сказано в Писанії: "В червоних одежах своїх робили з золота ідолів своїх і за це зроблю його нечистим для них, і опустяться руки в них, а коліна затремтять, неначе вода! Тоді підпояшуться вони вретисцем і пройме їх трепет, а на обличчях сором буде і на головах у них – проплішина!"

Дід із бабою принишкли на своїх ложах, відчуючи себе, певно, найбільшими грішниками, котрим не допоможе вже ніяке каяття, хоча б уже через одну свою, у порівнянні з Явдохою, заможність; мені здається, що якби вони не полягали вчасно перед початком Явдошиної проповіді, то, мабуть, вже попадали б з переляку на підлогу: дід ніяково пригладжує кілька десятків останніх волосин на своїй лисині, що стали від страху дибки; баба ж, перехрестившись лежачи, починає з притиском видихати із себе повітря : "Гух!...Гух!... Гух!" Хто не знає нашу бабу, той почувши ці стогони, напевно вирішить, що вона смертельно хвора. Але я добре знаю, що баба стогне, коли сердита, чимось невдоволена, або на когось ображена, взагалі, коли щось не так, як мало б, на її думку, бути. Чому вона стогне цього разу – чи від невдоволення, чи, можливо, з переляку, я цього не знаю, але ясно відчую, як у повітрі зростає невидима напруга, дзвенить тоненькою струною, що от-от має лопнути і страшно стає, бо хто ж скаже, що тоді буде?

А Явдоха, не на жарт розходившись, все голосніше і голосніше веде мову далі і

сипле напам'ять завченими місцями з Біблії, куди там нашої вчительці з її віршами: про чотирьох вершників на конях і про сім ангелів з трубами, і про зірку, що впаде з неба, від якої у всіх ріках та колодязях вода стане гіркою і люди вмиратимуть від тієї води, і про сарану, в залізо заковану, і про якихось птиць із залізними носами, що літатимуть у повітрі... Дійшовши до птиць, баба Явдоха, з уже обома піднятими до неба руками, киває головою у лівий бік, туди, де за нашою вулицею розташований аеродром, і на нас чомусь саме це, мабуть, через свою наглядність та очевидність, справляє найбільше враження, бо вже й дід почав хреститися, а баба наша раптом затихла і це виявляється для мене таким несподіваним і зловісним знаком, що й я, до ладу не розуміючи всього, про що йшла мова, теж починаю лякатись.

Баба Явдоха, вочевидь дуже задоволена тим ефектом, що справила на слухачів її проповідь, ще з більшим натхненням, і з му́кою в голосі, і з розпачем, переходячи вже зовсім на крик, завершує:

- І хто поклоняється звіру і образу його, і приймає накреслене на чоло своє чи руку свою, той питиме вино гніву Божого і мучитиметься у вогні і сірці перед святими Ангелами!!!

І ми утрюх, відчуваючи кожен по-своєму, тягар чогось страшного, невідомого, що давить і тисне на душу, свою провину за те, що і ми, якимось чином, вплутались у ці гріхи людства і маємо понести небачену кару, мовчимо приголомшено ще довго після того навіть, як піде з нашої хати баба Явдоха...

Як вже добре прибивається зимового дня, десь в кінці лютого, коли набридають гори снігу, що ще недавно були чи не найбільшою втіхою, тоді починаєш мимохіть сумувати за теплим літечком, за зеленими краєвидами, квітучим лугом та блакитними озерами.

Само собою, заходить мова про риболовлю. Як на мене, то тут кращого оповідача, ніж дід, годі й шукати. Я, двадцятье мабуть, прошу:

- Діду, розкажіть, як Ви велику щуку впіймали.

- Ну, як... Було се, як зараз пам'ятаю, на Петра... А ні, брешу мабуть, - перед Іллею. Ну так, авжеж, перед Іллею. Ловив я на Коноплянці, лівіше від Хлопчачого, окунів на бабку; ну от один маленький окунець мені і попався. Була в мене з собою живцтова вудка, то я зачепив його гачком під спинний плавець та вудку з тим живцем і закинув. Закинув, а сам потроху окунів ловлю; ловлю та й поглядаю час од часу на ту вудку, що з живцем. Окунець - він живчик бадьорий, знай собі тягає поплавець по воді. Тягати тягає, а потопити сил не вистачає, бо поплавець не набагато менший від курячого яйця. Коли ж отак дивлюсь - а той поплавець як затанцює! Мало з води не вискочить, а тоді, - раз! - і потонує! Дивлюсь - по-о-о-ве-ло мого поплавець під водою кудись убік...

...Я обома руками за вудку, - голос діда стає жвавим, - та й підсік! Підсік, а воно неначе в дуба, ні з місця. "За що б оце я міг так зачепити?" - думаю. Коли ж чую, на тому кінці волосіні щось як потягне в глибину, як напне!

- Еге, думаю, оце взяла! - тут очі в діда загоряються, а від того погляду - і в мене; і ми обидва, дивлячись один одному в очі, страшенно переживаємо: чи ж вдасться витягти щуку цього разу? Дід показує, як він обома руками тримав вудку і я бачу, що

жили на обох його руках повипинались так, немов саме зараз він і тягне ту свою, найбільшу в житті, рибину.

Дід, голосом, виразним, немов у актора в якій-небудь радіовиставі, заводить головне, кульмінаційне:

- Я сю-ди, а во-на ту-ди! Я сю-ю-д-ди-и, а в-во-н-на ту-у-д-д-и!

Якимось дивним чином я вже і не на дідовому дивані, а опиняюсь раптом літнім днем на березі Коноплянки, лівіше Хлопчачого. Бачу, як дід обома руками тримає березову вудку, що зігнулась дугою. Волосінь ріже воду то вправо, то вліво і кінчик вудлища від різких поштовхів час від часу майже сягає поверхні води.

- Я с-с-ю-ю-д-д-и-и.., а в-в-о-о-н-н-а т-т-у-у-д-д-и!...

Дід стомився, але й шука вже не так сильно опирається. Он майнуло на мить біля самої поверхні її біле черево і завирувала вода, а потім ще і ще, вже прямо серед латаття; коли це раптом здоровенний хвіст висунувся із води і ляпнув на обидва боки, так, що бризки полетіли аж на діда.

- Я сю-ди.., а во-на ту-ди... Ну, таки підтягнув її до берега, та волоком, добре волосінь міцна була, витягнув на траву, та, покинувши вудку, вхопив обома руками біля голови та й держу.

...Чари скінчились. Я знову сиджу поряд з дідом на його улюбленому дивані.

- Дачники понабігали, - стомленим, але гордим та щасливим голосом веде далі дід, - а в мене руки трусяться, серце мало з грудей не вискочить... Які вже там окуні... Зібрався швиденько, та й подався додому. Зважив вдома на безмені - дванадцять з половиною фунтів!

—А скільки ж це? - запитую, хоча давно вже знаю відповідь.

- П'ять кілограмів! - гордо проказує дід.

Ех, скоріше б літо! Я на Коноплянці, лівіше Хлопчачого, обов'язково спіймаю на живця таку щуку. А, можливо, і ще більшу.

Як це кожного року і буває, невдовзі прийшла весна, а за нею й літо. Мало не щодня ловлячи рибу на Панському, вдається іноді потрапити з батьком на Десну, та то буває нечасто, а мені ж так хочеться розмаїття!

Аж ось, упоравшись зі своїми клопатами по саду, почав лаштувати свої вудки і дід.

- Може підеш зі мною на Острів бобирів ловити? - бобирями дід називає йоржів. Та щука на дванадцять фунтів була в дідовому житті чи не єдиною здобиччю, про яку не соромно розповісти будь-кому. Зазвичай же дід промишляє або окунів, або, що буває значно частіше, бобирів. Чому йому подобається оте колюче плем'я, я ніяк зрозуміти не можу, бо як на мене, йорж - то остання риба, котру варто ловити.

У сім'ї дідову пристрасть не поділяє ніхто, а баба взагалі щоразу буває дуже невдоволена таким дідовим уловом і береться з мушкетером в серці лише за окунів, шкребучи їх смугасті боки і ножем, і виделкою, і навіть металевою зубчатою кришечкою від лимонаду, буркочучи собі під носа прокльони на адресу колючих розбишак.

То вже пізніше я зрозумів, що для діда головне було - "відвести душу", бо нечасто

видавалась йому нагода посидіти з вудками, а боґбир – така риба, що клює завжди і за будь якої погоди.

І ми пішли до Острова. Пішки. Цього літа мені купили велосипед і я вже навіть навчився їздити, але із солідарності погодився іти разом з дідом. Сам не знаю чому, проте раптом захотілось пройти з дідом всю оту некоротку путь до Острова, бо то чи не найвіддаленіше озеро на нашому лузі. І хоча я розумію, що то буде непроста штука – подолати пішки таку відстань, але з дідом мені цікаво, і, знову ж таки, примара шуки не дає мені спокою, то нехай вже буде й Острів. Нове завжди цікаве: який він, той Острів?

Вийшовши з двору, ми йдемо зовсім не в тому напрямку, в якому зазвичай я звик їздити на луг із батьком. Ми пішли в протилежному – по нашій вулиці до аеродрому, прямо в поле. Дивно...

Дід з довгими ліщиновими вудками на плечі, такими довгими, що вони вищі навіть від дротів на стовпах, із шкіряною рибальською сумкою через плече, неначе в американського трапера, яку він сам собі й пошив, не пожалівши на таке діло добрячого шматка ніжного та тонкого телячого опойка, з черв'яничкою у лівій руці, зробленою з високої консервної банки ще й з дужкою, неначе у відерця, і я зі своїми двома, набагато коротшими, березовими вудками та полотняною рибальською торбиною, в котрій і мої харчі, і наживки, – ми простуємо собі на захід, а низеньке ще, вранішнє сонечко вже помалу гріє нам спину і довгі наші тіні лежать попереду нас на дорозі, немов вказують нам шлях. Дійшовши полем майже до риботинської ферми, звертаємо праворуч, переходимо кілька вулиць і опиняємось на лузі, де мені ще не доводилось бувати.

Ми бредемо мимо озер та озерець, повних гусячих виводків, бредемо, не поспішаючи, вузькими луговими стежками до улюбленого дідового озера. Роса на високій траві по обидва боки від стежки мочить нам одяг мало не до пояса, вода вже аж хлюпає у моїх черевиках, та то все пусте, коли ти йдеш зі своїм дідом погожого літнього ранку серед неозорого зеленого лугу і краєвиди змінюються перед твоїми очима поволі, не так швидко, як це буває, коли їдеш з батьком на веломоторі, і можна все роздивитись, навіть зупинитись, коли трапляється щось вельми цікаве. Ні, не жалкую я, що пішов із дідом пішки: що ті дві години пішої мандрівки, коли навколо така краса, взуття, хоч і мокре, але якраз по нозі, ноша посильна, а дід знає про луг стільки цікавого!

– Оце ось тимофіївка – показує дід на траву, вершечок якої схожий на малесенький рогіз.

– А це тонконіг, а ось тобі і лисохвіст...

"-Ти ба, лисохвіст! А й справді, верх стебла – неначе лисячий хвіст. Ну це ж треба було так назвати..." – дивуюся я.

... – а це грястиця – дід знає назву кожної травинки.

– Діду, а це що таке білим цвіте?

– Це дягиль, а це ось мишачий горошок.

- А це ось буркун, - я теж демонструю свої знання лугу - батько казав, що з нього мед найкращий.

Острів відкривається нам відразу, варто лише було нам піднятися із чергового видолинка: серед квітучого лугу, у високих, але похилих і без єдиного деревця чи кущика, берегах лежить, формою подібне до кільця ковбаси, широке, завширшки майже як Десна, озеро, поросле біля берегів лататтям із білими та жовтими лілеями. Понад водою береги вкриті густенною і високою, в мій зріст, травою.

- Де ж тут ловити? - в моєму запитанні і здивування, і майже розпач.

Та дід заспокійливо кладе мені на плече свою руку:

- А он перейдемо на той берег, там на пісочку і будемо ловити.

Дійсно, звідси, згори, нам добре видно місцину на протилежному березі: чисту, без латаття, - якраз там, де озеро робить найкрутіший поворот.

Протилежний берег виглядає неначе острів всередині зігнутого продовгуватим кільцем ковбаси, озера. Ми рушаємо наліво, в обхід, і йдемо понад озером ще довгенько, аж до самої Десни, котра, виявляється, сполучається з Островом протокою. Лише тут, біля хатини бакенщика, де росте кілька берізок, по вогкому, не висохлому до ладу перешийку, ми потрапляємо всередину озерного кільця. Тепер ми мусимо повертати та йти в тому напрямку, звідки щойно прийшли, але вже з іншого боку озера. Здається, ніхто крім нас ще не толочив цієї височенної трави і ми, плутаючись ногами в довгих стеблах мишачого горошку та буркуна, котрий саме зацвів білими та жовтими китицями, остаточно забрюхавшись росою, яка, незважаючи на те, що сонце піднялось вже доволі високо, насподі трави так і не просохла, бредемо до заповітного дідового місця.

Аж ось знову постає перед нами вода: чисте від латаття озерне плесо з піщаним дном і раптом сіра тінь біжить по воді від берега на глибину, відкриваючи жовтий пісочок. Я з подивом дивлюсь на небо - жодної хмаринки... Звідки ж та тінь?

"Та невже ж то риба була? Невже це її тут стільки, що собою вона і дно затуляє? - осяяла мене здогадка. - Це ж вона відійшла від берега, побачивши нас. Оце так! ". Такого я не те, що ніколи не бачив, навіть собі уявити не міг.

- Це вони, - з величезним задоволенням від такого ефекту проказує дід, - бобирі! Зараз навтішаємося, відведу нарешті душу! - і сівши на травичку біля самої води, він починає лаштувати свої вудки. За кілька метрів правіше мощує і я, з цікавістю спостерігаючи за дідом: що ж він робитиме?

Розмотавши першу свою довжелезну вудку, дід кладе її на берег; не поспішаючи розмотує другу, чіпляє на її гачок черв'яка, закидає і щойно він береться чіпляти другого черв'яка, як продовгуватий, із соснової кори зроблений поплавець закинutoї вудки йде під воду.

- Ключе! - показую я рукою.

Дід без особливого поспіху відкладає вбік гачка із уже почепленою наживкою, підсікає, і за мить зеленкувато-сірий бобир з розчепіреними зябрами, настовбурченими у всі боки колючими плавцями та загнутим на бік хвостом вилітає з води і

приземлюється біля діда. Не звертаючи на нього ніякої уваги, дід спочатку закидає другу вудку, а потім вже швиденько знімає з гачка бобиря, кладе до своєї шкіряної сумки і навіть не дивлячись вперед, на свій поплавець на воді, підсікає. Другий бобир тут же застрибав біля діда на травичці. За якусь хвилину картина повторюється і ще два йоржі потрапляють до дідової сумки.

Здивований таким, небаченим мною раніше, успіхом, я й собі закидаю вудки, кладучи їх прямо на воду. Оскільки вони набагато коротші від дідових, то й поплавці мої лягають чи не вдвічі ближче до берега, ніж дідові. Проте, бобирі і в мене беруть так само надійно, як і в діда. Інколи навіть мені доводиться тягнути дві вудки одразу, але часом трапляється й перепочинок.

Зате дід працює мов заведений.

- Хе-хе-хе, от ще один! Ага, і ще один... І ще!

Цікаво мені спостерігати за дідовою втіхою, коли на те видається час.

- Ач, який леґванець! Іди-но сюди! - дідовому задоволенню немає меж.

- Бач, трохи прогавив, - он як глибоко гачка проковтнув... А ти, який спритний, ану, давай в торбу!

Йоржі клують невгаваючи вже добру годину. Одному Богові відомо скільки їх там є, якщо за ними он навіть дна не було видно. Вони клують і з дна, і в півводи, і в мене вже й рука болить тягати й тягати вудки. Вже й черв'яки наші от-от мають закінчитись, а дід все ніяк не може "відвести свою душу".

Мені вже й обридла така риболовля і вийнявши обидві вудки, я лише спостерігаю за дідом. Нарешті я відважуюсь:

- Діду, може годі вже? Набридло мені цих бобирів тягати... Що ми з ними робитимемо? Знову баба клястиме їх. Давайте краще на Десну підемо.

Та дід немов і не чує мене, знай втішається. Та врешті-решт, як і годиться гостинному господареві, а він, певно, саме ним себе й почуває, дід зжалюється наді мною:

- Добре, ось ми спробуємо ще окунів на бабку половити. Ондечки-о, - показує дід рукою вліво, - добряча яма! Я там хіба ж таких окунів ловив...

Вочевидь ціною немалих зусиль він нарешті відривається від своїх бобирів, зітхає, намагаючись робити це непомітно для мене, витягує обидві свої вудки і ми переходимо на нове місце. Воно зовсім поряд, якихось п'ятнадцять чи двадцять метрів лівіше. Дід, пройшовши ще далі по берегу, щось шукає у траві біля самої води і нарешті піднімає на довгому лозовому держаку стару іржаву залізну кішку, що нею зазвичай виловлюють з колодязя відра, коли вони обриваються.

Зачепивши кішкою кілька кущиків різаку, котрі плавали у воді за вузьенькою, при самому березі, смужкою латаття, дід обережно підтягує їх до берега, та, вийнявши з води на траву, починає уважно оглядати, відхиляючи вбік колючі, немов у столітника, стебла. Знаючи вже, що й до чого, берусь допомагати і я. За якийсь час, перетягавши чимало різаку, ми таки знаходимо з десяток личинок бабки-коромисла.

Ну, де ви тут, окуні? Почепивши особливим чином бабок - за спинки, щоб у воді

вони виглядали природньо, ми закидаємо вудки за латаття. Глибина тут ого-го! – неначе на Десні: поплавець доводиться піднімати мало не до гінчика.

Першим пірнає поплавець у діда. Але чи то дід забарився з підсічкою, чи бабка не так, як треба була почеплена, але тільки на мить кінчик дідової вудки зігнувся і тут же розпрямився.

– А нехай тобі!.. – дід спересердя аж сплюнув. Витягнувши вудку, чи не вперше за ранок з поспіхом чіпляє нову бабку.

Свиснула в повітрі волосінь, стиха булькнуло об поверхню води грузило, поплив від латаття на глибину слідом за грузилом поплавець дідової вудки, а мій – улюблений, з гусячого пера, раптом почав занурюватися у воду все глибше і глибше, а коли над поверхнею залишився лише один його кінчик, – помандрував вбік, уздовж латаття, а тоді і зовсім щез під водою.

Стрепенулося в грудях моє серце, рука сама собою рвучко смикнула вудку – ого! – немов вперся в щось під водою гачок і добряче, як ніколи ще в моєму житті, зігнулась вудка. Хтось там, при самому дні, впирається і ходить із сторони в сторону і я, як не тягну, а підняти вище не можу! Волосінь ріже воду справа наліво, а потім – зліва направо і все ж таки потроху вище й вище піднімається моя вудка, а з нею волею-неволею піднімається і мій супротивник.

– Дивися ж, не смикай, тягни його поволеньки... – голос діда раптом обривається і краєм ока я помічаю, що дідове тоненьке ліщинове вудлище гнеться немов дуга. "Оце так! – промайнула в моїй голові думка: – Мабуть лящ!" Проте мені ніколи вже про щось думати та роздивлятись – біля поверхні ого яка рибина ходить із сторони в сторону! Що ж мені робити? Підсаки немає, переді мною смуга латаття, тільки й дивись, що в ньому заплутається здобич, ми це вже проходили і не раз... І недовго думаючи, я обома руками смикаю вудлище догори.

Здоровенний окунь вилітає із води, зблискують на сонці краплини, що спадають з його загнутого набік хвоста, яскраво-червоні грудні плавці сяють мов жар, темна горбата спина і майже білий живіт мелькають переді мною і рибина важко падає в траву прямо біля моїх ніг та вмить, підстрибнувши кілька разів, опиняється на межі води. Забувши про все на світі, я випускаю з рук вудку і мов той яструб кидаюся на здобич. Окунь вже тьопается у воді і лише густа лепеха не дає йому змоги чкурнути в озерну рідну глибочінь. Я встигаю схопити його обома руками, ойкаю, бо добряче колю свої долоні об спинного плавця, проте не випускаю, а підкинувши нагору, на берег, немов воротар у футболі, падаю за ним на траву.

Попався! Мій! Оце окунь! Не доводилось мені ще ловити таку велику рибу. Що то значить на бабку ловити!

Виявляється, гачок так і стримить у риб'ячій губі, нікуди б він і не втік від мене, але ж вудка моя... Тільки тепер помічаю я, що у вудці під вагою окуня зламався гінчик. Моя улюблена вудка з кореневої порослі берези, легенька та струнка, зламана сантиметрів за сорок від кінчика і годі й думати, аби її тут, на лузі, можна було якось полагодити.

Я у відчаї зиркаю до діда, але той і досі захоплений боротьбою зі своєю рибиною.

Проте, на відміну від мене, дід не поспішає щосили тягнути свого окуня. Ясна річ, і в нього також окунь, бо хіба ж лящі на озері та ще й на бабку беруть? Стомлений окунь майже і не пручається, коли дід, піднявши йому голову над водою, потихеньку починає підтягувати рибу до берега. Ось окунь і зовсім завмирає, віддавши боротьбі останні сили та примирившись із долею. Дід поволі протягує здобич через смугу латаття і, присівши до води та дочекавшись, коли окунь опиниться біля самого берега, одним порухом руки, піддівши рибину знизу, викидає її на берег, а потім перекидає ще далі від води.

– Бачиш, яке в Острові окуняччя водиться! – переможно глянувши на мене, каже дід. І ще раз подивившись на окунів, додає:

– По три чверті фунта будуть, не менше!

– Діду, я вудку зламав!

Швиденько оглянувши поламане вудлище, дід заспокоює мене:

– Не біда. Вдома полагодимо – буде міцнішою, ніж досі була. Зараз треба окунів ловити, доки ще тут стоять. Бери другу вудку.

Але моя друга вудка коротша і аби закинути наживку за латаття на те місце, де лежав поплавець зламаної вудки, мені доводиться зменшити глибину. Мабуть через це мій поплавець нерухомо стримить із води і лише маленька блискучо-синя бабка-коромисло намагається всидіти на його верхівці, неначе знає, що там, на іншому кінці волосіні, перебуває у полоні личинка її родички.

Зате в діда справи йдуть чудово. За якихось півгодини він витягає ще трьох окунів, хай і не таких великих, як наші перші, та все ж спіймати таких на Панському чи на Коноплянці мені годі й думати.

Найважче випробування для будь-якого рибалки – це спостерігати за чужими успіхами. Коли дід підсік та витягнув першого, а потім і другого окунів, я за нього радів, але після третього засумував, бо мій поплавець не подає жодних ознак життя. А вже після четвертого я починаю дратуватись, раз по раз виймаючи вудку з води, аби пересвідчитись, що наживка ще залишається на гачку, та перезакидаючи снасть в інше місце. Нарешті я доперезакидаюсь до того, що чіпляю гачок за латаття і, намагаючись звільнитись від зачепу, рву волосінь взагалі.

Рибальська гордість не дозволяє мені попросити у діда дозволу покористуватись його другою вудкою, дідові ж за кльовом, очевидно, просто ніколи думати про мої проблеми і я, залишившись з голими руками, починаю проситись додому, посилаючись то на спеку, то на спрагу. Дід, людина від природи м'яка та поступлива, врешті-решт піддається на мої вмовляння і погоджується на повернення додому.

Ми йдемо додому майже мовчки: дід, певно, вже й пошкодував, що запросив мене з собою і через це довелось покинути такий кльов, а про мене годі й казати – настрій препаскудний: сам, зі своєї вини, зламав улюблену вудку, а ще на одній обірвав жилку, полишивши себе тим самим можливості наловити таких великих окунів, яких зроду ще не доводилось ловити, ще й діда позбавив улюбленого відпочинку – я ж добре знаю, чого коштувало йому полишити свої повсякденні турботи по саду.

Нарешті я не витримую:

- Не сердьтесь на мене діду... Якби я Вас від тих бобирів не відірвав, то тягали б їх, мабуть і досі.

- Та я не серджусь... Всієї риби все одно не переловиш. Бог знає скільки й чого людині треба.

У мене відлягає від душі. В ясному, високому літньому небі прямо над нашими маківками сяє веселе сонечко. Повітря, переповнене ароматами лугового квіту, випарів із сирі лугової землі, запахами лепехи, осоки, ситняку, таке важке та густе, що ми не вдихаємо, а п'ємо його на повні груди. Як би там не було, а на вудках, перекинутих через моє плече, висить рибальська полотняна торбина і в ній, у траві, - добра півсотня бобирів і окунь-велетень. Півсотні голів! Такої кількості риби мені ще не доводилось ловити. Ноша давно вже намуляла мені плечі: доводиться раз по раз перекидати вудки з одного плеча на інше.

Я все ніяк не можу забути своєї боротьби з окунем, згадка про неї крутиться й крутиться у моїй голові і зараз, коли все позаду, я дуже жалкую про свою поспішливість: ну навіщо мені було так рвучко смикати вудку, побачивши на поверхні рибину? Все, більше такого не буде. Ніколи! Оце віднині буду справжнім рибалкою: терпляче, без поспіху підтягну здобич до берега та й викину її одним порухом руки подалі від води, так само, як робив сьогодні дід. Я все-таки досвідчений вже рибалка!

А луг живе своїм звичним життям: лелека, що полював у високій густій траві, високо піднімаючи ноги та пильно вдивляючись поміж її високих стебел, побачивши нас, з короткого розгону важко здійсмається у повітря і, перелетівши понад самою травою кілька десятків метрів, знову опускається в траву та продовжує своє заняття; деркач, ховаючись десь у лепесі чи осоці, "співає" своїм скрипучим голосом: "Дир-р! Дир-р!"; лугові комахи цвірчать, стрекочуть, сюрчать, висвистують на всі лади. Радіє все навкруги і, мабуть від цього та ще від примирення з дідом настрій мій потроху поліпшується, а перед самою домівкою і взагалі забуваються всі негаразди.

Баба, пославшись на клопоти по городу, не стала навіть дивитись на нашу здобич і окуням, прийшовши з роботи, давала раду мама, а півтори сотні бобирів ми з дідом засолили і через день, нанизавши їх голкою-циганкою на несмолену дратву, вивісили на горищі. Вже за тиждень вони висохли на тріску і аж торохтіли, коли я їх знімав.

- Як захочеться взимку солоненького, дістанемо оцих бобирців та й згадаємо, як ходили з тобою на Острів, - вішаючи у комірчині на цвях довгу нашу низку, задумливо мовив дід і мені серед літа раптом так захотілось зими!

Вудку мою ми з дідом полагодили. Взявши велику пір'їну із гусячого крила, дід обрізав її, залишивши лише прозору трубочку. Потім цю трубочку він розрізав з одного боку по всій довжині, розпарив у окропі і, з'єднавши до купи поламаний гінчик, обтягнув його в цьому місці розм'яклою пір'їною, після чого туго обмотав її просмоленою шевською дратвою. Пір'яна трубочка, коли висохла та прохолота, обтиснула переламане дерево немов лещатами, а я ще й промазав її зверху батьковим клеєм Бе-еф-два. Вийшло так міцно, що і лящ не зламав би тепер у цьому місці мою

вудку. До того ж, віднині видно було всім, що вудка у мене бойова – риба її ламала.

Все погане якось швидко забулося, немов його ніколи й не було, зате бобирів отих, що сунули, заглядавши нас, від берега, не забути мені повік.

Минають перші враження, засвоюються перші уроки. Настає черга вивчення правил. Так, виявляється, свої правила існують і тут. Пізніше, значно пізніше, ти зрозумієш, що Природа не любить надмірностей: насправді, нам для життя потрібно зовсім небагато. Вміти задовольнятися малим – то є ціла філософія. Якою б тонкою та блаженною не виглядала звичайна вудка, але при умілому з нею поводженні її запасу пружності та міцності цілком достатньо аби витягнути навіть велику рибу і, в той же час, один необережний поспішний рух призведе до втрати здобичі, а то й вудки. І ось уже можна говорити про перше правило: май терпіння та витримку – і навіть з обмеженими можливостями ти отримаєш від Природи усе необхідне тобі для життя та щастя.

Брудна.

Більше місяця не було дощу. Стояла страшенна спека, наш термометр показував у затінку аж тридцять три градуси і на вулиці навіть почала жухнути трава попід парканами. Вона й до цього давно вже була вкрита сірим пилом, бо земля у нас сохне швидко, а коли ще й довго немає дощів, то вози, нечасті автомобілі та люди перетворюють висохлу землю на дорозі в товстий шар, дрібної, як мука, пилюки, котра осідає на траві, парканах та будинках, а сухий східний вітер, буває, здіймає і гонить вздовж вулиці цілі хмари куряви, часом закручуючи її у вихор. Та що вже там казати про вулицю, коли навіть глина на деснянських кручах і та висохла і обсипалась пилюкою під рибальським взуттям.

Вже почались серед дорослих розмови про те, що картопля у цьому році не виродить, що й огірки геть чисто всі покручені, для чого їх солити та маринувати, коли й на стіл соромно буде виставити; рибалки бідкались, що в Десні вода дуже впала, а Філонів бродок можна перейти, не замочивши колін. Вода в озерах була мов чай і ми, хлопчак, годинами не вилазили з неї, бовтаючись на Коваленчисі в своєму улюбленому місці – на міліні, немов спеціально для нас відокремленій смугою латаття і рідкого ситняку від глибокої та широкої частини озера. Високий похилий берег із крупним білим піском ("Куди тому морському!" – казали заїжджі з міст відпочивальники), який товстим шаром лежав і на дні нашої купальні, гостинно запрошував полежати під гарячим сонцем, проте саме від нього, від небаченої спеки, ми і рятувались у воді. Мою вишиту, побляклу від сонця тюбетейку, подарунок родичів із Ашхабаду, за підкладкою якої завжди лежав гривеник на денний, о п'ятнадцятій годині, сеанс кіно, доводилось постійно мочити у воді, аби не так відчувалась спека. Бідна та тюбетейка вже друге літо поспіль стійко зносила всі негаразди, що випадали на її долю: вона то шкварилась на сонці, то мокла у воді, то губилась в піску, потім знову потрапляла у воду, коли я прав її, аби змити пісок. Коли, забувши про неї, я пірнав, вона ніяк не могла втриматись на голові і плавала на поверхні, аж доки хтось із друзів, підхопивши її з води, не жбурляв мені за кілька метрів. Одного разу, перевантажена піском, вона навіть

потонула і ми всі гуртом її шукали, бо в ній саме було не десять, а цілих тридцять копійок, двома монетами по п'ятнадцять.

Врешті-решт спека набридла і нам, бо й вода не давала справжнього порятунку – не будеш же сидіти в ній аж до заходу сонця. Навіть я, незважаючи на моє потаємне бажання, аби в природі було облаштовано так, щоб дощ ішов один раз на тиждень, в ніч із суботи на неділю, бо все одно, в неділю на Десні повно рибалок і риба, переогодована їхнім горохом, не клює, – навіть я захотів дощу.

Сусідка наша, баба Явдоха, незважаючи на численні літні клопоти по городу, знову почала навідуватись до діда з бабою, як, бувало, робила це взимку, тільки тепер – аби пророчити небачену кару небесну:

– Поруйнували церкви, анцихристи! Написано ж у Пророка Агея: мовив Господь Саваоф: "Самі живете в домах прикрашених, а мій Дім у пустці? Зійдіть на гору і носить дерева і будуйте храм. Мій дім у пустці, а ви кожен до свого біжіть?!" – Голос Явдохи набирав сили.

Дід з бабою таку крамолу слухали мовчки, як німі, як слухають радіо, а не живу людину і переляк легеньким протягом витав у кімнаті.

" – Тому небо зачинилось і не дає вам роси і земля не дає вам своїх плодів! Я призвав посуху на землю, на гори, на хліб і на виноград, на все, що плодить земля і на людей і на скотину і на всякий труд!"

– Я нікого не боюсь! – кричала далі Явдоха і худою жилавою рукою показувала в бік Города, де на площі стояв райком партії. – Хай знають: впаде на їхні голови кара Господня і страшним буде для них Господь, бо винищить всіх богів землі і Йому будуть поклонятись усі народи!

Давши перепочинок своїй спині, що була затерпла під час обгортання картоплі та нагнавши ляку на своїх слухачів, Явдоха підводилась і знову йшла на спеку бити сапкою на городі порепану, засохлу на камінь, землю між картопляними рядками, а дід з бабою, що від зими трохи підзабули про жахи Армагеддону, знову хрестились та сумно зітхали, зважаючи, мабуть, про себе чи то тяжкість Явдошиних антидержавних закидів, чи своїх, власних, скоєних останнім часом, гріхів.

Коли це раптом вітер перемінився і подув з півдня. Якось парко стало в повітрі і навіть дихалось важче. Перевернутий "молодик", на переконання діда, свідчив, що скоро має бути дощ.

Наступного дня було тихо, без вітру, і через це аж якось лиховісно. Парило на дощ. Всі ходили обливаючись потом та раз по раз позираючи на небо. Десь, аж під вечір, небо на заході потемніло і над Риботином виглянув темно-сизий край грозової хмари. Вона сунула досить швидко і скоро весь захід був придавлений нею – тепер темно-синьою, немов чорнило.

Сонце, яке стояло вже над аеродромом, кинуло на вулицю останні золотаві, неначе перед самим заходом, промені, зблиснуло, освітивши наостанок край хмари, ще більше відтінивши своїм золотом страхітливу темінь, і щезло. Десь далеко на заході і трохи північніше, за Десною, стиха гуркнуло, потім ще раз і ще, тепер дедалі голосніше і

ближче.

Було тихо-тихо, ніде ані шелесь. І птахів не було чути, і коники не сюрчали. Раптом загриміло зовсім недалеко, загуркотіло: здавалося, здоровенні округлі каменюки покотились десь за хмарами, немов там, на небі, щось велетенське обвалилось та попадало, перекочуючись. Потім блиснуло зненацька над риботинською фермою: сліпучо-біла, звивиста, немов річка, блискавка розкроїла навпіл чорну хмару і увійшла серед поля в землю, а вже за мить розколовся білий світ, загуркотіло так, немов все небо одразу обвалилось на землю.

- Свят-свят-свят! - захрестилась у дворі баба та шелеснула в хату зачиняти на вікнах кватирки. Аж неначе смеркло надворі; в хаті, куди ми з дідом заскочили слідом за бабою, стало майже темно і дід, перехрестившись, запалив лампадку коло Божої матері:

- Мати Божа, заступнице наша, одведи і заступи!

Враз зашуміло щось надворі і в вікно стало видно, як вітер, що так раптово здійснювся, закрутив на вулиці вихор і погнав пилюку до Слинькового двору, а з дерев посипались сухі галузки і навіть маленькі гілки з листям. Аж тут на якусь мить у хаті засяяло все блідим білим світлом і прямо над нашим дахом, над головами торохнуло так, що забряжчали у вікнах шибки і хата затрусилась, немов якась нещасна собача будка. Кіт від порога прожогом влетів під шафу, баба, зойкнувши, впала, неначе її щось підкосило, на диван, а дід перелякано захрестився.

Останній удар грому неначе пробив дірку в небесному мішку - звідти линув такий дощ, що через вікно за суцільним потоком води, яка лилася з неба, годі було хоч щось розгледіти.

Не на жарт розходилося: блискавки раз по раз на мить єднали небо із землею, краяли і краяли навпіл білий світ, грім гуркотів, мов сотні гармат і вода падала на землю суцільним потоком. Наша хата видавалась такою маленькою та ненадійною серед цього первісного розгулу, що ми втрюх, не кажучи вже про кота, почувались маленькими комашками під вербовим листочком.

А дощ лив і лив, тільки тепер між блискавками та гуркотом грому поволі зростав проміжок часу - гроза віддалялась. Пішов уже густий рясний дощ і можна було розгледіти наш двір, що перетворився на суцільну глибоку калюжу.

З часом посвітлішало на вулиці, менше лилося з неба води, вітер вщух і ми з дідом виткнули носи на ганок. На добру долоню стояла у дворі вода, та все рідшали дощові краплі, все меншими вони були, а потім дощ і взагалі припинився так само раптово, як і почався.

Повітря було напрочуд свіжим, з легенькою прохолодою і ця раптова, після місячної спеки, переміна була настільки приємною, що ми, одразу позабувши недавні наші жахи, раділи неймовірно.

А тут ще й зблиснули із заходу, звідки насунулась була хмара, золотисті промені від сонячного диску, що вже майже торкався землі і враз немов хтось чарівний міст перекинув на небі з півдня на північ. Веселка мінилась барвами від краю до краю на

фоні темної хмари, котра зависла десь над Вільним чи Жорнівками, вже там даруючи всьому живому життєдайну небесну вологу. На душі, незрозуміло від чого, було легко і радісно: чи від такої приємної прохолоди після тривалої спеки, чи від чистого, свіжого після грози, повітря, чи від веселки в останніх променях вечірнього сонця...

Земля жадібно вбирала у себе довгоочікувану воду і аж сичала при цьому, тож до того часу, як стемніло, і в нашому дворі, і на вулиці калюжі поменшали, хоча грязюки було чимало. Баба, правда, побивалась за городом, бо злива поваляла і кущі картоплі, і навіть невисоку ще кукурудзу, але видно було, що то вона так, – "для порядку". Вже присмерком, забрьохані, дістались домівки і тато з мамою, що перечікували зливу де довелося: мама на роботі, а батько – у знайомих.

Наступного дня майже всі, хто тільки мав, а хто й не мав ніякого відношення до риболовлі, всі в один голос говорили, що "на Десні брудна йде і риба не бере". Злива, яка після тривалої спеки та засухи пройшла по всьому Придесенню, змила з деснянських круч сухий пісок та глиняну пилюку, від чого вода в Десні одразу стала каламутною: "Палець у воду встромиш – пальця не видно, – говорили рибалки. – Брудна йде".

... – Вкрай потрібно сьогодні до пасіки навідатись, – хвилюючись, каже наступного дня батько. – Хтозна, що там злива могла наробити.

– Авжеж! – радію я, бо маю вже власного велосипеда і, хоча до сідла ще не дістаю, але до Десни своїм ходом вже доберусь.

Ну, а яка ж пасіка без вудок, коли стоїть вона не де-небудь, а на Десні? Горох не варимо, бо ніколи, та й який там горох, коли брудна йде? Обмежуємось черв'яками і нашвидкоруч запареною в термосі пшеницею. Всім же відомо: коли на Десні брудна, тоді риба не клює, а якщо і клює, то хіба на черв'яка: "Такий закон", – каже батько.

Їхати важко. Кожна ямка на лугових стежках наповнена водою, інколи калюжі трапляються такі великі, що навіть доводиться розбуватись і переходити їх вбхід. Крутити педалі часом дуже важко і я вже, – чи то від задущливого та важкого лугового повітря, до краю насиченого випарами, чи від напруги, – весь спітнілий і захеканий, проте сповнений рішучості дістатися пасіки за будь-яку ціну. Навіть веломоторові часто не вистачає потужності і батько час від часу допомагає йому, крутячи педалі. Ми тільки мовчки хекаємо, долаючи важку дорогу.

На Філоновім бродку води додалося стільки, що штани мені довелося зняти зовсім: колеса велосипеда майже повністю ховаються під водою, а свого веломотора батько переносить на руках "наче малу дитину".

Діставшись пасіки, переконавшись, що все в порядку та нашвидкоруч проглянувши вулики, батько нарешті промовляє довгоочікуване:

– Ну, ходімо, посидимо трохи...

А в мене ж все вже приготоване, тож вудки та кошики рибальські в руки – і гайда в кручу.

В Десні вода піднялась на добрих півметра; всі гатки затоплені і лише двоє дядьків-рибалок, догатавши по кілька в'язок лози, аби підняти гатки, мовчки сидять на своїх

місцях. По їхньому вигляду одразу можна зрозуміти, що справи кепські і вони тут лише тому, що мають примарну надію на вечірній кльов: ну, а якщо все ж таки повезе?

Вода і справді світло-коричневого кольору і така каламутна, немов у вуличній калюжі, по якій щойно проїхала вантажівка.

Від нашої гатки на поверхні води навіть кілків не видно, вода вільно несеться вздовж берега і швидкість у неї зараз більша, ніж звичайно. Ясно, що нема чого тут і час марнувати, тому ми сідаємо на вільних чужих місцях, там, де течія залишилась повільною.

Не клює. Дорослі стиха ліниво перемовляються між собою, розмірковуючи, з якої ж це причини "так виходить, що риба в брудну не бере".

- А ти оце дуже хотів би їсти, якби в повітрі пилюка стовпом стояла? - запитує один зовсім сивий дядько, майже дід.

- Я б з горлечка пив, - відповідає інший.

- Отож. А риба з пляшки не п'є.

- Та навіщо їй та пляшка? Встигай лише рота відкривати - сама натече.

- Га-га-га!

Немов і риби у воді немає. Ще й небо затягло суцільною сірою пеленою. Похмуро і круча сира, і риба не клює... Почепиш на гачок три пшеничини - не клює, почепиш одну - теж не клює. На черв'яка й то не хоче. Сидиш над каламутною водою, під низьким сірим небом, поглядаєш у смутку по сторонах: сидять нерухомо твої сусіди, - "нема діла".

Терпець мені вривається. Взявши одну вудку з насадженням на гачок черв'яком, обережно переходжу слизькою, розмоклою кручею до сусідньої, теж затопленої, гатки. Просто так, аби час згаяти, аби щось робити, щоб не було так нудно. На новому місці навіть присісти нема на що - ані тобі сінця, ані сухих галузок, ані якогось поліньця, чи дощечки. Все змив дощ, - лише одна гола та мокра глиняна круча. Ще й сошки під водою - нема навіть куди і вудку покласти. Тож, закинувши, тримаю її проти всіх деснянських правил просто в руці.

Пластмасовий купований поплавець, червоний верх, білий низ, стримить із каламутної води, течія його майже і не зносить, бо не так вже й далеко лежить він від берега, ледь не в половині ближче, ніж мав би лежати. Ну жодної ж надії, що клює. Краще б я вже на Панське подався. Толя, мабуть, рибу там нанизує, бо брудної на озерах не буває, а я тут... Тільки час марную. А ще як згадаєш, що доведеться по розмоклому лугові додому добиратись...

О! А де ж це мій поплавець? Ще здивування не минуло, а рука сама підсікла, і - важке там, під водою! Таке важке, що я обома руками хапаюсь за вудку і хоча й очей не можу відвести від того місця, де волосінь йде в глибину, але і не бачивши, відчуваю, як зігнулась моя вудка. Поволі щось таки тягнеться нагору..., ось грузило піднялося над водою..., і раптом - голова. Виткнулась із води трикутна риб'яча голова, я пізнаю - лящева, авжеж, і губи в довгу трубочку витягнуті, і гачок видно в куточку верхньої губи...

Коли трапляється таке вперше в житті малого ще рибалки – всі батькові настанови і правила: як ляща виводити, що, та як робити, – геть чисто все враз вивітряється із його голови. Не один рік чекає кожен малий деснянський рибалка цього моменту, але завжди він настає несподівано та неочікувано.

Побачивши лящеву голову, я проти всіх правил смикаю обома руками вудку догори, бачу, як чимала широка рибина вилітає із води і важко гепається об сиру деснянську кручу, аж виляски розлягаються над водою. Ошелешена ударом об землю, рибина якусь мить лежить нерухомо і дивом утримується на крутому голому схилі.

Я знаю, що зараз буде, тому з розвороту кидаюся на неї, немов кіт на мишу, намагаючись животом притиснути до кручі, вхопити руками, та лящ провалюється нижче і я миттєво сідаю прямо на нього біля самої води, ще й руками перекриваю йому шлях до втечі.

– Не біжи, вже не треба, – зі сміхом каже старий рибалка батькові, котрий зірвався зі свого місця мені на допомогу з підсакою в руці.

Батько все ж приспів вчасно. Ляща я тримаю мертвою хваткою, він лише втомлено відкриває та закриває рота, але що робити з ним далі, поки що не можу навіть зрозуміти: зі мною нема ані кошика, ані торбини, щоб було куди його покласти. Тож батько допомагає запроторити мою здобич до підсаки. Звідти вже точно не вибереться.

– Ну що там, Іване? – цікавиться у батька молодший рибалка і навіть мені чути в його голосі приховану за вдаваною байдужістю рибальську заздрість, мовляв, отак завжди – малим та неукам щастить не по заслугам.

– Підлящик. Грамів п'ятсот законних буде, – в батьковому голосі, навпаки, чується задоволення: як не як, а ми тепер з рибою.

Підлящик... Не лящ... І мені навіть зрозуміло, що справжнього ляща я таким чином із води аж ніяк не висмикнув би. Просто волосінь не витримала би. Але ж міг він бути всього лише на якихось сто грамів важчим – і це вже був би лящ. Деснянські рибалки кажуть: до шестисот грамів це ще підлящик, а от коли більше – тоді лящ.

" Ну і нехай. А для мене все одно – це лящ. Бо він перший у моєму житті і спіймав я його сам. Хай навіть і невеликого, але ж ляща. Не плітку, не густірку, чи плоскирку, не синця, чи підуста – ляща. Толя такого не ловив і Сашко Журавльов не ловив, а я спіймав. І доказ у мене є – он все крісло моїх старих рибальських штанів в густому лящевому слизі!"

Отака вона, рибальська доля. Якихось десять хвилин назад нудно було, додому хотілося, а нині я вже герой, обставив трьох дорослих рибалок: ач, сидять, похнюпились. Сидіть, сидіть – я зараз ще спіймаю.

Та не клює більше, що я вже тільки не роблю. Мабуть, вирішила Десна порадувати мене за те, що не полінувався, приїхав до неї, незважаючи навіть на брудну, – вірив, значить, у рибальську вдачу.

– Треба, певно, вудки змотувати, знову хмара надходить, – показує пальцем в бік Забейківщини сивий рибалка. І дійсно, потемніло там небо. Пам'ятаючи вчорашню зливу, пригадавши дорогу сюди, без звичних батькових спонукань збираюся і я.

...Якась невідома сила несла мене додому на своїх дужих крилах. Часом я навіть батька обганяв на його веломоторі. Ще б пак, у моєму кошику в траві лежав мій перший у житті лящ. Подумки я вже переповідав своїм друзям як воно все сталося і від того на душі було по-святковому радісно та весело.

Вже почав накрапати дощ, коли ми дісталися домівки. На мою вимогу дід тут же зважив здобич на безмені. Посовавши противагу безмена туди-сюди, доки він не набув рівноваги, дід подивився на позначки – ряди кругленьких ямок та якихось рисочок і мовив:

– Фунт з чверткою..., та ні, точніше – фунт і три восьмих..., майже.

– Це ж скільки, діду?

– П'ятсот сорок грамів, – швидко підрахував батько, котрий з не меншою цікавістю, ніж я, спостерігав за процесом зважування.

Не лящ... Не дотягнув мій підлящик зовсім трохи. Ну, та не біда. За одним шкода: знову погарячкував, смикнув вудку – добре, що не зламалась цього разу, як тоді, на Острові. А я ж зарікався це робити! Де мені те терпіння взяти? Якби ж лящі кожного разу мені траплялись: та хіба б я не навчився? А все ж таки я витяг його, переміг! Швидше б друзям розповісти!

Десь за годину чи півтори дощ закінчився і я в тих самих рибальських штанах, із смаженою головою свого(!) ляща, шматком чорного хліба та свіженьким, щойно з грядки, рівненьким вже, огірочком, вийшов на вулицю, де всім показував смажену голову і вимазані слизом штани.

Ще цілий тиждень потому не дозволяв я мамі прати ті штани, аж доки всі друзі не впевнились у моєму успіхові. Ще б пак, – доказ був неспростовний та беззаперечний!

Виявляється, не так вже й просто з першого разу засвоїти правила, по котрим живе Природа. Часом ти навіть не здогадуєшся, що ось саме оцей випадок і є правилом. Ти ходиш і ходиш по колу, щоразу повертаючись до початку, аж доки тебе не осяє здогадка: та це ж і є правило!

Оглянімося назад, на своє життя: ми раз по раз у власному повсякденні робимо і робимо одні і ті ж помилки, добре ще, коли не з одними і тими ж наслідками. І кожного разу клянемося: це вже востаннє! А насправді наше замкнене коло повинне б стати витком: повернення до висхідної точки має відбуватися на більш високому рівні осягнення Буття.

Зима.

Літо, яке на початку червня видавалось безкінечним, добігло, як і все хороше у нашому житті, свого кінця. Вкотре вже школа збирає нас восени, засмаглих, трохи здичавілих, подорослішалих, повних нових вражень, до отих своїх чорних дерев'яних, із важкими кришками, парт, чорнильниць-невиливайок, підручників та зошитів. Важко після літньої волі знову впрягатись у віз шкільної науки. Ще добрий місяць ця воля манить до себе школярів, збирає на викошеному пастовнику в футбольні команди, або на спустілих городах на бойові ристалища, коли зброєю служать палиці із соняшникових стовбурів, дерев'яні мечі та луки зі стрілами.

Літня воля ще довгенько вабить хлопчаків і навернути їх у лоно шкільної науки батькам вдається іноді хіба що за допомогою березової каші. Проте, з кожним днем осені сама природа допомагає батькам та вчителям приборкувати наші первісні душевні пориви до вільного життя. Варто облетіти останнім жовтим листочкам, зарядити довгим, холодним, нудним осіннім дощам, як самі собою гаснуть наші бажання весь вільний час проводити на вулиці.

Та все ж привид волі сам приходить до тебе в книжках про князя Святослава, про Звіробоя, або мустанга-іноходця. Походи з батьком чи дідом в бібліотеку дають змогу темними листопадowymi вечорами подумки перенестись куди-небудь у Африку з експедицією Лівінгстона, або зимувати в Арктиці з командою "Лахтака".

...Книжка. Найбільше диво, створене людством. Майстерно складені докупи і закарбовані на папері слова, що утворюються з кількох десятків букв, дають поштовх людській уяві і вона, крилата слуга душі та розуму, враз переправляє свого господаря куди йому заманеться. Відстань та час для уяви не мають ніякого значення, вона долає їх миттєво та з легкістю. І тоді, забувши про все на світі, читач, часом хворий і немічний, стає сильним та спритним, замкнений у неволі – вільним, як птах, як риба у річці, старий раптом прагне кохання, як в юні літа, а черствий душею мимохіть страждає від чужого горя, тілесних чи душевних мук героїв книжки.

Дві речі людину зробили Людиною: Вогонь і Слово. Ким би ми, люди, були, якби не карбоване на папері, глині, камені Слово? Три десятки букв, кілька сотень тисяч слів і безмежжя неповторних словесних візерунків – книг. Книга зростила людство, дала йому Закон, освіту, зберегла той зв'язок між поколіннями, що зветься пам'ять; зробила його сильним. На щастя, чи на горе?

А, між іншим, грудневі морози скували вже землю, стиснули її в лещатах і лише тоді вже, як несила стало терпіти темінь, холод та сирий пронизливий вітер, пролетіла раптом в нічному повітрі перша маленька сніжинка, за якусь мить друга, а там – третя..., десята, і почалось!

Попустив мороз, потеплішало у повітрі, навіть вітер помалу стих зовсім, припинив як зачарований, занімів від подиву та захоплення перед красою і таїнством першого снігопаду. Сніжинки сипались і сипались, спочатку маленькі, округлі, як пшоняна крупа, але з кожною хвилиною вони ставали все більшими та лапатішими, все повільнішим було їхнє падіння, все урочистішим видавався цей раптовий прихід на оголену, замерзлу землю матінки-Зими. За лічені години неспізнано змінилось все навкруги і той щасливець, котрому поталанило, запізнившись із вчасним поверненням додому, потрапити в перший снігопад, пом'якнувши враз душею, повеселівши невідомо з якої причини, ступивши на поріг рідної домівки, до ладу ще й не обтрусившись, весело вітається:

– З першим снігом вас!

Біла Тиша панує наступного ранку на білому світі. І перші звуки серед тої Тиші – приглушене шкреботіння дерев'яних снігових лопат, приглушений гавкіт собак, приглушені голоси сусідів, котрі радо вітаються між собою, але так, неначе всі бояться

сполохати це біле диво. Геть чисто забулася торішня довга зима, тріскучі морози, високі замети, нетерпляче очікування першого весняного тепла.

Куди воно все те поділось?

Нарешті! Перший сніг! Зачекались тебе всі! Від чого радість на душі? Чи від стерильної білизни, яку нам, людям, годі й намагатись перевершити, чи від такої раптової зміни звичних та набридлих вже усім похмурих осінніх краєвидів на святковий, первозданної чистоти, килим? Не суттєво. У кожного своє, але зрозуміти до ладу, що з ним зараз оце коїться, ніхто і не намагається. Щастя пояснень не потребує.

- З першим снігом Вас! - вітаються сусіди.

- Дай, Боже, на врожай!

У школярів своя радість. Перші сніжки, перші в цьому році снігові баби - на кожному кутку, в кого більша. І очікування - аби ж мороз! А коли вже снігу досить і морозець - санчата, лижі та й на гору! Додому вже по-темному, весь у снігу, із червоним обличчям та покоюблими від холоду руками. Хата зустрічає теплом від розпашілої грубки, таким смачним, затишним хатнім духом, який буває лише в хаті з піччю та грубкою. Знявши валянки, чомусь повні розталого вже снігу, старе пальтечко, все в буруб'яхах льоду, шапку-вушанку з пообриваними зав'язками, грієш на теплому боці грубки від холоду граблями зігнуті пальці, що аж болять, позаходивши в шпару, а очі злипаються самі собою, незрозуміло з якої причини і в голові лише одна думка: "Що там сьогодні на вечерю?"

Хоч як не довго тягнеться у дитинстві час, але й Новий рік уже на носі, прийшов, не забарився. Мама дістає коробку з ялинковими іграшками і ми вдвох беремось наряджати ялинку. Правда, за ялинку нам служить маленька пухнаста сосонка, бо вона нам подобається більше, ніж її худорлява родичка, та й рідкість у нас ті ялинки. Вставивши деревце в зроблену батьком дерев'яну опору-хрестовину та обклавши її ватою, ми беремось розвішувати іграшки: високу, блискучу верхівку, скляні різнокольорові кульки, хатинки, шишки, зайчиків та снігурів із цупкого кольорового картону, шоколадні цукерки на нитках, нарешті, чіпляємо "дощик", кидаємо на кінчики хвої пухнасті, немов сніг, шматочки вати, ставимо під нашу ялинку Діда Мороза та Снігуроньку, і в нашій кімнаті - свято!

Далі вже залишається лише чекати того новорічного ранку, коли можна буде потроху знімати з ялинки та їсти цукерки.

І канікули! Ясна річ, знову санчата та лижі, а в негоду - книжка. А ще одна розвага - розплутувати на снігу заячі сліди. Дід Федір, мамин батько, той, що живе під лісом, колись неабиякий мисливець, - навчив мене цій премудрості, хоча сам рідко вже виходить взимку з хати, більше спостерігає що діється на білому світі з теплої, колись власноруч складеної лежанки. Тож, коли не виходить покататися з Сашком із гірки на лижах, тоді он воно, - за городом баби Явдохи, - безкрає поле, на якому повно різних слідів.

... Вчора ввечері свіжим сніжком притрусило після відлиги крижаний наст, легенький морозець веселить душу і вийшовши в поле та вдаючи із себе справжнього

слідопита, я починаю вдивлятися у біле снігове покривало.

Ну, оця ниточка кругленьких слідочків, що простягнулись від Явдошиної, обставленої кукурудзинням, хати, ясна річ, належить Авраамові, чорному бабиному котові. Ач, теж мисливець! Подався в поле мишей ловити. І лисиці не боїться!

А оце вже дугою завертають у поле справжні заячі сліди. Мабуть, не вистачило духу у вуханя підійти ближче до людського житла. Може це він петлю тут зробив та й заліг десь, аби подивитись, чи не йде хтось за ним слідом? Цікаво підняти зайця з його ліжки! Ну, вперед... Ось слід спустився у довгий видолинок, який за нашою вулицею переходить у Ярок, перерізає ще кілька сусідніх вулиць і за Михайлівським кладовищем виходить на луг. Навесні цим видолинком несеться з поля вода, а зараз тут намело чимало снігу. Слід прямує собі в бік аеродрому, не відхиляючись ні вправо, ні вліво, аж ось раптом стає видно, що на вервечці слідів відбитків заячих лапок побільшало. Так і є – "здвійка". Десь там, попереду, хитун розвернувся, та й подався по своєму ж сліду назад. Тут вже, вчив мене колись дід Федір, треба дивитися уважно! Якраз в тому місці, де починається подвійний слід, видно, що відбитки лап нечіткі і свіжий сніг відкинуто вправо від сліду. Еге, захотів мене обдурити! Он, за добрих два з половиною, а то й три метри вліво, з висоти мого зросту добре помітна нова лінія слідів, немов той зайчисько з неба впав. Біг собі, біг, потім повернув по своєму ж сліду назад, пробіг по ньому метрів з п'ятнадцять, аж раптом стрибонув убік і, немов би нічого й не трапилось, рушив туди, куди й націлювся. Це так зайці від своїх ворогів сліди замітають. Руда йде собі по сліду, йде, аж раптом він обривається, немовби той заєць, подібно до птаха, у небо злетів. Покрутиться лисиця туди-сюди, дивись і не знайде більше заячого сліду, їй знизу стільки, як нам, людям, не видно.

А слід собі тягнеться далі; ось знову петлю зробив і довелось по колу повертатись майже назад і трохи вбік. Ось тут, добре видно, зайчик заліг, мордочкою до того місця, звідки біг. На снігу залишився чіткий відбиток ліжки – втоптану чотирма лапками місцинку і навіть улоговинка від пузця і боків вуханя. Мабуть, довгенько тут відпочивав та спостерігав. Тепер уже слід пішов у інший бік – до плодового саду харчокомбінату. І знову плутанки слідів, хитрощі заячі. А ось тут зустрівся ще з одним, таким самим, як він. Зустрілись, трохи потанцювали, повітались, та й розбіглись, бо у кожного ж свої справи.

Певно, вже більше години розплутую заячі плутанки, але винуватця так і не вдається побачити. Попереду, правіше видніється якась купа: чи то картоплиння хтось залишив на полі, чи ще щось. До неї залишається хіба що метрів із тридцять, коли раптом верхівка купи підскакує догори, аж свіжий сніжок білим пилом здіймається в повітря, і ось він – білий зимовий зайчик з чорними кінчиками вух дременув з усіх ніг від мене, петляючи по снігу. Лижну палку до плеча: "Бу-бух!" – дуплетом навздогін. Та де там, – почкурів, вже майже і не видно його. Бач, який спостережний пункт вибрав собі – на вершині купки із сухого гарбузиння. Авжеж, тут йому добре було видно, хто йде по сліду.

Задоволений, що цього разу вдалося розплутати заячі хитрощі, мандрую в

зворотньому напрямку, немовби справжній мисливець чи полярник. А тут ще й завірюха піднімається, за якусь чверть години західний вітер здіймає справжню заметіль, вже й не добереш, чи лише вчорашній сніг здіймає у повітря, чи й з неба додає. Вітер крутить, то в спину підштовхне, то подих заб'є, війнувши снігом в обличчя, немов ти на Юконі, як золотошукачі в оповіданнях Джека Лондона. Приємно відчувати себе отаким мандрівником, шукачем пригод, коли знаєш, що скоро будеш вдома, де тепло, і тебе з морозу чекає смачний обід.

Лише кілька днів назад був Новий рік, а вже Різдво на порозі. Різдво свято особливе. Кожного року, як заведено, п'ятого січня зранку ріжуть поросю. Цілий день біганина, по хаті скрізь запах м'яса. Їсти його аж до Свят-вечора не можна, а, проте, нанюхавшись того м'ясного в'їдливого духу, не дуже й хочеться. Клопоту з поросям багато, тож роботи вистачає на всіх. Ріжуть поросю на городі, там же його й обсмалюють. Спочатку різникові треба багато теплої води. Витоплена ще з самого ранку піч заставлена чавунами з гарячою водою, ще й на грубці гріється у відрах. Коли вже поросю добре посмалене, так, щоб ніде не залишилось і сліду щетини, щоб шкіра ніде не потріскалась і не підпарилась, не відійшла від сала; коли поросю добре вимите гарячою водою та витерте начисто від сажі і кіптяви жмутком сіна, а в вухах – ще й вилущеним кукурудзяним качаном, тоді його починають розчиняти. Якщо до цього часу всі бігали із хати до поросяти з відрами гарячої води, то тепер навпаки: всі поспішають до хати, тримаючи перед собою на витягнених вперед руках миски то з печінкою та легенями, то з серцем, шлунком та косою; аж ось вже понесли стегна та ребрину, та сало пластами, товсті й тонкі кишки на ковбаси. Поспішають, аби не захололо на морозі, аби потім легше було дати всьому лад.

Свіже-свіжісіньке, ніжного блідо-рожевого кольору, сало із поросяти, зарізаного різником – майстром своєї справи, то шедевр: без жодної кровинки, двигтить, немов холодець і шкірка в ньому м'якесенька, не жовта, а коричневата, пахне димком від льяної соломи, бо лише вона дає такий незрівнянний аромат; дивишся на нього і то вже слина котиться, а відрізати від цілого шматка смужечку та підсолити, та з чорним хлібом і зубком часнику... Не можна! До Свят-вечора – хіба що тихенько, щоб ніхто не бачив, на один зуб, лише спробувати.

Багато роботи біля поросяти! А ще як на Різдво все має бути на святковому столі, то і взагалі – цілий день турбот аж до ночі, та ще й наступного дня щонайменше до обіду.

Ковбас – три види, не менше. Домашня – з начинених м'ясом та салом тоненьких кишок, кров'янка – з найтовщих, а ще пшоняна, із салом, – з товстих, але не дуже. А знаєте скільки біля тих кишок та ковбас роботи? Треба їх і вивернути нутром назовні, і промити разів може й з десять, і сіллю добре витерти та тупою стороною ножа добряче вискоблити на рівненькій дощечці, так, щоб не залишилося анітрохи неприємного запаху, та ще й не надірвати їх при цьому. М'ясо із стегна, а краще – з ошийка, треба порізати кубиками, сало – так само, посолити, поперчити як слід, потім через спеціальний, з коров'ячого рогу зроблений ріжок напхати ковбасу так, щоб і не надто

туго, але й не занадто слабо, позав'язувати нитками кінці, викласти на велику пательню кільцями, попроштрикувати в кількох місцях голкою, аби виходило повітря, коли смажитимуться – і в піч. А піч має бути витоплена саме так, як треба: і не надто гаряче, і не мало, щоб ковбаси і дійшли, і не пересохли від великого жару.

Шостого січня цілий-цілісінський день по всій хаті зводить мене з розуму оцей аромат домашньої ковбаси, на все життя найулюбленішого делікатесу. І домашня ковбаса, і кров'янка, і пшоняна з салом, а ще – свіжина-тушкенья: обсмажені, а потім в печі протушковані шматки м'яса, серця, печінки, легенів та сала; а ще – ковбик, або зельц, коли відварена свиняча голова, порізана на шматочки, без кісток, вся чисто, лише без язика та мозку, закладається у вимитий свинячий шлунок, тушкується ще в чавуні, а потім кладеться в холодне місце під гніт... А захолоп із свинячим язиком, а суп із мозком... І все оце пахтить, дратує, манить неперевершеними запахами – скоріше б вже вечір!

... За вікном починаються ранні січневі сутінки, дід запалює над великою іконою Божої матері синю різдв'яну лампадку, на покуті, на спеціально поставленому туди дідовому шевському столику, у сіні, в чорній закіпченій макітрі, стоїть кутя, а в другій, більшій, – узвар; на святковий, убраний новою білою скатертиною великий розсувний стіл роботи знаменитого столяра Дмитра Помпи, нашого сусіда, покійного вже, баба з матір'ю виставляють різдвяні празникові наїдки, розкладають біля тарілок бабині, з глибокої шухляди кухонного стола витягнені, особливі ложки та виделки – з кістяними ручками, що ними користуються лише тричі на рік: на Різдво, на Великдень та на Михайла, двадцять першого листопада, коли у нас храмове свято.

На шосту годину вечора, як здавна заведено, приходять гості – дядько Левко з тіткою Параскою та дядько Іван з тіткою Марією, той самий Іван Трифонович, відомий усім рибалка.

Розговляємося кутею, а далі – що твоя душа бажає! Дорослі п'ють горілку, навіть жінки беруть до рук чарки, пригублюють для порядку, та скривившись, як середа на п'ятницю, одразу ж ставлять їх на стіл.

Раніше, як було мені ще років чотири-п'ять, та й трохи пізніше ще, дід після першої чи другої чарки просив мене:

– Ану, завіршуй нам!

Мене ставили на стілець, аби всі могли бачити "віршувальника", і я починав:

Я маленький хлопчик.

Зліз на стовпчик,

У дудочку граю,

Христа прославляю!

– А ще? – чи то просив, чи таким чином підбадьорював мене дід, бо то ж була його наука.

Світ просвітився:

Христос народився!

Ми йому граємо,

Весело співаємо!

Наша пісня гласна,

Младенцю прекрасна!

- Молодець! - казав дід і витягнувши паперового карбованця, урочисто його мені вручав:

- Тримай ось празникового!

Та тепер я вже виріс, щоб так, із стільця, віршувати, тож на "празникове" можна розраховувати лише через тиждень, на Засівання, на Василя. Зранку, по-темному, ще й дід із бабою не вставали, я заходжу на їхню половину з доброю жменею жита та пшениці і з самого порога, в темряву кімнати, скрізь, куди попаде, сію тим зерном:

Сію, вію, повіваю,

Вас із святом я вітаю!

Сійся, родися, жито, пшениця,

Всяка пашниця!

Льон по коліна,

Коноплі до стелі,

Щоб вам вистачало

На велику куделю!

На щастя, на здоров'я,

На Новий рік,

Щоб було краще, ніж торік!

Дай, Боже!

Тепер вже мене очікує не карбованець, а ціла зелена "тройчка", або й синя "п'яткова". Від душі насипане мною по всій хаті зерно баба з видимим задоволенням змітає після свята та віддає курям, аби краще неслися.

А там уже й Водохреще з його лютими морозами, коли від холоду злипаються не тільки вії, а й у носі щось неначе склеюється. Шапка та комір пальто, доки дійдеш до школи, геть чисто всі вкриваються від морозного подиху інеем.

Буває й так, що через великі морози відмінюють, нам на втіху, шкільні заняття. Та хто б там сидів удома? Як вітру немає, а день сонячний - на лижі! Головне - за щоками й носом слідкувати. І ми тремо плетеними з вовни рукавичками свої щоки й носи до болю, а потім, розчервонілі, шурхотимо з присвистом на лижах, падаємо, підводимось, і всі в снігу деремось знову на гору. Весело!

Одне з найбільших зимових задовolenь - проїхатись на кінних санях. Від школи до нашої вулиці відстань чималенька і коли трапляється на дорозі добрий дядько, що мандрує в своїх санях чи то на аеродром, чи хоча б в МТС, то спитавши дозволу, ми гуртом на ходу падаємо в низенькі, при самій дорозі, сани, встелені чималим оберемком сіна, і насолоджуємось їздою. Сани не віз, не котяться, не торохкотять - з легким присвистом-шурхотом плывуть по сніговій дорозі, на поворотах їх заносить вбік і це нам особливо подобається. Зграйка посмітюхів пурхає перед нами з дороги; в зимовому повітрі з окремих запахів коня, дядькового кожуха та сіна, складається

особливий, санний аромат; напівлежачи на м'якому "ложі", ми пливемо низенько, понад самою дорогою, здається, плив би та й плив собі отак аж до ночі, але, як не крути, на санях їхати швидше, ніж іти, тому наша мандрівка закінчується досить швидко і подякувавши дядькові, ми вистрибуємо, чи випадаємо, вже як прийдеться, із саней та й розходимось по домівках.

... А на Десні в цей час, десь на Жуковій ямі, зібралось, мабуть, кількесот лящів, скупчились при самому дні: темно, холодно... Молодесенькі, минулорічні підлящики, що зустрічають лише першу свою зиму, затамувавши подих, слухають розповідь своєї праматері – півпудової лящихи, про те, як колись вона ледь не спіймалась на рибальський гачок:

"... – І таким смачним видався мені після нересту той горох, що збираючи його на дні, я геть чисто забула про обережність. Аж раптом щось як штрикне мене в правий куточок рота, та як почне тягнути кудись вгору! Бачу – непереливки мені. Отака напасть! Тож я, зібравши всі сили та незважаючи, що та халепа рвала мені губу, пішла від берега на глибину. А воно мене не відпускає: я – сюди, а воно – туди! Я сю-ди-и, а во-но ту-у-ди!

У молоді від хвилювання аж міхури перехопило, найбільш вразливі навіть рівновагу втратили. Підлящики-третьолітки та молоді лящі, хоча і чули цю історію багато разів, але, поблажливо похитуючи плавцями, теж слухають давно відому всім оповіданку:

– Я сю-ди-и, а во-но-о ту-у-ди-и! Я сю-ди-и, а во-но ту-у-у-ди!!...

... – Та все ж вистачило у мене сили дістатися стрижня, а там вже підставила свого широкого бока течії: виручай, матінко Десно! Додала вона мені сил, чую – лусь! І попустило мене чудовисько.

Аж до пізньої осені стриміло в правому куточку мого рота оте гостре, їсти заважало, а восени куди й поділось: струхло і впало на дно, і сліду не залишилось. Отаке мені колись було! Тож, дивіться, діти мої, добре собі запам'ятайте: якщо хочете дорости до моїх літ – будьте пильними та обережними, коли захочете поласувати горохом, що падає нам влітку із Того Світу," – випустила праматір юрму повітряних пухирців, котрі одразу ж вишикувавшись у вервечку, швидко подались нагору – на "Той Світ".

Темно, холодно – зима... Всі чекають літечка – і риба, і рибалки; розважаються в очікуванні оповідками, згадками, казками: бозна, де правда, де вигадка, а де й побрехеньки...

Кому зимою легко? Всім важко. Але найтяжче – рибі. Особливо, коли після неминучої відлиги, та ще й з дощем, вода покриє зверху лід, а тут враз все перевернеться з ніг на голову і раптово вдарить сильний мороз: запечатає наглухо всі шпаринки в льоду і тоді кисень із повітря не може потрапити у воду. А без кисню ніщо жити не може: ні птах, ні звір, ні людина. І риба, хоча і живе у воді, але без кисню гине. В Десні ні, бо течія, а по озерах починається страшно для риби лихо – придуха, замор.

Тоді ласі до свіжої рибки люди – рибалки деякі і навіть не рибалки зовсім, – поночі, немов злодюги, мчать на ті озера, де придуха, прорубують у льоду чималі ополонки і

остями б'ють рибу, котра, задихаючись, забувши про будь-яку обережність, аж лізе з води, аби ковтнути такого рятівного нині і такого згубного у всякий інший час, повітря. Вони її б'ють, а вона, задихаючись, прагне лише одного: вхопити хоч трохи кисню і хай буде що буде!

Ніхто й ніколи не спіймає влітку на вудку стільки риби, скільки наб'є остями за кілька зимових нічних годин. У них навіть виправдання наготові: мовляв, я двадцять щук чи лящів, вполюю, а двом тисячам життя врятую, бо через мою ополонку потрапить у воду кисень і припиниться придуха.

Якось, наслухавшись від когось про нечувану здобич, спробував я підбити на цю справу батька. Ми якраз учотирьох: дід, баба, батько і я клепали січневим вечором у підкидного дурня. У баби з дідом на плечах вже красувались валети, а наш настрій від цього, ясна річ, був пречудовий. Доки дід тасував колоду та якось по-особливому, в надії на удачу, роздавав карти, я і підкинув батькові ідею з придухою.

Він помовчав, бо не в його звичці було отак відразу давати відповідь, а потім, із смутком навіть у голосі, промовив:

- Не ходив я на ту придуху ніколи і зараз не піду. Та й тебе не пущу. Хіба ж то люди? От якби комусь із них отак забракло повітря під водою, що ледь вистачило сил до поверхні дістатись, і тільки він голову з води висунув, ротом кисню хапонував, а його довбнею по голові - і в мішок! Я б послухав, що він заспівав! Моя риба влітку мені дістанеться. Я тоді на чесних з нею позмагаюсь. Не ходи і ти - не занести свою душу.

А дід, підклавши під колоду козира, додав:

- Кажуть, раніше рибу берегли: як придуха починалась, то ополонки рубали і очерет та ситняк ставили в неї сторчака, щоб довше не замерзала і повітря до води надходило. Так і риби ж було колись - не те, що тепер... Перевівся світ! - і гіркота була в дідовому голосі.

"А й дійсно, - подумалось мені, - я ж ніколи не чув, щоб і Іван Трифонович бив рибу на придуху, та й інші, знайомі мені рибалки, теж, здається, ніколи про це не розповідали. Чого це я?"

Десь там з другої половини лютого, після Стрітення, зима починає набридати. Відлиги роблять сніг жорстким, колючим, вкривають його товстою кіркою льоду - настом, - і якщо не підсипле з неба свіжого сніжку - на лижах до пуття і не покатаєшся. Які вже тут розваги? Хіба подивишся на Масляну, як дорослі хлопці та дядьки, трохи напідпитку, знявши кожуха чи пальто, навіть роззувшись, намагаються видертись на гладкого, ще й воском натертого, вкопаного у землю стовпа, на верхівці якого найспритнішого чекає приз - живий півень чи пляшка горілки, або ще щось подібне. Не стільки радості тим змагальникам, бо вдома ще й прочухана отримають за вимазані воском та живицею штани, скільки глядачам, які жваво підтримують їх та весело регочуть з невдах.

А коли вже зиму і терпіти несила, тоді в голові самі собою починають будуватись плани на літо. Тоді дістається фанерний посилочний ящик з рибальськими снастями і

починається робота. З корку, або жорсткого пінопласту вирізаються шевським ножом поплавці чи в формі кульки, чи в формі яєчка; з гусячого крила, що ним баба змітає з припічка сміття, висмикуються найкращі, найбільші пір'їни і з них теж готуються особливі, озерні, поплавці. Робота тішить мою малу рибальську, спраглу за азартом риболовлі, душу; подумки перебираються всі спогади минулого літа: ех, не так потрібно було тоді робити, тепер знатиму, ось прийде літо... Розмови в сім'ї між нами, чоловіками, раз по раз починають звертати в таке довгоочікуване мною русло. Знову, вкотре вже, тепер – з легкою іронією, але ж, все одно, – і з захватом! – слухаю дідову розповідь про щуку:

– Я сюди, а вона – туди; я сю-ю-ди, а во-на – ту-у-ди!..

А синичка заводить вже свою передвесняну пісеньку: "По-кинь са-ни, бе-ри віз! По-кинь са-ни, бе-ри віз!" і день подовшав більше, ніж на дві години, і сонечко, незважаючи на морозець, пропікає своїми промінцями злежаний сніг обабіч доріг, утворюючи в ньому дірочки: весна скоро!

Ось березень вже надворі, а зима і не думає йти на відпочинок – то попустить, то притисне. Відлига змінюється морозом, снігова каша перетворюється на крижані грудки, калюжі – на ковзанки... Коли вже буде тепло?

Коли це якось вночі завило, загуло в нашому димарі, засвистіло в шпаринку нещільно причиненої квартирки: заметіль почалась.

– О-о-о-у-у-ха-ха-ха! – радів і сміявся у всі шпаринки вітер.

– Га-га-га-га!! – вторила йому в комині завірюха.

– Що, набридла, кажете, вам?! Ось заждіть у мене! – зима повернулась у всій своїй силі, такій силі, якої не те, що в грудні, а й у січні та лютому не бачили.

Мело три дні та три ночі. Яка там школа – світу Божого не видно. Три дні ми не потикали й носа на вулицю, хіба що по крайній нужді. Мало що було видно у вікно, а коли і вдавалося щось розгледіти – тільки диву давався, скільки снігу намело в садку. Помалу, помалу дістався замет вікна, біля котрого я вчив, зазвичай, уроки і з подивом тепер доводилось спостерігати, як ріс на очах шар снігу: ось до половини вікна дістає, ось – до квартирки... Скільки ж його ще буде?! І не просто сніг собі лежав, а з прошарками якогось рудого пилу і в моєму вікні ці прошарки добре було видно – неначе молоде сало з проростю від якогось велетенського кабана лежало за вікном.

На третій день всі сиділи в хаті немов миші, а вже що вночі діялось, – те словами передати не можна!

На ранок стихло. Нічогісінько не було видно крізь вікна – одна суцільна біла пелена з рудими смугами. Батько зібрався по воду, відчинив двері в сінях, що вели у двір – та й заціпенів. Перед ним височіла стіна снігу, лише якихось півметра вільного світу було між верхом дверного прорізу та шаром снігу. Добре, що двері в наших хатах завжди відчиняються всередину та за звичкою снігова лопата взимку завжди стоїть у сінях! Наш невеличкий двір був геть чисто, врівень із високим парканом, завалений твердим, жовтуватим, немов спресованим, снігом. Цілий день ми всі довбалися в тому снігу. Нещасний наш Тузик, голодний і переляканий, сидів у своїй будці, завалений ледь не

до неба цим снігом, сидів і голосу не подавав, а, можливо, ми його просто не могли почути крізь таку товщу снігу. Лише коли дід з батьком, вже надвечір, дісталися до його будки, він, мабуть, не очікуючи побачити вже більше білого світу, від щастя мало не плакав – стрибав, скавчав, лизав нам руки та ноги.

За нашою хвірткою, на вулиці, – ну хіба не диво!, – вздовж усього паркану дорогу немов би хтось вилизав до блискучого льоду, жодної свіжої сніжинки не було, зате одразу біля воріт здіймався в самісіньке небо велетенський замет, в якому довелося східці нагору робити, такий крутий він був. Коли наступного дня ми таки пішли до школи, то, стоячи на заметі, можна було вільно рукою дістати електричні дроти, що були підвішені на стовпах метрів за чотири від землі. Замет тягнувся вздовж вулиці метрів на сто, аж до Бальбишиного двору. По твердому, спресованому з пилом, снігові ходити було легко, ми майже не провалювались. Небачене досі диво надихнуло нас знову взяти лижі та санчата, бо було тепер де розігнатись та набрати швидкість, не треба й гір шукати.

Ця заметіль враз відрізала наш куток від решти світу. Вулиця наша вела до аеродрому, але ми ще довго не чули торохкотіння кукурузника, бо годі було й думати туди дістатись – на полі замети були не меншими.

А природа дивувала далі. Не минуло й тижня від того часу, як стихла пилова буря, коли раптом прийшло справжнє весняне тепло.

І почалось!

Ходити по колу – у цьому, насправді, немає нічого поганого, головне, щоб воно не було замкненим. У Природі весна завжди переходить у літо, за літом настає осінь, за нею суне зима. Мудра Природа дає нам зміни для перепочинку і усвідомлення зробленого. Ми ніяк не навчимося цим користуватися, розливаючи на весь світ свою досаду: ледь налаштувалися, щойно взялися до роботи, розігналися, а вже потрібно гальмувати.

А тим часом, у білій Німоті зими, здавалося б, мертвій, насправді – невмирущій, замислюється Природою, зароджується нове Буття... Тш-ш-ш...

Прибутна.

Це ж треба: у кінці березня, за якихось три дні завалила зима снігом до верху вікон увесь білий світ.

Завалила – і скінчилась. За тиждень потому сонечко так пригріло, що побігли вже справжні весняні струмки. Та які там струмки – ручаї!

Хлюпнуло так, що навіть дід казав:

– Років сорок такого не було! Це ж треба!

Мерзла земля не встигала вбирати у себе всю кількість талої води і та побігла старим, трохи може й призабутим, але ще добре відомим їй шляхом: висохлими річищами, рівчаками, ярками – на луг, до матінки-Десни.

Враз прокинулась Десна. Відчувши таку підмогу, немов сонний богатир, що проспав під важким кожухом усю зиму, заворушилась, розправляючи заніміле тіло і від того поруху весняний сивий лід, що давив на неї весь цей довгий час, раптом тріснув на

бистрині, гримнув голосно та дзвінко, так, немов грім прогримів у березневому небі, і луна пішла лугом, лугом, відгукнулась у сосновому лісі, докотилась аж до людських осель; тріщини пішли у всі боки, а далі – ще і ще: тріщало, гриміло, стугоніло, – деснянська щука хвостом розбила лід, Дух Десни вирвався на волю!

Крига в аршин завтовшки величезними плахтами зрушилася з місця, задні крижини напірали на передні, дерлись одна на одну, ставали сторч, падали, здіймаючи високо в небо бризки, відкриваючи чисту деснянську воду і вся ця маса посунула вниз, до Дніпра, забираючи із собою все старе та віджиле: дерева, що минулого року попадали з підмитого берега у воду, торішні гатки, покинутого кимось, вмерзлого в лід старого човна; сунула спочатку безперервним потоком, а потім вже й окремими крижинами, що забарились десь в забоках, але підняті водою, яка прибувала, і собі втрапили на течію, на деснянський стрижень та й подались у споконвічні свої весняні мандри. І щука, провісниця весни та льодоходу, під грім деснянської канонади відкладала вже по затоках, в Острові та Старій Десні свою ікру, першою розпочинаючи нове життя.

З полів, які простирались за нашою вулицею, вода збиралась спочатку у видолинках, вночі замерзаючи, відтаючи вдень, а коли і видолинки переповнилися – все це рушило через наш Ярок на луг.

Якось, одного найтеплішого дня, зачувши незрозумілий шум та тріск, повискакували ми з хат: там, де Ярок перетинав нашу вулицю, де на невеликому вигоні стояв колодязь із журавлем, що з нього брав воду весь наш куток, – там бігла ціла річка, несла на собі кригу з польових низин, в долоню завтовшки. Вдаривши з розгону, вона вмить забрала з собою паркан Тетьорників, що жили на самому вигоні біля колодязя, а потім і в О니щенків, дворище яких було навпроти, через вулицю, та й понесла їх геть, тільки й бачили.

Здивовані, трохи розгублені, але в захваті від такого видовища, ми, хлопчаки, дивились, як вода все прибувала та прибувала, як неслись із поля крижини і обидва Тетьорники, батько та син, стоячи у чоботях ледь не по коліна в холодній воді, відштовхували від хати довгими жердинами кригу, аби від її ударів не розвалився підмурок.

Дивно було бачити, як котилися в потоці води цілі цеглини, що їх підступна вода зненацька вихопила з Тетьорникового двору і ми починали розуміти, яка то сила криється у звичайній воді.

Незнайомий дядько зупинився на підводі перед цим потоком, трохи повагався, цьвохнув було коня віжками, аби спробувати перебратись через несподівану перешкоду, але помітивши, як течія бавлячись несе цеглу, як опирається кінь, не бажаючи ступити в потік, хутко передумав і почав розвертатись назад.

А Дух Десни вже шугав холодним вітром над лугом, над Коропом, над полем в передчутті давно очікуваного справжнього весняного розгулу, торжества очищення та одухотворення нового Життя. Враз потягло холодом у повітрі і старі люди казали:

– Бач, як похолодало! Вода піднімається.

За кілька днів луг майже весь вкрився водою від талого снігу, та вона все прибувала і прибувала. Весна гнала Зиму на північ, туди, де бере свій початок наша Десна і звідти йшла і йшла підмога нашій місцевій воді – з суворих північних густих лісів, глибоких яруг та балок. Тисячами шляхів потрапляла вона в Десну, навіть і через два тижні не припинилась ця навала, води все більшало та більшало.

Заговорили всі про небачену повінь і хто тоді не ходив дивитись на велику воду? Хіба що німечий.

А з півдня, назустріч воді, летіло незліченне птаство: спочатку чорні, як ніч, граки, потім теж чорні, але в світлу цяточку, шпаки, а далі вже – гуси, журавлі, чаплі та лелеки.

Із Савчиної гори, стоячи на піщаному узвишші понад лугом, біля клаптика молодого соснячку, видно було всю деснянську заплаву, кілька кілометрів завширшки: вона геть чисто вся була вкрита водою. Жодного клаптика суші не було видно; вода не стояла на місці, вона суцільним потоком неслась вниз і швидкість її течії була набагато більшою, ніж зазвичай влітку в Десні. Вона неслась і день, і тиждень, і другий, і третій вже, і їй не було кінця.

"Де її стільки береться? Скільки вже пронеслось її вниз і скільки ще надійде зверху?" – думав кожен, спостерігаючи величну цю картину.

Небачено високою була вода. Наш знаменитий Плавучий міст весь був під водою і його дебели дерев'яні перила виглядали з води не більше, ніж на лікоть. Навіть криничка, відома всьому Коропу криничка поблизу Плавучого мосту, яка стоїть під горою, біля самих хат, і та, з'єднавшись із повінню, дарувала всю себе Десні. Майже свята для кожного з нас, її вода теж живила ріку.

Зібравшись на дорозі біля мосту, край води, що переливалась через бруківку, добра сотня коропців, – і старих, і малих, чоловіків і жінок, – із захватом споглядала розгул Десни.

А вода несла з собою все, що змогла підняти на своєму шляху: сіно, чийсь, порубані вже, дрова, якесь колесо від воза, стару трухляву вербу, котра, зачепившись уламком своєї гілки-руки за перило мосту, не бажаючи, очевидно, покидати рідну, насиджену за довгий свій вік, землю, якийсь час ще стояла на місці, похитуючись на течії, а потім, все ж не втримавшись під натиском води, відірвалась від мосту і рушила далі.

– Це вже прочистить Десна озера, – говорили рибалки, – позаходить рибка скрізь. Добра нині вода; навтішаємось влітку, відведемо душу хоч на Десні, хоч на озері.

– Не швидко тепер туди потрапиш. Добре, як до червня посходить вода по всіх рівчаках.

– До якого там червня?! Вважай, – до Трійці.

– Та нічого, – говорили найзавзятіші та найнетерплячіші. – Аби тільки за Шостаковим мостом можна було вбхід перейти. А вже від Лисої гори до Мальцевої пристані буде хоч боком котись.

– Так то ж до Мальцевої пристані... А в Рокочівщину чи в Журавльове і не потикайся!

За смужкою вільх та молодим березнячком, які тільки й позначали серед повеневого моря береги озера Вить, виднілась соснова шапка Лисої гори. Лисогірці, котрі десятком обійсть осідлали ту гору, були як на острові серед буйного розливу Десни. Дістатись зараз Коропа, аби купити бодай хліба чи солі вони могли лише човном, але, поза всяким сумнівом, не надто були заклопотані цією обставиною, яка, безперечно, в іншому населеному пункті викликала б неабияку паніку. Вважай, кожного року навесні вони робили те ж саме, хіба що, коли води було небагато, то човном ще треба було й пошукати того шляху, аби водою дістатись Плавучого мосту.

Та хіба ж тільки лисогірці могли сказати:

- Повінь? Теж мені дивина! Що нам повінь?

Он, за Плавучим мостом, одразу ж наліво, за Карпівкою, під вільшняком притулилось Закороп'я - ото вже справжні лугарі!

- Дивись, чи то, бува, не Куюк гребе? - котрийсь із чоловіків показав на човен, що випливши з-за верб лівіше мосту, прямував попід деревами до гурту.

- Коли б чи не корову свою везе?

- А таке воно і є - корову.

Загули в натовпі:

- Казали на Закороп'ї у цьому році вода до середини вікон дістає.

- А їм хіба що? Хоч і козаків уже немає, а там - справжня тобі Запорозька Січ.

І дійсно, Закороп'я - маленький клаптик нашого Коропа, що відірвався від нього та й облюбував собі місцину за заболоченим вільшняком, прямо на лузі між двох озер - широченької Карпівки та маленької, влітку густо вкритої ряскою, Саливонки, - живе там наперекір усім природним стихіям.

Мало кому в нас зрозуміло: ну що змушує людей селитись на Закороп'ї? Щороку взимку їх заносить снігом під самісінькі стріхи, під час повені їхні хати заливає вода, щороку вони терпляче зносять, не скаржачись на долю, всі ці негаразди; перечікують розлив Десни, "Прибутну", як ми кажемо, хто на горищі, хто в родичів; сьак-так перебиваються разом із своєю худобою та птицею, але щойно зійде вода - повертаються до звичного життя. Ані сирість та почорнілі попід вікна стіни в їхніх хатах, ані хмари комарів та мошок, - ніщо і нізачо не може змусити їх перемінити своє місце проживання.

Човен - їх транспорт, Карпівка - як рідна мати, Луг - воля та свобода, заради якої вони тут і живуть на здивування всьому Коропу. Зате - ані тобі пилюки, ані гуркоту машин, лише солов'ї та вивільги, зозулі та горлиці, лише вода, висока трава, запахи озера, молодої лепехи та аромати квітучого лугу.

А Куюк на здоровенній плоскодонці перевозить до котрогось із родичів корову, яку, про всяк випадок, притримує за налігач, сидячи на носі човна, його сусід, такий самий закоропець, якого жодна повінь, навіть така, як цього року, не здатна налякати чи змусити запанікувати. Керований твердою руккою закоропського рибалки, човен пристає до берега м'яко, тихо, з підворотом лівого борту до самої бруківки і чоловіки без поспіху, повагом зводять корову на берег та, незважаючи на жарти з натовпу,

ведуть її вулицею вгору так буденно, немов роблять те щонайменше кожного дня, а то й двічі на день.

...По-весняному різке, яскраве сонце високо в небі, ще голі, без листя, але вже з поживклими котиками, верби, що не дають тіні, перший по-справжньому теплий день, Десна, яка прийшла в гості під самий Короп, плескіт течії, човни з хлопцями та дівчатами, що снують по заплаві від мосту до Виті та Панського, шпак, котрий біля рідної шпаківні вже пробує голос після довгої дороги, гуси в небі – останні, запізнілі ключі, бджоли, що снують у повітрі над вербовими котиками... Вся ця картина природного, не вигаданого людьми, свята розтопила останні залишки зимового льоду в душах присутніх і через це настрій у всіх так само гарний, святковий, з очікуванням чогось такого..., такого..., одним словом, – щастя.

Прибутна! Оце одне-єдине і таке містке для кожного з коропців слово відкриває, варто йому лише прийти на думку, чи бути почутим у дружній розмові, мальовничі картини деснянського водопілля і тоді прокидається в душі одвічний невмирущий Дух Десни, той, що ранньої весни дарує благословенне життя всьому сущому на деснянській заплаві, влітку тішить око та п'янить голову всіма своїми барвами і ароматами, скидається вранці посеред Десни великою рибою, а вночі мерехтить таємничим світлом зірок із чорного неба, солов'їним співом заходиться навесні і ніжним посвистом вивільги серед літа, той, що увійшовши один лише раз у серце людини, залишається в ньому на все життя до скону; той, що робить нас романтиками та поетами в душі, хай і без жодного римованого рядка за все життя, але завжди з любов'ю до рідної нам Десни, до нашого луку та озер, до Коропа з його Плавучим мостом, церквами та сосновим лісом... Цей Дух, прокинувшись в нас, чистить наші душі від зашкарублості та суєти так само, як Прибутна чистить деснянські озера від зогнилих за зиму водоростей, паданих у воду гілок, загиблої взимку риби, а потім вже очищені наші душі живить новими враженнями: прекрасними, мальовничими, свіжими та яскравими – такими, що потім довго, все життя, спливатимуть у пам'яті, розквітатимуть в уяві і надихатимуть, і дадуть крила...

...Поволі спадала вода. Варто було виглянути з-під неї настилові мосту, ще слизькому від нанесеного Прибутною тонкого шару мулу, як одразу ж з'явилися на ньому найзавзятіші рибалки – не терпиться принести додому першої весняної рибки з відкритої води. І в синіючих пасхальних сутінках попливли вулицями запахи смажених окунців та пліточок. Від тих запахів не в одного сусіда потекла слина, а думки від одноманітного повсякдення враз перекинулись до вудок, гачків та гороху – літо скоро!

Травень розпочався святами; здавалось, весь Короп перемістився до лісу на першотравневі гуляння. Як водиться, в чималому нашому лісі від лікарні аж до Вишки важко було знайти вільне місце: компанії і по чотири, і по десять, а то й по двадцять чоловік заповнили ліс; повсідавшись на весняній, вкритій запашною хвоєю і яскраво-зеленим молоденьким мохом лісовій землі, люди чаркувались, сміялись, співали, – це було так природньо, по-справжньому, на фоні перших березових листочків, молодесенької травички і, звісно ж, Прибутної, котра сягала ще соснового узлісся в

Ярастовому березі. Відчайдухи, аби остудитись, відкрити сезон, роздягнувшись, входили в неї по затопленій нескошеній торішній траві з азартом, немов в Водохресну Йордань, а ті, хто не насмілювався – дивились на них із заздрістю: Дух Десни цього дня панував і в лісі, а що вже казати про наші душі? Прийшов його час!

...Спадала вода. На лугових пагорбках ніжним смарагдом зазеленіла травичка і по ній золотими розсипами завітла мати-й-мачуха, а згодом і кульбаби. Пора! – і перші завзяті, ще в високих гумових чоботях-забродах, але дістались-таки Виті та Шостакового мосту і знову в сутінках попливли вулицями аромати смаженої на сковороді риби, і знову, сама по собі, слина в роті...

А там уже й сади розквітли. Потонув Короп у ніжній вишнево-грушево-яблуневій кипіні. Ех, глянути б оце на таке диво з висоти пташиного лету! Заздрити треба пілотам наших "кукурузників" та їх пасажирів – що то за картини спостерігають вони щодня: розлита широчезною синьою смугою Десна і біло-рожева кипінь по її смарагдових берегах, – немовби на всьому білому світі водночас побігло молоко та й затопило своєю піною ген всю землю аж до виднокола.

І десь уже чули з-за Десни несміливе ще, невпевнене зозулине "ку-ку". І вивільга раптом серед молодого вербового листячка вивела перше своє "Фі-ті-фю-фіу! Фіу-ліу-фю!". Аж ось серед черемхового цвіту озвався в Бирині перший соловейко, потім, під вечір, ще кілька, а на другий день – вже скрізь: біля води, по верболах, в черемшині Лисої гори, по берегах незліченних наших озер, понад кручами та схованими ще під водою деснянськими плесами розляглося підсилене й повторене луною багатоголосе солов'їне "тьох-тьох" – на всі лади, з колінцями і переходами, з неповторними вивертками, таке ніжне та мелодійне, що жодна жива душа не тільки серед людей, але й серед всього лугового населення не залишилась байдужою до проявів своєї любові цією маленькою пташкою з великим серцем. І який же це знавець сказав, що солов'ї співають лише на світанні? Втім, можливо десь і так, але не в нас. Деснянські чародії співу стараються цілодобово, невтомно звеселяючи навколишній світ.

...По всій деснянській заплаві буває урочисте свято Життя. Животворним Духом Десни просякнуте густе, аж важке, лугове повітря. В кожній його молекулі чие життя: найменшої билинки і крислатої верби, лугової мошки і зеленого жабеняти – всього, що ввібравши в себе цей Дух, пнеться вгору, вбік, до Сонця; росте, наливається силою, торжествує і радіє: "Я живу!"

Скрізь, де вже зійшла вода, з під сірої, пожухлої торішньої трави мов на дріжджах піднялись молоді густі трави – тимофіївка, грястиця, лисохвіст, конюшина, за кілька днів змінивши неприглядний вигляд сірувато-коричневих пагорбів на пишні зелені килими.

У видолінках, де ще залишилась вода, розплодилась безліч хвостатих ще жабенят – легкої поживи для лелек та чапель. І хоча незліченна кількість їх до того ж загине в пересохлих, з перегрітою водою, калюжах, проте молодого поповнення вистачить і на щоденні тисячоголосі жаб'ячі концерти.

Не забарився перший весняний грім, прогуркотів у синьому травневому небі із

затягненим на заході важкими хмарами видноколі, теплий весняний дощ додав снаги всьому живому, ще більше наповнив життям лугове повітря і дав тим самим сигнал зеленому жаб'ячому племені, котре лише тільки й чекало його.

Видершись з води на мокру, ще не просохлу кручу, найавторитетніша зелена жаба, зібравшись із духом, набрала у свої мішки під вухами якомога більше повітря і, пробуваючи вперше після зимової сплячки голос, видала над Десною:

- Скре-ке-ке-ке!

Прислухалась, як луна пішла над водою, трішки підправила:

- Скре-ке-ке!! Скре-ке-ке-ке!!!

За мить підхопили цю музичну тему перші солісти:

- Скре-ре-ке-ке! Скрек-кек-кек-ке!

А далі вже прямо-таки вибухнув понад Десною багатоголосий хор, обертонячи навперекір вигаданій людиною музичній гармонії:

- Скре-скре-реке-ке-ке-скре-ке-ке! Кеке-скре-ке-рекеке-ке-ке! Скру-кум-кум-кум!!

Весна на Десні!

По озерах піднялось із дна до поверхні латаття білої лілеї – вірна прикмета, що не буде більше заморозків; перші рибалки почали ловити плітку на жучка-ручайника, шукаючи її за смугами ситняку та молодого латаття. І хлопчак з топтуном, нехитрою допотопною рибальською снастю розпочали полювання в лугових низинках на щупелят та білу рибу, котра не встигла вчасно перебратись до найближчого озера чи Десни. Топтун – немов повалена на бік половина конуса: на зв'язаний із лозових гілок каркас натягнена нечаста, з нитки, сітка; з широкої своєї основи вона має вільний, не закритий сіткою, вхід. Знявши штани та поставивши тихенько десь посередині вузького неглибокого видолинка топтуна, двоє-троє хлопчаків починають, бовтаючись у воді повільно наганяти в нього рибу, а потім швидко піднімають. Дивись, – і кілька пліточок, чи щупелят, а то й більша щука стають їх здобиччю. Вода тепла, мов чай, ходити по м'якому, порослому торішньою травою, дну видолинка – одне задоволення, неначе по килимку; ніжне та лагідне травневе сонечко пестить і рум'янить білу після зими хлоп'ячу шкіру... Відірватись від такого задоволення немає жодних сил, аби ж тільки вдома не шпетили за невивчені уроки.

Весна!

Прибутна для риби – запорука розмноження, можливість змінити життєві умови на краще. О цій порі врівноважуються водойми: озера, котрі постраждали взимку від придухи, поповнюються новими косяками, – там, де риби більше, вона переселяється туди, де для неї більше корму, де безпечніше буде потомству; без перепони розходиться по нерестилищах; аби влилася свіжа кров, озерна риба змішується з деснянською. З Дніпра, з низин Десни піднімаються незчисленні косяки ляща і витісняють на якийсь час місцевих в'язів, а ті мандрують в інше місце, аби потіснити там лящів, бо не вживаються ці дві породи між собою, завжди переважає якась одна, по кілька років правлячи в одній місцевості.

А навкруги – в заростях осоки, лепехи, ситняку, в кущах верболозу, по високих

деревах, сидять в гніздах птахи: чаплі, чайки, качки, крижні й шилохвости, болотяні курочки, бугаї, деркачі, перепілки, луні і вся співоча братія: солов'ї, вивільги, щиглики, вівсянки, малинівки, вільшанки, синички, ремези, волові очка... І з появою комарів та мошок вже в другій половині травня з'являються ластівчині родичі – шури-стрижі, заселяють свої нірки по глинистих деснянських кручах, одразу наповнюючи повітря своїм вереском та стрімкими фігурами вищого пілотажу. Їм на втіху, рибалкам на му́ку, все більшає і більшає ненажерливих кровопивць, котрим у теплому та вогкому до задухи луговому повітрі справжнє роздолля – "плодітеся і розмножайтеся".

Аж ось настав той день, коли котрийсь, без міри в Десну закоханий рибалка, де на велосипеді, де пішки, ведучи його в руках, по ще не зовсім затужавілій луговій землі, по ледь підсохлих стежках, через калюжі, низинки та видолінки, часом розбуваючись, а часом – і штани знімаючи, аби перебрести повеневу перепону, весь уже, ще по дорозі, нещадно покусаний комарами та мошками, першим таки дістався високого деснянського берега, роззирнувся навколо, окинувши оком дугою вигнуте деснянське річище, розм'як щасливо, як ото розм'якають грубуваті хлопці на побаченні з коханою дівчиною, та й мовив про себе:

" – Ну, здрастуй, матінко-Десно! Як же я за тобою скучив!"

По-весняному повновода Десна насилу вміщалась у своїх берегах, була ще набагато ширшою, ніж зазвичай буває в межень, плес на правому березі весь був під водою, у верболозах, що стіною оточували плес, стояла висока вода, на лівому березі, там де траплялась набагато нижча круча, вода навіть ще переливалась через неї і розтікалась по лугові, ховаючись у досить вже високій траві; верби та лозняки вкрились ніжно-зеленим молодим соковитим листям, що аж вилискувало на сонці; вода не текла, як влітку, розбиваючись на вири, потоки, то уповільнюючись, то прискорюючись, а плинула рівномірно, одноманітно суцільною масою, в котрій відчувались достаток та впевнена сила, плинула між двома зарослими берегами, навіть з якимось тихим, ледь чутним плескотом; комари та мошки витанцювували в повітрі, зелені деснянські жаби, що грілись на сирому, вогкому, розгрузлому березі, угледівши в появі людини небезпеку, пострибали у воду; трясогузка, помахуючи хвостиком, відбігла по кручі вбік, лише малинівка та вільшанка не перервали своїх пісень, сидячи на сусідніх кущах, і кілька солов'їв затято змагались, зачаровуючи своїм ніжним мелодійним "тьох-тьох!"; біла чапля, повільно і велично помахуючи крильми, летіла над водою, а з протилежного берега завела одвічне "ку-ку" зозуля і воно луною відбилось від верболозу, поширилось по всій Десні, не зашкодивши і не зіпсувавши ані скромних пісеньок малинівки та вільшанки, ані вишуканих солов'їних трелей, навпаки, додавши останнього завершального мазка до цієї неперевершеної картини буяючого, в повному достатку, з енергією через край, справжнього, якогось первісного життя.

Весна на Десні!

Рибалка, розпаливши в "кадилі" вербового трухляка, підкинувши трішки молоді зелені травички, аби дим був густішим і краще відганяв кровососів, встромив у воду біля берега щойно вирізані з лозового куща сошки, закинув вперше в цьому році вудку,

прилаштував її так, як треба і...

Все, повинь скінчилась: попереду – літо!

І я там був. І все те бачив. Відчував, вбирав на повні груди той животворний Дух Десни; я жив, я ріс із ним, впустив його до себе в серце та й запам'ятав на все життя.

Із нічого, із великої зимової Німоти, із Тиші, що сама по собі вже є таїною, раптом розливається на весь світ неміряна стихія, котра викликає і трепет, і страх, і захват. Ти спостерігаєш це диво природи тиждень, другий,...п'ятий, бачиш, як із того білого Нічого з'являється на світ Божий безліч нових життів і усим еством своїм починаєш відчувати в повітрі присутність невидимої, але чітко тобою усвідомлюваної Енергії буття, що плодить і плодить безупину нові життя. А осередком цієї Енергії, її носієм, є ріка, котру надалі ти вже сприймаєш, як живу істоту, як матінку-Десну і віднині для тебе повинь є основоположним символом будь-якої ріки, котрий набув дійсно сакрального змісту.

Золота круча.

Справжній деснянський рибалка має свою гатку, ловить рибу на горох і час від часу ночує на Десні. Бо, по-перше, вважається, що добре "закришена" на ніч гатка вранці збере біля себе силу-силенну риби, по-друге, вдасться посидіти не тільки на вранішньому, а й на вечірньому кльові, по-третє, яка ж то ночівля на Десні без юшки, а це вже само по собі справжнє свято для рибалки і, нарешті, по-четверте, хто хоч раз переночує за гарної погоди на березі Десни, той оберемонок сіна під зоряним небом теплої літньої ночі повік не промінє на найзатишніше ліжко.

Тож, як не відмовлявся батько від мого настирливого прохання заночувати на Десні просто неба, посилаючись то на свою зайнятість, то на негоду, але, врешті-решт він таки здався, бо я наголову розбив його захист його ж козирами: і вечірнім кльовом, і юшкою, і запашним сіном – всім отим, про що він так заманливо розповідав мені час від часу у свої вільні хвилини. Остаточо переконав я батька тим, що ночували на Десні вже і Коля Коток, і Сашко Помпа, а я неначе ...

– Добре, – батько підняв догори обидві руки. – Поїдемо в цю суботу. Треба ж і гатку підправити. Кажуть, днями сильно вода впала.

П'ятниця пройшла у підготовці до суботньої поїздки. На трьох своїх деснянських вудках замінив я волосінь; заради такої справи з припасених батьком корків повистругував дідовим шевським ножом округлі, немов яечка, нові поплавці; шилом, а потім товщим цвяхом поробив у них отвори для волосіні і, пропустивши її крізь поплавці, позатикав вирізаними з очищених гусячих махових пір'їн стриженьками. Замінив і свинцеві грузильця, і гачки, взявши з батькового недоторканого запасу три не прості, а київські ковані, п'ятого номеру, якраз на горох.

Лаштувати вудки, мріючи, яка на них завтра спіймається риба – то неабияке задоволення, тому за роботою час сплинув майже непомітно. Про всяк випадок, якщо завтра лящ краще братиме на черв'яка, аніж на горох, а таке, кажуть, вряди-годи буває, у саду, в акуратно складеній дідом купі гною, за допомогою вил було віднайдено та запроторено до черв'янички півсотні вертких червоних гнойових черв'яків.

А п'ятниця все ніяк не закінчувалася, тож, аби не гаяти дарма час, вирішив я наробити кілька штук одводнів – нехитрої такої снасті, що нею деснянські рибалки ловлять на живця щук та судаків, розповідаючи потім при нагоді:

– Був оце на Десні. Клював один дріб'язок, можна сказати, з пустими руками приїхав би додому, якби не одводні. Щука взяла кілограмів на два і судак, не менше, ніж на півтора.

І хто ж після цього не візьме із собою одводня? Тим більше, що весь одводень – то шматок товстої волосіні, метрів сім, чи десять, з чималеньким грузилом та добрячим гачком, на який насаджується живець. От коли кльов не дуже, а впіймалась рибалці невеличка пліточка, чи окунчик, чи себелик, тоді дістається з рибальського кошика одводень, на гачок чіпляється живець та й закидається ця снасть у воду, вільним кінцем прив'язується до ввіткнутої у берег лозини – і все: ловись, шука, велика і ще більша!

"Авжеж, – думав я собі, – скільки тієї роботи – спіймати півдесятка живців та позакидати на ніч одводні. Закинув – і лягай собі спати, а вранці..." Тут моя розбурхана уява малювала вже таку омріяну картину: ... ось я бачу, як одна з лозин із прив'язаною до неї волосінню від одводня гнеться до самої води і час від часу тьопає своїм кінчиком об її поверхню і я, тут же підскачавши та підсікши, починаю тягнути за волосінь і, незважаючи на сильний опір, потроху-таки підтягую до самого берега здорового судака, що спокусився вночі на себеля...

Судак, що сірою тінню ходив із сторони в сторону попід самим вже берегом, марно намагаючись звільнитися від гострого гачка-двійника, збурював у вир поверхню води, показуючи при цьому час від часу своє біле черево, був для мене вже майже реальністю, а відтак – і залізним аргументом на користь різних додаткових, окрім вудок, знарядь лову. Поміркувавши ще, я вирішив, що окрім вудок та одводнів варто ще щось змайструвати, бо ж ловитимемо весь вечір і весь ранок – прірву часу, а відтак можна встигнути половити на різні снасті і було б просто гріхом не скористатися з такої нагоди.

Батько, що саме повернувся додому, трохи скептично поглянув на мої приготування і розважливо проказав:

– Даремно час переведеш. Потрібно щось одне робити: або на горох ловити, або з одводнями по кручі бігати. Ти ж чув приказку: за двома зайцями поженешся – жодного не спіймаєш.

Та судак все ще ходив у моїй уяві попід самим берегом і силу його опору я вочевидь відчував своїми пальцями, тримаючи товсту волосінь одводня, тому, нічого не відповівши батькові, все ж вирішив про себе, що зроблю по-своєму.

Потім ми ще замочили на ніч горох у бабиній глиняній макітрі, в котрій зазвичай варився на свята борщ, потім повечеряли, посиділи в сутінках на ганку, остаточно плануючи все на завтрашній день, і як уже добре смерклося, пішли спати. Як завжди перед риболовлею на Десні, спалось мені погано: перед очима танцювали на поверхні і стрімко йшли під воду мої поплавці, дугою гнулися вудки і тьм'яно виблискували проти

сонця своїми боками лящі, в'язі та судаки. Тільки під самий ранок, як вже починало сіріти за вікном, сон все-таки мене зморив. Але встав я все одно бадьорим і з новими планами на майбутні лови.

Батько, виявляється, вже злегенька протопив, незважаючи на літо, піч, спаливши в ній півдесятка соснових полін і на те місце на черіні, де горіли дрова, саме ставив вилошником макітру із замоченим у воді горохом. Потім прикрив макітру покришкою, поставив на місце заслінку і вдоволено мовив до мене:

- Ходімо снідати. Нехай вариться. Слідкуватимеш, щоб не вибігала із макітри вода: знайдеш на черіні таке місце, де б вода кипіла поволі, але весь час, доки не звариться горох. Намагайся якомога рідше заслінку відкривати. Впариться - горох вийде перший сорт! Та дивись, не перекинь макітру!

- Скільки ж йому паритись?

- Годин п'ять, а то й шість. Не бійся, не перевариться. Це тобі не на керогазі - то недоварився, то переварився. Вже як звариться, то всі лящі будуть наші! - додав із посмішкою.

І дійсно, як вийняли перед самим обідом з печі ту макітру, - розлився по хаті, потім по подвір'ю, і навіть по вулиці, ні з чим незрівнянний аромат добре, саме в печі добре, впареного гороху, так, що кожен із сусідів, коли був якраз у себе в дворі, чи подорожній, що в цей час мандрував кудись нашою вулицею та розумівся на таких речах, - кожен, вдихнувши той запах, мимоволі подумав: "На Десну люди збираються, горох зварили. Ех, подався б і я оце..."

Ох же ж і горох вийшов, я вам скажу! Піднявши на макітрі покришку, крізь прозору, як сльоза, жовтеньку юшечку, ми побачили красиві, всі, як одна, цілі-цілісінькі горошини. Ну, хоч би одна тобі переварилась, чи на котрійсь шкуринка тріснула! А як витягли дерев'яною ложкою кілька горошин на пробу, та, взявши одну з них між великим і вказівним пальцями, надавили на неї - сплющилась вона трохи під тиском, потім шкуринка її тріснула і вміст горошини, густий, без грудочок, однорідний, немов паста, вичавився весь між пальцями - смакота! Не те, що лящ, сам би з'їв усю макітру!

Воду відцідили, горох розділили порівну на дві торбинки - батькову й мою; з натхненням, під враженням від вдалої операції з горохом, пообідали зеленим борщем та налисниками із сиром і почали готуватись до від'їзду.

Що й казати, принадлива це річ - ночівля на Десні, але ж і речей потрібно брати з собою чимало: окрім, звичайно, вудок та рибальського кошика треба ще й для казанка місце знайти і для ночівлі потрібно взяти щось - під себе підіслати та й чимось накритись, як буде холодно. Проте всьому місце знайшлося, все на транспорт наш було покладене і як треба прив'язане, аби по дорозі не згубилось. Наша техніка з прив'язаними до неї довгими березовими вудками, стояла вже обіперта на ворота, але батько, з огляду на полуденну спеку, рушати не поспішав, я ж, навпаки, - місця собі не знаходив в очікуванні щасливого моменту нашої відправки.

Нарешті батько змилостивився над моїми муками:

- Ну, добре, рушай, я тебе наздожену. Дорогу пам'ятаєш?

- Чого б це я її забув, - невдоволено буркнув я: насміхається, певно, батько. Та я її із закритими очима... Вивів велосипед із двору, - ліва нога на педаль, правою відштовхнувся, вже на ходу перекинув її через сідло і, стоячи на педалях, бо не дістаю ще до нього, та час від часу перепочиваючи, спершись стегном на раму, чимдуж вжарив на луг - на волю, на свободу!

Батько наздогнав мене перед Коноплянкою, махнув рукою, мовляв, не дуже поспішай, і почкурів на своєму веломоторі далі. Начебто щойно був тут, - а вже он де: проїхав між Старою та Новою Коноплянками, завернув праворуч, піднявшись на горбок, ще якийсь час виднів проти неба, а потім, віддалившись, зник серед високої лугової трави. Ще якихось хвилин п'ять - і я був на тому горбку. Справа, під високим пологим берегом простяглась Коноплянка: вабила мене своєю дзеркальною водою, зеленим лататтям з де-не-де біліючими лілеями та негустим ситняком. Західний вітерець перелітав через водне дзеркало, піднімаючи легенькі брижі на ньому аж ген, на Шпилю, де саме прийшло на водопій стадо корів з риботинського колгоспу, зате під моїм берегом блакитна поверхня була непорушна.

"Ех, оце б тут половити!" - якась частинка мене, звабившись красою озера, готова була вже на певний час забути про все і закинути вудку у вікно між лататтям, де чекає мого черв'яка який-небудь окунь чи плітка. Але все ж таки, згадавши, що їду не куди-небудь, а на Десну, та ще й із ночівлею, та з таким горохом, я натиснув на педалі і стежка відвела мене все далі й далі від Коноплянки, аж доки озера й зовсім не стало видно.

Батько чекав мене на протилежному березі Філонового бродка. З'їхавши до води та знявши черевики, шкарпетки і штани, із задоволенням забрівши вище колін у теплу, прогріту сонцем на міліні воду, я побрів по батьковим слідам на піщаному дні, ведучи поряд із собою велосипед. Штани на плечах, зв'язані шнурками черевики перекинуті через велосипедну раму, шкарпетки - в черевиках: хіба ж це я вперше переправляюсь через Бродок? Вже під самим берегом на ходу ополоснув ноги, аби не залишилось між пальцями піску, обережно ступив із води одразу на моріжок обіч широкої стежки і вибрався на рівне місце. Батько, вже взутий, докупив цигарку і, сідаючи на веломотор, мовив через плече:

- Доганяй! - та й подався собі.

Як не кортіло мені кинутись навздогін, проте довелося і вдягнутись, і взутись - босими ногами не дуже покрутиш педалі. Та тут вже до Десни рукою подати: пряма, рівна-рівнесенька, вкатана велосипедами, втоптана рибальськими ногами стежка приведе тебе якраз до деснянського берега.

Як завжди, Десна відкрилась переді мною враз широкою блакитно-зеленою підковою, душа від щастя розправила в грудях крила, аж перехопило подих; перед самою кручею я звернув ліворуч, проїхав вниз-вгору, вниз-вгору, вниз-вгору через три рівчаки, через вузьеньку смужку верб та берестків і вихопився на такий вже знайомий, майже рідний, закритий з трьох сторін верболозом, лужок Рокочівщини. Батьків веломотор стояв, обіпертий на підніжку, біля самої кручі, якраз над нашою гаткою, і

батько вже порався біля неї.

- Нарубай-но дві в'язки лози, - попросив він і я, притуливши до веломотора свого велосипеда та взявши із батькового багажника притиснуту пружиною, замашну дідову сокирку, подався до лози. Не так швидко, як хотілося б, але десь за півгодини я все ж із завданням справився.

За той час, що ми тут не були, рівень води впав чи не на півметра і гатку потрібно було перегатити далі від берега та підкласти зверху свіжих гілок. Тож кілки були витягнені із дна і переставлені глибше і трохи лівіше; старі в'язки лози вийняли з води на берег, заново їх перев'язали і поклали у нову гатку, приклавши зверху, над водою, двома свіжими, щойно зрубаними. Я не міг намилуватись новою гаткою, така вона була красива та акуратна, - як нова!

- Сідай тут, - звелів батько, - а я піду до Биркоса Василя, - кивнув він в бік рибалки, що сидів у кручі вище по течії, майже біля Кози. - У нього їх дві. Хочеш бути з рибою - наберись терпіння. Коли трапиться щось велике - гукай, прискочу з підсакою.

Я заходився облаштовуватись. Спочатку, як учив батько, кинув у воду поряд із кінцем гатки, де брав свій початок войок, дві жмені гороху - "закришив". Горошини заторохтіли об воду; підхоплені течією, вони тонули навскіс і одразу зникали в зеленкуватій, освітленій сонцем, деснянській воді. Насадивши на гачки горох, я позакидав аж три вудки.

Час спливав за водою, але попри всі мої очікування та надії, поплавці спокійно лежали на поверхні води. Лише течія бавилась з ними: закручуючись у войок, вона то натягувала волосінь і тоді поплавець на якийсь час зникав у ямці виру, то послаблювала її і тоді він вільно мандрував у всі боки, наскільки йому дозволяла коротка, в півметра, довжина вільної волосіні. Кожного разу, коли течія притоплювала поплавець котроїсь із вудок, серце замирало у мене в грудях: "Клює!", але він випливав, неначе нічого й не сталось; час плинув, кльову не було.

Тим часом у кручі додалось рибалок: двоє дядьків прикотили на велосипедах і посідали в сусідні з нашою гатки. Вони так само ж, як і я, провели підготовку: спочатку "закришили" свої гатки, потім порозмотували і позакидали вудки, прилаштували на кручі підсаки, ще трохи пововтузились і затихли. Я раз по раз із цікавістю зиркав у їхній бік: чи бува не клюнув у котрогось лящ, але дядьки сиділи непорушно і я помалу заспокоївся, менше звертав уваги на своїх сусідів. "Неначе і в воді її нема" - подорослому, як ото мовлять, бува, деснянські рибалки, подумав я про себе.

Та ось нарешті на найкоротшій вудці поплавець здригнувся і від нього розбіглись дрібненькі кола, потім ще і ще. Хтось на дні смикав і трусив горошину. Інколи поплавець навіть прудко йшов під воду, але так само ж миттєво й вискакував на поверхню. Нерви мої не витримали і я підсік. Дарма! На гачкові залишилась лише біла лушпайка від горошини. Швиденько почепивши на гачок нову горошину, я розмахнувся вудлищем, аби закинути снасть, але саме в цей час на сусідній вудці поплавець без попередження глибоко пірнув під воду. Права моя рука ще тримала коротку вудку, тому мені довелося підсікати лівою. Надто пізно і надто сильно! Гачок полетів у

самісіньке небо і впав аж у траву понад кручею, в той час, як вудка у правій руці голосно ляснула об воду.

- Ну, пішло діло! - насмішкувато озвався котрийсь із рибалок.

Від сорому мої щоки запалали вогнем. А тут ще й довелося лізти на самісінький верх кручі, аби відчепити гачка, що заплутався у траві.

"Такий кльов прогавив!" - картав я себе. Поза всякими сумнівами, думав я, так клювати міг тільки лящ. Або в'язь. І не менше кілограма. Ех!

Доки я возився з цими обома вудками: перечіпляв насадку, закидав, зняло горошину на третій, найдовшій.

Рибалки, що сиділи і справа, і зліва від мене, почали час від часу витягати добрячих густірок, в'язиків та пліток. Ось і батько взяв у підсаку якусь чималеньку рибину. І лише я ніяк не міг упоратись із своїми трьома вудками: клювало на одній - я хапався за неї, а в цей час топило поплавця на іншій і я не встигав вчасно підсікти. Доки міняв горошину на одній вудці, хитра рибина там, в деснянській глибині, насміхаючись наді мною, немов бачачи, що я не стежу за іншими поплавцями, об'їдала горох на сусідній вудці. Досада, злість на себе, заздрість до інших рибалок переповнювали мене настільки, що в мене навіть руки почали тремтіти.

Вдосталь назнущавшись, риба відійшла у інше місце і кльов припинився, неначе його й не було. Ясна річ, що настрої у мене зіпсувався далі нікуди. Але тут я згадав про свої одводні. Швиденько знявши з найменшої вудки рухоме грузило та опустивши поплавець майже до маленького грузильця, я заходився ловити на черв'яка себелів. Тут вже осічки у мене не було. Голодні себелі хапали маленький шматочок черв'яка наввипередки, круглий поплавець, ковзнувши по поверхні, зникав у воді, а за мить вузенький, немов вербовий листочок, себель вже тріпотів у повітрі і точно потрапляв у мою ліву долоню. Кого-кого, а себелів на Десні я навчився ловити на відмінно! Скоро в припасеній заздалегідь півлітровій скляній банці з водою їх плескалось до десятка.

Якось непомітно і настрої почав поліпшуватись. "Нехай зараз я і осоромився, та ось заждіть - з одводнями я вас всіх обставлю" - думаючи так, ще раз, на майбутнє, закришив гатку, згріб в одну купу мотовила з одводнями, взяв банку із живцями і подерся по кручі нагору. Батько, чатуючи над своїми вудками, час від часу поглядав на мене, я це добре бачив, але не втручався у мої справи, мовчав. Видершись на луг та, як велить золоте правило деснянських рибалок, відійшовши трохи від краю кручі, аби не лякати рибу, подався вгору по течії, аж за Козу, не забувши вирізати по дорозі кілька гнучких лозин. Там круча більш полого, не така глибока, дно піщане і гаток немає зовсім. Тому, почуваячись тут вільно, я, понасаджувавши на гачки вертких себеликів, швиденько позакидав всі сім своїх одводнів, поприв'язував їхню волосінь до лозин і повтикав лозини в піскуватий берег. Зайнявши своїми снастями мало не сто метрів кручі, із задоволенням оглянув свою "батарею". Тепер я був переконаний на всі сто відсотків: на цей раз успіх від мене нікуди не подінеться. От тепер я всім доведу на що здатен. Це не в гатці, де риба клює так моторно, що не можна й на долю секунди спізнитися з підсічкою. Тут шука чи судак вже як візьмуть, то візьмуть: аби лише

вистачило сили їх витягти.

Присівши над водою, помив від риб'ячого слизу руки, потім, черпаючи складеними докупі долонями прозору деснянську воду, з насолодою напився; наслідуючи батька, попірхав вмиваючись і, востаннє кинувши оком по натягненим течією своїм снастям, піднявся по кручі на луг.

Сонце помалу котилось донизу. Ще якась година-півтори і почне вечоріти. Під протилежним берегом, на плесі, якийсь хижак завзято полював на риб'ячу малечу.

- Бу-бух! - могутній удар хвостом з-під води по її поверхні і виляски луною відбиваються від берегів, і кола по воді, і навіть звідси видно, як плітка, чи в'язик, рятуючи своє життя, кілька разів підряд вистрибує з води, намагаючись втекти від страшної долі бути ще заживо проковтнутим.

- Бу-бух! - дріб'язок цілим віялом сипле навсибіч. Ач, як завзято полює... Тільки чому ж там, а не тут, де мої одводні? Чому справжня риба завжди там, де тебе немає? Ну хоч би одна моя лозина нахилилась, показуючи - здобич на гачку!

"Добре, годі вже, треба в гатку, - вечірній кльов, мабуть, почався" - думка думкою, а надія на ніч, що попереду, веселить і гріє мені душу.

Прийшовши на своє місце, сипонув у воду ще трохи гороху, переобладнав назад найменшу вудку, почепив на гачок цілого черв'яка і закинув під самісіньку гатку. Ледь тільки наживка торкнулась дна і течія нап'яла волосінь, поплавець, задріботівши, пірнув під воду. Р-раз! Є! Щось важкеньке запручалось там, на дні, зігнутий кінчик вудлища смикається, гасячи рвучкі рухи рибини.

..."Головне - не поспішати" - подумки заспокоїв я себе. Помалу рибина підіймалась все вище і вище крізь товщу води і нарешті мені вже стало видно широкий сріблястий бік чималої густірки. Я добре відчував її вагу; якби поряд був батько з підсакою, то і клопоту ніякого не було б, але батько досить далеко, а густірка - ось вона, біля самої поверхні. Не маючи більше сил піти на глибину, вона, звиваючись усім тілом, затято рветься подалі від берега, але остаточно стомившись, якоїсь миті перекидається через себе, головою до берега, хапає ротом повітря і враз завмирає, і вже не ворухнувшись, лежачи на боці, - голова з відкритим ротом над водою, - покірне тягнеться до берега. Що ж мені робити? Ет, була-не-була! - я з острахом плавно піднімаю вудку з непідйомним, здається, тягарем, відчуваючи, що вона ось-ось може зламатись; густірка відривається від води і важко вдаряється мені просто в живіт. Лівою рукою я встигаю притиснути її до себе і зо всіх сил тримаю слизьку рибину, аби вона не вирвалась. Нарешті! Волосінь від гачка до самого грузила була вся в намистинках густого слизу, гачок вчепився рибі в куточок рота, я обережно вийняв його та тут же запроторив свою здобич до виритої в кручі глибоченької ямки-дучки. Ач яка! Можливо і всі триста грамів будуть. На Панському чи Коноплянці таку не спіймаєш. Мене охопило легке хвилювання: ще є час, аби вже сьогодні наловити повен кошик риби, а що ж тоді буде вранці?!

Швиденько замінив пожованого густіркою черв'яка і знову туди - під гатку. Дріб-дріб-дріб! - і пі-і-шо-о-ов поплавець під воду. Р-раз! Є!

Все повторилося. Що то значить досвід! Не поспішаючи сильно тягнути, я тримав вудку, даючи час рибині стомитися, а потім так само, як і з попередньою, тільки тепер тримаючи в пальцях волосінь, аби не зламався гінчик вудки, гоп! – плавно підняв здобич із води – і ще одна густірка силкується вирватись у мене з рук.

– У ямку, до компанії, – мовив я їй.

Мої сусіди – ані пари з вуст. Затихли. Мовчать. Чатують. Вже втретє гачок із вертким черв'яком подався на дно. Течія акуратно поклала його якраз на те місце, що й минулого разу та кльову чомусь немає. Хвилина минула, і п'ять, і десять – як відрізало. А я мріяв повен кошик наловити...

Поплавці на всіх трьох моїх вудках не подають жодних ознак життя. Я вже і горох замінив, і ще одного черв'яка почепив – нічирок. Ніхто їх не турбував, лише войок по черзі грався з кожним, неначе розважав, аби не нудьгували.

"Як там мої одводні?" – у мене почався свербіж. Я тут сиджу, а там... І почекавши, вже більше для порядку, ще кілька хвилин, не витримав і поліз вгору по кручі, аби перевірити одводні.

На мене чекало повне розчарування – ніхто не смикав і не гнув до води лозинки з прив'язаними одводнями. У слабкій надії, що, можливо, шуки пообривали живців, я повитягував свої снасті. Більшість моїх себеліків поснула, один заплутався у водоростях і я витягнув його разом із жмутком схожої на довге людське волосся річкової зелені. От невдача! Ну що їм треба, цим шукам і судакам? Он як полюють під протилежним берегом і жодна, хоча б на сміх, не навідалась сюди. Краще б я ловив собі в гатці густірок, пліток, в'язиків... І треба мені було зв'язатись з цими одводнями! Але ж позабирати їх всі з собою – це означало б визнати батькову правоту.

Два себеліки у скляній банці, котру я обачно вкопав у мокрий пісок біля самої води, ще помалу ворушили плавцями. "Закину востаннє, на ніч" – вирішив я. На двох одводнях замінив поснулих живців та й знову позакидав свої снасті у воду. Правда тепер їх було вже лише чотири, якраз по кількості живців, здатних ще ворушитись. "Нехай стоять уже до самого ранку. Ну не може такого бути, щоб і вночі не прийшла в наш берег хоча б одна шука".

Вкотре заспокоївши таким чином себе, я подався до нашої гатки, а підійшовши ближче, – побачив батька, що саме возився із моїми вудками.

– Де ж ти оце ходиш? Такого ляща прогавив... – батьків голос, повний смутку та розчарування, змусив мене замерти на місці. В грудях у мене похололо і щось, обірвавшись, покотилось вниз, аж до п'ят: "Прогавити ляща! Через якісь одводні, хай їм грець! Ну чому не сиділось мені на своєму місці? Це ж був би мій перший справжній великий лящ! Коли ще тепер такий клюне..."

Виявилося, що за моєї відсутності рибалки-сусіди побачили, що риба гне вудку і тьопе гінчиком по воді та й покликали батька. Але доки батько підбіг до гатки, то лише встиг побачити, як востаннє рибина пригнула вудку та й подалась геть, зірвавшись із гачка.

Подивившись на мій нещасний, геть похнюплений вигляд, батько заспокійливо

поклав на моє плече свою руку:

- Тепер розумніший будеш. Ходімо, вже час юшку варити.

- Я ще трохи посиджу, - не своїм, якимось здавленим голосом, попросився я в батька.

Мабуть добре розуміючи мій стан, він не став заперечувати.

- Я ось тут трохи наловив, - забори, - витягуючи з ямки дві свої густірки, винувато поглянув я на батька. До всього мого горя ще й густірки, полежавши в ямці, дивним чином втратили у своїх розмірах і навіть мені зараз було зрозуміло, що навряд чи в першій було більше двохсот грамів, хоча, коли я тягнув її з води, от, присягаюсь, в ній було не менше трьохсот. Друга і зовсім тягнула хіба що на сто п'ятдесят. Ну чому воно так: риба щойно витягнена з води, завжди видається більшою, ніж є насправді, а та, що з гачка зірвалась, та взагалі найбільша від усіх?

Сонце тим часом опустилося вже до самого горизонту, кольори ставали дедалі насиченішими, тіні густішими, а розгледіти щось проти сонця було просто неможливо. По поверхні води із заходу на схід пролягла смуга розпеченого золота і сліпучі відблиски заважали мені пильно стежити за поплавцями. На горох нічого не клювало, зате маленькою вудкою на черв'яка я таки натягав з-під гатки півдесятка дріб'язку: двох плоскирок, стовпчика, окуня та красивого верткого в'язика, аж ніяк не меншого від моєї першої густірки.

Половина сонячного диска сховалась за горизонтом, коли батько покликав мене вечеряти. Хоч як не хотілося мені ще посидіти у гатці в останній надії на диво - кльов ляща, проте, почувавши себе майже винним, востаннє перевірів вудки, поприв'язував їх мотузочками до сошок, аби велика риба, вчепившись, не змогла вночі затягнути їх у Десну, торохнув об воду двома жменями гороху: "Нате, їжте, мені не жаль, аби тільки зібрались ви тут зранку"; забрав свою вечірню здобич і подерся видовбаними у глиняній кручі східцями нагору.

Біля батькової юшки мостилися вечеряти ще двоє дядьків-рибалок, котрийсь навіть пляшку "Російської" виставив у вигляді внеску, - чекали лише мене. Один тільки вигляд нашого чорного закіпченого казанка із гарячою, прозорою, як сльоза, юшкою розпалив у мене апетит, а коли вже я всівся, то тут мене з головою наклав неперевершений тонкий аромат нехитрої рибальської страви. Сам того не бажаючи, я аж двічі голосно зковтнув слину, що сама собою враз набігла у роті.

- Ага, зголоднів! - аж зрадів дядько Василь на прізвище Биркос, той самий, що поступився батькові однією зі своїх гаток.

Дорослі загули, закивали, посміхаючись, головами та заходились довершувати останні приготування. Взявши до рук дерев'яну ложку і шматок хліба, я лише чекав тієї миті, коли можна буде дірватись до казанка.

- Ну, дай, Боже, не востаннє на Десні ночувати! - виголосив хазяїн принесеної пляшки, - другий, незнайомий ще мені рибалка, і дорослі повагом перешили в себе пекучу рідину; хтось із них при цьому хекнув, хтось скривився, хтось із шумом втягнув через ніс повітря і тут же його видихнув: наша вечеря почалася.

Вечірній луг поринув у тишу. Анінайменшого подиху вітерця, жодного пташиного співу, лише скрип цикад. Десна немов завмерла, немовби й течія її уповільнилась, лише войки спроквола мандрували від кінців гаток. Умиротворилася ріка і дух цього умиротворення передався всьому її царству – вербам, лозам, травам, всьому суццюму і живому на зеленому безмежному лузі. Лише потягнуло приємною, після денної спеки, прохолодою – випадала вечірня роса.

Я відчув раптом, як стомився від біганини, мабуть, – від переживань, можливо, – від густого, настоящего повітря; відчув – і смак юшки для мене змінився: став не як насолода, не як забаганка, а – як винагорода. Кудись непомітно, назовсім, щез розпач від невдачі, натомість спокій та лад запанували в моїй душі.

Набігали легенькі перші сутінки. Між дорослими точилась повільна розмова про те, скільки раніше, одразу по війні, було в Десні риби. Дорікали Дніпрогесові, іншим греблям за те, що перекрили рибі шлях з низин Дніпра у верхів'я і в Десну. Шостці, заводи якої на погибель рибі скидають в Десну всіляку "хімію", якусь червону гидоту; рибнадзорів, який не воює з бракон'єрами, а ті сітками та вибухівкою нищать стільки риби; нарешті меліораторам, які осушують болота, бо колгоспам все мало землі, тоді як не можуть до пуття дати раду навіть тій, яка вже в них є.

– Я так гадаю, – розмірковував вголос батько, – раз болота в природі існують, значить вони для чогось та й потрібні. Богові видніше, ніж людям. Я читав, як у Китаї з горобцями воювали, а тепер гусінь жере там все підряд. У природі зайвого нічого не буває.

Тим часом добре вже смерклося. Прибравши залишки нашої вечері, компанія перемістилась під здоровенну, більшу ніж наша клуня, скирду торішнього ще сіна. Попід її боками скрізь було насмикано чималенько сіна – одразу видно, що тут постійно ночують та ховаються від дощу рибалки, бо сіно влежане, а місцями у скирті рибалками повисмикувані мало не печери. Розстеливши в кого що було припасене з дому – рядна, старенькі ковдри, кухайки, – почали влягатись і ми.

Розпочата розмова тривала і я боявся пропустити з неї бодай одне слово. Слухати було цікаво і заздрісно. Ну чому я так пізно на світ народився? Якби зараз було стільки риби, як тоді – хіба ж могло б таке бути, що я оце вже третє літо постійно ловлю з батьком на Десні, а справжнього ляща ще й не спіймав? Я ж навіть не мрію спіймати такого, як торік, отут, у Рокочівщині, вловив Толя Самойлович – на півпуда, про що ціле літо говорили, не вгавали, всі коропські рибалки. Толя Самойлович – дорослий вже чоловік, дядько. Начебто і рибалка з нього не дуже, гатки навіть свої не мав, а от же ж поталанило людині – сів у чужу гатку та й увірвав отакеного ляща!

Авжеж, такого ляща я, мабуть, і не витяг би, а от трьохкілограмового – думаю, на нього у мене вистачило б сили та вміння. Ніхто серед моїх друзів чи просто знайомих мені хлопців такого ще ляща не ловив. От було б здорово, якби мені це вдалося...

Хоча щось біле, немов лапатий сніг, вже якийсь час мерехтіло у мене перед очима, але я за своїми мріями не звертав на нього уваги, аж доки вигук одного із рибалок не змусив і мене зосередитись на тому, що діялось навкруги.

Сутінки ще не стали остаточно ніччю, але все небо було вже всіяне зорями і тонесенький серпик молодого місяця висів над землею, додаючи не стільки світла, скільки краси та втаємниченості нічному краєвидові. І в цій, майже темряві, під слабеньким світлом від молодика та зірок витанцьовувала в повітрі безліч комах – схожих на маленьких тендітних метеликів з чотирма вузькими білими, ніжнішими за найніжнішу пелюстку, крилами. З кожною миттю їх ставало дедалі більше.

Вже всі, навіть хто й поснув, позхоплювались на ноги і дивились, мов зачаровані, на це диво.

– Мітлиця вилетіла! – нарешті вигукнув хтось. А інший додав:

– Не буде завтра діла – наїсться риба од пуза!

І справді, раз по раз стало чути сплески та удари сильних риб'ячих хвостів об поверхню води. По росяній траві ми підійшли до краю кручі. Бенкет саме був у розпалі. Вже призвичаєними до темряви очима було видно безліч кіл, що розходилися по всій поверхні ріки. Виляски лунали безперервно. Та все ж потроху метеликів ставало дедалі менше і з часом всі ми повернулись до скирди.

– Ех! Загублять природу, – зітхнув дядько Василь: – хіба ж оце так раніше мітлиця вилітала! Та, бувало, замете, неначе снігопадом, і не на півгодини, як оце тепер, а годинами, майже до самого ранку...

Чомусь ніхто вже не підтримав розмову і ми мовчки повкладалися на свої місця. Бажання спати, якщо воно й було у мене раніше, минуло. Лежачи горілиць на сіні під скирдою, я вдивлявся у чорну, всіяну безліччю зірок, безодню неба. Ніколи раніше не траплялась мені нагода так довго дивитись на зорі. Якщо таке й було коли, то це тривало хвилину-дві, щонайбільше – три. Я вже знав і Чумацький шлях, і обох Ведмедиць – Велику й Малу, знав, як знайти Полярну зірку, котра завжди вказує на північ, але, дивлячись мимохіть на небо, ніколи ні про що не замислювався.

Тоді, лежачи на запашному сіні, вдихаючи чисте, свіже лугове повітря, відчуваючи себе поряд із батьком у цілковитій безпеці, я дивився у нічне небо і дивні, незнані досі думки та відчуття заповнили мене.

Одні зірки були більшими, здавались близькими і світло від них яскравим, інші виглядали маленькими, деякі – майже непомітними цяточками, що губились бозна в якій далечіні: їхнє сяйво ледве долало чорний морок ночі.

Небачені, невідчувані раніше глибини та відстані відкривались перед моїми очима; відразу, саме собою, виникло розуміння, що таку далечінь годі й шукати на Землі, а відтак – якою ж маленькою видалась мені вже тоді наша домівка-планета! Я вже десь чув про безкінечність Всесвіту; намагався, вдивляючись у нічну безодню, уявити, як це може бути, але у мене нічого не виходило. Безкінечність – це коли нема ні початку, ні кінця, я це вже розумів, але ж, з іншого боку, на що не поглянь, все має свій початок і своє завершення. Весь мій невеличкий життєвий досвід говорив на користь такої думки, проте, міркував я, якщо десь там є кінець, чи початок, то як це має виглядати? Хай світ закінчується, як приміром, оцей луг: то що, виходить, можна підійти до його краю, як до кручі, та й сісти, звисивши ноги? А що ж буде за цим краєм? Там, де луг

обривається кручею, там починається Десна. Значить, і за кінцем світу буде ще щось? А як не буде нічого, то все одно ж має щось бути, бо на чому ж тоді триматись світові? А як собі уявити безкінечність?

Мені почало здаватись, що ще трохи і від таких думок недовго буде й збожеволіти...Я не міг осягнути це своїм дитячим розумом, так само, як не міг наблизитись до отих далеких зірок, скільки б не підстрибував, стоячи на землі...

Кажуть десь там, у космосі, є планети, схожі на нашу Землю і, можливо, на них живуть такі ж розумні істоти, як і ми, люди. Мабуть і в них є ріки, повні риби, і ліси, повні птахів та звірів. А, можливо, нічого цього у них і немає, лише якісь гори та пустелі, без жодного деревця, без зеленої травички і не можна там ані скупатися спекотного літнього дня в прохолодній водичці Коноплянки чи Коваленчихи, ані полежати отак вночі на запашному сіні, дивлячись у оцю чорну безодню та розмірковуючи про такі речі, які ніколи раніше мені й на думку не спадали.

Нічна прохолода давала про себе знати. Відчуваючи, що починаю мерзнути, я загорнувся, немов жучок-ручайник у свою трубочку, в стареньку солдатську ковдру, на якій до цього часу просто лежав, одразу тіло оповило приємне тепло, а далі – нічого вже не пам'ятаю: сон здолав мене в одну якусь мить.

...Мабуть, батькові не один раз довелося трусити мене за плече та окликати, так міцно я спав. Сівши на сіні, тручи заспані очі, що ніяк не хотіли розкриватись, я навіть не одразу второпав, де знаходжусь. Нарешті мені дійшло, що ми на Десні і вже почався ранок. Було прохолодно, повітря здавалось сирим, але таким напрочуд чистим, що хотілося дихати на повні груди, тож сон мій швидко минув.

"Одводні! Треба ж перевірити одводні!" – стрепенувся я. Батько неначе вгадав мої думки:

– Ну, ходімо, подивимось на твої снасті, чи не вчепилось, бува, щось за ніч.

І взявши до рук підсаку, він попрямував угору по течії. Останні, зовсім вже легенькі сутінки розчинялися в повітрі; на сході, над коропським лісом, за Лисою горою, світлішало небо; зірок на ньому вже не було видно, лише одна – в тій стороні, де мало зійти сонце, – світила яскраво, майже, як вночі. Під протилежним берегом знову лунали виляски та удари по воді, немов хтось із берега раз по раз жбурляв у Десну великі камінюки.

– Я сам! – я тільки те й робив, що застерігав батька, аби не він витягував снасті, а я. Та марно! Від одводня до одводня моя впевненість змінювалась на надію, надія – на очікування дива, а потім – дійшла черга і до повного відчаю... Нічогісінько! Ніхто, за цілу ніч, не спокусився на моїх живців і вони, поснулі, аж побіліли від тривалого перебування у воді. Після останньої поразки у мене зовсім опустилися руки...

– Ходімо! Не треба гаяти час: он вже зовсім розвиднілось, – батьків голос був спокійним. – Дивись, який гарний ранок! Будемо сьогодні з рибою.

"Все! – подумки картав я себе, мандруючи до гатки. – Щоб я ще хоч один раз узявся за ті одводні!"

Проте і на вудках горошини залишилися цілими.

"Ну от, правду ж казав увечері отой дядько – наїлась риба мітлиці, не дочекаємось тепер кльову" – засмучений, я все ж таки замінив горошини на гачках на свіжі, запашні, позакидав вудки, сипонув у воду горохом і вирішив за будь-що дочекатись-таки кльову. Хоч одного. Дочекались ляща і впорались із ним, бо на що ще мені залишалось сподіватися?

Тим часом ранок вже панував навколо. Від води піднімались легенькі, ледь помітні, випари. Десна ще тільки прокидалась. Ніщо не тривожило її поверхню – ані найменшого подиху вітерця, жодного сплеску риби, навіть під протилежним берегом все стихло. Зеленкувата, немов вилита із темно-зеленого пляшчаного скла попід берегом і блакитна від перекинутого в неї неба ближче до середини, водяна гладь, здавалось, застигла на місці. Лише дрібненькі ямки-войки неначе спливали з кінця гатки і вервечкою слідкували один за одним, доки течія не закручувала їх у спіральний вир, котрий раптом зчезав на якийсь час, аби потім піднятим із дна висхідним потоком розсипатись на всі боки по поверхні води найтоншим, найніжнішим, куди тому шовкові, мереживом. Цей плин води заспокоював, уповільнював і думки, і рухи, умиротворяв мене, притягуючи до себе всю мою увагу.

Ніхто поки що не турбував мої поплавці і вони вільно мандрували по войках, слідуючи за течією.

Моє рішення дочекатись кльову ляща, скільки б не пішло на це часу, змушувало мене сидіти непорушно, немов розвідник у засідці, чи індіанець, що вийшов на стежку війни та чатує ворога.

Я навіть не ворухився, сидячи: очима вп'явшись у поплавці в надії вчасно зробити підсічку, а праву руку тримаючи напоготові біля вудок. І сусіди мої застигли, темними купками непорушно сиділи на своїх місцях: дійсно – справжні рибалки.

...Поплавці мої поволеньки: туди-сюди, туди-сюди, – гуляють по вервечці войків. Завмерло, здається, все навкруги.

Відірвавшись від гатки, кілька водомірок на тонесеньких високих ніжках вільно ковзають по поверхні (як таке можливо?) і ніщо їм не перепона – ні вир, ні войок: немов ковзанярі на льоду, однаково легко рухаються що за течією, що проти неї, немов би тої течії і не існує зовсім, або начебто ріка накрита тонесеньким невидимим склом і вода тече собі під ним, а вони шугають безборонно поверх скла.

Із води біля самої гатки вилізла на берег світло-зелена деснянська жаба, вилізла, та й завмерла, не відразу її й помітиш. Тиша. Жодна рибина не скинулася посеред Десни із того часу, як я вранці сів у гатку, хижак і той припинив полювання на плесу протилежного берега.

"Сиди, – кажу я собі, – сиди і чекай. Досить уже, набігався вчора". Дивно, але виявляється, зовсім не нудно сидіти отак тихенько, непорушно: стільки цікавого можна побачити навколо. Он як красиво тече вода, скільки не дивись, не набридне ніколи. Жаба, осмілівши, подерлась на берег і тепер завмерла вже зовсім поряд: захочу – рукою дістану.

Тихенько, поволі, аби її не налякати, повертаю голову направо – так само

непорушно сидять рибалки: і дядько Василь, і батько, і там, далі – інші. Хоча і в них, як і в мене, не клює, проте, очевидно, і вони не нудьгують, сидять собі, мабуть, теж тихенько роззираються довкола, спостерігають, що навкруги діється, але й про поплавці не забувають.

На сході, там де небо набувало жовто-солом'яного кольору, вже не видно було тієї останньої зірки – розтанула в рожево-блакитній височині. Раптом над темно-зеленою смугою соснового лісу на Лисій горі виглянув краєчок розпеченого сонячного кола. І одразу змінились навкруги кольори, стало все яскравішим, насиченішим, а в душі хтось ніжно тронув найтоншу струну і вона озвалась радісно, захоплено, із захватом:

– О-о-о! Он воно, виходить, як тільки гарно стрічати на Десні схід сонця!

Щось тихенько тріснуло на протилежному березі. Зирк туди: із кущів верболозу, котрі відділяють від плесу високу стіну верб, вийшла... козуля! Я одразу впізнав, – бачив таку на картинках у книгах про природу. Повільно, насторожено, підійшла до води, роззирнулась на обидва боки, мені навіть видно, незважаючи на відстань, як її вуха сторожко повертаються на боки – вперед – на боки: прислухається. Нарешті, заспокоївшись, нахилиє голову з короткими ріжками і, обережно торкаючись губами води, починає пити, але раптом рвучко піднімає голову, знову прислухається і тільки-но вдруге вмочила у воду губи, як хтось із рибалок-курців, не втримавшись, легенько бухикає.

Козуля в одну мить, відштовхнувшись передніми, розвертається на задніх ногах, в три, чи чотири високих стрибки досягає кущів, із шумом продирається крізь них і ось уже все – зeszла в гущавині.

По кручі пройшов тихий гомін і знову все стихло. Та все ж рибалкам, мабуть, набридло сидіти стільки часу, марно чекаючи кльову.

– Неначе і в воді її нема, – почувся голос одного з них.

– Мов у колодязі, – погодився батько.

– Добре вчора повечеряла, – приєднався до розмови дядько Василь. – Ось ще годину-півтори посиду, та й подамся додому – нема тут чого робити.

"Та ні, – розмірковував я, – ще ж тільки сонце сходить. Ми так рано додому не поїдемо. Треба частіше гороху підкидати. Такий горох вдався! Який же лящ пройде мимо такого гороху? Ось і вчора ввечері ні в кого лящ не клюнув, а в мене клюнув. Що то значить, гатку перегатили! Роззява! Захотілось тобі з тими одводнями бігати... Це б мав зараз ляща."

Сонячне коло майже повністю піднялося над лісом. Набравши з торбинки гороху, я сійнув ним по воді, якраз там, де біля краю гатки починали закручуватись войки і знову поглянув на сонце. Ще мить – і воно повністю зійде над лісом.

Раптом зліва щось блиснуло. Я повернув голову і занімів: віддалена частина кручі, ліва, дальня сторона деснянської підкови, в яку сонце, повністю зійшовши над лісом, вдарило всіма своїми променями, блищала, мінілась, вигравала справжнім щирим золотом! Таке я бачив лише в кіно, коли дивився фільм "Макенове золото", але ж там події відбувалися в Золотому каньоні і проти сонця сяяло справжнє золото. А тут! Що ж

виблискувало золотом тут?!

Я дивився і не вірив своїм очам: проста деснянська круча, звична вже мені, буденна, яка ще хвилину назад мала неприглядний коричневато-сірий колір, така собі Попелюшка, в одну мить, немов від помаху чарівної палички, перетворилась на Принцесу і вигравала проти сонця, аж очам було боляче дивитись, немов велетенська брила золота в дві сотні метрів завдовжки і чотири метри заввишки! Як таке може бути? Стільки золота! Поверхня води там, біля кручі, під сонячними променями аж пломеніла.

Забувши про все на світі, я милувався небаченим досі дивом. Якою нудною видалась мені колись, при першому побаченні, ця круча – ані травинки на ній, ані кущика, і якою неймовірно величною була вона тепер!

Диво тривало недовго – на те воно й диво. Хвилин п'ять-десять, не більше. Варто було сонячному дискові піднятися вище, як круча поволі згасла і знову стала мати звичний вигляд. Та я відтепер достеменно знав: вона чарівна, іншої такої нема в цілому світі.

Здивування, захват, радість – які б ще підібрати слова, аби передати, що творилося тоді у моїй душі? Вперше в житті я по-справжньому усвідомив прекрасне довкола себе, тож тепер насолоджувався красою природи і вперше відчуття цієї насолоди затулило собою гіркоту і вечірньої, і вранішньої рибальської невдачі.

Кльову так і не було. Ну то й що? Скільки цікавого вдалося мені побачити, жаль лише, що не розповіси нікому так, як хотілось би, ані про нічне небо, ані про золоту кручу – просто не знайдеться підходящих, потрібних, слів. Зате в душі, я не розумів цього тоді, але добре відчував, щось таке сталося, щось там виросло, незрозуміле ще й мені самому, але – таке потрібне на майбутнє, на все життя.

Зовсім іншими очима дивився після того я навкруги і стільки цікавого відкривалось мені того ранку! Зі сходом сонця безліч щурів повилітали із своїх нірок і носились навколо мене в повітрі та над самою водою, мов сірі блискавки. Верх кручі попід самою травою на півметра вниз був неначе решето, весь у дірках їхніх нірок. Вловивши на льоту комара, чи мошку, пташка безпомилково, серед безлічі подібних, знаходила своє житло і з усього розгону потрапляла прямо в нього, затримавшись на вході лише якусь мить. Маленький тулуб із роздвоєним, не таким довгим, як у ластівки, хвостиком, дуже довгі, проти тулуба, гострі крила, широкий, із коротким дзьобиком, рот – кумедні пташки гасали в повітрі, дивом не зіштовхуючись одна з одною. Як їм це вдається на такій швидкості?

Чи та, що раніше сиділа біля мене, чи вже якась інша, зелена жаба, сидячи наполовину у воді біля моєї гатки, почала помалу скрекотіти, роздуваючи щоки та горлянку. До неї з різних місць приєдналися голоси ще трьох чи чотирьох одноплемінниць, а потім враз вибухнув цілий хор із доброї сотні жаб'ячих горлянок. Їхній скрекит видавався просто оглушливим серед ранкової тиші, але через кілька хвилин він так само раптово, як і розпочався, немов по чийсь незрозумілій нам, людям, команді, враз і обірвався.

Трясогузка, – маленька світло-сіра пташка з довгим, чорним на кінчику хвостиком, що безупину посмикувався вгору-вниз, вгору-вниз, сіла на кручу в кількох метрах від мене і спокійно, бо я не ворухився, мандрувала по вимитому водою вузькому причілку взад-вперед, певно, шукаючи поживи для себе та своїх пташенят.

Виявляється, варто лише завмерти, не ворухитися, і тоді побачиш навколо себе стільки цікавого, живого – жаби, птахи, звірі живуть своїм життям, раніше тобі зовсім незанимким. І все боїться людини, бо ми такі: володарі Землі, захочемо – вб'ємо, захочемо – полонимо, ми найрозумніші, найсильніші. Людина – цар природи, а царя потрібно боятися. От тільки погратись із нами ніхто не збирається і дружити теж... Вони самі по собі, а ми самі по собі. А мені хотілося, аби оця трясогузка сіла на мою долоню і я б її нічим не зобидив, погладив би по спинці, роздивився зблизька яке в неї пір'ячко, і очі-намистинки, і пригостив би черв'ячком...

Раптом знизу, від Забейківщини, двічі коротко ревнула сирена. Хто з деснянських рибалок не знає цього звуку? Буксир тягне баржу до Новгорода-Сіверського і перед крутим поворотом подає сигнал, аби не зіштовхнутись з іншим судном. Але цього разу з-за повороту вискочив один лише буксир і на його борту великими білими літерами була виведена назва: "Коршун". На чималій, як для такого неповороткого судна, швидкості він ішов деснянським фарватером, здіймаючи півметрову хвилю. Коли він проминув нас і був вже біля Кози, поверхня води почала підніматися все вище й вище, утворюючи хвилю, яка невідворотньо насувалась на мене. Раптом захвилювалася гатка, погойдуючись то вправо, то вліво; знизу по береговому урізу мчалася до мене з ревом, б'ючись об кручу, висока хвиля і я з захватом спостерігав її наближення. Ось вона вже в кількох метрах від мене..., у двох..., поряд... Гатка хитнулася так, що мені здалося, зараз вона разом із хвилею опиниться на березі, вода летіла прямо на мене і я з острахом підняв якомога вище ноги...Хлюпнувши всією своєю велетенською масою прямисінько мені під ноги, навіть замочивши трохи черевики, хвиля побігла далі, гатка повернулася, трохи скуйовджена, на своє місце, а слідом за першою йшла вже друга, щоправда, менша від попередньої і не така після неї страшна, а далі третя та четверта – все менші і менші. Я глянув на своїх сусідів, котрі, так само, як і я, тільки із сміхом, піднімали перед хвилею ноги:

– Позавчора, казали, "Голуб" пройшов, так у Карасівці і гатки на березі опинились – весело проказав той дядько, що прибився ввечері до нашої юшки з пляшкою горілки.

Знову двічі коротко ревула сирена, тепер вже перед поворотом на Биринському плесі і все стихло, лише часом було ще чути роботу двигуна буксира-бешкетника.

Один із моїх поплавців здригнувся, потім ще раз і ще. Серце бухнуло в грудях, права рука метнулася вперед і завмерла над вудкою, аби не прогавити головну мить, ту долю секунди, що її деснянська риба надає рибалці. Це на озері можна, ба, навіть треба, не поспішати з підсічкою. Тут, на Десні, я вже переконався у цьому, не встигнеш і "раз" сказати, як буде пізно. Але поплавець більше не ворухився. Почекавши ще з хвилину, я витягнув вудку. Горошина була ціла-цілісінька, риба лише наполовину стягнула її з гачка.

"Треба ще на черв'яка спробувати" - замислив я. Черв'як опинився на гачку, плавний помах вудлищем, течія підхопила гачок з наживкою і, натягнувши жилку, поклала його якраз там, де треба. Але й черв'як нікого не спокусив під водою. Хвилина за хвилиною - час спливав за деснянською течією повільно, але невблаганно. Аж нарешті поплавець задріботів, немов задрижав, - дрібно-дрібно, - потім трохи занурився у воду, але за мить знову був на поверхні і знову дрижав. Не витримавши, я підсік і майже не відчув опору. На гачку сиділа маленька, десь в півдолоні, густірочка. Першим моїм бажанням було знову взятись за одводні та використати маленьку рибинку як живця.

"Та ні, більше гаяти час на цю безнадійну справу я не буду, це вирішено твердо" - і відчепивши густірочку з гачка, я вкинув її до ямки. Якийсь час вона ще підстрибувала там, а потім, викачана вся в сухій глиняній порохні, тихо заснула.

Ні, риба таки не збиралась клювати цього ранку. Було мабуть, годин сім, коли потроху почали збиратись та роз'їжджатись по домівках рибалки. Врешті-решт, окрім нас із батьком, залишився в кручі лише один, - старенький дідусь, що прикотив на велосипеді вже вранці, коли й сонце піднялось над лісом.

Мабуть, і батькові набридло сидіти просто так, бо через якийсь час він, пройшовши по кручі, сів поряд зі мною, заглянув у мою ямку і спитав:

- Ну що, давай будемо додому збиратись?

В моїй торбинці залишалось ще чимало гороху. Вже взявши її до рук із тим, щоб висипати принаду у воду, як це водиться серед рибалок, я раптом звернувся до батька:

- А в тебе залишився? - спитав, маючи на увазі горох.

- Та ось же приніс. Закришимо нашу гатку.

- А давай на Козі посидимо? - я глянув на батька. - Ну що там дома робити?

Очевидно, йому й самому не дуже хотілося так рано покидати Десну, бо він, як мені здалося, із задоволенням погодився. Взявши горох, дві мої вудки та одну батькову, його підсаку і наші кошики, ми подалися на Козу.

Коза - знамените місце. Майже посередині Рокочівщини лівий високий берег наперекір воді, не здається, як та не намагається його підмити, урізати. Через це русло тут звужується і течія, не справившись із міцним берегом, але через те звуження ставши більш стрімкою, вимила у дні, одразу ж за Козою, глибоку яму, котра бозна з яких часів служить захистом, укриттям та рідною домівкою великій кількості риби. Над самою ямою, вище по течії, утворився береговий виступ, що трикутником врізався в річище, але відразу ж за цим виступом берег під прямим кутом подається назад, мало не в півтора рази розширюючи русло ріки і далі вже берегова лінія плавною дугою вигинається аж до перегатів, що їх зробили ще по війні на самому початку плесу, аби течія, впершись у перегати, сама для себе поглибила русло та зробила його придатним для проходу деснянських суден.

Через те, що в ямі на Козі завжди тримається повно риби, вся круча нижче Кози всяяна гатками. Їх тут так багато, як, мабуть, ніде більше по Десні, - вони стоять через кожні п'ятнадцять-двадцять, а подекуди - й десять метрів.

Коза нічия. Вона належить всім і нікому. Через велику попід самим берегом глибину на ній неможливо нагати гатку, та вона тут і не потрібна. Той, хто перший зранку чи звечора займе місце на Козі, – той і ловить.

Як ми вирішували, їхати додому чи ні, Коза була вже вільною, тож ми і перейшли на неї.

Коза – зручне місце. Лише тут на кручі примостилося кілька кущиків лози, а над самою водою утворився, як кажуть деснянські рибалки, такий собі припічок – невеликий трикутний майданчик у кілька квадратних метрів, на якому не те, що ловити, а й спати зручно – он навіть слід від багаття залишився. Ще один куш верболозу, круглий, немов куля, вчепився на краю припічка над самою водою і живе тут роками, незрозуміло як виживаючи під час повені. Чималенька купа сіна, нанесена сюди хазяйновитими рибалками, взагалі робила Козу місцем зручним та затишним, майже домашнім.

Ох, і глибоко ж тут, на Козі! Ще справа, під одиноким кушем, вудка діставала дна за якихось метр чи півтора від берега, а вліво яма глибшала і глибшала. Довелось нам дві вудки покласти майже цілком на припічку, так, що вони лише по півметра звисали над водою, бо інакше гачки навіть дна не сягали. Поплавці лежали поряд із урізом води, бо берег обривався до самого дна прямовисною чотирьохметровою стіною.

Закришити на новому місці – то справа обов'язкова. Ми сипонули горохом попід самісіньким тобі берегом, аж дивно було на те дивитись, і він вмиг щез – пішов на дно. Берег відбивав стрижень правіше, та й куш на краєчку припічка був неначе природна гатка, тож поплавці наші лежали на спокійній воді тихо, навіть не рухаючись.

Зхрестивши ноги по-турецькому, ми сиділи на сіні і тихенько собі, пошепки, розмовляли – про мітлицю, про козулю, про те, чому це риба цілий ранок не клює...

Нам було гарно та спокійно. Сонечко почало вже потроху пригрівати, так, що скоро ми залишились у одних сорочках. Була якраз та чудова вранішня пора, коли у природі всього в міру: від кущів на кручі, від їх затінку зліва, ще тягне прохолодою, але сонечко вже гріє спину, хоча до полуденної спеки ще далеко. Вранішнє небо, таке глибоко блакитне, ще лише починало світлішати, ще барви були по-ранковому яскраві, а затінок темніший, ніж удень. Жодної хмаринки на небі і навіть жодного натяку на вітерець не було; у дзеркалі Десни, а ми тепер, з Кози, дивилися уздовж ріки, відбивалось і синє небо, і зелені верби, стіну яких видно аж від самого Коропа...

Мабуть, отут я вперше по-справжньому і закохався у Десну, у луг, у високе синє небо над ним, у воду, що плине повагом повз тебе, з її войками та мереживними візерунками, які жодного разу не повторюються, скільки на них не дивись...

А, між іншим, поплавець на моїй коротшій вудці тим часом повагом, не поспішаючи, по-о-о-то-ну-у-в. Вчасно я на нього глянув. Раз! Одразу відчув, що здобич немала: вудка зігнулась дугою і поштовхи там, внизу, були неквапні, повільні, навіть і не поштовхи, а ніби хтось на другому кінці волосіні ворочався ліниво та поважно. Рибина весь час забидала правіше, аби швидше дістатися стрижня.

– О-о, це добра плітка чи густірка, – проказав я, намагаючись у присутності батька

говорити повагом, не поспішаючи, ніяким чином не проявляючи хвилювання, навіть, якби воно і було. Аж тут у товщі води тьмяно блиснув широкий сріблястий бік.

- Лящ! - я був здивований і трохи розгублений. Так довго чекав я цього моменту - побачити першого в житті справжнього ляща на гачку своєї вудки! Десь у підсвідомості я вже, мабуть, примирився із тим, що таке ніколи не трапиться, аж ось!..

Велика батькова долоня лягла на мій правий кулак, в якому я стискав вудку.

- Не поспішай. - Піддаючись рибині, батько поволі став опускати вудку до води. - Але завжди тримай волосінь натягнуною. Нехай притомиться.

Та я переживав не за те.

- Це ж мій лящ! Це я його спіймав - я боявся, що взявшись мені допомогти, батько тим самим відбере у мене право на перемогу.

- Та твій же, твій - заспокоїв він мене і додав: - Якщо в підсаку його візьмемо.

Тим часом опір ляща слабшав. Його високий спинний плавець вже вдруге розтинав поверхню води, а потім риба і взагалі час від часу почала лягати на бік. Батькова рука, що несильно стискала мій кулак, трохи підняла вудку, голова ляща виткнулась із води, рот відкрився, зябра хапнули повітря і він враз завмер, не чинячи більше ніякого опору.

- Отепер потихеньку, повільно підтягуй його до берега. - Другою рукою батько взяв підсаку та поволі опустил її на воду. Лящ із піднятою над водою головою, розкритим ротом та витягненими в трубку губами, плив прямо у підсаку, котра, трохи занурена, чекала на свою здобич. Лець тільки лящ, перетнув її обруч і опинився над нею, батько, не гаючись, із натугою підняв підсаку над водою. Лящ двічі важко повернувся в ній, запізно зрозумівши, що він у пастці, з сітки срібними намистинками збігла вода і ось підсака вже на березі.

Не дав я батькові нічого більше робити. Сам утримував ляща, акуратно відчіпляючи гачка, сам, відчуваючи неабияку силу його широкого красивого тіла із сірувато-коричневою, під колір деснянського мулистого дна, спиною, із сріблястими боками, вкритими великою лускою, запроторив здобич до свого(!) рибальського кошика, в якому з учорашнього вечора у прив'ялій траві лежав мій улов.

Думка працювала чітко та зосереджено: " Треба якомога швидше почепити нову горошину та знову закинути вудку. Лящі ж бо ходять косяками..." Проте руки не слухались, пальці тремтіли і ніяк не могли втримати взятую з торбинки горошину. Тим часом лящ, оговтавшись у полоні, почав щосили намагатися із нього вибратися. Мені довелося покинути вудку і взятися за кошик. Лише застібнувши його на стареньку "блискавку" та, задля гарантії, ще й запхнувши кошик під сіно у себе за спиною, я знову взявся за вудку. Батько, зрозумівши мій стан, вже сам почепив мені на гачок горошину і мені залишилося лише закинути снасть. Почекавши, доки течія покладе грузило та гачок із насадкою на дно, я поклав вудку на коротесеньку сошку-рогачик, що стриміла над самим урізом води.

Свято почалося у моїй душі! Нарешті! Я спіймав справжнього ляща, не підлящика - ляща, про якого можна буде довго розповідати друзям.

- Тату, а скільки він важить?

- Думаю, до кілограма, - голос у батька був явно задоволений. - Не крутись, сиди тихо і пильнуй поплавці. Треба гороху підкинути: дивись, ще й діло буде.

Зачерпнувши в торбині жменею майже весь горох, він сипонув його під самий берег.

Мене аж підкидало на місці. Хотілось щось робити - що саме, навіщо? - те мені не було відомо. Кудись поділась вранішня зосередженість та внутрішній спокій, енергія нуртувала всередині і шукала виходу назовні. Не так вже й часто поглядав я на поплавці, інакше одразу помітив би, як один з них, на другій моїй вудці, той, що лежав під самісіньким берегом, раптом пішов униз. Але це був мій день. Слідом за поплавцем почав гнутись гінчик вудки. Я помітив це, коли вже він торкнувся води і реакція моя виявилася миттєвою. Оскільки вудка практично вся лежала на березі і знаходилась зліва від мене, я підсік лівою рукою, вхопивши вудлище мало не за його середину.

Ого! Там, у глибині, було щось іще важче, ніж вже спійманий лящ. Самому собі незрозуміло яким чином, я, хоч і сидів зі схрещеними ногами, вмить зірвався на рівні і перехопив вудку як треба, та ще й обома руками.

- Я сам!! - мій вигук зупинив батька, котрий, мабуть, теж весь у азарті, зібрався знову мені допомогти. Вудку хилило й хилило до води сильними, неспішними, але потужними потяжками.

- Отак і тримай, не поспішай! - батьків голос пролунав саме вчасно, бо я вже збирався, не чекаючи, зо всіх сил тягнути здобич нагору. Вигляд зігнутого в дугу вудлища, яке, похитуючись в такт рухам рибини, гнеться, мало не торкаючись гінчиком води, гасить її сильні ривки, натягненої мов струна волосіні, що ріже воду, - відчуття змагання силою зі своєю здобиччю, яку ти перехитрив, заманив-таки своєю принадою, змусив, забувши природну обережність, узяти гачка з насадкою, вчасно і так, як треба, підсік, передчуття можливого успіху, якщо тобі все ж вдасться її перемогти, - цей, первісний ще, мисливський азарт із першого разу бере людину у свій полон повністю і на все життя.

Суперник помалу слабшав, вудлище потроху розпрямлялось і піднімалось догори. Аж ось, недалеко вже від поверхні, з деснянської темної глибини повільно вималювався широкий, тепер уже жовтуватого-мідний бік безперечно більшого, ніж перший, ляща.

Ух ти! У мене перехопило подих. Спіямати навіть не одного, а одразу двох лящів - про таке я навіть мріяти не мріяв. Та лящ здаватися не поспішав. Хоч і не так сильно напірав, як раніше, але загледівши підсаку, котру батько вже тримав у воді наготові, лящ зібрав всі свої сили і знову пішов до дна. Знову вудка зігнулася в дугу і раз по раз хилилась до самої води. Але на цей раз сили ляща досить швидко скінчились і він піднявся на поверхню, відійшовши далеко від берега.

- Прихили вудку, швидше! - батьків голос був схвильованим.

Я згадав, я бачив, як це робиться і різко повернув вудлище вправо, так, що воно майже лягло на воду і тримав його паралельно воді. Все ж таки лящ встиг, піднявши у повітря свого широкого хвоста, ляснути ним на обидва боки, а потім знову пішов вглиб і

вправо, туди, де стрижень закручував свої войки.

– Вудку в інший бік!

Підкоряючись наказові, я так само стрімко повернув вудлище вліво і знову тримав його паралельно воді. Лящ стомився. Він знову піднявся наверх і рухи його були повільними, він раз по раз перевертався то на один бік, то на другий, аж доки зовсім не ліг на поверхні води. Його зябра широко відкривались, він виглядав немов стомлена захекана людина, що довго бігла, не розраховувавши своїх сил, і вже безвільно тягнувся за жилкою прямо до підсаки. Та варто було батькові трохи подати її вперед, як лящ почав відчайдушно рватися з гачка, піднявши купу бризок, що в променях сонця виблискували, мов якісь самоцвіти.

Нехтуючи всіма засторогами, я зо всіх сил тягнув вудку на себе. Бризки летіли на всі боки, виляски розляглись по всій кручі, але ж і той метр, що залишався до підсаки, скоротився вже до кількох сантиметрів.

Мало не падаючи у воду, батько скільки міг, подавав підсаку вперед. Сильно потягнувши вудку вгору, я підняв голову ляща над водою і тепер мені стало навіть добре видно гачка, що тримався за самий краєчок риб'ячої губи. Широке міцне тіло різко подалося набік, а я враз відчув пустоту в своїх руках: вудка розпрямилась немов та пружина, а волосінь із гачком та грузилом вистрілила кудись в небо, немов із гармати.

У мене обірвалось серце і впало до ніг, прямо на глину...

Та батько підняв підсаку в повітря і на дні її – о, диво!! – нерухомо лежав великий лящ!

І моє серце, що, бідолашне, лежало знівечене невдачею під ногами, на деснянській кручі, враз злетіло на своє звичне місце і вдарило там гопака, аж тісно стало йому в грудях!

Я вигукнув щось таке дике, нелюдське, мабуть добре зрозуміле лише якомусь первісному мисливцеві чи рибалці, випустив із рук вудку, не переймаючись її подальшою долею, і вхопився за підсаку, котру батько саме повернув далі від води.

Луска мого (мого!) ляща відливала потьмянілою міддю, розміром була, як добрі п'ятнадцять копійок і сам він зі своєю великою трикутною головою, широким сильним тілом, великими сірувато-коричневими плавцями, був як щасливий сон, як мрія, що збулася завдяки помаху чарівної палички. Я дивився на нього поглядом мого ровесника – первісного рибалки, дивився як на здобич, а не цяцьку, чи в примхах отриману від неба забаганку. Сьогодні вдома всі, авжеж, усі, будуть їсти моїх лящів і їх вистачить на всю сім'ю. Це я сьогодні її нагодую; відтепер і я матиму право у колі дорослих рибалок стримано та скупі розповідати про те, як ловив лящів. Зрозуміло, що без батькової допомоги я б з ними не справився, але ж ніхто і не заперечуватиме мого права на цю здобич.

– Везе тобі сьогодні! – з батькового голосу було зрозуміло, що він радий за мене. – Я вже думав, гаплик, – вдере лящ. Ти запам'ятай, – зазвучали повчальні нотки, – у цьому ділі поспішати не можна. Сіла рибина на гачок – твоя справа лише втримувати її, а не

тягнути через голову; основне – не дати вийти їй до воя, на стрижень, бо там течія на неї працює. Риба сама стомиться. От тоді потрібно, щоб вона вхопила повітря. Як повітря ковтне – все, вона твоя, роби з нею, що хочеш. І ніколи не намагайся брати рибу в підсаку з хвоста – обов'язково втече. Тільки з голови!

Та я ж начебто все це знав давно, чув не раз. Але одна річ – коли в тебе на гачку густірка чи в'язик вагою в двісті грамів, і зовсім інша – коли такий лящ, та ще й вперше у твоєму житті і тобі навіть страшно подумати, що він може втекти лише через те, що ти робитимеш все повільно, а тому й хочеться якомога швидше його витягнути!

– Шуму ти наробив багато, – похитав головою батько, дивлячись на поверхню води, вкриту піною, що утворилася від борсання ляща. – Це б закришити, так немає чим. Ну, нічого, ми тепер з рибою, посидимо з півгодинки, почекаємо, може на наше щастя ще щось клюне. Не буде діла – поїдемо додому.

Та я вже не переживав: можна й додому. Звісно, краще було б упіймати ще одного, а той двох таких красенів. Ото б уже було розмов! Але й два лящі – то не один. І один добре, тим більше, що він перший у моєму житті. А вже два – та про таке мені навіть і не мріялось! Ось вони лежать: піднявши сіно за собою та розкривши сумку, я милувався своєю здобиччю.

– Дивись, – почув я батьків голос, – що воно таке?

Течія несла зверху до Кози щось живе, воно лежало на поверхні і потроху ворухилось, пускаючи на воді кола. Порівнялось із кущем на краю припічка, повільно пропливло під навислими над водою гілками, течія вивернула його вліво – до поплавця моєї коротшої вудки і ми побачили, що то була щука, чималенька, як на мене. Вона, навіть помітивши нас, не дременула вглиб, а так само залишилась на поверхні, час від часу широко розкриваючи зубату пащу.

Не гаючи часу, батько вихопив із води свою вудку, тримаючи вудлище в правій, а волосінь – у лівій руці, сяк-так обвив нею голову щуки за зябрами, котра ніяк тому не опиралася, і помалу почав підтягувати неочікувану здобич до себе. Тим часом, швиденько повиймавши свої вудки, я вхопив підсаку та тримав її, аж доки щука не опинилась прямісінько над нею, а далі вже все було просто і за мить рибина була на березі. З цікавістю почали ми оглядати її, намагаючись зрозуміти причину такої дивної її поведінки.

На череві, одразу за горлом, велика місцина овальної форми була не білого, а майже чорного кольору і випиналась донизу. Батько знизав плечима:

– Нічого не розумію. Доведеться операцію їй робити, – та й потягнувся за своїм рибальським ножом.

У стравоході, де буває, рибалки знаходять щойно з'їдену щукою здобич – маленьких рибок – лежало щось важке і тверде. Розрізали стравохід.

– Ти ба! Та це ж чиєсь грузило від донки!

На батьковій долоні лежав важкий шматок свинцю, що був вилитий у піщану форму від звичайної столової ложки, з двома дірочками по краях, за допомогою яких до грузила кріпиться основна жилка та повідці. На пласкій стороні грузила, акуратно,

немов хтось його зумисно так поклав, лежав чималенький почорнілий гачок.

- Ну тепер все ясно, - зробив свій висновок батько. - Вхопила щука грузило так, як блешню хапає, мабуть дуже голодною була, або грузило було блискучим, щойно відлितим. Через горлянку пройшло, а в стравоході застрягло. Ти бачиш, який шлунок у щуки - скільки тут часу пройшло, а волосінь вже перетравила. Перетравила б і гачка, дарма, що залізний, а от грузило виявилось завелике для неї. Стравохід їй перекрило, та ще й зараження почалося - он яка чорна пляма на пузі.

- А чому ж вона поверх води пливла?

- Повітря наковталась. Ти ж бачив, яка роздута була...

Помовчавши, батько додав:

- Чого тільки на Десні не побачиш.

Авжеж. Варто мені було лише один раз, вперше, заночувати тут і одразу ж стільки побаченого, вражень стільки, що їх, здається, не передаси друзям і за місяць.

Якось сама собою риболовля наша добігла кінця. Ми вже не стали вичікувати в надії, що клюне ще один лящ, і заходились змотувати вудки. Потім пішли разом до тієї гатки, де ловив батько та позбирали залишені ним вудки, а далі вже прийшли і до нашої гатки. Черв'яка на моїй вудці, звісно, не було вже й сліду. Збираючи снасті, я згадав про свій улов, що лежав тут же, у ямці.

Малесенька густірочка, вимазана в суху глиняну порошокню, вся аж присохла, слизу на ній не залишилось і сліду, а луска на спинці з того боку, що лежав до неба, набула синюватого відтінку. Рибинка займала хіба що половину моєї долоні. Що з нею було робити? Я вже намірився викинути її назад у Десну, та батько зупинив мене:

- Ні, - твердо сказав він, - забирай її додому. Таку маленьку рибку треба одразу випускати. Вона ж підросте і ти її знову спіймаєш, але тоді з неї вже користь буде. Можливо, це й не густірка, а лящ. Тобі сьогодні кого сподобалося ловити більше: оцю густірочку чи ляща?

- Ляща... - мені стало соромно.

- Раніше рибу ловили, - продовжував батько, - не заради втіхи, а задля їжі. З необхідності ловили. А тому берегли рибу, бо знали: як всю знищать, то нічого буде їсти. Це тепер...- махнув він рукою.

- Забирай. Коту віддаси. Викидати спійману рибу гріх, треба живою відпускати, якщо вона тобі не потрібна.

...Вмів батько сказати так, що те потім запам'ятовувалось на все життя.

Повкладавши на свою техніку наші манатки, поприв'язувавши до рам вудки, почіплявши на рулі кошики, з яких стриміли зелені жмутки тонконога та білі головки лугового клеверу, ми востаннє глянули на Десну, на нашу гатку, на Козу.

- Давай свого кошика. Тобі легше буде.

- Ні! - рішуче сказав я.

Ще чого - полишити мене головного задоволення: проїхатись по Короду із кошиком, повним риби, бо кожен знає, якщо з рибальського кошика стримить жмуток трави, значить, не з пустими руками повертається рибалка.

- Ясно - посміхнувся батько. - Ну, добре, я поїхав, а ти не поспішай.

Сказав, та й заторохтів на своєму веломоторі.

Яке там "не поспішай"! Мене несло додому немов на крилах, дарма, що кошик раз по раз чіплявся, тер об переднє колесо і руль постійно тягло вправо. Ледве не полетівши сторчака на вибоїні між Старою та Новою Коноплянками, я домчав до Коропа неначе якийсь гонщик, розігнався було, аби з розгону заїхати на гору у вузькій вуличці, але духу вистачило лише до половини підйому. Захеканий, ведучи велосипед у руках, вибрався на гору, а там вшкварив по прямій аж до нашої вулиці Красіна.

Неділя - базарний день, тож я з розгону мало не влетів у гурт жінок, що повертаючись із базару, теревенили про щось своє біля Соломчиного двору. Вдаривши по гальмах, аж велосипеда на бік занесло, я все ж таки в останню мить зупинився.

Ще й сам не встиг оговтатись, як почув сердитий голос матері, що, виявляється, теж була у цьому гурті:

- Ти куди оце так летиш?! Хочеш під машину втрапити?

Далі запитання посипались мов горох: і де батько, і чому захеканий, і чи не змерзли вночі... І нарешті:

- Що спіймали? - бо ж у очі одразу жмуток трави кидається.

- Дивись, - якомога спокійнішим голосом проказав я і розкрив кошика, не знімаючи його з руля. Колом обступивши мене, туди зазирнув увесь гурт.

- О-о-о!

- О-го-о!

- О-го-о! Невже сам впіймав?!

- Сам. - Я відповів так, неначе два лящі за ранок - то для мене така буденна справа, що про неї не варто і розмову вести.

- Ходімо додому, - звернувся я до мами, - їсти хочеться.

І ми пішли: я - весь осяяний променями слави і мама, що в тих променях грілась; чудовий літній день тішив око зеленню листя, розмаїттям квітів, глибочинню неба, а моя душа, наповнена щастям по самі вінця, співала жайворонком десь там, високо-високо, над нашими головами.

Вдома мене, ясна річ, уже чекали. Варто було клацнути клямкою хвіртки, як дід із бабою були вже на порозі і миска стояла біля їхніх ніг. Тоді я, без поспіху притуливши до воріт велосипеда, зняв із руля кошика, поволі розгорнув траву, дістав спочатку нещасну маленьку густірочку і мовчки поклав у миску, потім дві чималенькі, потім в'язика, нарешті дійшла черга до першого ляща і він розлігся у білій емальованій мисці від краю до краю, закривши собою решту здобичі, а коли вже зверху ліг останній, великий - о-о-о! - сонце на небі засяяло вдвічі яскравіше!

Дід, як справжній, хоч і озерний, а все ж справжній рибалка, довго цокав язиком, перевертав моїх лящів, приплюмував губами, потім таки запитав:

- Невже ж оце сам спіймав?

Батько стояв поруч, тому совість не дозволила мені збрехати:

- Батько в підсаку брав...

- Та тобі пора вже свою мати, - одказав дід і знову заходився хитати головою та дивуватись так, як лише він один і вмів:

- Ой-ой-ой! Ой-ой-ой!

Гроші на підсаку мені дали того ж дня. Коли вам доведеться побачити рибалку з підсакою, знайте: то рибалка серйозний і він час від часу, а, можливо, й завжди, ловить велику рибу. Отак і я став вважати себе серйозним рибалкою. Я після цього навіть до сідла почав нарешті діставати і відтоді, їдучи з луку, маючи на кермі велосипеда кошик із жмутком зеленої трави, яка стирчала з нього на обидва боки, на рамі - прив'язані деснянські вудки з поплавцями, підтягненими майже до самих гінчиків, а з ними ж була прив'язана ще й підсака, - почувався майже дорослим, бо всім же зрозуміло: рибалка серйозний і їде не з пустими руками.

Смачна риба лящ, особливо смажений. І не просто смажений, а смажений так, як годиться: не на одній лише олії, ні, спочатку треба розтопити трішки сала на смалець, а потім вже додати скільки треба олії. Посоливши шматки риби, краще зачекати з півгодинки, аби вони ввібрали у себе сіль, а обкачавши потім їх у муці, зайву потрібно зтрусити, щоб вона не пригоряла на сковороді. Смажити краще на середньому вогні, бо тоді шкірочка набуває золотистого кольору, запах розноситься по всій хаті, та не лише по хаті, а й по двору, і по вулиці, і всі вже знають: тут рибалка живе, бо частенько смаженою рибою пахне, та ще й як пахне - аж слина котиться! Ох, і риба - лящ!

Поспішати їсти ще гарячого ляща не варто: краще смакує, коли він трохи прохолоне. Береш тоді у руки золотавий шматок лящового боку, а він довший ніж твоя долоня, і жир з нього капає, скибку сірого, буханцем, коропського хліба, розрізаний навпіл і трохи присолений, щойно з грядки, огірок, вдихаєш у себе цей букет пахощів: свіжої деснянської риби, м'якого з хрумтючою скоринкою, хліба та вкритого росю, що її видавила сіль, огірка і йдеш на вулицю розповідати про черговий рибальський подвиг.

Можливо, пізніше в твоєму житті будуть інші хвилини слави і з більш вагомих підстав, але навряд чи душа злітатиме так високо, як в тринадцять років, коли вона, ще не обтяжена досвідом, прикрощами та гріхами, перебуває у захваті від вперше осягнутої краси навколишнього світу і ніжиться в ейфорії самоствердження.

Нехай поки що вона там і залишається - на вершині свого тріумфу, в святій надії на те, що це лише початок і надалі життя йтиме лише по висхідній.

Вищий ступінь спостереження - відсторонене споглядання. Це не так вже й просто, як може видатися, але коли це, зовсім несподівано, виходить у тебе вперше, - отоді ти починаєш дивитися на світ зовсім іншими очима і тільки під час споглядання ти здатен побачити справжню Красу світу і закохатися в неї на все життя - яка досконалість у всьому! Це вже не просто підйом на чергову сходинку: це так, неначе ти вийшов нарешті із темної гущавини на освітлений сонцем, завітчаний луговий простір і вже вдивляєшся у далеку сизо-зелену стіну верб: а що там, за нею?

І ще одне золоте правило природи засвоєне тобою: хочеш досягти успіху – зосередься на чомусь одному. Варто було тобі це зрозуміти, і ось, будь ласка, черговий рубіж, котрий так довго здавався тобі недосяжним, подолано! Проте, горизонт так само далекий, а омріяні вершини ще тільки синіють в далині.

Плес.

Як подивишся на карту – звивається наша Десна блакитною стрічкою, немов вуж, часом розбиваючись на протоки, часом петляючи по кілька разів із сторони в сторону, вишукуючи для себе найзручніше русло серед наших рівнин. То до соснового бору притулиться, то верболозами вкриється, а там, дивись, серед чистого луку в завітчаних берегах хизується перед білим світом своєю красою. Хазяйнує, як їй заманеться: там, де берегова лінія ввігнута, там берег крутий, глинистий, тут ріка ріже його постійно, часом навіть немилосердно, зате там, де берег навпаки, вигнутий назовні – там він пологий, піщаний, там плес деснянський. Так вони і чергуються між собою: круча – плес, круча – плес. Якщо на лівому березі плес, то на правому, якраз навпроти нього – обов'язково круча, і навпаки.

Забравши підмитий у кручі берег із собою, Десна турботливо перебере кожну його часточку, відокремлюючи пісок від глини. Дрібнесенькі часточки глини сплинуть за водою, аби десь, у затишку, лягти на дно глеєм, а відібрані піщинки ріка дбайливо вкладе на першому ж своєму повороті в золоте плесо, яке так вабить до себе кожного розкішшю перемитого пісочку, чистого та гарячого аж занадто під високим літнім полуденним сонцем. Впадеш на нього після деснянської купелі мокрим та посинілим – неначе на гарячу піч потрапиш: враз зігріє, аж обпече, а ще як зариешся в нього, то того жару вистачить, аби й зимою не дати тобі змерзнути серед снігових заметів.

Риба, ясна річ, не лише в кручі гуляє, вона і плес любить, потрібно лише знати як її там зловити. На плесу свої рибалки, не ті, що в гатках ловлять, бо тут гатка ні до чого, тут і снасті інші потрібні, і ловити треба по-іншому. На плесу велика риба близько до берега підходить хіба що вночі, коли темно та безпечно, або коли на березі людей немає. Тому у світлу пору доби велику рибу тут ловлять на донки та перемети, які закидають аж на середину ріки, а дріб'язок можна наловити в проводку на звичайну, таку, як на озері, вудку. Ті рибалки, що в кручі люблять ловити, – люди терплячі та спокійні, здатні в очікуванні кльову годинами просидіти нерухомо; на плесу ж – навпаки, ловлять лише непосидючі, які не можуть стільки часу висидіти без діла.

Коля Коток, мій однокласник, в гатці нізащо не всидить. Хоча Коля вчиться чи не найгірше в класі, проте, здається, не надто з цього засмучується. Він як отой живчик: і в школу, і зі школи не йде, як усі, а біжить, – так, неначе йому шкода марнувати час на таку пустопорожню справу, як ходіння. Він найперший приходить в школу і найперший прибігає зі школи додому.

Буває, ми з Толиком Барикою, чи з Сашком Журавльовим плетемось поволі, ще й до Вознесенської церкви не дійшли, а Коля, прихопивши по дорозі когось собі за компанію та задавши звичного для себе темпу, вже розмахує руками і голосно регоче далеко попереду, аж на Могилі.

Коля реготун ще той. Так, як він сміється, мабуть, не сміється ніхто у всій школі. Віктор Олександрович, який викладає російську мову та літературу, аби заохотити нас до читання, частенько, з неабияким акторським талантом і очевидним задоволенням, читає нам на уроках "Мертві душі" чи "Ревізора" Гоголя або смішні оповідання Чехова про те, як дядьки в ставку□ руками минька ловили та про зловмисника, котрий викручував на залізниці гайки, аби поробити з них рибальські грузила.

Коля перший заходиться сміхом, таким розгонистим, щирим та дзвінким, що ніхто в класі, тільки-но почувши його, вже не може втриматись від реготу, навіть, якби й дуже того захотів. Та й сам Віктор Олександрович, полишивши читання і тримаючись за живіт, сміється разом з усіма. Нам всім інколи навіть незрозуміло, з чого ми більше сміємося - чи з Бобчинського та Добчинського, чи з Миколиного нестримного реготу, який немов підступна хвороба заражає нас на весь урок. Лише за один його регіт Віктор Олександрович виводить Колі в журналі трійку.

Тож рухливий та безпосередній Коля, ясна річ, пристав до тих рибалок, котрі ловлять на плесу на донки. Це мені, доки в школі не закінчатся екзамени, про рибу годі й мріяти, а Коля на ту мороку з навчанням ніякої уваги не звертає і вже в кінці травня, як тільки видається можливість дістатись Биринського плесу, дражнить всіх хлопців класу своїми розповідями про рибальські успіхи.

- Були вчора з Сергієм Головачем на плесі. На п'явку три кілограми наловив. Густірки й окуні; один - так, мабуть, на півкіло потягнув. Ох, і брала! Не встигав закидати! Замість семи донок на три лише ловив! - хвалиться в понеділок Коля, а ми з Толиком Барикою тільки мовчимо, заздрячи і намагаючись зрозуміти, чи не надто сильно прибріхує Кото□к, бо з нього станеться.

Отак наслухаєшся до літніх канікул Миколиних оповідок, ясна річ, що з перебільшенням, бо хто ж не знає, яким він часом фантазером буває, але все одно - страшенно кортить і собі на плесі спробувати.

Тільки-но канікули почались, аж хтось звістку приніс: "Бере на плесах чехоня в проводку!", за кілька днів ще - "Підуст почав на черв'яка брати. Володя Гайдук повний кошик натоптав!" Хто тут втримається?

Їдемо всім кутком - чоловік шість чи сім, з галасом та сміхом. У кожного по одній лише легенькій вудці, а в торбині через плече - банка з черв'яками. Гамірна наша кавалькада через Філонів бродок, води в якому ще значно вище колін, прямує до Рокочівщини, але діставшись Десни, круто повертає вправо, проїжджає вздовж високих верб, які справжнім лісом відділяють ріку від луку, минає зліва одну прогалину з дорогою, залитою ще весняною водою і звертає лише в другу. Як і на бродку, нам доводиться знімати штани та двічі долати затоплені ще видолінки, якими під час повені струменить через вербняк деснянська вода, що не вмістилася в русло.

Плес майже весь під водою, яка, затопивши піщаний берег, доходить до самих кушів верболозу. Місцями вздовж берега між лозою та водою вузенькою смужкою вже піднялась ніжно-зелена травичка. Вона пестить наші босі ноги, мов найніжніший шовк і хоча деснянська вода о цій порі ще прохолодна, та думка про рибу змушує без вагань

зробити перший крок у воду. На прогрітій сонцем міліні повно річкових мідій. Коли вода почне швидко спадати, багато з них не встигне повернутись у рідне середовище і залишиться на березі на поживу воронам та крячкам. Розтягнувшись вздовж берега на добру сотню метрів, забрівши у воду вище колін та призвичаївшись тим часом до холодної води, ми поспішаємо швидше закинути вудки. Неспроста кожен вибирав вдома найлегшу, бо протримати в руці кілька годин підряд важке вудлище та ще й при цьому раз по раз його перекидаючи, для ще молодих хлоп'ячих м'язів справа не з легких.

На плесі вудка потрібна звичайна, а не деснянська, як для гатки. Тоненька волосінь, легенький поплавець, довгенький, спеціально під черв'яка, четвертого номера гачок – снасть проста, озерна, але іншої тут і не треба. Головне зараз – знайти потрібну глибину. Чехонь бере вище, ніж впівводи, часто – під поверхнею, як себель, а підуст любить ходити при самому дні. Воно й зрозуміло: в чехоні спина від хвоста до голови рівна, як струна, лише губи підняті вгору над лінією спини – хапає все, що пливе на поверхні; у підуста ж навпаки – ніс тупий, неначе обрубаний, а маленький рот прорізаний знизу, немов у акули, тому він тільки й може, що збирати корм із самого дна, попередньо порившись в піску своїм хрящуватим міцним носом.

Тож, почепивши на гачок черв'яка, закидаєш вудку вище по течії і вона несе наживку вниз. Ось вже поплавець навпроти тебе, ось минув і мандрує далі і далі, доки на вудці вистачає волосіні. Коли ж весь її вільний запас вибрано, течія починає піднімати гачок з наживкою та притоплювати поплавець. Пора перекидати! І знову все спочатку. Така вона – проводка. Тут не подрімаєш, встигай лише працювати.

...Холодненька вода; добре, хоч сонечко пече в спину, аж сорочку довелось зняти. Солов'їний чоловічий деснянський хор старається зо всіх сил аби догодити своїм половинкам, котрі в цей час висиджують пташенят в затишних кубелечках. Над повноводою Десною линуць натхненні до самозабуття нескінченні трелі, виверти та колінця. Кожен соліст намагається сповна віддатись своєму співові і він, змішуючись із, здавалось би, безладним співом інших, без ліку, маленьких співаків – щигликів, вільшанок, малинівок, очеретянок, зябликів, що несеться чи не з кожного куща верболозу, дивним чином набуває малозбагненної для людини природної гармонії.

Початок літа: лугове повітря до задушливого важке від пересиченості життями, що зародились, освячені життєдайним Духом Десни. Все, до чого долинув, доторкнувся, куди увійшов під час повені Дух Десни, росте, квітне, набирається сил, радіє життю і прагне будь-що втриматись на цьому світі. Лоза вкрилася молоденькими блискучими листочками, пустила навсибіч цьоголітні пагони, навіть тичка, ввіткнута ще торік в береговий пісок котримося із рибалок-доночників, яку, здавалось би, давно полишило життя, і та, виявляється, за зиму примудрилась пустити коріння і теж викинула з дивом уцілілої бруньки слабенький пагінчик. Якщо людина не стане їй на заваді, дивись, і закріпиться на новому місці лозовий кущик. Хтозна, як складеться його доля, швидше за все, одинака забере із собою прибутна, бо Десна не дозволяє верболозові за просто так переступати дозволені межі, або рибалка знову використає тичку за

призначенням, тільки вже на новому місці, але ж і винятки трапляються...

По краю кручі протилежного правого берега вже добре піднялись лугові трави. Понад самою кручею приглушено торохтить підвода. Дядько, на голові якого, незважаючи на спеку, красується темний картуз-восьмиклинка, підклавши оберемок торішнього ще сіна, напівлежить на возі, і, попустивши віжки, споглядає чарівну картину: вкрите молодого зеленню деснянське річище, перекинуте у Десну синє небо з ріденькими білими хмаринками, відбиток якого від подиху пустотливого вітерця раптом втрачає чіткі обриси; чи не чоту хлопчаків-рибалок, що, забрівши у воду, розтягнулися під лівим берегом на цілу сотню метрів і стьобають вудками поверхню води... Думається, мабуть, тому дядькові про минуле своє дитинство, коли і він отак міг, якщо заманеться, половити на Десні чехоню... Запряжена в підводу молода кобилка, поряд з якою вже вибрикує цибате та нескладне, народжене лише цієї весни, лошатко, заглядивши десь у лузі колгоспних коней, раптом подала грайливо голос і її дзвінке іржання розляглося над деснянською водою від Шпиля, що в Бирині, аж до Кози. У відповідь із глибини луку донеслось таке ж, тільки відстанню приглушене, протяжливе: "І-і-і-го-го-го!". Проторохкотіла підвода і над рікою знову чути лише пташиний невгамовний спів.

А тим часом чехоня вже пішла! Раз по раз то в одного, то в іншого ковзне по воді поплавець і тут же зникне з очей, щоб за якусь мить з'явитись над поверхнею на натягненій вже як струна волосіні. Кілька разів лише метнеться під водою в різні боки рибина і тут же вилітає, піднята рибалкою в повітря. Подивитись отак зі сторони – ого, яку рибу тягають хлопчаки! – ледь не з лікоть завдовжки. Тільки що там тієї чехоні – тріска тріскою: худюща, живіт біля голови аж гострий, порізатись, здається, можна. Зате виглядає чималою, на сонці ясным сріблом відливає, на гачку вертка, крутяча, зривається часто, то в одного, то в іншого впаде у воду біля самих ніг – дарма! Ніхто не переймається – зараз наступна клює. Вхопиш таку в руку, відчепиш з гачка, покладеш у торбину, а рука – вся в сріблястій малесенькій лусці, котра надто вже слабо тримається на рибині. Але ж зате яке задоволення! Ех, якби отак завжди риба брала! І не чехоня, а лящі... Мабуть, колись, дуже давно, саме так і було. Пожити б у ті часи, тільки щоб снасті були сучасні: волосінь німецька триколірна, а не плетена з кінського хвоста, київські ковані гачки на горох, п'ятого номера...

Весело отак, компанією, рибалити на Десні. Тим паче, коли клює. В когось банка з черв'яками впала у воду – сміх. Хтось смішне щось промовив – вибух сміху. Як кльов добрий, такий, як оце сьогодні, то й заздрощів ні в кого немає, і настрій – кращого не буває.

Більшає і більшає в торбині риби, інколи вона і до води починає діставати під вагою здобичі. Та й час вже обідній – он як високо сонце піднялось, пора й додому. То в одного, то в іншого закінчуються черви, і слава Богові, бо їсти ж хочеться! Тож, полишивши нарешті вудки, починаємо купатись, незважаючи на ще холодну воду. Був би сам – не наважився, а за компанію... Та все ж довго не витримує ніхто і ми, посинівши від холоду, тремтячи та клацаючи зубами, намагаємось якомога швидше

вдягнутись. Нарешті вся компанія знову так само гамірно, немов яка згряя граків, рушає. Додому завжди чомусь їхати швидше, аніж з дому, тому незчувшись і коли за перегуками та обміном враженнями від вдалої риболовлі, опиняємось перед рідними хвіртками.

Куди стільки риби – кілька десятків кістлявої чехоні? Баба півдесятка відкладає на юшку, а решта просолюється в погребі під гнітом – і вже за два дні, нанизана за хвости, щоб сіль стікала в голову, а не навпаки, вивішується на сонечко, – в'ялється. А десть за тиждень, як захочеться солоненького, знімеш одну зі шворки, знайдеш у грядці молоденького зеленого, ніжинського сорту, огірка, відріжеш шматок сірого хліба, зубами біля хвоста надгризеш шкірку і, зідравши її разом із лускою, побачиш напівпрозору під сонцем, пров'ялену риб'ячу плоть. Віддереш із спини, вище хвилястої бокової лінії, довгу смужку солонинки, огірочком захрумтиш, – незчувшись і коли, з'їси з апетитом всю рибину.

... Ві́тряне видалось нині літо. Котрий вже день із самого ранку дме і дме то з півдня, то зі сходу, крутить по дорозі вихори пилуки, хитає дерева, а на Панському і Коноплянці від цього вітру вже сторчака попіднімалось із води зелене латаття та так і залишилось, звикнувши до цього незручного і неприродного для себе становища. Нема навіть бажання їхати на озеро – вітер гонить таку хвилю, що або поплавця до пуття на ній не розгледити, або занесе снасть у водянні хащі і жилку там заплутає.

А плес все зринає в пам'яті, манить до себе іншою спокусою – половити на донки. Донкам ніякий вітер не заважає. Нарешті, через кілька днів обговорень та планувань, компанію охоче складає Толя. Донка – снасть проста у виготовленні. Придбаний у магазині "Спорттовари" стометровий моток волосіні нуль шість десятих міліметра ділиться по довжині навпіл. У вологому піску за допомогою столової ложки видавлюється форма майбутнього грузила, в яку виливається розплавлений на керогазі свинець. Ввіткнуті в форму по обом її краям тоненькі палички утворюють у грузилі два отвори. На кінці волосіні зав'язується сантиметрів з десять завдовжки петля, за допомогою якої, через отвір на своєму вужчому краї, і кріпиться грузило. Відступивши від грузила метрів зо два, на основній волосіні, з проміжком десть півтора метри прив'язуються два чи три повідці з гачками. Залишається через вільну дірку в грузилі прив'язати недовгу, з півметра, міцну шворку із невеликою паличкою на кінці і снасть готова.

Додавши до чотирьох донок ще й знайдені у комірчині три батькові перемети, виготовлені з міцного капронового шнура, на десять гачків кожен, та накопавши півлітрову банку черв'яків, складаю все це господарство в кошик, який одразу ж виявляється замалим: снасті та харчі ще якось вмістились, а рибу ж куди подіти, якщо кльов буде? Доводиться замінити кошика, випросивши у баби рогозяного, з котрим вона полюбляє ходити на базар.

Толя прибуває вчасно, як і домовлялись, хоча і в нього була та ж проблема. Та нічого, тепер вперед! І ми, десятки вже разів їждженою дорогою, рушаємо до Десни. Звична, люба серцю картина ранішнього луку постає перед нашими очима, варто

лише перетнути оту межу, що відділяє його від Коропа. В якусь мить все змінюється: інші запахи, сильніші, свіжіші, одним словом, – лугові; інші звуки – не приглушені тиснявою вулиць; інший простір – не обмежений парканами та будинками, в який ми раптом влітаємо на повному ході наших велосипедів. Воля! Ми не просто їдемо – мчимо щодуху. Чому? А хто зна, чому. Можливо, тому, що вдох і в кожного прокинувся дух змагання; можливо, тому, що молода сила, яка нарастає в тілі і постійно шукає виходу, штовхає нас вперед. Не надто роззираючись навкруги, сповнені однієї мети – якомога швидше дістатись Десни, ми мчимо рідним лугом, немов на велокросі. Висохли вже лугові стежки і навіть у вербняку, перед плесом, видолінки, які ще днів двадцять назад були у воді, нині майже просохли і ми долаємо їх на велосипедах.

Биринський плес, хоча вже і шоста ранку, сьогодні, на наше щастя, вільний – нема жодного рибалки. На плесу не те, що в кручі – на кількасот метрів простір! Ходи собі, розмовляй, скільки заманеться, навіть, коли час видасться, поплавати можна, а позагоряти – так просто обов'язково потрібно, бо під таким сонцем хіба ж можливо проходити півдня одягненим? По́том зійдеш. А коли захочеться їсти так, що несила буде терпіти далі – насмажимо сала. Ох, і смачне ж виходить те сало на лузі, вдома жодного разу не вдавалось скуштувати нічого подібного. Як каже дід – "об'їдіння"! І все це – поміж ділом. Ти собі розважаєшся, а риба бере, а риба бере...

Велосипеди, аби вони не пеклись на сонці, бо ще й камери в колесах полопаються, ховаємо під куші верболозу, вирізаємо кілька лозових тичок на додачу до тих, що вже стоять, ввіткнені в пісок нашими попередниками по всьому березі, та й починаємо готуватись.

Щоб закинути донку, а тим більше, перемет, потрібно спочатку, розмотавши з мотовильця волосінь, акуратно розкласти її на прибережному піску, аби при закиданні вона не сплуталась, а далі вже на кожен гачок наживити черв'яка і лише тоді братись до закидання. Не одазу виходить пожбурити грузило на півсотні метрів та ще й туди, куди треба. Пропустивши прив'язаний до грузила шнурок між середнім та вказівним пальцями правої руки, утримуючи таким чином грузило за коротеньку паличку на кінці шнурка, починаєш розгойдувати свинцеву ложку вперед-назад з тим, аби, прилаштувавшись та намітивши поглядом місце на воді, куди потрібно поцілити, в момент, коли відчуваєш: "Пора!" з усього розмаху послати грузило вперед і вгору. Ти навіть встигаєш, доки воно летить, відстежити і траєкторію його польоту, і кинути погляд на волосінь, котра втікає з берега, точно повторюючи шлях грузила і навіть відчувати ще до того, як воно впаде у воду, вдалим чи ні виявився кидок.

– Ба-бах! – неначе кілограмова шука скинулась посеред Десни. Дарма, що в свинцевій ложці мало не сто грамів, – ріка одразу підхоплює донку і снасть зносить течією так, що кут між берегом і натягнуною, як струна волосінню донки становить хіба що градусів сорок п'ять, а, зазвичай, і того менше. От і виходить: добре, якщо метрів за тридцять від берега лягли на дно твої повідці з гачками.

– Ба-бах! – Толя пожбурич чергову свою снасть.

– Ба-бах! Ба-бах! – мало не годину триває така канонада. Хто б оце в кручі дозволив

собі так шуміти? А на плесу можна. Доки позакидав всі свої снасті, вже потрібно першу донку перевіряти. Одразу ж оком кидь по своїх тичках: чи бува, не гне котру з них велика рибина? Ні, не гне поки що... А що ж у нас тут? І, взявши біля самої тички двома пальцями волосінь, намагаєшся почути, що там діється, на іншому кінці.

Щось, начебто, є... Смик! – коротко і різко робиш підсічку і починаєш витягати донку, не забуваючи акуратно викладати на піску волосінь. Десь там тягнеться по дну, здіймаючи хмарки річкового мулу, моє грузило. Здається, все-таки є. Точно, густірочка з мою долоню завбільшки, – на почин. І нарвавши в кошик шовковистої травички, поселяю туди свою здобич.

Тепер все спочатку: почепивши на гачки свіжу наживку, знову з розгону посилаю грузило аж ген туди, на середину.

– Ба-бах! – ех, тиші жаль; оце посидіти б он там, на протилежному березі, над обмутом з вудкою, підманюючи лящів.

До переметів доходить черга. Їх течія взагалі знесла мало не в берег. З якого б це дива? Покумекавши так і сяк, приходжу до висновку, що винен товстий і легкий капроновий шнур, з якого вони зроблені. Мабуть, саме через цей шнур їх так сильно зносить течія і, певно, саме тому вони й припадали пилом, як нікому непотрібні, в комірчині. А я ж покладав на батькові перемети такі великі надії! Ще б пак: цілих тридцять гачків, вчетверо більше, ніж на всіх моїх донках, разом взятих. Побачимо, що тут у нас...

Ти диви! Вже на першому ж гачку щось мотається із сторони в сторону. І на другому! І ще! Хай йому грець: носирі. Йорж-носир, дивна рибка, набагато, зазвичай, більший від свого родича – бобира, продовгуватий, смугастий, тулубом трохи схожий на судачка, головою – на щупеля, тільки рота Бог прорізав йому зовсім маленького, мабуть, через його ненажерливість; такий же колючий, як і його братик, але хоч більший від нього. Тільки й користі від колючого племені, що юшка з носирів чи не найсмачніша, та що чималеньких і підсмажити не гріх – кісток немає і на смак солодкі.

На трьох переметах на тридцяти гачках сиділо майже два десятки носирів. "А що ти хочеш, – міркую сам про себе, – гачки під берегом на чистому пісочку лежать. Носир любить, коли дно піщане та хрящувате".

Нехай вже й носирі будуть – все ж риба. Провозившись із трьома переметами мало не годину, берусь перевіряти донки, не забуваючи поглядати в бік Толі – що там у нього? Чи не тягне, бува, ляща? Та ні, такий же дріб'язок, як і в мене. Все ж таки, взявшись пальцями за волосінь однієї з донок, відчуваю одразу, як хтось посмикує мою снасть: є! Без поспіху вибираючи її з води, аби здобич передчасно не зірвалась, гадаю: що ж за рибина потрапила до мене на гачок? Вже зовсім близько від берега, на міліні, блиснуло щось на сонці яскравим сріблом, метнулось в сторону, потім скинулось на поверхні якось по-особливому, без великого шуму, зате дрібні бризки віялом сяйнули в променях вранішнього сонця і нарешті стало видно – чехоня. Бач, хоч і живе під самою поверхнею, а все ж інколи і з дна бере. Нехай і ваги в тій чехоні хіба що з двісті грамів, а однак приємно – на вигляд риба велика, довга.

Незрозуміло, майже по-дикунському вигукує Толя і, глянувши в його бік, я одразу бачу – щось велике взяло на його донку. Толя поволі вибирає волосінь, в мене аж під ложечкою засмоктало: невже лящ?! Коли ж це, навіть мені звідси видно, послабла враз волосінь на донці, Толя, по інерції, ще двічі перебравши руками, розуміє раптом, що сталось непоправне і з його вуст виривається гірке:

– Ай! – і згодом, до мене:

– Бачив?!

Стандартне рибальське запитання в таких випадках. Бачив.

Якогома швидше витягнувши з води снасть, Толя із гіркотою в голосі каже:

– Шука була. Гачка відкусила. А я думаю, чого б це, начебто і легко донка йшла, а потім враз – як упреться щось! Взяла на ходу... В тебе запасні гачки є?

На Десні без пригод жодного ранку не обходиться. Така вона, риболовля: як не одне цікаве побачиш, так інше, то одна пригода з тобою станеться, то кілька за один ранок. Друзям розповідати – на все життя вистачить. Ото надивившись різного і плетуть рибалки-фантазери всілякі небувальщини: хто не чув ніколи – ладен вуха розвісити, а досвідчений рибалка тільки всміхнеться про себе: ач, яке вигадав! Брехунець ти, хлопче!

Добре, що зараз у Толі свідок є – я. А згадати, як торік ми з батьком на Козі шуку спіймали: теж чиюсь донку вхопила, та ще й з грузилом-ложкою...

Ранок в день непомітно перейшов і вітер на деснянському просторі розходився не на жарт: хвиля плюскотить об піщаний берег, вимиваючи в ньому уріз, аж піна утворилась на воді. Подивившись на ці урізи і одразу ж видно, як, поробивши в пологому піщаному березі ряд сходинок, спадала деснянська вода – по десять-п'ятнадцять сантиметрів щодня. Поверхня ріки, вкрита хвилями, мерехтить проти сонця, інколи аж дивитись боляче. І хоча на небі повно маленьких білих хмаринок, проте сонце палить на відкритому місці на повну силу і якби не сильний вітер, нам, мабуть, було б важко витримати таку спеку.

Крім звичайного деснянського дріб'язку не вдалося нам ще сьогодні нічого путнього спіймати і я із заздністю поглядаю на кручу протилежного берега. Звідси вона видається мені такою привабливою: і глибокою – бач, який он там крутий, прямовисний берег, і безлюдною – жодного рибалки за ранок не побачив, а значить, і риба там нелякана; і багатообіцяючою – був би оце в нас з батьком човен... Та і взагалі, не подобається мені на донки ловити: ходиш і ходиш по березі, вгору ніколи глянути, тільки те й знаєш, що черви на гачок насаджувати та постійно руки після них мити. А як поглянути на це з іншого боку, то все одно, за такого вітру тільки так і можна зараз рибу ловити. Хіба ж краще було б просто сидіти вдома, чекаючи з моря погоди?

Сонце вже так припікає, що тільки держись, добре хоч, що сильний вітер здуває цю спеку з твоєї шкіри, бо тут же й сховатись ніколи: все ходиш та й ходиш... Ні, що не кажи, а в гатці краще: навіть коли не клює, сидиш собі, на всі боки роздивляєшся, а головне – поплавця на донці немає і ти всієї краси отієї миті, коли риба бере, на донці не бачиш. Та й тягнути рибу вудкою куди цікавіше: ти сюди, а вона туди...

Згадавши дідову, завчену мною розповідь, я посміхаюсь про себе: "Я сюди, а вона – туди..."

- Дивись! – гукає до мене Толя.

Ой, лихо! Гне аж до води тичку на одній із моїх донок! Немов підслухала ріка дідове: "Я сюди, а вона туди..." та й вирішила винагородити мене нарешті, щоб не розлюбив, бува, приїздити до неї в гості. Я зриваюся з місця, не біжу, а лечу до тієї донки і серце мало не вискочить у мене з грудей, стукає, рветься на волю десь під самим горлом.

Рвучко хапаю волосінь, з розгону підсікаю на себе і відчуваю, що щось не так там, в деснянській глибині, не по-справжньому, і той сильний опір – він неживий, тягнеться снасть, але поволі, а волосінь під вітром аж бринить і хоча й товста, та все ж витягти одним махом не вийде. Корч... Куди подінешся – мусиш тепер тягнути його на берег, аби відчепити. Я починаю повільно, навіть з натугою, підтягувати того корча до берега, навіть не звертаючи, з досади, уваги на запитання Толі: "Ну що там у тебе?".

Хоча й наближається поволі підступна корчака до берега, але, в той же час, і зноситься течією все більше донизу, аж доки я не помічаю, що вона вже й наступну донку взяла у свій полон: волосінь на ній послабла і зовсім лягла на воду. Нарешті мені все ж вдається підтягнути до берега здоровенну, чорну, в мою руку завтовшки, кількадеметрову гілляку, котра мандрувала здалеку кудись при самому дні, аж поки не втрапила на мою донку.

Промучившись чи не з годину, доки тягнув того корча, розплутував снасті, перечіпляв черви та знову закидав донки, я зовсім розчаровуюсь в такій ловлі. Тільки й того, що разом із корчем витягнулись дві густірки і одна – така, що будь-кому не сором показати, але все одно, нехай Коля Коток і надалі ловить на свої донки, а я вже краще в гатці посиджу...

Нарешті нам так схотілось поїсти та хоч трохи прохолонуту, що покинувши снасті напризволяще, ми ховаємось у рятівному затінку високих кущів червоної лози, розводимо на галявинці багаття та беремось смажити сало. Нанизані на обчищені від кори і плоско застругані вербові палички шматки сала апетитно шкварчать на вогні, жир із них капає прямо в багаття і раз по раз ми прибираємо сало, аби підставити під нього хліб: не можна ж отак просто втрачати смакоту. Така страва готується швидко, а тут ще й голод бере своє, тож за кілька хвилин ми вже ласуємо смаженим салом із молодого редискою. Ох же ж і апетит біля води – вовка з'їв би! Навіть пісок, який невідомо звідки взявся на салі і тепер потріскує на зубах, анітрохи його не псує – виявляється, так навіть смачніше!

Втамувавши голод, ми розморено лежимо на моріжку і йти на сонце вже немає жодного бажання. Ліниво теревенимо, ні, навіть не теревенимо, а так, перемовляємось зрідка ні про що, аби не мовчати, аж доки комусь в голову не приходить ідея повитягати геть ці донки та скупатись.

Окрилені такою гарною задумкою, ми швиденько (хто б міг подумати!) даємо лад снастям, складаємо їх у кошики і – в воду! Ось він, порятунок від спеки! Ти з розгону

пірнаєш, під водою навколо твого тіла одразу жебонить, аж гуде, безліч повітряних пухирців, потім настає тиша, в якій ти гребеш, що є сили, на обидва боки руками, намагаючись втриматись біля дна, відчуваєш, як течія зносить тебе вниз; прохолода води обгортає тіло неймовірним блаженством, а коли легеням зовсім бракує кисню – кілька сильних гребків вгору і ось твоя голова над водою, а рот хапає рятівне повітря. Прохолода! Ти ще відхекуєшся, а течія лагідно зносить тебе вниз, аби лише ти тримався на поверхні. Можна вийти на берег і повернутись на те місце, звідки пірнав, сушею, а можна – позмагатись із течією. А ну ж! І ми завзято, щосили, замахавшись гребемось проти течії. Непросто змагатись із Десною – берег майже стоїть на місці. Якби отак потренуватись з рікою щодня протягом літа – хоч на світові змагання з плавання відправляйся. Х-ху! Захекані до знемоги, ми повертаємо до берега, виходимо з води хоч і знесилені, але підтягнені, кожен м'яз напружений; від плавання тіло неначе тугішим стало і прохолода проникла глибоко під шкіру, бадьорить і радує свіжістю; ми падаємо в гарячий пісок і від цього контрасту отримуємо ще одну порцію задоволення.

Воля! В торбі, перекладена молодю травичкою, лежить спіймана тобою риба, – підтверджене перед Природою право на сити вечерю; приготований власноруч невигадлиивий, але, як ніколи, смачний, обід надовго вгамував почуття голоду; спека після купання вже не докучає: жодних турбот у твоїй голові. Що ще потрібно людині для щастя, коли в неї нічого не болить і вона нікому нічого не винна?

Минають роки, десятиліття, а ти, коли часом дивишся на протилежний деснянський берег і бачиш там безлюдний плес з його чистим, перемитим пісочком, густими хащами верболозу, що міниться під сонцем всіма відтінками зеленого, білу чаплю, яка, видивляючись собі здобич, повільно мандрує по коліна в чистій, спокійній, як дзеркало, воді, – із щемом вкотре думаєш – он вона, воля, недосяжна мрія сучасної заклопотаної людини, обтяженої вигаданими і не вигаданими тягарями та обов'язками.

А тут, чи не вперше у житті, ти робиш і свій вибір: плес чи круча, спокій чи рух, мілководдя і простір чи глибина і обмеження, і неважливо, що саме на цей вибір впливає – твій темперамент, твоє внутрішнє бачення Краси, чи щось іще, про що можна сказати: "лягло на душу". Суттєво інше: цей вибір визначить усе твоє подальше життя у деснянськiм світі, та й не лише у деснянськiм.

Журавльове.

Варто лише людині обзвичаїтись, роздивитись на новому місці, як їй вже кортить знати: а що там, – далі? Рокочівщина гарне місце: затишне, своє, майже домашнє. Першу половину літа тут завжди стояла наша пасіка і дорогу до неї я вже вивчив, як свої п'ять пальців.

Рокочівщина для мене, малого рибалки, була, як колиска, мов гніздечко ремеза для його пташеняти, відома вся – від лози нижче биринського плесу і до Перегатів. То лише спочатку видавалась вона мені неосяжною, немов світ, але ж тепер я знаю – за півгодини можна пройти її з кінця в кінець, та й то, не поспішаючи, нога за ногою. Навіть ті верби, які видались мені колись непрохідним лісом, повним звірів, насправді

ростуть не такою вже й широкою смугою лише вздовж биринського плесу; тепер мені анітрохи не буде страшно і одному пройти вербові хащі з кінця в кінець. От Десна – вона дійсно безкрая, мабуть, і життя не вистачило б на те, щоб пройти її від витоків до гирла, ну, звісно, зупиняючись на кожному придатному для вдалої риболовлі місці, аби посидіти кілька годин в надії на рибальське щастя.

Луг вже не лякає мене своїм безмежжям. Хоча він помережаний стежками-доріжками, немов лабіринтом, проте, я вже знаю, що майже кожна з них рано чи пізно приведе до Десни. Поїдеш попід лісом, понад Панським, мимо маслозаводу, мимо Ставу – і, пройшовши через кладку біля його заболоченої вершини, потрапиш в Тетєрину лозу; через Плавучий міст мимо Виті, через Лису гору – дістанешся Мальцевої пристані, Карасівки, Здрастуй і прощай та Бирина; через Михайлівку, мимо Коноплянки та Човника, перебрівши Філонів бродок, опинишся в Рокочівщині; якщо ж їхати мимо риботинської ферми, тоді, оминаючи Харчиху та Короп, залишаючи зліва Острів, перебравшись через вузький влітку потічок Станків, виберешся на вкату велосипедами лугову стежку, котра забирає трохи ліворуч. Пропустивши поворот із цієї стежки вправо, по якому мимо Старої Десни не так вже й далеко до Рокочівщини, неодмінно потрапиш понад зарослою верболозом деснянською забокою до Журавльового.

Журавльове – урочище особливе, мало не останній луговий прихисток для дичини – звірів та птаства. Хіба що Тетєрина лоза, з порослим здоровенними вербами та осоками, переритим рівчаками лугом, може посперечатись із Журавльовим у своїй дикості.

Колись дуже й дуже давно Десна тут, звиваючись руслом немов змія, робила відразу три петлі: прямуючи в одному напрямку, раптом круто розверталась і текла в протилежному, приходячи майже на те ж саме місце, звідки брала початок утворена таким чином петля. Виходило щось на зразок півострова з вузьким перешийком і це відбувалось тричі підряд.

... Василь Кирилович, наш директор школи, сам деснянський рибалка, викладаючи нам географію, коли дійшла мова до річок, немов перемінився, аж помолодшав:

– Ану, кажіть, хто з вас на Десні рибу ловить? О-о, бачу, багатенько, майже всі хлопці... Що, і Оля Журавель? Ну да, батько ж рибалка.. Кого ж мені сьогодні спитати? – і спіймавши мій погляд, кивком голови в сторону дошки запрошує:

– Ну, давай... Пасіку ще ставите в Рокочівщині?

– Торік продали, Василю Кириловичу... – в моєму голосі невідомий смуток.

– Ну, все одно, розкажи нам, як утворилась Стара Десна?

"Та... Що це за питання?"

– Десна петлю свою перерізала, спрямила русло, а з петлі потім озеро утворилось.

– Добре, молодець.

– І Острів так само утворився, – демонструю я свої знання лугу.

– О! Правильно! А от тепер мені скажи, чому саме в сторону Коропа ці дві петлі відійшли, а не за Десною опинились, га? Чому вона тоді Журавльове чи Здрастуй і

прощай не перерізала? От питаннячко!

Я тільки й можу, що з притиском видихнути із себе повітря. Юрко Прокопович з другої парти, зтуливши докупи обидві долоні, так, що вийшло щось на зразок кулі, відчайдушно мені підказує, похитуючи "кулю" із сторони в сторону: "Вісь..., місяць..."

Нічого не дібравши, я вирішую виборсуватись самотужки:

- Ну, там... берег було легше розмити...

- А ти на минулому уроці був?

- Ні, я хворів...

- Ото ж бо й воно. Добре, сідай, не буду тебе мучити. Ну, давай, відповідай, раз підказував, - Василь Кирилович киває головою в бік Юрка.

- Місяць через певний великий проміжок часу змінює своє положення відносно осі Землі. Коли цей кут зменшується, в річках, які течуть у напрямку паралелей, як наша Десна, більше підмивається правий берег, а коли кут збільшується - тоді ріжеться лівий берег, бо це так впливає на воду його сила тяжіння. І ще на морях через цю дію Місяця бувають припливи і відливи.

- Сідай, молодець! Запам'ятайте, хлопці, як тільки Місяць змінить ще раз кут свого нахилу до осі Землі, так колись Десна і переріже свою петлю на Здрастуй і прощай і до Оболоння відійде стариця - озеро утвориться. З часом і в Журавльовому Десна отой перешийок між своїм річищем і Островом забере і піде вона по старому новому руслу - через Острів...

Журавльове - особливе урочище. Як в'їжджаєш в нього - позаду в тебе залишається Стара Десна, а лівіше від неї - довга смужка озера Короп, що теж колись було річкою; по ліву руку - Острів, по праву - деснянська забока, залишки старого русла, береги якої, так само, як і більша частина тутешньої кручі, густо заросли верболозом і через це в Журавльове потрапляєш неначе в гузир жака: тут лише один вхід і вийти сушею десь в іншому місці, перейти до другого урочища можливості немає. Стежка понад кручею, спочатку глинистою, а чим далі вниз по течії, тим більше супіщаною, через хаші червоної лози вперемішку з крушиною, диною смородиною та ожиною, виводить на деснянський глибокий плес з високим, білого піску, берегом. На цьому місці Десна круто повертає вліво. Раніше з цього місця починалася ще одна, третя петля. Коли її ріка перерізала - утворився Острів.

Після Рокочівщини Журавльове видається диким місцем. Не в дивину побачити тут сліди козулі на піску, або й зустріти її саму серед хаші червоної лози. Угледівши рибалку раніше, ніж він помітить її, вона кидається геть, не розбираючи дороги, з великим тріском та шумом продираючись крізь кущі. Від несподіванки рибалка аж здригнеться, а потім лише посміхнеться вдоволено: є ще, слава Богові, дичина на лузі, не всю винищили охочі перестріляти все живе мисливці. Коли тут немає рибалок, сімейство видр влаштовує на крутому суглинистому березі ковзанку, з розгону злітаючи по ній на животі прямо у воду. Після цих розваг на кручі залишається вигладжена до блиску мокра широка смуга. Ближче до осені ласки, не дуже й побоюючись рибалок, влаштовують полювання на лугових мишей, а білі й сірі чаплі все

літо бродять під протилежним берегом, чатуючи на зелених жаб та риб'ячу молодь.

...Я відкриваю очі і з жахом розумію – проспав! Надворі білий день, за стіною мати торохтить каструлями, готуючи сніданок... Як це сталося? Я ж почув дзвінок будильника, але одразу не встав, вирішив хвилин п'ять подрімати, і на тобі... Це все гуґльки, правду мама каже, що потрібно одному Богові молитись: або рибу ловити, або...

Зиркнувши на годинник, – ой, леле! – пів-на п'яту, – вмить вдягаюсь та підскакую до мами:

– Чому ж мене не збудили? А батько де?

– Батько сам поїхав, казав, що місце тобі триматиме. А ти ж прийшов, мабуть, о першій ночі, тож пожаліли тебе, не стали будити, бо ще заснеш там у гатці та в Десну впадеш. Поїж, не їдь голодний! – це вже навздогін.

"Пожаліли!" Але й ображатись немає на кого – хіба що на самого себе: вчора ввечері Сашко Помпа виніс гітару, тож наша хлоп'яча компанія засиділась аж запівніч.

З'ївши нашвидкоруч пару котлет та запивши молоком, вдягаю на плечі рюкзак, бо тепер вже не з кошиком їжджу на Десну, а як справжній рибалка – із рюкзаком, вилітаю з хати, хапаю велосипед з прив'язаними до нього ще звечора вудками і – за хвіртку. Ліва нога на педаль, поштовх правою – доки велосипед котиться, перекидаю ногу через раму, сам в сідло і гайда!

Гарна штука – велосипед. Розганяючи залишки сну, щосили тисну на педалі – будинки тільки миготять перед очима: ось я вже й на Михайлівці і по обочині бруківки жму наліво, до автопарку; звернувши за ним направо, з гори, тримаючись стежки, аби не загрузнути в глибокому, розтовченому колесами колгоспних машин, піску, вилітаю на луг, весь щільно вкритий молочно-білим туманом.

Початок серпня. Прохолодними стали ночі, тумани зранку криють луг: маківка літа за плечима, для рибалок золота пора настає – риба починає нагулювати жир на зиму, клює частіше та сміливіше.

Туман густезний. Потрібно добре пильнувати, аби вчасно звернути куди слід – луг весь помережаний рибальськими стежками, на Козацькому не звернеш вчасно лівіше – потрапиш до Коноплянки, не приймеш біля Коропа вправо – замість Журавльового опинишся у риботинській кручі.

Ось ліворуч загелготіли з туману гуси – значить уже Харчиха, гарне озеро: хіба ж такі окуні на п'явку беруть! Ось уже й Козацьке, колись, розповідав батько, козаків наділяли тут сіножатями. Виїжджені автомобілями колії розходяться направо й наліво, а вперед веде лише вузенька, вкатана до стану асфальту, стежка. З неї вже не зіб'єшся, вона виведе до Коропа, а там вже й Станки, а за ними – Журавльове.

Двадцять хвилин на шосту, у Коропі сонце давно піднялося над горизонтом, бадьорить і сповнює оптимізмом кожного, хто о цій порі вже на ногах, а тут, на лузі – туман... Добре змащений велосипед не скрипне, лише шини тихенько шурхотять по вкатаній луговій стежці. Якась сіра купка намалювалась попереду і лише за два-три метри стає зрозуміло, що це заєць. Усівшись на стежці перепочити, бо мабуть, і йому

дошкулила густа роса, він помічає мене в останню мить і кидається з місця кількадеметровим стрибком не в росяну отаву, а далі по стежці: " Хай тобі морока! Такий туман... Де він взявся на мою голову, ледь не переїхав" – певно, в зайця саме такими були перші думки. Почкурів вухатий і сліду не залишилось, а мені – втіха та розвага.

Аж ось нарешті стає помітно, як почав слабшати туман: на сході він видається вже рожевуватим. Стежка забирає лівіше, тягнеться понад високим берегом Коропа і крізь послабллий туман вже можна побачити, як сильно заростає озеро різаком. Тут луг вже не такий рівний, стежка то спускається у вибалок, то піднімається нагору, потім знову опускається. Я скочуюсь в останній, найбільший вибалок, із розгону вилітаю на його протилежний схил і раптом, – оце так диво! – немов чарівник махнув своєю магичною паличкою: туман миттєво впав на траву. Неначе невагомі лаштунки м'яко опустилися з неба на землю і одразу відкрилась чиста серпнева блакить над головою, яскраве сонечко десь там, над сосновим лісом, осяяний ним луг із розкиданими по зеленій скатертині скирдами та стогами – знайома кожному рибалці вранішня картина погожого серпневого дня...

Перебравшись через вузький рівчак Станків, за якихось три хвилини я вже веду велосипеда понад деснянською кручею, шукаючи поглядом батька. В Журавльовому у нас немає своєї гатки, тож кожного разу доводиться шукати вільне місце.

Тиша... Жодна гілочка, жоден листочок не ворухнеться; залишки туману срібляться сльозинками на кінчиках зеленого ще листя, стовбури верболозу набули темнішого, ніж звичайно, відтінку, попід кручею на воді лежить густа ще вранішня тінь, лише плес на протилежному березі золотиться під сонячним промінням та кінець кручі перед поворотом, нижче по течії, весь осяяний сонцем. Поверхня ріки немов скляна: як у велетенському дзеркалі відбивається в ній небо, навислі над водою кущі червоного верболозу і навіть земснаряд, що став на якорі нижче по течії, не псує цієї ідилії – завмер, жодного поруху на ньому, жодного звуку. Як придивитися з висоти кручі, – лише течія мережить гладь води одвічним, але неповторним, щомиттєво різним візерунком та легенькі випари піднімаються над водою, як наслідок прохолодної серпневої ночі, що минула.

Аби не злякати Тишу, не порушити цю красу чужим, нетутешнім звуком, боячись гупнути черевиком, чи брязнути педалями велосипеда, я веду його, притримуючи за сідло, аби він не підстрибував на корінні, що випинається з піщаного ґрунту впоперек стежки.

Рибалки, що сидять по гатках, зосереджено дивляться на поплавці, тримаючи праву руку над вудками, аби вчасно підсікти, і видно, що для них зараз не існує нічого, окрім своїх поплавців.

Ранок на Десні. Найчарівніша пора, коли одного разу вистачає, аби зрозуміти, що в цю ріку неможливо не закохатися з першого ж погляду, завмерти, розкривши назустріч їй свою душу, і дивитись, дивитись, дивитись...

Батько сидить по сусідству з Михайлом Жуковим, – це його ми колись, як я вперше їхав на Десну, зустріли на Михайлівці. Він сам із Росії, та по війні, одружившись,

знайшов свою долю в Коропі. Прилаштувавши обабіч стежки велосипед, я обережно підходжу до краю кручі і лише визируючи з-за куща червоної лози, стиха запитую батька:

- Ну що, клює?

Моє запитання не застало його зненацька; очевидно, він помітив мене, ще коли я йшов стежкою понад кручею. Тож мовчки ствердно кивнувши головою, та не відриваючи очей від поплавців, він показує рукою вниз по течії:

- Он там за кущем сідай, тримаю тобі місце.

- Щось впіймав? - не вгамовуюсь я.

Та батько не встигає відповісти. Згори, з висоти кручі, мені видно, як поплавець на батьковій вудці рвучко зникає з поверхні і я бачу його хід у товщі води, батько вчасно підсікає і вудка одразу згинається та починає пружинити в такт ривкам риби. Хто з рибалок не знає того азарту, що охоплює твоє єство при спостереженні за такою картиною?

Рибина відчайдушно бореться за свою свободу, з розгону намагаючись звільнитись від рибальського гачка, але кожного разу пружна сила вудки зводить нанівець її зусилля, змушує поступатись, потроху підтягуючи до поверхні. Ось уже половина довжини волосіні знаходиться над водою, ось згори видно, як у товщі води зблиснуло сріблясте тіло чималої здобичі і за якусь хвилину червоноперий в'язь вже ріже поверхню своїм спинним плавцем в останній надії пірнути на рятивну глибину. Він вже майже досягає воя, коли вправним, непомітним рухом руки батько ледь-ледь піднімає вудку і рибина, витративши на цю боротьбу останні сили, перекидається через себе назад і, ковтнувши повітря, враз завмирає нерухомо і вже безсило та покійно тягнеться з піднятою над водою головою до берега, щоб за кілька секунд втрапити у заздалегідь підставлену підсаку.

Опинившись у піднятій над водою сітці, він знову починає борсатись. Запізно. Гарний півкілограмовий красень із сріблястими боками, темно-сірою спиною та яскраво-червоними плавцями скоро опиняється в батьковому кошику.

Чому ж оце я стою, роззявивши рота? Час іде!

Мене мов вітром здуло. Кинувшись до велосипеда, гарячково відв'язую від рами свої вудки і пригинаючись, немов солдат на передовій під обстрілом, переставляючи ноги при самій землі, аби не гупати черевиками, наближаюсь до свого місця. Воно починає подобатися мені з першого погляду. Круча тут напівпіщана-напівглиниста, весняна вода легко підмила берег і він осунувся вниз разом із кущем верболозу, котрий при цьому переселився до самої води і, купаючи у ній своє гілля, утворив таку собі природну гатку, враз уповільнивши течію, змусивши її закрутити добрячого воя та вибрати в піщаному дні нижче куща глибоченьку ямку. Деснянські рибалки такі місця зазвичай прозивають "обмутками". Великі ями, такі, як на Козі чи биринському Шпилі - то обмути, а на маленькі, такі, як оцей, кажуть лагідно: обмукот.

Видно, що тут частенько посиджують: біля води втоптаний пісок, вище - видовбаний у березі "припічок" із невеличким оберемком сіна. Це місце для сидіння.

Де-не-де трапляються на очі висохла на сонці до синюватого відтінку луска та зерна пареної пшениці, що розгубилися з рибальської торбинки: словом, всі прикмети гарного насидженого місця.

Як не хочеться мені поспішити, але я поволі, без різких рухів, аби не налякати рибу, зсуваюсь по кручі вниз, а всівшись, починаю готуватися. Першим ділом – жменю гороху в те місце, де з-за куща виривається течія. Потім зліва від себе, майже при самій воді, кладу на берег підсаку і лише після цього доходить справа до вудок. Три мої стрункі, рівненькі березові вудки в кількох місцях по довжині зв'язані докупі смужками цупкої чорної тканини, що правлять мені за вервечки. Якомога швидше вивільнивши від цих пут вудки, котрим, мабуть, вже не менше ніж мені кортить швидше приступити до справи, я починаю насаджувати на гачки горох та закидати свої снасті у воду: спочатку, під куща, – найкоротшу; на півметра нижче по течії – середню і ще нижче – найдовшу. Це вже таке перевірене всіма деснянське правило – коротша вудка має лежати вище по течії, ніж довша, інакше вода обов'язково заплутає їхні волосіні. Хоча в моєму рюкзаку окрім вареного гороху є ще й черв'яки і парена в термосі пшениця, але зранку – тільки на горох, в постійній надії спіймати велику рибину.

Красиво лежать на воді мої поплавці – вирізьблені з корка шевським ножом кульки. Нижче куща під берегом течії практично немає. Лише десь там, на дні і трохи далі від берега, якраз де лежать мої грузила та гачки з горохом, починається течія, яка несе вниз поживу для риб'ячої братії. Вона натягує волосінь саме так, як треба – поплавець не притоплений, а вільно лежить на поверхні і мені буде видно щонайменший його порух, коли там хтось спробує на смак м'яку горошину.

Весь в очікуванні першого кльову, я одразу ж клякну над вудками в напрузі, аби не прогавити, вчасно зробити підсічку. Спливає хвилина, друга,... десята: нерухомо лежать поплавці, ніхто не цікавиться моїм горохом.

Ну що ж це таке? І місце гарне, і горох вдався на славу, один до одного, і день такий, що душа радіє, а ніхто й гадки не має скуштувати мою насадку і я вирішую ще сипонуту гороху. Заторохтіли по поверхні жовті горошинки і, пішовши навскіс вниз, розтанули в зеленавій глибині.

Я не зводжу з поплавців очей і права рука, що завмерла у повітрі над вудками, вже затерпла в плечі, а знизу жодного натяку, неначе і риби в воді немає. Та ні, не може такого бути... А чи не прогавив я кльову? Можливо, там вже й гачки пусті? Треба перевірити, вирішую я і виймаю найменшу вудку. Горошина ціла-цілісінька, вимина Десною до блиску, вона тримається на гачку саме так, як треба. Але в цю ж мить краєм ока я бачу, як на середній вудці повагом піш-о-о-в під воду поплавець. Відчай, досада, сяка-така підсічка лівою рукою – марно! Ет! Ще жодного разу не було, щоб я не прогавив першого кльову... Нічого, заспокоюю я себе, це краще, ніж якби риба зірвалась, бо тоді вона, налякана, точно повела б за собою решту геть від небезпечного місця.

Швиденько почепивши свіжу горошину, закидаю вудку з таким розрахунком, щоб течія поклала насадку на те ж саме місце. Ключуло, ледь тільки грузило торкнулось

дна. Поплавець задріботів і одразу ж пішов під воду. Вчасна підсічка – є!

Рибина на дні враз вирвалась на стрижень і її опір, підсилений течією, добре гневудку, але зі свого досвіду я відчуваю, що, незважаючи на цю силу, це все ж таки не лящ, бо якраз ваги великої риби, котра до всього ще й висне немов гиря, і не відчувається. Все-таки, як не крути, я вже досвідчений рибалка, поспіху в моїх діях нема: стомлюючи завдяки пружності вудки свою здобич, я повільно піднімаю її нагору та ближче до берега. Ага, он блиснув широкий сріблястий бік – чимала густірка, чи навіть підлящик. Ось уже вона вийшла на поверхню, вчасний легенький порух вудкою і риба, хапнувши повітря, завмирає та в покорі тягнеться до берега. Ще мить і вона в підсаці. Гарна густірка, точно грамів триста буде. Таку не соромно і вдома показати.

Перша велика здобич завжди вселяє в душу рибалки надію, ба, навіть упевненість, що цього разу успіх буде неабиякий. І от що дивно: навіть якщо місце лову спочатку здавалось би не таким вже й красивим, то варто лише спіймати на цьому місці гарну рибину, як воно одразу ж перетворюється в очах рибалки на надзвичайно красиве і він починає про себе щиро дивуватись: як це раніше не розгледів таку красу? Хай навіть воно буде і якесь нетипове у цій своїй красі, але все одно, довго ще грітиме душу і тішитиме серце яскравою згадкою про успіх.

Моє ж нинішнє місце видається мені тепер просто ідеальним, фантастично красивим: і зручне, і мальовниче, а головне – ніхто ще не назве його своїм, бо за нашими неписаними деснянськими правилами лише спорудження на такому місці власної гатки дає рибалці беззаперечне право на володіння ним впродовж всього сезону. Я знову оцінюю поглядом місце – повезло! Якщо вже тут не буде ляща, то де ж йому тоді ще бути?!

Знову чіпляю горошину і відправляю вудку на належне їй місце. Знову через якусь хвилину поплавець починає дріботіти, та так, що, здається, зараз вискочить з води, а потім круто йде вглиб. Гоп! Приємне відчуття, що там, внизу невеличка риба, та все ж опір цього разу слабший і за хвилину здобич опиняється в підсаці. Але тепер це не густірка, а її родичка – темніша за кольором, з більш витягненим тулубом і худішою спинкою, ласкирка.

Одна за одною, за короткий час до мого рюкзака втрапляють ще дві ласкирки, всі як на підбір, – одного розміру. Але кльов припиняється так само раптово, як і почався і мені знову доводиться сипонутися у воду жменю гороху. Подіяло – два кляпці спокусилися на мій горох і склали компанію своїм родичам. Всі вони – лящева родина: і густірка, яку важко від підлящика відрізнити і тендітна ласкирка, і кляпець, – тільки цей має округліший ніс та великі, набагато більші, ніж у густірки, очі.

Сьогодні наш день – клює і в батька, і в мене, і в дядька Мишка, котрий так само, як і я примостився під кущиком верболозу. До чого ж гарно: ще по-літньому тепло, але вже не спекотно, на вітер і натяку немає, риба клює, навколо тебе краса – словами передати не можна, на душі, як на небі – жодної хмаринки, в житті теж ніяких проблем, попереду лише неозора далечинь буття і хоча ти ще жодного разу всерйоз про це не замислювався, але в підсвідомості майбутнього восьмикласника вона сповнена

найкращих сподівань. Словом, ось він, земний рай, і я – в ньому!

Раптом брязнуло щось металеве, луна пішла понад Журавльовим: то робітники на земснаряді, з'явившись на палубі, заходились лаштувати його до роботи. Металевий брязкіт, чужий для лугу звук, розноситься над водою, псуючи гармонію оповитого тишею, окутаного чарами серпневого деснянського ранку. Мимоволі в розніжену душу, здавалось би, надійно обгорнуту непроникною оболонкою спокою, вривається досада та розчарування:

- У-у-у... – я кривлюсь, немов від зубного болю.

- Дринь-динь-динь-динннь! – завелась машина, загула, забубоніла, аж дрібна хвиля колом почала розходитись на всі боки від земснаряда і ось вже пішла по трубах на пологий протилежний берег піщана пульпа. Лопотітиме тепер машина цілий день, поглиблюючи фарватер деснянського русла і то єдина втіха для рибалок, бо ж кожен знає – риба шукає де глибше.

На якийсь час кльов припиняється, але згодом призвичаєна вже до такого шуму риба знову починає брати наживку. Клює у мене в основному на середню вудку, тому, щоб не відволікатись, я витягую найменшу та залишаю на березі, прихиливши до кручі. Ну, звичайно ж: саме в цей час, коли в мене зайняті обидві руки, на великій вудці поплавець зненацька, без будь-якого попередження, але повагом, не поспішаючи, зникає під водою. Полишивши маленьку вудку, я рвучко, всім тілом, подаюся вперед, бачу, як гінчик вудки починає згинатись, гнеться, гнеться, нарешті тьопав об воду, права рука наосліп шукає вудку.., нарешті підсічка, – ого! На протилежному кінці волосіні повисло щось важке, неначе вудка зачепилась за корч, що пропливав мимо, але скоро воно оживає, тягне в глибину, його потяжки настільки сильні, що мені доводиться ще й лівою рукою притримувати вудку. Березове вудлище пружинить, стримує ривки риби, такі потужні, яких мені ще не доводилось відчувати раніше. Думки та здогадки що це може бути за риба та наскільки вона велика вихором носяться в моїй голові, азарт боротьби опановує мене і передчуття майбутньої перемоги вже п'янить, бентежить уяву, аж раптом:

- Бринннь!.. – і пустота...

Я ще не розумію всього жаху того, що сталося і продовжую обома руками тримати вудку, яка тепер майже вертикально дивиться в небо. Погляд мій заляк на поверхні води, де ще кілька секунд тому назад волосінь різала воду, а гінчик раз по раз тьопав по ній.

- Поспішив... Мабуть добрячий в'язь був, – батьків голос виводить мене із ступору.

- Бачив?! – тільки й спромагаюся я вимовити.

- Авжеж, бачив, – вигин кручі дозволяє батькові, який сидить метрів за п'ятнадцять вище по течії, спостерігати за моєю невдачею.

Як таке могло трапитись? Моя гордість – німецька триколірна жовто-зелено-синя волосінь нуль двадцять п'ять сотих міліметра, що витримує три кілограми, десятьма метрами якої наділив мене Іван Трифонович, і не витримала? Та ні, такого просто не може бути, я ж не міг її перервати руками, скільки не намагався, аж долоню порізав,

але не перервав. І чому це вона лопнула саме посередині своєї довжини?

"Треба швидше замінити волосінь, можливо там косяк підійшов, можливо, він ще не пішов звідси; гороху вкинути, закрити треба, затримати, підманити!" – думки рояться в голові, чергова жменя гороху летить в воду, я тремтячими руками дістаю з кишені рюкзака мотовильце із запасом волосіні, коробочку з гачками і грузилами та поспіхом берусь до роботи.

Тільки чому ж це волосінь в тому місці, де вона лопнула, немов приплюснута, неначе вдарили по ній молотком? Та й на самому вудлищі на такій же відстані від гінчика, як і залишок волосіні, дерево потерте і навіть є невелика вм'ятина? Та це ж не інакше, як моя вудка на нерівній дорозі терлась і билась об велосипедну раму! Ех! Не передбачив, не прив'язав надійно вудки – і ось, маєш... Такий здоровань зірвався! А я ж вирішив був, що вже спіймав того в'язя... Як ото батько каже: "Не кажи гоп, доки не перескочиш"?

За кілька хвилин я знову закидаю на звичне місце полагождену вудку і весь в напрузі завмираю над нею, зарікшись бодай навіть на одну мить відволікти свою увагу від двох поплавців, котрі завмерли на зеленавій, немов пляшчане скло, поверхні. Ще півжмені гороху в воду – ну, де ж ви, в'язі, лящі? Ну ж бо, чекаю на вас!

Нема кльову...

Розбіглась риба, побачивши небезпеку, спробуй знову принадити її до цього місця! Так гарно починався день, стільки загалом красивої риби спіймав, був цілком задоволений своїм успіхом, а варто було упустити ось таку здобич і тобі вже світ не милий, на густірок та ласкирок, якими до недавнього часу готовий був пишатися, і дивитись не хочеться, – хіба ж це риба, – так собі, дріб'язок.

Посидівши нерухомо над своїми вудками хвилин тридцять, я все ж не витримую і починаю роззиратись навколо. Он щось стиха булькнуло в батьковій стороні, потім ще раз і ще: – е-е-е, та він чергового в'язя тягне! Батько вправно підхоплює його в підсаку: ач, який красень! – мабуть, вдвічі більший від моєї найбільшої густірки.

Я знову завмираю над вудками, але все марно, жодного поруху поплавця. Ще трохи гороху летить у Десну, вже і в торбинці залишилось його небагато, але відновити кльов ніяк не вдається. Про щось стиха перемовляються між собою батько та дядько Михайло і, зиркнувши в їхній бік, я бачу, як останній без поспіху, на зігнутій в дугу вудці, підводить до берега якусь велику рибину. Жодного звуку, жодного сплеску, неначе на гачку в нього не жива і сильна риба бореться за свою свободу, а тягнеться якась затонула ломака. Він робить це так повільно, що мені навіть дивитись на це не вистачає витримки. Дядько Мишко тим часом все ж таки підводить здобич ближче і ближче до берега, ось він нахиляється до самої води, до піщаної смужки похилого дна, перебирає вудку в ліву руку, на якийсь час завмирає, а потім піднімається і мені видно, як він тримає під зябра широкого, мов пательня, міднобокого ляща.

Що то значить справжній рибалка! От мені б так навчитися: і терпляче дочекатись, коли лящ клюне, не прогавити момент для підсічки, і так майстерно та тихо, навіть без підсаки, його витягти. Рештки моєї витримки мов вітром здуло. Перевірив обидві вудки

- горошини на місці, неушкоджені: " Треба щось робити, скільки ж оце чекати мені з моря погоди? Та в мене ж і пшениця є, і черв'яки!" І я знову беру найменшу вудку, що лежала покинута на березі та почепивши на її гачок кілька розпарених пшеничин, закидаю під самий кущ.

Ага! Задріботів поплавець і пішов під воду. Р-раз! - пусто... Та це нічого, головне, щоб клювало, тоді рано, чи пізно ми її... Ось ми почепимо на гачок не три, а одне зерняткою. Ану, давай, хто кого?

На цей раз поплавець диб-диб, - пустив по воді крупні кола і зник під кущем. Р-раз! - є! Ого, щось добряче вчепилось - тисне і тисне вниз, до дна. Не вбік, не на стрижень, все до дна. Якась дивна рибина...

Годі вже мені поспішати. Я лише тримаю волосінь натягнуною і потроху піднімаю вудку, коли опір слабшає. Риба ходить на невеликих колах: вправо-вліво, вправо-вліво і все тисне до дна, хоча до поверхні їй залишилось хіба що з метр. Аби не заважали, я лівою рукою виймаю решту вудок, вивільняючи простір, щоб взяти здобич в підсаку. Ось вже вона і у воді, готова прийняти в сітку мого суперника. Ось блиснув сріблястий бік продовгуватої рибини. Що ж воно таке, кого це подарувала мені Десна? В'язя? Ось риба вже біля самої поверхні і все намагається піти в глибину, тисне, звиваючись всім тілом, високий плавець вже виткнувся над водою, а мені ніяк не вдається підняти їй голову, аби вона хапнула повітря. Раптом біля самої підсаки риба стає сторч, головою донизу і половина її тулуба із сильним хвостом стримить над водою - ну що це за диво?!

Потягнувшись із підсакою вперед, порухом знизу догори я таки забираю здобич і з натугою, на витягненій руці, піднімаю її в повітря. Сірувато-срібляста рибина важко борсається в сітці, доки я підношу підсаку до себе. Хто ж це втрапив на мій гачок? Підуст! Ну як я відразу не здогадався - хіба ж ми з хлопцями мало переловили їх на биринському плесі?

Тупий, немов обрубаний ніс і невеличкий рот знизу, неначе в акули, - чудернацька риба. Правда, на плесу вони попадались нам куди менші: грамів по двісті-триста. А тут он який "дядько"! Ну, слава Богові, і я тепер з рибою. Хоча і не в'язь, та все ж велика рибина, ніхто не скаже - дріб'язок.

- Ну що там у тебе? - стиха цікавиться батько. - В'язь?

- Ні, підуст.

Перекинулись двома словами і знову мовчимо. Лише земснаряд гуде й гуде, вже всі вуха прогув, добре хоч риба звикла до цього гулу, а то довелось би мандрувати звідси світ за очі.

Знову пшеничину на гачок - і під куща. Ключуло відразу; підсічка, нетривала боротьба і деснянська плітка з мою долоню завбільшки переселилася в торбину до решти здобичі.

Гарна насадка - парена пшениця. Коли на горох велика риба не клює, рибалку виручає пшениця. Рідко кому вдається, хіба що випадково, спіймати на пшеницю ляща, а тим більше в'язя, зате дрібної білої риби - скільки завгодно. Та й нема нічого простішого, ніж приготувати парену пшеницю: звечора сипонув жменю зерен у термос,

залитим кип'ятком, термос добре закрив – і ось, вранці маєш вже готову насадку. Зерна за ніч розпарились, понабухали, аж шкуринка на них полопалась, але, на відміну від гороху, таке зернятко на гачку тримається досить міцно, а деснянська біла риба, – від себеля до густірки, – нізащо не пропустить нагоди поласувати пшеничинкою.

Добре я тут прилаштувався: довго чекати кльову на маленьку вудку не доводиться – закинув, трохи почекав, є! Полотняна торбина в рюкзаку все більше наповнюється рибою: плітки, густірки, синці, навіть себелик взяв із дна, певно від самої поверхні погнався за пшеничинкою, що тонула. Ось поплавець знову рішуче пішов вниз, до дна, хтось верткий, сильний, рвучко смикає за волосінь, затято опирається та врешті-решт опиняється-таки в моїй лівій руці. Стовпчик. Довга, немов пічкур, з майже округлим тулубом, рибинка, із лускою, схожою на луску маленького в'язя, – сильна, м'язиста, це одразу відчувається, коли тримаєш її в долоні: тільки й дивись, щоб не вирвалась – хто ж не знає нашого стовпчика?

Все ж таки вдалий день, нічого не скажеш. Рибальське щастя по вінця наповнює душу, ось-ось вихлюпнеться через край. Серпневий погожий ранок, не прохолодний, ні – свіжий, чистий, тихий-тихий, без жодного подиху вітерця; якби не земснаряд, що гуде і гуде за півтораєта метрів вниз по течії, здавалось би, спить усе: завмерла спляча красуня-Десна, лише сплески хижої риби, що почала нагулювати на зиму жир, час від часу тривожать річковий спокій; не чути вже багатоголосого співу лугового птаства, яке, вивівши молоде потомство, заклопотане тепер його годівлею та наукою; зелені деснянські жаби притихли і не влаштовують червневих концертів – все говорить про те, що літо через два-три тижні закінчиться, а там знову школа... Ні, не наїздився я і цього року на Десну. Скоріше б вже закінчити школу, деє там ще повчитись, повернутись із армії, – отоді вже ніхто не заборонить мені їздити по рибу з травня і аж до кінця жовтня, як це робить, наприклад, Іван Трифонович. Скоріше б вже. Придбаю деє у великому місті розкладні бамбукові вудки, мотоцикла, – ні в чому не буде мені перепони: хоч під Змітнів, хоч до Розльотів, – куди твоя душа забажає. Буде в мене і своя гатка, і човен, обов'язково, от тоді і подивимось, хто більше риби спіймає!

Коли в рибалки гарний настрій, тоді і думки гарні. Оце почув би батько мої мрії, мабуть, ледь помітно посміхнувшись, мовив би: "Дурень думкою багатіє". Нехай. Приємно помріяти. А як не мріяти, не будувати планів, хіба знатимеш, чого бажати, куди прямувати?

...Хай тобі! Клювало. Авжеж, пшеничинки немає. Ось ми ще на черв'яка спробуємо. Верткий червоний черв'ячок опускається під кущем на дно, за хвилину поплавець починає дріботіти, тоне, підсічка! – затятий опір необачного сміливця, і жирнющий, сантиметрів із п'янадцять завдовжки, пічкур вихоплюється з води і опиняється в долоні. Ти бач! Здоровань, яких ще й не доводилось ловити. Хотів уже підсаку брати – так опирався. Ото було б сміху людям – пічкура в підсаку!

Майже неушкоджена наживка повертається на своє місце і через якийсь час поплавець знову тоне, та так красиво, неспішно, глибоко, що моє серце від передчуття великої здобичі враз зупиняється в грудях, аж подих перехопило: "Лящ! Ну ж бо, – р-

раз!". Підсічка вийшла вдалою, вчасною, але ж отого опору, отого відчуття, що на вудці повисло щось важке, немов колода, сильне, як майже рівний тобі по силі суперник, – отого відчуття чомусь немає. За мить в повітрі зависає розчепірене, колюче сіро-зелене йорження, як завжди із загнутим набік хвостом. "А щоб тобі!" – і я згадую Острів, наш із дідом піший похід. До річі, як брати по прямій, то до того місця звідси метрів сто п'ятдесят, не більше.

Ну що мені з тобою робити? Одна ж лише голова та колючки. Пливи, мабуть, додому, розповідатимеш на старості літ про цю пригоду своїм праонукам: "Я сюди, а він туди!... Був я вже й на Той світ потрапив, але так налякав своїми колючками рибалку, що він одразу ж мене випустив!". Обережно, аби не поколотись, знімаю йоржика з гачка і кидаю назад у Десну. Бульк! – нема, немов би й не було.

А ранок непомітно перейшов уже в день. Сонечко, лагідне серпнєве сонечко, піднялось досить високо, висушило вранішні роси, нагріло, підсушило повітря, і я з насолодою, знявши сорочку, підставляю під його промені своє, і без того засмагле за літо тіло, котре відчуваючи, що недовго залишилось тішитись оцією благодаттю, з охотою приймає на себе ласку небесного золотого тепла.

Сонячні промені пронизують воду вже мало не до дна: мені добре видно зграйку себелів, котра, тримаючись проти течії, стоїть під кущем біля самої поверхні, товсту чорну гілку, яка стримить з-під берега десь у півводи і довгу косу річкової зелені, що відходить від гілки і з якою грається течія – колише, пестить, розчісує та голубить.

Закінчився рибальський ранок, спадає напруга очікування і розслаблені рибалки мають тепер змогу сповна насолодитися довколишньою красою. Серпом вигнуте русло Десни з густо порослими верболозом берегами: лівим – крутим, високим, бо його постійно підмиває, рушить течія, – це Десна, як і казав нам на уроці Василь Кирилович, пробиває собі коротший шлях, прагне піти в своє старе русло, обрізаючи тут останню свою петлю; і правим, – низьким, піщано-жовтим, що так і вабить звідти своєю пляжною насолодою; глибоке синє небо над головою, з якого ллється сонячна благодать тепла, світла та лагідної турботи про все живе; чисте, насичене річковими запахами, лугове повітря з ароматами: тонким, гіркуватим – червоної лози, кислуватосолодким – дозріваючих ягід дикої смородини та ожини, ваблячим до сну, віддаленим, – свіжого цьогорічного сіна і таким жаданим для кожного рибалки сирым запахом нещодавно власноруч виловленої риби.

Вже про щось своє, доросле, стиха розмовляють батько та дядько Михайло, онде, вище по течії, котрийсь із рибалок, здається Федоренко, вже прилаштовує вудки до свого велосипеда, готується їхати додому, і хоча я вже розумію, що все гарне має свій кінець, але ж покидати оце диво так не хочеться! Певно, і батькові так само кортить ще хоч трохи посидіти над деснянською течією, проте, досить скоро я все ж таки чую від нього:

– Ну що? Давай, мабуть, будемо збиратись: як тут не гарно, але вдома повно роботи, треба їхати.

"От у дорослих завжди так: якісь турботи, якась робота... Невже оце і я, коли стану

такий, як батько, не зможу робити те, що мені подобається і скільки подобається? Та ні ж бо! Я житиму по-іншому, в своє задоволення, і ніщо не змусить мене їхати з Десни отак рано!" – хоч і з невдоволенням, але я починаю змотувати вудки.

"Можна було б і залишитись, дорогу я добре знаю, не маленький. – Але ж чомусь не клює, риба брати вже перестала, а мені хочеться показати дідові свою здобич: нехай позаздрить – це не бобирі з Острова!"

Вудки вже змотані, зв'язані докупки, і я, взявши їх у ліву руку, правою піднімаю із землі свій рюкзак. Ого! Оце наловив! – приємна вага моєї здобичі відтягує руку донизу і нова хвиля задоволення плеще в грудях. Що не кажіть, а риболовля – надзвичайно приємна річ. Видершись нагору, та підійшовши до того місця, де ловив батько, я дивлюся згори на гатку, у якій він сидів і краса вміло вибраного, впорядкованого, доглянутого місця мене зачаровує: "А що, як мені приїхати сюди ще раз, одному?"

– Гарна гатка, – кажу я, звертаючись до батька. – Я таки, мабуть, приїду сюди післязавтра.

– А чого ж? Навари завтра гороху, та й їдь – погоджується батько. – Візьмеш веломотор, щоб педалі не крутити. Впораєшся з ним?

"Оце так! Гарний день – він гарний у всьому. Це ж треба – поїду на веломоторі!" І весь переповнений щастям, від якого душа, тріпочучи крилами, рвалася із грудей, я, з чималим зусиллям стримуючи емоції, відповідаю спокійно та по-дорослому виважено:

– Авжеж, упораюсь.

Наступного дня я готувався, як слід: і волосінь замінив, і жала гачків підгострив, і, заздалегідь намочивши, а потім ще й додавши ложку соди, зварив у літній кухні на керованому газі такий, як треба горох. Смердючий дим від згорілого керосину різав очі, тож біля того керованого газу довелося більше двох годин не сидіти, а мучитися. Не забув про гнійових черв'яків та розпарену пшеницю. І спати ліг, ледь стемніло, тому варто було дзеленькнути будильнику, як я одразу ж скочив на ноги. Швиденько під'ївши, ще тільки сіроти почало, вивів веломотор за хвіртку. То тут, то там, з усіх кінців Коропа до вранішнього собачого гавкоту та півнячого співу долучались "дир-дир-дир" – звуки рибальських мотоциклів та веломоторів. Вчуваючи в кожному з них суперника чи конкурента, я не став очікувати, доки розвидниться, як треба, а притиснувши голівку динамо до переднього колеса, щоб працювала фара, скочив у сідло, витиснувши зчеплення, покрутив кілька разів педалями, плавно відпускаючи важіль, повернув на себе ручку газу, – і понісся.

"Та-а! Гарна штука – техніка, – думав я: – сидиш собі, немов на стільчику, на педалі натискати не треба, а транспорт твій котить вперед так, що на велосипеді спробуй ще дожити!"

За якихось півгодини я вже в'їжджав у Журавльове. Лише двоє рибалок сиділи по своїх гатках, вільних місць вистачало, і з цікавості я пройшов далі того місця, де збирався ловити. На диво мені, земснаряда вже не було, певно буксир відтягнув його кудись в інше урочище. Погода була так само гарною, а тут ще й вільну гатку знайшов, та таку красиву – очей не можна було відвести! Її, певно, лише вчора перегатили: вся із

свіжої лози, жоден листочок ще не зав'яв, багатообіцяюча, як на мій, з певним уже досвідом, рибальський погляд, бо відчувалося, що вона глибока, і повільна течія закручувала широкого, сильного та красивого воя, а це – головна прикмета того, що місце рибне. Стара посохла лоза, яку хазяїн замінив свіжою, викладена була біля самого берега понад водою, ще й з оберемком сіна нагорі, утворюючи тим самим зручне місце для самого рибалки: хочеш – сиди на сіні, а хочеш, – то й приляж, подрімай. Тут і заночувати не гріх! Високі кущі червоної лози, що росли по краю кручі, давали гарну тінь; три пари сошок з рогатками, обрізаними особливим, – за один раз, зсередини назовні, – акуратним різом, були поставлені широченько, так, що вудки, лежачи на них, аж ніяк не могли заважати одна одній і сама гатка була довгою, розлогою: одразу приходило на думку, що робила її людина міцна, сильна, по життю хазяйновита і з широкою натурою.

Всівшись по-турецькому на запашному сіні, я швиденько, з усіма рибальськими зручностями, облаштувався і, зосередившись на своїх вудках, вирішив ловити по-серйозному, лише на горох. Довкола мене серпень справляв своє свято і Десна за якихось два тижні до закінчення літа була просто чарівною. О цій порі не побачиш вже травневого буяння нового життя, коли навіть саме повітря насичене його молекулами; відійшла червнева новизна, котра, зазвичай дивує своїми післяповеневими перемінами – там берег підрізало, там вербу, зваливши її десь, може, і в Бирині, течія принесла аж сюди, в Журавльове, та тут і залишила до наступного водопілля; навіть липнева палка пора, коли немов із рогу достатку навалюються на тебе запахи стиглості – свіжого сіна, меду в стільнику, перших вишень і яблук, коли всі ситі та задоволені, коли все через край, – все це відійшло, як відходить спекотний полудень і нині Дух Десни, задоволений своєю роботою, лише милується її наслідками, пестить останньою ласкою здерев'янілі вже цьогорічні пагони лози, зграйку риб'ячої малечі, котра, щасливо оминувши всі небезпеки, вільно почувається в деснянській течії і качину молодь, яка щойно стала на крило, і, звісно, рибалку, що сидить, розм'якнувши душею, над прохололою після липневої спеки водою.

Та мені не було коли довго милуватись навколишньою красою, поглядом я гіпнотизував три поплавці, котрі тихо-мирно розташувались на темній ранковій поверхні деснянської води. Хвилина за хвилиною поволі спливав час, ласкирка та два невеликі в'язики, що вже лежали в моїй торбині, додавали мені сил втриматись від необачної суєти і я терпляче клякнув над вудками, готовий до будь-якого, навіть найнесподіванішого, кльову. Я чатував, немов первісний мисливець, немов індіанець на стежці війни, неначе від цього вирішувалось питання життя чи смерті всієї нашої родини і раптом в такому очікуванні, в оцій своїй настороженності, в напрузі та готовності до миттєвої дії, я відчув особливий смак. Набратись терпіння, зусиллям волі зосередити всю свою увагу на поплавцях, бути тривалий час внутрішньо напруженим, немов натягнений лук, готовим до миттєвої підсічки, бо на Десні секундна затримка означає програш, відлік іде на частки секунди, – все це, разом узятє, видавалось мені важким, майже неможливим, але наглядний приклад досвідчених

рибалок говорив сам за себе. Я щосили намагався бути схожим на них, побачив, що це в мене виходить і, виявляється, перемога над самим собою, може бути не менш солодкою, ніж над кимось іншим. "Я можу!" – приємне відчуття, сповнене захвату, солодкої втіхи, впевненості у своїх силах та віри у власний успіх.

Я таки дочекався. Він взяв аж на початку дев'ятої. Поплавець на середній вудці без будь-яких попереджень раптом пішов вглиб, пішов без поспіху, трохи навскіс, і мені добре було видно його рух під водою. Чотиригодинне напружене очікування раптом вистрілило миттєво моєю підсічкою і щось важке та непорушне там, на дні, враз змусило вудку зігнутись дугою, а воно посунуло від берега, забираючи вверх по течії, змушуючи вудку гнутись все більше і більше.

Вперше я опинився сам на сам з такою серйозною рибою і як кожен рибалка, боявся лише одного – раптового сходу здобичі. Самі собою спливали в пам'яті батькові колишні підказки: "Не давай йому вийти до воя, на стрижень!" – і я не давав: нахиливши вудку вліво, майже до самої води, тримав її, відчуваючи сильні, наполегливі потяжки риби в глибину, від берега, до рятівного воя, котрий допоможе, дасть їй додаткову опору та силу.

Ніхто з нас не міг поки що взяти гору: рибу стримувала пружність вудки та міць німецької волосіні, але й я відчував, що не маю можливості прискорити події. Варто потягнути сильніше і не витримає або волосінь, або риб'яча губа, тож із завмиранням серця дивився я на круто зігнуте березове вудлище, яке, піддаючись сильним потяжкам мого суперника, своїм гінчиком раз по раз торкалось поверхні води. Всі мої думки були лише про одне: "Тільки б не зішов... тільки б не зішов...". Добре, що вудки були розставлені широко, тож мені поки що не було навіть потреби їх виймати, аби вони не заважали нашій боротьбі.

Минули кілька перших напружених хвилин і опір помітно послабшав, лише вага великої риби так само відчувалась і продовжувала гнути вудку. Мені нарешті вдалося трохи підняти вудлище, але варто було спробувати зробити це ще раз, як у відповідь так сильно потягло в глибину, що вудка своїм гінчиком аж булькнула об воду.

Суперник витратив на останню відчайдушну спробу звільнитися надто багато зусиль, бо раптом послаб, вудка наполовину розігнулась і я помітив, як у товщі води, немов нізвідки, несподівано тьмяно блиснув широкий бік великого ляща. Я хоч і сидів, по-турецькому зхрестивши ноги, але якось враз, навіть сам не помітивши як це сталося, піднявся на рівні, лівою рукою підхопивши з берега підсаку. "Оце так!" – завмерло враз моє серце і острах можливого сходу знову вкрався в душу, але тут чергова підказка батька, котрий начебто незримо спостерігав за мною, сплила в пам'яті: "Не поспішай! Нехай притомиться, ковтне повітря...". "Не поспішай!" – казав я сам собі, втримуючи ляща недалеко від поверхні і поворотами вудки то вліво, то вправо не давав йому податись далеко в котрийсь бік. Піти ж у глибину він, очевидно, вже й не міг за браком сил. Затамувавши подих, обережно, наскільки дозволяв мені опір риби, я почав поволі піднімати вудку. Ось вже лящ, завалившись на бік, вийшов на поверхню, але тут же, напружившись, знов пішов під воду.. Коли він вдруге ліг на бік, я вирішив, що час

настав і, весь подавшись вперед, витягнувши руку з підсакою, зібрався вже підхопити нею здобич. Та мені, певно, попався надто витривалий і сильний лящ, бо ледь побачивши біля себе підсаку, він немов відкрив у себе друге дихання і знову рвонувся вглиб. Замість того, щоб дозволити йому це на певний час і тим самим остаточно вморити, я продовжував, вже попри всі рибальські закони та колишні батькові настанови, тягнути вудку на себе, аби швидше підхопити здобич підсакою.

Лящ здійняв цілу хмару бризок, немилосердно б'ючи широким хвостом на обидва боки і цей шум та ляскіт, певно було чути на все Журавльове. Іншим разом він неодмінно зірвався б із гачка, проте, в цей день щастя було на моєму боці, тому, незважаючи на шалений опір, я таки дивом втягнув його у підставлену підсаку, але одразу ж підняти її у повітря у мене просто забракло сил і лящ продовжував борсатись у сітці так, що бризки летіли аж на мене. Нарешті мені вдалося, підтягнувши підсаку прямо по воді ближче до себе, підняти її та перенести здобич у повітрі просто на те місце, де я сидів.

Присівши на сіно та тримаючи сітку з лящем між колін, я намагався тремтячими від хвилювання, неслухняними руками відчепити гачка, який міцно застряг у лівому куточку його рота. Серце мало не вискакувало із моїх грудей, під руками відчувалось міцне, м'язисте тіло великої риби, яка й тут сильно пручалась, вигинаючись та ворочаючись, наскільки їй дозволяла сітка, геть вся вимазана шаром риб'ячого слизу. Я все ніяк не міг себе опанувати, але зрештою лящ все ж таки опинився в полотняній торбині та ще й у рюкзаці.

Притримуючи рюкзак рукою, бо риба все борсалась та підстрибувала в полоні, я ще довго не міг заспокоїтись. На поверхні води плавало повно піни, горох на інших двох вудках виявився неушкодженим, бо ж, ясна річ, налякана небувалим шумом, вся риба втекла світ за очі, подалі від небезпечного місця. І хоч скільки не кидав я в воду гороху в надії, що вона підійде знову, жодного кльову більше не було. Жалкуючи за тим, що так необачно я поспішив і тим самим, напевно, полишив себе можливості подвоїти, а то й потроїти цього ранку свій успіх, я все ж був сам не свій від радості, бо вперше без будь-якої допомоги, навіть без поради, впіймав такого великого, найбільшого в своєму житті, ляща.

Тож, посидівши ще якийсь час, я почав збиратись додому – не терпілося похвалитись здобиччю перед дідом з бабою. Ех, жаль, що я приїхав не на велосипеді! Всередині мене енергія аж нуртувала, вона шукала виходу, їй потрібна була лише точка докладення зусиль. Був би я на велосипеді, то, мабуть, і мотоциклом мене не наздогнали б. А так, – сидів, мов на стільчику, крутив навсिбіч головою, навіть поривався щось заспівати.

Ге-ге-гей! Ого-го-го!!

Було від чого радіти: ось він, лящ, за моєю спиною, я відчуваю його вагу плечима, на яких висять лямки рюкзака, попереком, об який він спирається і незнані, поколіннями вже призабуті, але, виявляється, ще живі, первісні якісь почуття рибалки ожили, аж розпирають тебе від радості та гордості.

А чому мені сьогодні так повезло? А тому, що терпляче сидів і пантрував, сидів і пантрував, цілих чотири години чекав та таки ж і дочекався! Он, як виходить: дійсно терпіння потрібне. Терпіти й чекати, терпіти й чекати. І скільки б тобі не говорили про це інші, але лише тоді до кінця, остаточно, переконаєшся в правоті поради, як випробуєш, пройдеш все це сам. І не просто випробуєш, але з успіхом. От тоді вже закарбується на все життя: хочеш на Десні бути з рибою – терпи і чекай, будь завжди готовий, як клює, на швидку, мов блискавка, підсічку, а потім вже не поспішай, знову будь терплячим, не підганяй події.

Задоволений собою, своїм успіхом, тим, що як мені тоді здавалось, вдалося розгадати головну таємницю рибальського успіху, я торохтів лугом додому, час від часу сам собі всміхаючись та почувуючись на сьомому небі від щастя.

Викошений ще на початку липня луг проглядався весь, як на долоні, я поглядом відшукував знайомі мені місця: он там, зліва, на краю темно-зеленої смуги соснового лісу, де білі будівлі маслозаводу, – там Панське і Став; правіше, де над Коропом височить радіотрансляційна вишка, але ближче сюди, на самому краю лугу, – Закороп'я, а в тій стороні вгадується, хоча її і не видно, – Коноплянка; там, де перед Лисою горою луг піднімається нехай і пологим, але помітним узвишшям, – там Коваленчиха, а за нею – Обижань... Весь світ нашого деснянського лугу, котрий раніше здавався мені таким таємничим та неозорим, тепер лежав переді мною, і я давно вже не боявся його, почувуючи себе серед нього не зайвим, не чужим, – майже своїм.

Авжеж, що так, бо Десна не стане ділитися своїми скарбами – рибою, із будь-ким, першим-ліпшим, хто з'явиться на її берегах. Я був переконаний, що став справжнім рибалкою, немов сама Десна сьогодні урочисто вручила мені атестат рибальської зрілості!

Чим би ти не займався, якій справі не навчався б, завжди приходить час твого першого іспиту, коли ти маєш самотійно доводити найсуворішому екзаменаторові – Природі, самому Життю, що не марнував часу у навчанні і є гідним високої оцінки. Тут неможливо когось обдурити чи домовитись, або, що ще гірше, – дати хабара. Здав – означає не мало, не багато: отримав тим самим право на життя – без перебільшення!

Наші озера.

Уявити собі нашу Десну без її озер неможливо. Це діти ріки, колишні її часточки – протоки, стариці, рукави та затоки, що з часом відокремились, на жаль, від своєї матінки і давно б загинули, перетворились на болота чи висохлі вибалки, якби не щорічна материнська підтримка Десни. Щовесни ріка, як турботлива мати прочищає їх під час повені від всілякого бруду, торішнього паданого листу, сухих гілок дерев, відмерлих часточок водоростей, загиблої під час зимової придухи риби. Щороку вона ділиться з ними найдорожчим своїм статком – рибою, котра поповнює озера, приходячи на зміну своїм загиблим взимку родичам; дух Десни щороку дає їм насагу до відродження.

Озеро – не ставок. У ставка немає тієї природної краси, якою хизуються заплавні

озера: зеленого латаття жовтих і білих лілей, рдесту, гостролиста, куги. Риба з деснянських озер не відгонить, як ставкова, мулом, бо джерела, які живлять наші озера, невидимими підземними протоками з'єднані з річковими, вони становлять єдине ціле – чисту, життєдайну деснянську воду. Ніхто не прочищає ставки так турботливо, як Десна – свої озера.

Озеро – красиве. Мальовничо схилені верби, немов дівчата, полощуть у воді свої коси-гілки; неначе вартові стоять вільхи; подекуди навіть стрункі білявки-берези, як справжні наречені, вдивляються-милуються собою у водному дзеркалі озера... І скрізь, навіть на тих озерах, береги яких не поросли деревами чи кущами, – скрізь ніжна зелена травичка збігає до самої води, а попід берегом вузькою смугою яюр-лепеха бадьорить, освіжає повітря своїм чистим ароматом. Піщані плеса з білим пісочком так і кличуть тебе шубовснути у чисту прозору озерну водицю. По краю води – зелене розмаїття, у кожного озера своє, але латаття неодмінно панує скрізь, а поміж ним – на якомусь озері височать рідкі зелені стріли ситняку, на якомусь гостролист виткнувся в небо своїми гострими листочками, на іншому – рдест чи водяний перець розкошують, буяють в достатку та радості буття, а подекуди вже й різак помалу забирає у свій полон водне дзеркало.

У кожної рослини – своя межа і досвідчений рибалка з першого погляду на рослинне царство озера скаже і яка тут глибина, і на яку рибу можна розраховувати. Там, де росте яюр – глибина не більше півметра, де гостролист – хіба що сімдесят сантиметрів, а за лататтям – глибина вже не менша від двох – двох з половиною метрів. Зелений килимок латаття рідко буває суцільним, частіше за все в ньому раз по раз трапляються прогалини, що їх рибалки звуть "вікнами". Густірку чи підлящика у вікнах не зустрінеш, вони полюбляють чисте дно – коли піщане, коли з глеєм, а от окуні, плітки, червонопірки, – для них вікна найулюбленіші місця, де і корму багато, і від хижої щуки легше втекти. Але ж і щука більше полюбає на межі таких вікон свої засідки влаштовувати, тож кожен, знаючи, яку саме рибу хотів би спіймати, прийшовши на озеро, вибирає собі місце до вподоби.

Озеро – красиве. Своїми берегами, зеленим лататтям з вікнами, жовтими глечиками та білими лілеями, чистою водою з перекинутим у неї небом, білими хмаринками в дзеркалі води, серпневим вранішнім туманом і золотою доріжкою вечірнього сонця, що пролягла від берега до берега...

Нема такого рибалки, хто б не пройшов озерну науку. Далеко не кожен стає деснянським рибалкою і лише одиниці – справжніми десняками, але хіба знайдеться у нас такий хлопчина, котрий жодного разу не закидав вудку на озері? Чи знайдеться в Коропі такий школяр, котрий не вміє плавати? Плавати вчать, звісно, на озері, Десна надто серйозна ріка для такої науки і жартувати вона не любить, а прийшовши на озеро скупатись, лише тільки вдихнувши чисте свіже повітря, що так манливо пахне лепехою, свіжою водою, вербовим листям, глянувши на мальовничі вікна в лататті, уявивши, що десь там, в озерній глибині гуляють в пошуках корму плітки та окуні, враз хочеться взяти до рук вудку. Тож не дивно, що змалечку хлопці, буває, днями

пропадають на озерах, опановуючи рибальську науку.

Гарно на озері. Це на Десні можна або купу риби наловити, або ж взагалі ні з чим додому приїхати, – як складеться. На озері хай і небагато, але завжди спіймаєш, хоч на юшку, хоч на сковороду смаженої.

Небагато у нас таких рибалок, котрі сьогодні ладні ловити на Десні, а завтра – на озері. Озерні рибалки не люблять ловити на Десні, бо там потрібні швидка реакція та вміння бачити на кілька метрів вглиб – безпомилково вибирати уловисте місце. Це на озері нічого не вартує постійно ходити берегом, шукаючи де стоїть риба; на Десні ж, як бігатимеш, точно підеш з пустими руками: там риба шукає корм, мандруючи на десятки чи й сотні метрів, а справа рибалки – сидіти й чекати її, на що далеко не у всіх вистачає терпіння. Деснянським рибалкам не до вподоби озерна дрібнота, їм потрібні лящі та в'язі і, бажано, не менше, ніж по кілограму-півтора кожен. Ловити рибу на озері – то суцільний відпочинок, на Десні ж більше схоже на професійну роботу, котра, як відомо, вимагає праці, напруги, нервів.

Озерні рибалки не їдуть по рибу ані світ, ні зоря. На озері раніше шостої ранку рибалку з вудкою не побачиш, риба тут клює майже цілий день: зранку трохи краще, трохи більша, але і серед дня приїхавши, можна відвести душу. Це на Десні рибалка сидить, немов у засідці під час війни, намагаючись ногою не гупнути, зайвого слова не сказати, навіть, по можливості, не поворухнутись. На озері можна і в воду забрести і, приїхавши з друзями, вести приємні розмови. Прогавити на озері кльов – ну це вже зовсім щось неймовірне – риба тут бере без поспіху, ще й почекаати треба, аби вона як слід заковтнула гачок. Одним словом – суцільне задоволення і приємний відпочинок. Якщо щось і може зіпсувати на озері вам настрій, то це лише вітер, який, женучи хвилю, зносить поплавці в латаття, де гачок чіпляється за його стебла і тоді можна навіть обірвати волосінь. Але ж озеро – не Десна, завжди можна об'їхати його навколо і знайти затишне місце, де вітер не дошкулятиме, або принаймні дутиме в спину, від берега, не роблячи вудкам шкоди.

Всі наші озера різні: Став – глибокий, з вільхами по берегах, Панське – мілкіше, біля води одні лише верби. Вить – вузьке та дуже глибоке озеро, Карпівка – значно ширша. Береги Старої Десни густо поросли деревами та кущами, біля Острова ж, навпаки – жодного деревця. Харчиха багата окунем, Коваленчиха – червонопіркою. Обижань та Короп поволі заростають різаком, Стара ж Коноплянка – кропивою.

Озеро, на якому збираєшся ловити, потрібно знати. Знання це густо замішане на власному досвіді. Ніхто тобі вдома на словах не розповість більше та зрозуміліше, ніж ти второпаш сам, на місці, навчаючись на власних помилках та маленьких перемогах. З азартом первісного рибалки, для якого успіх означав сите життя, а невдача – щонайменше голодну ніч, ми вчилися і здобували знання, які тримаються в наших головах все життя значно краще, ніж шкільна наука.

Головне – знайти рибу. Де вона може бути? Там, де чисте піщане дно, бо на ньому легше знайти корм, але тут риба дуже обережна, намагається триматись ближче до краю озерного плеса, поряд з рятівними заростями водної кропивки та латаття. Тут її

краще ловити з дна. А от у вікнах між лататтям із дна не половиш, воно все в водоростях, тому ловлять з меншої глибини, але риба тут поводить ся сміливіше.

В затінку від латаття, кущів та дерев риба не така обережна, як на відкритій, освітленій сонцем воді. Озерна риба менше боїться шуму та присутності людей, аніж деснянська і сміливо шукає корму в скаламученій купальщиками воді, можливо, через те, що в озері її життя не таке сите, як у Десні. Чим риба більша, тим, навчена життєвим досвідом, глибше і далі від берега вона тримається. Але й від породи риби залежить на якій глибині її шукати. Густірка – та бере лише з дна, плітка – по-всякому: навесні впівводи і вище, влітку та восени йде на глибину; окунь частіше в півводи харчується, а великий в основному з дна; червонопірка ж тримається високо, біля самої поверхні.

Оте, первісне ще, в нашій крові бажання бути з уловом, так, неначе від цього залежить життя не лише твоє, але і всієї родини, коли повернення додому з пустими руками означає для рибалки життєву невдачу і поразку – воно краще за будь-що спонукає добре опановувати рибальську науку.

Наші озера... Спасибі вам за вашу красу і затишок, за ваші дари і відкриті самотужки таємниці, за чисту воду, за наше вміння плавати, за запах лепехи і затінок вільх та верб у літню спеку, за росяні трави на ваших берегах, за шум дощу на вашій поверхні, за посвист вивільги та солов'їні концерти, спасибі за години й дні, що склалися в місяці та роки, проведені на ваших берегах.

На Панському я вчився тримати вудку в руках та відкривав для себе перші ваші таємниці; на Ставу на маленьку двохметрову бамбукову вудку, придбану в "Спорттоварах" за один карбованець сорок копійок я спіймав на горкушку першу в житті щуку, хай і невеличку, півкілограмову, зате – першу. На Коваленчисі, де вся наша вулиця вчилася плавати, я на ту ж таки бамбукову, з точеною дерев'яною ручкою, тягав на червону п'явку окунців всього лише за якихось півметра чи метр від ватаги, що хлюпалась в скаламученій воді. Вона й досі, ця вудка, вже понад сорок років вірою та правдою служить мені, незважаючи ні на що, буваючи часом просто незамінною.

Лише на Коваленчисі, на ямі, вже на довгу березову вудку вдавалось мені ловити на коника-скачка у вікнах між лататтям сильних, дуже обережних, із золотим полиском на боках, червонопірок, таких шорстких на дотик, неначе на них зовсім немає слизу. Потрібна була тоненька волосінь, маленьке грузило і легесенький пір'яний поплавець: скрадаючись, я обережно, так, щоб і кола по воді не пустити, опускав коника у "вікно". Через якийсь час мій поплавець, ковзнувши по поверхні, навскіс ішов під воду, – підсічка!, – і скоро золотава рибка опинялась у моїй долоні. Треба було йти далі, шукати наступне "вікно", бо спіймати на одному місці більше двох розумних та обережних рибок мені жодного разу не вдавалось.

На Коноплянці, як і мріялось мені колись взимку на дідовому дивані, слухаючи його, давно вже завчену мною напам'ять оповідь, не раз вдавалось спіймати щуку і на живця, і на спінінг, от тільки жодного разу не трапилась мені така, як дідові – дванадцятифунтова. Зате на Шпилю, – на плесі Коноплянки, за вузькою смужкою

латаття, що відділяла мілину з піщаним дном від глибокої ями, взяла одного разу на розпарену пшеницю здоровенна, грамів на чотириста-п'ятсот, плітка і мені довелося довгенько з нею позмагатись, аби на легеньку, з тонкою волосінню, озерну вудку, перетягти здобич через латаття та без поспіху виволікти на берег. Добре, що на той час я вже пройшов деснянську школу.

На Старій Десні я вчився веслувати на взятому напрокат сусідському човні, проте, це варте окремої розповіді. Зате, поставивши плоскодонку в лататті під протилежним, мілким берегом, прив'язавшись на носі та на кормі стеблами латаття, немов ставши на два якорі, щоб не зносило човна вітром, тягав із стариці хіба ж таких пліток – широка спина темна, очі з жовтим обідком: кожна, як півтори моїх долоні!

Та все ж найулюбленіше моє озеро – Вить: довге і від своєї вершини аж до березняка пряме, вузьке та глибоке, немовби хто канаву викопав, а далі, до самого Шостакового мосту – звивисте і широке. Береги у верхній частині поросли вільхами, що в один ряд стоять понад самою водою, корінням п'ючи воду з озера, і глибина тут така, що навіть латаття під берегом не росте. Повно в озері великої риби – і лящі, і в'язі, і півпудові щуки не дивина, от лише спробуй вловити таку на вудку! Не йде. Зате вдосталь звичної озерної риби – окунів, пліток та густірок.

Не одразу приглянулась мені Вить. Відчувши на Панському себе рибалкою та отримавши велосипеда, подався я по іншим, більш віддаленим озерам. Коноплянка манила до себе щуками, Харчиха – окунями, Коваленчиха – чистою водою, білим піском та обережними червонопірками. Ну, і звісно ж, Десна. І я, і Толя, ми вдвох на кілька років забули про Панське, нашу рибальську колиску і якось випадково зазирнули на нього вже після закінчення школи.

Містка, з якого жінки прали білизну, а ми вчилися тягати пліток, пічкурів та окунів, не було, мабуть його забрала ота небачена Прибутна. Зате так само мелодійно висвистували вивільги, лунко торохкотів у сосновому лісі дятел, так само біля людських городів стояли під берегом на припоні човни і рівенька стежка пролягла вздовж води від перелазу на одному кінці озера аж ген до пляжу на іншому. Все було так само, як і сім, чи десять років назад. Лише містка не було, лише ми стали майже дорослими, майже справжніми рибалками.

І ми, такі впевнені у собі, маючи в торбинці баночки з гнойовими черв'яками, закасали якомога вище штани, забрели чимдалі від берега, прикинули на око глибину, підтягли вгору поплавці та й позакидали свої вудки, тепер набагато довші, ніж наші перші, дитячі.

Оце так! Вже через кілька хвилин мій поплавець без поспіху пішов під воду і, підсікши, рука моя відчула чималеньку, як для озера вагу, а вудка добряче зігнулась. Ха! Що то значить досвід! Не тьохнуло серце, не здригнулась рука, а впевнено потримавши рибу якусь хвилину в напрузі та відчувши, як ту покинули сили, я плавним порухом вудки вліво та набік вже швидше потягнув її до поверхні і не зупиняючись, так само плавно прискорюючи рух, спробував одразу ж викинути здобич на берег. Легка, але пружна та міцна березова вудка відразу зігнулась ще більше від ваги широкої, із

знайомим мідним полиском боків, рибини, що вилетівши з води та промайнувши у повітрі добрих три метри, важко гепнулась об берег. Від несподіванки в мене мабуть сам собою розкрився рот і, забувши про тишу та обережність, я, піднімаючи високо ноги, кількома стрибками вискочивши із води, перетнув-таки своїй здобичі шлях до рятівної води. Підлящик! Якщо він і не дотягував до фунта, то зовсім небагато. Підлящик! Справжній! І де – на Панському, за колишнім містком, де ми роками колись стільки днів ловили озерний дріб'язок, навіть не здогадуючись, яка риба ходить поряд! Все ще не вірячи своїм очам, я роздивлявся підлящика, коли щось свиснуло і широке, темне промайнуло у повітрі повз мене – це Толя повторив мій успіх. Ну дива! Це ж треба – ось тут, де років сім назад ми тягали пічкурів та пліточок, зрідка – в дитячу долоню завбільшки густірочок, тепер, випадково сюди повернувшись, одразу вчепити таку здобич!

Але ж і слабенькими виявилися підлящики із Панського проти своїх братів та сестер із Десни. Якби ж то ми хоч трохи здогадувались, що то за риба була у нас на гачку, – звісно, не викидали б її отак просто на берег, хоча б просто із поваги до лящевому роду.

В захопленні ми побрели знову у воду і Панське, наша колисочка, ще не раз того дня подарувало нам таку ж гарну здобич. Та й не тільки того дня, бо ми ще кілька разів потому навідувались до нашого улюбленого місця і кожного разу повторювали перший успіх, неначе, здаючи, тепер вже Панському, екзамен на атестат зрілості.

Як тут втримаєшся і не розповіси друзям-рибалкам про таке везіння? Отоді-то Сашко Макієнко і повідав, що його батько, знаменитий коропський рибалка, ловив на Виті на горох двокілограмових лящів. Нічого собі! На озері, не на Десні – на озері, – двокілограмових лящів! Не одного, не один раз – ціле літо ловив!

Сашко і місце показав – на тому березі, під вільхами. Дійсно, у двох місцях на березі стриміли, мабуть, ще з минулого літа, акуратно вирізані коротенькі сошки і ріденьке нижнє гілля на струнких вільхах над цими місцями було високо підрізане, аби не заважало закидати довгі вудки.

Я повірив. Повірив і заходився освоювати Вить. Одразу скажу – таких лящів, як Сашко розповідав, – не ловив. І кілограмових теж, але таких, як на Панському з Толею – досить багато. Навіть якщо й була та захоплива розповідь правдивою, а підстав сумніватися щодо цього в мене було мало, то особисто мені (тепер я це знаю) для такого успіху тоді все одно не вистачило б наполегливості та рибальського хисту. Та я все одно не жалкую. Вить і без того багато чому мене навчила.

...Шоста година ранку. Зручно вмостившись на зеленому, рівнесенько підстриженому гусячим стадом моріжку, якраз навпроти березняка, біля намощеного з дерну трампліна, котрий хлопці використовують для стрибків у воду, я без поспіху готую вудки. Одразу за трампліном починається глибока яма – колись із гумового човна я наміряв на середині близько восьми метрів. Але й під берегом досить глибоко. Вже друге літо я із задоволенням ловлю на Виті, лише зрідка навідуючись на Десну. Надто багато клопоту – ловити на Десні. Як то воно виходить у Івана Трифоновича:

майже ніколи не повертається додому без ляща і частіше за все – не з одним?

Ловити на озері – за втіху. А мій деснянський досвід тут теж став у нагоді. Озерна риба дуже любить чисте піщане дно, бо на ньому легше знайти поживу, аніж на замуленому та порослому водоростями. Але не варто сидіти надто близько до води, намагаючись закинути вудку якомога далі. Якщо поводитись тихенько, не лякаючи рибу своєю присутністю, то навіть і велика, за озерними мірками, підійде майже до самого берега, тим більше, коли час від часу кидати в місце лову трішки розпареної пшениці.

Раніше, почавши ловити на Виті, я за звичкою намагався якнайдалі закинути вудку, вважаючи, що "риба шукає де глибше", та з часом зрозумів: велика риба дуже рідко візьме гачок із наживкою, якщо він неприродно звисає звідкись згори. Інша річ, коли гачок з нею лежить на пісочку, а волосінь стелиться по дну і не лякає рибу.

Тож, посунувши поплавець вгору по волосіні мало не на таку ж глибину, як на Десні, я закидаю у воду обидві вудки: одну, з пшеницею, – правіше, на пісочок, під самісінькі водяні хаші, межу яких мені добре видно крізь прозору вранішню воду, а іншу, з червоним вертким гнойовим черв'яком, – лівіше, під трамплін, туди, де бере свій початок яма. Вудки, лежачи на траві, хіба що на метр, щонайбільше – на півтора звисають з берега над водою. Мої улюблені пір'яні поплавці білими паличками лежать на воді, бо грузила знаходяться на дні і не ставлять їх своєю вагою вертикально, як це зазвичай прийнято на озері. Ну, а тепер, знову ж таки, за деснянським звичаєм, сипонемо у воду трохи розпареної пшениці – отак! – і чекатимемо.

Сонечко вже виткнулося з-за вільх у вершині Виті, гріє мою ліву щоку і відбиваючись у воді, сліпить очі так, що дивитись на схід нема ніякої можливості. Один березнячок стоїть на протилежному березі озера, затуляючи собою панораму Коропа, інший, перекинутий, лежить прямо на воді і виглядає точнісінькою, лише перевернутою, копією першого: їх розділяє неширока, теж здвоєна, світло-зелена смуга яюру. Щось своє завзято виспівують серед верб за моєю спиною вільшанки та щиглики і жебонять-гелгочуть, снідаючи на лужку біля дороги, що веде на Лису гору, білі гуси, стадо яких, в чотири чи п'ять десятків, живе тут ціле літо.

Гарно на душі. Щось таке думається – не думається, мріється – не мріється: так, плететься щось у голові безтурботно, повільно, переповзаючи з одного на інше, як оце плямисте сонечко – з травинки на травинку.

А тим часом поплавець під трампліном раптом рушив поволі від берега на глибину і, витягнувши провислу волосінь до самого гінчика, без поспіху, як був у лежачому стані, так лежачи і почав занурюватися. Враз відлетіли кудись мої в'ялі думки і з напівлежачого стану я, вмить підібравши під себе ноги, згинаюсь у клубок, немов той іжак, тримаючи руку наготові над вудкою.

Пора! Підсічка! – і на іншому кінці волосіні, в глибині, одразу висне очікуваний тягар. Я знаю, я впевнений, я відчуваю по поведінці риби, – як вона ходить, опирається, – що це підлящик спокусився моїм черв'яком. Зсунувшись по берегу до самої води, потихеньку підтягую здобич до себе. Озерна риба набагато слабша від деснянської, яка

все життя змушена боротись із течією, котра тренує в рибі силу та витривалість, а в скрутну хвилину боротьби з рибалкою ще й допомагає їй, додаючи до риб'ячої сили і свою. Тож зовсім скоро, без будь-яких переживань з мого боку, знесилений підлящик сам лягає на бік і підтягнений тихо, без жодного сплеску, до берега, втикається носом у прибережний пісочок. Перехопивши вудку в ліву руку і тримаючи її так, щоб волосінь була весь час натягнутою, я правою рукою вправно беру здобич і ось вона вже на березі. Гарний підлящик – аж ніяк не менший від тих, що ми з Толею ловили на Панському. Почин зроблено.

Ожила і права вудка. Задріботів поплавець, верхівка його відірвалася від поверхні, і ось так, навскіс, пішов він під воду, втішаючи своїм, сотні разів баченим уві сні і наяву розміреним порухом, моє рибальське серце. Знову спокійна, впевнена та виражена підсічка, опір на іншому кінці волосіні і за кілька секунд чимала, майже в півтори моїх долоні плітка важко підстрибує на моріжку.

Гарно, так, як і завжди на цьому місці, почався ранок. Клює розмірено та впевнено. Кожні п'ять-сім хвилин – рибинка. Не кльов, а мрія. Дріб'язок не докучає, бо, як звичайно, тримається у верхніх шарах води. Кілька днів, як стало на погоді і риба сміливо бере наживку, одразу топить поплавець.

Дивитись, як реагує на кльов поплавець – це половина рибальського задоволення. Краса його руху зачаровує рибальське серце. То поплавець починає рухатись по поверхні води – кажуть у таких випадках: "повела"; то, лежачий, він раптом стане вертикально, потім трохи притоне, так що над водою його залишиться хіба що якийсь сантиметр, а потім попливе вбік і одночасно вглиб; а то, без будь-якого попередження, повагом піде в глибину, коли навскіс, а коли і вертикально вниз – кажуть: "потопила"; буває, задріботить тоненько і попливе вбік, а то, інколи, аж підстрибуватиме на місці, а потім вже піде в глибину...

Як палкий прихильник балету отримує насолоду від майстерних па балерини, котра, перемігши земне тяжіння, невимушеними та граційними рухами всоте переповідає йому про одвічні людські пристрасті, так і любитель поплавцевої вудки тішить своє серце, спостерігаючи рух поплавця під час гарного кльову. Для втаємниченого рибальського ока існує безліч варіацій цього руху, всі вони для рибалки немов німа музика: бачить – і серденько мре.

Півтори години суцільного задоволення спливають як одна мить. Підлящик, дві густірки та більше десятка гарних пліток – прекрасна здобич. І все так чинно, без поспіху, без нервів, без тієї напруги, яка не відпускає тебе весь ранок на Десні. І, головне, все виходить по-твоєму, як задумано. От саме через це я і відчуваю себе своїм на озері, бо вода, вона лише зі своїми щедро ділиться статком.

Половина восьмої. О цій порі, хоч годинника перевіряй, гусяче стадо йде купатися на озерне плесо, що знаходиться метрів за п'ятдесят правіше від мене. Я давно чекаю цього, бо на те є свої причини. Ще з Коваленчихи пам'ятаючи, як добре ловилися окунці в скаламученій купальщиками воді, я одного разу спробував повторити те ж саме на Виті і сам здивувався, наскільки вдалим виявився такий спосіб. Тільки тут за

купальщиків мені слугують гуси.

Стадо хвилин двадцять, а то й півгодини з великим шумом та гамом полощеться, пірнає, маше на воді крилами, здіймаючи тим самим хмару бризок, гелготить та гергоче на всі голоси і здіймає у воді таку каламуть, що озерне плесо з першого погляду робиться схожим на велику калюжу. Та я терпляче чекаю на своєму місці, раз по раз витягуючи із води чергову сірувато-сріблясту плітку.

Аж ось гусяче купання скінчилося і стадо, вийшовши на моріжок, починає розправляти, укладати та змащувати жиром своє пір'я, а я, прихопивши баночку із черв'яками, полотняну торбину через плече та одну вудку, рушаю до місця їхнього купання, бо з власного досвіду вже знаю, що риба зараз збереться на мілкому плесі, аби пошукати в здійснятій гусьми каламуті ласу для себе поживу.

Тихенько забрівши у воду майже до колін, опустивши поплавець на меншу глибину, обережно закидаю вудку не так вже й далеко від берега. Поплавець на скаламученій воді лежить нерухомо хіба що кілька секунд, а потім миттєво зникає під водою. Раз! О – є! Плітка, куди більша, ніж ті, що були спіймані вранці на пшеницю, опиняється скоро на березі. Отак! Знову тихенько забредаю у воду, тепер трохи правіше, і знову поплавець лежить на поверхні серед численних гусячих пір'їнок. На цей раз часу проходить набагато більше, перш, ніж я дочікуюсь кльову, але така ж сама плітка за пару хвилин вже складає компанію попередній. Я знову переходжу вздовж плеса на нове місце, але на мілині риба сторожка навіть і в скаламученій воді. Мені доводиться кілька разів перекидати наживку в різні місця – все марно.

А спробую я, як колись на Панському: смик-смик – легенько посмикую вудкою..., смик-смик... Там, на дні, мій черв'як від цього посмикування оживає – то піднімається над дном, то опускається. Нарешті, після чергового мого "смик-смик" поплавець зникає в скаламученій воді. Раз! Є! Ти бач, як впирається: волосінь ріже воду вправо – вліво, вправо – вліво. Ясно – окунь. Помалу підтягую його до берега і сам тим часом поволі виходжу із води, а тоді, коли опір слабне, плавний рух вудкою вправо, до берега, підйом, – і дебелий окуняка, вилетівши із води, важко падає в траву.

Який я молодець! Настрій у мене – кращого годі й бажати. Гарно, коли все виходить по-твоєму. Тоді життя прекрасне і ти віриш – так буде завжди. Принаймні, так хочеться вірити, бо просто ще немає підстав думати інакше.

Спробую ще. Але як не смикаю, куди не закидаю – нема кльову. Та це не засмучує: не вперше ловлю таким ось чином і добре вже знаю, що спіймати більше двох-трьох голів не вдавалось ще жодного разу. Все одно, вагома прибавка, нічого не скажеш. Підемо далі ловити на пшеницю.

Перша маленька біла хмаринка з'явилась на небі і легенький вітерець ніжно торкнув листячко на вербах, зашелестів угорі і ледь-ледь збрижив воду, змазавши чарівну картинку на її поверхні. Сонечко, піднявшись вище, вже не сліпить, коли дивишся на воду і відчутно гріє ліву щоку. Не гріх і позасмагати: знявши одяг, я ніжусь під вранішніми променями. Клює все рідше, та це мене не засмучує, бо в торбині вже за два кілограми риби.

Тепре можна і пошуками зайнятися. Подивимось, чи не спокуситься хто на мою пшеничку за лататтям... Хвилина, друга... десята... Ні, не дурна рибка: чого б це зернятко висіло ввівводи? На дні – то інша річ. Он там, лівіше, ще одна прогалина з піщаним дном, але там набагато глибше. Тихенько, вздовж смужки лепехи, проходжу до неї і не дійшовши кілька метрів, присідаю, обережно закидаю вудку так, що гачок із грузилом знову опиняються на дні... Ну ось, будь ласка: поплавець одразу розвернувся вправо і помандрував від берега, на ходу занурюючись у воду. Озеро – не Десна, поспішати не треба. Підсічка, опір і чергова красуня-плітка підстрибує на зеленій траві.

Перші відпочиваючі з'явилися біля плеса, там, де бавились у воді гуси. Взагалі-то пляж на Виті знаходиться на протилежному від мене, зверненому до Коропа, березі, але приїжджий люд, вихідці з місцевих, аби набути першої засмаги, буває, починають свій пляжний сезон саме з цього місця. Тут не гамірно, тихо, а, головне, не виглядаєш білою вороною на тлі засмаглих до коричневого кольору аборигенів, на кшталт Льоні Недбая, неофіційного "директора пляжу".

Немолода, як на мене, пара, мабуть, вже добре за сорок, обоє маленькі, опецькуваті, розташувалась під вербичкою і чоловік, розмотавши принесену із собою вудку, заходився хвоськати по воді, намагаючись закинути наживку якомога далі за латаття. Він помаленьку наближається до мене і я, перевіряючи залишену біля трампліна свою вудку та готуючись до наступних пошукових мандрів, спостерігаю за ним. Симпатичний чоловічок дуже сильно нагадує мені ведмедика: своїм носом, губами, виразом обличчя.

Мені цікаво і я, відтягуючи в часі свою мандрівку, встигаю спіймати двох пліточок, а в нього все ніяк щось не ладиться. Зкоса зиркаючи на мене та бачачи мою здобич, він, вочевидь, і засмучується, і заздрить мені. Моя рибальська гордість торжествує. Ось я зараз покажу цьому дядькові як треба ловити! Вчепившись лівою рукою за гілку молодій вільшини та ступивши від берега півкроку у воду, я зависаю в повітрі над лататтям і починаю вільною рукою перегортати, неначе сторінки книжки, зелене, схоже на тарілки, листя. Нарешті між двома злиплими між собою листками знаходжу те, що шукав: дві маленькі темно-коричневі п'явки-клепсини присмоктались зісподу до верхнього листка. Я марно намагаюсь однією рукою відчепити їх від латаття та ще й утримати в долоні, тому доводиться, потягнувши за довге стебло, зірвати рослину. Затиснувши стебло в зубах, тепер вже обома руками хапаюсь за гілки та обережно, аби не шубовснути у воду, вибираюсь на берег. П'явки, очевидно, ще не второпавши того, яка зміна відбулась навколо них, ще тримаються на лататті. Почепивши на гачки обох вудок по пласкому верткому черв'ячку, я закидаю одну на піщане дно, а іншу, зменшивши глибину, у вікно між лататтям. "Ведмедик" помалу, начебто і не помітно, але наближається до мого місця, раз по раз зацікавлено зиркаючи в мою сторону.

"Дивіться, дивіться" – думаю я про себе, пильнуючи поплавця між лататтям. Хтось там, під водою, пробує наживку: поплавець вже кілька разів намагався перейти у вертикальне положення. Нарешті я не витримую – треба ж подивитися в чому там

справа. Піднімаючи вудку, легенько підсікаю – ти ба! – хтось таки вчепився і добре впирається... Аж ось із води вилітає чималенька плітка і вже підстрибує на траві поряд зі мною. Нічого дивного – інколи так буває: начебто і кльову справжнього не було, а здобич опиняється на гачку. П'явка ціла та неушкоджена, лише трохи прим'ята і ще міцно тримається на гачку, а тому, закинувши вудку на те ж саме місце, берусь до іншої, гачок котрої лежить на пісочку. Треба трохи подразнити місцеве населення. Смик-смик..., смик-смик..., ось вже й поплавець біля самого берега... Перекинемо подалі і знову – смик-смик..., смик-смик... Пішов нарешті поплавець під воду, далеко пішов, вже його й не видно. Раз! О, це вже окунь – заходив, впираючись, вправо-вліво, вправо-вліво. А все ж таки за кілька секунд і він вистрибує на траві.

"Ну що, дядьку, бачили, як треба?" – подумки звертаюсь я до сусіда. Окунь, на відміну від плітки, п'явку встиг з'їсти, тому мені доводиться чіпляти на гачок черв'яка. Нехай ще він полежить на пісочку під трампліном, можливо, хтось і на нього спокуситься, а я ось із вудкою, на гачку якої залишилась ще одна п'явка, повернувшись до тієї прогалини, де нещодавно спіймав плітку.

І вже звідти, чаклуючи над вудкою: смик-смик..., смик-смик..., бачу, як "ведмедик", підбігши до залишеної біля трампліна моєї вудки, хапає її, підсікає і, промайнувши у повітрі, в траву падає широченька срібляста рибина. "Густірка – зауважую я про себе, – нехай бавиться" – поблажливо посміхаюсь і, глянувши в бік свого поплавця, не знаходжу його на поверхні. Правда, сонце світить тепер прямо мені в обличчя, пускаючи блискітки на легеньких хвильках, здійснених ніжним подихом вітру, але де ж він? Рука сама собою робить підсічку – є! Є, і чималеньке, бо вудка гнеться і волосінь ріже воду вбік – знову окунь. Ходи-но сюди, розбишако... Ач, який красень!

Ну, мабуть, досить... Скоро тут зберуться хлопці, аби пострібати з трампліна, яка вже тоді риба?

Я іду до своїх речей і чую, як жінка здалеку вичитує свого "ведмедика":

– Він рибалка, а ти?... Покинь, іди сюди.

"Ведмедик", що, не втримавшись від спокуси, супроти всіх неписаних рибальських законів, вже був закинув свою вудку якраз на моє місце, зніяковіло виправдовується переді мною:

– Клювало, то я витягнув... Поклав до торбини...

Мені стає його жаль і через той зневажливий тон дружини, і через те, що до цього часу він нічого не спіймав. Я навіть не ображаюсь на нього через те, що він так безцеремонно, не питаючись дозволу, всівся на моє місце, бо... рибалка є рибалка: хто ж утримається, коли поплавець, хай навіть і чужий, так красиво іде під воду, а твій власний он, завмер нерухомо, немов і риби у воді катма.

– Сидіть, – кажу я йому, – мені вже треба їхати. Ось, візьміть трохи пшениці, чіплятимете по одній на гачок, впоперек зернятка. І глибину зробіть глибшу, ось таку – із дна щось та й упіймаєте.

"Ведмедик" із вдячністю дивиться на мене і мені це приємно, тішить моє рибальське самолюбство.

Доки змотував вудки, прив'язував їх до рами велосипеда, збирав у сумку торбину з рибою, баночки з наживками та запасні снасті, "ведмедик" і собі витіг плітку. "Ну, все, тепер його від вудки і трактором не відірвеш" – думаю я, а самому так не хочеться їхати додому...

На годиннику лише десята ранку, тож чи не спробувати мені ще під вільхами, ген, навпроти пляжу?

"Е-е-е, таки заїду на якусь годинку" – вже сідаючи на велосипед, не втримавшись від спокуси продовжити задоволення, вирішую я і за якихось три-чотири хвилини переїжджаю ближче до верхів'я озера, в те місце, де воно нагадує вузький глибокий канал, з обох боків зарослий високими, в один ряд, вільхами.

Тут у нагоді стає моя третя вудка – коротенька бамбукова з точеною дерев'яною ручкою. Я й беру її лише для цього випадку – коли доведеться ловити під деревами, бо завдовжки вона лише два метри і тому не чіпляється за повисле гілля. На ній і волосінь найтонша, і гачок найменший, – "ковтунчик", і грузило легеньке, і малесенький, дуже чутливий поплавець.

Почепивши на гачок пшеничину, скрадаючись, підходжу до товстої вільхи, обіпершись об її стовбур, так, щоб мене не могла побачити риба, обережно, дуже обережно, поволі опускаю гачок із пшеничиною у воду біля самісінького берега, де глибина одразу становить більше метра. Мені зі свого схову видно лише клаптик водяної поверхні та поплавець, що тільки-но торкнувся води. Торкнувся – і ось він вже пішов на дно, мені добре видно весь його рух під водою. Раз! – ого... маленька, тоненька вудка добряче гнеться і я розумію, що цю здобич викинути на берег одним махом просто не вийде. Помалу, помалу опір слабне і вже біля самої поверхні ходить велика, грамів на двісті, плітка. Як же мені її підняти? Нічого не поробиш, – доведеться себе викрити. Поступово підвівши рибину до самої поверхні та змусивши її ковтнути повітря і завмерти, я присідаю над самою водою, підводжу здобич до берега – ні, не дістану, надто високо знаходжусь над водою, – тому обережно взявшись за волосінь двома пальцями лівої руки, плавним рухом піднімаю здобич із води. Плітка висить нерухомо лише доти, доки не опиняється на березі, але тут всі її спроби повернутись до рідної стихії виявляються марними. Гарна, нема чого й казати. Полотняна торбина все важчає та важчає: такий улов не соромно вже і деснянському рибалці показати, що вже тоді про озеро говорити!

Я знову підходжу, тепер вже до наступної, вільхи, що росте на відстані метра-півтора від попередньої і знову, скрадаючись, ховаючись за товстим стовбуром, тихесенько опускаю гачка з наживкою у воду. Секрет простий: попід самим берегом одразу починається велика глибина, тому тут гуляє чималенька риба, шукаючи поживи та корму, що опадає з навислих над водою дерев. Тому і мій маленький, з єдиною пшеничинкою, гачок на тонесенькій волосіні, який повільно опускається під воду, неначе тоне сам по собі, не викликає у плітки чи густірки підозри. Риба лякається, коли на воду падає рухома тінь, мене ж їй за вільхою не видно, тому риба сміливо бере наживку. Але і спіймати в одному місці більше однієї-двох ніколи не вдається, надто

вже обережні підводні мешканці, знаходячись під самим берегом.

Новий кльов не забарився і знову все повторилось точно так само, як і минулого разу.

Отак, пройшовши попід вільхами метрів із сорок чи п'ятдесят, я додаю до торбини ще з десяток пліток та густірок, хай і не таких великих, як перша. Вже пів на дванадцяту: їсти хочеться так, що з'їв би й вовка. Розумію, що давно вже треба було б бути вдома, але ніяк не можу змусити себе покинути цей рай.

"Ось іще одну спіймаю – і все!"

... А паузи між уловом стають дедалі більшими, а сонечко все вище, а додому, попри все, не хочеться...

І я, повалившись у траву, лежу: розкинувши руки, головою в затінку від верхівок вільх. Сонечко гріє моє засмагле тіло і крізь листя, що його стиха ворушить вітерець, воно, немов бавлячись зі мною, пускає мені в очі легенькі зайчики; високе синє небо з білими хмаринками, котрі неквапно плывуть за Десну, зачаровує своєю бездонною чистотою. Коли дивишся на небо лежачи, відчуття зовсім інші, аніж коли просто ідеш кудись у своїх повсякденних справах. Іде людина, опустивши голову, – взагалі неба не бачить. Коли голова опущена, неба, ясна річ, не видно, і настрій у неї через те гірше нікуди. Чим вище голову підіймаєш, тим більше відкривається тобі неба перед очима. Людина з високо піднятою головою, будь хто це скаже, – щаслива та впевнена у собі і своєму майбутньому. А чи це не через те, що в неї весь час перед очима небо на видноколі? Що вже тоді казати про того щасливця, котрий лежить отак безтурботно серед високої трави і перед очима у нього лише літнє небо! Лише небо: синє, безмірне, бездонне, весь світ – лише небо, неначе ти один у всьому Всесвіті, неначе тобі одному він і належить. А шматочок виднокола, той, що прямо над головою, з вільховим гіллям, крізь яке світить сонце, тільки нагадує, що твій Всесвіт – не холодна пустеля, а сповнений краси і життя деснянський луг!

Десь там, за цими хмарками, невидимі в прозорій, але все одно бездонній синяві існують цілі світи, котрі лише вночі заявляють нам про своє існування і змушують тоді замислитися про небуденне, про щось, котре в книжках зветься Вічним...

Гарно на душі. Я наловив сьогодні чимало риби і впевнено можу сказати, що де-де, а на озері навчився це робити. Я ловив не так, як зазвичай ловлять усі, як намагався ловити той дядько-"ведмедик". На пісочку я ловив із самого дна, неначе на Десні, хоча на озері ловити так не прийнято; ловив у скаламученій гусьми воді і це теж моя придумка; нарешті ловив тут, під деревами, на маленьку легеньку вудку, ховаючись у засідці, і ось, маєш: півторби риби. А тут ще й почуте від жінки: " Він рибалка..." – це про мене! Вона з першого погляду це зрозуміла. Як тут не запишатися. Такого про себе, тим більше, позаочі, мені ще не доводилось чути.

Без угаву сюрчать у траві коники, ось один з них виліз на верхівку стебла тонконога прямо поряд із моїм обличчям, пряде по крильцях своїми складеними ніжками, видобуваючи тонкі пронизливі звуки, неначе мене тут і немає зовсім; щось прошелестіло зліва в траві біля самої моєї ноги, мабуть, метка ящірка помандрувала

кудись у своїх справах; раптом прямо над головою пролетів смішний одуд, пролетів, немов відштовхуючись від невидимої тверді та потім підстрибуючи у повітрі, кумедно махаючи своїми кучими широкими та строкатими крильцями і вже за якусь хвилину розійшлося над водою його "уду-ду, уду-ду!"; високо в небі, розпростерши великі крила і зовсім ними не махаючи, планує на повітряних потоках чорно-білий лелека, – що він дивляється з такої височини? А, можливо, це не він, а я завис у небі: піді мною пливуть хмарки на тлі неозорої та бездонної блакиті, а той лелека – то моє відображення, немов у воді і вже не розібрати, де верх, де низ...

Легко на душі. Я лежу, розм'яклий, зовсім нерухомо, можливо хвилин десять, а, можливо, і півгодини, без жодного бажання поворухнути хоча б пальцем і дивні відчуття переповнюють моє єство. Як і всі люди, я звик відділяти себе від оточуючої природи невидимою межею, перейти яку мені ніколи й на думку не спадало. А оце саме зараз мені починає здаватися, що я дивлюсь на білий світ очима лелеки, чи хоча б коника, чи ось оцього сонечка, що завзято повзе вгору по високій травинці.

Мені видається, що я тут свій, ну, майже свій... Принаймні, зараз мені хотілось би таким бути: такою ж часточкою природи, як одуд, чи лелека в небі, чи оця вільха, а не таким винищувачем, як браконьєр, котрий вночі тягає сіткою по деснянських плесах рибу, приходячи в чарівний світ Лугу лише з лихими намірами, бо куди ж йому стільки риби? Сам, із своєю сім'єю, він її зроду не поїсть, – продає з-під поли на базарі, обкрадаючи нас, звичайних рибалок, вважаючи себе розумнішим та спритнішим за інших...

Але думки про осоружних баконьєрів, котрих так не люблять справжні рибалки, все ж таки відступають, даючи місце задоволенню від нового почуття. Це неначе якась гра – відчувати себе "своїм". Ти бачиш та розумієш те, що для багатьох закрите, є навіть не таємницею, а просто незвіданою білою плямою, про існування якої вони, швидше за все, і не підозрюють.

Тебе не бояться навколишні, часом вони навіть довіряють тобі свої таємниці, діляться з тобою своїми статками: озеро – рибою, ліс – грибами, птахи – співом, дерева – своїми плодами. Ти не приносиш їм шкоди більше, ніж вони можуть її витримати. У природі всі живуть за рахунок інших, от тільки в одному біда: лише ми, люди, такі розумні та всемогутні, часто-густо ні в чому не знаємо міри.

"Ти ба, яку теорію розвів..." – ліниво, з насмішкою звертаюсь сам до себе. А все ж таки приємно, нехай і подумки, можливо, лише в своїй уяві, але зливатись, хоча б і на деякий час, із природою.

Чи ж є десь на білому світі ще одна отака Десна, з такими луками, озерами? Бідні-бідні ті люди, що ніколи в житті не бачили і навіть не уявляють, що може існує ця краса! Живуть у своїх селах та містах, де немає поряд ані ріки, ані соснового лісу, хіба що якийсь замулений ставок, чи схожа на канал річка в бетонних берегах...

Менше року залишилось мені навчатися в технікумі, а куди потім закине доля – невідомо. В юності так кортить побачити світ, пізнати незвідане. Кращої, ніж у нас природи все одно не знайду, тому поїду у велике місто, але якщо вже в місто, то нехай

це буде столиця, – не більше і не менше!

"Та все одно, я щоліта приїждитиму додому, – обіцяю сам собі: – Хіба ж можна прожити без Десни, без Виті, без лугу та лісу? Обов'язково приїждитиму, хай би що там не було!"

...Сюрчали коники, ширяв у небі лелека, подала голос вивільга, від пляжу доносились плескіт, хлюпання, сміх; вітерець, що дужчав, гнав лугом зелені хвилі – на повну силу на Придесенні господарювало літо.

Коло за колом, виток за витком – саме з цього складається наше життя. Ситуація повторюється для нас раз за разом лише з однією метою – щоб ми угледіли певне правило, дотрималися його і таким чином перейшли на більш високий рівень свого розвитку.

Ти навчився робити власними руками необхідні тобі знаряддя; навчився спостерігати, бачити взаємопов'язані речі, терпляче чекати і мати витримку; ти зробив вибір своєї мети і тепер націлений на її досягнення; ти вмієш робити висновки зі своїх спостережень; хтось звідки – інтуїтивно, підсвідомо чи з досвідом, але до тебе приходить розуміння того, що відбувається там, під водою, у недосяжній тобі стихії; нарешті, ти навчився бачити красу Природи і завдяки цьому вона стала для тебе розрадою, джерелом задоволення та навіть натхнення – одним словом – щастям.

В результаті відбулося твоє самоствердження. Здавалося б, мета досягнута, рухатися далі, начебто, і потреби вже немає...

Переглянемо ще раз...

Ти живеш у власному, окресленому умовними межами, світі. Ти звик до нього, тобі в ньому зручно. Але потрапивши одного разу, не важливо, у п'ять чи в п'ятдесят років, у світ, раніше тобі невідомий, створений не людськими руками, а Провидінням, ти завмираєш здивований, зачарований безмежжям простору та форм життя і починаєш розуміти, що до цього моменту ти, власне кажучи, жити ще й не починав; твоє буття починається лише зараз, і ти, немов та губка, починаєш всотувати у себе нечувані і небачені тобою раніше враження.

Таке розмаїття в Природі: ліси, луки, степи, пустелі, гори та моря – і наскільки все це різне! Ти в захопленні; ти все намагаєшся, але безуспішно, осягнути суть побаченого. Де там; тобі б навчитися бачити, бо навіть спостерігати – не так просто, як може здатися на перший погляд. І ось саме це – навчитися вміти бачити – виявляється першим завданням уроку, що його дала тобі Природа.

Весь під владою перших вражень, ти починаєш досліджувати цей, ще невідомий тобі, світ. Твоїх п'яти органів відчуттів тобі не досить, навички далеких-далеких пращурів безповоротно втрачені. У таких випадках на допомогу людині приходять винайдені нею знаряддя.

Кажуть: хочеш допомогти непристосованій до життя людині – не давай їй спійману рибу, дай їй краще вудку, аби вона ту рибу могла спіймати сама. Дурниці... Правильним буде навчити її самостійно робити вудку, бо якщо отримана за просто

так вудка зламається – чи зможе ця людина зробити нову?

Спілкування з Природою неможливе без уміння людини працювати власними руками: лише самотійно змайструвавши вудку, ти робиш хиткий, невпевнений, хай і маленький, але свій перший крок у пізнанні світу.

Дев'яносто п'ять відсотків інформації про світ Людина отримує через зір. Ти на все життя запам'ятаєш свої перші, дитячі ще, враження від побаченого. Перед твоїми очима розгортається неосяжна картина земного буття; буття, в котрому, виявляється, так тісно сплелися між собою світи лугового коника і вранішньої роси, смугастого окунчика і зеленого латаття, красуні-вивільги і крислатої верби, і всі вони, до того ж, переплітаються із твоїм власним світом. Побачити усе це і пов'язати одне з другим означає зробити не просто черговий крок, а швидше навіть підйом на одну сходинку вгору.

До всього, раптом з'ясовується: як багато, часом, значать у нашому житті символи, ці стовпи, на котрі надійно спирається наш духовний світ! І озираючись назад, ти розумієш, що чи не найпершим символом деснянського світу стала для тебе батьківська пасіка. Лише вісім літ поталанило тобі бувати на ній, але в пам'яті вона назавжди залишилась уособленням спокою, миру та злагоди, ідеалом земного буття, а Бджола – прямо-таки зразком для наслідування. Саме на пасіці тобі несподівано, нехай і з чужої підказки, далось перше розуміння сили усіх отих земних зв'язків на прикладі такої маленької Бджоли і такої неосяжної Планети: хіба просто знайти ще один, подібний до цього, величний приклад взаємозалежності?

Символи... А що може бути символом Десни? Що у твоїй уяві вирізняє її з-поміж інших річок, озер, ставків, – інших водойм взагалі? Для тебе особисто ця відмінність полягає у деснянській гатці. Уявна простота цієї, здавалося б, примітивної споруди такою є лише для людини необізнаної. Бо у гатці – її конструкції, виборі місця і способу лову знайшло своє втілення глибоке розуміння ріки рибалкою – першим винахідником цієї споруди. Варто лише навчитися тобі ловити в гатці – і ти вже маєш усі підстави вважати, що в своєму пізнанні деснянського світу піднявся на другу, чи й третю сходинку. А скільки ж іще їх там, попереду!

Минають перші враження, засвоюються перші уроки. Настає черга вивчення правил. Так, виявляється, свої правила існують і тут. Пізніше, значно пізніше, ти зрозумієш, що Природа не любить надмірностей: насправді, нам для життя потрібно зовсім небагато. Вміти задовольнятися малим – то є ціла філософія. Якою б тонкою та блаженною не виглядала звичайна вудка, але при умілому з нею поводженні її запасу пружності та міцності цілком достатньо аби витягнути навіть велику рибу і, в той же час, один необережний поспішний рух призведе до втрати здобичі, а то й вудки. І ось уже можна говорити про перше правило: май терпіння та витримку – і навіть з обмеженими можливостями ти отримаєш від Природи усе необхідне тобі для життя та щастя.

Виявляється, не так вже й просто з першого разу засвоїти правила, по котрим живе Природа. Часом ти навіть не здогадуєшся, що ось саме оцей випадок і є

правилом. Ти ходиш і ходиш по колу, щоразу повертаючись до початку, аж доки тебе не осяє здогадка: та це ж і є правило!

Оглянімося назад, на своє життя: ми раз по раз у власному повсякденні робимо і робимо одні і ті ж помилки, добре ще, коли не з одними і тими ж наслідками. І кожного разу клянемося: це вже востаннє! А насправді наше замкнене коло повинне б стати витком: повернення до висхідної точки має відбуватися на більш високому рівні осягнення Буття.

Ходити по колу – у цьому, насправді, немає нічого поганого, головне, щоб воно не було замкненим. У Природі весна завжди переходить у літо, за літом настає осінь, за нею суне зима. Мудра Природа дає нам зміни для перепочинку і усвідомлення зробленого. Ми ніяк не навчимося цим користуватися, розливаючи на весь світ свою досаду: ледь налаштувалися, щойно взялися до роботи, розігналися, а вже потрібно гальмувати.

А тим часом, у білій Німоті зими, здавалося б, мертвій, насправді – невмирущій, замислюється Природою, зароджується нове Буття... Тш-ш-ш...

І ось із нічого, із великої зимової Німоти, із Тиші, що сама по собі вже є таїною, раптом розливається на весь світ неміряна стихія, котра викликає і трепет, і страх, і захват. Ти спостерігаєш це диво природи тиждень, другий,...п'ятий, бачиш, як із того білого Нічого з'являється на світ Божий безліч нових життів і усім еством своїм починаєш відчувати в повітрі присутність невидимої, але чітко тобою усвідомлюваної Енергії буття, що плодить і плодить безупину нові життя. А осередком цієї Енергії, її носієм, є ріка, котру надалі ти вже сприймаєш, як живу істоту, як матінку-Десну і віднині для тебе повинь є основоположним символом будь-якої ріки, котрий набув дійсно сакрального змісту.

Вищий ступінь спостереження – відсторонене споглядання. Це не так вже й просто, як може видатися, але коли це, зовсім несподівано, виходить у тебе вперше, – отоді ти починаєш дивитися на світ зовсім іншими очима і тільки під час споглядання ти здатен побачити справжню Красу світу і закохатися в неї на все життя – яка досконалість у всьому! Це вже не просто підйом на чергову сходинку: це так, неначе ти вийшов нарешті із темної гущавини на освітлений сонцем, завітчанний луговий простір і вже вдивляєшся у далеку сизо-зелену стіну верб: а що там, за нею?

І ще одне золоте правило природи засвоєне тобою: хочеш досягти успіху – зосередься на чомусь одному. Варто було тобі це зрозуміти, і ось, будь ласка, черговий рубіж, котрий так довго здавався тобі недосяжним, подолано! Проте, горизонт так само далекий, а омріяні вершини ще тільки синіють в далині.

А тут, чи не вперше у житті, ти робиш і свій вибір: плес чи круча, спокій чи рух, мілководдя і простір чи глибина і обмеження, і неважливо, що саме на цей вибір впливає – твій темперамент, твоє внутрішнє бачення Краси, чи щось іще, про що можна сказати: "лягло на душу". Суттєво інше: цей вибір визначить усе твоє подальше життя у деснянськiм світі, та й не лише у деснянськiм.

Чим би ти не займався, якій справі не навчався б, завжди приходить час твого першого іспиту, коли ти маєш самотійно доводити найсуворішому екзаменаторові – Природі, самому Життю, що не марнував часу у навчанні і є гідним високої оцінки. Тут неможливо когось обдурити чи домовитись, або, що ще гірше, – дати хабара. Здав – означає не мало, не багато: отримав тим самим право на життя – без перебільшення!

Коло за колом, виток за витком – саме з цього складається наше життя. Ситуація повторюється для нас раз за разом лише з однією метою – щоб ми угледіли певне правило, дотрималися його і таким чином перейшли на більш високий рівень свого розвитку.

Ти навчився робити власними руками необхідні тобі знаряддя; навчився спостерігати, бачити взаємопов'язані речі, терпляче чекати і мати витримку; ти зробив вибір своєї мети і тепер націлений на її досягнення; ти вмієш робити висновки зі своїх спостережень; хтозна звідки – інтуїтивно, підсвідомо чи з досвідом, але до тебе приходить розуміння того, що відбувається там, під водою, у недосяжній тобі стихії; нарешті, ти навчився бачити красу Природи і завдяки цьому вона стала для тебе розрадою, джерелом задоволення та навіть натхнення – одним словом – щастям.

В результаті відбулося твоє самоствердження. Здавалося б, мета досягнута, рухатися далі, начебто, і потреби вже немає...

Та це ще тільки приказка, – казка десь попереду.

Частина друга. Коли ти – свій.

Сохачі.

Служба в армії вже позаду. Відтоді, як хлопчина починає усвідомлювати себе майбутнім чоловіком, на горизонті його долі з'являється армія. Вона – як той рубіж, здолавши котрий тільки і можна мати право зачислити себе до чоловічої спільноти. Хтось мріє про неї, як мріють про море та морські пригоди, хтось сприймає її як ріку, котру вкрай необхідно переплисти, бо на її протилежному березі чарівні багатообіцяючі краєвиди манять око повнотою життя та розбурхують в уяві грандіозні плани на майбутнє. Для хлопця це один із найважливіших життєвих екзаменів, в першу чергу – для самого себе: а чи ж я такий, як усі?

Зате коли ти, чесно подолавши цю перешкоду, довівши собі та іншим, що ти – мужчина, виходиш на протилежний, тепер назавжди твій, берег міцним та загартованим труднощами, вдихаєш на повні груди вільне від вже виконаного тобою обов'язку повітря, – тоді ти сповна віддаєшся першій у своєму житті насолоді від дорослого життя.

Я привіз додому фотографії на згадку про армію та дві, омріяні з дитинства, бамбукові вудки. До таких вудок моя простецька підсака аж ніяк не підходила; рюкзак, з котрим я колись їздив на Десну, а потім пішов до армії, так там і залишився, тому вже

наступного дня після повернення додому я заходився обновляти свою рибальську екіпіровку. Новий рюкзак із традиційно зеленого брезенту було придбано в наших "Спорттоварах", а от підсаку я виготовив самотужки з трьох чотириміліметрових зварювальних електродів, шарнірно з'єднавши їх до купи за допомогою двох заклепок та приваривши до одного електрода у роз'єднаній вершині трикутника болт із різьбою, а кінець іншого зігнувши у вигляді кільця. Далі зелена капронова сітка від картопляного мішка чудово підійшла до трикутного обруча підсаки; гарний двохметровий держак вийшов із моєї березової, ще доармійської, вудки, на тонший кінець якого я насадив шматок тонкої сталевий трубки з привареною на її кінці гайкою і ось справжня деснянська, своїми власними руками зроблена, розкладна підсака була готова.

До молодика, за плечима котрого є армія, оточуючі чоловіки ставляться по-серйозному, як до рівного собі. Іван Трифонович запросив мене на Десну.

- Може післязавтра на ніч по рибу з'їздимо? - запитав він на вечері з нагоди мого повернення.

- З'їздимо - сприйняв я це запрошення як належне, хоча ще кілька років назад і не мріяв про таке.

По рибу Іван Трифонович завжди їздить на мотоциклі і не в Рокочівщину чи Журавльове, котрі поряд з Коропом, а кілометрів за двадцять п'ять - під Змітнів, в місцину на той час, за загальними уявленнями, відлюдну та пусту через свою віддаленість, і ловив він у тій самій кручі, де колись щоліта жив та рибалив наш прадід - Іван Григорович, там, де він згодом і смерть свою зустрів, "козацьку", як казав мій батько.

За двадцять п'ять кілометрів на велосипеді по рибу не наїздишся, тому такі віддалені місця завжди манять до себе рибалку незвіданістю та надією на небачені улови. Але цього літа Іван Трифонович, чи то бажаючи зекономити на пальному, чи з якихось інших причин, рибалив одразу за Сохачами - на півдорозі до своєї улюбленої кручі.

Виїхали ми по обіді і промчавшись через Короп, перетнули заасфальтованими вулицями Риботин, ґрунтовою стежкою обабіч тряскої бруківки добрались до Сохачів, проїхавши селом до ферми, вихопились на луг і через якихось чотири-п'ять хвилин були вже біля Десни. На дорогу у нас пішло щонайбільше півгодини, а мої рибальські горизонти он як роздвинулись! До цього часу виїзд за межі коропського луку видавався мені майже нереальним (це ж бозна-як далеко, здавалося мені), але простий підрахунок вказував, що насправді навіть на велосипеді дістатись сюди за часом буде не набагато довше, аніж в Журавльове.

Тут не те, що біля Коропа, одразу ж було видно, що рибалок у цих місцях обмаль: он, лише одна гатка на всю кручу, а всім же відомо - чим менше рибалок, тим більше риби.

Іван Трифонович зайняв, звісно, свою гатку, а мені порадив сісти на самому початку кручі, там, де закінчувались густі хащі верболозу і де плес остаточно переходив у кручу. Моє місце нічим мене не вразило: супіщане дно, що було вкрите

легеньким шаром коричневатого мулу, не надто круто збігало в глибину; кущ лози, котрий лежав у воді, утворював природну гатку і течії нижче куща практично не було, лише від самої вершини куща поволі крутились цілою низкою, дрібненькі, немов намисто, войки.

Сам я, спираючись на власний досвід, навряд чи став би тут ловити, але відмовлятися мені було незручно і тому, мало на що сподіваючись, я все ж таки знехотя заходився готуватись на вказаному місці. Перш за все попереставляв у воді так, як вважав за потрібне, старі сошки, на котрих лоза вже встигла повикидати молодесенькі пагінчики, змагаючись із долею за право жити та демонструючи білому світові всю міць животворного начала деснянського Духу, а далі, почепивши на гачки жовті, майстерно зварені Іваном Трифоновичем горошини, вперше закинув свої бамбукові вудки.

Глибина виявилась цілком пристойною, вудки лягли красиво, дно, вочевидь, було чистим і гачки не чіплялись, як то буває, за підводні корчі чи траву, словом, у цьому відношенні все складалось досить обнадійливо. Я пристрілювався та пристрілювався, час од часу переставляючи сошки, з тим, аби знайти найбільш підходяще положення для вудок, коли гачки лежать на деснянському дні саме там, де треба, де по моєму розумінню повинні були пролягти вранішні риб'ячі стежки. Ці пошуки принесли ще й певний результат: півдесятка пліток та густірок спокусились на мій горох, тож, коли прийшла пора варити юшку, я, не осоромившись, підійшов до Івана Трифоновича не з пустими руками.

...Вечеряли ми вже в сутінках. Навет так і залишився у своєму мішку, прив'язаному до багажника мотоцикла. Якраз була середина червня, тепла ніч окутала землю, тож дядько і запропонував:

- Душно буде нам в наметі, давай ляжемо просто неба.

На той час у мене вже був досвід ночівлі і під скиртою, з батьком, і в наметі, з хопцями, але отак, просто серед луку, під відкритим небом, без жодного, навіть умовного прихистку над головою... Проте, знаючи, що Іван Трифонович частенько взагалі сам ночував на Десні та згадавши свого прадіда-рибалку, я подумав: "А чом би й ні?".

Зробивши собі підстилку з шару тоненьких гілочок верболозу, а поверх них поклавши старенькі ковдри та рибальські кухвайки, ми повлягались. Поговорили трохи про те, про се, але скоро вже Іван Трифонович замовк і, повернувшись набік, стиха, ледь чутно, засопів. "От що значить справжній рибалка... - із заздрістю подумалось мені. - Чи ж зможу і я коли-небудь отак незворушно заснути, навіть один, посеред луку?"

А мені не спалось. Комара було на диво досить мало і його нечисленне військо мене, обмазаного в'єтнамською "Зіркою", можна сказати, що й не турбувало. Десь, у глибині підсвідомості, я ще не порвав остаточно з армією, якась частинка мене за звичкою все ще продовжувала службу і не належала мені, і за тих кілька днів, що я вже перебував поза службою, я ще не звикся з думкою, що це назавжди, що армія позаду і

що нині я можу вільно розпоряджатися собою, своєю долею. Сутінки вже цілком перетворились на нічну темінь, небо набуло темно-синього, до чорноти, кольору, тонесенький серпик молодого місяця невзможі був дати хоч скільки-небудь значущого світла, зате зорі в чорному мороці сяяли мільйонами самоцвітів і я, лежачи горілиць, бачив, куди не поверни голову, лише їх яскраве мерехтіння.

...Я дивлюся на нічне небо і не можу стулити очей – сон не йде. І не тому, що знову, як колись, маряться мені поплавці, чи самі собою будуються в голові рибальські плани на ранок. Захоплююча картина нічного неба цілком полонила мене і я не можу відвести від неї очей. Стоячи на ногах та задерши голову догори, не надто налюбуеться зорями, швидше шия заболить. А тут лежиш собі у зручній позі: на спині, заклавши за голову руки, і ніщо не заважає тобі усамітнено споглядати це величне видовище. Я дивлюсь в темну безодню і починаю відчувати перед нею щось таке, – мало не благоговіння. Замислившись над новим для мене, незвіданим ще відчуттям, я лежу, зосереджено дивлячись прямо в чорну безодню перед собою, аж коли це раптом Всесвіт зрушує з місця і починає нестись прямісінько на мене, чи, навпаки, це я силою думки стрілою мчу в незвідані глибини космосу.

І ось лише зараз до мене приходить відчуття цілковитої свободи, навіть не свободи – Волі. Все! Армія у мене за плечима. Вона загартувала мене і за це їй спасибі. Я витримав життєве випробування і воно передало мені свою силу. Армія назавжди залишиться зі мною – в її гарті, в її силі, в моїх спогадах. А тепер – Воля! Ось вона переді мною: оце зоряне небо і є уособленням Волі – безмежжя вибору, таємничість шляхів, незвіданість долі. Мені одразу ж пригадалась перша ночівля на Десні з батьком, під скирдою, і перше сильне враження від нічного неба, і мої мушки в намаганні зрозуміти як це, коли безмежжя... Тепер це вже не викликає в мене панічного нерозуміння. Авжеж, світ не має кінця, бо інакше і бути не може: або він безмежний і тоді він сам собі опора, або... Та ні, по-іншому просто бути не може!

Як інколи все просто в дорослому світі! Сказали тобі, що по-іншому не може бути і ти приймаєш це на віру, бо давно вже зведені стіни того тунелю, яким ти рухаєшся по життю слідом за мільйонами своїх попередників.

Але ж наскільки велична картина нічного неба! Кожна з цих зірок не менша, ніж наше Сонце, а відстань до них наочно уявити собі неможливо – просто немає з чим порівняти у нашому земному житті. І весь цей Всесвіт, вся неуявима кількість планет незбагненним чином тримається в пустоті, тримається лише завдяки тому, що безперервно рухається, тримається на інерції цього руху, кожна перебуваючи у взаємному зв'язку з іншими, а всі вони – в абсолютній гармонії між собою. Навіть коли життя одного з небесних тіл закінчується, десь в іншому місці виникає нове, виникає для того, аби не порушилась вселенська рівновага.

Як утворилась ця гармонія? Що було тому причиною? Ті зорі, що бачу я нині, – вони не сучасні мені: світло від них прямувало до моїх очей сотні мільйонів років. Дивлячись на них, я бачу страшенно далеке минуле, неначе читаю найдревніший рукопис. Що таке вік людини навіть у порівнянні з тим часом, що їх світло витратило на подорож до

Землі? Найкоротша мить, неначе оцей помах моїх вій. І що тоді є людина перед лицем Космосу? Найменша порошок біля підніжжя Евересту і близько не складе потрібного порівняння між людиною і Всесвітом.

Як, звідки все це взялося? Родюча земля дала життя рослинам, можна сказати, створила їх; люди, використавши дерево, звели будинки. А як утворився Всесвіт, уся оця небесна механіка?

Творець, має бути Творець... При денному світлі, серед співставних з людиною предметів, подібні думки ніколи раніше не відвідували мене, але нічне небо в момент, коли я відчув себе вільним вершити власну долю, вразило раптом своєю, незмірною з будь-чим на Землі, величиною, змінило хід думок і без будь-яких сторонніх спонукань я впевнено повірив: Бог є! Бог, Творець, ота Сила, котра породила все навколо, на Кому все тримається і за Чиїми законами живе.

В нашій сім'ї ніколи не було атеїстів і хоча ніхто не був і сильно віруючим, проте Богові завжди віддавалась належна шана, правда, чого гріха таїти, скорше в межах простонародної традиції, аніж свідомого вибору. Окрім сім'ї, я зазнав у цьому питанні стороннього впливу одразу з двох сторін: звісно від баби Явдохи, швидше емоційного, аніж пізнавального, і з протилежного боку – від викладачів технікуму, перш за все пропагандистського, аніж дискусійного, в пошуку істини. Свідомо чи несвідомо, але я уникав жодних суперечностей на цю тему навіть в роздумах наодинці із самим собою. Єдине, що в питанні визнання Бога викликало всередині мене певний внутрішній протест, було несприйняття виразу "раб Божий". Раб – невільна людина, яка позбавлена жодного права на власну долю, раб – лише живе знаряддя праці, раб – чужа власність, раб – сама нікчемність. Таким було визначення цього слова і душа моя опиралась тому, аби безповоротно і нерозривно пов'язати його навіть із словом "Бог", до того ж ще й добровільно погодитись на уособлення з цим виразом самого себе.

Я не міг уявити собі, що може спонукати людину добровільно стати рабом кого б то не було, плазувати перед ним, абсолютно підкорившись чужій волі. Але нині відчувши раптом, що є я перед лицем *Всесвіту*, уявивши всю велич Того, хто цей Всесвіт створив, я одразу ж визнав і повну Його зверхність над собою, і свою власну нікчемність перед Ним.

Дивно, але я не відчуваю від цього жодного приниження своєї гідності, адже, залишившись на своєму звичному місці у навколишньому світі, я просто почав усвідомлювати велич Того, хто цей світ створив, велич витрачених Ним зусиль...

Я гість у цьому світі лише на одну коротку мить і з'явившись тут, маю жити за встановленими Законами, а не поводитись, як мародер, тим більше, що мені дано Творцем ще й розум та серце, аби можна було розрізняти де добре, а де лихе.

Мені думалося спокійно, без жодного натяку на пафос і від цього на душі було легко і по-особливому світло. Я засинав і останньою моєю думкою було те, що кожній людині, аби зрозуміти деякі надзвичайно важливі життєві речі варто хоч раз у житті полежати отак погожої літньої ночі під сповненим величі зоряним небом.

...Ми проснулись, коли вже сіріло. Полежали трохи, стиха поговорили, потім

підвівшись. висьорбали з казанка залишки холодної юшки, котра, настоявшись за ніч, видалась мені ще смачнішою, ніж увечері і розійшлись по своїх місцях.

Дивним, інколи незбагненним чином складаються людські долі і часом незрозуміло, чи то володарює в нашому житті випадок, а ми лише підкоряємось життєвій течії, чи ж все-таки ми торуємо свій шлях всупереч багатьом обставинам? Хтозна, як склалися б мої відносини з Десною, якби того дня мені не посміхнулось рибальське щастя. До армії не так вже й часто дарувала мені вона свої скарби – лящів та щук, а в'язя, такого, щоб потім про нього можна було з гордістю розповісти, – взагалі не доводилось ловити. Тому, швидше за все, з роками мій рибальський запал потроху згасав би, як у багатьох моїх ровесників, щоб зрештою перетворитись лише на окремі спогади про безтурботність дитячих та юнацьких років.

Але все вийшло не так. Важко сказати, що було тому причиною: новенькі, в добрий час куплені, бамбукові вудлища, котрі вже самі по собі надавали рибалці певного статусу, чи зорі так склались того ранку на червневому небосхилі, чи, можливо, я, сам того не усвідомлюючи, природньо перейшов якусь невидиму межу, що відділяє юнацьку сумбурну поверхневість від чоловічої ґрунтовної впевненості, тільки кльов був чудовий і понад два десятки пліток, густірок та в'язиків потягнули на добрих три кілограми. Хоча, на відміну від Івана Трифоновича, ляща того дня спіймати мені не вдалося, проте засмученим цією обставиною я не був.

Місце! Я взнав місце, до якого можна вільно дістатись велосипедом, де рибалок буває мало, а риба клює напрочуд добре.

Ще через день я знову був на цьому місці і знову був з рибою, але тепер, окрім красивого деснянського дріб'язку вагою по сто-двісті грамів у моїй торбині лежали два в'язі – один на півкілограма, інший – грамів на вісімсот.

І все! Я забув про озера, про красу зеленого латаття та білих лілей на блакитній від перевернутого синього неба воді, забув про гусячий поплавець, котрий повагом мандрує у "вікні", занурюючись в глибину – віднині перед моїми очима стояли лише зеленава від верб та верболозів деснянська вода, а на її поверхні – жовта пінопластова кулька мого саморобного поплавця, що раптом стрімко зникає з очей, змушуючи серце спочатку завмерти, а потім шалено забитись у грудях, щоразу даруючи насолоду від нової порції адреналіну.

Часто один-єдиний, хай навіть маленький, успіх надихає людину рухатись далі; постійний – окриляє нас. Я зачастив на Десну. У мене немовби розпочалось друге життя. Ті загадки і таємниці, з котрими ніяк не вдавалось справитись кілька років назад, тепер розкривались із легкістю, неначе в моїх руках опинився чарівний ключик. Облюбоване мною місце щоразу давало щедрий улов і я вже час від часу починав вважати себе справжнім рибалкою.

Виявляється, добре ловити рибу можна і без гатки, хоча оце моє місце – чим не гатка? Спражнісінька гатка, тільки що нерукотворна, самою Десною, неначе спеціально для мене, приготована. Тепер я вже міркував по-іншому. Головне не те, хто облаштував місце – рибалка, чи природа; головне – вміти знайти серед багатьох інших,

начебто, придатних для лову місць, одне найкраще. Головне, аби твій гачок з горошиною лежав якраз на тій підводній стежині, котрою мандрує в щоденних пошуках корму деснянська риба. Виявляється, досить покласти гачок на якихось двадцять сантиметрів вбік від цієї стежини і можна залишитись зовсім без здобичі. Маючи досвід, спостережливість та терпіння, завжди можна знайти на річковому дні таку місцину, котру риба відвідує найчастіше.

Вся штука в тім, що це потрібно відчувати, відчувати за безліччю явних та неявних прикмет: яке воно там, дно, з усіма його нерівностями, впадинами та іншими особливостями; розуміти деснянську течію – а як вона поводить себе на дні? Де проноситься прямим струменем, а де закручує вир, вимиваючи в глинистому, чи пісчаному дні заглибину, таку привабливу для риби, бо в ній скупчується пожива, котру переносить ріка.

Ще потрібно вміти обходитись з принадою. Накидаєш у воду щедрою рукою одразу надто багато гороху і його або швидко знесе течія, або перекодуєш ним рибу і та, втамувавши голод, не захоче підібрати оту підозрілу горошину, що знаходиться на твоєму гачку. Якщо ж будеш занадто скупим, пожалієш принади – крутнеться трохи на цьому місці та й подасться далі.

Приманити рибу та втримати її на потрібному місці, розпалити її апетит постійними, але маленькими порціями принади так, щоб вона, забувши про обережність, все ж таки взяла дивну горошину, від якої тягнеться кудись вгору (чи не на Той, бува, світ?) незрозуміла волосінь, – у цьому якраз і полягає майстерність рибалки, майже мистецтво.

Мені начебто і було все це відомо раніше, правда, якимись окремими, не зв'язаними між собою знаннями, але лише тепер раптом все це почало складатись, – де само собою, неначе інтуїтивно, а де зі швидким досвідом, – в чітке розуміння того, що, як і коли потрібно робити.

...Будильник, поставлений мною на стілець біля ліжка та прикритий одягом, щойно коротко тренькнув, спеціально заведений так, щоб не розбудити батьків і я враз відкриваю очі. Чи то втома накопичилась від постійних ранніх, ще поночі, підйомів, чи визріло нове відчуття спокійної впевненості, а, можливо, вже й звичка запанувала, але поплавці вже не клювали, як в дитинстві, всю ніч перед моїми очима і плани не роїлись звечора в голові – ніщо не заважало міцному сну. Навпомацки знайшовши одяг, тихо, навшпиньках виходжу на кухню і, причинивши двері, швиденько снідаю. Рибальські черевики, що дістались мені в спадок від батькової пожежної уніформи, гупають по підлозі, немов кінські копита, тому я ходою мисливця, загрібаючи ногами при самій підлозі, намагаюсь тишком вислизнути в коридор, та все ж чую навздогін мамине:

– Ти поснідав?

– Тш-ш-ш... – і, причиняючи вже двері, ствердно киваю головою.

Ми тепер живемо втрьох у недавно збудованому власному будинку, неподалік стадіону, майже по сусідству з батьковими друзями-пасічниками. Пів-на-третю, надвоєрі ще ніч, тишу якої порушують лише цикади та поодинокий собачий гавкіт

окремих найдобросовісніших "сторожів". Аж раптом десь далеко глухо задеренчав мотоцикл, потім з протилежного краю Коропа ще один, за ним десь зліва, не дуже далеко (чи не Івана Трифоновича?) - третій. Пора! Рюкзак на плечі, велосипед, з прив'язаними до нього ще звечора вудками, виводжу за хвіртку, лише тепер розбудивши нашого Шарика, котрий, дзенькнувши ланцюгом, вилазить із своєї будки та, позіхнувши, здивовано глипає на мене: куди це ти, мовляв, так рано зачастив?

Ну, з Богом! Нехай пощастить мені і цього разу!

На чистому від хмар чорному нічному, всіяному яскравими зорями, небі зависнув трохи неповний ще місяць і добре підсвічує мені дорогу. Тінь від місячного саява непроглядно чорна, тому я намагаюсь об'їжджати всі чорні місцини, що з'являються раптом на дорозі, щоб, бува, не втрапити на ходу в підступну ямку. Нічна, навіть не прохолода, - свіжість, приємно бадьорить, запахи в цей час як ніколи яскраві та виразні: ось, поряд, за парканом, запахло стиглою полуницею, а тут розлився духм'яний аромат квітів...

За кількасот метрів почався асфальт, вуличні ліхтарі змагаються з місяцем, не стільки освітлюючи дорогу, скільки розмиваючи чарівну картину нічного неба - тут можна добре натиснути на педалі. Я мчу пустими заасфальтованими вулицями, закладаючи біля військкомату круті віражі - спочатку вліво, потім вправо, одним махом долаю на Михайлівці невеличкий підйом, потім знову вниз, ще раз нагору і тут, вже на рівному місці, чимдуж жму на педалі, бо скоро буде автопідприємство. Четверо не надто великих, але злучих псів чи то ревно оберігаючи свою територію, чи то заради розваги, вилітають раптом із його воріт та з гавкотом щосили мчать до мене, проте я, навчений вже досвідом своїх попередніх поїздок, набравши достатню швидкість, встигаю промчати раніше, ніж вони добігають до дороги. Незважаючи на це, погоня триває і четвірка, захлинувшись під час бігу своїм гавкотом, мчить, важко хекаючи, в кількох метрах позаду мене. Попереду буде шляхова розвилка і ці чортяки (це ж треба!) задалегідь розділяються на дві пари: одна бере лівіше, інша - правіше, мабуть, в надії не дати мені зманеврувати. Якраз перед розвилкою на дорожньому стовпі висить табличка з перекресленим написом "Короп". Собача погоня, немов по команді, біля таблички одразу збавляє швидкість, а потім і взагалі повертає назад: їхня територія скінчилась, обов'язок виконано, слід повертатись.

Ху-у-х! - можна і дух перевести, бо під рюкзаком від цих гонок і спина спітніла. Щоб перетнути з кінця в кінець Риботин, вистачає кількох хвилин і ось вже ґрунтова стежка обіч бруківки змінила асфальт. Темрява помалу відступає, але сутінки ще не настали, проте стежка вже добре вгадується, бо ж і очі за цей час звикли до слабкого місячного світла.

Засіріло вже в Сохачах. Покрутившись по вуличках, мимо кладовища, через лісок, по піщаній дорозі, що круто скочується на луг, вилітаю в зелене безмежжя, яке пахне такою знайомою, такою любою рибальському серцю луговою сирістю, великою водою, травами та вербами. Кожного разу ця зустріч із світом Десни - як перша: трохи бентежить, піднімає настрій та звеселяє душу.

На порослій споришем луговій стежці лежить ніким ще не збита роса. Це означає, що я сьогодні перший, або і взагалі знову буду одним-єдиним рибалкою на всю кручу. За ті десять чи дванадцять разів, що я вже тут побував, ще жодного разу не довелося зустріти когось із вудками.

Яка насолода – їхати, ще в сутінках, вранішнім лугом! Тут зовсім по-іншому дихається, тут ніщо не дратує твого ока. Луг, весь помережаний видолінками та рівчаками з високою травою, порослий дупластими вербами, котрі повсідалися то тут, то там, мов старезні дідугани, густими хашами верболозів, що вкрили собою деснянські береги, – весь він як останній прихисток заповітної Волі, що панувала колись на нашій землі. Це відчуття одразу ж бере тебе в обійми і тобі так хочеться розправити неіснуючі крила, аби, злетівши над Десною, охопити поглядом весь цей прекрасний світ, світ ріки, її луків та озер, отой темно-зелений сосновий ліс, що видніється попереду і все Задесення з його високими пагорбами, замилуватись неповторною красою та й залишитись тут назавжди.

Та разом з тим легкий жаль туманом вповзає в душу – не квітне луг так, як квітнув ще кілька років назад. Цьогоріч не буяють на луговому видноколі високі, вище пояса, трави, хіба що по видолінках, де збиралась навесні вода. Не квітне всіма кольорами веселки різнотрав'я і спекотного літнього дня не жене вітер біло-жовто-синьо-зелено-червоні хвилі і нема того їх жаркого аромату, котрий при зустрічному вітрі забиває тобі дух. Трави нині хіба що трохи вище коліна і квітнуть вони цього року зовсім не рясно. Вже кілька років поспіль не розливається в повну силу Десна, хіба що лише місцями виходить вода із її берегів, сором'язливо ховаючись по колишніх рівчаках та лугових западинах, не демонструючи своєї сили та завзяття. Вже кілька років не ширяє над неозорими луками життєдайний Дух Десни – животворна сила первісної Волі, не дарує деснянській заплаві невичерпної жаги життя у всіх його проявах. Ех, жаль!

Та що поробиш – дасть Бог, наступного року по-справжньому розіллється наша матінка, порадує навколишній світ, звеселить наші серця і тоді знову пожене червневий східний вітер високі різнобарвні хвилі, забиваючи їх ароматами подих котромусь рибалці на велосипеді...

Півтора чи два кілометри вниз по течії промайнули в цих роздумах непомітно і ось я вже біля свого місця. Вчасно приїхав: легесенькі залишки сутінок через десять-п'ятнадцять хвилин зміняться літнім червневим днем. Якраз вистачить часу, аби розкластись та без поспіху приготуватись.

За два попередніх дні, що мене тут не було, рівень води різко впав – сантиметрів на тридцять: не за горами межень. Доводиться пересуватись нижче по кручі, обладнуючи нове місце для сидіння та переставляючи у воді сошки. Розмоклий і незатужавілий ще берег біля самого урізу води провалюється під черевиками, добре, що вони зроблені на совість, бачили і не таке. Та сидіти, тримаючи ноги майже у воді все ж не хочеться, тож, не встаючи з місця, зрізаю ножом правіше від себе з десятків лозових гілочок і кладу під ноги – яка-не-яка, а все ж опора.

Сяк-так обладнавшись, перш за все дістаю торбинку з горохом і повну жменю

одразу ж, – торох! – туди, де з-за куща вибивається вервечка маленьких войків. Тепер можна приготувати свою нову підсаку – гарна вийшла, не налюбуюсь, скільки разів на цьому місці була вона в роботі! І півжмені гороху ще от сюди – трохи ближче до берега, де і течії ніякої немає, – нехай затримається рибка, заглянувши в цей затишок. Лише тепер, коли вже принада у воді, а підсака лежить наготові під лівою рукою, можна лаштувати вудки.

Останні сутінки розтанули, поступившись новонародженому дневі, і чіпляти горошину на гачок можна вже без проблем. Горох тепер я варю в скороварці, придбаній мамою в магазині після перших же моїх серйозних уловів, тож його нинішню якість не зрівняти з тою, що була, коли я варив на кєрогазі. У порівнянні з піччю, скороварка, берперечно, програє, та все ж тепер горох виходить по-своєму гарний – більшість горошин залишаються з цілими шкуринками і вміст їхній однорідний та пластичний.

Ось вже й вудки закинуті. Я тепер – сама увага. Терпіння, терпіння, і ще раз терпіння... Тепер, коли всі попередні рази прояви мого терпіння винагороджувались великою здобиччю, витримати це виявляється, не так вже й важко.

Минає кілька хвилин – поплавці мовчать. Два десятки горошин летять у воду, через пару хвилин – ще така ж порція. Нарешті поплавець на правій вудці ледь помітно щось притиснуло, так, що на поверхні залишився лише сам краєчок кульки, а потім, – рука моя вже над вудкою і серце завмерло в передчутті, ну..., давай..., – пі-і-шо-о-в поплавець вглиб, вибравши всю вільну волосінь аж до гінчика вудки.

Р-раз! Є почин! Жваві сильні поштовхи вниз по течії добре гнуть гінчик вудлища, але по досвіду я відчуваю, що здобич не така вже й велика. Головне зараз – не наплескати, не порушити тишу, не налякати серйозну рибу. Тож, не поспішаючи, піднімаючи вудку все вище лише тоді, коли опір слабшає, потроху підводжу здобич до поверхні і мені вже час від часу добре видно, що в'язик, десь на півкілограма, щосили прагне отримати свободу; шукаючи виходу з халепи, в котру так необачно потрапив, він рветься в різні боки, але натиснути в глибину йому вже бракує сил. Вловивши момент, коли рибина опиняється біля самої поверхні і, розвернувшись, йде від берега, а її спинний плавець ріже поверхню води, трохи піднімаю вудку. В'язик, хапнувши повітря, враз смирнішає та безвільно, з розкритим ротом піднятої над поверхнею голови, тягнеться за волосінню в приготовану для нього підсаку.

Багатообіцяючий початок! Тож, швиденько запроторивши здобич до полотняної торбини, чіпляю на гачок наступну, заздалегідь приготовану відбірну горошину, і знову закидаю вудку. Я навіть не встигаю як слід покласти її на сошки, як краєм ока бачу миттєве зникнення поплавця на лівій вудці. Майже кинувши одну вудку, хапаю іншу – пізно! Гачок пустий. Ого! Хвилюючись, чіпляю горошину на гачок і в той же час – зирк! – на праву вудку, а там поплавець без поспіху, солідно так, по-важ-но, зникає під водою. Миттєво зреагувавши, правою рукою – р-раз! Є! вудка одразу ж дугою – оце так! Та раптом – вжик!, – волосінь вилітає з води... Що це?! Зірвалась! Серце вже калатає немов дзвін, в горлі від надмірного хвилювання сухий клубок...

На вудці нема повідця – лише вузлик там, де він кріпився до основної волосіні. Швидше прив'язати новий! ні, спочатку півжмені гороху в воду – треба втримати рибу на цьому місці... Тепер дістанемо запасні снасті – волосінь, гачки... Швидше, швидше!...

Руки від хвилювання трохи тремтять, але я намагаюсь взяти себе в руки. Зв'язати повідець з основною волосінню, а потім ще й прив'язати до нього гачка через хвилювання виявляється не такою вже й простою справою. Та все ж через кілька хвилин (а мені видається, що минула майже година) я все-таки закидаю вудку. Проходить ще кілька хвилин і поплавець диб-диб!, – пускаючи крупні кола, знову зникає під водою.

Р-раз! Є! І одразу ж – пустота, жодного опору, вудка розпрямилась, волосінь вільно повисла. Розгубленість, відчай, мало не паніка – в чому справа?! На вільному, скрученому в якусь спіральку кінці повідця відсутній гачок і мені спочатку аж ніяк не зрозуміло: як це могло статись? Вже чого-чого, а гачків за своє життя я перев'язав вдосталь і ще ніколи не траплялась зі мною така прикра несподіванка. Виходить, в поспіху та ще й тремтячими руками, я якось незграбно прив'язав гачка, можливо, неправильно затягнув вузлика, що він одразу ж розпустився...

Ех! Отакі два здоровані зійшли... Хто там був – лящі, в'язі? Руки мої знову тремтять так, що я вже нічого не можу ними робити, марно сподіватись, що втримаю між пальцями гачок, а вже зробити на волосіні вузлик...

"Спокійно, спокійно, – кажу я собі подумки, – заспокойся. Твоя риба тобі буде". Спливли в пам'яті батькові слова і хвилювання трохи поменшало. Знову летить у воду горох, хоча я й розумію, що навряд чи це допоможе мені ще раз. Проходить, можливо, і всі десять хвилин, перш ніж, опанувавши себе, я можу щось робити з гачком. Мені все ж вдається надійно його прив'язати і я знову закидаю вудку.

Хвилина за хвилиною услід за деснянською водою спливає час, я чатую над вудками, немов кіт над мишачою ніркою, та все даремно. Ех! Отак мені сьогодні не везе... Навіть півкілограмовий в'язик, котрий лежить у моїй торбині, зовсім не радує, хоча кілька тижнів назад він був би найжаданішим трофеєм. Супроти тих, що зійшли, він дріб'язок, так собі, втіха для школяра.

Хоча й не потрібно мені чіпати вудок, аби зайвий раз не турбувати рибу, якщо вона тут є, та руки чешуться побачити, що ж там, хоча б на лівій вудці?

Нарешті не витримую, виймаю – пустий гачок! Ну?! Коли? Це ж треба тобі таке – вже мав би навіть не двох – трьох в'язів чи лящів. Настрій зіпсований далі нікуди. Що ж його робити? Ну що? Ет, почеплю на гачок ще черв'яка, а раптом ним хтось спокуситься...

Нерухомо лежать поплавці на воді, лише зрідка течія відсуне їх вліво чи ближче до середини ріки. Трохи гороху в воду... Ще трохи... Нема діла. Вже й шоста ранку на годиннику. Сонячні промені, пробиваючись крізь гілля верболозу, сіють діаманти на ще мокрій від роси травичці, на лозових листочках; легенький південний вітерець, перелетівши через кручу, збрижив річкову поверхню ближче до середини, ледь похитнув листя на лозі і одразу ж стих. Пташиний спів, непомітно полонивши душу,

поволі, ніжною пір'їнкою, вимів з неї смуток та печаль і душа, вкотре за життя зачарована мальовничою картиною деснянського ранку, квіткою розкрилась вся назустріч білому світові, вбираючи у себе його красу. Легенький тріск сухої галузки залишився б непочутим в іншому місці, але тут навіть він вибивався з цієї мелодійної тиші і я мимоволі піднімаю очі. На протилежному березі, навскіс від мене, трохи нижче по течії, ворухнулась лоза і на берег відкритого плесу вийшла козуля. Сторожко, граційно ступаючи, підійшла до води, зупинилась на мить, роззирнулась на всі боки, поводячи при цьому ще й нашорошеними вухами, потім забрела в воду і попливла, явно намагаючись дістатись мого, лівого берега, якраз в тому місці, де сиджу я. Боячись поворухнути хоча б пальцем, все ж таки опускаю очі до поплавців, але на поверхні бачу лише одного – лівого. Права рука сама, якось окремо від мене, робить свою справу і враз в дугу гнеться вудлище, не в силах підняти вагу, яка завмерла там, на дні.

"Нарешті! Тільки б не зійшов..." Мій супротивник під водою зо всіх сил тисне вниз і мені ніяк не вдається підняти гінчик вудки вище над поверхнею. Потужні ривки раз по раз пригинають вудлище до самої води і я змушений просто тримати вудку на одному місці, аби риба сама стомилась і послабила опір.

На мить перевівши погляд вгору і вперед, я бачу, як козуля, вгледівши мене, повернула назад, до протилежного берега, а діставшись його, кількома великими стрибками зникла серед верболозу.

Між тим, ривки риби потроху все ж таки слабшають, вона вже піднялась над дном, проте її сила ще добре відчувається і щоб завчасно не підняти її до самої поверхні, де вона може наробити багато шуму, я нахиляю вулку вправо, майже паралельно воді. Мені видно, що ще трохи і здобич може заплутатися у волосіні моєї лівої вудки, тому доводиться, навіть не виймаючи її з води, просто покласти вудлище на берег поряд з урізом води. Тепер волосінь цієї вудки, притиснута грузилом, лежатиме прямо по схилу дна і не заважатиме нашій боротьбі.

"Не поспішай..., не поспішай..." – кажу я сам собі, немов промовляю якесь шаманське заклинання, і, наслідуючи досвідчених десняків, тримаю вудку так, аби риба стомилась раніше, аніж вийде на поверхню. Ось тьмяно зблиснув в глибині сріблястий продовгуватий бік великої риби і я намагаюсь вгадати, – що там: лящ?..., в'язь?

Тепер вже біля самої поверхні від руху сильного хвоста утворився справжній вир і мені стає добре видно, що це в'язь, та ще й певно, найбільший із усіх, які пощастило мені спіймати тут раніше. "Тільки б не зійшов..." – і я, взявши з берега підсаку, заздалегідь вже кладу її на воду. Переляканий цим, в'язь одразу ж відчайдушно тисне вглиб, так, неначе ніякої втоми і не було, і вудлище знову гінчиком майже торкається води, але на цей раз сили покидають мого суперника остаточно, тож, піднявшись на поверхню аж біля самих войків, він ще стиха плеснув хвостом по поверхні, а потім все ж таки ковтнув повітря і я обережно, навіть лагідно, поволі, без ривків, підтягую його до підсаки. Ледь тільки його голова опиняється біля самої ручки, над заглибленим у воду обручем, як я піднімаю підсаку, риба провалюється в сітку і мені з великою

натугою, бо ручка завдовжки цілих два метри, вдається таки, відхилившись далеко назад, підняти її в повітря. Із сітки з шумом збігає вода, риба важко ворочається в підсаці, я, прихиливши вудку до куща та перебираючи обома руками по держаку, нарешті підношу здобич до своїх колін.

Оце красень! Широка темно-сіра, з сизим відливом, спина, лобаста тупоноса голова з м'ясистими губами, очі з яскравим жовтим обідком, вогненно-червоні плавці на животі, велика, міцна, хоча і менша, ніж у ляща, луска – ох і риба! Досконале для життя у воді створіння з ідеальними щодо цього формами тіла, живий злиток енергії, бо, незважаючи на те, що він в кілька десятків разів легший від мене, все ж майже на рівних вів боротьбу і навіть остаточно виснаженого, в чужому для нього середовищі, мені дуже важко втримати його в руках, бо все тіло в'язя немов один суцільний м'яз – таке воно сильне та пружне, хоча в той же час, як і будь-яка жива плоть, ніжне та вразливе. Я зо всіма пересторогами опускаю його в свою торбину, котру ховаю в рюкзак, що лежить на кручі за моєю спиною, і він ще довго борсається там, штовхаючи мене під бока.

Тепер вже настрої у мене прекрасний, як і цей сонячний червневий ранок. Хоча з самого ранку мене і спіткала ота прикра невдача, та все ж нині додому приїду не з пустими руками. До того ж, і час ще не пізній, лише пів на сьому, цілком можливо успіх не тільки подвоїти, але й потроїти. Зараз ось півжмені гороху туди, де войки – отак! Тепер горошину на гачок, підсаку із слідами густого риб'ячого слизу на сітці знову на своє місце; закидаємо вудку: нехай течія, натягнувши волосінь, покладе гачок та грузило в призначене місце і вудку прилаштуємо на сошки. Ач, як вигнулась моя нова бамбукова вудка, а коли тільки-но привіз її, була рівна, немов струна. Хоча й ловлю на неї трохи більше місяця, проте скільки риби вона мені вже переловила!

Знову вся увага на праву вудку. Нехай ота, довша, полежить поки що так, як лежала – менше буде клопоту, коли знову клюне велика риба. Краще я зосереджу всю свою увагу на одній вудці, аби не прогавити більше жодного кльову. Так роблять справжні рибалки, коли починається добрий кльов, бо на одну вудку можна наловити більше риби, ніж на дві чи три, розриваючись між ними.

Поплавець якийсь час лежить непорушно на воді, а потім враз без будь-якого попередження зникає з поверхні. Але тепер я вже наготові: моментально зреагувавши, підсікаю і через якийсь час дебели густірка вже в підсаці.

Отак, помалу-помалу, хвилин за сорок, мені вдається витягти ще з десятка деснянського дріб'язку – вагою грамів по сто-двісті: густірок, в'язиків та пліток. Аж раптом кльов стихає, незважаючи на всі мої хитрощі. Кидав в воду і по десятку горошин, і по півжмені, і туди, де з-за куща випливають войки, і ближче до берега, і лівіше – все безрезультатно: тиша. Але чого ж мені скаржитись – я вже з рибою, та ще й якою!

Є час розирнутись на всі боки: що б його ще такого вигадати? А ось візьму я та й розмотаю мою дитячу ще, бамбукову, з точеною дерев'яною ручкою, вудку. Я беру її з собою, аби ловити під берегом на пшеницю дріб'язок, розважаючись, коли вже годі

очікувати серйозного кльову. На ній найтонша волосінь, найменший гачок і зовсім маленький, неначе іграшковий, ледь більший від квасолини, поплавець із жовтого жорсткого пінопласту. Грузило – чисто символічна дрібочка свинцю і через це гачок з пшеничиною тоне поволі, немовби сам собою.

Тихенько опускаю снасть у воду під самісіньким кущем – так тихо, що навіть поверхня води не збрижилась і ледь тільки торкнувся поплавець води, як тут же пірнув навскіс в глибину. Короткий порух зап'ястка правої руки – гоп! – і вниз щось завпиралось, натягуючи волосінь, потяжками в глибину намагаючись перебороти неочікувану напасть, але все ж таки піддавшись, за мить вже вискакує з води і в моїй руці опиняється довга, вузька, з округлим м'язистим тілом срібляста рибинка. Стопчик! Давненько щось не траплявся він мені, а скільки раніше було їх у Десні... Де вони поділися і що стало тому причиною – бозна, але, мабуть через те, що вже кілька років поспіль не було повені, не трапляються нині, казав мені Іван Трифонович, ані плоскирки, ані кляпці, і підуста щось не видно, та й чехоні теж, і пічкурів, і окуня, хіба що випадково котресь трапиться... Згадалося, як скрушно хитав головою батько, говорячи про ГЕСи та греблі, що їх наставили по Дніпру:

" – Гарна штука – електрика, але через ті греблі не заходить більше в Десну з низин Дніпра риба. Як були зруйнували у війну греблі, то одразу по ній риби в Десні повно було, навіть стерлядь була не в диковинку, а потім куди поділась – чи виловили всю, чи в Дніпро повернулась, не скажу. Одне знаю – винні в тому греблі".

Тепер ось повеней немає. Чи то не так дружно, як раніше сніги тануть, чи замало їх нині, аби Десна розлилась, як колись, на всю ширину своєї заплави, чи, можливо, ті клятві греблі не дають накопичитись необхідній кількості води... Але ж все-таки буде присутня, обов'язково буде! І якщо вже кілька років поспіль її не було, то за логікою тепер має бути хіба ж така! Ого! Позаходить з низу знову риба, обов'язково зайде. Така наша справа рибальська, – чекати.

Вже опустивши стопчика в торбину, витерши руки, та почепивши на гачок наступну пшеничину, відчуваю раптом, що щось змінилося в полі мого зору, в самому його краєчку, щось не так, як було ще секунду назад. Похапцем – зирк! – на поплавець головної моєї вудки, – ні, на місці; очима проводжу коло по воді від поплавця до верболозу, до берега... Вудка, що лежить, знята давно вже з сошок, біля самого урізу води, з черв'яком на гачку, раптом ворухнулась! А поплавця її, що раніше лежав на воді під самісіньким берегом – нема! Ого!... – І гінчик починає гнутися...

Ану ж бо!.. І після підсічки в глибині повисає раптом непідйомна вага, від якої враз у дугу гнеться вудка! Оце так... Взяло під самісіньким берегом, на черв'яка, що пролежав у воді годину, чи й більше. Велике, неповоротке і важке напинає вниз волосінь. Раптом зовсім близько, за якихось, може, два метри від берега, якраз куди моя підсака дістає, тьмяно зблиснув, вивернувшись під водою, широкий бік ляща і знову сильно нап'яло волосінь. Радість, захват, страх – а раптом зійде? – хвиля за хвилиною нестримні почуття охоплюють мене.

"Не поспішай!" команда самому собі звучить зсередини і я одразу ж підкоряюсь їй.

Повільні, але сильні потяжки неповороткого, вайлуватого ляща пригинають вудку до самої води, я весь віддаюся нашому суперництву і світ навколо перестає існувати, звузившись до якихось трьох чи чотирьох квадратних метрів поверхні води. Спливає якийсь час – можливо дві, а, можливо, і всі п'ять хвилин, бо хіба ж можна реально оцінити його за такого хвилювання, і хоча рибу побачити ще не можна, але вудлище піднялося вже вище і, вочевидь, суперник ходить тепер десь упівводи. Ще трохи і знову, немов в уповільненій зйомці, в глибині води з'являється мідний бік ляща, з'являється і зникає, потім ще раз, вже ближче до поверхні і ось уже, лежачи на боці, лящ спливає поверх води.

Та варто мені взяти лівою рукою підсаку і покласти її сіткою на воду, як суперник, напруживши рештки своїх сил, знову потягнув униз, немовби і не зазнавав ніякої втоми. Проте, цього разу, стомившись остаточно, він доволі швидко піднімається на поверхню та безвільно затихає лежачи на боці.

Поволі, без поспіху, піднявши трішки його голову над водою, починаю підтягувати до підсаки. Жодного опору... Я навіть чітко бачу те місце на витягнених у довгу трубку губах ляща, куди встромився гачок, бачу як поволі то відкриваються, то закриваються розтулені втомою зяберні кришки, бачу шматки слизу з лящового боку, що намистом зависли на жилці біля гачка, – лящ все ближче і ближче до підсаки, нарешті вже опиняється прямо над нею...

Ще мить і я вже піднімаю її у повітря. Навчений попереднім досвідом, я тепер підсаку тримаю ледь не за середину держака, брав здобич значно ближче до берега і тому без особливих зусиль вийняв ляща з води.

Хіба можна порівняти з чимось оцю мить рибальського торжества, коли над водою у твоїй підсаці лежить широчезний, з мідним полиском боків, великий деснянський лящ? Від моменту, коли під воду повагом пішов поплавець і до того часу, коли красень-лящ зависає у сітці, минає три-п'ять-сім хвилин, але це хвилини справжнього, нехай, можливо, для стороннього спостерігача, і якогось первісного, але, повірте, справжнього щастя, котре, поза всяким сумнівом продовжує життя рибалки не на один день.

Ще немає й дев'ятої ранку, літній день виграє всіма барвами, пташиний спів, немов добре темперований клавір, видає бездоганну гармонію звуків: у ній і дзюрчання жайворонка, і короткі мелодії щиглика та вільшанки, ніжний вишуканий посвист вивільги, навіть пронизливий вереск стрижив, – все сплетене в одну прекрасну мелодію, яка сприймається нині, немов урочистий концерт на твою честь.

Ляща запроторено до торбини, де він ще намагається звільнитись і я спиною та боком відчуваю його могутні поштовхи, та це вже не хвилює мене, бо торбина в рюкзаці, котрий до того ж ще й пришпилений вербовим кілочком до кручі.

Я на сьомому небі від щастя. День за днем власна самооцінка себе, як рибалки, неухильно росте і це відчуття мені неабияк приємне, особливо, коли усвідомлюєш разючі зміни на краще у порівнянні з тим, що було кількома роками раніше. Це тішить серце та додає впевненості: "Я знаю. Я вмію. Я можу."

Треба сипонуту у воду півжмені гороху. Хтозна, чи немає там, на дні, ще одного такого міднобокого красеня?

- Торох! - полетіли в ріку десятки горошин і одразу ж зникли в зеленкуватій деснянській воді; вудка з насадженим на гачок новим черв'яком знову лягає на берег біля самісінької води і мені тепер цікаво: чи лещ випадково клюнув саме на цю вудку, чи це я несподівано для себе винайшов новий спосіб лову.

Перевіряю праву вудку. Нетронута ніким горошина добре тримається на гачку, проте я все ж заміняю її на свіжу. Треба побути кілька хвилин насторожі - а раптом знову буде кльов. Та я навіть впевнений, що він неодмінно буде. І я сиджу над своїми двома вудками, готовий будь-якої миті на швидку вчасну підсічку; сиджу зосереджений, внутрішньо спокійний, впевнений у собі.

...Крячок, білий птах із чорними смужками біля очей, з гострими крилами, увійшовши в круте піке, зходу, за якийсь десяток метрів від мене, на льоту впав на воду, захопив дзьобом необачного себеля, і, здійнявши бризки, злетів знову в повітря, аби віднести здобич своїй малечі, але одразу ж був атакований своїм, не таким спритним, родичем. Пронизливі крики крячків, їх стрімкий карколомний політ, - і знову перед очима заспокоїлива картина: неспішний плин ріки, здавалось би, одноманітний на протязі тисяч років рух води, але ж беззаперечно неповторний кожної своєї миті. Мінливі миттєвості складаються в незмінну, непохитну, мов скеля, вічність, так само, як подих, чи удари серця, чи миттєві відчуття, зібрані в часі до купи, становлять життя людини. Дійсно, - життя, як ріка. Ти плинеш по ньому, не знаючи, що чекає тебе он за тим кущем верболозу, чи поворотом русла. Можна пливти по життю сухим вербовим листочком, можна - як он той жук, що борсається нині у воді, перебираючи лапками, невідомо як втрапивши в чуже, вкрай незручне та небезпечне для життя середовище, але не здавшись, бореться до останнього в надії на порятунок; можна рибою носитись в глибині хоч вниз по течії, хоч вгору, відчуваючись щасливим у рідній стихії, а можна і рибалкою, що саме перетинає ріку на човні і точно відчуває себе господарем життя та вершителем долі, що жука, що риби.

Як воно складеться, моє життя? Залишитись мені вдома, біля любої серцем Десни, попливти по життєвій течії сухим листочком, без жодних власних зусиль до будь-яких життєвих змін, чи пірнути рибою в глибину життя? А, можливо, краще все ж таки сісти в човна та, відштовхнувшись від берега, самому вирішувати куди податись - вгору, чи вниз по течії, або взагалі переправитись на протилежний берег у пошуках незвіданого?

...Перші юнацькі, часом, недоладні ще роздуми... В них вже проглядаються і якісь ознаки маленького поки що життєвого досвіду, і незграбне та невміле бажання пофілософствувати, а головне, - з'являється насолода від таких міркувань. Так само, як і біля багаття, над водою добре мріється, тим паче, коли справдились твої надії на рибальський успіх і ти зможеш з гордістю показати вдома свої трофеї. Дарма, що кльов нині припинився - вже не потрібно гарячково вишукувати нове місце, чи новий спосіб лову, аби якось встигнути реабілітуватись за вранішню невдачу. Всю рибу не виловиш, а твоя завжди тобі дістанеться. В такий час думається особливо легко, а від пережитої

ейфорії будь-які плани на майбутнє виглядають цілком реалістичними.

...Задріботів поплавець на правій вудці, рука блискавично опинилась над нею, та пінопластова жовта кулька лише пускає по воді дрібні кола і не збирається йти під воду. Ех, була-не-була! Підсікаю – пусто. На гачку висить лише лушпайка від горошини. Все ясно, підійшов такий дріб'язок, що не здатен навіть проковтнути цілу горошину.

Ось спробую почепити на гачок розпарене зернятко пшениці. Але цей гачок завеликий для одного пшеничного зернятка, тож, аби прикрити його від риб'ячих очей, доводиться чіпляти цілих три пшеничинки. І почалось безглузде змагання з "молодими спеціалістами".

Проходить мало не година, але в цьому змаганні мені лише один раз вдається вийти переможцем. У решті випадків насадка була безкарно знята з гачка. Поплавець і дріботить на поверхні, і на якусь мить пірнає під воду, навіть ковзає по поверхні вбік, але навіть вчасна підсічка не дає результату. В черговий раз мені все-таки вдається зачепити здобич і, практично без будь-якого опору із води вже за мить вилітає маленька густірочка., хіба що трохи більша за половину моєї долоні. Ех ти, дурненька, дурненька... Ну навіщо ти мені така? Пливи краще додому, розповідатимеш на старості літ, як дасть тобі Бог віку, про те, в яких бувальцях довелося побути. Бульк! – за мить її не стало й видно, прожогом подалась в якесь потаємне безпечне місце.

Аж тут ожив поплавець на тій вудці, що лежить під берегом, застрибав на воді і піш-о-о-в на самісіньке дно, так глибоко, що його й видно не стало. Лунко стукнуло в грудях серце і замерло: "Знову лящ!". Рука сама хапає вудку з передчуттям, що зараз внизу знову повисне тягар і вудлище зігнеться в дугу. Підсічка! Марно... Та ні, все ж таки щось там, здається, висне, майже і невагоме зовсім. Йорж... Бобир. Мале, зеленкувато-сіре, розчепірене у всі боки "страховисько". Ну, це вже зовсім нікуди не годиться. Хоча і додому їхати нема ніякого бажання, але ж і тут залишатись далі я не бачу жодного сенсу, тим більше, що й гороху практично не залишилось. І я вирішую переїхати вище по течії, до Сінопункту.

На лузі пасеться велике стадо колгоспних корів, а поряд з ним ще й отара овець. Хто б оце раніше дозволив їм тут пастись – переводити багаті сінокоси? Але через те, що кілька років поспіль немає справжньої прибутної води, – повені, – і трави лугові перевелись, збідніли, змиршавіли, не піднімаються вище коліна. Тож і віддали їх під випас скотині.

Пастуха щось не видно – можливо, спить у холодку, а, можливо, присів десь із вудкою. Серед корів величною поставою виділяється бугай – міцний тулуб, висока холка, товсті короткі роги стримлять не вперед, а на боки, – саме втілення дикої неприборкуваної сили. В овечій отарі владарює баран. Голова у нього увінчана крутими загнутими назад і вниз рогами. Отара надто близько підійшла до стада, вівці та корови почали змішуватись між собою; кілька овець обступили молоду корівку, скубуть траву прямо з-під її носа. Це не подобається бугаю і він неспішно та вайлуватو наблизившись до нахабних овець, нахиливши голову до землі так, неначе хоче піддіти вівцю собі на ріг, починає тіснити отару. А це вже барану не сподобалось. Коли вівці з меканням

відбігли трохи від корів, на передній край висунувся господар отари і теж опустивши голову донизу, став прямо перед бугаєм.

Я стою, тримаючи в руках велосипед з уже прив'язаними вудками, але їхати не поспішаю, чекаю: що ж воно буде? Справа йде до бійки, але куди ж тому баранові до бугая, котрий в два з половиною рази вищий і разів у десять важчий.

Відстань між противниками метрів, десь так, сім-десять, а від мене до них – не більше тридцяти. Бугай починає, схиливши знову голову до самої трави, голосно сопіти та гребти правою ратицею землю. Знаю я цих бугаїв: якщо розійдеться, то мало нікому не покажеться, і мені можуть непереливки бути, не те що баранові. Чи не вшитись мені звідси, доки не пізно? Та все ж цікавість перемагає. Здається, і корови з вівцями припинили пастись, готуються вболівати – кожен гурт за свого поводиря. Бугай сопе все дужче, все голосніше, аж трава лягає під струменем повітря, що виринається з його ніздрів. Ратицею він видер всю траву і тепер вже чорна масна лугова земля летить з-під копита. Та барана щось не дуже це лякає. Кілька разів намірившись на бугая своїм широким лобом,, увінчаним масивним костяним шоломом, він розвертається і підтюпцем відбігає на кілька метрів назад, потім повертається (а я вже був подумав, що це він здрейфив перед отакою тушею, котра все більше й більше впадає в раж) і з силою відштовхнувшись задніми ногами від землі, починає розбіг.

Він мчить прямо на бугая (я аж завмираю: що зараз буде!), на очах набираючи швидкість, але й бугай, певно ж, знаючи чого від упертих баранів можна чекати, тут же припиняє сопіти та гребти землю ратицею, трохи піднімає широчезну свою голову з міцними рогами і подається всім тулубом вперед, назустріч своєму супротивнику. В якихось дві чи три секунди здолавши відстань, що їх розділяла, десь метрів за два від бугая, баран зо всіх сил відштовхується ще раз задніми ногами від землі і в стрибку, в польоті, скеровує удар своїм лобом прямісінько в бугаїв лоб.

- Клац!!! – такого голосного кістяного звуку мені ще зроду не доводилося чути, здалося, що і у вухах від нього заклало. Луна пішла понад Десною, під протилежним берегом вдарила риба, мабуть, налякало і щуку, котра пригрілась десь близько до поверхні. Я занімів: бугая, оцю гору м'язів, уособлення міці, від такого удару раптом відкинуло назад і він аж сів на задні ноги, немов звичайнісінький пес, до того ж, ще й дивився перед собою якимось тупо та ошелешено.

Оце так! Оце тобі і баран! Бугай сидить, ніяк не може прийти до тями, а баран, мов би нічого і не сталося, прямо в кількох метрах від поверженого суперника починає скубти траву, всім своїм виглядом показуючи: "Я цих бугаїв вже стільки перетовк, – одним більше, одним менше...". Горді і закохані в свого поводиря, вівці одразу ж приєднуються до нього.

Та-ак! Чого тільки не побачиш на нашому лузі... Я цю прю повік тепер не забуду...Кому тільки сказати: баран побив бугая! І я ще довго, вже їдучи на велосипеді, похитую лише головою – от буде про що дома розповісти!

Зупиняюся в нижньому кінці кручі, перед самим плесом. Сонце піднялось досить високо, в чистій кручі вода добре освітлюється сонцем, риба вже боїться підходити

близько до берега, а тут, серед кущів верболозу, приглянулась мені симпатична прогалинка. Супіщане дно досить стрімко йде в глибину, від кущів тут затінок, значить, можна розраховувати щонайменше на дріб'язок. Аби не надто засмоктав мене рибальський азарт, ловити вирішую на одну вудку. Прилаштувавши сошки та нажививши на гачок черв'яка, закидаю вудку і готую, про всяк випадок, підсаку. Якийсь час, незважаючи на вкинуту принаду, – жменю пшениці, – поплавець тихо-мирно лежить собі на воді і я ще встигаю зручніше влаштуватись на березі, намоївши під себе сухих галузок, яких вдалося назбирати поблизу, не встаючи навіть з місця.

Аж ось без будь-якого попередження жовта пінопластова кулька зникає з поверхні... – вчасна підсічка! Характерний опір, коли здобич ходить не колами, а із сторони в сторону – окунь. Хай і невеликий, хіба що трохи за сто грамів, але цей розбишака завжди для рибалки жадана здобич, не те, що його далекий колючий родич – йорж, тим більше, що в Десні окунів стало так мало... Ну, пішло діло.

Будемо і далі на черв'яка, коли такі справи. За якусь хвилину поплавець пірнає знову, я підсікаю, аж тут через якусь секунду невидима сила раптом зупиняє рух вудлища догори і гне його не те що в дугу – в три погибелі. Бідна бамбукова лозинка аж потріскує від напруги – оце так!! Що там?! Воно пре проти течії, а коли мені все ж вдається, нахиливши вудлище вліво, до самої води, стримати цей скажений тиск, воно раптом розвертається і жене тепер в зворотньому напрямку – вниз за течією. Ти ба, яке моторне... Що ж це таке?! До дна не притискає, ось уже і впівводи, хоча зрозуміло, що риба піднялась не від втоми; ось вже й до поверхні недалеко... Коли ж це зблиснуло під водою довге, зігнуте луком біле черево – щука! Ого! Кілограмів на три, а в мене ж звичайна волосінь, та ще й тонка для такої здобичі – нуль дві десятих міліметра. Щука гасає туди-сюди зовсім близько від поверхні, незрозуміло яким чином тримаючись на вудці: чи то рибку, що клюнула на мого черв'яка, проковтнула, чи сама якось сіла на гачок. Щось не віриться мені, що зможу її витягти, але азарт змагання не покидає мене, та й хижачка чи не те ж саме задоволення отримує, а можливо, вся справа в її жадібності, проте наша тяганина триває вже кілька хвилин, можливо, і всі десять. Щука затято тягає вудку зправа-наліво та зліва-направо, я встигаю тільки повертати вудлище у різні боки, а про якусь втому розбійниці і мови не може бути. Нарешті я вирішую: ет, пан, або пропав! – взятись за підсаку. Та тільки-но вона опиняється у воді, в безпосередній близькості від щуки, та враз із силою йде в глибину, ще якусь мить тисне, аж раптом волосінь слабне і безвільно повисає – все скінчено. Очевидно, награвшись та оцінивши небезпеку від підсаки, щука вирішила за краще піти геть. Снасть моя ціла і неушкоджена, а мені так і не зрозуміло, яким чином хижачка трималась на вудці. Верхнє коліно мого вудлища від такого надмірного та тривалого напруження залишається добряче зігнутим, та й я сам отримав чималу порцію адреналіну, тож і жалкувати, власне, нема за чим – одразу ж було зрозуміло, що справа ця безнадійна.

Ми тут так нашуміли, що нема чого і сподіватися ще на який-небудь кльов, тому я

рішуче викидаю у воду залишки гороху та пшениці, черви залишаю в банці – згодяться наступного разу, а до того поживуть у погребі, і починаю складати снасті. Закінчивши все, закидаю на плече важкий рюкзак і по не дуже високій похилій кручі піднімаюсь нагору. І вже прив'язавши вудки до велосипеда, ще раз кидаю оком на Десну. Красуня! Оці хащі верболозу, вервечка войків, що проглядається в прогалині, де я щойно сидів, мальовнича круча: тут завітчана першими квітами, а там поросла вербами, мінливий колір деснянської води, в котрій відбилися літнє небо та вербова зелень – гарно!

А луг: ну до чого ж тільки мальовнича наша деснянська заплава! – нижче по течії, де розпочався плес, берег поріс високими вербами вперемішку з чорнокленом, крушиною та верболозом, проміж яких знайшли своє місце і ожина, і чорна смородина. Тут справжні хащі, спробуй ще продерись крізь них: дерева обвиті плющем та диким виноградом, що деруться таким чином до сонечка, аби мати змогу буяти під його життєдайним промінням, на землі, порослій чагарником та кропивою, повно хмизу – це лежать, рокладаючись, рештки відмерлих кущів та дерев, котрі завершивши свій життєвий шлях, перегнивають, слугуючи поживою для своїх же нащадків.

По краю цих хащів мерехтять, сріблячись на сонці, молоді осички, а онде густа крона дикої груші височіє над ними, ще більше відтіняючи темною зеленню свого листя осикове срібло. Лівіше і далі, скільки видно – розлігся, помережаний різними відтінками зелені, простір луку, що ген-ген впирається в темну, немовби кинуту якимось велетнем на землю, шапку сохацького соснового лісу.

Жаль, не цвіте нині луг так, як цвів він раніше. Не гонить вітер по різнобарвному морю мінливі всіма кольорами веселки хвилі; лише кінський щавіль виділяється своїми темними купками на більш-менш одноманітній зеленій траві, та поодинокі золотисто-жовті островці курячої сліпоті урізноманітнюють цю картину.

Ех, де ж ти, повінь?

Скочивши на велосипед, я починаю набирати швидкість – не терпиться похвалитись вдома рибальськими трофеями. По видолинках – вниз-вгору, вниз-вгору, оминаючи зарості верболозу – вправо-вліво, по дорозі в дві колії, одна з яких – вкатана велосипедами та мотоциклами до стану асфальту стежка, а друга – лише прим'ятий в густій траві нечастими автомобілями слід, через пересохлий рівчачок біля Сінопункту, ще трохи лугом і вже з розгону піднімаюсь у сосновий молоднячок там, де на краю села, над самою заплавою стоїть одноповерховий дитсадок, в котрому сільська малеча з перших років свого життя дихає вільним повітрям луку та лісу, вбирає у свої чисті дитячі душі красу деснянського краю. Виростуть, розвіють їх по білому світу вітри людської долі, але ця пам'ять Десни, її луку і соснового лісочка залишиться в їхніх споминах на все життя, зігріваючи та тішачи спогадами в бетонних нетрях великих міст.

Дорога додому завжди коротша, тим більше, коли повертаєшся не з пустими руками. Я вже без особливого поспіху їду рідними вулицями з бажанням, аби зустрівся хтось із знайомих та й спитав про мої рибальські справи.

Вже біля школи зустрічна вантажівка приторможує переді мною і водій – Сашко

Леоненко, однокласник, з яким ми колись сиділи за однією партою і котрий теж за першої ж нагоди любить посидіти на Десні, гукає:

- Привіт! Є діло?

- Є!, - показуючи два підняті вгору пальці, посміхаюсь я, бо завжди радий бачити доброзичливого та щирого Сашка. З тим ми й розминаємось, бо вулиця - то не місце для балачок водія вантажівки і велосипедиста, але я й так знаю, що засяде тепер в Сашковій голові думка чкурнути найближчим часом на Десну.

Вдома батько, що не так давно прийшов із чергування, з задоволенням розглядаючи мій улов, у відповідь на моє жалкування про вранішню невдачу, заспокійливо мовить:

- Не жалкуй. То так треба було. Більше в Десні риби залишиться. Якби рибалки ловили всю рибу, що в них клює - давно б уже всю виловили. У кожного рибалки завжди сходить яка риба? Найбільша. Бо про що інакше він все життя згадував би і про що друзям розповідав?

" І дійсно, - подумалось мені, - батько мудра людина. Таки ж колись згадаю, як підвели мене повідець з гачком, та як тремтіли потім від цього мої руки."

Потім, сівши за стіл, ум'яв літрову банку полуниць з молоком та цукром, роздягнувся, і вже в ліжку, лежачи з закритими очима на м'якій, маминої роботи, подушці, за якусь хвилину ще раз пережив і свої вранішні невдачі, і свої перемоги, згадав і про барана з бугаєм, а потім враз провалився у міцний та солодкий молодий сон.

Ми крокуємо по життю, ми змінюємося під час цієї ходи і ти раптом усвідомлюєш, що через ці зміни ти дивишся на світ уже зовсім іншими очима, більше того, тобі вже стає підвладним те, що раніше ніяк не вдавалося.

Виявляється, що робити просто висновки із просто спостережень - цього також замало. Шукати, досліджувати, прогнозувати - ось що потрібно тобі, аби освоїти незнане. Вудка - твоє єдине знаряддя, котре дозволяє тобі обстежувати підводний світ, деснянське дно. По суті, це твої очі і твої пальці, тож, коли твої припущення стосовно того, що саме відбувається під водою, справджуються і виявляється, що очікуване дійсно має місце, ти проходиш часточку того шляху, котрий колись проходили твої пращури у своєму дослідженні світу.

Цілющі властивості рослин, особливості деревини тієї чи іншої породи, властивості металів, шкіри, каменю - пращури зуміли без жодних сучасних інструментів проникнути у їх сутність; ми тільки втрачаємо не лише те, що вони збирали для нас тисячоліттями, але у першу чергу - те, як вони це робили..

Самостійно отримати відповідь на запитання, розкрити, хай і маленьку, але таємницю - тепер ледь не щодня твій рух по колу виглядає як виток: ти у пізнанні Десни піднімаєшся все вище і вище. Віднині для тебе кожна зустріч з рікою - як свято.

День рибалки.

Безпросвітним, нужденним та похмурим, неначе небо в листопаді, було життя

наших пращурів, що понад двадцять тисячоліть назад жили на берегах Десни, полюючи на мамонтів та б'ючи острогою рибу під час зимової придухи, аж доки не вигадали вони таке прекрасне диво, як свято. Із ситим шлуномком, після успішного полювання, під акомпанемент виготовлених із мамонтових кісток дудок, пищиків, сопілок та стукачок, співати і танцювати було напрочуд весело. Навряд чи вони свято називали святом, але все ж таки, з часом, зрозумівши, що не можна таку гарну річ ставити в залежність від примх мисливської удачі, мудрі та далекоглядні наші предки вирішили: нехай на протязі року будуть такі особливі дні, коли не те, що можна, а вкрай необхідно веселитись та розважатись. І ото так почались уже справжні свята. Змінювались покоління, вірування, релігії, а свята залишались.

Подумати тільки: яке то слово – свято! Святий день, особливий, освячений, він навіть не людям належить, а Тому, хто все створив – Богові святому.

Спочатку свята були одні на всіх, так би мовити, загальні. Але людям хотілось святкувати і святкувати, бо це ж, ясна річ, краще ніж працювати, і тому вони почали вигадувати всілякі додаткові, не такі вже й значимі, свята, як-от: Міжнародний жіночий день, або День армії, чи там День бухгалтера. Щоб ніхто не ображався, бо коли одні святкують, а інші в цей час натирають мозолі, то, ясна річ, з точки зору останніх це просто неподобство якесь. Отак дійшла черга і до рибалок. Як воно так сталося, що згадали і про рибалок – один Бог святий знає. Можливо, хтось із начальства у вільний час тішився рибальством, але на мою думку, тут не обійшлося без святого Петра.

Поміркуйте самі: апостол Петро у житті ким був? Рибалкою. Святкуємо Петра та Павла коли? Дванадцятого липня. От і виходить, що саме Петро надоумив кого треба, аби призначили День рибалки на другу неділю липня, тобто, дець із восьмого по чотирнадцяте. І так гарно придумав, що рибалки тепер мають повне право святкувати на Десні з вудкою і на Петра і, звісно ж, на свій День рибалки. Щоб деснянський справжній рибалка та й не поїхав у ці дні на Десну, та не відвів свою спраглу душу коло води, та юшки не зварив?

Нехай хоч каміння з неба сиплеться – поїде, душу відведе і юшку обов'язково скуштує, а тоді – хай буде, що буде.

Хтось любить святкувати з компанією, бо юшка краще смакує саме в дружньому колі, коли всі сьорбають її з одного казанка; до того ж, у приємному товаристві і чарок ніхто не лічить, а всім же відомо, що заради свята душа готова прийняти оковитої трохи більше від усталеної норми. Найвідданіші ж своєму захопленню святкують наодинці з вірними вудками та надійною підсакою, остерігаючись, аби ніхто часом не зіпсував їм цей чарівний день.

Справжній рибалка – він одинак, вільний, як вітер у своєму виборі часу та місця і необтяжений якою б то не було залежністю від інших.

На що вже велика наша Десна, але на День рибалки знайти вільне місце завжди нелегко: скрізь по кручах, як порослих лозою, так і на чистій воді, з удосвіта сидять нерухомо, не ворущаючись, а часом – і не дихаючи, самовіддані, закохані в оце, незбагненне для інших, чаклування над вудкою, любителі і професіонали рибного лову.

Душі їхні цього дня як ніколи чисті у своїх помислах і розчинені настіж, аби якомога більше зайшло до них деснянської свіжості та мальовничості, аби назавжди залишилися там усі ті відчуття та враження, що змушують серце завмерти, або шалено забитися: миті удачі і рибальського везіння, та й невезінню теж знайдеться місце, бо, як не дивно, з часом воно також змінює свій смак з гіркого на приемний кислувато-солодкий, хоча й терпкий, як добре виноградне вино.

Один лише власний день народження є святом, рівноцінним Дню рибалки, бо саме в ці два дні на рік ви належите лише собі, ніхто навіть помислити не може зірвати ваші плани на риболовлю: це вже було б просто святотатство якесь!

Якщо деснянський рибалка всім серцем відданий своєму захопленню, любить матінку-Десну та щиро її шанує, то вона неодмінно винагороджує його в ці дні незабутніми подарунками та яскравими враженнями.

У моїй пам'яті на окремих, святково прикрашених полицках, дбайливо захищені від забуття, зберігаються спомини про ці дні: як у Журавльовому, в лозі біля Забоки, півдня жадібно брала на парену пшеницю плітка, а в Бирині, на Шпилю, півкілограмового підлящика, котрого я вже готувався прийняти у підсаку, раптом ухопила здоровенна щука і ми змагалися з нею мало не чверть години і хоча витягти розбійницю я не зміг, зате підлящик все ж таки цілком законно дістався мені; як знову ж таки у Бирині, коли на моєму гачку була одна-єдина пшеничинка, щось клюнуло, але замість очікуваної мною плітки чи густірки, я, здивований без меж, витягнув кілограмового судака, до цього дня не розуміючи, як таке могло статися, щоб хижак клюнув на зернятко...

З-поміж багатьох таких спогадів є ще один, тридцятирічної давнини, що до цього часу залишається свіжим та яскравим, неначе тільки вчора пережитим.

... Погода зіпсувалась ще позавчора. Сухий гарячий східний вітер змінився спочатку на південний, потім на південно-західний, котрий весь вечір і всю ніч сіяв у шибки дрібним, нудним дощем, а наступного дня той же вітер поволі пхав і пхав по небу із заходу на схід важкі свинцеві хмари. З-за хмар гриміло, інколи зривався дощ з великими, немов горох, краплями, але до зливи справа не дійшла і хоча надвечір низькі хмари поволі перетекли у бік Кролевця, та все ж небесна блакить була затягнута суцільною сірою ватою, яку не могли пробити промені вечірнього низького сонця.

Віднудившись два дні вдома, я налаштувався завтрашній День рибалки за будь-яку ціну провести на Десні, хоча батьки в один голос і вмовляли мене, з огляду на погоду, відмовитися від такої ідеї.

Горох, котрий замість кількох годин марно мокнув у трилітровій банці другу добу поспіль, через що в деяких горошинах навіть проклюнулися малесенькі паростки, надвечір був-таки зварений у скороварці і вийшов напрочуд вдалим; черв'яки задалегідь накопані ще в обідню пору, а в термосі, залита крутим кип'ятком, вже парилася жменя пшениці.

Це вже четверте літо поспіль ловлю я в Чорненькій, за Сохачами, і вважаю себе досить непоганим деснянським рибалкою, котрий майже ніколи не повертається додому з пустими руками. Я тепер остаточно зробив вибір між озерами та Десною на

користь ріки. Раніше, ще до армії, велика риба ставала моєю здобиччю так само рідко, як нині я залишаюсь без неї. Мені вже жаль переводити чарівний літній ранок на те, щоб наловити десяток, два, чи й три озерного дріб'язку, бо хто ж суперечитиме: краще витягти одного півторакілограмового ляща, аніж півтора-два десятки озерних пліток чи окунів.

До того ж гарної риби в озерах меншає з кожним роком: повені, вже котрий рік поспіль, саме повені не вистачає Десні, її лукам та озерам, аби освіжитись, оновитись, забути новим життям від благодатного, життєдайного Духу Десни.

"Повені!" – благають озера, задихаючись і влітку, і зимою від гілок та листя, котрі, попадавши у воду, гниють, від чого озерна вода "зацвітає", стає мутною, а дно, піщане чи суглинисте раніше, насичується чорним мулом, який забиває підводні джерела, що живлять озера чистою водою..

"Повені!!" – молять небо лугові трави: тимофіївка, лисохвіст, грястиця, тонконіг, котрі чахнуть від нестачі вологи, без отого поживного, з озер, чорного мулу. Те, що погано для озера – благодать для лугового різнотрав'я, з яким так щедро раніше ділилась мулом матінка-Десна.

"Повені!!!" – беззвучно, як і вся природа, волають риби. Без неї не зайти ним із низин Дніпра на нерест у Десну, не розкошувати в привітній деснянській воді; без неї вони не зможуть розселитися по озерах, занести в них свіжу кров, зайняти вивільнений життєвий простір.

Нема повені... В кращому разі хіба що по лугових видолинках розійдеться навесні деснянська вода. Та вона невзможі почистити, як раніше, озера, дати справжню силу різнотрав'ю, аби трави знову, як раніше, вкрили у червні всю заплаву багатобарвним килимом, і полуденний східний вітер гнав би по ній високі хвилі, забиваючи рибалкам подих цілющим духмяним ароматом квітучого лугу.

І залишається рибалці, як і всьому живому в царстві Десни лише одна свята надія на наступну весну: "Дай, Боже, повені!".

Чарівні наші озера до середини літа вже помалу заростають ряскою: і не тільки Карпівка, але і Вить біля Шостакового мосту; або що ще гірше – різаком, як Короп та Обижань.

А все ж, які вони красиві, наші озера! Всі до одного. Хоча і дуже рідко я тепер на них рибалю, але проїжджаючи мимо Виті, чи Острова, чи Старої Десни, не припиняю милуватися ними, їх синьою від перевернутого неба, водою, зеленим лататтям із розкиданими по ньому білими лілями та жовтими глечиками; їх берегами, з ніжною, смарагдового кольору, травичкою на своїх схилах, порослих крислатими старими вербами, струнками вільхами або білокорими березами. Хіба ж можна забути хвилюючий рух білого пір'яного поплавця у вікні між лататтям, легку вібрацію вудки під вагою здобичі і діамантову розсип бризок, коли із води вилітає смугастий лобуряка з яскраво-червоними плавцями?

Не забудеш ніколи. Та все ж Десна захопила мене у полон своїми дивами: красою своїх суворих круч і безтурботних плесів, таємничістю розкиданих у лузі дупластик

верб, хитросплетінням рибальських стежок у її верболозах, чарами її берегів, що виблискують щирим золотом під промінням вранішнього сонця, загадковістю місячної стежки на нічній воді, – захопила і не відпускає. Але ж я й не пручаюсь, я радий бачити її вдень і вночі, за тихої погоди і коли вітер дме проти течії, здіймаючи високу хвилю, що з шумом хлюпає в берег, залишаючи по собі високі урізи. Я готовий сидіти на її берегах і в спеку, і в дощ, коли з кручі плывуть до води жовто-коричневі рівчачки рідкої глини, а ноги біля води в'язнуть у береговому мулі. Та й що мені той дощ, який рано чи пізно, але кінчається, якщо, це ж всім відомо, перед ним гарно клює риба, а коли він тихий та ріденький, то й під час нього. А як гарно на лузі після дощу, особливо, коли крізь хмари тут же проб'ється сонечко! Луг виблискує тоді мільйонами самоцвітних іскор, з листя тихо, мелодійно, спадають останні краплини дощу, повітря таке свіже та чисте, яким воно було, мабуть, лише в первозданнім раю. Словом, якщо і може бути рай на Землі, то він ось тут, на нашій Десні!

...Вставши з ліжка ще задовго до того, як надворі почне розвиднятися, я виходжу з хати. Хоча з даху та яблуні, котра росте біля порога, ще спадають краплини дощу, але біля хвіртки, під відкритим небом, на мене не впало жодної краплі. Мабуть, тільки-но скінчився тихий нічний дощик. Надворі ще темна глупа ніч, бо крізь суцільні хмари не видно ані місяця, ані зірок.

У цій пітьмі я сідаю на велосипед і рушаю; з часом очі вже при звичаються до темряви і їхати стає легше, а вже на асфальтованих центральних вулицях, де світять ліхтарі, там я і зовсім перестаю відчувати будь-які незручності.

Мабуть через негоду собацюри з автопарку не вискакують до мене і чи не вперше за чотири роки я спокійно проїжджаю мимо. Світати починає лише коли я перетинаю Сохачі. Діставшись до місця, не поспішаю братись за вудки – темно ще настільки, що налаштувати їх все одно не вдасться.

За ці роки я змінив місце. Обзвичаївшись під кущем верболозу, я ще в перше літо почав шукати для себе "запасний аеродром" – ще одне місце, де можна було б ловити у разі, коли перше чимось не влаштовуватиме. Метрів за сімдесят чи сто нижче по течії круча особливо крута, бо тут, вдаряючись об берег, Десна вирила в глинистому дні чималу яму. Круча тут гола, на ній не росте ані деревце, ані кущик, оскільки ріка щороку ріже тут берег, вгинаючи берегову лінію та забираючи щоразу все, що на ній встигає вирости за попереднє літо. Якраз вище ями утворився невеликий шпилик – трикутний береговий виступ, від якого відбиває течія, закручуючи спочатку дрібні войки, котрі за кілька метрів зливаються в один великий, немов добра тарілка, вир. Ще далі течія круто повертає до берега, мандрує попід ним у протилежну сторону, утворюючи суводь – зворотну течію, аби потім, біля шпилика, знову злитися з дрібними войками.

Сидіти тут доводиться високо, щонайменше, сантиметрів на сімдесят вище води. Непросто було мені облаштувати собі місце на цій, майже прямовисній, кручі: видовбати східці, потім такий собі, досить просторий, припічок для сидіння, де окрім мене мали б вміститися ще й рюкзак, торбина з горохом та інший необхідний дріб'язок.

Добряче довелося мені помучитись, аби на початку літа ввіткнути в тверду кручу біля урізу води дві довгі сошки для вудок: вчепившись за вбитий біля причілка кілочок та висячи над самою водою, я терпляче вштовхував-вкручував у неподатливе глеїсте дно сошки із жорсткої, негнучкої крушини.

Майже у кожній деснянській кручі є такі місця – якраз посередині вигнутого луком берега, там, де зосереджена головна сила ріки. Покласти на такому місці гатку неможливо, тому такі місця – нічийі. Оте моє дитяче переконання, що кожен справжній деснянський рибалка повинен мати свою гатку, відійшло, змінилось іншим: гатка – це добре, це серйозно, але вона прив'язує до себе, а справжній рибалка повинен вміти ловити рибу будь-де і за будь-яких умов. Виявляється, є й такі рибалки, котрі все життя ловлять лише на войках та обмутах, не облаштовуючи собі гаток.

Особисто мене це зараз цілком влаштовує: отут, на цьому обмуті, я щоліта ловлю десятки в'язів. Трапляються й лящі, але чомусь останні роки їх ловиться мало. Всім відомо, що лящ і в'язь не вживаються між собою і якщо перевага на боці одного, то іншого в цих місцях вже рідко вдається зустріти.

Років з десять-п'ятнадцять назад лящі панували у нас скрізь, але вже кілька літ поспіль навпаки, в'язі захопили життєвий простір, витіснивши лящів кудись вниз, або вгору по течії; співвідношення між ними встановилось десять до одного, або навіть і більше.

Як на мене, то жовте і до того ж, кістляве м'ясо в'язя програє за смаком лящевому, але на вудці в'язь дає рибалці більше задоволення своїм опором із сильними потяжками та невтомністю. Хоча і нині відчуття, що на іншому кінці волосіні твоєї вудки знаходиться сильний суперник, хвилює мене, проте руки мої вже не тремтять і серце не вискакує з грудей, навіть коли, – от невдача! – сходить дійсно велика риба. Та й прикрих таких моментів стає дедалі менше – що то значить досвід!

Намилувавшись у вранішніх сутінках улюбленим місцем, бо відомо ж, що чим більше рибалка впіймає риби на певному місці, тим красивішим воно йому видається, хоча до цього часу він міг навіть уваги на нього не звертати, я починаю, взявши до рук снасті, обережно спускатися розмоклою кручею до свого припічка. Раз-по-раз нога ковзається на глині, тому, хоч трохи поспішивши, можна враз опинитися у воді разом із снастями та рюкзаком за плечима. Сіно, на якому я розкошував за сухої погоди, геть мокре, тому доводиться застелити його шматком старого домотканого половичка, завбачливо прихопленого (що то значить досвід) з дому.

Ну, а тепер, вмостившись, – по давно заведеному сценарію: перш за все привадити рибу, як кажуть у нас, "закришити місце", потім підготувати підсаку, а вже в останню чергу – вудки.

Ранок видався похмурим та набурмосеним, немов ображена на щось дівчина; непривітним навіть без дощу, якимось сирим та ще і з легеньким вітерцем, що змушує мене час од часу ловити дрижака.

До шостої ранку ніхто не спромігся потурбувати моїх поплавців. Аж ось на початку сьомої горошину взяв семисотграмовий лящик. Ще років шість чи сім назад я з повагою

назвав би його лящем, бо ж, як відомо, до шестисот грамів ваги наші рибалки ляща звуть підлящиком і лише коли він переросте цей рубіж, тільки тоді він заслужить собі поважне ім'я. Нині ж така здобич для мене ніяка не дивина. Тепер відразу після підсічки, по тому, як здобич чинить опір та гне вудку, я, навіть не бачачи її, відразу можу сказати, лящ це чи в'язь, та яка його вага: менше кілограма, десь кілограм, чи значно більша.

На цьому місці є у мене дві великі переваги: по-перше, чиста від кущів та дерев круча дозволяє почуватися вільно, бо здобич не зайде в корчі, волосінь в найбільш драматичний момент не зачепиться раптово за корінь чи гілку, а по-друге, те що я сиджу досить високо над водою, полегшує мені виведення риби. Тож мій лящик не встиг і оговтатися від несподіванки, як без зайвого шуму опинився в підсаці, добре, що в неї така довга ручка.

Спасибі тобі, матінко-Десно за такий подарунок на День рибалки! Хоч і підвела сьогодні погода, не дасть юшку зварити, та все ж додому приїду вже не з пустими руками.

Отаке холодне сьогодні! Відчуваючи, що скоро і свято буде мені не в радість, витягаю з рюкзака целофановий плащик-накидку та кутаюся в нього. У целофана є одна суттєва нині перевага – його не продуває вітер, тож досить швидко я починаю потроху зігріватись. Вітерець час од часу брижить воду, інколи на її поверхню навіть падають рідкі дощові краплі – дощ зривається, зривається, ніяк не зірветься. Невже ж оце так і закінчиться моя сьогоднішня риболовля: сріблястим лящиком та моїми дрижаками? Чи не краще було б поспати вдома, в теплomu ліжку? Ну якого біса було пхатись на Десну по такій погоді?

"Помиляєшся!" – буркнув, пустивши по воді дрібненькі кола, жовтий пінопластовий поплавець на моїй улюбленій правій вудці, та й зник під водою. Що то значить досвід – рука сама: "Р-раз!" Є!

Вудка гнеться, гінчик добре стримує ривки риби, яка прагне звільнитися за будь-яку ціну. В'язь. Менше кілограма. Навіть не виймаючи другу вудку, я досить швидко впоруюсь і з ним. Все-таки дуже зручно тягти рибу, коли ти знаходишся досить високо над водою. За кілька хвилин в'язь так само, як і попередня здобич, опиняється в підсаці.

Він приблизно такого ж розміру, як і лящ. Ну, це вже щось. Будемо сидіти далі. В повітрі якось одразу ж потеплішало і вітер неначе стих, не так вже дошкуляє, і навіть світліше стало. Теж мені рибалка, втікати надумав. Сиди! Ще не вечір. Щоб сьогодні та й не клювало! Ще ж лише сьома ранку, а в мене, як-не-як дві голови.

О, сусіди з'явилися. Метрів за тридцять вище по течії два дядьки сіли рядочком на войку. В тому році течія підрізала берег таким чином, що утворилася суводь метрів з десять завдовжки. Я не дуже люблю ловити в таких місцях, бо неначе ловиш не на лівому, нашому, звичному для себе березі, а на правому, тож виходить трохи не з руки: течія прямує не справа наліво, а навпаки.

Відчувається, що дядьки за повсякденними клопатами рідко бувають на Десні. Мені

навіть з мого місця видно, що вудки в них зроблені абияк, та й зберігались десь під стріхою, якщо не в курнику, бо березова деревина на них посіріла від негоди, а самі вони надто вже вигнуті, можливо, і не висіли, як годиться, на кілочках, а просто простояли весь свій вік обперті на стіну десь під хлівом. Дядьки, як на мене, занадто метушаться; не боячись розлякати рибу, досить голосно про щось розмовляють.

День сьогодні такий – рибальське свято. Мабуть, нашвидкоруч поправшись, вибрались нарешті вперше за цей рік, аби хоч на якийсь час забути про нескінченні життєві проблеми, що їх у кожного селянина хоч греблю гати.

Хто з рибалок насмілиться навіть подумки посміятись над ними, та ще й у такий день?

Отак ми сидимо і час від часу позираємо в бік один одного: ну що там, у сусіда?

Нічого. "Немов у колодязі", сказав би дядько Дмитро, батьків друг. Час від часу, не втрачаючи останньої надії, я кидаю у воду по два-три десятки горошин, але, здається, вони нікому не цікаві там, під водою. Ще й восьмої ранку нема, але поплавці завмерли, не подаючи жодних ознак життя, лише ритмічно погойдуючись на дрібненьких, здійснених північно-західним вітерцем, хвилях.

Потеплішало і плащ став зайвим, я скинув його з плечей, аби не шелестів та не заважав. Напруга очікування послабла і увага, що до цього була повністю зосереджена на вудках, потроху перекидається на навколишній світ. Похмурого, неначе восени, дня і ріка видається похмурою: зелень на її берегах, не виграючи на сонці всіма відтінками зеленого, хоч і посвіжішала від дощів, але виглядає досить одноманітною. Лише трава на плесі протилежного берега, вмита дощем, здається, ще більше підросла і стала ніжно-зеленою, неначе навесні, кольору. Лугове птаство, не звертаючи уваги на прохолоду та дощ, котрий неначе висить-висить у повітрі та ніяк не зірветься, немов йому забракло з якоїсь причини рішучості, на всі голоси виспіває, щебече, дзвенить дзвоником, жебонить струмочком, виграє сопілочкою, заходиться флейтою і ще бозна-якими, природою щедро обдарованими, голосами; стрижі несамовито носяться в повітрі понад самою водою, без розбору хапаючи мошок та комарів, притиснутих негодою до самої води – життя буває у всій своїй красі, радіючи дощу та короткому перепочинку від літньої спеки.

Я, відкинувшись трохи назад та зіпершись лівим ліктем на кручу, завчено, для годиться, підкидаю у воду ще трохи гороху і вирішую перевірити вудки аби, з такої нагоди, замінити на них горох на більш свіжий. І, ледве тільки змінивши положення тіла, я нахиляюсь до вудок, як раптом поплавець на все тій же, улюбленій моїй, правій вудці, що переловила мені найбільше риби, від того ставши назавжди трохи зігнутою, поплавець цей без будь-якого попередження пірнає на кілька сантиметрів вглиб і там завмирає, і цю його зупинку під водою мені згори добре видно.

Я підсікаю і ясно відчуваю, як гачок впирається у щось тверде та непорушне, котре від моєї підсічки не зрушило з місця ані на сантиметр. Перша думка, що промайнула в голові, була: "Корч! Де він тут взявся?!" Важке і нерухоме тримає мою вудку при самому дні, бо гінчик, як був у кількох сантиметрах від поверхні води, коли вудка ще

лежала на сошках, так у тому ж положенні і залишається, лише бамбукове вудлище зігнулось майже півколом. Ого! Це так! Швидше ліву вудку на берег, аби не заважала!

Не розуміючи ще що до чого, я не наважуюсь ані послабити натяжку, ані потягнути сильніше, бо вудлище і так вже тихенько потріскує, волосінь у мене хоча й блакитний чехословацький "Silon", але лише нуль дві десятих міліметра – так і дивись, що от-от лусне від непомірної напруги!

Раптом там, внизу, під водою, щось рушило з місця. Рушило не вниз по течії, як мав би рушити мандрівний корч; не від берега, як зазвичай рушають лящі, а вправо, – проти течії. Воно суне при самому дні і я ніяк не можу його спинити, лише подаю і подаю потроху вудку слідом за цим рухом, не зменшуючи сили натягнення волосіні. Коли я помічаю, що до крайньої межі, за якою вудку вже доведеться просто розпрямляти, зменшуючи тим самим силу її пружності, залишається зовсім небагато, то рішуче, різко, кладу вудлище до самої води, а потім ще й ледь не до половини занурюю його у воду, намагаючись тим самим зробити кут нахилу волосіні відносно свого суперника якомога гострішим, аби збільшити зусилля *свого* опору, бо наразі невідомо ще хто кому опирається. На мою радість це мені вдається. "Воно" зупинилось, а потім пішло по колу наліво, тобто, спочатку все далі від берега, і я змушений знову, скільки лише можна, піднімати вудку догори, ледь-ледь відриваючи при цьому гінчик від поверхні. Тим часом суперник суне собі, забираючи все лівіше та лівіше, вже вниз по течії і я повертаю вудлище вслід за ним, намагаючись тримати волосінь під якомога гострішим кутом до напрямку його руху, потім знову різко кладу вудлище на воду, тепер вже вправо від себе, знову занурюючи його, аби зупинити цю нестримну силу і на самій межі можливостей вудки це мені вдається. А "воно", зупинившись, розвертається і знову, окреслюючи при самому дні широку дугу, пре тепер уже в зворотньому напрямку, вгору по течії.

"Що ж це втрапило на мій гачок, таке велике та сильне?! Лящ, який би великий не був, отакими широкими колами, при самому дні, не ходить; в'язь смикав би на всі боки, неначе пес, котрий хоче зірватись зі свого ланцюга. Чимось схоже на щуку, але вона давно вже перекусила б волосінь, до того ж, мала піднятися із дна хоча б у пів-води. Судак? З якого це дива він, до речі, як і щука, спокусився б на горох? Про сома я й думати не хочу..." – перебираю в голові, виходячи зі свого досвіду, всі можливі варіанти і продовжую губитися в здогадках.

А "воно", між іншим, заходить вже на четверте коло. Одне радує: хоча міцності моєї вудки і не вистачає, аби підняти суперника догори та тут і роздивитися його, але й у нього забракло сил, щоб одразу ж порвати мої снасті. І ми продовжуємо на рівних змагатися: вже й п'яте, і шосте коло позаду, але "воно" як ходило по дну, так і продовжує ходити і я згадую дідове: "...я сюди, а воно туди.., я сю-ди, а во-но т-ту-ди-и!"

"Та що ж це таке? – мало не з розпачем думаю я: – Чи водяний, чи водолаз? Яка нечиста сила вчепилась на мою вудку?"

Вже щонайменше хвилин з десять триває наша боротьба без жодних видимих змін: я так само поводжу вудкою то справа наліво, то зліва направо і знову в протилежну

сторону.

"Хоч би вже воно зірвалось, чи що... - промайнула несподівана думка. - Несила вже отак боротись, невідомо з ким..."

Аж ось я помічаю, що кола трохи поменшали, мені вже не потрібно опускати вудку у воду і гінчик піднявся над поверхнею майже на цілий метр. Як добре, що я сиджу так високо над водою і берег чистий, немає поряд ані гатки, ані дерев та кущів, інакше мені просто неможливо було б впоратися з таким супротивником. І рука вже стомилась від цієї боротьби в безперервній напрузі, а "воно" все ще не показало себе.

...Таки подається рибина і ходить вона вже десь у пів-води, а, можливо, і вище. Жоден лящ, чи в'язь, якого розміру та ваги вони не були б, не витримали і давно лягли б на бока, а тут... неначе сам невидимий Дух Десни змагається зі мною.

"Ну хто ж там, хай йому грець?!". Десь після десятого, чи дванадцятого кола я начебто на одну мить і побачив чийсь широку темну спину, але чи це насправді була риб'яча спина, чи, можливо, мені просто здалося, я вже й не доберу. Така за кольором спина може бути хіба що в щуки, але яка там щука... Вона давно вже "засвітилась" би своїм білим черевом.

...Ось нарешті, начебто щось зблиснуло темним, червоної міді з домішкою золота, боком... Ось рибина (таки ж рибина!) десь за півметра від поверхні води, але ніяк не хоче лягти на бока, вперто ходить по півколу, хоча це півколо тепер більше нагадує не дуже круту дугу - рушити від берега у мого суперника вже не вистачає сил.

Аж раптом десь позаду я чую голос:

- Допомогти? Що воно таке?

"Дядьки", - здогадуюсь я подумки і здавленим від зосередженості голосом піджу крізь зуби:

- Не знаю...

Рука стомилась не на жарт, я вже й лівою підтримую вудку, а рибина тисне й тисне. Ось вона зупинилась трохи вище мене по течії, можливо сантиметрах в десяти-п'ятнадцяти від поверхні і, тиснучи всією масою свого тіла на волосінь, завмерла, не маючи більше сил зрушити з місця. Тепер я добре бачу її досить довге, прогонисте тіло з великим хвостовим плавцем, темною широкою спиною, тупою лобастою головою і весь гублюся в догадках.

А дядько тим часом, добра в своїх намірах душа, правицею взявши з кручі мою підсаку, дивом тримаючись на мокрій кручі, зіпершись лівою рукою на моє плече, мало не зіпхнувши при цьому мене у воду, просовує підсаку під мою рукою і розмахується нею так, неначе зібрався загрибти з поверхні води якомога більше неіснуючої ряски.

"З хвоста збирається брати!" - у відчаї блискавкою промайнула в моїй голові думка.

- Куди?! З хвоста не можна!! - мій голос такий сердитий та непривітний, що дядько на мить зупиняється. Тоді я, перехопивши вудку в ліву руку, комелем вперши її в глинистий причілок, правою забираю в дядька підсаку і, була-не-була! - вже без розбору нахабно зачерпую нею рибу з голови. Як не дивно, але мені це вдається і здобич таки опиняється в підсаці, зате підняти її, таку важку, над водою в мене просто

не вистачає сил, тому доводиться, незважаючи на відчайдушне борсання рибини в сітці, тягти підсаку до себе волоком.

І від втоми, і від хвилювання руки мої тремтять, немов у якогось каліки чи алкоголіка і я, обперши обруч підсаки на коліна, а її глибоку сітку тримаючи між ними, роздивляюсь рибу, відчуваючи позаду схвильоване хекання вже двох дядьків, котрі просто дивом примостились на крутезній кручі одразу за моєю спиною і зазирають через моє плече.

Втративши надійну опору для свого такого надзвичайно сильного тіла, риба лежить зараз нерухомо, лише стомлено відкриває та закриває зяберні кришки, хапаючи ротом чуже середовище – згубне для неї повітря.

У неї міцне довге тіло, товста темна спина, а боки вкриті великою шорсткою на дотик лускою, темно-коричневою на спині, червоно-золотою на боках і світло-піщаною на животі. Міцний та широкий сильний хвіст з заокругленим на кінцях плавцем, лобаста тупа голова теж широка, досить велика і на ній внизу... що це? – чотири вусики, два задні зовсім маленькі, а ближче до рота два більшенькі...

Невже... сазан?!

Сазан! Он же і на спинному плавцеві передній промінь весь, немов пилка чи гарпун, в зазубринах, тому ніяких сумнівів більше і бути не може – сазан!

– Сазан! – кажу я ошелешеним дядькам і в моїх грудях щось таке вибухає, від чого похмурий дощовий день враз засяяв всіма барвами, посвітлішав, немовби і хмар на небі немає, зсередини мене раптом сила якась почала рости і вже готова политися через край; якби не мій попередній рибальський вишкіл – хіба ж такого вдарив зараз гопака! Прямо отут, на припічку вдарив би!

Дива: вмить щезло тремтіння рук і, запустивши обидві в підсаку, я беру ними під зябра оцього неочікуваного красеня, раптову винагороду, відчуваю дику неміряну його силу, бачу, що гачок вчепився йому в самий куточок міцних м'ясистих губ, з пересторогою відчіпляю та прямо в підсаці, не наважуючись вийняти його звідти, засовую в рюкзак і лише там вивертаю із сітки.

Дядько, що намагався мені допомогти, підтримує край рюкзака якомога вище, аби здобич, тепер вже здобич! – не змогла (з неї станеться!) вискочити звідти та чекає, доки я приберу підсаку, затягну зашморг і причіплю рюкзак на спеціально для цього вбитий в кручу кілочок.

Побувши біля мене чи то в зажурі, чи в оціпенінні від захоплення ще якусь хвилину, дядьки мовчки подалися до себе у відомій кожному рибалці надії, що зараз і в них неодмінно клюне щось велике та надзвичайно сильне.

Ейфорія!

Я раптом безмежно виріс у власних очах. З дитинства, з перших наших з батьком посиденьок у гатках Рокочівщини, була в мене заповітна, потаємна мрія – спіймати півпудового ляща, такого, як колись спіймав Толя Самойлович. З кожним роком я все більше розумів, що вона нездійсненна, бо навряд чи ще залишились у нашій Десні такі здоровенні лящі-патріархи, та все ж вона не згасла остаточно, ця мрія про змагання із

сильною по-справжньому рибою, і от не тільки згадалась нині, але й здійснилась, нехай і не так, як мріялось колись.

Нехай не півпудовий лящ, зате сазан, якого в Десні ловили лише одиниці рибалок, нехай він і втриє чи, навіть, вчетверо менший від омріяного колись ляща, зате, гадаю, куди сильніший від нього. Я дивлюсь на свою улюблену вудку, таку зігнуту тепер, з поламаним колись, тут же, у цій кручі, але вилікуваним за давнім дідовим рецептом з допомогою гусячого пера, гінчиком, і все ще не розумію, як це мені вдалося з моєю, нехай і чехословацькою, але ж тонкою, зважаючи на силу моєї здобичі, волосінню впоратися з таким сазаном, та ще й на течії, котра, як відомо, щонайменше вдвічі додає рибі сили.

Молодець! Який я молодець! І коли саме мені так повезло – на День рибалки!

Я – майстер, авжеж, порівняно з отими дядьками, – майстер: зміг витягти отаку рибину на отаку тонку снасть! Он як вона борсається і штовхає мене в правого бока!

"Е-е-ге-ге-гей-й!" – я кричу на всю Десну, так, щоб почули всі, хто є зараз тут, на лузі, кричу, звісно, подумки, та емоції, заповонивши мене всього без винятку, б'ють через край; енергія, що народилася в моїх грудях, шукає собі виходу, аби на свободі вергати гори, ширяти вище хмар, утяти щось таке!...

Ейфорія!

Я знову закришую місце, закидаю вудки, та все це не я, це робить лише моє тіло; душа ж, розкрившись настіж, розправивши крила, вилетіла, і ген звідти, з височини, вбирає в себе і Десну, і луг, і оце сіре небо над ним, – весь цей простір; і тепер все це – це я, я – це свято, первісне свято з пищиками, сопілками, стукачками та бубонами, я – це дикий первісний танок захвату, мисливського щастя, удачі: "Е-е-ге-гей-й!!"

Ейфорія!

Раз по раз торкаюся я рукою свого рюкзака, аби крізь грубий брезент ще раз відчутти сильне брускувате тіло сазана, аби ще раз переконатися, що це не сон. Дощ, котрий так довго висів над Десною, нарешті таки зірвався по-справжньому, хоча і дрібний, і не надто частий – такий собі, неначе в кінці вересня, після бабиного літа.

Але на початку липня він ще не здатен нагнати на рибалку тугу, тому я майже не звертаю на нього уваги і, накинувши знову на плечі свій плащик, вкривши його полою ще й рюкзак, намагаюся знову зосередитись на поплавцях.

Щось не сидиться мені на місці, енергія нуртує всередині мене і б'є через край. Я вже уявляю, як показуватиму вдома свої сьогоднішні трофеї та розповідатиму про них друзям.

Та дощ не припиняється, навіть стає частішим і це дає мені привід подумати про повернення додому. Розмоклі позаминулого дня лугові стежки, під дощем стануть надто важкими для мого велосипеда, тож потрібно, мабуть, доки не пізно, збиратися додому, аби не довелось до самих Сохачів тьопати по луговій грязюці пішки, ведучи свій транспорт у руках.

Хтозна, чи я шукаю лише причину, аби швидше опинитися вдома, чи дійсно, вже немає сенсу сидіти далі, бо й годинник показує пів-на-десяту, тож я все таки починаю

збиратись: рішуче викидаю у Десну рештки гороху, котрий віялом вдарив по поверхні, аж, начебто, вода закипіла, складаю вудки, підсаку, і, взявши в одну руку рюкзак, а в іншу брезентовий чохол із снастями, обережно, намагаючись не підсковзнутись на мокрій глинистій кручі, дерусь східцями вгору.

Знявши з сідла завбачливо накинутий ще зранку шматок целофану, прив'язую вудки, закидаю на плечі важкий рюкзак (до чого ж тільки приємна оця вага за спиною!), з розгону сідаю на велосипед і – чосу по мокрому лугові! Ейфорія подвоїла, коли не потроїла мої сили: не надто розбираючи дороги, я мчу лгом; перед Сохачами, де дорога піднімається хай на невисоку, але доволі круту гору, таку собі межу між заплавою та селом, без зупинки долаю крутий підйом, що не завжди вдавалося мені навіть за сухої погоди, і ось вже лечу через безлюдне в дощ село.

Іншого, не цього разу, дощ, безперечно, мені дошкуляв би. Але нині я, здається, навіть не помічаю його. Дорога додому завжди коротша і долається швидше, але тепер я б'ю всі рекорди швидкості – мене несе неначе на крилах.

Доки я мчав, дощ потроху слабшав, а потім і взагалі майже припинився, а, можливо, у Коропі він весь цей час був просто ріденьким дощиком. Я прочинив хвіртку. Мама, мабуть, щойно повернулася з базару, бо була причепурена не по-домашньому. Загледівши мене, вона, як це зазвичай завжди робила в таких випадках, запитала:

– Ну що? Є риба ? Миску нести?

– Авжеж! – я б і хотів приховати переможну посмішку, задля більшого потім ефекту, проте це мені не вдалося.

– Велику? – теж з погано прихованою радістю допитується мама.

– Велику! – впевнено відповів я.

На наші голоси та брязкіт великої емальованої миски, що її діставала з комірчини мама, з хати вийшов батько.

– Ну що там? – і поглядом показав на мій рюкзак, котрий я, знявши з плечей, поставив на столик під нашим горіхом навпроти ганку.

– Вгадай – загадково мовивши, я розв'язав зашморг та витягнув полотняну торбину, батьком же на моє прохання колись і пошиту.

Він запустив руку до неї:

– Лящ, – і поклав ляща до миски.

Знову рукою до торбини.

– В'язь, – у його голосі тепер вже чути нотки задоволення.

Поряд, радо посміхаючись, стоїть мама; я аж напружуюсь в передчутті, що ось, зараз, почнеться мій тріумф.

– А це ж що? – батько не просто дістає – витягає з торбини важку рибину, мою гордість.

– Мабуть, головень! – чи то навмання, чи зопалу вигукує він, але тут йому на очі трапляються оті ж самі вусики і батькові очі загоряються молодим блиском:

– Сазан!!

– Ото ж бо! А ви мені вчора: "Не їдь, не їдь, погода не та..." День рибалки сьогодні!

Солодка мить тріумфу розтяглася на цілий день. Я кілька разів переповідав усі перипетії моєї боротьби із сазаном; ми їли його смаженого спочатку з картопляним пюре, а потім, ясна річ, і з холодцем; ми згадували з батьком безліч інших рибальських історій: словом, це був справжнісінький День рибалки – свято, що назавжди залишилось у моїй душі і час від часу зігріває її спогадами, що їх так явно, до найменших подробиць, зберегла моя пам'ять.

Було це одинадцятого липня вісімдесят другого року.

Свято у нашу душу приходить не саме по собі, а лише тоді, як вона буде готова його прийняти. Свято – це як народження нової дитини – душа спочатку має бути вагітна ним, очікувати його. Твоє свято багато у чому є віддзеркаленням твоєї душі, тож частіше робімо для себе свята – аби ще раз поглянути, як у дзеркало на власну душу!

Юшка.

Деснянська юшка – страва неперевершено проста у своїй геніальності. Ця простота робить її річчю сакраментальною в деснянському світі, такою ж, як вудка або човен. Юшку, як страву, могли винайти лише рибалки, чоловіки – рибалки, саме ті, котрі жодного разу біля печі з горщиком та вилошником не стояли і ніяких законів приготування перших страв не те, що не знали, навіть – чути не чули.

Якщо наша традиційна народна кухня, з усіма її сотнями страв, тонкощами, секретами, ба, навіть хитрощами приготування, є безспірним надбанням українського жіноцтва, то приготування їжі на багатті, не важливо, де саме: в лісі, на полі, чи біля ріки, – за більш-менш відомого історичного минулого, – винятково чоловіча справа. Мені довелося безліч разів спостерігати, як жінки, котрі вдома втерли б носа у вмінні готувати хитромудрі страви цілому десятку чоловіків, біля багаття робились безпомічними та безпорадними і приготування справжньої юшки за її традиційним, таким, на диво нехитрим рецептом, ставало для них чимось неосягненим саме через цю простоту, котра збивала їх із пантелику, бо одразу ж порушувала всі ними вироблені закони куховарства.

...Крізь солодкий сон я чую, як у нашому садку глухо гупають об м'яку землю яблука – це путівка на межі літа й осені дарує нам свої великі та запашні плоди. Як-то солодко в молодості спиться! Сповитий сном, ти не маєш змоги навіть завершити думку, що виникне раптом серед ночі у твоїй голові, а не те, щоб мучитися в роздумах цілу ніч. Він наповзає на тебе так, як наповзає на луг осінній туман пізнього вечора, коли денне тепло стрімко змінюється нічною прохолодою, і від цього туману раптом уповільнюється дихання, м'якнуть руки та ноги, наливаються свинцем повіки і переривається зв'язок твоїх відчуттів із навколишнім світом. Давно вже не сняться мені вночі перед виїздом на Десну поплавці; єдине, на що здатна приспана свідомість – це зафіксувати в пам'яті приглушені звуки від падіння яблук на вкриту густою травою землю.

Зате коротесенького – дир-дир! – дзвіночка маленького механічного будильника досить, аби тут же розплющити очі і по-солдатському швидко підвестися з ліжка – що

то значить багаторічна виучка: як-не-як, а я вже можу по праву причислити себе до справжніх рибалок.

Підснідавши, тихесенько виходжу з хати у вранішню темінь, а надворі – густезний, як міцний сон, туман! Білий та густий, неначе дим, він розбавив пітьму ночі, перетворив у дивні сірі сутінки і мені доводиться не їхати, а, скорше пробиратися крізь цю суцільну завісу, часом лише інтуїтивно вгадуючи, де треба об'їхати перепону чи звернути вбік.

У маленькому березовому скверику перед Плавучим мостом туман густішає ще більше, аж до тієї уявної межі, за якою мені в своєму житті ще не доводилось бувати; ба, я навіть уявити собі не міг такого туману. Це вже і не туман, а якась вата, що нею невидимий чарівник обгорнув увесь світ. Мабуть, саме через такий туман, відтоді, як причинив за собою нашу хвіртку, я не почув ще жодного звуку, навіть звичного для цієї пори доби собачого гавкоту.

Дихається напрочуд легко та приємно, неначе ти й не дихаєш, а п'єш – напиться не можеш цим дивним повітряним молоком. Обкутаний туманом, я поволі не те, щоб їду, – плину серед білої, якоїсь передвічної, тиші. Суцільна біла пелена, сховавши від очей весь навколишній світ, уявно чи насправді, але пригальмовує мій рух і ця фантасмагорія дивним чином зачаровує своєю нереальністю, неначе ти лишився один на цьому білому (дійсно білому!) світі.

Лише за Шостаковим містком вухо вловлює якесь дивне та незрозуміле гупання: Гуп! Гуп-гуп! Зрізаючи кут, я спрямовую свій велосипед вліво, з наїждженої дороги на вузьку стежечку, гублячись тим часом у здогадках, звідки на лузі беруться такі дивні звуки; аж раптом з білого мороку, в якихось двох чи трьох метрах від мене, виникає фігура стриноженого коня, а далі – ще кількох. Пов'язані на передніх ногах пута не дають коням змоги пересуватися звичайним кроком: аби перейти в пошуках кращої паші на інше місце, їм доводиться робити це підстрибки:

Гуп! Гуп! Гуп-гуп!

І почуте крізь сон гупання яблук об землю в садку, і цей густезний туман, і стриножені коні в непроглядній білій імлі раптом зачіпають в моєму серці якусь ліричну струну і та тихо-тихо озивається в душі ніжною романтичною нотою:

– Осінь на порозі... О-сі-н-н-н-н-н-н...

А туман і не думає спадати: придавив Лису гору своєю білою густою масою, здається і підйом на неї через те став пологішим. Спить хутір і я непоміченим (жоден пес не обіззався) пропливаю його короткою вулицею, майже наосліп звертаю круто вліво, на гальмах спускаюсь по піщаній дорозі у видолинок, на протилежний, значно нижчий, підйом, далі трохи лугом і ось він, – Бирин.

Биринська круча – найближча від Коропа. Вдень щонайбільше двадцять хвилин потрібно, аби дістатись її від нашої хати.

Є в мене гарне уловисте місце – на обмуті трохи вище смугастого ліхтаря. Течія вимила тут, як ведеться, глибоченьку ямку і закручує потужного воя. Я ловлю в Бирині з минулого літа, полишивши їздити за Сохачі. Дорога сюди удвічі коротша, а набутий

досвід дає можливість і з Бирини завжди повертатися додому з уловом.

На сьогодні є в мене домовленість, що Толя приїде зі своєї роботи обідати прямо на Десну, тож юшка на дванадцяту годину – за мною.

Туман такий, що стоячи на лузі над самою кручею, навіть важко розгледіти воду, хоча до неї якихось п'ять чи шість метрів. Лише спустившись до води та переконавшись, що за час моєї відсутності ніхто не переставив на інше місце "пристріляні" мною сошки, я можу вже бачити низку войків, котрі відбившись від берегового виступу, навскіс, довгою вервечкою, мандрують одвічною своєю дорогою, зникаючи у мороці туману через кілька метрів від мене.

В давно усталеному порядку готуюсь до лову, а закінчивши всю роботу – завмираю. Рибалка мусить чекати. Деснянський до того ж, – ще й бути готовим до миттєвої підсічки. Головне – не прогавити кльов. Гарна сьогодні погода: тихо-тихо, туман, вітру немає і дощу, ясна річ, не очікується. Чує моє серце, що буду сьогодні з гарним уловом. Юшки наваримо, відпочину на повну, бо це ж, мабуть, останній у цьому році виїзд на Десну – на днях потрібно вже їхати на навчання до свого інституту.

...Туман і не думає розсіюватись, навпаки, став ще густішим, хоча якусь годину назад мені здавалося, що такого, як був тоді, мені зроду ще не доводилось бачити. Таке враження, що він навіть час захопив у свій полон і той дійсно зупинився. Жодної зміни, за якою можна було б хоч приблизно визначити час, не відстежиш навколо себе – один лиш білий морок. Якби не годинник, який безпристрасно фіксує час та не деснянська течія, можна було б повірити, що втрапив у вічність. Співоче птаство, котре влітку наповнювало своїм співом весь Луг, вже відлетіло у вирій, тому зараз над Десною панує цілковита тиша. Ще два-три дні гарної погоди і почнеться осінь. І хоча попереду можлива коротка насолода від бабиного літа, але справжнє літо вже позаду. Пройшло-пролетіло швидко та непомітно: на початку червня здавалося, що попереду ще стільки гарних днів і незабутніх зустрічей із Десною і що цього року вже точно навіщаюся вволю, аж на□ тобі – вже останні дні серпня.

Зупинився час. Завмерли на воді мої поплавці. Хоч би хто-небудь торкнув там, на дні, горошину на котромусь із гачків. Чекати. Спокійно і впевнено. Я сиджу один посеред цього білого мороку і навіть не здогадуюсь, що діється за якихось п'ятнадцять чи двадцять метрів від мене. Заторможені, – можливо теж туманом? – мої думки повільно виринають нізвідки і так само повільно відходять в нікуди.

Поважно, упевнено та величаво плине деснянська вода. Плине так само, як і рік тому, і сто, і тисячу років, і навіть десятки тисяч літ до нас плинула. Де її стільки береться, з яких невичерпних джерел, щоб отак, одвіку й довіку плинути й плинути і давати життя і любити нас, нерозумних, невдячних, забудькуватих, жорстоких, навіть у своїй любові, навіть до неї. Скільки людей перебуло на її берегах! Чи ж був серед них хоч один, хто б не захопився її красою? Ріка-красуня. Ріка-зваба. Ріка-мрія. Ріка-любов. Тут все особливе: повітря, настояне на ароматних лугових квітах, запашній ожині, терпкому, з гірчинкою, красноталі; небо, глибоке до запаморочення ясного погожого дня, в негоду ж – низьке, насуплене, немов погляд з-під брів старого суворого

козарлюги і бездонне, вкрай таємниче, все в самоцвітах та сапфірах, вночі; вода, яка бадьорить і надає сил, і на яку можна дивитись годинами, і лише з неї можна приготувати неперевершену деснянську юшку; тут скрізь і у всьому – Дух Десни, і кожен, хто спромігся впустити, ввібрати його в своє серце, кожен стає в чомусь іншим, кращим, і він вже ніколи не забуде нашу ріку.

...Поплавці не подають жодних ознак життя. Час від часу у воду летить горох та все безрезультатно – риба чи то взагалі не підходить до берега, чи просто не хоче брати з якихось невідомих мені причин.

Я вже кілька разів з недовірою, – можливо, за туманом не помітив кльову, – виймав вудки, перевіряв горох та замінював на новий: нічого. Нічичирк. Анішелесь. Дивно...

Чекати. Спокійно і впевнено. Хоча б один кльов за весь ранок, але повинен бути. Головне – не пропустити його, і тоді ти з рибою. А без риби сьогодні ніяк не можна, бо ж Толя приїде на обід. Юшка має бути неодмінно: як-то кажуть, матч відбудеться за будь-якої погоди.

Хтось кахикнув у тумані за кількадесят метрів нижче по течії і з того красномовного, з особливою інтонацією, кахикання, мені зрозуміло: і там жодного кльову. Оце так! Дев'ята ранку на годиннику, а в мене нічого і нікого. Навіть натяку на кльов не було. Через три години Толя приїде на юшку, але яка ж юшка без риби?..

Наче колихнувся туман... Легесенький, ледь чутний холодок торкнувся правої щоки – це подих північно-східного вітерця продерся крізь туман. Потроху-потроху подих цей стає все частішим і впевненішим і ось туман все-таки подався. Поволі, якимись лахміттями, він починає сповзати вниз по течії, потроху відкриваючи навколишній світ, як ото проявляється перед твоїми очима в розчині проявника чорно-біла фотографія. Ось уже можна навіть розгледіти зігнуту постать рибалки, що заляк так само, як і я над своїми вудками і чиє кахикання почулося мені в тумані за якихось півгодини до цього.

Вітерець делікатно, проте наполегливо, здуває туман з деснянської води і ще за чверть години я вже можу розгледіти, хто ж то весь ранок мовчки складав мені компанію на биринській кручі: Володя Майсак, сусід по вулиці, що живе лише за три двори від нашої хати.

Ми неголосно вітаємось, і оскільки вже навіть і надії немає на те, що буде якийсь кльов, я стимано скажусь на невдачу, шкодуючи при цьому про те, що не буде з чим і юшку зварити.

– То візьми в мене, – пропонує сусід, – я тут трійко дрібноти на черв'яка все-таки спіймав.

Я б у безвиході і взяв, але ж гордість... А хто ще зранку був впевнений, що ніколи не залишиться на Десні без риби, спіймає за будь-якої погоди і за будь-яких обставин? Не кажи "Гоп!", доки не перескочиш...

І тепер отак просто і швидко підняти руки догори: здаюсь, мовляв?

Стримано подякувавши, але так (от людська натура!), щоб у разі чого можна було і скористатися пропозицією, я кажу:

- Поки що не треба. Піду, посиджу ще де-небудь. Не може такого бути, щоб ніде не клювало.

Слова ці вилетіли самі собою, поперед обдуманого рішення і лише проказавши їх, я дійсно починаю замислюватись: може варто пошукати де-інде рибальського щастя? Довго розмірковувати у мене просто немає часу – вже десята ранку, за дві години тут буде Толя, а в мене... А в мене нуль, нічого. Куди податись? Вгору чи вниз по течії? Де осісти на ті тридцять чи сорок хвилин, що ще залишаються у мене, аби не осоромитись, спіймати хоча б кілька невеличких пліточок чи густірок? Не ловити ж мені на юшку себелів!

Потрібно знайти таке місце, яке б докорінно було відмінним по своїм умовам від нинішнього. Тут чиста круча – отже піду в лозу. Тут обмут, а я пошукаю хоча б і стару, проте гатку. Тут дуже глибоко і сильний вир, а я спробую знайти місце, де течії практично не буде.

Подамся до Шпиля.

Биринський Шпиль – все такий же трикутний береговий виступ над глибокою ямою. Він – як Коза для Рокочівщини; тільки тим і відрізняється від неї, що берег навколо нього і нижче по течії метрів на триста заріс високими вербами, чорнокленом та черемхою разом із ожиною і диною смородиною. Через глибоку яму Десна тут чи не вдвічі вужча, ніж за сто метрів вгору по течії. Вона постійно вгризається у цьому місці в берег, щороку звалюючи у воду товстелезні верби.

З однією вудкою, підсакою та торбиною я мандрую вниз по течії, до Шпиля, і трохи вище від нього мені в око впадає підходяща місчинка. Круча тут невисока, хіба що метрів зо два, слабенька течія мандрує попід берегом, а за підмитим кущиком верболозу її практично і зовсім немає. Метрів за сім нижче цього кущика у воді сидить ще один такий же. Берег тут досить піщанистий, відповідно – і дно також. Дріб'язок обов'язково має гуляти між цими двома кущиками. Промені сонця через високі густі крони верб сюди ще не дістають. На попередньому місці сонце вже наскрізь пронизує воду, кожна рухома тінь на березі лякає там рибу, тут же навпаки – тінь для неї як захист, порятунок, в ній вона почувається у відносній безпеці.

Ну, моя остання надія, виручай! Вудка закинута майже паралельно до берегової лінії, гачок із горошиною лежить ледь не під самим берегом, за якийсь метр чи півтора від нього. Та й глибина, виявляється. тут зовсім невелика, як для Десни, зо два метри, не більше. Лише на дрібноту і можна розраховувати. Гачок з насадкою знаходиться на дні трохи вище отого кущика, під захистом якого, голову ладен дати на відсіч, стоїть зараз дріб'язок – плітки, густірки, в'язики. На велику рибу я вже не сподіваюсь: хоча б дрібної наловити на юшку, не осоромитись перед братом.

"Матінко-Десно, подаруй мені хоч трохи рибки!.."

Ще й п'яти хвилин не минуло відтоді, як присів тут та вкинув у воду півжмені гороху, а поплавець вже ожив: задріботів, пускаючи кола і швидко пішов на дно. Все моє чотирьохгодинне очікування вкладається у цю підсічку і я з радістю та завмиранням серця, як колись (нині на кону честь моя, як рибалки!), – р-раз! Зачепив!

І вже за якусь хвилину без зайвого шуму, без жодного сплеску, в руці опиняється двохсотграмовий в'язик. Для мого солдатського казанка по бідності вистачить і його, та все ж... Азарт же. До того ж, якось не відповідає моєму статусові досвідченого рибалки юшка на двох з одним-єдиним в'язиком, спійманим за весь такий чудовий, коли судити по погоді, ранок. Є в мене ще хвилин десять-п'ятнадцять.

І знову маленьким яєчком лежить на воді мій поплавець, майже непомітна течія поволі пересуває його то далі, до середини ріки, то ближче до берега. Вся моя увага тепер на ньому: я аж весь подаюся вперед, тримаючи праву руку над вудкою, щомиті готовий зробити підсічку.

Ледь помітно, лише на кілька міліметрів глибше занурився поплавець, навіть жодного кола не пустив. Років із десять назад на цей його порух я й уваги не звернув би, але зараз тьохнуло в передчутті тихенько серце і хвиля напруги струмом пробігла від нього правою рукою до розслабленого, але саме через те і готового до миттєвої підсічки зап'ястка: с-по-кій-но... За-раз...

Поплавець піднявся над поверхнею до звичного свого рівня і вже за якусь секунду пішов під воду і зник десь там, в темно-зеленій глибині.

Гоп! А там важке і вудка – в дугу, а ще за мить сильний поштовх вниз по течії під того куща: р-раз!..., д-два!... Ого! В'язь! І чималий!

" Дякую тобі, матінко-Десно, за твою щедрість!"

Тепер тільки б не зійшов... Тільки б не зійшов...

Як не крути, а досвід – є досвід. Досить-таки швидко, а головне – тихо, бо тиша, коли ти виводиш рибу – то чи не головна ознака твоєї рибальської майстерності, в'язь опиняється у моїй підсаці. Добрих півтора кілограми!

На душі не тільки полегшення (буде таки юшка!), але і самозадоволення, і радість: попри все – зумів, спіймав, встиг. А головне, – в такий день, коли навряд чи хто ще, окрім оце мене одного, може похвалитись достойною здобиччю.

Який я молодець! Я ж знаю, що завжди спіймаю, незважаючи на примхи погоди і будь-які обставини. Головний мій секрет, – він зовсім простий: не прогавити отой єдиний кльов, що його завжди подарує тобі Десна. Якщо місце вибране правильно, кльов, хоча б один за ранок, завжди буде, це вже перевірено. Потрібно спокійно чекати, мати терпіння та витримку, бути зосередженим, аби не прогавити потрібну мить і володіти швидкою реакцією, бо навіть секунда затримки – це вже забагато. І все. Ну ще, в крайньому разі, – вчасно змінити місце, шостим почуттям рибалки безпомилково вибрати найбільш підходяще. І знову чекати.

Чомусь одразу забулося, як менше, ніж годину назад був на межі відчаю, а тепер, бач, формулу успіху виводжу... А що, маю право запишатись, адже переможців не судять! Проте, час братись до юшки.

Нехитра, здавалось би, штука – деснянська юшка: картопля, морква, цибулина, вдосталь риби, трохи перчику, лавровий лист та ще, можливо, кріп і старе сало, а проте, жодна інша страва не зрівняється біля води з юшкою. І ніхто ж із упевненістю не скаже вам в чому саме полягає секрет її смаку. М'яка деснянська вода тому причиною?

Беззаперечно що так, скаже вам будь-який кухар – майстер своєї справи. Свіжа деснянська риба? Авжеж, бо зростала вона на волі, в чистій проточній воді, через що стає у ющі аж солодкою на смак, як і сама Воля. А, можливо, через чари багаття, розпаленого власноруч, набуває вона нечуваних смакових відтінків? Ніхто в цьому не сумнівається: десь так воно і є. Чи все це просто завдяки тому, що апетит нагуляний на свіжому повітрі докорінно змінює наші смакові уподобання і пристрасті? Певною мірою, що так. Чи всі ці причини, чи одна з них, або дві надають ющі неперевершеного смаку – не так вже й суттєво, бо що це змінить у нашому захопленні нею? Вона – як невід'ємна частина деснянського світу: зварив вдома – не те; побував на Десні, а юшки не зварив – чогось не вистачає: як витвору пензля не вистачає останнього мазка, як віршованим рядкам – крапки, як грі піаніста – заключного акорду.

У мене проблема: маю дві рибини, а що ж покласти в юшку? Одного малого в'язика? Але ж цього малувато навіть на двох, а мені захотілось і сусіда до юшки запросити... Покласти ще й великого в'язя? На дволітровий казанок це буде аж надто багато, та й додому хотілося б повернутись не з пустими руками, статус зобов'язує. Одного замало, двох забагато... Одного замало, двох забагато...

Ет! Кого я вдома нині здивую тим в'язем? Батьки вже так звикли до моїх уловів, що майже і не реагують на них, а от здивувати декого тут – це було б цікаво: а ну ж бо, яка реакція буде?

І почепивши торбину з рибою на сухий сучок товстої верби, так, щоб здобич була в холодку і ніхто із місцевих мешканців не зміг поласувати нею за моєї відсутності, я йду збирати залишені на старому місці свої речі.

– За годину Толя приїде на юшку, – звертаюся я до Володі. – Приєднуйся.

– То візьми ж мою, – він має на увазі трійко свого дріб'язку.

– Та ні, не треба. Я там дещо упіймав, *гадаю*, на юшку вистачить.

Швидко повернувшись із речами, я берусь готувати юшку. Перш за все потрібно почати з багаття, щоб до того часу, як всі складові будуть помиті, почищені та подрібнені, в багатті вже був один лише жар, а не палаючі дрова. Так вчив мене колись дядько Василь, батьків друг:

– Коли дрова ще горять, казанок над багаттям не вішай, – казав він мені, ще малому, на нашій пасіці в Рокочівщині. – Ніколи не вгадаєш з вогнем: то він малий, вода ніяк не закипить, то занадто великий, півказанка вибіжить, доки звариш юшку. Дай дровам перегоріти, щоб жар утворився. Казанок вішай низенько, до жару за два-три пальці, не більше. Тоді тобі, аби юшку зварити, вистачить і двадцяти хвилин, ну, півгодини щонайбільше.

Отож, багаття. Якщо ти в цій справі мастак, і розводити багаття в лісі чи на лузі для тебе звична справа, то мусиш робити це з першого сірника без будь-яких там папірців чи різних хитрих таблеток, що продаються в спортивних магазинах для туристів із великих міст. Загорнута в целофан коробка з сірниками, що завжди лежить у кишені мого рюкзака, майже повна, але спортивний інтерес вимагає: "Мусиш запалити з одного!".

Тут головне – як слід підготуватися. На дрова краще брати сушняк, не надто тонкий, але і не дуже товстий: он скільки його під вербами, в заростях смородини та ожини – це відмерлі вербові гілки, що їх позбирав рвучкий луговий вітер; аби лише була охота збирати, не лінуватися лізти в колючі ожинкові тенета. Сушняк крихкий, легко ламається об коліно і швидко перегоряє, даючи необхідний жар. Варто лише скласти його маленьким курінчиком або на манер колодязного зрубу. Тепер залишається підсунути під низ найтонших, як сірник, галузочок та сухих торішніх вербових листочків, уважно відбираючи лише ті, що не відсиріли під час сьогоднішнього небаченого туману. Ну от, все готово.

І присівши з підвітряної сторони, затуливши майбутнє невеличке багаття додатково ще й собою, біля самого сухого листячка сірником об коробку – чирк! Нехай трішки він розгориться, зміцніє, перш ніж підпалювати багаття. Отепер вже можна – обережно, з-під споду, підносимо малесенький вогник до листочків. Враз зайнялися! Перекинулось полум'я на тоненькі галузочки, полизало їх, полизало, – димок почав підійматись у повітря, – та й забрало у свої обійми. А там, дивись, вже й товщі загорілися. Услід за димом і язики вогню здійнялися догори, за якусь хвилину зміцніли і не страшний їм вже північно-східний вітер, навпаки, лише на користь – розбурхує полум'я, тріщать дрова, пішло діло!

Час тепер до риби братися. Із казанком, в якому, складені ще вдома, лежать картопля, цибуля, морква та приправи, із рибальською своєю торбиною, я спускаюся до води. Чистити щойно виловлену рибу – одне задоволення, луска відділяється легко, до того ж в'язь це вам не окунь і навіть не щука, тому за кілька хвилин все готово. А вже випатрати рибу, відібрати смачні нутроші – печінку та черевний жир, порізати її на шматки і перемити – все це для досвідченого рибалки не являє собою жодних труднощів. Для мого маленького, зазвичай, на двох, армійського казанка, риби надто багато, тож я вже запланував подвійну юшку. Зачерпнувши чистої деснянської водички, займаюсь овочами: почищені картоплини ріжу навосьмеро кожную; цибулину із знятою одежиною надрізаю від хвостика до половини хрестиком, так, щоб вона і смак свій змогла якомога швидше юшці передати, і форму зберегла, не розварилась; моркву шинкую дрібними кільцями – от вам і всі приготування. Тепер все це вкладаємо до казанка: овочі знизу, риба нагорі – вода піднялась по самі вінця. Коли овочі та риба кладуться у холодну воду, тоді вони швидко не розварюються, тому не варто аж надто перейматися тим, щоб постійно стежити, аби в юшці не розварились картопля чи риба.

А тим часом дрова в багатті вже перегоріли, тож підвісивши казанок через дужку на товстенькій ломачці, що спирається на невисокі сошки, ввіткнуті в землю по обидва боки від багаття, чекаю, коли закипить вода з першою партією риби. Жар швидко доводить вміст казанка до кипіння, варто лише регулювати кількість жарин під казанком, щоб вода потихеньку кипіла лише з одного його боку і не переливалась через край. Помішувати юшку не варто, – це щоб риба залишалась цілою. У мене вистачає часу ще й підкинути в жар майже десяток картоплин – нехай печуться, буде з чим їсти відварену рибу, нині її вистачить з надлишком. Проходить не більше двадцяти

хвилин і я вже бачу, як побіліли очі малого в'язика – стародавня рибальська прикмета, що риба готова. Висипавши в дерев'яну ложку наготовлену з дому порцію солі, починаю повільно, набираючи в неї потроху юшки та виливаючи назад в казанок, підсолювати страву. Акуратно вийнявши шматки риби, склавши їх на чималенькому лопухові та прикривши від мух ще одним, я закладаю нову її порцію, тепер вже з головою великого в'язя – так задумано мною. Взагалі, за неписаними правилами, якщо готують подвійну юшку, то спочатку відварюють першу порцію риби, виймають її, а потім на утвореному бульйоні вже варять повноцінну юшку. Проте нині на таке у мене немає часу і мені доводиться відступати від усталених звичаїв. Друга порція риби, що була покладена вже в гарячу воду, вимагає постійного нагляду за собою з тим, аби вона не розварилась на мотлох. А оскільки юшку не прийнято перемішувати, то контроль може бути лише за кольором риб'ячих очей, добре, що голова великого в'язя лежить в казанку ледь прикрита водою. Ось-ось велике риб'яче око набуде потрібного кольору, тому вже час вкидати до казанка лавровий листочок та парасольку кропу.

За клопотами мені ніколи і в гору глянути, тож Толю я помічаю лише тоді, коли піднімаю голову, почувши брязкіт пружини багажника його велосипеда, який підскочив на вибоїні за якихось півсотні метрів від мене.

Встиг, дякувати Богові! І скоро ми вже втрюх вмощуємося навколо знятого з багаття казанка, який помалу холоне стоячи на сирій луговій землі. Я дістаю припасену з дому ще одну дерев'яну ложку та й Толя витягує з кишені таку ж – теж готувався по-своєму; хліб нарізається чималими, як годиться на природі, скибками; сусід додає до столу шматок сала, як же без нього? – словом бенкет ось-ось розпочнеться. В середині мене розгоряється нетерплячка, неначе щось аж тіпається там – швидше б вже; я відчуваю, що і гості мої так само знаходяться в очікуванні та передчутті настання якогось майже свя́та: раз по раз хтось, не втримавшись, голосно ковтає слину...

Що так приваблює сучасну людину в оцьому такому нехитрому дійстві – обіді просто неба на березі рідної ріки? Колись проста та буденна річ, ще зовсім недавно – навіть прикмета якоїсь невлаштованості, чи не бездомності, нині сприймається абсолютною більшістю як вишуканий відпочинок та насолода.

Вогнище, приборкана стихія вогню, – перший крок людства від Природи у свій, відокремлений, власними руками створений світ. Чим так вабить нас багаття і власноруч приготована на ньому страва? Які чари навіває на нас солодкуватий димок від вербового хмизу? Чи то забуте відчуття Волі стукає в наші серця, чи майже остаточно втрачені зв'язки з матір'ю-Природою, натягнувшись раптом, як струна, пропускають через себе, прямісінько в наші серця, той струм, що еднав колись людей із навколишнім світом, а ось тепер заново відновлює їх природний, а не штучний, надбаний у гонитві за часом і грішми, життєвий ритм... Це лише там, за межами Волі, ми стаємо іншими, не нами справжніми, не дітьми своєї праМатері, а...

І тільки усівшись на траву біля казанка з юшкою, ми на короткий час повертаємось в далекі часи людського дитинства, коли для затишку вистачало одного лише тепла

багаття, а для щастя – запеченої чи засмаженої на ньому здобичі; коли бути бідним не було соромно, а найбільшим багатством вважалась Воля. Як мало, виявляється, потрібно людині і як багато вона хоче мати нині, вивівши самотужки сумнівну формулу щастя, в котрій для своєї матері-Природи місця вже майже і немає...

...Вийнявши з казанка парасольку кропу, я на правах господаря черпаю ложкою ще не зовсім і прозору, але таку вже запашну гарячу юшку і обережно подмухавши кілька разів, куштую:

– Вдалась!

Це немовби команда і гості тягнуться і собі з ложками до казанка. Запустивши свою ложку глибше, аби дістати гущі, Володя вивертає нагору здоровенну голову, що зайняла всю ширину казанка і спочатку аж німіє від подиву:

– Звідки?!.. Коли ж це ти встиг?!..

По його інтонації я розумію: це він подумав, що я його підманув, коли казав, що не спіймав нічого.

– Ото так буває. За якихось десять хвилин он там, під кущиком, – я киваю у той бік, де ще годину назад Десна винагородила мене за терпіння та віру у рибальське щастя і додаю: – Два кльови лише й було.

Солодка мить тріумфу! За неї не жаль, поклавши півторакілограмового в'язя до солдатського казанка, і додому приїхати з порожніми руками.

Не сьорбнувши з насолодою – смаку юшки не відчуєш, тому якийсь час чути лише це сьорбання та тихий стукіт дерев'яних ложок об казанок, бо ж тільки дерев'яною ложкою і годиться їсти юшку – тоді не обпечешся і сповна відчуєш всі тонкощі її смаку.

Вдома, за столом, обід проходить набагато швидше: тарілка у тебе під рукою – знай собі сьорбай! А на лузі, біля казанка, їси без поспіху, зате з насолодою; неквапна бесіда між спорідненими рибальськими душами плине повагом, немов деснянська течія; вітерець то накриє тебе солодкуватим димком від багаття, котре догоряє, то принесе від верболозу терпкувато-кислий аромат дозрілої ожини, а потім, війнувши по лугових просторах, раптом освіжить тонким віддаленим запахом складеного в скирту сіна, особливим таким, передосіннім запахом, аж защемить по-доброму в грудях – от і закінчилось іще одне літо... Ніхто нікуди не поспішає, навіть Толя. Та й де ж це видано, щоб на лузі хтось у поспіху обідав?!

Проте все має свій кінець і юшка в солдатському казанку – також. Повигрібавши з-під попелу готову вже картопельку, я кладу на нього залишки хмизу – на чай і йду мити казанок. Ополоснувши закіпчену алюмінієву посудинку деснянською водичкою, починаю з притиском витирати його всередині деснянським пісочком. Кілька хвилин – і від юшки не залишається й сліду. Зачерпнувши повний казанок води, підіймаюсь нагору, де вже на повну розгорівся вербовий хмиз і чіпляю імпровізований чайник над вогнем, а сам, взявши до рук кришку від казанка, іду до верболозу по ожину. Фіолетові, з сизим нальотом, ягоди на фоні зеленого листя одразу впадають у вічі, тому за кілька хвилин неглибока кришка майже повна. Додавши ще півдесятка наймолодших смородинових листочків, я повертаюся. Вода вже має от-от закипіти – якраз пора

закладати в казанок вміст кришки, що я й роблю.

Тепер можна братись і за другу страву. Ну хто б міг подумати, що звичайна печена картопля з вареною рибою може бути такою смачною? Кілька разів тернувши між долонями ще гарячу картоплину, аби краще відстала шкуринка, починаєш чистити її до половини, потім підсолюєш і, незважаючи на те, що долоні твої геть усі вимазані попелом, забувши про умовності цивілізації, берешся до риби, тієї, з першої закладки в юшку, котра давно вже прохолодла, чекаючи своєї черги під великим листком лопуха. Гаряча картоплина - прохолодна рибка - хліб, гаряча картоплина - прохолодна рибка - хліб... Смакота!

Попіл на рибі? Ну то й що? Дезинфекція. Так навіть смачніше. Геть умовності! І ми так само поволі, без жодного поспіху, насолоджуємось - трапезуємо. Добре! Говоримо про рибу, про Луг, про Десну. Неквапна розмова дорослих, хоча й молодих, людей. Шкодуємо, що стільки років немає вже повені, що сильно поменшало в Десні риби: "Я ще пам'ятаю...", " Батько мій розповідав, що колись..."

Вже й чай наш заварився і казанок знято з вогню - стоїть, прохолодне. Чай, а може, узвар, - яка різниця? Аромат у нього - неперевершений. Ми потягуємо його потихеньку, хто з кружок, а Володя - з казанкової кришки і благодать вмиротворення остаточно сходить на нас. Вмиротворення початку осені в навколишній природі, вмиротворення в душах - ми немовби розчиняємось, чи, можливо, востаємо в оцей зелений ще світ із синьою водою, синім же небом і яскравим сонечком, яке дарує нам останні дні літнього тепла... І таке невловиме в повсякденні щастя невидимим метеликом раптом тихенько сідає кожному з нас на ліве плече, а ми, боячись злякати його, замовкаємо і мовчки сидимо над Десною, час од часу попиваючи ожинувий чайок...

Зварити на Десні юшку - чим не свято для душі? Свято, що перетворилося на символ; символ, котрий став святом. Перетворити буденну річ на свято, зробити з неї церемонію, ритуал, наповнити сенсом - для цього потрібен успіх.

У деснянському рибальстві досягнення успіху за будь-яких умов означає наявність майстерності. Майстерність забезпечується знаннями, досвідом, розумінням того, що робиш, відчуттям свого зв'язку із навколишнім світом, а ще - гнучкістю, умінням швидко пристосуватись до змін. Саме це є найголовнішим для життя серед живої Природи.

На скільки сходинок чи витків піднявся ти у пізнанні деснянського світу? Ого-яка вишина! Але горизонт не наблизився, навпаки: чим вище ти піднімаєшся, тим ширшає твоє видноколо.

Коли ти - свій.

... - Годі вже тобі по ту рибу їздити. Ось не їдь завтра, не муч себе, - в маминому голосі відчуваються непідробні нотки жалю та суму.

"А що ж я вдома робитиму?" - подумки відповідаю, не припиняючи готуватись до запланованої поїздки.

- Це ж немислимо: четвертий день підряд! - не вгаває мати. - Замість того, щоб

відпочити, сил набратись, він по рибу й по рибу!..

"Відпочити! За два тижні гостин вже й джинси не сходяться..." - заперечую я про себе, бо з досвіду знаю, що дебати вголос лише додадуть жару і переростуть в суперечку. Взявши скороварку, мовчки перекладаю в неї мішечок з капронової панчохи, щерть наповнений замоченим ще в обід горохом, та заливаю водою, в якій він вимочувався.

Мати не витримує:

- Хоч ти йому кажи, хоч кілок на голові теши, а він все одно своє робить! Іване, ну ти ще скажи!

- Та йому мов горохом об стінку, - з батькового тону мені щось незрозуміло: чи то він на маминій стороні, чи мовчки підтримує мене.

- Я вже не знаю, що мені з твоєю рибою робити, - мама шукає і ніяк не може знайти того останнього, найпереконливішого аргументу, який дозволив би їй поставити переможну крапку в нашому протистоянні.

Ну, цей напад відбити легко.

- Зав'ялю, - нарешті і я подаю свій голос.

- Та вже ж і сіль закінчується. Півчавуна було, а вчора ввечері глянула - на дні залишилось.

- Вже і солі жаль... - обережно переходжу в наступ.

- Мені тебе жаль, а не солі, - невдоволена мама заходить на друге коло. - Ти ж не висипаєшся, он вже під очима чорне.

"Де там теє чорне?" - я знову переходжу до телепатії. Хоча, по правді кажучи, і сам відчуваю, що мабуть-таки після завтрашньої поїздки доведеться зробити перерву: спати дійсно хочеться все більше і сьогодні вранці вставати о третій годині ночі було ой, як нелегко!

Проте, скороварка з горохом вже на газовій плиті, а кльов нині такий, що треба бути зовсім божевільним, аби покинути все та й скніти вдома. Я сідаю з годинником у руках біля плити чатувати над процесом варіння гороху. Хто не варив гороху в скороварці, той і уяви не має, наскільки складна це річ для недосвідченого рибалки. Горох - насадка привередлива: тільки лиш трохи щось піде не так і він вже не годиться, - то переварений, то недоварений; саме тому так важливо з годинником у руках похвилинно контролювати цей процес.

Скороварка починає тихенько свистіти - приготуймося! Це почалось кипіння. За кілька хвилин свист переходить в шипіння, чим далі, тим на нижчих нотах. Впіймавши на слух необхідний тон шипіння, я одразу ж зменшую полум'я під посудиною. Не зменшиш - зірве клапан, температура та тиск впадуть і тоді закладену порцію гороху навряд чи вдасться зварити так, як треба.

Лиш тільки зменшив полум'я, одразу ж - зирк!, - котра година? Ага, дев'ятнадцять тридцять сім. Тепер потрібно, орієнтуючись на звук шипіння, підтримувати той режим, що встановився всередині, рівно вісімнадцять хвилин, а потім одразу ж вимкнути газову плиту.

Хвилини тягнуться, я з годинником у руках, немов кіт над мишею, сиджу біля плити; мама припинила свої нарікання, бо коли і горох вже почав варитися – немає в світі такої сили, котра була б в змозі втримати рибалку від завтрашньої поїздки.

Раз по раз позираючи на годинника, подумки перебираю в пам'яті, що ще залишилось зробити. По-перше, підкопати свіжих гнойових черв'яків, потім не забути покласти у рюкзак сітку від підсаки, що он, сохне на вечірньому сонечку, підвішена до мотузки для білизни, далі треба покласти до рюкзака все необхідне, а вудки я вже котрий день взагалі не відв'язую від велосипеда...

Горох вийшов напрочуд вдалим, хоча і не таким бездоганним, як приготований у печі, а все ж і ненабагато гіршим. Коли все виходить, як треба, тоді передчуття успіху не покидає людину ні на мить. За приготуваннями час спливає швидко, немов деснянська вода на бистрячку. Вже добре смерклось, коли з оцим приємним передчуттям я бухнувся в ліжку.

"В очі немов хто піску насипав" – лише і встиг подумати і ледь стуливши напівзакриті вже повіки, тут же провалився в якусь глибоку безодню, немов і не на м'якесеньку, маминими турботливими руками зроблену, пухову подушку ліг, а сторч голови кинувся в глибокий, без дна, колодязь. Якийсь час я летів у цілковитій темряві, потім рух мій уповільнився, аж доки нарешті і зовсім припинився. Я завис десь, незрозуміло де, мені було так добре та спокійно, так солодко і затишно, що коли десь далеко-далеко ледь чутно продзвенів дзвоник, начебто і дуже знайомий мені, я ніяк не міг пригадати крізь сон, де ж це я його чув і чому він дзвенить.

... Мене хтось будить, легенько похитуючи за плече:

– Вставай, рибалко, проспипиш, – батьків голос вчувається мені неначе з-за товстої стіни. Щось буркнувши, я сідаю. Очі не розтуляються, повіки важкі: спати, спати, спати... Навіщо мене будять?! І десь із глибини свідомості все ж зринає здогадка: це ж я маю їхати по рибу... Горох зварений, рюкзак наготові, вудки на велосипеді. О-о-х!.. треба... треба... З напівзаплющеними очима якимось беру зі стільця звечора складений по-солдатському одяг і плентаюсь на кухню. Із досвіду знаю: треба на вулицю. І дійсно, нічна прохолода швидко приводить мене до тями, а холодна вода в умивальнику і взагалі проганяє геть рештки сну. Годинник на кухні показує, що я й так втратив чверть години, тож нашвидкоруч перехопивши, аби потім голод у найбільш невідходящий момент не дошкуляв згадками про знехтуваний сніданок та не гнав чимдуж додому, чіпляю на спину рюкзак і гайда до велосипеда.

Чисте, свіже нічне повітря, темно-синє, до чорноти, небо, всіяне яскравими зорями, неповне ще півколо молодика, ранній, то невмілий хрипкий, то дзвінкий та голосистий, півнячий спів, поодинокий собачий гавкіт, безупинна пісня цикад – який рибалка залишиться байдужим серед цієї передвранішньої гармонії життя, у кого не підніме вона настрій, не збурить цілу хвилю рибальських сподівань та не спонукає до якнайшвидшого побачення з Десною? А тут ще й рибальські мотоцикли та мопеди: "дир-дир-дирр!" – озиваються з різних кутків, нагадуючи, що не варто баритись. Вперед!

До чого ж приємно їхати нічними вулицями: вночі навіть вибоїни на дорозі незрозумілим чином не так відчуються, як вдень і пружина багажника відгукується на них не дзвінко, а приглушено, немов і вона не хоче порушувати це диво своїм неприродним, металевим звуком.

Біля автопарку знову починаються гонки з переслідуванням, але цього літа я відкрив для себе ще одну кручу – риботинську, вище паромної переправи риботинського колгоспу, нижче Острова, тож на розвилці звертаю тепер праворуч і собача погоня, як завжди, відстає на межі своїх територіальних володінь. Вулиця Риботина простяглась понад самим лугом і крізь сутінки, що вже розпочалися, я раз по раз бачу в прогалинах між хатами густу білу пелену туману, що укутала собою всю деснянську заплаву.

Від села і до кручі лише кілька хвилин їзди. Тут пролягла не стежка – лугова дорога, котру колгоспні вантажівки проторували до порома. Зліва в тумані загерготів сторожкий гусак, дорога опустилась у видолинок, а піднявшись із нього, почала забирати вліво, обминаючи озеро Риботин, котре на літо стало, як у нас водиться, прихистком для домашніх гусей. Цікаво: так само, як біля Коропа є озеро з такою ж назвою, так і біля Риботина озеро є одноіменним із селом. Ніхто і ніколи вже не дізнається напевне, як саме це сталося і котра з назв була першою: озера чи поселення?

Дивно, але за озером туман не такий густий і переді мною темніє, а згодом і нависає над головою невеличкий гайок з високих тополь, що його насадили колись правильними рядами майже понад самою Десною бозна з яких причин.

Он там, вище по течії, де тільки починається риботинська круча, – десть там, в тумані, під високою березою стоїть хатина бакенщика, там перехийок між рікою та озером веде на луговий півострів, що його утворило озеро Острів, це там ми з покійним дідом ловили бобирів та окунів. Царство Вам небесне, діду, і щире спасибі за Ваше тепло, доброту та рибальські оповідки: "Я сю-ди, а во-на ту-ди-и!..".

Тут же, біля тополиного гайка, кінець риботинської кручі поріс двома десятками верб та негустим верболозом, який лише трохи нижче стає вже непрохідною щільною стіною, відділяючи кручу від плеса із слідами колишніх перегатів. Перегати – такі собі споруди у воді, щось на зразок велетенських гаток, які тягнуться від берега майже до середини ріки. Колись русло Десни було в цьому місці хоча і широким, проте занадто мілким для судноплавства, тож люди позабивали в річкове дно по два ряди вербових кілків, заплели їх лозою на зразок сільського тину, а простір між ними заповнили піском, утворивши, таким чином, через кожні кількадесят метрів своєрідні греблі, які звузили русло ріки. Стиснута берегом та перегатами, Десна самотужки поглибила тут дно, розчистивши під протилежним крутим берегом свій фарватер. І хоча нині перегати рікою та часом майже повністю зруйновані, але фарватер зберігся, ним буксири тягають баржі з Новгорода-Сіверського до Чернігова та в зворотньому напрямку.

Отут, за півсотні метрів вище першого перегату я і надібав місце, котре нині так

мені подобається. Глинистий берег тут переходить в супіщаний, а нижче і взагалі стає піщаним – починається плес. Якраз на межі переходу від важкої глини до податливого супіску деснянська течія, відбившись від зсунутого згори аж до води великого куща верболозу, закрутила вир, котрий з часом вибрав у м'якій супіщаній кручі нижче куща півколом вигнутий добрячий обмут. З підмитой кручі над водою густо нависає вербове коріння, вода в обмуті, в затінку від високих верб та густих кущів видається темнішою, ніж будь-де в іншому місці, а дно, хоча вже і наполовину піщане, круто йде вглиб. Досвідчене рибальське око одразу визначить, що глибина тут під чотири метри, вир, що так плідно, при високій весняній воді, попрацював із берегом, нині, в межень, притих і відбиваючись від куща, повільно, але могутньо в своєму русі, прямує вниз метрів за п'ять від берега.

"Оце ковбаня! – подумав я, коли вперше присів тут біля води: – Якщо на Десні і живе Водяний, то домівка його саме в оцьому обмуті і ніде більше...". Та й дійсно, під корінням верб течія аж невеличку печерку вимила, у котрій завжди панують майже сутінки, так, що окремі деталі годі й розгледіти.

Дно в ковбані виявилось чистим від корчів, сидіти тут зручно, вудки за дерева не зачіпаються, місце я облаштував собі низько, при самій воді, з тих міркувань, щоб вудки, по-перше, діставали якомога ближче до воя, котрий знаходиться далеченько від берега, а по-друге, чим нижче сидить над водою рибалка, тим менш він помітний для риби.

Є в мене і сусіди – боброве сімейство: три верби нагорі, над кручею, навесні були ними підгризені та повалені. Бобри на Десні хаток не будують, це вам не струмок, тому живуть по норах. Мабуть, десь неподалік вирили вони в деснянській кручі собі житло із входом під водою, бо час від часу на мокрому піску можна побачити їхні сліди. Хтозна чим ці верби сподобались гризунам-будівельникам: чи вкрай потрібно було зточити навесні відрослі за зиму різці, чи захотілось розім'ятись, а може зазіхнули на гілки з верхівок дерев. Попадані верби, ясна річ, хазяйновито прибрала Десна, а на березі від них залишились три пеньки, заточені, немов олівці.

Ще на одній, найтовщій та найстарішій вербі, якою бобри чи не спокусились, чи побачили, що забракне духу звалити могутнє дерево, живе сім'я шершнів – здоровенних, мало не в половину мого вказівного пальця, смугастих, дуже схожих на ос і занадто вже нервових, комах. Варто лише мені зробити під їхньою вербою кілька швидких рухів, як вони одразу ж починають кружляти над самою головою, оберігаючи свою територію від можливих посягань чужинця. Ще змалечку чув я від батька, що укусів двох шершнів не витримає жодна людина, тому перевіряти на собі чи дійсно це так, мені не хочеться, тож я тут поводжусь тихше води, ніжче трави.

Зараз, доки ще не зовсім розвиднілось, шершні про себе не нагадують і я спокійно займаю своє місце, вмоцнююсь зручніше та починаю готувати свої снасті. Зате комари, оця кара Господня, ненажерливі гаспиди, з'являються майже миттєво і з дратуючим слух писком беруться до роботи, кинувшись на мої неприкриті шию, обличчя та руки. Правда, їх нині не так і багато, не те, що років десять назад, коли після справжніх

повеней лугова сирість та тепло сприяли появі кровососів у небачених тепер кількостях. На зміну кадила з вербовим трухляком сьогодні прийшла в'єтнамська мазь "Зірка", тож я швиденько мащу нею руки, лоб, вилиці та вуха. Та якби навіть і не було тої мазі чи кадила, то й це не змусило б мене відмовитися від ранішніх посиденьок над деснянською водою.

Пташиний спів, щебіт та посвист линуць звідусіль, щомиті наростаючи – крилате плем'я із вдячністю до Сонця вітає прихід нового дня. І вкотре вже я знову дивуюсь: цей гомінкий, тисячоголосий хор не шкодить Тиші – он хлюпнув під самим берегом, за кілька метрів від мене, себелік, захопивши комара, а я почув той плескіт так само чітко, як би він скинувся поряд із моєю ногою. Отаке воно, здавалось би, непоєднане – оглушлива Тиша...

Вище по течії заторохтів мотоцикл і по звуку двигуна я здогадуюсь, що то МТ з коляскою – це, мабуть, приїхав рибалка, котрий має гатку в чистій кручі, неподалік від смугастого ліхтаря.

Овва! А де ж моя сітка від підсаки? Забув! Так і висить у дворі на мотузці для білизни... Хай тобі грець! Ну і що ж мені тепер робити без неї? Їхати назад?

Та нізачо! Обійдусь і без підсаки. Вже з тиждень, як наступив межень, рівень води завмер на місці і за цей час течія вимила в податливому березі мілкий припічок сантиметрів у тридцять завширшки. Тут є шанс будь-яку здобич витягти без підсаки. Чи ж я не справжній рибалка? Хоча на Десні мені ще жодного разу не доводилось таке робити, проте треба ж колись починати...

Заспокоївши себе таким чином, готуюсь не поспішаючи: закришую місце – підгодовую, підманю до себе рибу, лаштую вудки. Все мені тут добре знайоме і вивчене, вивірене на деснянському дні до дециметра: куди на поверхні потрібно сипонуту горох, в яке місце закинути вудку, аби течія, знісши співвідносно до ваги грузила, гачок із горошиною вниз, поклала його на точно визначену ділянку дна, та наскільки потім потрібно підтягнути вудку до себе, аби течія не топила поплавець – тут свої хитрощі і своя арифметика, незрозумілі для людей непосвячених у всі тонкощі деснянської рибальської науки. Можливо, комусь сторонньому все це видасться несуттєвими дрібницями, проте насправді в іншому випадку успіх буде хіба що випадковим. Нині все робиться само собою, за звичкою, але ж на це пішло, ... ти ба,...та вже більше п'ятнадцяти років ловлю на Десні...

І ось вже мої поплавці завмерли нерухомо на скляній поверхні води. Через те, що я дивлюся на неї під дуже гострим кутом, поплавці видаються мені не жовтими кульками, а просто темними горбочками на блискучій поверхні. Сидячи так низько, вудку закидати доволі важко: при закиданні поплавець час від часу заплутується за гінчик і доводиться її знову перезакидати, та й початок кльову важче помітити, тому потрібно повністю зосереджуватись на своїх поплавцях, аби не прогавити довгоочікувану мить.

Все-таки, за останні роки я добре навчився вибирати рибне місце і зрозумів головне: якщо в цьому місці ходить риба – кльов буде неодмінно, нехай і один за весь

ранок, лише один, але такий, що безперечно принесе успіх. Тут дрібнота в розрахунок не береться; коли деснянський рибалка каже: "Оце за ранок один лише кльов і бачив" – будьте певні, – він мав на увазі кльов ляща або в'язя вагою щонайменше на кілограм. Аби бути з рибою, потрібно не прогавити цей, можливо, єдиний шанс і я пильную, пильную, пильную...

Для мене вже не становить ніяких труднощів висидіти майже нерухомо, на одному місці, кілька годин поспіль. Як виявилось, це зовсім не важко, коли ти впевнений, що кльов неодмінно буде, отой омріяний з дитинства кльов, на який здатна лише велика риба, коли раптом – р-раз! – і поплавець повагом, здавалось би, неспішно, йде під воду, але в тебе є щонайбільше одна секунда, а швидше за все – лише якась частка секунди на те, щоб зробити вчасну підсічку і відчутти там, внизу, живу, непідйомну одразу, вагу.

Авжеж, знайдеться повно рибалок, а в першу чергу – і не рибалок зовсім, котрим витримати подібне очікування не під силу. Такі рибалки відводять душу на озері, хтось береться за спінінг, або, що мені вже зовсім незрозуміло – ставлять сітки чи взагалі застосовують електровудку – "верх технічного прогресу", його, так би мовити, квінтесенцію. Перших двох я розумію – ми всі різні; останніх не берусь і судити: кожен відповідь за своє Там...

Певно, нема такого рибалки, котрий хоча б один раз у своєму житті та й не брався за спінінг. Десь так класі в сьомому чи восьмому спробував вперше половити на нього і я. Снасть проста: в "Спорттоварах" купуєш спінінгову інерційну катушку за п'ять карбованців та сто метрів волосіні нуль сім десятих міліметра, щоб могла витримати будь-яку вагу – пудову щуку, то й щуку, півтораметрового сома, то й сома, або, в крайньому разі виперти з деснянських глибин чотирьохметрову гілляку-корча, бо ж відомо, що на спінінг дрібна риба не бере; для початку роздобуваєш чи то в магазині, чи у друзів дві блешні, одну білу, іншу жовту; метрової довжини вудлище готуєш із шматка старої вудки; одне-єдине пропускне кільце робиться із міцного дроту; все це у відомому порядку збирається до купи і все – спінінг готовий. З часом юний спінінгіст навчиться і блешні з катерининських, червоної міді, п'ятаків робити, і полірувати їх голкою-циганкою. Трохи потренувавшись на суходолі, аби не робити беззупинно "бороди", можна братися до справи. Я свого часу саме так і зробив. Перше півкілограмове щупеля дивом спіймав на Старій Коноплянці серед підводних хашів кропивки. Потім були і інші улови. Ловив в основному щук, кілька разів траплялись судаки. Але все ж спінінг не прийшовся мені до душі настільки, щоб я проміняв на нього деснянську вудку.

Не раз бувало – приїдеш удосвіта на Десну, маючи крім вудок ще й спінінга, побачиш, як полює під протилежним берегом щука – начебто і загориться покидати блешню, полюючи за зубастою ненажерою, а тоді глянеш, – Боже, який ранок пропаде: вітру немає, тиша навкруги, жоден листочок не поворухнеться; пташки виспівують на всі голоси, вода – немов те дзеркало; тут гатка манить до себе красивим воєм, там обмут зачаровує таємничою своєю глибиною... І ти серед оцієї краси і тиші: ш-ш-у-у-у-бовсть! тридцятиграмовою блешнею, аж виляски навкруги... Та й не така вже це

насолада відчути тупий удар і безцеремонно виперти на берег хоч і трьохкілограмову щуку, коли на твоїй снасті є катушка, гачок-трійник чи не двадцятого номера і волосінь, якщо не нуль сім, то нуль п'ять десятих міліметра точно.

Рибалки-вудочники здебільшого так зневажливо до спінінга і ставляться: "Був учора на Десні. Нема кльову. Якби на плесу на спінінг не настобав двох щук, то так і приїхав би з пустими руками...". Закохавшись у лящевий кльов, обпикшись колись на одводнях та зробивши з того уроку висновки, я так і не зміг полюбити спінінг. Хоча і беру його кожного разу з собою, але так, більше для годиться, про всяк випадок: раптом виникне потреба. Надто вже шумна снасть, надто безцеремонна.

Вудка – інша річ: ану спробуй, підмани рибу, щоб підійшов мало не до твоїх ніг косяк лящів чи в'язів, та ще й узяв котрийсь із них дивну горошину, від якої тягнеться вгору підозріла нитка. Натренуй свою реакцію так, щоб в якусь лише десятку частку секунди зреагувати і зробити підсічку і вивести на тоненькій волосіні, що при необачному поспіху порветься, мов трухлява нитка, півтора-, двох— чи й трьохкілограмову широку рибину, котрій допомагає деснянська течія, – от лише тоді і зрозумієш у чому все ж таки полягає краса і майстерність деснянської риболовлі.

А до цього ще потрібно додати чарівність червненого ранку, яку не побачиш до ладу, бігаючи берегом із спінінгом в руках; задоволення від споглядання життя, що вирує навколо тебе, солодке завмирання серця, коли твій поплавець, кожного разу порізного, по-своєму, повагом іде під воду і той особливий настрій, що виникає сам собою, розпускається в серці, немов казкова квітка папороті і налаштовує кожного рибалку-вудочника на поетичний лад.

Кожному своє, і який-небудь затятий спінінгіст, був би він зараз отут, нізащо не погодився б зі мною, навів би на свою користь не менше доказів, аніж я на свою. В одному я переконаний: ми з ним однаково не любимо та зневажаємо хапуг-браконьєрів, особливо – з електровудками.

... Я сиджу майже не рухаючись і споглядаю, лише час від часу ляскаючи по шиї чи обличчю долонею, аби роздавити чергового нахабного кровососа; думки, народившись десь в глибині свідомості, неспішно пропливають неначе ось оце минулорічне щупеля, що намалювалося в товщі води, висунувшись поволі з водної темряви ближче до берега, і завмерло у засідці поряд із моєю сошкою. Шершні вже повилітали із свого гнізда, але, заклопотані своїми справами, не звертають на мене жодної уваги,. Молоде зелене жабеня наполовину вилізло з води поряд із моїм черевиком і теж завмерло: чи гріється, чи теж чатує на свою здобич. Мій старий знайомий, – щодня з ним бачимось, – головатий, лискучо-синій з чорним, рибалочка щойно примостився на сухій гілці куща за якихось три чи чотири метри від мене і косить маленьким намистинком розкошого ока на поверхню води, очікуючи появи молоденького необачного себеліка чи пліточки. Два сварливі крячки прямо переді мною з'ясовують у повітрі свої стосунки: ганяються один за одним, закладаючи карколомні віражі.

Дух Десни торжествує у всій своїй красі: звичне повсякденне життя, коли кожне створіння вершить свою справу так, як велить йому його вище призначення і я нині

серед них, нехай і тимчасово, але свій, не руйную, не нищу необачно все навкруги з однією лише метою довести комусь свою перевагу та зверхність, нікому з них не заважаю, ні в що не втручаюсь і нікому не нав'язую власного розуміння відсутньої в природі, але вигаданої людиною справедливості. Це для нас вона є замісником втраченої, чи так і не надбаної взагалі, гармонії у відносинах: коли хтось зневажає загальні норми моралі, тоді і постає необхідність у справедливості; природа ж її не визнає, керуючись лише власним відбором: ти щоденно мусиш доводити те, що ти кращий.

Я забув про свою зверхність і мовчки спілкуюсь зі своїми сусідами. Вони не поспішають жити. Не здогадуючись про існування швидкоплинного часу, вони нікуди не поспішають. Час для них має значення лише тоді, коли постає питання про продовження роду або про виживання. Доки люди ще ділили час на роки, місяці та дні, вони не надто задирали носа перед меншими своїми братами. Власне, чому ж це перед "меншими", якщо вони з'явилися на Землі раніше від нас? Та ось люди вигадали години, хвилини і секунди; вигадали, здається, лише для того, аби тут же і впасти у диявольський поспіх, котрий вирвав нас із рідного лона і в гонитві за примарою щастя уявної забезпеченості ми перетворилися на чужих Природі, зарозумілих та забудькуватих прибульців.

...Ми завмерли кожен на своєму місці: рибалочка на сухій гілці, я – на березі, жабка – висунувши голову з води і щупеля в товщі води: кожен у своїй рідній стихії, кожен уважно спостерігаючи один за одним та за навколишнім світом. Здається, нам усім, не тільки мені, цікаво: ми всі мисливці, кожен за своєю здобиччю. Зроду б не міг подумати, що це так приємно, коли тебе не бояться і, нехай лиш певною мірою і до певного часу, але все ж довіряють.

Тихо. Пташиний спів зі сходом сонця поволі стихає до денного рівня, бо добра половина співаків, віддавши щоденну належну шану появі Того, хто дає світло та енергію життя, вдалися до праці – пошуку їжі. Ех, була б у мене можливість побачити та почути таку ж вранішню картину в далекому минулому... Хоча б тільки уявити собі що тут було кілька тисячоліть тому. Далекий пращур оцього рибалочки, можливо, жодного разу за своє життя і людини не бачив.

...Так само плинуть деснянські води, підмиваючи береги, утворюючи войки, вири, суводі. Нетронутий луг: трава по груди, жодної, прокладеної людиною дороги немає, лише звірині стежки у височезній траві. Вербові гаї, хащі верболозу, красноталу геть переплетені хмелем та плющем, порослі ожиною та смородиною. Вся південна сторона виднокола, там, за порізаним численними річковими протоками деснянськими лугом, вся вона вкрита темно-зеленим сосновим бором. По луговій рівнині мальовничо розкидані поодинокі крислаті, дупласті, в кілька обхватів старезні верби-патріархи. На протилежному березі, он там, за кущами, пасуться дикі свині, вишукуючи поживні корінці, риють цілі канави у коліно завглибшки. Онде видри бавляться, з'їжджаючи у воду по ковзанці, утвореній ними на глинистій кручі і бобер підгризає он ту вербу – навіщо, для чого? Кілька козуль пасеться серед високої трави, що майже з головою

закриває їх. Тихенько, ледь чути, тріснула позаду гілка і за мить над кручею завмер у царській величі олень з розлогими рогами – справжній вінценосець! Пташиний нечуваний гомін, і спів, і клекіт, і герготання – неначе на базарі. Вони тут повноцінні господарі – під протилежним берегом, на мілководді, бродять чаплі, раз по раз поглядаючи на небо: там, високо-високо серед неозорої блакиті парять орли та яструби. Скрізь по деснянських протоках, в заростях ситняку, лепехи, між кущами – качині, гусячі, лебедині гнізда. Сотні, якщо не тисячі стрижив носяться у повітрі, хапаючи на льоту комарів та мошок, які цілими хмарами зависли над водою. Ніхто не турбує тутешніх мешканців: хоч день мандруй лугом – навряд чи зустрінеш людину. Згори, з кручі, видно, як у прозорій воді попід самим берегом, над хрящуватим піщаним дном, поволі йде вгору проти течії цілий косяк півпудових стерлядей. Аж раптом під тим берегом, враз перекривши навіть оглушливий пташиний гамір, з громом вивернувся велетенський десятипудовий сом, перевернувшись у воді, влупив широченним плесом на обидва боки, майнув білим черевом, і пішов углиб, вполювавши загнаного до мілкого берега неповороткого ляща. Високі хвилі побігли по водному дзеркалу і видряче сімейство, налякане несподіваним шумом, сипонуло у воду, не розібравшись одразу чи загрожувала їм від того сома якась небезпека, не помітивши, що неподалік від їхньої ковзанки досить давно спостерігає за ними, причаївшись в засідці під кущем і чекаючи лише слушної нагоди, аби вхопити необачне дитинча, схожа на колоду, аж мохом покрита, стара щука. Чималий в'язь вистрибнув із води і вполювавши у повітрі сине коромисло, із шумом упав назад, в обійми рідної стихії.

Мої поплавці скоро вже як годину лежать нерухомо темними горбочками на блискучій воді. Аж раптом поплавець на лівій, довшій, вудці щез миттєво з поверхні, не залишивши по собі і сліду, не пустивши жодного кола. Якщо ти сидиш досить високо над водою, тоді тобі добре видно момент кльову, навіть і рух поплавця під водою весь як на долоні, але зараз мені нема змоги подібним чином упевнитись в чому тут справа. Був – нема – підсікай!

Р-раз! Гінчик вудки так і залишився на своєму місці, тільки саме вудлище одразу ж – в дугу, на дні щось вперлось і вже різкі поштовхи вниз по течії: один, другий, третій... В'язь. Чи не той, бува, що скидався недавно, вполювавши коромисло?

Впала пелена. Не той. То лише уява моя перенеслась у минуле. Схаменись – кінець двадцятого століття і біля твоєї сошки не щука з руку стоїть, а двохсотграмове щупеля. Лише в'язь реальний і тисне, згинаючи вудку до самої води. Нехай. Потрібен лише час, потрібно лише тримати вудлище на місці. Поспішати аж ніяк не можна, варто потягнути сильніше – обірветься якщо не волосінь, то риб'яча губа, а здуру взагалі і вудлище можна зламати.

Ось послабли вже ривки, не так гнеться вудка, значить, здобич піднялась із дна. Але натяжку треба тримати на межі, аби опір був якомога більшим, щоб суперник встиг стомитися ще до того, як вийде на поверхню. Щоб риба не наробила шуму, я без поспіху повертаю вудлище вліво, кладу його майже паралельно воді, бо це утримає мого суперника ще якийсь час вглибині. Ми ведемо оце беззвучне, тихе змагання і

здобич потроху наближається до берега. Риба вже зовсім послабла, навіть грузило час від часу з'являється над водою і торкаючись в такт стомленим потяжкам в'язя поверхні, залишає на ній легенькі кола хвильок. Зараз не поспішати ще важливіше і наша беззвучна поки що боротьба триває за моїм планом. Присівши до самої води, я терпляче чекаю, коли в'язь стомиться остаточно. Дивно, але нинішній мій суперник виявився напрочуд покладистим і хоча опирається так, як і належить в'язеві його розмірів, проте без отих раптових, вже в останню, здавалось би, мить, вибриків, коли тобі здається, що все, здобич твоя, а вона раптом таке утне, що тільки її хвоста і побачиш.

Ось уже навіть її спинний плавець виткнувся над водою і поволі ріже дзеркальну поверхню, прямуючи від берега та час від часу завалюючись від втоми то на один, то на другий бік, але ще жодного разу рибина навіть не хлюпнула. Можна! – легкий та плавний порух зап'ястка вгору і риба хапає своїм широким ротом повітря. Все! Опір скінчився. Я перебираю вудку в ліву руку і дуже тихо, поволі та обережно, з тим, аби не налякати здобич, підтягую її на себе, до берега. Півторакілограмова рибина завмерла, лежачи на боці з широко відкритим ротом і я вже за метр від берега бачу, що гачок тримається лише за тоненьку плівочку на внутрішній поверхні губи. Спокійно... спокійно... Голова в'язя лягає на піщане дно, якраз де уріз води. Спокійно... правою рукою ніжно проводжу по голові, зяберній кришці, опускаючись на тулуб, – рибина лежить не ворущаючись, лише зябра її поволі відкриваються та закриваються, хапаючи згубне повітря, – запускаю пальці під кришку...

Готово! В'язь вже на колінах; гачок, що тримався на чесному слові, сам же і випав із ранки, та я встиг! І не хлюпнув! Без підсаки! Молодець!

Запроторивши здобич до торбини, яка до того ж і сама знаходиться в рюкзаці, нашвидкоруч витираю об ганчірку вимазані слизом долоні, сиплю у воду горох, насаджую на гачок горошину та закидаю вудку – швидше, швидше, зараз має бути ще один кльов, от не встати мені з цього місця!

– Ну що воно? Бере? – немов грім серед ясного неба лунає ззаду і згори чийсь хоч і трохи притишений, але все одно несподіваний голос.

– Тьху! – я спересердя аж спльовую тихенько і впівоберта повернувши голову, ще навіть не побачивши до ладу неочікуваного співрозмовника, тихо крізь зуби ціджу:

– Тихо... Кричите і хочете щоб клювало?

– Хоч щось упіймав? – не вгаває невисокий, немолодий, худорлявий на вигляд чоловік, стоячи якраз під вербою, де гніздяться шершні. Одягнений він у старенький, місцями латаний одяг: затягані штани та вилинялий піджачок, сорочка в клітинку з перелицьованим коміром, незрозумілого вже кольору картуз-восьмиклинка, а на ногах – старезні, з білими носами важкі черевики. Наш брат – рибалка. От тільки з тих, по ньому видно, котрі додому повертаються частіше за все лише з кілограмом деснянської дрібноти, та й на Десну вибираються не тоді, коли хочеться, а коли справи дозволять, як-от нині: я вже понад годину просидів, а він ще й вудок своїх не розмотував.

– Одне... – непривітно буркнувши, відповідаю я і повертаю голову до поплавців,

даючи йому тим самим зрозуміти, що довгі балачки тут недоречні та сподіваючись, що з моєї відповіді він не второпав, що те "одне" тягне на півтора кілограми. Аби ж тільки в'язь не здійняв у торбині шуму! Збрехати язик якось не повернувся, а так виходить, що й правду начебто сказав і таємниці не розкрив, бо як визнає, то ще, чого доброго, і життя мені сьогодні від нього не буде, і іншим розпатякає про таке гарне місце.

- Та в тебе тут шершні! - раптом вигукує дядько і миттю вшивається з-під верби.

Я полегшено зітхаю. Пронесло. Тим часом мені чути, як він вже моститься трохи вище від мене, хіба що в якихось восьми чи десяти метрах. Нас розділяє лише кущ, під яким я ловлю та кілька метрів чистої води. Дядько намірився присісти під трьома пеньками, що їх залишили бобри, там теж стоять увіткнуті кимось у дно сошки, але куди тому місцю до мого! Хоча, на Десні вважається, що так сидіти вигідно, адже рибалка, який розташувався трохи нижче по течії, підманюючи для себе рибу, виконує для тебе половину роботи. Зумівши переманити її з-під сусідового носа до себе, ти вочевидь будеш у вигаші, до того ж, якщо налякана ним риба піде з його місця, то, перш за все, вона рушить вгору по течії, прямісінько до твоїх гачків.

Та нічого. Він мені не заважає: нехай ще спробує мене обловити! Якщо щось і хвилює мене, так це те, що мій сьогоднішній успіх, а я в ньому впевнений, на жаль, очевидно, буде розкритий стороннім спостерігачем, а тоді вже від охочих половити в оцій моїй ковбані відбою не буде.

І все ж, забувши про сусіда, я знову всю свою увагу зосереджую на вудках. Але поки що жодного натяку на те, що хтось на деснянському дні зацікавився моїми горошинами. Можна було б спробувати на черв'яка чи на пшеницю, аби лиш не сидіти склавши руки, проте дріб'язок я завжди встигну спіймати, а от, граючись із ним, пропустити кльов великої риби - це буде просто несерйозно.

Тьоп-тьоп-тьоп! - захлюпало за кущем. Щось невеличке тягне сусід, пліточку чи густірку. "Що ж ти навіть таку дрібноту не можеш витягти без шуму?" - подумки запитую себе я. Чи гінчик у нього тоненький, чи волосінь занадто довга, але яка різниця: як буде отак за кожним разом плескати, то нічого певного не спіймає.

А думка тим часом перескакує на свою здобич. Надто вже смирно та передбачувано поведився мій в'язь: жодного разу не те, що не хлюпнув, не зчинив шуму, як можна було б від нього очікувати, а й взагалі склалося враження, що він так і не второпав у яку халепу вскочив. І тепер ось, лежить у торбині смирно, не ворухиться, не намагається вивільнитись із полону. В чому річ?

О! На правій вудці поплавець пустив два кола. Ще...

Зник, пропав! Р-раз! Є! І знову рвучкі потяжки вниз по течії, надто рвучкі - в'язь, але невеликий, не відчувається солідності в рухах і тієї ваги, яка була у першого. Цей чи не втричі буде менший від попереднього. Та все ж мені доводиться виймати ліву вудку, аби вивільнити простір для боротьби. Знову, присівши над самим урізом води, я веду виважене, неспішне змагання і знову мій суперник вже за кілька хвилин досить легко, без усяких там вибриків вкладається на бік і, ковтнувши повітря, тягнеться до мене, лягає на пісочок, уткнувшись носом у берег і так само, як і перший, без жодного

звучу опиняється в торбині.

Мій день! Дарма, що немає підсаки. От цікаво: чи ж здогадався мій сусід про цього, щойно витягненого, все-таки досить пристойного в'язя? Я про всяк випадок зиркаю назад і вгору – до верби: ні, там нікого немає, – сидить, притих, за кущем. Все ж таки, навряд чи він міг зі свого місця побачити як гнулось моє вудлище, до того ж, і жодного звуку він не почув, тому поки що мій успіх – це моя таємниця.

Знову кілька десятків горошин заторохкотіли об воду, вудки лягли на свої місця – чекаю. Але, все ж таки, якось не так поводити себе сьогодні в'язі, аж занадто вже спокійно. В чому річ?

Подумалось та й подумалось – інше відволікає мою увагу: заклопотаний змаганням із першим в'язем, я й не помітив зникнення з мого поля зору інших мисливців. Налякана жабка булькнула в воду, тільки-но я поворухнув ногою, аби, присівши біля самісінької води, прийняти здобич; рибалочка подався геть, щоб зайти більш спокійне місце, і щупеляти не видно біля правої сошки. Я порушив їхні плани та очікування на вдаль полювання. Лише бабка-коромисло, щойно закинув я вудку, тут же примостилось на ній – сидить, склавши крильця: і чим вона так йому сподобалась? Ти ба! – ось і жабка вилазить із води, тільки тепер ближче до куща, подалі від мене – про всяк випадок.

А за кущем заторохтіло щось і по звуку я пізнаю – так торохтить стограмова плітка чи густірка, коли її, щойно витягнену з води, вкинути до дермантинового кошика, в який не покладено трави. Ех, дядьку-дядьку...

Хай тобі грець! Прогавив кльов! Так тобі й треба – нема чого над іншими кепкувати, спочатку сам навчись як слід ловити... Швиденько почепивши нову горошину, закидаю вудку; забувши про все на світі, зосереджено дивлюсь на поплавець, тримаючи праву руку над вудлищем – ну! Давай!

Досить важко, сидячи так низько, над самою водою, завчасно побачити перші ознаки кльову і, тут же зосередившись, зробити миттєву підсічку. Ну!.. Затихло, не озивається. Ось я ще десяток горошин підкину. Ну!..

Темний горбочок миттєво щезає з поверхні, вчасна підсічка – є! Щось дрібне. Авжеж, плітка. Нехай і чималенька, грамів на сто п'ятдесят, але це не те, на що розраховував я. Нічого – ще лише пів-на-сьому.

Ось і рибалочка з'явився – знову сидить на своїй улюбленій сухій гілляці. Як би там не було, а за ці два тижні, певно, звик до мене: виглядає спокійним, знову позирає на воду – чатує.

Я встигаю витягнути ще двох пліток, певно, косяк підійшов – рибалочка так і залишається на своєму місці, поглядає на мою здобич: не розбереш, заздрить мені, чи радіє чужому успіху.

З нізвідки, із темряви глибини з'явилося щупеля – здоровенькі були! Давно не бачились. Тепер знову всі зібрались. І ми чатуємо кожен на своєму місці, завмерши нерухомо, тільки очима поводимо на всі боки – стежимо і один за одним, і за тим, аби здобич не прогавити.

Аж раптом інший мій сусіда, рибалочка, несподівано для мене – шубовсть! – пірнає

у воду поряд із лівою вудкою, а вже за кілька секунд виринає, відчайдушно махаючи крильцями, відривається від поверхні води і знову всідається на своє улюблене місце. Тільки тепер вже у його дзьобі стримить маленька вузька рибинка, певно, себелік. Трохи відсапавшись, роздивившись на всі боки, чи, ніхто, бува, не перешкодить його сніданкові, головастик починає вправно перевертати рибинку головою до себе. Ось із дзьоба вже стримить лише риб'ячий хвостик; кілька натужних ковтків і він зникає у пташиному роті – смачного! Я не знаю, чи й інші "мисливці" так само, як і я, спостерігають за цим життєвим актом, чи їм байдуже до чужого успіху. Принаймні, на мій погляд, вони саме такими і виглядають – саме втілення незворушності та зосередженості. Мені навіть здається, що саме оці незворушність та зосередженість і ріднять нас чотирьох, ба, навіть п'ятьох, якщо рахувати і оте зелене коромисло, що й досі перепочиває, сидячи на моїй вудці. Аякже, теж мисливець, та ще й який – гроза комарів та мошок.

Я час від часу підкидаю у воду по два-три десятки горошин, для приманки. Тут варто лише міру знати і не перегодувати рибу. Вранішня прохолода потроху починає змінюватись літнім денним теплом, туман вже непомітно розсіювся, вітру немає; і Десна, і вкритий верболозами протилежний берег купаються в промінні сонця, яке знаходиться ще досить низько над лугом, через що контрастна гра світлотіні на зелених хащах милує око своєю чарівною неповторністю; пташиний спів, який не змовкає ні на мить, пестить розніжену красою природи душу... Літо! Літечко!

Знову поплавець на лівій вудці миттєво зникає з поверхні, вільний півметровий залишок волосіні, що лежав на воді, на моїх очах поступово занурюється у воду і хоча все це триває лише якісь десяті частки секунди, проте для мене це нестерпно розтягується в часі і з відчуттям, що вже безнадійно спізнився з підсічкою, я все ж таки різким коротким порухом зап'ястка зриваю вудлице з сошок. Зриваю лише комель, бо гінчик не лише залишився на своєму місці, але під нестримним напором навіть занурився у воду. Ого! Оце в'язь!

Мені доводиться одразу ж різко, наскільки можна, нахилити вудку вправо, аби стримати неприборкану силу великої риби. Права вудка, що залишилась лежати на своєму місці, мені заважає, але зараз перемінити руку, аби вивільнити правицю і нею вийняти коротшу вудку, я поки що не можу, такий сильний опір чинить риба. Всупереч своїм же, роками відпрацьованим правилам, я потроху піддаюсь суперникові і він, там, на дні, все більше опускається вниз по течії, діставшись того куща, на якому ще хвилину назад сидів рибалочка, але який, побачивши наш герць, вирішив за краще перелетіти в інше місце. Все! Більше піддаватись я не можу, тому тримаю в'язя на місці, боячись лише одного – аби не знайшовся на дні який-небудь корч, за котрий може заплутатись волосінь, бо тоді – пиши, пропало! Хоч який сильний мій суперник, проте, все ж таки, з часом його могутні потяжки слабшають, уповільнюються в часі, стають не такими різкими. Отепер я вже можу перекласти вудку в ліву руку та правою вийняти меншу, котра так мені заважає. Обіперши її на кущ, я віднині всю увагу знову зосереджую лише на боротьбі з рибиною, котра і далі зо всіх сил прагне отримати

волю. Обережно, без поспіху, намагаюсь повернути втрачені позиції, поступово, сантиметр за сантиметром, відвойовуючи у в'язя підводний простір та підтягуючи його тепер вгору по течії на те місце, де він узяв мого гачка. Коли ж це вдається, я знову присідаю біля самісінької води, готуючись до завершального моменту.

Здобич ходить вже упівводи, ходить півколами, без того напору, що був спочатку. Не буду поспішати, мені потрібно, щоб в'язь піднявся на поверхню повністю стомленим. Час не йде, а тягнеться, немовби він загус від такої напруги очікування. Перетримаєш рибу – може зійти, обірвавши собі губу, поспішиш – може трапитись те ж саме. Як знайти золоту серединку? Залишається сподіватись лише на власний досвід та інтуїтивне відчуття ситуації, що виникає з роками і через волосінь вудки єднає тебе в одне ціле зі своїм суперником. Ось воно, злиття з природою: я долонею, правим зап'ястком, рукою, всім своїм єством відчуваю рибу, що ходить на моїй вудці, відчуваю так, начебто ми з нею вже одне ціле. Працює не думка, щось інше, первісніше за тверезий виважений розрахунок – інтуїція, підсвідомість.

Ось вже й грузило піднялось над водою, опір майже не відчувається, риба тепер намагається піти на середину ріки, вудка піднята високо вгору, вона вже майже розпрямилась, бо напруга зникла, але потягнути сильніше, аби цю напругу створити, щоб тим самим остаточно стомити рибу, я не можу: за цим неодмінно наступить сплеск, а перелякана риба, зібравши останні сили, знову потягне на глибину і хтозна, чи не вдасться їй тоді звільнитись від мого гачка.

Я відчуваю: поки що рано робити рішучі рухи. Але й до воя випускати такого великого в'язя небезпечно, течія подвоїть його сили. Тому я знову кладу вудку до самої води, тільки тепер в іншу сторону – вліво. Вже майже діставшись воя, в'язь виходить на поверхню і завалюється на бік. Ого! Який великий!

Я поволі починаю підтягувати рибину, що лежить на боці, до берега, але вона стомленим, уповільненим порухом знову йде під воду. Проте сил у неї не залишилось, та й ковтнувши повітря в той час, коли лежала на поверхні, вона вже не здатна управлятися зі своїм сильним тілом так, як п'ять чи сім хвилин назад. Ледь здобич вдруге виходить на поверхню, як я легенько піднімаю її велику голову над водою і вона знову хапає повітря тепер вже широко відкритим ротом.

Ну ж бо, мій красеню, ходи до мене...

"Цей точно кілограмів на два потягне" – прикидаю я на око вагу здобичі та запроторюю в свою торбину. Який сьогодні чудовий день! Навіть відсутність підсаки не стала на заваді моему успіху. Мені раптом приходить в голову думка: можливо, не всупереч цій обставині, а саме завдяки їй мені так таланить. Чи не тому мої в'язі поводитись так спокійно, що я сиджу дуже низько, при самій воді, і під таким гострим кутом вони не могли мене бачити, як не можу і я бачити зараз рух мого поплавця під водою? Певно, вони просто не могли допетрати, звідки виходила небезпека, не розуміли її походження, не бачили навколо себе чогось загрозливого і тому були такими сумирними. Підсака, якою я незмінно користувався у попередні дні, дуже їх лякала; певно, навіть більше, ніж оте незрозуміле, що впиалось у їхні губи і вони

починали відчайдушно рватись на волю, борсаючись щосили, немовби у них відкривалось друге дихання. В'язі, котрих я ловив у попередні дні, і в торбині підстрибували та не полишали спроби звільнитись, а сьогодні хоча б один поворухнувся – засинають собі тихо-мирно.

Рибі притаманно поводитись тихо та непомітно, саме тиша є для неї запорукою безпеки. Якщо лящ чи в'язь і скидаються, полюючи за комахами, то роблять це лише будучи впевненими у цілковитій своїй безпеці, десь посередині Десни, або біля таких хашців верболозу, куди жоден рибалка не добереться. Навіть сидючи на гачку, вони лише щосили прагнуть піти вглиб, до рятівного дна, до течії, до підводних хованок – корчів та водоростей. І лише доведені до відчаю, перелякані, витягнені рибалкою на саму поверхню, до тої межі, за якою починається згубне для них повітряне середовище, вони, забувши всі риб'ячі "не можна", відчайдушно починають борсатись, здіймаючи шум та через те лякаючись ще більше. Оскільки сьогодні здобич мене не бачила і в поле її зору не потрапляла страшна підсака, вона хоча і намагалась звільнитись, але при цьому також і боялась здійснити шум, аж доки не виснажувалась у боротьбі та непомітно для самої себе змушена була хапонути повітря, котре остаточно паралізувало її волю та сили.

Я і в підсаку вже досить давно беру здобич практично без шуму, але сьогодні перевершив самого себе – навіть дядько, сидючи на відстані, що дорівнює довжині двох вудлищ, і той, без сумніву, навіть гадки не має, що робиться під самісіньким його носом, інакше давно прибіг би подивитись. Ото здивування було б, якби взяв про таке!

Тим часом, немов би відчувши, що я думаю саме про нього, дядько за кущем забурчав щось сам до себе; слів не розбереш, але по тону зрозуміло, що чимось невдоволений. Мені чути, як він вовтузиться на своєму місці, все побуркуючи собі під ніс, нарешті тихе гупання та шурхіт пересохлих глиняних грудочок, котрі сиплються згори, а деякі навіть – бульк! бульк! – падають у воду, засвідчує про те, що сусід не втерпів і подався шукати нове місце. Дякувати Богові, до мене не підійшов, бо нижче мого місця нічого певного не знайдеш, надто низька вже вода, навесні там ще можна було посидіти, а нині – мілко, майже плес. Почовгав вгору по течії, а це – далі від мене; і добре: хоч не відчуватиму напруги через те, що хтось за мною спостерігає.

А перервана думка знову сама собою повертається до покинутих роздумів. Здається, я зрозумів сьогодні щось дуже суттєве для себе, і це – розуміння того, як ти маєш поводитись на Десні, аби бути тут своїм, як оцей рибалочка, як жабка чи щупеля, котре, до речі, знову зникло, злякавшись очевидно, нашого з в'язем, суперництва. Твоя поява тут не повинна бути навалою чи вторгненням. Ти маєш злитись воедино із тутешнім довколишнім світом: якщо кожен деснянський мешканець намагається бути непоміченим – домагайся того ж і ти; вони люблять тишу – розчинись у ній і ти; спробуй жити за їхніми правилами і перед тобою відкриється нове життя, в котрому ти не будеш виглядати так, неначе закутий у залізні обладунки середньовічний лицар-одинак з оголеним мечем посеред веселого ярмарку життя. І навіть, якщо тобі нікуди подітись від свого людського зацивілізованого, схованого за металом байдужості, ества,

якщо ти по суті залишишся тим же самим "панцирником" і надалі, – все ж зніми із вкритої струпом душі, хоч на певний час, оті обладунки, зніми і кинь на зелений килим луку, аби крізь них змогла прорости трава і зацвів діткливим ніжним цвітом мишачий горошок. Ти відчуєш, що повернувся, мов блудний син, до рідної домівки. Не бійся – це не смертельно для тебе і ніщо тобі тут не загрожує, але лише тоді ти зрозумієш, що так само, як отой залізний панцир, котрий спочатку був лише землею, котрий вийшов весь із землі і, врешті-решт, землею колись і стане, так само і ти вийшов весь із Природи, є її часточкою і часточкою цією залишишся, навіть, можливо, прагнучи зовсім іншого. Бажаєш ти того чи ні, все одно колись до неї ж і повернешся і вона тебе прийме незрадливо, будь-якого, але одна річ – коли ти приїдеш до рідної матері бажаним гостем, отримуючи від неї безмірний прояв материнської любові і зовсім інша – коли вже не по своїй волі...

Лише тепер я починаю відчувати, що вже досить тепло – пора знімати куртку. Вона хоча і літня, легенька, але починає здаватись зайвою. Залишившись у футболці, знову готуюсь до кльову: підкидаю гороху, наживлюю вудки, закидаю, – все, як завжди. Сонячні промені де-не-де пробиваються через густе листя і пускають за кущем по збриженій першим вранішнім вітерцем поверхні води мерехтливі зайчики. З приходом дня значно поменшало комарів, не так вже набридають їхні укуси та тоненький, на високій ноті, одноманітний писк. Шершні знай собі накручують кола навкруги свого гнізда – сторожують його, чи що? Щось голосно зашурхотіло під навислим над водою корінням і з-під нього висунулась голова водяного щура – ач, морда, мабуть, почув запах риби. Спробуй піти тепер кудись, залишивши тут свій улов – перепаскудить рибу, було вже мені колись. Я скося поглядаю на нього, не забуваючи про поплавці, щуряка поводить головою туди-сюди – принохується. Легенький помах рукою і він прудко ховається за навислим над водою корінням.

Ще трохи гороху у воду і через кілька хвилин поплавці немов по команді оживають. Підійшов косячок в'язиків по сто-двісті грамів і наше з ними змагання розтягується в часі чи не на годину. Коли ти з рибою, справжньою, такою, як оці в'язі, що лежать у торбині, то можна і порозважатись. І хоча клює не надто часто, та й підсікти такого "молодого спеціаліста" не завжди вдається з першого ж разу, проте більше півдесятка моторних в'язиків із червоними, як жар, грудними плавцями, опиняються в моїх руках.

Серйозна риба, перш, ніж узяти до рота мою горошину, походить якийсь час навколо неї, обдивиться, обнюхає, аби пересвідчитись, що їй ніщо не загрожує, а ця дрібнота, ще не навчена гірким досвідом, у гонитві за легким харчем кидається безоглядно на все їстівне, що потрапляє на дно і тим самим стає на заваді старшим своїм родичам. Ті ж, побачивши, яка доля спіткала молодняк, одразу покидають небезпечне місце. Тому нині навряд чи знову посміхнеться мені удача.

Що б його ще таке вигадати? А ось спробую закинути на черв'яка, перевіреним способом – під бережок. Я лаштую третю свою, ще коротшу бамбукову вудку, триметрову, опускаю поплавець десь на метр нижче гінчика, чіпляю на гачок верткого черв'яка, закидаю трохи лівіше довгої вудки, а потім, поволі підтягнувши волосінь до

берега, кладу вудлище біля самого урізу води. Нехай полежить, почекає свого часу; дивись, і спокуситься, як вже не раз бувало, завжди жаданий для мене лящ, тим більше, що ковбаня моя вигляд має такий похмурий та дикий, неначе якимось дивом перенесена з далекого минулого: тільки й дивись, аби зараз між моїх поплавців не виринула якась потороча. Ковбаня півколом врізається в кручу; берег тут вже не глинистий, а супіщаний, дно встелене мулистим пісочком; у тому місці, де ліг на дно мій гачок із черв'яком на течію немає й натяку – ідеальне лящеве місце. Я не я буду, якщо не візьме сьогодні лящ.

Потроху спадає напруга очікування, меншає комарів і я починаю все більше відчувати, як мені хочеться спати. Ось, будь ласка, варто було лише кілька хвилин посидіти нерухомо, як очі закрилися самі собою, голова похилилась вперед і я клюнув носом – ледь у воду не звалився, добре, що сидіти доводиться з високо піднятими колінами, тож рівновагу втратити важко. Я тихенько кілька разів зачерпую долонею деснянської водички та протираю лице – вмиваюсь. Полегшало, але не надовго. Кльов припинився і щоб не заснути знову, я роззираюсь навкруги. Рибалочка вже десь подівся, мабуть, закінчив свій сніданок, жабка вилізла на берег, здерлась на корч, що стримить із землі і, розпластавшись на ньому, здається, задрімала. Лише щупеля так само стовбичить у півводи, тільки тепер перемістившись ближче до берега. Я не знаю, чи спромоглось воно щось вполювати, чи залишилось голодним, бо з самого ранку я ще не помічав біля його засідки жодної рибинки підходящих щупеляті розмірів: надто ще рано, аби дріб'язок насмілювався вийти із схованки на чисту, неосвітлену сонцем, воду.

Знову зашурхотіло справа від мене – за кущем. Певно, сусід повернувся зі своїх походеньок і, швидше за все, з пустими руками. Авжеж, бач, забурчав знову: певно, витяг залишену вудку з пустим гачком. "Неначе дитина, – дивуюсь я про себе з того дядька – хто ж не знає, що варто залишити вудку без нагляду, то клюне обов'язково, один лише гачок залишиться. Чи вона бачить, коли рибалки немає, чи що?".

А спати як хочеться! Так би оце тут і заснув... Не можна. Але і носом отак клювати теж не годиться. Ще лише дев'ята ранку, посиджу з годину – надто рано їхати додому. Витягнувши з рюкзака плащ ЗЗК, заглянувши заодно до торбини, аби зайвий раз помилуватись на своїх красенів, я розстеляю цупку прогумовану тканину на кручі за своєю спиною, кладу зверху ще й куртку і розслаблено спираюсь на цю постіль, позираючи час від часу на поплавці, але вони поки що не подають жодних ознак життя. Над моєю головою на фоні вранішньої, густої ще, не побляклої від денних випарів, блакиті розкинулось зелене мереживо негустої вербової крони. Нижче в повітрі з низьким тихим гудінням неквапно кружляють смугасті жовто-чорні шершні. Ач які, не шершні, а справжні тигри. Добре, що ми з ними якось притерлись, а то були б мені непереливки. Поволі махаючи широкими крилами, склавши у польоті шию немов латинське "S", вздовж Десни пролетіла сіра чапля. Стрижі то шугають в блакитній височині, то пікірують вниз до самої води. Чайки-скандалістки лементують, як завжди не поділивши щось між собою... Поле зору все зменшується, зменшується...

Знову задрімав! Я рвучко сідаю: як там мої поплавці? Нерухомі. Давай-но перевірю

вудки. Горох на місці, блискучий, апетитний. Потрібно замінити та трохи підкинути у воду. Торох! торох! Вудки знову лежать на своїх місцях; лежать красиво, саме так, як треба. Ту, що на черв'яка, я й не чіпав – нехай чекає свого часу.

Гуп! Гуп! Гуп! – хтось іде до нас.

– Ну, як діло? – не криючись, хтось голосно звертається до мого сусіда, певно, той рибалка, що на МТ приїхав.

– Та яке там діло?! – чую я невдоволену відповідь.

– То що, і кльову не бачив? – все допитується згори.

– Не бачив... З десяток дріб'язку впіймав, ото і весь кльов...

– А на що ловиш?

– На черви, на пшеницю... А ти ж щось спіймав?

– Ні! Весь ранок на горох просидів, лише кілька густірок взяло. Було, правда, два кльови: один раз прогавив, а одне, щось чимале, зійшло.

– Нема діла... Правда, казали, Федоренко в Журавльовому тягає по кілька в'язів за ранок, так у нього ж там дві чи три гатки прикришені...

– І Сергій Черниш у Бирині, чув я, добре ловить, то що з того? Він же на Десні днює й ночує... Риба як ловиться, то ловиться скрізь, – авторитетно так, але в той же час і неначе виправдовуючись, заявляє прибулець.

"Авжеж, авжеж, – подумки заперечую я, – не ловиться вона у вас... Менше вештатись потрібно."

– А там ото ще хтось сидить? – цікавиться допитливий рибалка, немов підслухавши мою їм беззвучну відповідь.

О, це вже про мене: мабуть, побачив мого велосипеда, що стоїть під вербою із шершнями.

– Еге...

– А хто?

"Ну ти дивись! От базікало; йшов би краще до себе в гатку – там певно, в'язі вже й горох пооб'їдали, доки він тут оце гергоче на всю Десну!"

– Я не знаю, молодий якийсь чоловік.

– Спіймав щось, не питав?

– Та де там! – у голосі сусіда мало не радість звучить: аякже, це ж якимось чином і його невдачу виправдовує.

– Піду подивлюсь! – прямо таки з азартом вигукує балакун.

– Краще не ходи – там на вербі шершні, злі як собаки... В тебе цигарки не буде? Бо я свої вдома забув, – вже й вуха попухли.

Знову грудочки сухої глини посипались у воду, а згодом чиркнув один сірник, потім другий, на кілька секунд залягла тиша, певно курці з насолодою затягувались, потім розмова пішла тихіше і тема змінилась – говорять про щось своє, буденне, для мене нецікаве. Я за звичкою поводжу очима по вудках і раптом бачу, як поплавець на вудці, що закинута на черв'яка і лежить під самісіньким берегом, кілька разів – диб-диб! – пускає крупні кола, мало не вискакуючи при цьому з води, а потім повагом іде в

глибину. Він! Дочекався таки! Спокійно... Це тобі не на горох... Довгий, чи не з метр, опуск поплавця на вудці дозволяє йому вільно опускатись досить глибоко. "Чекай..." – кажу я сам собі. Вільна частина волосіні, що лежала прямо на поверхні води, поволі збігає в глибину... І коли вона тоне майже вже до самого гінчика, рука сама собою, коротко і різко підсікає.

Гоп! Є! О, – вудка моя, досить коротка і надто для такої рибини тонка, одразу ж згинається не те, що в дугу, – мало не в кільце. Лящ... Взяв-таки... До берега – якихось два метри і хтозна, що мені робити з тими двома вудками: здобич ходить вже десь під їх серединою. А тут ще й сошки між мною та рибою... Лящ тисне і тисне, вайлувато ворочаючись при самому дні, бідолашна вудка аж тихенько потріскує, дядьки за кушем про щось теревенять, а мене вже просто-таки розпирає від гордощів: оце як витягну у них під носом, та ще й так, щоб вони ні про що і не здогадались...

"Не сідай на лошатко, спинку зламаєш... – згадую я батькове. – Спочатку витягни, а потім вже...". І ми змагаємось не на жарт: з одного боку, надміру гнучка вудка не дає мені можливості жорсткіше керувати здобиччю, але, в той же час, з іншого – дозволяє нахилити вудлище вліво, до самої кручі, не боячись, що вона зачепиться при цьому за кущі, які знаходяться нижче по течії. Дозволяти – дозволяє, але навіть поклавши вудку вліво, я не можу втримати ляща на місці. Він тисне так, що гінчик раз по раз торкається поверхні води, пускаючи при цьому широкі кола і поки що в мене немає жодних шансів на прискорення подій. Але до чого ж приємно навіть просто потримати отак велику рибину на дуже гнучкому вудлищі з тоненькою, всього лише нуль п'ятнадцять сотих міліметра, волосінню! Це триває вже кілька хвилин і я весь віддаюся нашому змагання, забувши про дядків, котрі сидять щонайбільше в десяти метрах від мене, забувши взагалі про все на світі: зараз в ньому існуємо лише я та лящ.

Все-таки у нього не вистачило духу дістатись воя, він не заплутався серед волосіні тих двох вудок, чого я так боявся, але тепер він подався в інший бік – поза моїми сошками, прямо під вудками, вправо до мого куща, а це надто небезпечно, бо варто буде йому повернути звідти до берега, як волосінь зачепиться за котрусь із сошок, пружність вудки зведеться нанівець, а далі буде обрив, – або волосіні, або риб'ячої губи. Тут вже не до розмірковувань: лівою рукою, через праву, я якомога швидше, не переймаючись тим, куди воно прийдеться, прямо-таки висмикую з води по черзі одну, а потім другу, вудки і не дивлячись, кладу на кручу лівіше від себе, на те місце, де мала б лежати підсака.

Ху-ух! Тепер можна вже видихнути із себе повітря, але розслабитись... Розслабитись здобич мені не дає. Доводиться, ставши правим черевиком аж на уріз води, подаватись усім тілом вліво та вперед, витягуючи праву руку з вудкою якомога далі від берега, аби не дати лящеві закрутити волосінь навколо сошки. На диво, але це мені вдається, мало того, ось вже з глибини уповільнено проявляється, виринає тьмяно-бронзовий широкий бік, проходить поруч із сошками, знову зникає в глибині, але зовсім скоро рибина виходить майже на поверхню, йде вглиб, знову піднімається вгору – наша бере! До берега хіба що трохи більше метра, але ще зарано намагатись взяти

здобич голими руками. Через те, що вудка від ваги риби немилосердно зігнута, мені, аби вивести ляща на поверхню, доводиться руку з вудлищем піднімати хтозна, як високо. Я навіть, як годиться, перебираю вудлище в ліву руку, але це мало допомагає, бо я вже бачу, що все одно мого розмаху рук не вистачить, аби підвівши лівою рукою здобич на вудці до урізу води, правою взяти її там за зябра. Сидячи біля самої води, відкинувши ліву руку з вудлищем далеко назад і вгору, я тільки одне і можу, що утримувати ляща біля самої поверхні. Він вже лежить на боці, але ще ворочається прямо на поверхні з тихеньким плескотом, не в змозі за браком сил навіть вдарити по воді своїм широким хвостом, все намагається пірнути в рятівну глибину, аж доки, перевалившись дивним чином через себе, не чіпляється волосінню за правий грудний плавець. Тепер вона немовби підтримує його широке тіло знизу і він завмирає нерухомо на самій поверхні води, лежачи спиною до берега.

А я, як і раніше, не можу підтягнути його до урізу води – так само не вистачає розмаху рук. Лящ лежить переді мною уже в якомусь півметрі від витягненої правої руки, лежить нерухомо, лише ліва зяберна кришка широко відкривається, хапаючи повітря. Якщо він, чого доброго, відпочине, отак лежачи, та влупить по воді хвостом – тонесенька волосінь лусне, як павутинка і тоді все пропало!

Ех, була-не-була! І взявшись обережно двома пальцями – великим та вказівним – за волосінь, я поволеньки, готовий щомиті відпустити її, починаю підтягувати рибину до берега. Мені здається, що це триває щонайменше хвилину, хоча насправді проходить, певно, лише кілька секунд і ось вже її широке бронзове тіло з темною спиною лежить, уткнувшись в піщану крайку берега. Не злякати б! Вудка покладена на кручу, ліва рука обережно перехоплює волосінь, вивільнена права, погладивши тихесенько тулуб ляща біля голови, підбирається до зябер – раз! Готово!

Здобич вже в повітрі намагається ворочати на обидва боки хвостом, проте швидко опиняється в торбині. Все! Звідси ходу назад немає і я починаю відчіпляти гачок, який засів глибоко в роті. От саме тому я й не поспішав підсікати, бо черви – це вам не горох, потрібна витримка, аби лящ, посмоктавши та розсмакувавши довгенького черв'яка, втягнув його у свій рот цілком, а не лише кінчик, що звисає з гачка.

"Ну то що, не клює, кажете?! – подумки звертаюсь я до дядьків, які й далі продовжують своє базікання. – Рибу потрібно вміти ловити". Ось він, момент самоствердження! Не виключено, що ще кілька років назад я боровся б всередині із самим собою: похвалитись такою здобиччю перед дядьками заради кількох хвилин їхнього подиву, а моєї слави, чи зберегти рибальську таємницю, бо ж штука навіть не в тому, що вони, по суті, спіймали сьогодні облизня, а я наловив багато красивої риби, ні-і, вся справа в іншому – ось вони сидять і навіть не підозрюють, що твориться поряд з ними, за кущем. Оце вже справжня майстерність!

Але я вже не той, що був раніше і не куплюсь на таку дешеву славу, бо розумію, що це коштуватиме мені місця. Справжній рибалка ніколи не стане похвалитися своїм уловом прямо на Десні, та, власне кажучи, воно йому й не потрібне, те вихваляння, бо насолода для майстра в іншому – протягнути міцну ниточку незримого зв'язку між

людиною та Природою і хоча б на певний час відчути себе її частинкою.

Я починаю розбиратись зі своїми вудками, котрі в безладі лежать на кручі: тут волосінь спуталась, там вона зачепилась за гілку верболозу, а один гачок разом із грузилом провалився між коріння, що нависло над водою. Наробив мені клопоту лящ! Тут швидко з вудками не розберешся: щонайменше півгодини потрібно, аби навести порядок. Коли вже там ловити, адже на годиннику – чверть на одинадцяту. До всього ж, після того, як поволі спала напруга від змагання з лящем, знову починає хотітись спати: в очі немов хтось піску насипав. Тому я рішуче викидаю у воду рештки гороху і починаю збирати свої снасті.

Добре знайоме і зрозуміле кожному деснянському рибалці густе торохкотіння гороху об воду, що красномовно засвідчує про закінчення лову, одразу ж привертає увагу моїх сусідів, бо вже за кілька хвилин (і шершнів не побоялись!) я помічаю їхні голови нагорі, трохи осторонь верби. Присівши навприсядки на краєчку кручі вони впівголоса (шершні!) наперебій цікавляться:

– Ну що, ще щось впіймав? – це перший.

– Хоч із кілограм буде? – це вже допитливий з мотоцикла.

Я ж, вдаючи, що надто заклопотаний переплутаною волосінню своїх вудок, не одразу, і начебто незадоволеним тоном, спроквола проказую:

– З мене вистачить...

Допитливий дядько, окинувши досвідченим оком ситуацію з моїми снастями, – підсаки немає, вудки хоча і бамбукові, але лежать на кручі в безладі та ще й переплутались між собою, обличчя моє йому невідоме, – робить про себе очевидний, на його погляд, висновок: чийсь приїжджий родич, не наш, не місцевий; рибалка, видно з усього, слабенький, тож і розмовляти з ним немає про що.

– Ходімо! – звертається він до свого знайомого, ставлячи тим самим крапку у розмові, що не склалася.

От і добре, бо інакше не знав би як і відкараскатись від набридливого співрозмовника. Помучившись із снастями, я таки даю їм раду: мотовильця ховаю в кишеню рюкзака, вудлища – в пошитий батьком брезентовий чохол; затягнувши зашморг, піднімаю важкий рюкзак і чіпляю його собі на плечі. Не роблячи різких рухів, піднімаюсь нагору (якби гніздо шершнів було хоча б на метр нижче – навряд чи хто-небудь тут не те, що ловив, а й взагалі вільно ходив по кручі), тихенько, аби не зачепити за стовбур верби, беру велосипеда і в руках поволі веду його стежкою до чистого лугу.

На краю тополиного гайка все ніяк не закінчать свою розмову дядьки-рибалки: пихкають цигарками, скаржаться на заклопотаність, яка не дає їм вдосталь нарибалитись. Двічі коротко ревнувши, згори, від Острова, висунувся з-за повороту буксир із двома баржами, повними крейди. Своім сигналом він попереджає паромників, аби ті встигли, у разі чого, причалити до берега та опустити на дно трос. Від Риботина по луговій дорозі торохтить колісний трактор із піднятою жаткою – отже, косовиця сьогодні розпочинається! Звична, мила серцю, картина деснянського лугу з його

помережаними синьою водою зеленими просторами піднімає і без того гарний настрій на небувалу висоту.

Скочивши з розгону на велосипед, я набираю швидкість. Лямки рюкзака під вагою риби вриваються в плечі, він сам дістає аж до поперека, і коли я вже проїжджаю дядьків, вони раптом замовкають – певно звернули все-таки увагу на те, що рюкзак аж ніяк не виглядає пустим. Мабуть починають про щось здогадуватись. Ну і нехай...

Вдома мене зустрічають, скрушно похитуючи головою:

- Ну що, з пустими руками приїхав? Ех ти, забудень... Забути підсаку!...

- Чому це з пустими руками? Несіть краще миску!

Батько довго не може навітшатись моїм уловом:

- Ну що я тобі скажу? Справжнім рибалкою став!

А вже надвечір, коли я трохи відіспався, почався мій справжній триумф.

Останніми роками між мамою та її сестрою, тіткою Марією, дружиною Івана Трифоновича, влітку, коли я приїжджаю на відпочинок та починаю займатись риболовлю, по телефону ведеться приховане чи то змагання, чи хизування:

- Ну як там справи у твого рибалки? – запитувала років сім чи вісім назад тітка Марія.

- Наловив учора, – відповідала мама. – В'язики, густірки, – кілограмів зо два буде.

- А мій Іван сьогодні трьох в'язів привіз. Вам риби не треба?

- Ні, – стриманою була мамина відповідь, хоча раніше відмови, звісно, не було б.

Років через три-чотири цей діалог набув вже іншого забарвлення.

- Ну що там у вас? – цікавилась тітка Марія.

- Лящ півтора кілограми і дріб'язку десятків два. Кілограмів три з половиною буде.

А Іван Трифонович щось спіймав?

- А так само: ляща і дрібної кілограмів два.

Нині ж я чую таку розмову, ініціатором якої тепер виступає вже мама:

- Чим займаєшся? Рибу смажиш?

- Та де там... Казав Іван, не бере. Привіз одну густірку. Думала холодцю зроблю, вже й салат накришила і картоплі насмажила, – мабуть пропаде...

- Приходь, я тобі дам, якраз саме смажу.

- А що, наловив?! – реакцію тітки Марії навіть мені чути.

- Ляща, трьох в'язів і дрібної!

- Де?! В Сохачах?

- Та ні, десь тут.

- Отож, а мій все їздить, тільки бензин розвозить... Іване, ти чуєш?!

Ось він, справжній триумф, не той, показний, на лузі, перед двома невідомими рибалками, а істинний, самостверджуючий, перед своїм колишнім взірцем і еталоном!

Постарів Іван Трифонович, як-не-як давно вже сьомий десяток розміняв. Чи риба під Змітневим перевелась, чи його бамбукові вудки, котрим вже коли б чи не по сорок років виповнилось, закороткими стали, але не може нині мій дядько похвалитись тими уловами, що були в нього колись і завдяки яким зажив він слави великого рибалки.

І вже в передостанній день мого гостювання у рідній домівці він не витримує. Приїхавши до нас, трохи ніяковіючи, Іван Трифонович звертається до мене:

- Ти вже їдеш завтра... Чи не покажеш мені своє місце? З бензином зараз туго стало, в Змітнів не наїздишся...

- Авжеж!

І ми поїхали на дядьковому мотоциклі. Показав я йому свою ковбаню, розповів, як вудки клав, що до чого... Не було в мені жодного натяку на пиху чи зверхність, а одне лише бажання зробити людині приємне, бо то була для мене перш за все велика честь стати, з його ласки, врівень з таким майстром. Спасибі за це ласкавий до мене моїй долі!

Відкрилось мені того літа надзвичайно важливе в розумінні деснянського світу. Неначе до того заглядав у вузьеньку шпаринку ледь-ледь прочинених дверей, відкрити які не міг з незрозумілих мені причин. Аж ось зробив щось таке, від чого ті двері відхилились так, що можна і голову просунути - ого! які дива за ними творяться! Там стільки всього - життя не вистачить все пізнати та осягнути, але хоча б щось уже стає зрозумілим. І добре, що знати все не дано нікому з людей, бо, все пізнавши, так занудьгуєш!

Отак, крок за кроком, ти підіймаєшся до уявної вершини розуміння світу Десни. Ти подолав великі відстані і круті схили - на це пішло так багато часу, терпіння і сил. Але воно було того варте, бо ти пізнав цей світ, ти вмієш, нехай і тимчасово, злитися з ним, ти відчуваєшся тут майже як риба у воді - що ще потрібно?

Тепер, оглядаючись на пройдений шлях з висоти свого нинішнього розуміння, ти думаєш: "Ну ось, ще трохи - і я буду на вершині, де визнаю все, де отримаю відповіді на усі свої запитання, бо вище тієї вершини - лише синє небо". І в задоволенні опускаєшся на траву - укотре помилуватися красою навколишнього світу.

Бабине літо.

Хоч і очікують всі приходу осені, але вона, як завжди, з'являється зненацька. На початку вересня, буває, ще стоїть майже літнє тепло, лише ночі стають прохолодними, з такими щедрими росами, яких і в червні не побачиш. Коли ж це якось надвечір захмариться враз небо і здійметься прохолодний західний вітер, котрий одразу ж розгонить залишки того тепла, а натомість принесе з собою особливу, забуту вже, непривітну осінню холоднечу. Разом з нею впадуть на вікно і перші нечасті краплини. Піде нудний, не літній, а по-справжньому осінній, дощ. Він цілими днями то сіється дрібною мжичкою, то на кілька хвилин припуститься справжньою зливою, а вітер крутить ним на всі боки, немов циган сонцем, так, що не можна вже й дібрати, чого очікувати від такої погоди.

Час від часу вдень стає темно, як увечері, небо затягують важкі темно-сизі хмари, котрі проливаються коротким, але рясним дощем, а вже за якусь годину напямок вітру змінюється, він рвучкими поривами шматує їх у клоччя, розганяє по всьому небу і тоді з-за пошматованих хмар зблискує не таке вже й високе вереснєве сонце, під променями якого дощові краплини на траві, на деревах та дратах починають вигравати

справжніми самоцвітами.

І хоча листя на деревах ще зелене, але око ні-ні, та й помітить поодинокий поки що жовтий березовий листочок, як нагадування, що вже не за горами і листопад, і морози, і перший сніг.

Лише одні грибники тишком, про себе, радіють з такої погоди, бо вона віщує їм неабияку втіху, і не лише в наших соснових лісах, але і в поритих глибокими яругами задесенських листяних, звідки, буває, білі гриби везуть цілими мішками, а то й возами.

Десь ближче до середини вересня начебто і розпогодиться трохи, і сонечко вже цілими днями не ховається за хмарами, але так само вітряно; хоча і потеплішало вдень, але й нічна температура майже зрівнялася з денною; погода виглядає якоюсь хиткою – невідомо, хто переможе: літо чи осінь? Вранці чисте небо, здається, обіцяє гарний день, проте, з обіду знову починає хмаритись і чистого заходу сонця давно вже ніхто не бачив, а вночі коли-не-коли та й пуститься дрібний осінній дощик.

Сумно стає на душі. Згадується літнє тепло, навіть набридлива спека забувається: дивись, хтось потайки і забажає, аби повернулась вона хоч на день – надто вже не хочеться думати про зимову темряву та холоднечу.

Гриби пішли. Починається та пора, коли їх буває найбільше по наших лісах і вже серед дерев час від часу луною разноситься "Аго-о-ов!", мовчазні постаті швендяють, не поспішаючи, поміж сосен, раз по раз нахиляючись до землі – тихе полювання розпочалось: хто ж утримається від такого задоволення? А ліс шумить не по-літньому верхівками високих столітніх сосен: "Ш-ш-у-у-у... Ш-ш-у-у-у.."

Коли ж це раптом одного дня, вже надвечір, стихає вітер і разом з ним щезають кудись високі, тоненькі, напівпрозорі хмарки, розчиняються в синій блакиті, очищуючи західний край неба, а сонечко сідаючи за горизонт, знову забарвлює його в чарівні відтінки рожевого.

Вранці наступного дня воно вже сяє на сході чистісінького, виметеного вітрами, пережитого дощами, блакитного неба. На вітер немає жодного натяку і хоча ще прохолодно, проте ясно відчувається, що за кілька годин в повітрі розіллється справжнє, довгоочікуване, майже вже й забуте, тепло.

Аж завмре серце у рибалки: це ж бабине літо почалось! Хтозна, скільки днів воно триватиме, таке жадане, але надто, часом, коротке, і чи ж не останні це дні, коли ще можна з насолодою посидіти в деснянській кручі? Ну хіба ж усидиш вдома о цій порі, за такої чарівної погоди?

І вже мокне горох, і готується: у кого в печі пріє, у кого в скороварці, а в кого – і в звичайній каструлі з дрібкою соди вариться. В купі гною, за літо десятки разів перевернутій, шукаються верткі гнойові черв'яки, переглядаються вкотре снасті, аби не підвели у вирішальний момент; надвечір збирається кошик або рюкзак, вудки завчасно прив'язуються до велосипеда чи мотоцикла з тим, аби не морочитися вранці, не втрачати даремно час, і от вже з передчуттям свята, що ось-ось настане, з передчуттям, яке буває хіба що у дитини напередодні очікуваного дня народження з обіцяними щедрими подарунками, або у нареченої в переддень весілля, рибалка

вкладається спати. Завтра чекає його власне свято і ріка, без котрої не мислить він свого життя.

...Чверть на сьому і все довкола ще вкрите вуаллю легеньких сутінків. Вони чарують душу імпресіоністськими відтінками звичних барв, що їх ледь помітний туман приглушив до пастельних тонів. За Коропом, на лузі, туман густий, але лежить низько, накривши луговий простір білою пухнастою ковдрою. Навіть дерев'яний настил Плавучого мосту став темним від його вологи; Карпівка парує всім своїм непорушним, темно-зеленого скла, дзеркалом; край неба над майже чорною шапкою соснового бору, що височить справа поверх туману, зарожевівся не на жарт: здається, там, на сході, ця вуаль набагато прозоріша, ніж на заході. Ось уже рожевий край неба починає золотитися, ще кілька хвилин і останні сутінки безслідно розстануться; на всьому небосхилі лишилися тільки три зорі: над сходом, якраз над тим місцем, де жаром сварожої кузні розгоряється горизонт – вранішня, блакитна, і на заході, трохи правіше від великого кола повного місяця, що відсвічує блідим приглушеним світлом, – дві: одна велика, яскрава, інша, менша, – нижче від неї, трохи навскіс, і не така помітна.

Від туману та густої роси лугова отава, здається, посивіла, стебла її обтяжено зігнулись під вагою росинок, що перлами, немов намисто, повисли на них, змінивши колір трави із звичного зеленого на казковий срібний з легенькою прозеленню. Сосновий ліс на Лисій горі пахне сирістю, грибами; вологим повітрям дихається так легко, невимушено, на повні груди, що в серці само собою квітне передчуття чогось незвичайного і крилами проростає за спиною невибагливе у своїй простоті рибальське щастя.

Безпричинна, здавалось би, радість ледь помітною посмішкою торкає губи рибалки – і куди це, раптом, подівся тягар життєвих проблем? Все залишилось там, перед лугом, і немає нині перепон ні в чому – так і злетів би сірою чаплею в оце вранішнє небо, якби не рвалася спрагла, ненаситна рибальська душа туди – до деснянської кручі.

Звідки почати: з Тетериної лози, Мальцевої пристані, Карасівки чи Бирини? А звідки хочеш! Задумано так, щоб увесь день провести на Десні: риба о цій порі бере від самого ранку і до пізнього вечора, тож нема чого поспішати, вистачить часу навіть юшку зварити, аби пообідати біля води, а вже наловитись, та насолодитись за такої чарівної погоди останнім теплом, та так, щоб насолоди цієї на всю зиму вистачило – згадувати і смакувати ці незабутні враження – ох, і день буде попереду!

От, хоча б, і з Мальцевої пристані почати – лівіше від осички, нижче молодій берізки. Круча тут висока, мабуть, жодного разу, за будь-якої Прибутної, не ховалась вона під водою. Поросла круча травою, рідкими деревцями – осичками вільшинками, навіть берізки є, навіть сосонка. Понад самою водою ж – кущі верболозу, а між ними – вузькі прогалини, якраз вистачає, аби закинути дві вудки. Більше їй не треба: осінь, риба жваво бере, бо жир нагулює на зиму, хоча б з двома впоратись.

Під осінь вода спадає в Десні, в цьому місці не так вже й глибоко, але воно перевірене, влітку частенько вдавалось рибалці зранку загнuzдати тут ляща чи в'язя, тож гріх не спробувати і нині.

От вже й місце закришене, як годиться; підсака, вірна помічниця, стоїть ліворуч, обіперта на кущ, і вудки, закинуті на горох, лежать на сошках – все зроблено, як треба. На душі у рибалки урочисто, але урочистість ця спокійна та виважена, бо по-іншому і бути не може – така нині пора, – особлива.

І тиша навколо теж особлива – осіння, м'яка: не почуєш пташиного співу і жаби не влаштовують своїх концертів, бо холодна вже вода хилить їх до зимового сну. Лише вірні рідному краю синички, вишукуючи на гілках верболозу гусінь, тихесенько так, немовби про себе, заводять ніжними голосочками:

– Тінь-тінь!.. Тінь-тінь!.. – здається, що це сама тиша бабиного літа дзвенить краплинками роси, котрі, спадаючи з мокрого лозового листа, вдаряються об нерухому кришталеву поверхню води.

Сиро ще в повітрі, сиро і якимось незатишно; посидівши нерухомо над водою, відчуває рибалка, як легенький холодок починає пробирати його спітнілу під час їзди на велосипеді спину – швидше б уже підіймалось сонечко та розганяло туман: прийде літепличко, куди веселіше стане.

А все одно ж – радіє рибалчина душа. Радіє не так, як навесні, коли жага Життя, що нуртує навкруги, збурює в тілі застоюну за довгі зимові місяці кров і та молодить серце, переповнюючи його якимись напівзабутими юнацькими сподіваннями – на що? А хтозна: на щось гарне, довгоочікуване, таке, що хоча і не відбулось раніше, і вже й забулось, але тепер, можливо зовсім скоро – обов'язково станеться!

Радіє не так, як влітку, коли радість – це просто радість: від повноти життя, від упевненості, що літо триватиме довго-довго, майже вічно, від того, що місце вибране вдало і ось уже цілих два тижні тут гарно ловиться риба, від того, що жодних хмаринок – ані тобі на небі, ані на душі.

Восени ж радіє душа тому тихому спокою, яким вона оповита так, як оце луг оповитий туманом. Анішелесь на душі. Відійшли весняні пристрасті, що збурювали кров, закінчилась пишна радість літа, а після першої тривалої негоди, що навіяла була сум, прийшло бабине літо і принесло з собою цю тиху радість.

...Аж раптом прямо між поплавцями зашуміла вода, віялом бризнули на всі боки малі себелики, аж вискакуючи з води і щось біле промайнуло біля самої поверхні: це судак розпочав полювання – нагулює собі на зиму жир. А ще через якийсь час один із поплавців без жодного попередження, без поспіху та літньої нервової суєти повагом іде на дно і вже за мить півкілограмовий в'язик гне вудку і опирається так затято, як ніколи влітку: осінь є осінь, пожвавішала риба, а, можливо, то прохолодна вода робить її такою, чи нагуляна молода сила знає свою справу. І втішається рибалка, вітаючи себе з почином, а туман тим часом розсіюється, повітря, що поволі нагрівається сонцем, охоче вбирає в себе зайву вологу і ось уже перед очима відкривається весь обшир лугу: нечіткі, розмиті зображення дерев на горизонті, нерізкі, приглушені тони зеленого, безхмарне, безмежно глибоке синє небо – все навколо засвідчує про те, що встановилась гарна погода, прийшло-таки бабине літо!

Не сидиться рибалці на місці. Це влітку слушно ловити на одному місці, змінюючи

його лише за крайньої потреби, бо не можна просто так розтринькувати дорогоцінний ранковий час. Нині ж, коли задумано проїхати по кількох урочищах, половити там, де влітку проходили рибальські баталії, згадати знову як все було, помилуватись рідними краєвидами перед тривалою з ними розлукою, коли впевнений рибалка, що і в інших місцях йому сьогодні неодмінно поталанить – навіщо весь час проводити на одному місці? Тим паче, що хоча і місце тут неглибоке, але почин зроблено; восени ж, всім відомо, риба шукає де глибше – тож вперед, за рибальською удачею!

І мандрує рибалка лугом, переїжджаючи з Мальцевої пристані до Бирина, а звідти, посидівши години зо дві та впіймавши ще одного в'язя, їде, не поспішаючи, до Рокочівщини. Добре вже прогріте повітря висушило росу, майже літнє, проте, ненабридливе тепло ніжно окутує тебе, лагідно пестить щоку легесенький вітерець: немов би це осінь піклується, аби, боронь Боже, не потурбувати рибалку хоча б натяком на літню спеку.

Луг весь, як на долоні. Отава, що піднялась після покосу, надто низька, щоб приховати обриси озер, видолинків та пересохлих старих рівчаків. Жодної живої душі на видноколі. Роз'їхались відпочивальники, сховали вже свої вудки ті рибалки, котрі лише влітку можуть час од часу дозволити собі відволіктись на Десні від земних своїх турбот і тепер лише одиниці найпалкіших її прихильників розкошують на лузі під час бабиного літа.

Без поспіху крутить рибалка педалі велосипеда. Ні-ні, та й окине поглядом всю видиму з його висоти заплаву; відпустивши лівою рукою руля ще й роззирнеться навкруги: Боже ж мій, яка краса!

Рання осінь подекуди вже внесла свої зміни в суцільну зелень лугу: серед незліченної кількості відтінків зеленого око помічає поодинокі вкраплення жовтого кольору з бурими та червоними нотками. Вересневе небо від минулого похолодання набуло глибокого блакитного забарвлення: по чистоті та бездонності посперечатись з ним може хіба що квітневе. Серед цієї божественної чистоти, синяви, розправивши крила, видивляючись згори собі поживу, парить на висоті кількох десятків метрів луговий лунь. Тут ось попереду із трави стовпчиком підіймається заєць і, вгледівши рибалку, без особливого поспіху – стриб-стриб, – ховається в кущах. Кілька щигликів із строкатими крильцями злітають у повітря, а перед рибалкою раптом, з нізвідки, сама собою, виникає тоненька біла павутинка з малесеньким ледь помітним вузликом. Якимось незбагненим дивом тримаючись у повітрі майже вертикально, ледь-ледь зігнута ніжним подихом вітерця, вона поволі пролітає навскіс і трохи вгору, і ця біла ниточка на фоні глибокого блакитного неба, безмежного лугу і поодиноких коропських хат, що ген-ген виглядають з-поміж густої зелені на далекому горизонті, пробуджує в душі і легенький сумний щем за минулим літом, за ще одним літом твого життя, і, вкотре вже за сьогодні – тонке, як ця павутинка, відчуття незрівнянної насолоди від вишуканої чарівності бабиного літа.

В Рокочівщині, на Козі, бере з самого дна, на горох, вертка та швидка, як блискавка, чехоня. Це навесні та влітку носить вона біля самої поверхні, ближче ж до

осені опускається, буває, на самісіньке дно. Ще позмагаєшся з нею у швидкості, перш, ніж вдасться зловити бодай одну: чехоня бере з розгону, поплавець жваво йде на дно, вчасна підсічка – пусто... Хіба що з п'ятого чи сьомого разу вдасться підсікти сріблясту шаблюку і як повезе за годину впіймати кількох – можна вже й юшку варити. Чи ж не останню у цьому році? А мабуть, що так.

Звісна річ, юшка на Десні – це свято, а святкують, здебільшого, з друзями, близькими по духу людьми. Але затятий рибалка – він завжди одинак. Так легше – ти ні від кого не залежиш, тобі ніхто не заважає і місце ні з ким ділити не потрібно. Справжній рибалка на лузі стає мовчазним, як риба, тиша – його співрозмовник. Проте, що може завадити йому зварити юшку і відсвяткувати прихід бабиного літа (чи, можливо, попрощатися з літом календарним) на самоті?

А з іншого боку, – який же він самотник, коли знаходиться серед свого Лугу, на побаченні з коханою Десною, а погода стоїть така ніжна, тепла, без жодного натяку ані тобі на спеку, ані на прохолоду, що одразу ж приходить на думку: якщо ще десь і можна знайти отаку розкіш, то це лише в Раю. Тож, аби відчутти рибалці, як воно там, у Раю, одного лише і не вистачає – юшки посьорбати.

І ось вже над Козою, трохи вище від неї, неподалік берестків, палає розведене багаття, рибалка, весь у передчутті святкової насолоди, чистить біля води дві чехоні та півкілограмового в'язика, ріже в казанок з деснянською водою картоплю і моркву, і робиться все це без жодного натяку на поспіх, бо в поспіху ніякого задоволення не отримаєш.

Задумано не лише юшку з чехонею зварити, але й в'язика у багатті запекти. Почищену та випатрану рибину натирає рибалка сіллю, загортає в два чисті лопухи та обмазує з усіх боків нетовстим шаром деснянського глею. Жару, аби приготувати такий делікатес, потрібно, звісна річ, набагато більше, аніж, щоб одну лише юшку зварити, проте, чого-чого, а дров на лузі вистачає.

Тож, як жар вже готовий, рибалка розгребе його з одного боку, покладе обмазаний глеєм згорток та й присипле зверху і з боків миготючим вугіллям – нехай печеться. Юшка ж у майстра своєї справи готується швидко і ось вже знятий з вогню та накритий кришкою казанок поволі холоне, а рибалка тим часом і вудки встигає перевірити, і смородинового листа на чай знайти.

Можна вже і ложку до рук брати. Свято нині у людини. Сидить рибалка, звівши ноги, на краєчку кручі, поряд із ним на траві казанок з юшкою, в лівій руці скибка хліба, в правій – дерев'яна ложка, а перед ним на півсвіту вигнулась підковою матінка-Десна.

День сьогодні особливий – весь без останку їй відданий – від сходу сонця і до самого його заходу, до смеркання. Нема куди поспішати: вкусив хліба, куснув витягнутої з казанка та розкладеної на лопухах чехоні, сьорбнув з дерев'яної ложки запашної, настояної та в міру прохололої юшки – і розкошуй, насолоджуючись одвічною стравою, на березі одвічної твоєї ріки, ніжачись в одвічному бабиному літі...

Від цієї неквапності, від того, що прямо перед твоїми очима плине без поспіху,

закручуючи войки, розтікаючись найтоншим шовковим мереживом, освячена вічністю деснянська вода, в якій відбиваються синє-пресинє небо та зелені-презелені кущі і дерева, плине не так, як струменить оцей, сучасний, знецінений, а тому знервований та нещадний час, з котрим пролітає, інколи проти твоєї волі, ціле життя, – ні, вона плине так, як має плинути Час, і поволі, саме через це, серце твоє починає битися в унісон із Десною, з Часом, а обід стає вже не просто обідом, – насолодою, ритуалом, мало не священнодійством.

Скресає на душі крига буденності, спливає за деснянською водою повсякденна суєта і зсередини людського ества піднімається на поверхню душі білою, незайманою чистоти, лілеєю майже забута сутність: людина – часточка цього світу.

Ти не зможеш жити без Десни, Лугу, Лісу, без синього неба і прозорої води, без оцих кількох коротких днів бабиного літа – ні, не зможеш; хтось інший, можливо, і зможе, а ти – ні, бо хіба житиме повноцінним життям будь-яка, відокремлена часточка твого тіла? Хіба що штучно, та й то недовго.

...Розкошує рибалка, сидючи в легенькому затінку від береста, огорнутий ніжним луговим теплом, з чарівною картиною перед очима, тримаючи в руках недавно витягнутого з жару, запеченого вже, в'язика. Приготований так, як готували його десятки попередніх поколінь рибалчиних пращурів, він набув під час свого запікання легенької світло-коричневої засмаги, просолів, не втратив жодної краплини свого соку, зберіг у собі весь свій неповторний смак – не соромно і на княжий стіл викласти!

Нехитра, як і все справжнє, страва: хліб, власноруч спіймана і власноруч запечена у багатті риба та останній, із власної грядки, помідор, але для рибалки вона – незрівнянна насолода, бо до всього цього потрібно ще додати пронизане тонким ароматом бабиного літа лугове повітря, деснянську, перед очима, підкову, жовтий плес на протилежному боці ріки, густі верболози та стіну високих верб, що підпирають собою небо. Рай!

"Оце так наївся! – думає рибалка, запиваючи свій обід смородиновим чайком. – Аж на сон похилило. Тепер до смерку можна ловити."

Ну що? Час мабуть, до Журавльового вирушати. До вудок, а там... Не видно одного поплавця, скільки не дивись, і гінчик час від часу гнеться та тьопає об воду – сидить хтось на гачку! І справді, вайлуватий лящ, добряче вже притомившись, досить швидко виходить на поверхню та завалюється на бік. Ще трохи і вже ворочається в підсаці. Отаке воно, бабине літо, – з подарунками долі: це влітку таке везіння в дивину, а восени риба бере куди сміливіше, бо вкрай потрібно їй нагуляти на зиму жир, а тому часто і про обережність забуває.

Проте подарунок Десни не зупинить рибалку, не змінить його намірів стосовно Журавльового, і швиденько зібравшись, рушає він торованою стежкою понад Старою Десною, прагнучи ще й там, на новому місці, вволю навішатись, на милуватись швидкоплинними дивами бабиного літа.

Тому, хто давно тут не був, не впізнати нині Журавльового: чарівні його хащі красноталу, що дурманили в спеку голови рибалок своєю млосною гіркотою, перериті-

переорані, засаджені по-живому осиками та вербами: це люди намагаються стримати Десну від її намірів перерізати неширокий вже перешийок, що залишився між новим та старим руслами.

Така краса була! Що тут поробиш – часи нині не ті, що колись були: всім хочеться якомога швидше та легше виконати роботу, от і пустили потужні трактори, які перекамаркали всю кручу заради механізованої посадки кількох сотень молоденьких саджанців. Добре хоч, що поприймались, не засохли. Всі розуміють: піде Десна новим-старим руслом – воно покоротшає, а значить, мілкішою стане ріка і це буде не на її користь.

Потративши півгодини, аби пороздивлятися, що та як тут змінилось за його кількатижневу відсутність, всідається рибалка в облюбованому місці і без поспіху, в усталеному за сотні разів порядку, готується до лову.

Природа, віддавши навесні та влітку всі сили, всю наснагу новому життєтворенню, тепер застигла непорушно в блаженній знеможі, немов закохана пара після любовного шалу. Південно-східний вітерець заплутався в густому верболозі, що ним поріс північний берег стариці, тому на блакитному дзеркалі деснянської води навіть прискіпливий погляд не побачить нині жодної хвилячки. Розлите навкруги тепло сповнене тонких осінніх ароматів: ось тут, з самого верху, вчувається запах зрілої ожини, а під ним – така звична, відома кожному рибалці, терпкість верболозу і вже зовсім зісподу піднімається особливий, неповторний запах осінньої деснянської води: так пахне спокій, умиротворення, лад. Осіння Тиша – особлива, на відміну від гамірної весняної чи гомінкої літньої, вона мовчазна, вона тендітна та дітклива, як легеньке павутиннячко, як синиччине "Тінь-тінь". У її мовчанні – мудрість зрілої пори – осені, з усвідомленим розумінням того, що слово – срібло, а мовчання – золото.

Пройде не так вже й багато часу і на зміну цій тиші прийде тривала біла Німота, прийде, як сон ріки, і в тому чорно-білому сні не буде місця ані для радісної жовтизни квітневої мати-й мачухи, ані для веселої блакиті липневого мишачого горошку, ані для ледь усміхненого фіолету вересневої ожини. І хоча кожне життя тут знає, що через півроку все почнеться спочатку, і буде так до кінця часів, але саме зараз доречна ця мудра Тиша: замислилась Природа, чи все зробила так, як слід було зробити і про що ще необхідно подбати перед довгим зимовим сном.

Тихше.., будь ласка, тихше.., замислимось і ми, хоч на короткий час, хоч на мить: а чи так ми чинимо, чи в ладі ми з собою і з довколишнім світом?

Нема на нашій Десні іншого місця, де думається так гарно, як отут, в Журавльовому. Сидить, замислившись, рибалка і ніхто не зможе сказати напевно, де гуляють його думки, та й навіщо нам з вами те знати. Одне можна сказати напевно, що почувається він зараз чи не найщасливішою людиною. Принаймні, на душі у нього ясно та світло, мир і злагода поселились у ній надовго, а хіба ж не того прагне кожен із нас?

Нема необхідності кудись поспішати, забулись тривоги та печалі, відійшли вбік надумані потреби і серце, чуйне та вразливе людське серце, заспокоївшись, із вдячністю неквапно відстукує своєму господареві увічнені години його життя.

...Аж тут поплавець неспішно, в такт рибальському серцю, повагом іде під воду, і рука сама собою робить їй належне – р-раз!.. Ого! Відразу чути – в'язь на гачку! І тепер ця тоненька, в десяти долі міліметра волосінь вудки на якийсь час поєднує рибалку з Десною в одне нерозривне ціле, повертаючи світ у той стан, коли між людиною та природою було більше єдності, аніж боротьби.

Що ж, полишимо їх у цей момент злиття, фізичного та духовного, полинемо, хоча б у своїй уяві, малесеньким павучком на білій тоненькій павутинці над рікою, лугом, густими лозами та високими вербами, над синіми озерами в порослих лепехою берегах, над сосновим бором Лисої гори і звідти, з вересневої прозорої височині, окинемо поглядом всю широку деснянську заплаву і високі піщані пагорби Задесення, і густі ліси по обох берегах нашої ріки та й замилюємось дивною красою навколишнього світу.

Бабине літо... Лагідне сонечко хилиться до спочинку. Приємна легесенька прохолода якось непомітно приходить на зміну сонячному теплу. Небесна блакить глибока та прозора, як ніколи. І вітерець майже стих. А в повітрі стоїть тонкий осінній аромат лугу. Не задушливий, як у червні, коли квітне лугове різнотрав'я, а свіжий та витончений, ненав'язливий і майже невловимий. Це пахне сіно, що складене в скирти, розкидані по всьому лугу? Так, але ж і свіжість лепехи вчувається в цьому букеті. Ось ледь чутний подих вітерцю вніс нову нотку: чи не сосною глицею війнуло від Лисої гори? Так, але і солодкуватий присмак димку від вербових дровцят рибальського багаття теж проплив у повітрі. І запах води, річкової та озерної, – який же луг без нього? Звісно, що так, проте до нього додається ще безліч інших, тонших та непомітніших, які, сплітаючись в єдине неподільне ціле і викликають у кожного рибалки щем та насолоду від цієї чудової пори.

На всій деснянській заплаві – від Лисої гори і аж до Речища, що під самісінькими Сохачами, не видно зараз жодної людини. Ранньої осені луг, осяяний передвечірнім сонцем, виглядає зовсім по-іншому, аніж влітку, коли скрізь нуртують пристрасті нового життя; нині його простори чисті та відкриті, немов безгрішне буття праведника, вони розчинені навстіж, зараз їм немає чого приховувати: Дух Десни звершив одвічне своє таїнство, самовіддано вклавши у творення того нового життя всю свою силу, на яку він тільки здатен, звершив – і підняв лаштунки.

А закохана у свій Луг рибальська душа тріпоче в грудях крильми, рветься на волю і деснянською чайкою лине у височінь. Біле павутиннячко на синьому фоні лоскоче її тихою радістю і пестить ніжним смутком, – такими непоєднуваними в інші пори року почуттями, а вона всотує і всотує в себе красу навколишнього світу – на все життя.

Бабине літо на лузі...

Краса Природи – у її досконалості. Снігові замети на деснянських кручах і перший, прозорий, неначе скло, лід, і розгул повені, і перші лугові квіти, і соловейко, і відлитий з бронзи лясц, і запах сіна – людині у творчості ніколи не зрівнятися з Богом. Ти закоханий у світ Десни на все життя: навіть у холодний листопадовий дощ вкупі з пронизливим холодним вітром.

Та все ж найпоетичніша пора на Десні – це пора бабиного літа: інколи буває так

жаль, що ти не поет! Твої душевні солоспіви о цій порі принизливо чисті, як звуки флейти, думки піднесені до Неба і помисли безгрішні, немов у праведника. О, Краса! – лише тобі одній під силу зробити нас досконалішими і хоч на трохи наблизити до Природи.

Жовтень на Десні.

Раніше рибальський сезон на Десні закінчувався для мене разом із початком навчального року. Потім я закохався у бабине літо і він пересунувся у осінь майже на цілий місяць. А тут на початку жовтня неочікувано випала нагода днів з десять погостювати вдома. Перший же день видався сонячним, без дощу. Білокорі берези стояли всі в ніжному золоті, а клени хизувались один перед одним жовто-гарячими хітонами з багряним підбоєм, через що їхні стовбури здавалися темними до чорноти і на фоні синього осіннього неба це виглядало надзвичайно урочисто. Природа святкувала свій щорічний віденський бал.

Я знав, що Іван Трифонович рибальський сезон, залежно від погоди, часом розтягував аж до Покрови, тож і в мене виникла думка навідатись до Десни. Просто так, навіть без надії на результат: більше хотілося подивитись: яка вона, Десна, такої пізньої пори? Тим більше, що того літа побути вдома та вдосталь порибалити у мене не вийшло.

Горох було зварено одразу по обіді і вже через півгодини я був на Лисій Горі. Це в Коропі вітерець видавався так собі, не надто сильним. Але на луговому просторі він розгулявся не на жарт, рвучко шарпав біля Виті березове золото, сердито шумів на Лисій Горі верхівками сосен і потрібно було шукати таке місце, де б він не дошкуляв. Я подався на Здрастуй і Прощай.

Але туди, куди планував, не доїхав. Там, де Десна, роблячи петлю, поверталась майже на те ж саме місце, звідки ця петля починалась, ріка навесні вузький перешийок перерізала. Моїм очам відкрилась неширока ще, але глибока промиїна. До протилежного берега відійшла новоутворена стариця з кількакілометровим руслом. Одразу ж згадався мені урок географії та передбачення нашого Василя Кириловича:

"Ось побачите – колись Десна переріже Здрастуй і Прощай..."

На моєму боці, в самому кінці короткої промиїни трикутником видавався вперед невеличкий мисок, від якого відходив потужний вой, а під берегом надміру швидко в промиїні течія набагато уповільнювалась. Відчувалося, що глибина тут – дай Боже! Тим більше, і дві сошки стриміли над урізом води. Не надто довго роздумуючи, я присів із своїми вудками. Все було б добре, якби не вітер. Було вже пів-на-третю, а він лише посилювався, дув прямо в берег, здіймаючи високу хвилю, що хлюпала в кручу, утворюючи брудного кольору піну. Поплавці гарцювали на хвилях і мені все більше ставало зрозумілим, що чекати тут нема чого. До того ж, вітер починав змінювати свій напрямок на північний та проймати навіть скрізь досить теплий одяг. Все ж таки терпіння мого вистачило години на півтори. Врешті-решт, в моїй уяві жовтнева риболовля саме такою і мала бути, тож не стільки через відсутність кльову, скільки через небажання мерзнути за просто так, я вирішив решту часу провести у більш

затишному місці, бо навіщо ж пертись додому лише через півтори години після приїзду на ріку?

Зібравши снасті, перебрався метрів на чотириста нижче по течії, туди, де в заростях лози починалась Биринська круча. Знайшов у кущах пристойну прогалинку і без поспіху зручно влаштувався. Лише однією, найдовшою вудкою, і можна було користуватись: між кущами було нешироко і надто далеко від берега проходив слабенький вай. Зате панував цілковитий затишок, бо тут вітер, змінившись на північний, дув від берега, а круча та густий верболоз надійно захищали від його поривів – навіть поверхня води в тому місці, де лежав поплавець, була практично спокійною.

Ти ба! Виявилось, що між кущами навіть тепло не по-осінньому: вітер тут не дошкуляв, а сонячні промені злегенька пригрівали. За якийсь час і настрій поліпшився – хоча поки що і не клює, та й невідомо, чи клює, проте можна навіть чи не в останнє у цьому році погрітись на сонечку і не просто десь надворі, а в деснянському затишку.

В надії, що хтось із підводних мешканців все ж таки досхочу не наївсь і ще нагулює жирок на зиму, я підкришував час від часу свою місцинку та пантрував над єдиною вудкою. І дійсно, десь там близько п'ятої, поплавець хутко зник з поверхні (я навіть здивувався, до того це було неочікувано), зап'ясток правої руки сам собою рвонув вудлище догори – є! А вже за якихось дві чи три хвилини двохсотграмовий в'язик був у підсаці.

Еге! То ще, можливо, і діло буде! З потроєним азартом очікування і майже веселим настроєм я знову закинув вудку. Поталанило. Нехай і не відразу, але ще двійко таких же опинились у торбині. Не з пустими руками додому приїду. Чи ж я не рибалка? До того ж ще й вітер стих надвечір, небо повністю очистилось від хмар; сонце, що вже сідало за обрій, було аж червонуватого кольору – чи не на перший мороз часом?

Ледь помітний присмерк опустився на кущі, я вже збирав волю в кулак, аби вийняти вудку, коли поплавець знову пішов під воду, а я інтуїтивно відчув, що пішов він якось не так, як у попередні рази. І підсікши, одразу відчув на іншому кінці волосіні неабияку вагу. Ти диви! Оце тобі і жовтень...

В'язь опирався дай Боже, кущі заважали мені як слід вправлятися з довгою вудкою, тож мені не залишалось нічого іншого, як просто тримати його на місці. Але якби ж то можна було отак просто добути такого великого в'язя... Через якийсь час він вже вийшов на поверхню біля самого воя, я встиг лише відмітити про себе, що важить він під два кілограми, бо добре роздивився його широку темну спину, а тоді суперник крутнувся майже колесом, ляснув по воді міцним хвостом і –бриннь! – волосінь вилетіла з води...

Снасть залишилась цілою – не витримала риб'яча губа. Такий красень був. Жаль. Досади не було, одне лише здивування – бере риба в жовтні! Якщо навіть у такому випадковому місці бере, за непевної погоди, то що ж мене чекає в перевірених роками місцях! Я хутенько зібрався і в сірих сутінках поспішив додому – мочити горох, готуватись до справжніх баталій. В повітрі відчувалась неабияка прохолода. Доки сидів у кущах – не помічав, бо туди холод не встиг швидко заповзти, та й вода віддавала в

повітря залишки свого, скупого нині, тепла. Серед лугового ж простору різке зниження температури не тільки стало помітним, а навіть дивувало тим, як швидко, з настанням сутінок, змінилась погода. Холодна роса випала миттєво, а видолінки на очах почали заповнюватись низеньким, при самій траві, туманом.

Батьківська хата зустріла мене затишним теплом. Жодна квартира, якою б сучасною вона не була, неспроможна дати холодної пори року того особливого відчуття затишку, яке зустрічає людину на порозі звичайної української хати, коли в ній протоплена піч чи грубка. Захоплений зненацька раптовим першим холодом, ще не при звичаєний до нього, і через те змерзлий, ти, ледь переступивши поріг батьківської оселі, одразу ж відчуваєш, як назустріч тобі від нагрітої цегляної грубки лине такий теплий, рідний дух, який можна порівняти лише з теплом маминої душі, коли вона після довгої розлуки зустрічає свою рідну дитину.

Мене одразу ж ніжно обгорнуло це тепло і по-дружньому обійняв домашній затишок; за короткий час щез, розтанув без сліду той холод, що пробирав поза плечима, і я, сидячи поряд із батьком на дивані зі зворотнього боку грубки, відчуваючи і тут її сухий лагідний дух, очікуючи вечерю, яку вже готувала мама, почувався найщасливішою людиною, котра має все для свого щастя: власну теплу домівку, право на вечерю, любов близьких людей та незабутні переживання від свого захоплення.

...Хоча на годиннику вже пів-на-шосту ранку, проте надворі ще темінь, яка тільки починає переходити в сутінки, а в повітрі не те, що холодно, – морозно навіть. Я дивлюся на вуличний термометр – ого! – скільки б ви думали? Вісім градусів морозу! Весь двір біля ганку вкритий покоцубленим горіховим листям, а воно, побите морозом, все падає і падає із сумним тихим шурхотом. Оце так заморозок! Потрібно вдягатись, бо на Десні за такої погоди довго не всидиш. І я без жодних вагань вдягаю зимову шапку-вушанку та теплі рукавиці. Вчора, хоча зранку заморозок був куди слабшим, незахищені руки під час їзди на велосипеді так померзли, що я відігрівав їх щонайменше півгодини, перш, ніж зміг як слід почепити на гачок горошину.

А кльов який очікується нині! Сьогодні втретє після того вечора їхатиму по рибу і за два попередні виїзди ну так уже відвів душу, набрався таких вражень від осінньої Десни, що повік не забути мені цих днів!

Отак рано, ні світ, ні зоря, не варто було б і їхати, якби не необхідність зайняти улюблене місце. На осінь вода трохи спала, такої пізньої пори гаток ніхто вже не підправляє, не перегачує, та в них тепер і неглибоко, а риба восени вибирає найглибші місця, тож ті рибалки, що самовіддано продовжують і в жовтні рибалити на Десні, шукають рибу по обмутах, котрих один-два на кожную кручу: на пальцях можна перелічити. Хоча за ці дні я лише одного рибалку і бачив, та й то здалеку, але все одно, кому хотілося б зіпсувати собі ранок, приїхавши на Десну і побачивши в "своєму" обмуті іншого, який вже і вудки розклав і чатує над ними, забувши про все на світі, бо один в'язь вже он ворочається в його рибальському кошику. І все це лише через твоє небажання виїхати з дому ще затемна...

Тож, нема чого гаяти час – вперед! У світлі пощербленого місяця вся земля

виглядає покритою сріблом: неначе хтось припорошив її ошурками дорогоцінного металу. А добре все-таки, що здогадався вдягнути рукавички! Хоч і вітру немає, проте від їзди на велосипеді і ніс, і щоки підмерзають, неначе взимку, що вже тоді про руки казати? Без рукавичок точно не витримав би.

На лузі сутінки стають слабенькими: чи це світло місяця таке яскраве, чи посріблена трава настільки сильно його віддзеркалює. Туману немає – і він не витримав морозу, опустився на траву. На вкритій памороззю стежці не видно ще жодного свіжого сліду – виходить, я сьогодні знову перший, і дай, Боже, щоб останній. Жодного звуку навколо, неначе вимерло все; тільки оглянувшись назад, можна побачити перші вранішні білі димки над риботинськими хатами. Лише вони і засвідчують, що ти не в казку потрапив, де все довкола виглядає безлюдною фантазмагорією, а рухаєшся чорною крапкою промерзлим осіннім лугом, який завмер, віддавшись на короткий поки що час під владу морозу-чаклуна, котрий за кілька передвранішніх годин перетворив життєрадісну зелень лугової отави на зааніміле срібне диво. Тільки тихенький шурхіт велосипедних шин по промерзлій траві і чути – майже зимова тиша навкруги.

Націлився я на Журавльове. І знову дивуюсь знанням та передбаченню Василя Кириловича – дійсно і тут Десна ріже берег, та так завзято, що до русла своєї ж стариці, Острова, їй залишається пройти хіба що метрів з двадцять п'ять-тридцять. Якби не оті, молоденькі ще, посадки, котрі корінням своїм вчепившись у суглинистий берег, стійко тримають оборону, пішла б уже ріка новим шляхом. Стримуючи натиск весняної, і не тільки, води, молоденькі верби та осики самовіддано гинуть, падаючи підмитими підступною течією, але все одно уповільнюють процес руйнування берега. На добрих двадцять метрів вліво подалася вже Десна своїм руслом, але не поширшала: якою була, такою ж, на перший погляд і залишилась. Лише плес на правому березі, хто з рибалок спостережливіший, той це добре бачить, вигнувся за останні роки ще крутіше, далі від верболозів відсунулась берегова лінія – не встигає за нею молодесенька лоза, котра із запізненням на кілька років починає завойовувати нанесений водою пісок жовтого деснянського плесу.

Найбільший удар Десни приходить якраз на те місце, де колись Жуков дядько Мишко на моїх очах брав голими руками, без підсаки, ляща. Нема вже тут червоних верболозів. На їх місці тепер молоденькі стрункі верби; деякі з них, попадавши у воду, утворюють природний захист для риби, а вимитий течією під самим берегом глибокий обмуток вабить до себе лящів та в'язів тією поживою, котру суводь залишає на його дні.

Тож саме це місце я і облюблював кілька днів назад, а тепер ось, діставшись сюди, стою, милуюсь ним. Круча тут стала зовсім низенькою – хіба що трохи більше метра: щороку навесні Десна торує собі новий шлях і хоча промити повноцінне русло сил у неї без справжньої повені не вистачає, проте весняна вода широким потоком переливається на цьому місці у Острів, змиваючи верхні шари ґрунту, терпляче готуючи задумане. Якщо вже вода камінь точить, то податливий суглинок – тим паче.

Десна парує всім своїм велетенським водним дзеркалом, парує не так, як влітку чи навіть у вересні, – її випари нині густі, майже, як туман. Вода, встромиш у неї руку,

видається такою теплою – хоч купайся. Еге ж, спробуй – щонайбільше градусів чотирнадцять. Якщо не морж, то годі й мріяти.

Всівшись на оберемок сіна, ще позавчора завбачливо привезений сюди в мішку аж із Рокочівщини, я починаю готувати снасті. Чи прохолодна вода так діє на своїх мешканців, чи нагуляна рибою на зиму сила шукає виходу, але риба у жовтні жвава та сильна, не те, що влітку і навіть неповороткий лящ восени опирається так завзято, що ого! – тільки дивуєшся, де в нього все те береться? Через це рибалки на осінь навіть товщу волосінь ставлять на свої вудки – не вистачало ще, щоб лише з цієї причини двокілограмовий в'язь у найбільш непідходящий момент показав свого хвоста. Не лише волосінь замінив на вудках – і гачки нові перев'язав, п'ятий номер, з короткою цівкою, якраз на горох, і такі гострі, що враз чіпляються навіть за ніготь великого пальця.

Ну, ловись, рибко, велика і ще більша! Позакидав вудки, вклав їх на сошки та й затих. Все зроблено, як слід: місце закришене, підсака наготові, вудки лежать так, як треба – залишається лише чекати. На сіні сидіти тепло, і вдягнувся по погоді, тож чому б і не почекати?

А тихо як! От коли десь у будівлі так тихо, то аж у вухах дзвенить, а на лузі чи в лісі такого не буває – там тиша то є тиша і більше нічого, жодного тобі дзвону... Чому воно так?

Змінилося все навкруги: порідшали хаші верболозу – частина листя вже опала, посохли високі трави, – тепер, оглянувшись назад, можна побачити, як крізь зарості просвічується над Островом синє вранішнє небо. Відлетіли у вирій незліченні мешканці луку, що так голосно прославляли кожного ранку прихід нового дня – якось незатишно стало без них, незатишно і невесело. Хіба що відсутність комарів може порадувати рибалку, але ж і працелюбної бджоли не побачиш, і безтурботного метелика, і лучного коромисла також не видно.

Мої поплавці немов примерзли до води, жодного сигналу від них. Ще досить рано, я це знаю. Риба підійде сюди не раніше, ніж через півгодини. Це краще, аніж якби вона вже була на цьому місці в той час, коли я тут з'явився. Я почекаю – справа звична.

Ось і сонечко піднялось, жене мороз далі на захід: мовляв, рано тобі ще тут хазяйнувати, ще не прийшов твій час. І від його, нехай і скупого вже, тепла потроху оживає все навколо.

О! "Цінь-тінь! Цінь-тінь!" Дві синички з'явилися біля мене і не звертаючи на мою присутність жодної уваги, заходились обстежувати кожну гілочку напівзатопленої верби, що лежить поряд, трохи вище по течії. Бочком-бочком по кожній гілочці, ще й, крутнувшись навколо неї, зависають вниз головою – ніяка комахка не сховається від їх всевидячого ока. Самовіддані наші пташки-улюблениці! Нізащо не покинуть рідну землю, навіть люті морози не змусять їх це зробити.

Сумно було б без них, майже безголосих; зате цієї осінньої пори як тільки гріє людську душу тихесеньке синиччине "Цінь-цінь! Тінь-тінь!", а вже ж її березневі переспіви "Кидай сани, бери віз!" знаючі люди цінують, мабуть, не менше, ніж солов'їне травневе "Тьох-тьох!", бо вони вселяють у нас віру, що Весна-красна вже не за горами,

буде і на нашій вулиці свято!

Ну, нарешті! На довгій вудці ожив поплавець – пустив по воді бум-бум-бум! – кілька великих кіл і затих. Еге, неспроста це, ні! Чатую – восени просто так нічого не буває. Хвилина проходить, друга – нічого.

Треба подивитись, що там і до чого. Горошина на місці, аж вилискує, тільки трішки стягло її з гачка, – відкрилась цівка, – непорядок. Хтось надто перебірливий, горошина, бачте, йому не сподобалась. То, можливо, захочеш скуштувати м'якесеньку, переварену? На гачку вона тримається слабенько, зате саме така може сподобатись привереді. Ну, давай...

Ага!! Пішов вглиб поплавець. Пішов та́к без зупину, що здається, захотів дістатись самісінького дна. Р-раз! Ого! Немов у дуба вп'явся гачок... Невже корч?! Скільки вже тут ловлю – жодного разу такого не траплялось...

А "корч" рушив з місця – оце так! Яке велике! Вудка зігнулась, немов лозинка, неville знову сазан? Ні, не схоже, ніяк не схоже... Великий в'язь? Різних ловив, понад два кілограми траплялись – не схоже... Не те, щоб сильне, не те, щоб моторне – більше схоже, що просто важке, хоча і сили йому не бракує, он як тисне: гінчик вже кілька разів тьопав об поверхню води. Воно не пре, як сазан, при самому дні і проти течії, не шарпає рвучко вудку, як в'язь, просто раз по раз так сильно натискає, що якби не замінив позавчора волосінь на товщу, то вже б тільки луснула.

Що це я тут гадаю – хто та хто? Іншу вудку треба виймати – звільняти простір для змагання. Сяк-так, лівою, через праву, зайняту вудкою, майже смикаю її проти всіх правил, майже кидаю на вербу, де ще недавно хазяйнували синички – потім розберусь.

Вже не такі сильні потяжки, тільки висне, неначе гиря і потихеньку все ж таки піднімається догори, ходить десь уже впівводи. Підсвідомо я вже знаю, хто це, тільки не промовляю його про себе – не до того. В голові лише одна думка: "Тільки б не зійшов... Не поспішай... Не поспішай..."

І коли через кілька хвилин із глибини уповільнено проявився широчезний мідно-бурий бік і знову щез у темряві невідомості, з моїх губ сам собою зірвався тихий посвист: "Оце так лящ!". Після цього вже все пішло звичним чином, тільки часу забрало чи не вдвічі більше, ніж звичайно.

Але ж і великий який! Ось він лежить вже зовсім нерухомо на поверхні і тягнеться за волосінню із піднятою над водою головою, з витягненими в трубку губами, до моєї підсаки. Вперше за стільки років видається вона мені занадто маленькою проти здобичі, яку має прийняти в себе. А що, як не ввійде?! Я не зможу взяти його тут без підсаки – з берега одразу ж починається глибина і цілі зарості череди над самою водою. Зачепиться за них волосінь – все, пиши пропало...

Лящ вже над підсакою, майже закрив її собою, – оце так! – я піднімаю сітку догори (а що ще залишається робити?) і бачу, як над самою поверхнею води широке лящеве тіло балансує на металевому обручі. Ніс вперся у нього біля самої ручки, високий спинний плавець не дає рибині провалитися в глибоку сітку – серце у мене, як колись в дитинстві, завмерло, і в грудях щось похололо: якщо зійде оцей здоровань – повік собі

не пробачу.

Секунди, чи навіть якісь частки секунди, тягнуться неначе хвилини, моя рука вже відмовляється тримати на довгому держаку таку вагу, я неначе занімів і, здається, вже відсторонено, мов би це і не я, дивлюсь, як лящ загинає догори широкого свого хвоста, ось зараз він вдарить ним по воді і що тоді станеться, вгадати неважко, аж раптом – бриннь! – гачок вилітає з риб'ячого рота, вудлице розпрямляється, напруга в правій руці щезає, а здоровенна трикутна голова із втягненими тепер вже губами раптом провалюється вниз, хвіст ще якийсь час стримить націлений прямо в небо, а потім все важке риб'яче тіло пірнає вглиб і ліва рука, через те, що так миттєво зник непідійомний тягар, сама собою смикає ручку підсаки догори.

Не надто високо, лише на глибину сітки, бо на її дні лежить кольору старої темної міді широчезний лящ із коричнево-бурою спиною і одразу ж, ледь тільки опиняється знову на поверхні, зо всієї сили лупить хвостом по воді. Та це вже не має ніякого значення. Я прямо по поверхні швидко підтягую підсаку під самий берег, піднімаю її держак до неба, схопившись на рівні ноги, виймаю сітку з води і не знаходжу нічого кращого, як прямо з нею одразу ж видертись на кручу, добре, що тут вона зовсім низенька. Нагорі моя стихія, а не його, мені зараз необхідно отямитись і прийти в себе після пережитого хвилювання.

Весняні води промили тут мало не рівчак: і в попередні роки навіть у червні, коли рівень води тримається ще досить високо, деснянська вода, переливаючись через низьку кручу, бігла тут вимитою низинкою прямо в Острів. "Звідси вже не втечеш!", – заспокоюючись, думаю я.

Але ж і здоровило! Всі, будь-коли спіймані мною лящі, були, як мінімум, вдвічі менші від цього! Поталанило... Спасибі тобі, матінко-Десно!

Я тримаю підсаку обома руками прямо за обруч і дивлюся на свою неочікуваних розмірів здобич, котра вже затихла і не ворущається, лише час від часу відкриваючи зябра, лежить, зігнувшись, у сітці. Скільки він важить, цей лящ? Ну точно більше чотирьох кілограмів, можливо і всі п'ять! Авжеж, он луска мало не з карбованець.

Лише тепер помічаю, що на моїх чоботях налипли цілі пласти розмоклої після заморозку глини, а штани не лише густо всіяні насінням череди, яке попричіплювалось до них з усіх боків, але й вимазані на колінах темним глеєм. Де воно все це взялося? – нічого не пам'ятаю... Дарма! Все несуттєво. Не варто картати себе і за той шум – це ж тобі не кілограмовий лящ узяв: ледь у підсаку пройшов!

І заспівала моя душа! Кудись подівся вранішній осінній холод – тепло стало, як влітку; луг навколо наповнився чарівним співом – дивні мелодії линули звідусіль, прославляючи мою рибальську вдачу; низьке ще сонечко пробилось раптом крізь густі осикові хащі та пожовкле кленове віття і заходилося пускати свої бісики прямо мені в очі. Все навколо вітає переможця і цей переможець – я!

Хтозна скільки часу, можливо, цілу годину знадобилось мені, аби заспокоїтися, як-так почистити одяг та взуття, запроторити ляща до торбини, в якій він ледь-ледь помістився, торбину сховати в рюкзак, а рюкзак надійно почепити на вербовий сучок,

що стримить із стовбура поваленої верби правіше від мене, розібратись зі своїми вудками, привести їх до ладу і закинути в призначені місця, знову закришити місце і, вже цілком заспокоївшись, все зробивши, знову поринути з головою в рибальське очікування.

Вітру поки що немає, але випари над водою майже щезли, бо сонечко все-таки робить свою справу і в повітрі стало відчутно тепліше. Навіть вода в Десні посвітлішала, позбулась того важкого, майже свинцевого відтінку, який буває холодної пори року. Знову навколо мене цілковита тиша, неначе і не вирували тут ще годину назад рибальські пристрасті. Коли дивитися лише на воду, може здатись, що за останні кілька місяців нічого тут не змінилось і нині ще літо: так само замислено плине Десна і крутить войки, і тче нескінченне своє, найтоншої роботи, шовкове мереживо... Одне лиш вузеньке, бурого, з темними цяточками, кольору, вербове листячко, що часом пропливає по воді та плямисті барви осені і прохолодне повітря нагадують, що на Десні жовтень і недовго вже залишилось тобі тут розкошувати.

На лузі о цій порі не побачиш тієї урочистості, яка зустрічає тебе в лісі, жовтневі кольори тут набагато скромніші, навіть бідні у порівнянні з яскравими шатами якого-небудь узлісся: лісова природа, що весь час, починаючи з кінця травня, програвала у видовищності луговій, нині на короткий час, на якихось два тижні, беззаперечно бере гору і хизується, виставляючи напоказ всьому світові своє вельможне убранство – мовляв, ось яка я, королівна!

Луг не вступає у цю давню суперечку з Лісом – кожному своє, як і в людей: одна замолоду затьмарює своєю красою всіх навкруги, а інша – в зрілому вже віці та старості зачаровує своєю величчю і гордовитою поставою.

Рибалка ж свій Луг любить самовіддано та незрадливо за будь-якої погоди і в будь-яку пору року. Любов чи не єдине почуття, котре робить людину по-справжньому щасливою, незважаючи на всі обставини, а коли до всього цього у твоїй рибальській торбині лежить здоровенний лящ, якого ще жодного разу в житті не доводилось ловити, і ти пережив хвилююче змагання з ним, вийшов переможцем у непростій боротьбі – тоді все навколо стає просто неймовірно красивим. Дивлячись на навколишній світ залюбленими очима, ти майже дивиєшся: як же це так може бути, що раніше цієї краси незрозумілим чином не помічав?

Ось вона, перед твоїми очима, незрівнянна краса деснянської осені, майже сувора, трохи навіть аскетична, відмінна від чар молодії, в шаленстві та нестримності, весни, від звабливості показного, аж занадто через край, літа. Вода плине строго та зосереджено, немов думу думає, тільки їй одній підвладну і зрозумілу; повітря аж ніяк не балує теплом, зате бадьорить та спонукає до дій; лише сонечко, всіма улюблене сонечко, тихенько, неначе крадькома, потайки від інших, з самовідданістю старенької мами пестить щоку ніжною своєю ласкою, котра тепер у стократ приємніша, ніж його, часом надмірні та обтяжливі, літні пестоші, які так схожі на любов молоденької дівчини. Понад самою кручею стоять шеренгами молоді високі верби з поріділими кронами: дивляючись у деснянські води, вони чи сумують за втраченою вже частиною

своїєї пожовклої зелені, чи віддають належну шану загиблим своїм товаришкам, які ціною життя стримують руйнівні пориви ріки. А можливо, печаляться про те, що наступної весни багатьом із них також доведеться покласти буйні голови в деснянську воду?.. Осіння печальна тиша додає цій красі якоїсь особливої втаємниченості, здається, тут сам невидимий Дух Десни спостерігає за тобою суворим поглядом старого сивого козарлюги з-під густих кущуватих брів: "Ану ж бо, погляну я на нього, що він за один, як поведеться?"

Мовчать поплавці. А ти чого хотів: аби знову такий самий клюнув? Справу, за великим рахунком, власне, кажучи, зроблено і можна дозволити собі те, від чого постійно, зусиллям волі, утримуєшся влітку – помандрувати берегом з однією вудкою та підсакою: і там хочеться половити, і там, і там... "То й нема чого сидіти, – підганяю я себе, – вперед!"

Переклавши свого велетня прямо в рюкзак, на жмуток сіна, та почепивши його знову на сук, аби не спокушати місцевих злодюжок – водяних щурів, свою рибальську сокирку, панчошу з горохом, черв'яків у бляшанці кладу до торбини, беру її разом із підсакою в одну руку, а в іншу вудку і пускаюсь у рибальські мандри. Залишена довша вудка про всяк випадок надійно прив'язана до сошки, тож турбуватися за неї не варто: ще, дивись, чого доброго, вона мені і здобич принесе.

Зараз мені потрібно вибрати нове місце і я йду понад кручею вниз по течії. Протоптана рибалками стежка звивається за два-три метри від краю кручі серед молодих верб, кущів лози, ожини, поодиноких деревцят чорноклена, котрий невідомо як з'явився тут останнім часом і намагається завоювати і собі місце під сонцем. Інколи від неї відходять коротенькі стежечки до краю кручі. Вони вказують на те, що тут внизу біля води вже є облюбоване котримось із рибалок місце і я по черзі оглядаю з висоти кручі кожне.

Ось тут у воді стоїть давно покинута гатка. Вона здіймається над водою на добрих півметра, лоза вже геть чисто висохла, навіть більшість її пересохлого листя обсипалась – видно, що гатили її десь ще в червні, коли рівень води був значно вищим. Мабуть не виправдала вона сподівань хазяїна і той покинув її напризволяще. А мені що тоді тут робити? Піду далі.

А це підмита верба впала навесні у воду і нижче неї стоять три пари рибальських сошок. За вербою, котра навіть лежачи у воді, продовжує жити і вище води вкрита листям так само, як і її більш щасливі подруги нагорі, течії немає зовсім. Хоча місце, судячи по всьому, і не надто глибоке, але все одно – тут мав би бути лящ. Цікаво, проте, перш, ніж десь зупинитись, хочеться обійти всю кручу аж до плесу.

Ну, а в цьому місці на осінь стало зовсім мілко, тож нема чого навіть оцінювати, тим більше, що течія он розхитує під водою затонулу почорнілу велику гілляку: тут корч на корчеві – навіть гадати не потрібно.

О! Це ж тут я торік ловив! Знайомий пень від великої верби – позаминулої весни вона сповзла, підмита, аж до самої води, нахилилась над Десною і котрийсь із рибалок примудрився-таки дворучною пилкою, не інакше, як із човна, її спилати, аби

розчистити собі місце для лову. От відчайдух! Вербка впала у воду, течія розвернула її вершиною вперед, але з місця зрушити не змогла – дерево вперлось довгим розлогим гіллям у самісіньке дно та так і залишилась на рідному місці ще на цілий рік. Нині її тут немає, а тоді лежала метрах в шести, чи семи від берега, створюючи таку привабливу для риби хованку. Від пня, котрий бугром стримів над самою водою, той рибалка наготив довгеньку гатку і треба сказати, що місце тут було на славу: коли б чи не найглибше на той час на все Журавльове. І нинішню гатку не завадило б освіжити, та хто ж полізе у воду, коли вже жовтень надворі! Тепер вона так і простоїть до весни, аж доки льодохід не забере її з собою.

Мене так і потягло спуститися до води. Тут стоять дві пари сошок, але на березі жодного свіжого сліду – останній дощ розмив чийсь сліди, прибив до берегового суглинку розмоклий газетний папір із залишками рибальського сніданку і наніс піску на шматок шалівчини, що слугувала котромусь із рибалок за сидіння.

Присівши на нього, я оцінююче роздивляюсь місце, а в пам'яті самі собою спливають спогади минулорічного липня.

...Не випадково закортіло мені половити тоді саме в цій гатці. Я бачив її, звісно, і раніше, і подобалась вона мені – ще б пак! – але ловив значно нижче по течії, перед самим плесом. Там так само, як і тут, лежала у воді деревина, але не верба, а осика, з голими гілками, без листя, бо осика, що впала у річку, нізащо не виживе у воді. До мене тут ніхто не ловив – течії не було зовсім, а дуже рідко кому з наших рибалок припаде до душі таке місце. Круча там була повністю піщаною, на дні теж був пісочок, хоча і з осілим на ньому тонким шаром темного мулу; берег досить полого спускався в глибину і для того, аби можна було сподіватись на успіх, вудки мали бути досить довгими. А в мене саме такі і є: чотирьохколінна бамбукова, хоча і дуже важка, але п'ятиметрова точно, та й трьохколінна теж має не менше чотирьох метрів довжини.

Щоб ні від кого не залежати і не бути зігнаним з чужої гатки у розпал кльову, я й прилаштувався біля тополі. І потрібно сказати, що непогано прилаштувався: на черв'яка, не на горох, а саме на черв'яка одна за одною брала добряча густіра. Поплавці лежали неначе на озері: течія не зносила їх вбік, як воно на Десні заведено, ні, волосінь від гінчика до поплавця лежала на воді, продовжуючи лінію вудлища. Щойно закинеш вудку – поплавець полежить якусь хвилину нерухомо, а потім бум-бум-бум! – пустить по воді крупні кола і пірне вглиб. Раз! –є! Густірка! Я навіть підсаку не налаштував: берег чистий, пісочок – завжди можна більш велику рибу рукою взяти – навіщо зайвий плескіт?

Ловив спочатку на дві, потім вже на одну – найдовшу, так навіть краще, бо не прогавиш жодного кльову і наловиш більше, ніж на дві. Аж ось поплавець прямо-таки підстрибнув кілька разів на поверхні і пішов під водою. Тут-таки підсікши, по вазі, що почепилась на вудку, зрозумів – лящ. Десь так, на кілограм. Але хоча і відчувалась вага досить великої риби, проте опору, як на диво, майже не було – лящ просто тягнувся за волосінню, а часом мені навіть доводилося якомога швидше піднімати вудлище догори – здобич чомусь просто-таки поспішала до берега, в мої руки. Ось лящ ліг на

бока, ось я підтягнув його до самого бережка: він вже смирно лежав на пісочку, біля самого урізу води, залишалось лише взяти його під зябра. Зосередивши всю свою увагу на лящеві, поволі, без різких рухів погладжуючи йому бока, аби він звик до цих дотиків, і намірившись вже запустити вказівний та великий пальці правої руки під його зяберні кришки, я своїм боковим зором почав відчувати, що у воді відбуваються незрозумілі мені зміни.

На якусь мить я перевів погляд на воду трохи далі від берега, а там, із напівтемряви деснянської глибини, не далі одного метра від моєї правої руки, прямо до мого ляща висувалась голова здорової щуки. Я бачив лише її голову і трохи тулуба одразу ж за нею: обхопити його пальцями обох рук мені аж ніяк не вдалося б. Хтозна чи важила вона пуд, але десять-дванадцять кілограмів – це вже точно. Та мене вразив не її розмір. Злющі немигаючі очі щуки мало не гіпнотизували мене: страшнішого погляду живої істоти мені в своєму житті бачити не доводилось. Авжеж, я ловив щук на живця та на блешню; траплялося, що витягнені з води, вони своїми гострими зубами навіть раз чи два ранили мені пальці, проте у всіх них був аж ніяк не страшний вираз очей – у чужій стихії вони не відчували себе на рівних...

Не знаю, чи змінюється у щуки її погляд, але тоді, дивлячись одне одному в очі, я бачив моторошно холодну, виважену, спокійну лють хижака, якому не відоме почуття будь-якого жалю.

" – Якби могла, я б і тебе зжерла! – читав я в її очах. – Забрати здобич, що належить лише мені!! Я тут господар!!!". Не хотів би я зустрітись коли-небудь із поглядом велетенської щуки десь під водою...

Чого б я мав чекати? Підхопив ляща та й відсунувся від води, сів на своє місце. Ми ще на якусь мить зустрілись із щукою поглядами, а потім вона дала задній хід і розтанула в глибині.

Спінінг був у мене під руками. Закріпити на ньому котушку і прив'язати на петлю волосіні "ложку" чи "шторлека" було б справою однієї-двох хвилин, але бовтати блешнею в такому гарному місці без жодної гарантії, що хижачка спокуситься моєю залізякою? Ні...

В мені перемиг лящатник і я продовжував ловити далі. Чи щука нагнала на всіх жаху, раптово завітавши під осичину, чи вона в тому місці і надалі залишалась, – не знаю. Кльов майже припинився, ранок давно перейшов у день; як би там не було, а в моїй торбині лежало кілька кілограмів риби, тож я не вагаючись зазбирався додому.

Ведучи тоді в руках свого велосипеда, я ось так само, як сьогодні, зазирнув до цього місця і, ще раз оцінивши всю його красу, вирішив назавтра, якщо повезе, обов'язково посидіти у цій гатці.

Вдома, після обіду зателефонував до Толі, поговорили, ясна річ, про рибу. Толя розповів, що на днях і він ловив у тій гатці, спіймав одного ляща, а потім щось велике обірвало вудку. Це ще більше переконало мене, що обов'язково потрібно спробувати тут половити.

Ввечері, готуючись до наступної поїздки, якось спроквола і подумав був про те, що

варто було б на вудках замінити волосінь на товщу та міцнішу, але потім думки перескочили на щось інше, потім лінощі взяли гору: "Навіщо?.. Ловив же раніше на цю... Ось не вигадуй, неначе в дитинстві..." З тим приготування скінчилися і я ліг спати.

Мені повезло – хазяїн гатки того ранку так і не приїхав. Від самого світанку кльов був слабенький і лишедесь о сьомій вдалося-таки витягти шестисотграмового лящика. Потім знову як заціпило.

Через те, що вербовий пенъ з'їхав аж у воду, гатка видавалась від берега набагато далі, ніж звичайно мало б бути, більше, ніж на півметра. Моя середня вудка, яку я поклав на сошки біля самої гатки, не діставала навіть до її кінця. Та й сидіти доводилось досить високо над водою і досить далеко від неї. Ця моя найулюбленіша, найзаслуженіша бамбукова вудка, з переламаним і вилікуваним потім гінчиком, вже навіки зігнута, на котру переловлено стільки риби, у тому числі і сазана, "везуча моя", як любовно я її називаю, пролежала без діла цілий ранок. Я навіть горошину на ній не міняв – нехай мокне, все одно, кльову немає, потрібно чекати.

Була, певно, дев'ята ранку, коли раптом поплавець на "моїй везучій" без жодного попередження пірнув на кілька сантиметрів вглиб і там завмер. Коротесеньким промінчиком світла зблиснуладесь у підсвідомості думка, що вже одного разу доводилось бачити такий дивний кльов, зблиснула – і згасла, бо рефлекс спрацював і права рука зробила підсічку. "Наче в дуба!" – от точно, як сьогодні, пару годин назад.

А той "дуб" вже за мить ожив і рушив від берега і трохи проти течії. Я намагався хоча б втримати його на місці – та де там... Вудка зігнулась так, як їй ще ніколи не доводилось гнутися – мені добре було чути, як вона тихенько: "трісь-трісь-трісь" – потріскувала на межі своїх можливостей. Я скільки можна було, поволі подавав вперед руку: "Ну, ще трохи потерпи, моя везуча, колись же воно видихнеться, ми його зупинимо..."

Дарма. За рукою подався і я сам – ще на якихось десять чи п'ятнадцять сантиметрів, до тієї межі, за якою можна було і рівновагу втратити. Воно перло без зупину. Схаменувшись, я встиг лівою рукою – шморг! – вихопити із води довшу вудку і покласти її на кручу. Суперник не зупинявся, тільки тепер, вийшовши далі краю гатки, на потужний деснянський вой, повернув прямо проти течії.

Добре розуміючи, що це означає, я досить різко нахилив, наскільки можна було, вудку вліво, майже поклавши її на воду – воно сунуло собі далі проти течії. На мить мені здалося, що все ж таки зупинилось і зараз почнеться хід у інший бік. Де там! Сидячи на лівому стегні, виставивши вперед праву ногу, я вже всім корпусом поволі, слідом за вудкою, зсувався по кручі до води. Ще залишалась остання примарна надія зупинити суперника, хоча він, там, на дні, вже проминув і край гатки.

"Треба ще більше нахилити вудку вліво! – сяйнула думка, – зменшити кут між волосінню і його рухом...". Я встиг занурити вудлище у воду хіба що на тридцять сантиметрів, коли раптом враз спала вся напруга...

"– Бачив?.. – подумки запитав я сам у себе, витягнувши вудку з обірваним гачком і так само подумки собі ж ошелешеному і відповів: – Бачив... Нічого собі... Що то

було?!.."

Я сидів, тупо вставившись на воду, стукав спересердя кулаком по коліну: "Полінувався волосінь замінити? Лінивець! Така рибина була!", хоча десь насподі причаїлась думка, що результат був би однаковим.

"Потрібно було раніше нахилити вудку аж до самого дна! Завернув би!"

Та що тепер вдієш? Як то кажуть, після бою кулаками махати вже зайве.

"Куди там завернути – воно більше на підводного човна було схоже, ніж на рибу..."

Ніколи я вже не довідаюся, що то за рибина була і якої ваги. Лящ? Та ні... Хоч би він і десять кілограмів був, а таких уже давно нема – вибили, витрощили, – і тоді б він себе по-іншому. Не здатен лящ на такий нестримний рух і одразу ж проти течії не суне.

В'язі такими великими не ростуть. Візьме котрийсь на гачок – тут же пізнаєш по сильним потяжкам. Це ж просто сунуло собі куди очі дивились. Як, ішовши проти течії, завернуло в гатку і, спокусившись на мою горошину, клюнуло, так потім і далі пішло – спочатку на течію вийшло, за гатку, а потім знову посунуло туди, куди мітило.

Марен, котрих, доки Дніпрогесу не було, ловив у Десні на горох наш сусід, давно покійний і мені незнайомий, дід Капитон, і по́мину вже нема, так само, як і стерляді.

Один тільки сазан і залишається. І кльов був точно такий же, як тоді, в сохацькій кручі, на День рибалки. Скільки ж він міг важити? Щонайменше вдвічі більший від спійманого тоді. Не риба, а підводний човен...

Два дні підряд таких незабутніх вражень, що видались у моїй рибальській долі, постали тепер переді мною так чітко, немов би це трапилось зі мною якщо не щойно, то всього лиш день, чи два назад.

Я обдивляюсь довкола. Хоча звідси до мого попереднього місця лову мало не сто метрів, проте мені добре видно все, що там діється: ввігнутий берег дає можливість спостерігати не тільки за тим місцем, але й за єдиним в'їздом в урочище – ніхто не з'явиться тут непоміченим.

Ранок скінчився, сонечко ось-ось підніметься над осиками, повітря прогрілось настільки, що шапка на моїй голові відчувається зайвою і я її з відчутним полегшенням знімаю. Легенький східний вітерець торкає спочатку листя на деревах, потім місцями брижить спокійну поверхню води, ось уже і я відчуваю на собі його свіжий подих – тут, у затінку, він видається навіть прохолодним. Подме такий по-справжньому, то й шапку змусить знову вдягти.

Тим часом неквапно йде підготовка до лову: заторохкотів об воду горох, потім лягла на сошки закинута вудка – ну ж бо! – подивимось...

Щось не так. Не там, де треба, де хотілося б, лежить на воді поплавець – він не дістає до воя; досвід та рибальська інтуїція підказують, що горошина моя на дні опинилась "не на ходу" – потрібно, щоб течія поклала її далі від берега і трохи лівіше.

Берег досить крутий, а тут ще й течія його підмила – біля води він стає вже просто вертикальним: нема куди навіть ногу поставити. А мені ж край потрібно переставити передню сошку трохи лівіше і, бажано б, далі. Тож, витягнувши вудку та діставши

сокирку, котра править мені на Десні і за лопату також, не встаючи з місця, перехилившись мало не вниз головою, тримаючись правою рукою за обрубаний корінь пня, що стримить із кручі, взявши своє знаряддя в ліву, починаю майже біля води длубати сиру кручу, аби потім можна було поставити туди ногу. Тут роботу не поженеш: по-перше незручно, весь перекрутився, неначе йог, а по-друге, не хочеться ж здійсмати великий шум – і так раз по раз грудки сиплються у воду. Проте, через якийсь час справу все ж зроблено – у кручі з'явилась видовбана ямка якраз на ширину моєї ступні.

Тепер можна спробувати здійснити задумане. Для цього доводиться повернутись спиною до води, тепер вже лівою рукою триматись за корінь, зігнувши ліву ногу, підтягнувши її аж до грудей, покласти на кручу, а праву ступню обережно вставити у видовбану ямку і розпластавшись ось таким чином на крутому березі, правою рукою, фактично у себе за спиною, спробувати спочатку витягти сошку із дна, а потім знову втиснути її вже в потрібному місці.

Я, вхопившись за рогатку сошки, нахиливши її до берега, притиснувшись до кручі, щосили тягну на себе, але марно: давно її поставили, вона обжилась вже на своєму місці, донний глей так її засмоктав, що мені просто бракує сил це зробити.

Тоді я починаю її розхитувати вправо-вліво, вправо-вліво, наскільки тільки дозволяє це робити моє положення. Нарешті сошка все-таки зрушила з місця і я витягую її із дна. Низ у неї весь у глею, а вище вся вона обліплена чорними річковими мушлями-рогулями розміром трохи більше вишні. Тепер потрібно якось встромити цю сошку у дно і мені доводиться, впираючись лівим коліном у кручу, перенісши частину ваги тіла ще й на праву ногу, наскільки тільки можна відхилившись назад та розвернувши тулуб вправо і максимально витягнувши праву руку із сошкою якнайдалі від берега, із зусиллям, похитуючи з сторони в сторону, проробити всю попередню операцію навпаки.

Щось-таки вийшло, а що саме, зараз побачимо. Я аж упрів у своїй кухвайці, доки переставив одного-єдиного патичка. На Десні воно так: хочеш спіймати – попрацюй! Намить перевівши подих, я хочу підійняти вище, аби сісти на свою шалівчинку: підтягуючись лівою рукою, відштовхуюсь правою ногою, але опора іде з-під неї (не витримала мокра круча, обвалилась під ногою) і я мало не зриваюсь у воду, встигнувши в останню мить перенести зусилля на ліве коліно. Хай тобі грець! Ще не вистачало скупатись у жовтні...

Доки я відсаплююсь, намагаюсь прилаштувати вудку, знаходжу для неї найбільш вигідне положення, вирізаю і втикаю в берег під правою рукою ще одну, зовсім коротеньку сошку з розщепом для комеля, кидаю у воду ще одну порцію гороху і нарешті все-таки закидаю вудку, проходить не менше півгодини від початку цієї операції.

"А тоді ще дивуєшся, як на Десні швидко час летить – подумки звертаюсь до себе – тут поки одну сошку переставиш, то упрієш."

Весь мій одяг – і штани, і, звісно, кухвайка, навіть халяви гумових чобіт перемазані

глиною, дарма, що тутешня круча із суглинку: глина порівну з піском. Це ще й мама вдома бурчатиме. А, можливо, й ні, як побачить якого я ляща загнуждав!

- Бу-бух! - в кількох метрах вище по течії скинувся хижак, аж хвиля вдарила в берег. Ач, пригріло сонечко, дріб'язок вийшов погуляти: мабуть, шука полює.

- Бу-бух! - це вже під протилежним берегом. Немов по команді. Тепер почнеться! З попереднього досвіду я знаю, що хижака в Журавльовому розвелось ого-го! Корчів повно, є де засідки робити. За гарної погоди вода, буває, аж кипить: шука, жерех, судак, окунь, та, напевно, і сом по всьому Журавльовому таке влаштовують!

А поплавець на вудці без будь-якого попередження іде вглиб, я вчасно підсікаю і за кілька хвилин у підсаці опиняється в'язик грамів на чотириста. Добре! Бо якого б великого розміру не була твоя єдина здобич, але все одно, якщо вона одна, то це свідчить лише про те, що або справжнього кльову не було, і тобі просто повезло, або що ти просто прогавив, і не один раз.

Ось уже справа і трохи ззаду зблиснуло поміж гілля - це частина сонячного кола піднялась над верхівками дерев. Його промінчики тепер ніжно пестять мою щоку - приємно відчувати на собі сонячне тепло, бо свіжий осінній вітерець, котрий все дужчає, холодить обличчя, незважаючи на те, що в повітрі відносно тепло.

Проходить хвилин з десять і ще один такий самий в'язик стає моєю здобиччю. Восени вони стали такими сильними та меткими, що не одразу вдалося взяти його до підсаки - все ніяк не стомлювався, немовби у нього друге дихання відкрилось.

А потім сонечко повністю піднялось над деревами, його проміння мало не до дна освітило осінню, набагато прозорішу, ніж влітку, воду і кльов припинився - боїться риба підходити до берега там, де вода освітлена сонцем. Ще якийсь час посидівши та переконавшись, що чекати кльову марна справа, я вирішую знову змінити місце.

Пройшовши ще далі вниз по течії, мало не до плесу, я так і не знаходжу нічого цікавого для себе, тож вирішую повернутись. Зупиняюсь над кручею, де лежить підмита верба і по тіні на воді бачу, що запізно буде тут ловити - хвилин через десять-п'ятнадцять сонечко загляне і сюди. Ну що ж, піду назад, до свого обмута: там берег низький, а верби стоять близько до води, тому тінь на ній лежить майже до вечора.

...Що тут ми маємо? Здобич на місці, горошину мою на довгій вудці хтось забрав, а це вже добрий знак, тож почнемо все з початку. Ні, що не кажи, а зараз це найкраще місце на всю кручу. Сидітиму тут до кінця.

І я сиджу. Знову потрібно чекати. Мені це не важко - прямо перед очима триста метрів, аж до повороту, деснянського русла - жива картина, намалювати котру зась жодному художникові: міниться, виблискує на сонці вода, то тут, то там, збурюючи її поверхню, постійно скидається велика риба; на синьому небі з'являються, змінюють свої обриси і, пропливши наді мною, зникають за деревами білі поодинокі хмаринки; зірвані пустотливим вітерцем вузькі та довгі, схожі на човник вербові листочки, закручуючись в польоті у штопор, тихо опускаються на воду і плывуть, плывуть, плывуть...

Боковим зором я помічаю, що зліва від мене щось відбувається. Обережно повертаю

голову і за якихось три метри від себе помічаю на краю низенької кручі невеличкого звірка в коричневій шубці, із животиком піщаного кольору – ласка! Полює на мишу... Ага, ондечки навіть видно, коли добре придивитись, пласкої форми дірку. Миші, а тим більше, коли їх збереться кілька, чи десь живе цілий виводок, нору свою роблять розгалуженою, з кількома входами та виходами – для зручності та безпеки. Ласка то з'явиться біля однієї дірки, то вмить щезне і намалюється раптом у іншому місці, де ще один вихід з нори – чатує. І так швидко це в неї виходить, що, здається, вона не перебігає, а дивним чином телепортується у просторі: ось щойно була там, а за мить, навіть не за секунду, за мить якусь, вже тут, хоча між цими дірками півтора-два метра відстані. Оскільки я не ворущусь, то й сусідка моя, заклопотана полюванням, не звертає на мене уваги, вершить свою справу.

Цікава тваринка, красива і симпатична, хоча хижак ще той! Довгий, відносно зросту, плаский тулуб. Хвостик короткий, трикутничком, і теж плаский. А от шия виглядає занадто довгою, це, певно, для того, аби далі бачити при такому низенькому зрості, бо ніжки у звірка коротенькі, та ще й зігнуті – тулуб при самій землі. Оченята немов чорні намистинки і блищать, вушка маленькі, напівкруглі, шерсть коротенька, щільна та гладка – добре мабуть харчується. Та й сама ласка завдовжки хіба що трохи більше двадцяти сантиметрів – іграшкове, здавалось би, звірятко.

Ну, полюй, полюй. І я полюю. У нас з тобою у кожного свої справи. А я ось вудки перевірю – чи цілий горох на гачках? Цілий. Сипонемо ще трохи його у воду – має ж хтось підійти...

Тихесенький, ледь чутний писк долинув згори. Таки вполювала мишу. Ну й метка ж!

Гарно на душі. Свято. Такого ляща подарувала сьогодні Десна. Поки що не клює – нічого! З мене вже вистачить. Зате, як приємно: тут затишок, до того ж сонечко знайшло прогалинку між дерев і якраз гріє мені шию та спину. Правий бік у затінку і ним я добре відчуваю прохолоду, а в спину і шию так тепло... Долине подих вітру – остудить щоку, навіть незатишно якось стане. А стихне – і ти знову ніжишся на сонечку. До чого ж тільки приємне це останнє тепло!

Ніде не відчуєш так щемно його благодать, як отут, на Десні. І перед очима живі картини, яких не побачиш у жодному музеї світу. Осіння ріка з високим лівим берегом, понад краєм якого виструнчились ряди верб, прозора холодна вода, по якій плинуть вербові листочки, осіння тиша і окрім тебе – жодної живої душі. Ти й не ти – чи завмер, чи розчинився серед осені, ставши і собі частинкою одвічного Духу Десни...

На п'ять кілограмів лящ не потягнув. Навіть до чотирьох не дібрав якихось стаграмів. Та все ж він такий єдиний у моєму житті.

Споглядати красу – означає вчитися у Природи мудрості, бо споглядання спонукає не просто думати, а по-справжньому мислити і відбувається це так легко та невимушено, що кожен деснянський рибалка підтвердить вам – він у душі філософ.

Бачити красу – не єдине, чому навчила тебе Природа. Спогади, як вміння

зберегти у власній пам'яті живі, невмирущі, чарівні картини минулого, – то справжнє твоє багатство, та часточка по праву належної одному тобі Природи, котра назавжди залишиться з тобою нетлінною, неущокованою, непідвладною згубній дії часу та цивілізації.

Човен.

Коли випаде для рибалки щаслива доля і він вперше у своєму житті стане власником справжнього деснянського човна, то, безперечно, в душі відчувається тоді найщасливішою людиною. Перед човнярем відкриваються такі горизонти, в голові самі собою будуються такі плани, що у нього аж дух забиває від захвату.

Човен, а мається на увазі не отой магазинний надувний "плавзасіб", ні, – справжній, дерев'яний, із тонкої шалівки майстерно зроблений, на всіх стиках вміло проконопачений, із пласким, на совість просмоленим днищем, як слід облаштований, – то є рибальська розкіш, абсолютній більшості з багатьох причин недоступна, але всіма без винятку омріяна і не один раз подумки на свій копил приміряна.

Ще коли вчилися ми з Толею вправлятися із вудкою на Панському, на пральному містку, то заздрили по-доброму, молодому ще, років, певно, за тридцять, дядькові-рибалці, що вряди-годи впливав на старій дубовій, почорнілій від часу, довбанці-душогубці, ставав навпроти нас під протилежним берегом, серед латаття, і тягав таких пліток та червонопірок, інколи – окунів, про яких ми могли лише мріяти.

Непевний його човник, із пошкодженими вже часом та негодою бортами, вузький, хиткий, був видовбаний колись, щонайменше, дідом, якщо не прадідом того рибалки із дубового стовбура і корпус мав у перетині коли б чи не напівкруглий, через що перекинутись на такому човні, не маючи досвіду, було раз плюнути – навіть ми, діти, це розуміли.

Рибалка, сидячи на кормі, веслував тихенько, різких рухів не робив, аби, чого доброго, човник не черпнув води та не перевернувся, але попри все, від одного лише вигляду тієї довбанки віяло чимось давнім, справжнім; для нас човник був ніби невід'ємною частинкою озера, без нього і Панське не було б уже Панським. В березі, під вербами, на припоні стояли і інші човни, сучасні дерев'яні плоскодонки, але довбанка серед них була немовби отаманом, дідом-старійшиною, беззаперечним авторитетом – лише вона одна знала щось таке, чого іншим човнам знати було зась.

Що вже тоді говорити про оте гумове "диво", на якому інколи впливав один харківський дачник. От йому ми не заздрили ніколи, та й він ніколи не міг похвалитися такою здобиччю, як дядько на довбанці.

Пізніше, на Десні, здалеку познайомились ми з моторними човнами. І вже тоді про себе дали оцінку: "Казна-що!". Торохтить двигун, металевий корпус під ногами гуркоче, вітром чи хвилею того байдака зносить немилосердно... Ні, не для нас це "диво техніки". Що гумовому, що металевому човнам – ну куди їм до звичного, дерев'яного, свого, хоча і не власного, але все одно рідного?

...Спливав поволі, проте неухильно, час; спливав, як вода в Десні, – роки за роками, а моїй дитячій мрії все не судилося збутись. Ми, люди, все ж таки дивні створіння.

Живучи у великих, чи не дуже, містах, більш-менш влаштувавши матеріальну сторону свого життя-буття, мріємо (лише мріємо!) повернутись до своїх витоків, проводити весь вільний час на Десні, ловити рибу із свого власного, справжнього, човна, а тим часом отой рибалка, що саме так вправно гребе весельцем на своїй плоскодонці, можливо, хотів би помінятися з якимось киянином хоч на короткий час місцями, щоб і собі трохи пожити легким та безтурботним, здавалось би, міським життям.

Хоча, навряд чи. Бо власник човна – то людина, одержима деснянським світом, їй міські принади ні до чого, а жити в бетонній коробці на чотирнадцятому поверсі для нього все одно, що в клітці...

Добре жителям Оболоння, – це таке село на протилежному, правому березі Десни, якраз навпроти нашого Коропа, – високий деснянський берег у них прямісінько в кінці городів. Як же тут без човна? Їхні човни з ранньої весни стоять припнутими на деснянській воді.

Вилетіли хрущі – і ось вже старий рибалка, пустивши човна по течії, то підгрибаючи, то, навпаки, пригальмовуючи затиснутим під пахвою веслом, махне легенькою вудкою без поплавця та грузила, лише з двома повідцями, на гачки яких насаджено по хрущу, та й пустить наживку плисти за водою попереду човна.

Човник плине собі по течії ледь не на середині ріки, а попереду і трохи збоку від нього тримаються на воді, ворущачи лапками, хрущі. Тихо-тихо: ані сплеску весла, ані будь-якого іншого шуму від човна, рибалка лише кермує веслом, щоб течія не розвернула суденце. Аж раптом біля одного хруща ледь помітно збрижилась вода і прямо під жуком відкрилась у водній поверхні округла провалина – рот в'язя, – хоп! – і риба втягнула в себе наживку. Одна лиш мить, але рука старого рибалки не хибить: р-раз! – і вже гнеться до води вудлище, стримуючи стрімкий біг та ривки вбік великої риби.

А там вже й літо приспіло. У човняра руки розв'язані: хоче – поставивши на двох якорях свого човна вище деснянської ями, ловить лящів на кормушку або кільце, або навпаки, вибравши неподалік берега ділянку з рівним, піщаним дном, тягає впроводку на мастирку по десятку широкобоких красенів за один липневий ранок. Та навіть просто переправившись через Десну вже можна бути в немалому вииграші: рибалок тут обмаль, не те, що на коропській стороні, де вільне місце ще, часом, пошукати треба.

Сидячи в деснянській кручі, ближче до середини дня, а то і в другій його половині, можна почути раптом, як над водою разносяться дивні приглушені звуки:

"Кво-о-о-м-м! Кв-о-о-м-м!", а за якихось півхвилини чи хвилину, ближче вже:

"Кв-о-о-м! Кв-о-о-м-м!"

Сом'ятник на човні. Онде він, вище по течії, зараз з'явиться з-за повороту. У своїй правій руці він тримає, здавалось би, нехитру таку штуку, котра називається серед рибалок квоком: зігнута, трохи менше ліктя завдовжки, паличка, на нижньому кінці якої видовбана пустота на зразок горілчаної чарчини. Хто ледачіший, або в кого руки не з того місця ростуть, той і консервною бляшанкою, цвяхом чи шурупом

прикрутивши до неї ручку, намагається видобути отой заповітний звук.

Квок досить різко, кілька разів підряд, занурюється у воду таким чином, щоб у пустоті при цьому залишалось якомога більше повітря, а потім з підворотом різко виймається з води: пустота, вдаряючись об поверхню води, а потім ще й вивільнене з неї повітря, що проходить крізь воду, і утворюють отой самий звук, який приваблює сомів:

"Кв-о-о-м-м! Кв-о-о-м-м!"

Справжніх сом'ятників, котрі час від часу здатні ловити кількадесятих сомів, на весь Короп один, чи два, проте, кому ж не хотілося б стати таким, як Алексеєнко? Молодь підрастає – хтось обов'язково, коли прийде час, займе місце майстра. Та для того, щоб це в майбутньому сталося, – не те, щоб один раз, – десятки разів потрібно рибалці впливати з квоком на середину Десни і повернутись додому, частіше за все, з порожніми руками, перш, ніж поволі, не одразу, розгадає він сомову вдачу та знайде свій підхід до вусатого флегматика.

У вересні, коли жирує хижак, нагулюючи на зиму жир, і по всій Десні чути виляски та удари могутніх хвостів, рибалка з човном не пропустить нагоди пополювати за судаком. Рибалки, як і звичайні люди, всі різні, і в своїх уподобаннях та смаках також.

Комусь понад усе подобається червоний, з деснянських озер, карась – за його солодкий смак; хтось все віддасть, аби поласувати запеченим, або хоча б просто засмаженим, товстошкірим лином. Сом'ятник, ясна річ, нахвалюватиме сома – жирна та ніжна сомовина нікого не залишить байдужим ані на пательні, ані в юшці. Про ляща нема вже чого й казати – без широкобокого і холодець не холодець, а без холодцю – який же святковий стіл без нього у літню спеку?

В деснянському світі багато смачної риби, проте судак у цьому кулінарному меню стоїть окремим розділом. Його біле та щільне, майже без кісток, м'ясо – як винагорода будь-якому кулінарові: хочеш смаж, хочеш відварюй, можеш тушкувати, чи робити фарш, – все одно, за будь-яких розкладів, на столі гості не залишать жодного шматочка.

Сказати, що ця риба – гідний суперник, не можна. Коли, часом, візьме на живця кілограмовий судачок, то тягнеться на вудці немов жмуток водоростей. Більший, зазвичай, і впертіший, і опирається відчутно, ходячи із сторони в сторону та тиснувши до дна. А так – нема про що й розповісти. Але, попри все це, ніхто, при власному глузді, за жодних обставин не відмовиться від такої здобичі.

Отож, зібравшись восени пополювати за судаком із човна, рибалка бере з собою лише короткого спінінга із саморобним вудлицем та кілька великих, більше схожих на зимові, також саморобних блешень з трьома впаяними в них великими гачками. А далі вже чи в Журавльовому, чи в риботинській кручі, над колишніми перегатами, – словом, там, де на жирування збирається найбільше судака, – тримаючись на човні того річкового струменя, котрий проходить над різкими перепадами глибини – улюбленими місцями сірого розбишаки, починає рибалка спокушати його своєю блешнею. Так само тримаючи весло під лівою пахвою, пригальмовуючи ним, аби уповільнити сплав човника, опустивши прямовисно блешню мало не до самого дна, починає чаклувати

нею, змушуючи ту виробляти у воді різні, спокусливі для судака, рухи.

Жодного звуку не почуєш, навіть сидючи на березі в якійсь півсотні метрів від човна, хоча над водою на такій відстані і чиркання сірника добре чути. Навіть коли візьме хижак, то й тоді весельце рибалка вийме з води та покладе на лаву тихо-тихо, немовби вона не з дошки зроблена, а з чогось м'якого, наче вовна. Дивись, вже й нагорі судак. Волосінь на спінінгові така, що з ним не валандаються: раз! – і уже між колін. Головне – щоб тихо. Тиша – ось запорука рибальського успіху. А рибалка тим часом запхне судака до торбини і все починається спочатку.

Не так вже й складно для того, хто має майстровиті руки, самотужки зробити деснянського човна. В залежності від ширини шалівки, вистачить від шести до десяти шалівчин. Куди складніше правильно проконопатити та просмолити так, щоб течі не було, ну хоча б протягом одного літа, бо переробити недбале конопачення, коли деревина намокне – справа марудна. А потім ще потрібно доправити човна до Десни, та й місце для стоянки заздалегідь вибрати таке, щоб і під'їхати було зручно, і не надто на виду стояв ваш човник, бо, дивись, і знайдеться хтось ласий до чужого добра. Хоч і припинається човен сталевим ланцюгом до якого-небудь дерева, та хіба ж це може бути перепорою в наш час технічного прогресу?

І користуватися човном потрібно два-три рази на тиждень, бо він так само, як і як хата, як будь-який витвір людини, в котрий вкладено часточку її душі, вимагає постійного з ним спілкування, а без цього швидко старішає, борти трухлявіють, починає протікати – сумує, не живе, а скніє. Звісна річ, це вимагає пожертви чималого часу і під силу лише людині, для якої Десна – чи не половина її особистого світу.

Восени ж, перед льодоставом, човна потрібно перевезти додому та виділити йому в дворі гідне місце, аби перевернутий догори дном, піднятий над землею та по-господарському вкритий від негоди і сонячних променів, він міг без шкоди перезимувати до настання весни. Словом, мало кому під силу бути рибалкою із власним човном.

Тож коли випаде раптом нагода такому береговому рибалці, як я, покористуватися, з ласки хазяїна, його човном, – задоволенню немає меж.

...Велосипед стоїть обіпертий на вербу, рюкзак упокоївся на середній лавці човна, вудки та липове пофарбоване весельце лежать поряд із ним – пора! Хитромудрим, токарної роботи, ключем відмикається на совість зроблений замок, ланцюг з тихеньким гуркотом складається на дні, біля носа; втримуючи рівновагу, переходиш по човну до сидіння на його кормі, чи то пак, гузці, всідаєшся – можна і рушати. Взявши до рук легеньке весло та впираючись ним у мілке дно, відштовхуєшся від берега туди – на річкові струмені.

Гаятись не можна, течія вже підхопила човна, тож враз берешся до веслування. Наші рибалки – справжні майстри у цій справі: зі своїм човном на деснянській течії вони вправляються сидючи на кормі та гребучи веслом лише на один бік. Доводилось мені бачити на одній невеличкій, не нашій, річці місцевого весляра на човні. Він навприсядки сидів на носі (чуєте, люди добрі, – на носі!) своєї посудини з прямовисно,

для простоти, зробленими бортами, через що човник той чимось був схожий на корито, і завзято гріб веслом на обидва(!) боки: плескіт, хлюпання, бризки летять на одяг – карикатура якась...

А все ж просто, коли сидиш на кормі: гребонув, звісно, з розумінням, як саме, повернув у долоні весло навколо його осі так, щоб площа лопаті опинилася в одному напрямку із рухом човна, і неначе стерном, спираючись на борт, підправив, якщо потрібно; гребонув – підправив, гребонув – підправив. Коли човен, перемігши інерцію, набере хід – втручатись доводиться все менше: інколи через раз, а то й два.

Ти веслуєш на човні від берега до середини ріки і звична тобі, десятки чи й сотні разів бачена з берега картина, змінюється на очах. Уріз води, берегова лінія, ділили світ навпіл – позаду круча, луг, з боків – верби та лози, а попереду – ріка, вода. Ти почувався раніше на межі двох середовищ і все, що було на воді далі п'яти-шести метрів від берега, ба, навіть далі, ніж міг би дотягнутися рукою, – все було недоступне майже за будь-яких обставин.

А тут відступили на обидва боки зелені хащі верболозу, прямо на очах починає віддалятися верба із зіпертим на неї велосипедом, тебе з усіх боків враз оточила вода, річковий простір ширшає на очах: ого, все ж таки, широченька наша ріка; з берега цього не видно, нині ж іншими очима дивишся на Десну.

До чого ж красиві в неї береги: з тихими обмутами, з мальовничо нахиленими над водою деревами та кущами – досвідчене око одразу ж бачить переваги кожного з місць; і тут половив би, і тут, і там теж...

Аж ось на середині ріки і зовсім недалеко від човна сплавився раптом великий лящ: висунулась із води спочатку голова, потім високий спинний плавець, нарешті поволі піднявся в повітря широкий хвіст і майже нечутно красень щез у рідній стихії. На гарну погоду! Зате жерех вдарив так, що бризки полетіли на всі боки і неначе вибух пролунав над водою. Навсिбіч бризнула по поверхні себелина зграйка, недорахувавшись одного з товаришів, котрий оглушеним від удару могутнього хвоста потрапив на сніданок хижаку.

Нечутно плине човен серед річкових струменів: нема потреби навіть виймати весло з води – гребонув, підправив, не виймаючи з води лопать, подав весло вперед, повернув у долоні, гребонув, підправив... Ані тобі шуму, ані бризок, лише тихенько під час гребка жебонить вздовж борта деснянська водичка. Все робиться розмірено, без поспіху, як і годиться деснянському рибалці.

Широкою рікою плине навколо човна матінка-Десна. Вся поверхня її помережана незліченними струменями, які то розширюються, то звужуються, живучи кожен своїм, здавалось би, відокремленим, життям. Одні з них плинуть швидше, інші повільніше, часом вони переплітаються між собою, немов дівочі коси, у кожного з них свій, хай і незначний, відтінок, і тому звідси ти бачиш, що то є ріка: немов перед твоїми очима мереживом її струменів пропливає сам Час, зітканий із людських доль (та й не тільки людських), що переплітаються між собою, зливаються і розбігаються з тим, аби одним і далі плинути окремо, а іншим розчинитись, на перший погляд безслідно. Але то не так,

бо вода тих струменів не зникає нікуди, як не зникає безслідно жодна людська доля, від кожної щось залишається в Часі.

Протилежний берег потроху подається назустріч. З самого початку напрямок човна тримаєш на кількадесят метрів вище по течії від того місця, де намірився висадитись. По-іншому не можна, бо ріка просто знесе човна вниз і вже під протилежним берегом доведеться гребти проти течії, описавши на воді такого собі гачка. Отак, тримаючи ніс човна під кутом до напрямку течії, і наближаєшся поволі до омріяного берега: все ближче та ближче, аж поки ніс човна із тихим сирим шурхотом не всунеться в прибережний пісок.

Ось він, цей жовтий плес на протилежному березі, під високими, мов стіна, вербами – уособлення омріяної тобою на протязі багатьох років Волі! За все своє життя ти лише один раз бачив на ньому рибалок; він був для тебе мало не безлюдним островом, незвіданою землею, а нині ти, на весь час свого перебування тут, почуватимеш себе його господарем, вільною людиною. Захочеш, то піднявшись на якусь сотню метрів вище по течії, посидиш у безлюдній кручі, а ні – покидаєш на плесу спінінга донесхочу: ти ж стільки разів мріяв тут порибалити! Що вони тільки не виробляють, ці хижаки, отут, саме на цьому місці! А хоч би й просто обійти берег, побачити що тут і до чого, просто з цікавості: стільки років він манив, притягував до себе твою увагу. Воля!

А там, навпроти – рідний лівий берег. Навіть у бінокль не побачиш звідси не те, що коропських хат, – за високою кручею і церков не видно. Але ж вона там, твоя рідна домівка, де завжди тобі раді. Тут – безлюддя, Воля, роби, що хочеш: ріка відмежувала тебе від звичного, знайомого тобі світу, але в тебе завжди є вибір – залишитись чи повернутись. Коли ти про це знаєш, і човник стоїть біля берега на припоні – все так просто! І життя, ціле життя попереду: надій та сподівань – по самі вінця!

Отаке воно – щастя: Воля і твій вибір.

Човняр – мов той козак: вільна людина. Човен для рибалки – немов кінь для козака. З човном ні в чому нема йому перепони, де схоче, там і ловить, яку рибу схоче, таку і ловить – ось вона, Воля! В одному лише має човняр обмеження – в часі. Час панує над всіма нами, а над ним нема влади ні в кого.

Хоч є в тебе човен, хоч нема його – все одно, мусиш вибирати на що саме потратити вранішні години. Почнеш смикатись – залишишся ні з чим. Для того, аби навчитися ловити з човна, теж час потрібен і не одне, навіть не два літа, аби досягти досконалості. Хтозна, чи є у нас такі рибалки-човнярі, які однаково добре ловлять, що лящів з берега, або в проводку, що сомів на квок; що судаків на блешню, що в'язів плавом на хруща. Хтозна, чи є такі майстри, котрі сьогодні ловлять на одну снасть, а вже завтра на іншу і при цьому можуть чесно сказати, що ніколи (ніколи!) не повертаються додому з порожніми руками.

Суть, власне кажучи, не в тім. Просто є в нашому житті такі важливі речі, на яких тримається решта всіх інших. В рибальському світі нашої Десни поряд з іншими його символами таке місце належить і човнові. Час плине, і з ним, немов з деснянською водою, спливають, розчиняючись в інших струменях, події, люди, речі. Ми багато чого

втратили з минувшини і тепер губимось у своїх здогадках: а як же воно було колись? Що то було?

Зберегти б хоча те, що маємо нині – воно того варте.

Стільки усього розповісти вам про Десну і при цьому нічого не сказати про деснянський дерев'яний човен, що зникає під натиском прогресу, – човен, як ще один символ Десни? Для нашої ріки це така ж сакральна річ, як вудка, гатка, юшка, повінь. Не пізнавши їх, ніколи не зрозуміти, що то воно є – світ Десни.

Озирнемося ще раз...

Ми крокуємо по життю, ми змінюємося під час цієї ходи і ти раптом усвідомлюєш, що через ці зміни ти дивишся на світ уже зовсім іншими очима, більше того, тобі вже стає підвладним те, що раніше ніяк не вдавалося.

Виявляється, що робити просто висновки із просто спостережень – цього також замало. Шукати, досліджувати, прогнозувати – ось що потрібно тобі, аби освоїти незнане. Вудка – твоє єдине знаряддя, котре дозволяє тобі обстежувати підводний світ, деснянське дно. По суті, це твої очі і твої пальці, тож, коли твої припущення стосовно того, що саме відбувається під водою, справджуються і виявляється, що очікуване дійсно має місце, ти проходиш часточку того шляху, котрий колись проходили твої пращури у своєму дослідженні світу.

Цілющі властивості рослин, особливості деревини тієї чи іншої породи, властивості металів, шкіри, каменю – пращури зуміли без жодних сучасних інструментів проникнути у їх сутність; ми тільки втрачаємо не лише те, що вони збирали для нас тисячоліттями, але у першу чергу – те, як вони це робили..

Самостійно отримати відповідь на запитання, розкрити, хай і маленьку, але таємницю – тепер ледь не щодня твій рух по колу виглядає як виток: ти у пізнанні Десни піднімаєшся все вище і вище. Віднині для тебе кожна зустріч з рікою – як свято.

Свято у нашу душу приходить не саме по собі, а лише тоді, як вона буде готова його прийняти. Свято – це як народження нової дитини – душа спочатку має бути вагітна ним, очікувати його. Твоє свято багато у чому є віддзеркаленням твоєї душі, тож частіше робімо для себе свята – аби ще раз поглянути, як у дзеркало на власну душу!

Зварити на Десні юшку – чим не свято для душі? Свято, що перетворилося на символ; символ, котрий став святом. Перетворити буденну річ на свято, зробити з неї церемонію, ритуал, наповнити сенсом – для цього потрібен успіх.

У деснянському рибальстві досягнення успіху за будь-яких умов означає наявність майстерності. Майстерність забезпечується знаннями, досвідом, розумінням того, що робиш, відчуттям свого зв'язку із навколишнім світом, а ще – гнучкістю, умінням швидко пристосуватись до змін. Саме це є найголовнішим для життя серед живої Природи.

На скільки сходинок чи витків піднявся ти у пізнанні деснянського світу? Ого-яка вишина! Але горизонт не наблизився, навпаки: чим вище ти піднімаєшся, тим

ширшає твоє видноколо.

Отак, крок за кроком, ти підіймаєшся до уявної вершини розуміння світу Десни. Ти подолав великі відстані і круті схили – на це пішло так багато часу, терпіння і сил. Але воно було того варте, бо ти пізнав цей світ, ти вмієш, нехай і тимчасово, злитися з ним, ти відчуваєшся тут майже як риба у воді – що ще потрібно?

Тепер, оглядаючись на пройдений шлях з висоти свого нинішнього розуміння, ти думаєш: "Ну ось, ще трохи – і я буду на вершині, де визнаю все, де отримаю відповіді на усі свої запитання, бо вище тієї вершини – лише синє небо". І в задоволенні опускаєшся на траву – укотре помилуватися красою навколишнього світу.

Краса Природи – у її досконалості. Снігові замети на деснянських кручах і перший, прозорий, неначе скло, лід, і розгул повені, і перші лугові квіти, і соловейко, і відлитий з бронзи лясц, і запах сіна – людині у творчості ніколи не зрівнятися з Богом. Ти закоханий у світ Десни на все життя: навіть у холодний листопадовий дощ вкупі з пронизливим холодним вітром.

Та все ж найпоетичніша пора на Десні – це пора бабиного літа: інколи буває так жаль, що ти не поет! Твої душевні солоспіви о цій порі принизливо чисті, як звуки флейти, думки піднесені до Неба і помисли безгрішні, немов у праведника. О, Краса! – лише тобі одній під силу зробити нас досконалішими і хоч на трохи наблизити до Природи.

Споглядати красу – означає вчитися у Природи мудрості, бо споглядання спонукає не просто думати, а по-справжньому мислити і відбувається це так легко та невимушено, що кожен деснянський рибалка підтвердить вам – він у душі філософ.

Бачити красу – не єдине, чому навчила тебе Природа. Спогади, як вміння зберегти у власній пам'яті живі, невмирущі, чарівні картини минулого, – то справжнє твоє багатство, та часточка по праву належної одному тобі Природи, котра назавжди залишиться з тобою нетлінною, неушкодженою, непідвладною згубній дії часу та цивілізації.

Стільки усього розповісти вам про Десну і при цьому нічого не сказати про деснянський дерев'яний човен, що зникає під натиском прогресу, – човен, як ще один символ Десни? Для нашої ріки це така ж сакральна річ, як вудка, гатка, юшка, повінь. Не пізнавши їх, ніколи не зрозуміти, що то воно є – світ Десни.

Ну що, здається так багато вже сказано – і про шлях пізнання, і про символи, і про красу Десни, особливо – про красу Десни: стільки слів було знайдено, стільки порівнянь, стільки художніх образів піднялося з глибин пам'яті...

На цьому шляху пізнання ти здолав немалу відстань, якщо стверджуєш, що час від часу можеш злитися з деснянським світом і почуватися в ньому своїм, але чи це вже все? Хіба ти забув? – вершина іще не подолана.

І це вже друга приказка, – не за горами й казка!

Частина третя. Час – як вода.

Короп.

Ніхто не знає достеменно, що саме так ріднить людину з місцем її народження. Хто каже, що то зарита в землю пуповина володіє тією незбагненною силою, яка все життя змушує нас навіть за тридев'ять земель думати про рідну землю і бачити її в снах; хтось стверджує, що то назавжди відлетіле щастя безтурботних дитячих років манить до себе нездійсненою мрією повернутися до нього...

Доки живеш у рідній домівці, все видається звичайним, буденним, аж ніяк не видатним; інша річ – Африка: там слони, леви, крокодили, або Крайня Північ: там білі ведмеді, тюлені, пташині базари; чи взяти великі міста – Київ, Москва, Лондон, Токіо – ось де справжнє життя для молодої людини!

Та коли поїдшиш, поживеш, мимоволі порівняєш, навіть сам того не усвідомлюючи, раптом відчуєш – вдома краще! Повною силою захочеш повернутись... і не зможеш.

Короп. Вже стільки разів заходила мова про нього, але нічого конкретного так і не було сказано: що це за населений пункт такий – Короп? Хто ніколи не тільки не був, але й не чув, – знайдіть його на карті. Маленька крапочка, можливо, кружечок, в межиріччі Десни та Сейму. То наше місто. Не селище міського типу, яким зробила його радянська влада, а – місто. Ні, не місто, місто – це не те, міста, чесно кажучи, я не люблю. Короп – город. Отой, з давньоруським ще корінням, сіверянський город, якими так багата була в давнину наша земля, через що варяги звали її Гардаріка – себто, Країна городів. Город – від слова "городити", тобто, ставити захисну огорожу навколо поселення. Короп – город древній, із стародавнім власним гербом, на якому зображена посріблена риба короп під золотою тризубою короною, та магдебурзьким правом, тобто, правом на самоврядування.

...Мені було років з чотири. Сиджу у діда на колінах і слідом за ним ретельно повторюю:

– Город Короп: сім церков, Плавучий мист і баба Калачиха!

– Запам'ятав? Ану сам тепер скажи.

І я скоромовкою вже:

– Город Короп: сім церков, Плавучий мист і баба Калачиха!

– Молодець! Ото, як питають тебе де живеш, так відразу і кажи. Ану!

– Город Короп: сім церков, Плавучий мист і баба Калачиха!

На все життя. Та й не в одного ж мене, спитайте в будь-кого з наших, де б він не жив:

– А що ж це за Короп такий?

Неодмінно почувете:

– Город Короп: сім церков, Плавучий мист і баба Калачиха!

Отож бо!

В Коропі і донині живий дух города.

Змалечку від мами я чув:

- Ідеш у город - вдягнись у чисте!

І хоча від города, як такого, сліду не залишилось, лише чув я від батька, що ще перед війною можна було побачити залишки валу, але сам вже його не застав. Та все ж і донині дух древнього города витає над Коропом і витатиме, доки люди живуть на цьому місці.

Споконвіку жили в Коропі козаки та городяни-ремісники. Кого не спитай про його коріння, дідів чи прадідів та чим вони займалися, почувеш: швець, гончар, кушнір, столяр, коваль, бондар, стельмах. Не було в Коропі за радянської влади, як в інших маленьких райцентрах, колгоспу, а лише ремісничі артілі, бо не було тих земельних селянських наділів, які можна було б об'єднати в СОЗ, як за звичкою мій батько та його ровесники зневажливо називали колгоспи.

В газетах, по радіо нас називають коропчанами, Але ми воліємо самі себе називати простіше - коропцями.

Ото як привезуть на літо на відпочинок до діда з бабою із великого міста, за тридев'ять земель, онука, та подихає він з місяць чи два коропським повітрям, поп'є нашої водички, вдосталь наїється деснянської риби, яблук, вишень, груш та суниць, то й він вбере в себе часточку коропського духу.

За прощальною вечерею хтось із дорослих обов'язково почне допитуватись у малюка, котрий до ладу ще й говорити не навчився:

- Ти в нас хто? Коропець?

І малий, ніяковіючи від уваги гостей, протягує:

- Ка-ла-пе-сь...

- А може ти киянин (харків'янин, львів'янин, одесит)? - начебто з недовірою перепитують у нього.

- Кала-песь! - розтягуючи по самі вуха в щербатій посмішці рота, впевнено вже проказує дитина.

Будьте певні, наступного року цей малий "коропець" тарабанитиме вже наше сакраментальне "Город Короп...".

А що ж це за примовка така? Який такий і звідки він узявся отой "дух города"?

Час від часу вчені-історики намагаються визначити вік Коропа: чи йому п'ятсот років, чи тисячу сто, а, можливо, і всі півтори тисячі літ? Він чи не він згадується в літописах під назвою "Хоробор"?

Не суттєво. І п'ятсот, і тисячу сто літ назад, і зараз живуть тут сіверяни. А до них жили інші люди. Дві, три, п'ять, навіть двадцять тисяч років до нас жили. Таке місце, на якому стоїть наш Короп, просто не могло бути пустою, незаселеною землею: на узвишші, понад заплавами луками з високими травами, повними риби озерами, до Десни - рукою подати, з усіх боків закрите, захищене лісами - кращого місця для поселення годі й шукати. На таких місцях і осідали перші сіверяни, ставили для свого захисту городи і городища. Життєві обставини інколи змушували їх ці місця покидати: хвороби, пожежі, війни часом не залишали від поселення і сліду, та рід, його основа,

щоразу відновлював свій гоґрод на іншому місці, не відходячи далеко від рідних могил, не покидаючи свого луґу, Десни та соснового бору.

Коропські прізвища – Шамро, Вишняк, Видута, Ждан, коріння яких проросло із забутого санскриту – прадавньої мови предків сіверян, – красномовніше за будь-які інші аргументи промовляють: "Ми живемо тут споконвіку". І дотепер корінні коропці, а особливо літні люди, час від часу вставляють у свої слова нехарактерне, здавалось би, "у": муст – міст, кунь – кінь. Це – специфіка фонетики санскриту, бо навіть назва племені – сіверяни, походить від санскритського "сувир", тобто "справжній муж".

Дух того города – на кожному кроці, в багатовікових традиціях. Он стоїть поряд із сучасним стадіоном старовинна напіврозвалена клуня. Її скелет тримається на двох дубових товстезних сохах. Саме такі опори аж ціле тисячоліття назад використовували для своїх жител-напівземлянок сіверяни.

"Цур, мені!" – кричали ми дітьми, несвідомо, по традиції, закликаючи на поміч язичницького бога. Всім відомо – традиції руйнуються при переїздах та переселеннях. Прибульці з різних місць на новому поселенні забувають своє одвічне, в кожного різне, і починають віками створювати нові звичаї, які їх мають єднати. "Цур, мені!" Якби на місце нашого Коропа перші поселенці прийшли лише п'ятсот років назад, хіба пустив би цей вислів таке глибоке коріння, здатне пережити і християнізацію, і радянський атеїзм, хіба був би він таким звичним для кожного з нас, переживши щонайменше сорок-п'ятдесят поколінь?

Пройдіть вулицями Коропа надвечір шостого липня. Ще й досі, в двадцять першому столітті, ви побачите то тут, то там виліплєну дітьми із сирого піску височеньку гірку, прикрашену ягідками повстяної вишні та квіточками, з увіткнутою в її маківку високою крапивиною. Знаєте, що то? Оте диво зветься у нас Купалою і через ту крапивину на гірці, що символізує собою заборонений церквою, знехтуваний атеїстами купальський всеочищуючий вогонь, ви мали б перестрибнути, як це робилося нашими пращурами-язичниками в дохристиянську пору, понад тисячоліття назад. То навіщо нам, коропцям, оті гадання про літописні згадки, коли вся наша історія закарбована в невмирущих традиціях?

Та й не тільки традиції промовляють про вік Коропа. Поросле сосновим лісом узвишся посеред луґу – Лиса Гора, озера – Вить, Одесне, Обижань – ці назви дали їм наші пращури-язичники; вони не згубилися в пітьмі віків, вціліли, дійшли до нас, а, значить, зв'язок поколінь не переривався.

Харчиха, Мерличин – це вже, мабуть, козащина. Тетерина лоза, Бирин, Рокочівщина, Журавльове, Козацьке – вже ближче до нас, говорять про земельні наділи сіножатей, скоріше за все, для козаків: Тетері, Бирі, Рокочого, Журавля. На самому початку війни з Наполеоном царський уряд Росії оголосив про відродження українського козацтва. Ті, хто добровільно вступав до козацького війська, назавжди залишались козаками, передаючи це звання нащадкам, і всі вони звільнялись від рекрутської повинності. Сформований у Коропі Третій козачий полк воював із французами і перші сто тридцять коропців з того часу знову стали гордо іменуватись

козаками.

"Город Короп...". Нині - трохи більше п'яти тисяч жителів. Століття тому, за статистичною довідкою, було вісім тисяч сімсот, з них козаків обох статей - понад тисячу вісімсот, юдейської віри - понад п'ятсот, сотня купців, а решта - міщани-ремісники, що були об'єднані в двадцять три цехи.

Ставши ще при гетьмані Дем'янові Многогрішному, що сам родом із Коропа, центром козацької артилерії, Короп на ціле століття ним і залишався, бо по його околицях ще й зараз можна знайти болотну руду, з котрої наші ковалі плавили залізо та робили гармати і ядра, а з селітри, яку добували, переробляючи культурні шари покинутих прадавніх городищ, виготовляли порох, арсенал якого також знаходився в Коропі. Хоча й був кожен сотий(!) короpecь купцем, але жили, в основному, не з торгівлі, - ремісничували. Певно, досить непогано і в шані до Бога жили, бо за попередні двісті років спромоглися збудувати вісім церков, - спочатку дерев'яних, а згодом перебудованих на цегляні. Дев'ята, Іллінська церква-фортеця, із стінами двометрової товщини, була зведена значно раніше від інших і, певно, спочатку була просто козацьким бастіоном.. Таких лише дві на всю Україну. Хоча церков було дев'ять, але єпархій - сім, бо дві з них мали по дві церкви.

Хтозна, як склалася б подальша доля Коропа, якби не бомба, виготовлена сином коропського священника Миколою Кибальчичем, котрою було вбито царя Олександра Другого, бо за указом його сина, правонаступника престолу, Коропу було заборонено розбудовуватись, а жителям веліли збудувати нову церкву, аби весь вік замолювати гріх царевбивства, що лежав на нашому землякові. Нині, в будівлі Феодосієвської церкви, котра якраз і була споруджена за повелінням царя, розташований історико-краєзнавчий музей.

Тепер невідомо коли саме на світ Божий з'явилась наша знаменита примовка: "Город Короп - сім церков...". Можливо, коли їх дійсно було сім, а, можливо, рахували по семи приходах, замінивши це слово на "церкву", щоб було більше до складу.

"...плавучий міст...". Плавучі мости в давнину були звичними будовами в наших краях. Зроблені на зразок довжелезного плота чи парому, вони, по-перше, були захисною спорудою - відчепив від берега протилежний кінець, розвернув міст уздовж озера чи річки і тим самим створив для ворога перешкоду. Та й під час повені такий міст легше було втримати на припоні, не втратити: він піднімався коли вода прибувала та опускався коли повінь ішла на спад. Звичайний свайний міст висока вода могла зірвати з опор та й забрати з собою.

Наш Плавучий міст давно вже не плаває, міцно тримається на сваях. Можливо, повені стали вже не ті, що раніше, можливо, коропці навчилися надійніше з'єднувати настил мосту з його опорами. Зате залишилась така чудова назва, зате, як і споконвіку, Плавучий міст єднає Короп з луками та Десною.

Бо не можна уявити собі Короп без його Лугу та Лісу. То вже був би не Короп. Короп притулювся на сході до соснового лісу, на півночі - до деснянського луку і йому в своєму закутку напрочуд гарно та затишно. Наша районна лікарня, поліклініка та

пологовий будинок розташувались на сосновому узліссі. Пуповини всіх коропців закопані в лісі, тож нема нічого дивного в тому, що ми так любимо Ліс та Луг.

Станеться так, що потрапить людина до лікарні теплої пори року (з ким не буває!), підлікується трохи, так, що сидіти в палаті та чекати процедур їй вже нудно, то й починає вона тихенько від лікарів ходити по лісу, шукаючи грибів, або подається на Панське – до нього від лікарні хіба що п'ять хвилин звичайної ходи.

Ото саме такий хворий, з перев'язаною литкою правої ноги, і показав на Панському мені, малому, як потрібно піддражнювати рибку, коли на гачку у тебе черв'як, або п'явка: вудкою смик-смик... смик-смик...Є!

І чомусь мені так здається, що й лікарі наші зовсім не проти такої самотійної луго— та лісотерапії.

Хіба ж тільки одні ми, коропські жителі, пов'язані отак із лугом? Як і сотні років назад, стада свійських гусей живуть у нас на лузі від весни і майже до морозів. Нікому з наших і в голову не прийде щодня ганяти птицю туди-назад. Як повилуплюються з яєць гусенята та зміцніють настільки, що зможуть самотійно дістатися Харчихи, Долиного чи Виті, тоді господар жене стадо на чолі з парою старих гусей до найближчого озера та й полишає їх там на ціле літо. А щоб за цей час птиця, як-то кажуть, "не відбилась від рук" та не забула свого господаря, він мусить лише щодня навідуватись на озеро і підгодовувати стару пару, а, особливо, гуску – вожака, ласими шматками хліба чи зерном. На воді гуси перебувають у повній безпеці і від лиса, і від собаки, а від пернатих хижаків малих гусенят, вчасно попереджених батьками, захистять зарості лепехи та міцні крила і дзьоб гусака. Пізно ж восени господар, підізвавши до себе ватажків, пожене їх додому і за ними помандрує все стадо.

Та й коропські корови не б'ють зайвий раз об асфальт свої копита, бо господині самі приїздять на луг доїти їх обідньої пори. Варто лише побачити деінде в іншому краї, як плентається посеред дня в нестерпну спеку бідна худоба додому на доїння, а потім назад, – так і згадається рідний Короп.

Не лише на звички та життєвий уклад наклали свій відбиток віки, проведені біля лісу та води, а й на коропські примовки та прислів'я, які раз по раз, щоденно, можна скрізь у нас почути. Як мені здається, то вони абсолютно переважають над всіма іншими і ніде, де б я не жив, за все своє життя не довелось мені чути стільки так чи інакше пов'язаних з природою примовок, як у рідному Коропі.

Не раз казала мені мати, дочка затятого мисливця, якщо я робив щось не вчасно, не передбачивши чогось чи полінувавшись, намагаючись надолужити те, що потрібно було зробити заздалегідь:

– На полювання їхати, а ти собак годуєш... – ще й рукою махне. Мовляв, собак, звісна річ, годувати потрібно, але не перед самим полюванням, бо у ситого пса гасати лугом чи лісом ніякого бажання не буде.

Або, якщо я робив щось занадто пізно, коли вже від зробленого навряд чи буде якась користь:

– То все в пустий слід.

Бо дійсно, марно посилати мисливського пса по сліду, який вже без запаху, пустий.

Або:

- Його вже і слід прохолов! - це про людину, яка давно пішла, не наздоженеш.

Коли, бувало, в дитинстві ми з Толею зчиняли занадто вже великий безлад, на нас прикрикували:

- Ану припиніть! Звели тут тирло!

Я спочатку і не знав, що воно таке, оте "тирло", та якось довідався, що соми на Десні під час нересту влаштовують страшенний шум, крутяться один навколо іншого, немов в'юни; кажуть, вода в тих місцях аж кипить, а шум такий стоїть, що й за кілометр чути, і оце якраз сомовим тирлом і називається.

Інколи, дивлячись на хлопця чи молодика, кажуть у нас:

- Ач який, немов линок!

Той, хто лина бачив, розуміє, що мова йде про справного, не товстого, а такого собі вгодованого, кров з молоком, молодого чоловіка.

А коли непосидюча дитина аж занадто вже розбігається, тоді, бува, прикрикнуть:

- Ну що ти крутишся, неначе оюн! Сядь, посидь тихенько!

Оюн - це по-нашому в'юн, вертка, схожа на змійку, рибка.

Людину, що недочуває, спересердя обізвуть глухою тетерею, а скільки ж то років немає вже в коропському бору глухих тетер, чи то пак, глухарів? Сто, двісті, а можливо й більше років... Зате живе, тепер вже своїм, незалежним життям, відома всім приказка.

Ображений людині часто в нас кажуть:

- Годі вже тобі вовком на мене дивитись...

А про людину, що прагне виправдатись за будь-яку ціну, мовлять з осудом:

- Бач, викручується, немов вуж під вилами.

Коропець, який змушений був з певної причини чатувати вночі, вранці жаліється:

- Спав неначе заєць в борозні: одне око спить, друге дивиться.

Або:

- Я ж, сама знаєш, сплю немов сорока на лозині...

Тобто, сторожко, неспокійно.

Всі ці примовки, приказки та віками відшліфовані словесні "формули" багато про що розкажуть спостережливій людині.

От, скажімо, заходить до чийогось двору чоловік, запитує хазяїна, а у відповідь чує:

- Нема. Поїхав по рибу.

Завважте: не на риболовлю, не "на рибалку", а - по рибу. У великому місті так зазвичай можуть сказати, коли людина пішла по рибу до супермаркета: пішов, купить і принесе - дякувати Богові, дефіциту цього продукту в торгівельній мережі зараз немає. Погодьтеся, що поїхати на риболовлю ще не означає повернутися з рибою.

А в Коропі впевнені: якщо чоловік поїхав "по рибу" - значить, з рибою і приїде. А як же інакше? Сама назва зобов'язує - Короп. На всю Україну є лише два населених пункти з таким промовистим іменем - місто Судак і селище Коропець. Ні, є таки ще

один Короп на усьому білому світі. І де б ви думали? В Австралії, у штаті Вікторія. Звідки він там узявся? От би дізнатися та поріднитись!

Дух города – в його людях, в коропцях, котрі, не забувши за ціле століття свого, несправедливо та недалекоглядно відібраного радянською владою колишнього статусу, споглядають на навколишній світ із певною зверхністю, бо за цим поглядом добре відчувається тисячоліття, немов із криці викована, історія сіверянського города, козацького сотенного міста з артилерійським та пороховим арсеналом, з магдебургзьким правом і всіма вольностями та привілеями, із своїми звичаями та традиціями, на яких ота зверхність століттями і утверджувалась.

... Отут, не втерпівши, ви мене вже й питаєте:

– Ну добре, а хто ж ота ваша баба Калачиха?

Так я ж оце саме й хочу про неї розповісти. Про увічнену в нашій примовці бабу Калачиху, чи Калашиху, народна пам'ять не зберегла нічого ані стосовно її сім'ї, ані справжнього імені, чи прізвища, навіть часових рамок її життя ми точно не знаємо. Можливо, жила вона сто двадцять, а можливо й двісті років назад. Різне передають про неї з уст в уста, наприклад, що торгувала біля Плавучого мосту власною випічкою: калачами, бубликами, мабуть, ще й пирогами, бо за своїм смаком із коропськими пирогами можуть посперечатися хіба що конотопські. З того, мабуть, і жила. А прославилась тим, що була дуже гострою на язик – всі боялись її зачіпати, навіть тодішня влада. Бабця, видається мені, була дивакуватою, можливо, хтось навіть вважав її трохи несповна розуму, зате торгувала так жваво і весело, сиплючи на всі боки приказками та примовками, що збирала біля себе цілий натовп, а коропські дітлахи постійно крутились біля неї, утворюючи своєрідний почет.

Не залишилося в пам'яті поколінь, навіть в архівах, ані більшості прізвищ козацьких отаманів, градоначальників чи відставних військових царської армії, що постійно селились у нашому городі, ані основної маси купців, зате дивакувата баба Калачиха навіки стала одним із символів Коропа.

Скільки їх було – видатних коропців? Одних увіковічили слава та вдячна пам'ять земляків, інші ж залишились безіменними назавжди. Для кожного часу – свої герої і далеко-далеко не завжди життєвий подвиг людини відмічений лавровим вінцем історичної пам'яті.

...З перших років свого школярства я час від часу зустрічав на вулицях Коропа не такого, як усі, чоловіка на веломоторі. А чим він був не такий, як усі? Рвані шрами на обличчі? В середині шестидесятих років двадцятого століття це не було чимось незвичайним – лише двадцять років минуло по війні і кожен сорокалітній був фронтовиком. Одне лише й відрізняло чоловіка від інших: їхав він дуже схилиючись вперед, бо на руль спирався не долонями і навіть не зап'ястками, а коротенькими, схожими на роздвоєні ратички, культями передпліч.

Нам, тодішнім малим, і однорукі, і одноногі, чи й зовсім без ніг були не в дивину, тож, відмітивши про себе дивного вигляду дядька, ми йшли далі у своїх справах, навіть не замислюючись над тим, як же це вдається йому справлятися в такому фізичному

стані з технікою: заводити, витискати та відпускати зчеплення, додавати та скидати газ, вправлятися із кермом, врешті-решт – лагодити її, бо машина є машина і завжди потребує певного догляду.

Пізніше, навчаючись вже в старших класах, та завітавши, бувало, до батька на службу, в пожежну частину, бачив я цього чоловіка на рівних граючим у доміно біля будівлі стрілецького тиру, де постійно збирались затяті шахісти та доміношники. Як це не дивно, але затримки за ним у грі не було. Кісточки доміно він якимись невловимо спритними рухами зсував зі столу в кришечку від пластмасової доміношної коробочки, а потім, в потрібний момент, – різкий короткий струс і необхідна кісточка, одна з цілого ряду собі подібних, ставала сторч, немов добре вимуштруваний солдат, що за наказом свого командира вийшов із шеренги на два кроки вперед.

Обтягнені шкірою залишки променевих кісток передпліч утворювали коротенькі, сантиметрів по п'ятнадцять, а, можливо й лише по десять, роздвоєні ратички-культі. Підчепивши якимось зовсім незрозумілим чином розщепом правої культі цю кісточку, чоловік ставив її в потрібне місце на столі і гра тривала далі, немовби ніякого дива і не сталось, немовби так воно і треба.

В одній нагрудній кишені його, з коротким рукавом, сорочки стриміла пачка цигарок з відірваним верхом, а в іншому – коробка сірників. Час від часу чоловік лівою культею підбивав знизу пачку, одна з цигарок висувалась вище від інших і він спритно підхоплював її губами. Затим, уже взагалі незбагненим для спостерігачів цієї сцени чином, він діставав з іншої кишені сорочки сірники, брав із коробки одного з них, запалював, підкурював цигарку і, начебто нічого й не трапилось, грав далі. Працював цей незвичайний чоловік завгоспом, здається в райхарчокомбінаті. Звали його Віктор Федорович Пінчук. Роповідали, що коли було йому років з дев'ять, знайшов він разом із двома своїми товаришами, одразу по війні, в коропському лісі міну, що не розірвалася. Вона вибухнула: друзі загинули на місці, а Валентин отримав важкі поранення і залишився без передпліч обох рук.

Треба лише уявити собі весь жах його становища, коли дев'ятирічний хлопчик, як усі, непосидючий та допитливий, в одну мить перетворився на каліку. Що робить декого з-поміж нас, людей, Людиною? Де, звідки взявся у малого хлопця отой внутрішній стрижень, така сила волі і жага повноцінного життя?

Чи втратив у його особі світ видатну людину в обмін на прояв величі духу, здавалось би, звичайною пересічною людиною, на подвиг щоденний, але малопомітний, не оцінений широким загалом, чи, можливо, Господь відміряв йому цю чашу страждань, бо знав, що лише йому одному вона під силу? Який із подвигів людських миліший Творцю: той, що привселюдно спалахнув, вибухнув, немов святковий салют, осипавши зірочками незабутніх вражень його очевидців, чи той, що все життя горить тихим полум'ям Великодньої свічки у Божому храмі?

Незважаючи на свій фізичний стан, Віктор не покинув школу, вивчився, одружився, мав двох доньок. В такому його становищі потрібно було мати неабиякі чесноти, аби дівчина погодилась вийти за хлопця заміж. Він не став нахлібником у

власній сім'ї, а був у ній хазяїном. Працював завгоспом, а, відтак, мав щоденну справу із ручкою та ключами. Їздив навіть не на велосипеді – на веломоторі. І чоловічу роботу по господарству виконував сам: навіть косив і майстрував. Абсолютна більшість сьогоднішніх чоловіків не вміє як слід працювати ані з косою, ані з сокирою, але той, хто з власного досвіду хоч трохи знає про цей, досить важкий з точки зору сучасника, труд, навряд чи зможе уявити, як це робила людина в тому фізичному стані, в якому перебував Валентин Федорович. Це неймовірно, але він теслярував! Кажуть, навіть прибудову до хати звів сам, без сторонньої допомоги. Друзі-доміношники з подивом запитували в нього:

– Валентине, як же ти стелю сам підбив?!

– Як, як... – опустивши очі, соромлячись, очевидно, того, що його вважали якимось не таким, як усі, він знехотя коротко відповідав:

– Взяв та й підбив...

Пізніше вже чув я від батька, що для цього він, підхопивши на дві культі дошку, спочатку притискав її до балок, потім затиснутого між губ цвяха – тиць! – наживляв у дошку, а затим, впершись головою в стелю, аби втримати незакріплену дошку, молотком, затиснутим між культями, гатив по цвяхові. Решту цвяхів забивати було легше – не треба було головою у стелю вpirатись. Чи можеш ти, читачу, уявити щось подібне?

Ми шукаємо героїв, аби брати з них приклад, чи захоплюватись їх подвигами. Героїв війни, космосу, спорту. В екстремальних умовах вони являють нам свою мужність, відвагу, зібраність та сконцентровану в короткому проміжку часу силу духу. У роки моєї юності хто не знав про подвиг Олексія Маресьєва – героя війни, льотчика без ніг? Втративши їх на війні, він ходив на протезах, навіть літав, навіть танцював вальс.

Хто знав іктора Федоровича Пінчука, Людину без передпліч обох рук, який прожив життя звичайного чоловіка-трудівника, не замислюючись навіть про свій щоденний, на протязі всього життя, подвиг? Лише кілька тисяч моїх земляків. Хто пам'ятає його? Крім рідних, близьких людей чи набереться ще сотня таких?

Але, як на мене, він у стократ більше від інших заслуговує на нашу шану, повагу та захоплення. На пам'ятник героєві-земляку. Не суттєво, – бронзовий чи гранітний. Не величний, не помпезний. Скромний, як і сам Віктор Федорович. І найбільше він заслуговує на нашу людську пам'ять, головне ж – на пам'ять майбутніх поколінь, як взірець величі духу та сили волі Людини. Як гордість кожного коропця: ми такі! Ми можемо!

Ми такі! Ми – здібні; рід коропський славен своїми синами: гетьман Многогрішний, козацький отаман Юркевич, академік Головачевський, художник Васько, винахідник реактивного двигуна Кибальчич, маршал авіації Руденко...

Короп – самобутній та самодостатній у всьому, а не лише в своїх традиціях, природних багатствах та власних героях. У Вознесенській церкві знаходиться ікона, єдина в своєму роді, яку не побачиш більше ніде у світі. Називається вона "Явління

ікони Богоматері рибалкам". Іконописець зобразив на ній дійсну подію про те, як чотири місцеві деснянські рибалки спостерігають у шані та захваті видіння Ікони в небі над Десною.

Є у нас і свій власний святий – преподобний Феофан. Зі шкільних років пам'ятаю старенького, невеличкого зросту, священника, що відправляв службу Божу у Вознесенській церкві, якого всі в Коропі, спростивши важке для вимови та незрозуміле нам ім'я Іувеналій, звали Виналієм. Але лише через багато років, ось зовсім недавно, всі узнали про його подвижницьке, в ім'я Церкви, життя, про дар пророцтва і цілительства, про те, що під час його перезаховання присутні побачили нетлінні моці священника, а згодом він був канонізований та причислений до лику святих.

Пам'ять – то найбільша скарбниця людства. Зотліли і впали стіни давньоруського сіверянського города, пішли за межу вічності десятки людських поколінь, але чим же живе, на чому ж тримається оцей дух города?

Зв'язок поколінь. Немов міцна шевська просмолена дратва зшив він між собою старі й нові часи, зшив рідною мовою, переказами та традиціями і, звісно ж, любов'ю своїх синів і дочок до рідного Коропа. Загляньте з цікавості у "світову павутину" – про жоден райцентр ви не знайдете там стільки цікавої, різноманітної та розлогої інформації, скільки її вміщено про Короп. Навіть не всі обласні міста можуть посперечатися в цьому з нашим Городом. Ми готові годинами, днями розповідати про нього.

Взяти хоча б мову. Скільки таємниць, сенсу, інформації закладено в одному-єдиному слові! А якщо говорити про цілу мову, з усіма її говірками та діалектами та ще й пов'язати це з історією – скільки цікавого та захопливого можна взнати! Яким не маленьким видається комусь Короп, але навіть у ньому віками вже співіснують дві говірки.

На заході Коропа – на Михайлівці, Слободі, Кулях старі люди часто вставляють замість "і" звук "у". Смішно звучить для чужих: кіт у них – "кут", лікоть – "лукоть", міст – "муст". Пам'ятаєте про санскрит? Західна частина сучасного Коропа найдавніша, тому і збереглась тут прадавня фонетика.. Зате на сході – на Бору, там люд "панський": "і" намагається замінити на "о" – мабуть на російський лад. Воно і зрозуміло: живуть же на східній околиці Коропа – як-не-як, до Росії ближче. Якщо ж серйозно, то певно, селились тут здебільшого відставні військові та чиновні люди, що за звичкою воліли розмовляти "по-культурному".

Якщо на Кулях кажуть "кустка", себто, кістка, то на Бору – "костка". Або на Михайлівці на макітру кажуть "макутра", а ось на Бору це вже трохи так, манірно, – "макотра".

Та це все такі дрібниці, на які рідко хто звертає увагу, хіба що коли вже більше і жартувати нема над чим. Інша річ – задесенська говірка. Це ж треба – немов сам Господь розділив Десною нашу Сіверщину на два діалекти.

Від Чернігова і аж до Новгород-Сіверського все Задесення, весь правий берег, немилосердно, невиправно "акає", незмінно викликаючи добродушні жарти коропців.

Між Коропом на лівому березі та Оболонням на правому навпростки хіба що за три кілометра. А яка різниця в мові!

..." - Дизель-поїзд за маршрутом Короп - Алтинівка відбуває від першої платформи!" - лунає з гучномовця на нашій залізничній станції і потяг, що складається з маневрового тепловоза і аж двох пасажирських вагонів, рушає неспішно у напрямку цивілізації.

У загальному вагоні досить багато людей - зайнято за дві третини місць. Смаглява миловидна, навіть гарненька дівчина трохи розгублено озирається довкола, видно, що коли б чи не вперше у житті зібралась в далеку за нашими мірками мандрівку. Сусідами по купе у неї двоє хлопців із Коропа, які, вочевидь, вже кілька років шукають собі десь у Києві, чи в іншому місті, кращої, на їх думку, долі.

Звісна річ, хлопці одразу починають приділяти сусідці неабияку увагу.

- Ось давай я тобі допоможу. - Один з них, вхопивши важелезну, напхом напхану, очевидно, домашніми харчами, сумку дівчини, з натугою піднімає її та ставить на верхню полицю, аби не заважала сидіти.

- Це в Коропі так в дорогу виряджають? - здивований вагою сумки запитує хлопець.

- В Абалонні, - тепло посміхнувшись, на свою біду відповідає дівчина.

Аж завмер коропець, почувши про "Абалоння", як завмирає деснянський рибалка над своєю вудкою, побачивши досвідченим оком, що починається кльов ляща.

- Де-де? - із завмиранням у голосі, стиха і немов байдуже перепитує парубок, а сам вже підібрався весь, неначе перед стрибком.

- Та в Абалонні ж, - невимушено і здивовано, ще не навчена гірким досвідом, повторює дівчина.

- Задесенка!! - широка, від вуха до вуха, посмішка вказує присутнім на те, що імпровізована вистава на тему задесенського діалекту починається.

- Це вже ти світу пабачиш, паразказуєш в Абалонні пра Канатоп, пра...

- А тобі яке діла?! - неприємно вражена раптовою і незрозумілою зміною тону від уважного до такого насмішкуватого, заводиться дівчина.

Йому ж тільки того й треба: розговорити задесеночку, аби вволю навітшатись, слухаючи її "акання".

- Ось давай з тобою пагутарим...- не вгамовується пересмішник.

- Гавари сам з сабою! - вона ще ніяк не зрозуміє, що до чого і чому це раптом починається сміх не тільки в їхньому, але і в сусідніх купе.

- А чим це ти да Корапа дабиралась? Канем? Чи на чавні переплила?

- Адчепись, кажу тобі!

Притих уже весь вагон, уважно слухає і раз по раз вибухає сміхом.

Дівчина нарешті розуміє, що причиною загальних веселощів і є якраз її вимова, але спробуй-но отак відразу змінити те, що далось тобі само собою з молоком матері і було до цього часу природнім, звичним і єдино правильним.

- А хто ж це тепер в Абалонні картоплю абгартатиме?

Загальні веселощі доходять вже до того стану, коли досить лише показати людині

палець, аби вона зайшла сміхом.

Вирішивши мовчати, задесеночка набурмосено дивиться у вікно.

- Не мавчи, вигаварись, - палегшає, - не вгаває натхненний загальною увагою хлопчина і в вагоні вже не сміх - регіт.

- Адчепись ад мене, чартяка!

Гомеричний регіт...

Ех, дорогі мої задесенці! Не тримайте зла на коропців за такі незлобиви насміхання. Пусте.

Зате, як тепліє на душі, коли десь далеко-далеко від Десни, в чужому місті, почуєш раптом таку знайому говірку:

- Пайшов я, падивився, та й кажу яму: каго ж ти хочеш абдурити?

- Земляче, ти звідки?

- З Халмів... З Гарадища... З Авдіявки... з Канятина...

Радий тебе чути брате! Говір твій для мене - як привіт від рідної Десни. То що вже там казати про зустріч з коропцем! Коропська тверда вимова розпізнається одразу з-поміж сотень чи й тисяч інших українських говірок за своїм тембром, специфічним "е" та "и". Де тільки не почуєш її: і в Чернігові, і в Києві, та й по всій Україні. І хіба ж тільки по Вкраїні розкидала доля моїх земляків? Від Лондона до Токіо, від Чилі до Канади - скрізь коропського цвіту. Ми такі! Ми - здібні!

Багато втратили, але чимало й зберегли, аби сповна пишались нашим Городом: традиції мови, традиції звичаїв, традиції ремесла, та от хоча б і традиції кухні, приготування страв, що переходять від матері до дочки стільки віків поспіль.

- І що ж тут особливого? - скажете ви.

Що... Всі знають: є кухня українська, є польська, німецька чи японська. Але чи чули ви про традиційну чернігівську, київську чи якогось іншого населеного пункту кухню, що існує не лише в кулінарних книжках? Таку кухню, яка б налічувала не одну чи дві, а хоча б десяток страв, котрі навряд чи де ще ви зможете скуштувати і котрі люблять, вміють готувати і з задоволенням готують чи не в кожній сім'ї. До цього ще слід додати, що страви ці не новомодні, а дійшли до нас щонайменше через сотні років.

Київ - надто велике місто, мегаполіс, столиця, скажете ви. З'їхався до нього люд зі всієї країни і кожен із своїми звичаями та традиціями. Отож-бо й воно! Через це я вам і кажу, що місто має бути таких розмірів, аби його традиції століттями купи тримались і були дійсно традиціями та звичаями для всіх його жителів.

Ніде не доводилось мені куштувати таких котлет, як у Коропі - пухких, духмяних, ніжних на смак, без жодної крихти хліба, бо готуючи їх, господаря не жалкує покласти до свинячого фаршу ще таку ж кількість яловичного, та вбити туди кілька курячих яєць, домашніх, із жовтком, помаранчевим, неначе сонце, що сідає ввечері за Десну, вбити з тим, аби добре перемішаний фарш, як слід посолений та вміру поперчений, тримався в котлеті купи, а потім, обкачавши у муці і залишки її обтрусивши, до хрусткої золотисто-коричневої шкориночки обсмажить ці витвори свого кулінарного мистецтва, а потім ще залле їх власним соком і протушкує як слід. І тоді овальна,

величенька – з дитячу долоньку завбільшки та й завтовшки сантиметрів зо два, коропська котлета, подана до столу чи то з картопляним пюре-товканицею, чи з гречаною кашею, а то й з домашньою локшиною, одразу викликає непідробний захват у того, хто вперше в житті її спробував. Та врахуйте ще те, що тепер, на превеликий жаль, мало хто м'ясо на котлети не меле на м'ясорубці, а січе. Спробували б ви котлети із січеного м'яса! О-о-о! Боже ж мій, та в мене від однієї лише згадки про той смак вже повен рот слини!

Як у кожній справжній повноцінній традиційній кухні, у нас багато сезонних страв. Щороку, бувало, лиш тільки зійде повінь, зазеленіє на лузі травичка, поміж неї виткнеться перший молодесенький весняний щавлик, а на грядці підніметься молода зелена цибулька, одразу ж для господині настає пора варити зелений борщ. Що, невже ви ніколи не куштували зеленого борщу? Е-е-е, це нікуди не годиться!

Дорослий рибалка, той і сам додому молодого лугового щавлю на такий борщ привезе скільки потрібно, а вже ж нам, дітлахам, давалося окреме завдання принести його з пастовника чи лугу і те завдання, в передчутті смачного обіду, завжди виконувалось із великою охотою. Вариться зелений борщ на м'ясному бульйоні з кісткою і краще на яловичині. Потрібно лише щоб м'ясо варилось довгенько, не менше двох годин та й економити на його кількості не годиться. Як м'ясо добре вже увариться, тоді кладуть до каstrулі, чи горщика, картоплю та перебраний і добре перемитий щавіль. Головне – вгадати із кількістю щавлю. Покладете мало – буде ні на що не схоже, багато – видасться комусь занадто кислим. Вільно покладеного, не придавленого, щавлю потрібно хіба що трохи менше, ніж оце зараз води у вашій каstrулі з бульйоном. Вважатимемо, що вийшло у вас як треба. Варите до готовності картоплі, але щоб і щавіль не розварився на мотлох. Наостанок бажано б заправити такий борщ потовченим у ковганці старим салом, та це вже, знаєте, коли зовсім по традиції. Можна і звичайним. Ну, звісно, посолимо, додамо трішки перцю горошком та лаврового листу в міру. Здавалось би, що борщ вже й готовий, але це ще не борщ, а півборщу. Отаке вариво якось із гордістю запропонували мені в одному чернігівському ресторані, назвавши щавелевим борщем. Налаштувавшись поласувати, я був жорстоко розчарований – не те! Казна-що...

А весь "секрет" зеленого борщу ось у чому. На цей час має бути у вас кілька зварених вкруту яєць і боронь вас, Боже, від магазинних – лише домашні, з отим жовтком, що кольором нагадує вечірнє сонце над горизонтом!

Далі берете десяток пірець молоді цибульки, кухонним ножиком на дощечці кришите її дрібненькими кільцями і розкладаєте по ще пустих тарілках. Тоді берете кам'яну сіль, не виварену, а саме кам'яну, посипаєте нею покришену цибульку і дерев'яним товкачиком товчете цибульку. Добре товчете, від душі, так, щоб вона як слід розм'якла і сік пустила. Далі чистите яйця і дрібненько, як ото на ваш улюблений "Олів'є", кришите. Десь так з розрахунку одне на тарілку. І в кожную тарілку – по добрій ложці сметани. А тоді вже нарізаєте чорний чи сірий хліб, ополоником розливаєте по тарілках борщ, не забуваючи при цьому про м'ясо, берете до рук ложки – і от вам

зелений борщ!

Не поспішайте, смакуйте, звикайте, а як вже розпробуєте – тоді сьорбайте. Еге ж, саме сьорбайте, сьорбайте забувши про етикет, бо тільки тоді й розкриється для вас весь неперевершений букет ароматів та смаків цієї страви. Плямкати – це нікуди не годиться, а сьорбати – просто необхідно. Смачного!

Ви що, гадаєте це вже і все? Вся коропська кухня?

За першою молодою травичкою забуває справжнє весняне свято нового життя, на зміну весні прийде літо, почнеться петрівський піст, а з ним – спека. Тоді коропські господині готують пісний борщ із сушеними грушами. Можливо ви й здивуетесь, але для того щоб повністю розкрилась вся потаємна суть цієї страви, борщ має настоятись хоча б дві, а краще – три доби. І тоді, виморившись на сонці, десь уже в обід чи надвечір, зайшовши в коропську дерев'яну прохолодну хату, сядемо за стіл, на якому вже розставлені тарілки з холодним, щойно внесеним із погребів оцим пісним борщем, в якому немає звичних ані м'яса, ані риби, лише овочі, квасоля та сушені торішні груші, котрі за той час, що страва настоювалась, розбухли, пом'якли, віддали борщеві свій неповторний смак та аромат, сядемо та візьмемо до рук ложки.

Рятівна, втихомирююча, але і підбадьорлива водночас прохолода хати, холодний борщ, страва легка, якраз під спеку, з трохи незвичним для новачка, але, виявляється, таким приємним смаком, коли до традиційних для коропського борщу цукрового буряка, капусти та квасолі додається ще і смак солодкої груші, котра якраз і є тією родзинкою, що робить цю страву ледь не святковою, – все це проганяє з тіла зайвий жар, одразу ж додає сил і тоді втома відступає, а за якихось десять чи двадцять хвилин і зовсім зникає. Хто ж той давній кухар, що першим допетрав покласти в борщ сушені груші? Час поглинув його ім'я, проте віддамо йому, а скоріше, їй, невідомій господині, належну шану: із вдячністю в серці висьорбаємо пісний холодний коропський борщ та й попросимо ще добавки.

За два тижні до Петра досягає на коропських грядках листовий салат, а це означає, що підходить час холодцю. Коропський холодець – це не те, що ви подумали, бо те зветься "захолод", а холодець – це такий собі холодник, ще одна пісна літня страва із смаженою рибою. Мабуть, найближче до нашого холодцю стоїть російська окрошка, проте, куди їй, традиційно міській страві із сумнівного походження хлібним квасом чи кефіром та бозна з чого зробленою ковбасою до нашого холодцю!

Готується холодець на власноручно, заздалегідь, ще ранньої весни, приготовленому березовому квасі. Ще з весни в погребі кожної справжньої коропської господині, а у нас окрім справжніх, інших і немає, стоїть, чекає свого часу цей квас. Зробити його неважко і якщо опустити деякі подробиці, що їх свято береже кожна хазяєчка, то все зводиться до того, що у свіжий березовий сік, перелитий в скляні посудини, додають добре підсмажену, до горілого, шкоринку чорного житнього хліба. Від тієї шкоринки сік починає бродити і за кілька тижнів набуває напівпрозорого сивуватого відтінку та стає схожим на той самогон, котрий можна було побачити в радянських фільмах. На смак цей, уже не сік, а квас, стає кислим та дуже різким. Ото в такому стані він і

перебуває все літо у холодному льосі, нетерпляче чекаючи свого виходу на авансцену літнього коропського кулінарного театру.

Перший у цьому році холодець! Приводом для його приготування може бути лише свіжа, щойно спіймана риба. Це може бути будь-яка риба, проте червоний карась чи лин смакують краще, ніж плітка або густірка, але заслужено неперевершеним у цій справі може бути лише півторакілограмовий деснянський лящ. Порізаний вузенькими, в два – два з половиною пальці завширшки, шматками, як слід посолений, бо рибу краще пересолити, ніж недосолити, обкачаний у муці, надлишок якої необхідно відразу ж обтрусити зі шматка, обсмажений з усіх боків на помірному вогні до золотаво-коричневого кольору, лящ має полежати після смаження, аби прохолонутися.

А тим часом смажиться картопля, порізана тоненькими довгими брусочками – соломкою. Смажиться до утворення хрусткої шкоринки і теж витримується, аби прохолотися. Далі листовий салат, перебраний та перемитий, шинкується дрібно, як ото щавіль до зеленого борщу. Свіжі огірки нарізаються теж дрібною соломкою, а за ними – зелена цибулька та молодий часничок теж дрібненько та ще й товчуться потім. Оця вся зелень акуратно перемішується разом з охололою смаженою картоплею прямо в приготованій для цього чималій каструлі і заливається процідженим через марлю холоднющим березовим квасом.

Тепер залишається додати в кожную тарілку зварене вкруту та подрібнене, від домашньої курки, яйце, повну ложку, або й дві, сметани та й поставити все це на стіл перед гостями, а поряд – ще й велику тарелю зі шматками смаженого ляща з отією, знаєте, золотистого кольору, шкірочкою, що аж світяться проти сонця риб'ячим жиром.

Якби ж то вам вдалося хоч раз у житті скуштувати цієї страви в літню спеку! Куснули лящового смаженого боку, а зверху – ложку різкого холодцю та сірого чи чорного хлібця і – зубками, зубками...

М-м-м! – ото і все, що вдається почути від наших гостей, коли вони дірвуться до холодцю.

Літо помалу переходить в осінь і як ото вже підростуть молоді курочки та півники, то підходить час курячого супу з домашньою локшиною. Подумаєш, скажете ви, суп з куркою... Е-е-е, шановні, так з домашньою ж локшиною!!

Зроблена мамою локшина їздила зі мною і в Конотоп, і в Москву, і скрізь дивувались, хто її куштував: чому ж вона така смачна, що магазинну чи якогось іншого походження, поряд і близько поставити не можна. Запитував я в мамі про це і неодмінно чув одне:

– Яєць потрібно не жаліти на це і не магазинних, а домашніх; тісто треба вміти зачинити і вимісити як слід – ото і все!

Але за цими простими словами відчувалась її гордість і прихована зверхність над тими кухарями, котрі, економлячи на складових, намагаються з казна-чого цукерку зробити. Мабуть, ще чимало було і інших секретів, та я про них не знаю напевне. Бачив лише багато разів, як на нашому широкому обідньому столі мама розкочувала довгою качалкою тісто в круглі, великі, як сонце, коржі. Виходили вони в неї на всю ширину

столу і, розкачавши їх до потрібної, в один-два міліметри товщини, потрусивши з обох сторін мукою, аби тісто не приставало до рук, мама вправно знімала їх зі столу та перекладала на застелене чистим білим простирадлом, ліжко, де вони й лежали, підсихаючи до потрібного стану.

Коли ж вони підсихали настільки, що от-от мали б ламатись на згині, вона переносила їх по одному на стіл, де згортала кожен у трубочку на зразок рулета і потім цей "рулет" гострим ножом кришила на локшину. Далі вже локшина підсихала на столі до готовності та пересипалась у полотняні торбинки.

Курячий суп із потрохами, з домашньою локшиною, та ще й із печі, та вперше в сезоні – хто куштував, той неодмінно і языка ковтав! Але не лише в суп іде домашня локшина, а відварена, вона, щонайменше, складе гідну конкуренцію італійській пасті і як гарнір до других страв – котлет, смаженої птиці чи свининки – завжди є прикрасою святкового столу.

Що там не кажіть, а тісто – то велика справа. Не інакше, як сам Творець передав людям ці втаємничені знання щодо приготування тіста. Тісто живе; саме тому хліб – річ свята. Далеко не кожен зможе одухотворити, оживити звичайне борошно, котре було колись зерном, маленькою колисочкою, скарбничкою, носієм нового життя; не змусити, а любов'ю своїх рук, чистими помислами та щирістю серця надихнути всі складові тіста стати тим, що викликає у нас незмінно захват та шану на щоденному і святковому столах.

Велика справа – тісто! Локшина само собою, а неперевершені коропські пироги? Оті, що ними ще баба Калачиха торгувала? З маком, з яблуками, капустою та сиром. Не великі, але й не маленькі, з витриманими, віками перевіреними пропорціями по висоті, ширині та довжині, з найкращої муки, в яку без жалю додано скільки треба і дріжджів, і домашніх яєць, і цукру; з вимішаного, як слід тіста, котре і підійшло саме так, як треба, і в коржики було розкатане майстерно; підготовлена завчасно начинка покладена щедро, без економії і від душі; зліплені за старовинною модою з двома прорізнаними в коржику вушками, одне з яких потім було протягнене в інше так, що немов би бантик утворився зверху пирога, пензликом із кількох зв'язаних між собою пір'їн змащені зверху збитим яйцем із цукром задля красивої та блискучої світло-коричневої шкоринки, вчасно поставлені на чималому протовні в як слід протоплену піч на те місце на черіні, де найрівномірніше надходить з усіх боків жар і вийняті саме в ту мить, коли треба, не раніше і не пізніше, пироги стоять на протовні, немов стрій солдат: плече до плеча, рівненькі, засмаглі, всі в однакових мундирах-одностроях; жаркий їх аромат заповнив за одну лише мить всю хату і вже сама собою покотилась у вас слина...

Незабутня, на все життя вкарбована в пам'ять жива картина – із кольорами, ба, навіть запахами, до найменших дрібниць і деталей, з відчуттям того святкового настрою... Закриєш очі – ось же вони, переді мною, навіть протягнена вперед рука відчуває їх жар...

Скуштувати нашого, щойно з печі, пирога – вже свято, а з холодним молоком, – то і

взагалі... бенкет на святі!

Неперевершеною ж ніким вершиною коропської випічки є паски. Не осучаснені, звісно, приземкуваті та облиті цукровою глазур'ю з якимись новомодними штучками, а стародавні – високі та стрункі, з хрестом, віночком чи пташкою-голубом на коричневій лискучій засмаглій маківці, найрізноманітніших розмірів: від майже відерної до такої, як двохсотграмовий стакан завбільшки, випечені не в алюмінієвій каструльці, а в гончарем майстерно зроблених і в горні випалених глиняних пасочницях.

Мамині паски незмінно викликали непідробний захват не лише своїм виглядом та смаком, але й тим, що не черствіючи могли простояти два тижні! Саме так: я не помилився і не перебільшив – два тижні, не черствіючи. Де б не доводилось мені смакувати інших пасок – хоч українських, хоч російських, – всі вони і близько не стояли біля рідних, з Коропа.

Зазвичай мама замішувала, зачиняла, як у нас кажуть, тісто для пасок у трьохвідерній емальованій каструлі в добре нагрітій хаті, щедро, від душі, але в строго визначеній віковим родинним досвідом, пропорції вбиваючи туди домашні яйця та додаючи вершкове масло у такій кількості, що в якихось інших краях це видалось би надмірною тратою, потім ретельно та довго місила. Далі, закутавши каструлю в теплі старі ватяні ковдри, давала йому піднятися до половини каструлі і знову, вдруге, місила. Потім тісто розділялось на окремі колобки і розмір кожного з них визначався величиною змащеної вершковим маслом, призначеної йому пасочниці: тісто, що піднімалось вже в пасочниці, ні за яких обставин не повинно було перевалитись через краї форми, лише тільки злегка піднятися над нею. Після того, як тісто підходило вдруге, вже в пасочниці, тоді, із залишеного спеціально для цього тіста, виліплювались прикраси – хрест, гілочка чи голуб і накладались на маківку паски, що вже піднялась над своєю формою. Пір'яним пензликом верх паски обмазувався яйцем із цукром, аби в печі паска набула красивого та блискучого вигляду. Потім паски дуже обережно ставились у заздалегідь, спеціальним чином саме для цього витоплену піч.

Із самого початку цього священнодійства у хаті не можна було ані бігати, ані боронь, Боже, грюкати дверима, навіть голосно розмовляти, бо тісто могло просто "впасти", звівши нанівець усю справу.

Не приведи, Господи, щоб у якоїсь господині, тим паче, в літах, паски вийшли гіршими, ніж минулого року – це вже трагедія.

– Не вийшли в мене паски цього року, мабуть, не доживу до наступного Великодня.
– засмучена та сумна ще довго потому бідкається вона.

Та ось настає той момент, коли паски виймаються з печі. "Вдались чи не вдались?!"
– завмирає від хвилювання жінка.

– Вдались, слава Богу!

Як трохи прохолонуть – виймаються з пасочниць та розставляються на столі: великі, менші, маленькі та зовсім малесенькі: із засмаглими в міру боками, лискучими коричневими, прикрашеними хрестами маківками і дух від пасок, смачнющий, аж слина тече, розпливається по хаті в синіх сутінках чисточетвергового вечора...

Паска відносно свого розміру легка. Розріжеш коропську паску – вона жовта-прежовта всередині, ну, десь от як бісквіт ще радянського виробництва, якщо хтось пам'ятає, тільки тісто того бісквіту було важке та глевке, а в паски – легке, повітряне, пухнасте, рівномірне по всьому своєму об'єму і це без всяких там модних нині розпушувачів, які лише псують тісто, а винятково через гармонійно підібране співвідношення складових тіста, та як слід вимішане тісто, та майстерність господині, та часточку вкладеної нею у свій витвір душі. Майстерність у тому і полягає, щоб довести тісто саме до такого стану, коли воно набере у себе максимально можливу кількість повітря, зберігши при цьому рівномірність консистенції.

Духм'яна, солодка, м'яка, мов пух, коропська паска. Нічого кращого з випічки їсти мені не доводилось і саме тому не соромно мені ані за коропську кухню, ані за моїх землячок-господинь. Хвала вам!

Можна було б ще довго розповідати про коропське кухарство.

Про налисники з сиром або яблуками, тушковані в сметані. Куди там до них вашим сучасним убогим "блінчикам"! Не один гість, ум'явши, не в силах вчасно зупинитись, десяток налисників, починав мучитись від переїдання.

– Бідненький, – казала господиня, – я ж Вас не примушувала ото стільки їсти, лише догодити Вам хотіла... Та Ви й не перший... Ось випийте "Мезиму", воно полегшає.

Про бабку-шарлотку із сухарів коропського нарізного батона, вимочених у молоці та запечених із тертими яблуками.

Про рисову бабку на молоці та домашніх яйцях.

Про сирну бабку з родзинками... Та це ж лише те, що ось нині мені в душу запало. А мої земляки багато чого ще розкажуть вам про нашу кухню.

Можливо, хтось заперечить мені: теж, мовляв, секрет... Як стільки яєць та м'яса, та риби брати – будь-хто шедевр зготує!

Еге ж! От тільки одне питання: чому ж не бере? Сам вам і відповім: бо традиції немає.

Традиційна коропська кухня формувалась десятками, сотнями літ. В її історії знайшли свій відбиток і достаток коропських, і не лише купецьких, але й ремісницьких, сімей, і філософія справжнього ремісництва, основана на принципі "Якість, моя гордість, – понад усе!", і коропська гостинність, як риса місцевого характеру, і, врешті-решт, почуття певної зверхності над рештою світу, котра звикла економити на тому, що у нас є ознакою гідності. За багато років все це і сплавилось у феномен нашої кухні.

Приїздіть у Короп. Найкраще – в останню суботу липня, коли в місті вирує Миколаївський ярмарок. Безпосередньо на місці ви визнаєте і історію виникнення цього ярмарку і історію його відродження. Погуляєте нашим чудовим містечком, поярмаркуєте. І обов'язково потоваришуйте з коропцями.

Запросите їх до свого мегаполіса, аби вразити дивами цивілізації і, гадаю, вони не відмовляться, бо потрібно ж людині час від часу рушати зі свого насидженого не лише роками власного життя, а й життя попередніх поколінь, місця, аби зайвий раз переконатись: "Та ні, що там не кажи, а краще нашого Коропа та нашої Десни, та Лугу,

та Лісу не було, нема і не буде!".

І вже як отримаєте запрошення на візит-відповідь – не баріться, аби встигнути-таки скуштувати нашого холодцю.

Отож, сидите ви в гостинній коропській хаті, а на столі перед вами чого тільки нема: і власноруч зібрані господарем та замариновані білі грибочки, і велика, по вінця повна, тарілка зеленого холодцю, і смажений шматками деснянський лящ, і домашня ковбаска, і кров'яночка, і ще бозна-що, чого ви, певно, ніколи в житті не лише не куштували, а й не підозрювали, що воно існує, а в кухні ще щось шкварчить і такі звідти линуць аромати, що вам вже просто несила терпіти, так би взяли та й рвонули туди, ну, просто так, з цікавості: та що ж воно, в біса, може ото так смачно пахнути?!

Наберіться терпіння. Он господар запітнілу "Хортицю" вже – буль-буль-буль – розливає по чарочках.

І хазяєчка прискочила з кухні:

– Ну, за ваш приїзд дорогі гості!

Пішла-а холодненька! Х-х-у-у!

А тепер виделкою грибочка – тиць! І він, ніжний, гладенький, зі своїм незрівняним смаком пестить, полірує та загладжує слід, пропечений "Хортицею" у вашій гортані і вже готує гарну стежинку для наступної веселенької. А ви зверху на грибочок тепер ще домашньої ковбаски з її густим м'ясним духом, з ароматом часничку та перчику...

О-о-о!

А кров'яночки? Спеціально розігрітої, запашної, зі світлими шматочками сала: "Боже ж мій, що це за смак!"

Чарки знову повні і господар кличе:

– Вип'ємо за нашу зустріч! Ну, і до холодцю пора!

Нарешті!

– Х-ху-у! – видихнули з притиском повітря і навздогін: – А-а-х-х!

Тепер ближче до себе велику тарілку з холодцем, під ліву руку – меншу тарілку з лящем, а скибку сірого, буханцем, коропського хліба покладіть біля правої руки, а в руку – ложку...

Стоп!

Ось тепер на двадцять хвилин забудьмо про умовності етикету, в ліву руку берімо золотистий лящевий бік, в праву – скибку хліба, і з живота, отам, де світиться на сонці майже прозора від жиру риб'яча плоть – кусь! Відчули смак справжньої деснянської риби? Отож-бо! Тепер – хліба, і взявши ложку, – одразу холодцю. Ну? Як вам поєднання? Смакуйте, смакуйте. Ложкою трішки самого кваску з тарілки... І ще рибки... І ложку холодцю. Хлібця.

Пішов процес! І сьорбайте, сьорбайте! Не соромтесь, тут всі свої, а головне, лише так ви зможете пізнати всі тонкощі, всі нюанси, всі аромати, всі смаки і післясмаки цієї страви.

Можливо, попервах вам цей процес здаватиметься занадто громіздким, та це лише доти, доки ви не навчитесь шиденько вправлятися з рибою. Погляньте лише, як

спритно приймаючи сторона шматок за шматком поїдає ляща з холодцем вприкуску, не забуваючи при цьому і про хліб, ще й веде невимушену бесіду та якимось незрозумілим чином встигає завбачливо витягати риб'ячі кістки.

Не поспішайте у своєму бажанні не відстати від коропців. Все одно не вдасться, а от риб'яча кістка у вашому горлі може опинитися запросто. Цю страву все одно швидко не їдять, а якщо врахувати, що постійно то риби не вистачає, аби свій холодець доїсти і доводиться брати ще один шматок, то холодцю, аби рибу доїсти і тоді холодець підливається, то, ясна річ, що процес поїдання добряче розтягується в часі.

- Хух! - нарешті ваша тарілка пуста. А це що несуть? Котлети!

- Це оті ваші смачнющі котлети? З локшиною?! Домашня?!!

- Їжте, їжте, не соромтесь.

- Ой, та я вже не можу...

- Ну, тоді за любов!! - піднімає чарку господар.

Хіба ж можна відмовитись випити за любов?

- За любов!

Знайшлось-таки місце для котлети. І ще для одної...

- А ось налиснички з сиром. До чаю. Не бійтесь Ви! Чайок гарячий - розсуропить...

Ото так у нас з гостями. Ви ж, головне, не переїдайте. Бо тут вам і "гортанобесіє" і "чревоугодіє" - спокуса на спокусі і суцільний гріх. А що робити?!

Не соромтесь виявляти своє захоплення. Всеодно ним ви нікого тут не здивуєте. Приїздив колись у гості весь Радянський Союз і в захваті лише губами плямкав: "М-м-м! О-о-о!".

Приїждять нині італійці, німці, англійці, шведи, американці, японці, котрі об'їздили весь світ, і теж тільки й чуєш: "О-о-о!"

Питають у Лео Мацуї:

- Ну, як Вам Київ?

Легенька посмішка торкає губи японця і зневажливий помах рукою промовляє красномовніше будь-яких слів: мовляв, чи ж мало я тих столиць повидавав?

- А Короп?

Чоловік піднімає підборіддя догори, обличчя в повазі стає серйозним і одразу ж великий палець правої руки вгору:

- О-о-о-о! Короп - він справжній!

Отож бо!

Вранці ж наступного дня, ледь посіріє, рушайте на Десну. Наполегливо раджу - велосипедом. Через Плавучий міст, мимо Виті, через Лису гору, - прямісінько в Бирин.

Туман над Карпівкою, свіжість нічного ще луку, вранішня зоря в небі правіше Лисої гори, густий аромат соснового лісу, рясна роса на високій траві, строкаті лугові пташки літають перед вами із стежки і раптом враз - півколом вигнута широка смуга ріки.

Десна!

На світ благословилося. Первозданна Тиша над землею, лише спів пташок, що кожної миті все наростає і дивним чином лише підкреслює цю Тишу. Жодного

неприродного звуку. Непорушна водна гладь і легенькі вранішні випари над нею. На сході, над сосновим коропським лісом зарожевів небокрай, на заході ж – збігають останні сутінки і ви, зачаровані, стоїте між днем і ніччю над нашою рікою, зацікавившись від подиву. Ось вона, – дійсно зачарована, – Десна!

Щось торкнулось, легеньке, всередині ваших грудей і дивним, незвіданим ніколи раніше чином, озвалась на цей дотик душа, немов вмілий лірник торкнув пальцем одну лиш, найтоншу струну, а вона відгукнулася тихо-тихо, ніжно-ніжно – лише тільки ви її й почули.

Не дивуйтеся, оце він і є – одвічний Дух Десни. Сповна вберіть його своєю душею; вона обов'язково віддячить вам серед сірих одноманітних буднів яскравими теплими спогадами та незабутніми враженнями.

Тим часом ви вже сидите у деснянській гатці і, закинувши під керівництвом свого коропського друга вудку з горошиною на гачку, не зводите очей з поплавця, що неспішно мандрує зі сторони в сторону по мереживній поверхні войка.

Ось торкнув хтось поплавця і коло розійшлося від нього по воді.

– Руку до вудки!

А воно ще і ще...

– Чекайте...

І піш-о-о-в поплавець під воду.

– Н-ну!..

– Р-раз!

А там, внизу, хтось вперся так, що вудка одразу – в дугу і поштовхи – один, другий...

Дух у вас перехопило, серце враз завмерло, а тоді як вжарить у грудях!

Вітаю вас! Ви – в Коропі!

Отакий він – наш Короп. Ровесники його великими містами стали, навіть молодші від нього на мегаполіси, на столиці перетворилися. Рознесло їх на всі боки, ліси та луки навколо себе винищили, землю сховали під асфальтом, ріки, яким завдячувати своїм життям мали б, у бетон закували – "розкошують", невдячні! Вони не змогли інакше і перетворилися на холодні, безжальні, бездушні бетонні нетрі, мертве місце на Землі, де Природі, єдино справжньому осередку Життя, місця вже просто немає...

А Короп зміг! Попри все, за всю свою більш ніж тисячолітню історію, ким був – тим і залишився: сіверським го[р]одом, тісно пов'язаним із матір'ю-Природою. Залишився самим собою: із власними традиціями, власними говірками, власною кухнею і власною гідністю, із власним світом, нарешті, – з Десною та Лісом. Він такий один; тут моє коріння, я вийшов із цієї землі, у ній залишилась моя пуповина і, певно, саме тому я на все життя закоханий у його красу.

Отака собі казка про єдине найрідніше, найулюбленіше місце на усій Землі. Вірніше – лише початок казки. Можна було б починати книгу саме з цієї глави, без двох попередніх частин. Але чи зрозумів би ти, Читачу, чому така люба мені Десна, чому вона найпрекрасніша, найпоетичніша ріка у світі і що саме спонукало мене написати те, що прочитаєш ти далі?

Ліс.

Нам, короपцям, є за що любити свій Ліс. По-перше, він сосновий – світлий, чистий і дуже мальовничий. По-друге, ось він, поряд із крайніми хатами – до нього не потрібно на транспорті якось там добиратись – просто взяв, та й пішов до лісу: від центральної площі щонайбільше п'ятнадцять хвилин ходу. По-третє, у ньому є гриби. Звісно, тоді, коли вони ростуть – після дощів, зазвичай. Бо я щось не чув про такі ліси, в котрих гриби ростуть навіть під час посухи.

Моя дружина Галя, сама вона не з Коропа, закохалась у наш ліс із першого погляду. Галя родом з півдня нашої області, де лісів мало і вони інші. Тож до нашого одруження грибами для неї були в основному опеньки. Ростуть вони здебільшого в листяних лісах та ще і в ярах, або в такій гущавині, що доки до них доберешся, то навіть бажання шукати відпадає. А ще опеньки народ страшенно товариський – хто перший місцину з ними в лісі надібав, той на одній галявині всі свої кошики, відра чи що там ще було з дому взято, ними наповнив, – і все, марш до хати чистити! А вони ж, як гудзики – всі однакові: маленькі і один на одного як дві краплі води схожі. Чистять їх чистять, миють їх миють – вже й спати хочеться, очі злипаються, а кінця-краю тим опенькам не видно.

Ну скажіть мені по-чесному: яка в тім краса і де там взятись азарту грибника, отому азарту, котрий навіть серед багатьох чоловіків перемагає часом азарт риболовлі?

А тут наш ліс: чистенький, немов виметений, по ярах лазити не потрібно, ходиш по рівному, пташок слухаєш, суничками, малинкою ласуєш, цілющим повітрям, на живиці та лісових травах настоящим, дихаєш та ще й під час такої чарівної прогулянки гриби збираєш: і лисички, і маслючки, і підберезовики, і польські, і білі!

Хто ж не закохається у такий ліс?

Спочатку Галя нічого не бачила у себе під ногами, тож мені довелося її вчити так само, як колись вчила мене мама.

...– Ось тут є гриб, – пaticком я креслю на лісовій землі чималеньке коло: – Шукай!

Що то доросла людина! В коло не заступає, ходить по його межі – боїться гриба розчавити, але як не намагається, його не бачить.

– Мабуть ти мене піддував... Нема тут нічого...

– Добре – я креслю інше, в середині першого і вполовину менше: – Шукай тут!

Вона дивиться, перш за все, в самий центр, вже всі очі видивилась, але я спеціально креслив так, щоб маленький польський опинився біля самого його краю.

– Ну навіщо ти мене обманюєш?!

Боже, ну як дитина, здається, ось-ось заплаче.

– Забудь про все, що ти раніше бачила. Не вір очам своїм. Листочок, шишка, паличка – все може насправді виявитись грибом. Дивися ще.

Опустившись на коліна, Галя нишпорить очима по всипаному колючками моху, вже і руки в хід пішли, – молодець! – аж доки здивовано і радісно не вигукує:

– Знайшла! Він?!

– Він.

- Це білий?

- Ні, польський.

- Красивий! Мені подобається. І такий твердий... Важко у вашому лісі гриби шукати. Мені здавалось, що то не шляпка гриба, а торішня мокра шишка... Я б десять разів поруч пройшла і нічого не помітила. Як ти їх бачиш?

Першого дня нам доводиться кілька разів повторювати цей урок. Я по собі знаю, як воно - подивитись на світ іншими очима. Приходиш у ліс після багаторічної з ним розлуки, думками весь іще десь там, в іншому світі, де нема місця соснам, березам, оцьому мохові - і не бачиш нічого, що нагадувало б тобі гриба, хіба що зустрінеться на твоєму шляху який-небудь чималенький, що прямо-таки з викликом дивиться на тебе: "Невже оце і мимо мене пройдеш, не помітиш?".

І лише коли проженеш із голови недоречні нині думки, уповільниш свій рух, ступати почнеш м'яко, обережно, з п'яти на носок переставляючи ногу, обдивляючись спочатку те місце, куди збираєшся її поставити; коли з недовірою почнеш обмацувати поглядом кожну, здавалось би, давно вже і автоматично визначену твоїм зором дрібничку на встеленій мохом лісовій землі; коли навіть серцебиття твоє уповільниться - лише тоді, і то не одразу, немов другими очима подивишся на світ лісу, котрий почне приймати тебе за свого і поступово відкривати свої таємниці.

Ми йдемо поряд, я за звичкою, нишпорю очима по землі, Галя ж іще не звикла так довго зосереджуватись на чомусь одному, тому бігає очима не лише перед собою, але й розглядається довкола: ну, дійсно ж, дуже вже красиво у нашому лісі - товсті високі сосни ростуть не густо, освітлений сонцем ліс проглядається на добру сотню метрів, мальовничі картини змінюються щохвилини: у новачка, котрому не байдужа краса природи очі просто розбігаються.

Я раптом кладу їй праву руку на плече, вона реагує на це по-своєму - пригортається і, дивлячись мені у вічі, починає воркувати:

- Спасибі тобі, що не поїхав на Десну, а привів мене у ліс. Мені тут так подобається!

У відповідь я посміхаюсь:

- Лисичка.

- Ні, щира правда. Я такого красивого лісу зроду ще не бачила.

- Перед тобою лисичка. Гриб такий. Не розчави.

- Де?! Оцей жовтенький? Правда, це лисичка? Я такого тільки в Прилуках на базарі бачила. А он ще! І ще! Багато!

- Збирай. Я поряд буду.

Цікаво спостерігати, як доросла людина відкриває для себе навколишній світ, тим більше, коли вона хоче цього.

- Запам'ятавуй: лисички люблять рости в низинках, де дощова вода застоювалась, або серед моху - їм з-поміж усіх грибів сирість найбільше потрібна. Польським подобається біля самісінької сосни раптом вилізти. Проходиш мимо дерева - кинь оком, чи не сидить, бува.

- А білі де ростуть?

Важке питання. Хіба в двох словах відповіси? Є загальновідомі місця, які чомусь подобаються Білому роду, є втаємничені, про котрі лише одиниці знають, а так, щоб узагальнити...

- В найкрасивіших місцях. Ідеш і дивишся: де місцинка мальовнича, там і шукай. А загалом будь-де може зустрітись і, ти знаєш, - тоді те місце видасться тобі таким красивим, таким мальовничим! Пильнуй!

Очі на гриби у дружини розкрились досить швидко. Грибне полювання одразу ж захопило її у свій полон. І, чесно кажучи, не один раз, стоячи перед вибором: їхати по рибу на свою улюблену ріку, чи йти з дружиною до лісу, я віддаю перевагу лісові. Хочеться сподіватись, що наша матінка-Десна за це на мене не в образі, бо вони з Лісом, як сестра з братом - обоє частинка Природи, котра нас породила і виростила, от тільки люди про це починають все частіше забувати.

Ми намагаємось приїздити до Коропа щомісяця - провідуємо маму. А тут середина липня і задощило. Ми, звісна річ, - за кошики і в ліс.

Скоро вже сорок років буде, як ходжу я до цього лісу. Досить добре його знаю - пізнаю багато дерев, не кажучи вже про окремі мальовничі місцинки, галявини, розкидані серед соснового лісу березнячки, улюблені грибні місця. Ось цією стежкою, з лісового кутка лівіше дороги на Тарасівку, вперше ступив я до нього разом з мамою. Тоді отой шматок лісу, що стоїть справа від дороги, був недавно посадженим сосновим молоднячком, заввишки всього лише кілька метрів. Там я проходив на маслючках першу свою грибну науку, а тепер високі, в обхват дорослої людини, сосни змушують замислитись про швидкоплинність часу та й життя взагалі.

Вже з перших кроків по лісу стає зрозуміло - вчасно прийшли! Грибний дух - особливий запах лісової сирості і прілих рослинних залишків з легенькою домішкою аромату, притаманного лише грибам, лоскоче душу передчуттям удачі. Запах соснової хвої та живиці, такий рідний, омріяний, котрий часом навіть снівся в чужих краях, по вінця наповнює легені, просочується в кров і душа від задоволення муркотить, наче киця: "Я вдома.., нарешті.., вдома.., у лісі...". Дочекався!

Два роки назад серед літа пронісся над Коропом буревій. Поламав дерева, пошкодив електричні дроти, на багатьох хатах позривав дахи. Наробив клопоту і гайнув до лісу - бешкетувати далі: від лікарні і аж до Круглика пронісся вихором, з корінням повиривав із землі десятки товстих сосен, а деякі, неначе сухе бадилля, з легкістю поламав на чималій висоті - ото сила в повітря! Першими були повержені сосни за кілька метрів від краю лісу. Стовбури відрізали та й забрали лісники, а вивернуті пні он залишились, як ще один штрих до пейзажу. Ведмедів лише не вистачає.

Через два десятки метрів можна звертати зі стежки ліворуч, до лікарні. Ще рано, рештки сутінок причаїлись серед окремих кущів, але загалом у лісі вже видно. Мій обов'язок - це стратегія. Зараз потрібно визначитися з тим, як нам поведистись: чи пробігти по відомим мені віддаленим грибним місцям, аби першими зібрати "врожай", а потім вже, на зворотній дорозі, вдосталь насолодитись повільним вештанням, підбираючи все, що подарує Ліс, чи, навпаки, із самого початку, без поспіху проходячи

ближні місця, де кожен день буває досить багато грибників, поволі просуватись вглиб лісу, спостерігаючи, як хтось повертається вже назад з переповненими кошиками – цей розумник не став чекати, почав з кінця, де ще ніхто не встиг побувати.

Але для початку потрібно переконатися, що гриби у лісі дійсно є. Зараз будемо змагатись – хто перший гриба знайде. Ну, це ось жаб'янки – цілий табунець на тонесеньких ніжках з блискучими шляпками. Мокро в лісі – що там тієї травички, і ріденька вся, а черевики, так само, як і шляпки грибів, вже блищать від роси.

– Я знайшла!

– Що там у тебе?

– Піддубничок.

– Покинь. Навіщо він тобі?

– А я візьму. Люблю смажені.

Цього добра у нас повен ліс – ніхто не бере. Як все підряд брати...

Ось! Перед самим пагорбом, з-під торішнього дубового листочка від молоденького хирлявого дубка, із невисокого смарагдового моху виткнулась темно-коричневою півкулею над кремезною білою ніжкою шляпка молодого грибка. Білий. Красунчик!

– Галю! Я білого знайшов.

– Де? Покажи!

– Іди дивись...

Я присідаю і починаю милуватись ним. Грибок ще не доріс навіть до середніх розмірів, але вигляд у нього гордовитий та самовпевнений. Він немовби промовляє: "Ви мені тільки час дайте – я велетнем стану!". Та частинка шляпки, що була прикрита листочком, набагато світліша – не встигла засмагнути. Сама шляпка по-молодецькому зсунута набакир і в одному місці краєчок її опустився вниз, так, неначе він ось-ось краплиною стече на зелений мох. По майже білій ніжці, яка на півтора-два пальці висунулась над мохом, художник на ймення Природа наніс тоненьку, ледь помітну сіру сіточку. Красунчик!

– Ух ти! Кра-си-вий! – це Галя підійшла.

У моїй душі триває процес милування, тільки тепер я вже починаю поволі, розтягуючи насолоду, пальцями обох рук розгортати з боків від ніжки мох, в якому вона захована. Так, цей дійсно велетнем став би – бач, як глибоко заховалась ніжка, ще й кочережкою загнулась вниз.

– А ось ще один! Два!!

За якихось півтора метра від мого, за тим самим хирлявим дубком над двома білими вже присіла Галя.

– Можна мені зрізати?

Ех! Так справжні грибники не роблять, але Галі я пробачаю все:

– Не поспішай. Спочатку знайди, де ніжка закінчується, а тоді ріж при самій землі.

Перший у цьому році білий гриб. Тільки в ліс зайшли і вже є! Дасть Бог, ще й назбираємо сьогодні. Взагалі-то, нічого дивного. Ці місця, поряд із лікарнею, завжди славились білими грибами. Хоча і людей багато проходить тут за день, але гриби в

цьому місці якось не переводяться. Пологовий будинок, чи що, тому сприяє. Як-не-як, що пуповина, що міцелій – вважай, одне і те ж саме. А тут наших пуповин ого-го скільки закопано!

Так, підвернемо зараз трішки вправо і триматимемо курс до Вишки. А дощ гарний пройшов – видно, що калюжі в лісі стояли. От і лисички тут як тут. Шляпки як двадцять п'ять копійок – не встигають виростати. Зате такі смачніші. Ох, і гарна ж картопля з лисичками, тушкована на молоці! Десятків зо два, але на почин вистачить.

І Галя присіла під купкою соснового молоднячку. Теж, мабуть, лисички.

– Я білого знайшла!

– Добре!

Вкатана велосипедами лісова стежина петляє поміж соснами, оминаючи горбочки та покручене соснове коріння, прямує навскіс до чернігівської дороги. Поряд із стежкою височить обгороджений лісниками мурашник. Хоча ще досить рано, але перші розвідники вже снують по своїй домівці. Ходів-виходів на ньому щось не видно, коли б чи не натягнуло і сьогодні дощу. Добре було б. Дощ нам на руку.

Будь ласка, – польські. Один, два..., шість. Ти ба, ще й діло буде! Один до самісінької сосни присусідився. Молоді. Вчорашні. Тугі, пузаті, бо вирости на чистому від моху місці – земля тут лише глицею притрушена. Де там моя Галя? Копирсається біля пагорба – нехай.

Ну нарешті! Білий! Як це тебе ніхто тут не побачив – стежка близько, лікарня поруч, а ти такий чималий вже. Ну давай я тебе роздивлюся. Ач, який! Шляпка вже розкрилась, ніжка товста. Гарний, нема чого й казати!

Я обходжу його зо всіх боків, ставлю на землю кошик, не поспішаючи дістаю ножа, кладу поки що поряд із грибом, ще раз роздивляюсь знахідку. Треба було фотоапарат взяти. Такі кадри пропадають...

... У чому насолода, весь смак грибного полювання? Знайдеш посеред осяяного сонцем соснового бору білого гриба, в чарівній по своїй красі місцині, під високими, медового кольору соснами, що своїми пласкими кронами підпирають синє небо, присядеш біля нього, оглянеш, милуючись витвором природи, з усіх боків, кинеш оком навколо, чи немає поряд його родичів, потім без поспіху почнеш розгортати навколо гриба мох чи лісовий ґрунт, вивільниш ніжку, підріжеш її при самій землі і акуратно обшкребеш ножиком від піску. Потім покрутиш у руці перед своїми очима – ну, хіба ж не красень? – і покладеш обережно, щоб не пошкодити, у кошик. Ще раз, тепер уже набагато уважніше, в передчутті можливого свята, оглянешся довкола: невже оце він один такий виріс? А в якомусь метрі-півтора від себе, там, куди ти вже дивився, раптом намалюється ще один, а он там далі ще і ще – виявляється, четверо їх було! І твоя перша насолода одразу множитья щонайменше на чотири, бо коли дійдеш до останнього, то, дивись, ще щось надивишся. А потім вже, підвівшись, ще не один і не два рази пройдеш вздовж і впоперек цю місцинку, перевіряючи себе, чи нічого не пропустив, і дивлячись на загорнуті ямки – майже непомітні сліди від знайдених тобою білих, знову переживеш щойно отримане задоволення.

... - Ти ще щось знайшов? Білий!!

Я саме мовчки обшкрібаю ніжку, з гордістю тримаючи гриба так, щоб і Галя могла його роздивитись і одразу ж чую:

- Дивись, і я знайшла! Більший, ніж у тебе!

Зліва від мене, сховавшись за сосною, ріс ще один. Я ж насолоду розтягував, не поспішав нишпорити кругом, а тут на! тобі... Та нехай вже - все ж в дім, все в дім!

Я ще ніяк не вирішу: чи спочатку йти нам далеко, куди-небудь до Круглика, чи не поспішаючи, збирати тут. Поки що переходжу від однієї перспективної на мою думку місчинки до іншої. І ось потроху-потроху грибів у наших кошиках додається. Все було б просто чудово, якби не оці розбійницькі наскоки Галі: варто мені щось знайти - вона тут як тут, ще й забирає у мене з-під носа більшу частину того, що по праву мало б належати мені. Та і не в цьому навіть річ!

- Ти скільки вже білих знайшов?

- Вісім... - я зосереджено оглядаю схили неглибокого довгенького видолінка.

- А я сімнадцять!

О, горе мені...

- Молодець!

А що ще я можу сказати?

- То виходить, що я вже краще тебе вмію шукати!

Ні, ну ви чули?! Хіба можна пережити отаке знущання?

- Галю, ось послухай. Серед грибників існує такий закон: ближче десяти метрів один до одного не підходити.

- Оце ти такий жадібний?

- Я не жадібний. Не кажи, що ти більше мене знайшла. Половина твоїх грибів - мої. У мене до них просто черга не дійшла.

- Бо я вже їх краще бачу, ніж ти.

Всередині мене нуртує відчуття несправедливості і та душевна рівновага, що панувала ще півгодини тому, щезла, як вранішні сутінки.

- Ну, ось що! Будь ласка, ближче десяти метрів до мене не підходь. Хочеш, іди збоку, хочеш - позаду, підбиратимеш ті гриби, які я пропустив, - в моєму голосі повно іронії. - А ввечері порахуємо, хто більше знайшов.

Я, з твердими намірами дотриматись слова, намагаюсь одразу ж збільшити дистанцію.

- Ти білого пропустив!

Дідько! Я крутьком повертаюсь і навмисно байдужим голосом цікавлюсь:

- Де?..

- А одного ще й розчавив...

Від сорому у мене, як колись в дитинстві, аж вуха палають. Моя репутація досвідченого грибника заплямована так, що не відмиєшся. Мало того, що пропустив, не побачив білого, ну, знаєте, в житті все може бути, так іншого ж ще й розчавив! А це для грибника того рівня, на який я сам себе поставив, просто смертельний гріх...

"А не треба було так бігти. І де твоє самовладання?" – це вже внутрішній голос підлив у вогонь олії.

Ну все. Зосереджуюсь, розслабляюсь, шукаю. Я мушу, зобов'язаний реабілітуватись.

Все ж таки витримуючи певну дистанцію від дружини, я кружляю лісом, переходячи від одного місця до іншого, забувши навіть про плани щодо Круглика, але грибів неначе поменшало. Вже й інші грибники з'явилися у лісі, їх постаті час від часу можна побачити між соснами. Я метушусь, кидаюсь туди-сюди, не випускаючи з поля свого зору Галю, аби та не загубилась, але грибів знаходжу дійсно мало. Кілька білих, зо два десятки польських, лисички – не густо...

А Галя частіше від мене нахиляється. Через недосвідченість, щоб рукою перевірити побачене очима, чи їй більше везе? Подивлюсь, просто з цікавості.

– Ну що там у тебе, покажи.

– Дивись! – із гордістю в голосі вона показує кошик.

І хоча порівнювати кількість грибів у різних за об'ємом кошиках важко, проте тут одразу ж видно: у дружини грибів суттєво більше, правда, якщо не брати до уваги півтора десятки піддубничків, то різниця не така вже й суттєва, вона, в основному, склалась за рахунок білих, але раніше завжди було навпаки...

Я мовчу. Невже через оте своє збудження я просто перестав їх помічати? Гасаєш, гасаєш, а їх нема... Ховаються, чи що, коли ти метушишся? Ні, можливо, "метушишся" – це перебільшення, звісно, але дійсно ж, поспішаю, та ще й як. А поспіх ніколи ще не йшов мені на користь: що на Десні, що в лісі. Кому тут пожалієшся на обставини чи причини? І що тут скажеш? Хіба що сакраментальне: "Ще не вечір"?

Галя, оберігаючи моє роз'ятрене самолюбство, делікатно мовчить, але мені від того не легше.

Ми якось і не помітили, що до нас підходить якийсь чоловік. Сумка з тканини, ніж – кого ще стрінеш у лісі, окрім грибника?

– Ви велосипеда ніде не бачили? – питає він так, як зазвичай запитують про дитину, чи цуцика, що загубились.

– Ні... – здивовано відповідаю я.

– До сосни десь притулив і не знайду... Оце сховався по гриби, – в його голосі мало не розпач: – Де ж мені його шукати? – роззирається на всі боки.

– Послухайте. Я ось що Вам пораджу: Ви зараз повертайтеся і йдіть назад, до Коропа, і весь час човником – вправо-вліво, вправо-вліво. Скільки тут того лісу?

Бо дійсно, та частина коропського лісу, в якій ми зараз знаходимось, затиснута між двома дорогами і відстань між ними значно менше кілометра. Не так вже далеко і відійшов він від свого транспорту, знайде, але побігати доведеться.

Дядько подався. а ми переглядаємось між собою: от дивак, загубити в лісі велосипеда! Кому розповісти – сміх та й годі! Трохи розвеселив нас чоловік, всередині мене навіть напруга почала спадати.

Вже пів-на-дев'яту, бажання кудись бігти зникло. Так подумати собі – куди і

навіщо? Наше буде нам. Ми що, на заробітки сюди прийшли? Лише заради задоволення. А коли поспішаєш – задоволення не отримаєш. Принаймні, того, яке міг би отримати. О! Білий.

Так, де Галя? Нишпорить на галявинці. Якщо не помиляюсь, десь там сунички мають бути... Ну, а ми поки що подивимось, чи нема навколо інших. Я, поставивши біля гриба кошика, починаю розкручувати від цього місця спіраль пошуку. Ось ще, зовсім маленький, і ось, ледь виткнувся, а цей чи не найбільший з-поміж чотирьох. Здається, все.

Збираю, немов краду. Весь час зиркаю: де там Галя? У кошик поклав, а того задоволення, що було завжди, немає. Хай тобі грець! Що це сьогодні на мене найшло? Я розслаблено опускаюсь на купку м'якого моху, що вже просох від роси, сиджу, притулившись спиною до соснового стовбура і починаю відчувати, як всередині мене слабнуть якісь обручі, що стискали останнім часом моє єство.

Тут майже закінчується той довгий, ледь помітний лісовий видолинок, що тягнеться впоперек усього лісу від самої чернігівської дороги. Мені подобається це місце: ліс тут рідшає, сосни трапляються такі, що розмаху рук однієї людини не вистачить, аби обійняти дерево. За видолинком, прямо переді мною, починається гущавинка, біля якої і пасеться в суничках Галя. Гущавинка поросла змішаним худорлявим підліском, деревця якого давно колись програли у боротьбі за сонце і тепер животіють лише в надії на те, що хтось із величних сусідів в силу природних обставин поступиться їм своїм місцем. Правіше від суничок, теж через видолинок, починається березнячок – світлий, чепурний. По видолинку і на маленькому узвишші перед березнячком дерев майже немає і сонячні промені вільно заливають весь простір аж до того місця, на якому я нині сиджу. На краєчку березняка кілька сорок зчинили гамір: чи щось не поділили, чи котрась сенсацію на хвості принесла.

– Поглянь, що в мене є...

Задивившись на сорок, я навіть не помітив, коли підійшла Галя. На долоні у неї зо два десятки суничок.

– Це я тобі принесла. Хочеш? – вона протягує до мене руку і я, як колись у дитинстві, прямо губами з її теплої вузької долоньки за одним разом забираю до рота духмяні червоні ягідки.

– Сядь, посидь коло мене.

– Стомився? – притулившись до мого плеча, вона роззирається довкола: – Як тут красиво... Правда ж?

– Он там, – протягнувши руку, я показую на місдинку за кількадесят метрів від нас, де росте роздвоєна сосна, – я вперше у своєму житті сам білого гриба знайшов. Навіть кілька, – поряд росли. Тільки тоді цих колій від машин тут не було, – киваю на дві смуги прим'ятого лісового покриву. – Це вже значно пізніше виїздили.

– Як таке можна запам'ятати? Ліс такий великий...

– Запам'яталось... На тому місці, де ти щойно сунички збирала, тоді мама мене ними пригощала, так само як і ти – з долоньки. А ліс, який би великий не був, він весь

різний. Ось такої місчинки, як тут, ніде більше немає, по всьому лісі. Ми тоді сюди дійшли і до Насипу звернули. Мама далі не любила ходити, боялась – там гущавина починається. Їй подобається у чистому лісі гриби збирати.

– А скільки тоді років тобі було?

– Десь сім, чи вісім... Ти знаєш, це ж уже скоро сорок років буде, як я тут вештаюсь. Бачиш – правіше від нас трохи малини росте? Раніше її тут ніхто не бачив, а коли я тільки з армії прийшов, вона розселилась була по всьому оцьому лісові. А потім так само, ні з того, ні з сього, звелась на ніщо. Отам, за дорогою, вона в одному місці споконвіку росте, скільки я ліс знаю. Мабуть тут для неї забагато сонця і мало вологи. Ну що, ходімо далі?

– Ходімо!

Ми йдемо в березнячок. Насаджені людськими руками масиви березових посадок тягнутимуться тепер майже аж до Вільного, кілометрів зо три, перериваючись час від часу, аби змінитись на сосновий ліс. Був час, коли в цих березняках білих росло видимо-невидимо. Та, певно, надто багато грибників про це взнали – перевелись грибниці. Кожного разу я прочісую їх більше за звичкою, ніж в надії знайти білі гриби. Хоча на два останні гайки у мене особливі сподівання.

Тут зовсім інший ліс. Якщо сосновий тебе заспокоює, то гайок із молоденьких беріз одразу ж піднімає настрій. Моху тут майже немає, а там, де є – він зовсім інший: дуже світлий, з бірюзовим відтінком. Трава тоненька, рідесенька – надто вже виснажують берези піщаний ґрунт, не залишають поживи решті рослин, а того тоненького шару минулорічного листя, котрий вкриває землю, не вистачає для утворення повноцінного шару гумусу. Зате білокорі стовбури звеселяють погляд своєю незайманою чистотою та охайністю, навіть чорні плями на них не псують цього відчуття. Галя одразу ж знаходить собі роботу – піддубнички. Я лишень спостерігаю, з яким задоволенням вона складає їх до кошика.

Ми заходили в березнячок із правого кута, там, де до беріз присусідилось півтора десятки осичин. Прочесавши ряд за рядом всю посадку, переконавшись, що білих тут немає, я все ж таки зазираю до осичок. Тут якраз трава висока і досить густа, і хоча виглядає вона в порівнянні з луговою мало не висохлою, крізь неї все проглядається, але ходити потрібно обережно – гриби можуть бути!

От, я так і знав: красноноговець, підосичник, тобто. Ач, стоїть стовпчиком; ніжка товста, височенька, вся в темних лусочках, а шляпка у нього – немов він з неї виріс: маленька, охристого, з червоним, кольору і краї щільно притиснуті до ніжки, немов шапочка у плавця. Привіт! Сам? Сам... Нехай буде в моєму кошику ще й такий гриб. Для розмаїття.

Я помалу, нога за ногою, іду березнячком, іду мимо невеличких улоговин, інколи у формі деяких із них вгадується буква "Г" – ніхто з молодших нізащо не здогадається, що це сліди війни, залишки окопів. Коли ще я тільки починав ходити до лісу, вони були глибокими і по їх розташуванню такі досвідчені солдати, як батько, могли сказати, коли саме вони були викопані: у сорок першому році під час оборони, чи в сорок

третьому, коли звільняли Короп. Тепер вони глибиною хіба що по коліно, проте здавна це гарні місця для грибних хованок: ось, будь ласка, підберезовичок, прямо в окопі. Здоров був! Гайда до компанії!

А це що за рослина? Перший раз проходячи мимо неї, я лише оком кинув: розлогий прямостоячий кущик з темно-зеленим, аж блискучим, листям; явно однорічний, бо стовбурець не здерев'янів, незважаючи на пристойну, в палець, товщину. Глянув, та й пішов далі: хіба мало чого росте в лісі? Але зробивши петлю і проходячи мимо кущика ще раз, все ж таки оглядаю його більш уважно. Щось знайоме мені в ньому, аж надто знайоме... Характерна форма листя – де ж я його бачив? А це що, на самому вершечку – неначе малесенькі зелені помідорчики?... Стій-стій-стій... Не може бути! Та ні, все правильно – що я, на своєму віку картоплі не бачив?!

– Галю, іди подивись, що я знайшов! – і я показую дружині на картопляний кущик.

Вона теж не одразу вірить своїм очам. Не картопля, а молоде деревце! Колір листя, його тьмянний блиск, стан стовбура та гілочок – все вказує на те, що картопля тут не просто живе – розкошує! Такий кущ був би гордістю будь-якого селекціонера, навіть цілого науково-дослідного закладу. І жодного колорадського жука! Та й звідки ж їм тут взятись, посеред лісу?

– Як він міг тут опинитися? – все ніяк не йме віри Галя.

– Важко сказати... Хтось або картоплю пік, або куліш варив, лушпайки викинув – бачиш, ось сліди від минулорічного багаття? – На піщаній лісовій землі видніються прибиті дощами дрібненькі вуглинки.

Якби ото такою була наша картопля – скільки б її у нас було! Нехай росте, ще не час перевіряти врожай. Хай вже хоч одна вдосталь порозкошує на волі, сповна пройде весь, Творцем закладений в неї, життєвий шлях – заслужила: силою духу, жагою життя, незламним своїм характером.

Отак ми проходимо через кілька березнячків, потроху додаючи в свої кошики різноманітні грибочки, я навіть на кілька молодесеньких білих, як сніг, сиріжок спокусився. Сиріжка грибок простенький, не аристократ лісу, ні, і хоча може бути досить смачною, але надто вже крихка, через що я й не люблю класти її рід до кошика – перетреться, перемнеться, доки донесеш, але зараз грибів щось не густо, тому нехай вже будуть і сиріжки.

Втрачена мною душевна рівновага відновилась, про поспіх забуто і до мене повернулась здатність бачити і усвідомлювати красу лісу. Тепер вона знову пестить мою душу, хоча годину-півтори назад я навіть уваги на це не звертав. Із чергового березнячка ми виходимо знову в сосновий ліс і вже через пару десятків метрів натрапляємо на польські гриби.

Польський гриб вартий поваги. Він, безперечно, не такий красивий, як білий, бо білий – то король серед грибів і за статуєю, і за особливою своєю грибною красою, а вже про смак білого і говорити не треба: прикраса будь-якого столу. Варто лише пригадати той смак, як у роті одразу ж починається інтенсивне слиновиділення.

Вибачте, ну просто сил нема далі про це говорити...

Польський чимось схожий на білого. Така ж темна шляпка, тільки у боровика вона каштаново-коричневого кольору, а у польського – ще й з червонуватим відтінком. У боровика ніжка біла, із сіруватою сіточкою, а в польського коричневато-жовта і менша, ніж у білого і, частіше за все, неспіврозмірно мала по відношенню до шляпки, якщо за еталон грибної краси взяти, знову ж таки, грибного короля.

Було таке, що кілька років після школи гриби я збирав не надто часто, весь вільний час намагаючись проводити з вудкою. А коли потім, одразу ж після армії, завітав якимось до лісу, то виявилось, що за цей час у нас нові гриби з'явилися – польськими називаються. Раніше, коли ще до лісу ходив із мамою, вони нам не зустрічались, тому і не були мені відомими. І от, знову захворівши лісом, грибами, я прагнув перш за все знайти білого, боровичка, а мені траплялись одні лише польські. З яким завмиранням серця кидався я до гриба, заглядаючи темну оксамитову шляпку: білий! Потім роздивився – ні, знову польський...

Грибник з натренованим оком з першого ж погляду відрізнити, навіть не беручи до рук, не нахиляючись, лише за кольором та формою шляпки: польський це гриб, чи білий. Хоча польський не може суперничати у розмірах з білим грибом, зате він бере кількість.

Польські – гриби компанейські. Та ще й так вміють маскуватись, що просто диву даєшся! Натрапиш на грибницю, а вона, як колись під Зайцевим хутором було, по площі кілька сот метрів займає: метрів триста вздовж стежки і в ширину тридцять, чи сорок. Ти на тій місцині не один – ще кілька грибників: ходимо, часом перетинаємось, знову розходимось. І всі знаходять. Пройдеш в одному напрямку метрів п'ятдесят, покладеш до кошика два-три десятки невеличких грибків (бо вирости великими вони тут просто не встигають), розвернешся, відступивши кілька метрів вбік, ідеш у зворотньому напрямку і там, де щойно пройшов, – ну хіба не диво! – знову бачиш оксамитові шляпки!

Як таке може бути? Я ж не новачок, я так придивлявся, пройшов нога за ногою, очей не відводячи, голови не підіймаючи, присідав раз по раз і стільки пропустив! Не один, не два, добрий десяток. От і снують грибники човником: взад-вперед, взад-вперед... Прочесавши свою ділянку вздовж, почнеш ходити по ній впоперек – ще щось знайдеш.

Мабуть саме за це грибники і люблять збирати польські: скільки б не знайшов, а вони є і є. Вони маскуються, ти знаходиш, вони маскуються, ти знаходиш... Гра у хованки. Та і взагалі, вони красиві грибки, ще й кожен зі своїм характером, зі своєю історією: у одного ніжка довга, немов у підберезовика – з моху пробивався до сонця; цей зігнувся колінцем, бо зустрів на своєму шляху соснову гілку; а ось, погляньте, вріс у сосну, насилу вдалося його відокремити від старої кори; ці ж двоє зрослись між собою, немов сіамські близнюки – ніжка одна, овальна в перетині, а шляпка вісімкою виглядає.

Словом, те, що ми тут надібали польські, нас немало порадувало. Збирати гриби – захопливе заняття, а коли ще і в такому красивому місці, то це вже справжня

винагорода долі.

Хіба можна передати словами – десятком, сотнею чи навіть і тисячею слів ту красу Лісу, яку ти навіть зором своїм неспроможний повною мірою осягнути і лише душа твоя, коли відкрита буде на те, лише вона і вбере у себе, неначе губка, і величність сосен, і чистоту беріз, гру світла та тіні, смарагдову пишноту моху і вишуканість лісової трави, відтінену темно-зеленою хвоєю глибину синього неба і золоті потоки сонячного світла, пташиний спів і шум соснових крон під вітром, пахощі суниць і малини, хвої, живиці та грибів і ще хтозна чого, – хіба можна все це передати словами ?

Тут не лише слова безсилі. Жоден художник не передасть вам цієї краси у своїх полотнах, яким би майстром він не був – хоча б це і сам Іван Шишкін. Жоден композитор, нехай навіть Йозеф Гайдн, майстер музичних пейзажів. Жоден фотограф, хоч який би фотоапарат не був у його руках. Тим паче – жодна відеокамера. Диво Природи, – до розуміння якої, до поціновування, до шанування котрої ми, люди, так і не зуміли дорости, дотягнутись, – неможливо ані скопійювати, ані замінити відбитком, ані відтворити віртуально.

Лише душа, незачерствіла, небайдужа, відкрита до Істини, лише вона одна зможе зберегти у собі цю величну красу, час від часу жити нею і ділитися з іншими, з такими ж небайдужими до Природи душами, коли раптом із твоїх душевних глибин спливають такі деталі і нюанси, запам'ятати котрі, здавалось би, просто неможливо, тим більше в таких подробицях: з кольорами, звуками і навіть ароматами. Хіба можна зрозуміти це, чи уявити людині, яка в лісі жодного разу не була, чи душа якої вкрита непроникним панцирем урбанізації?

...По товстому шару пружного моху, нога за ногою, з п'ятки на носок, від сосни до сосни я сную рідним лісом, уважно дивлячись собі під ноги, оцінююче проводячи очима на всі боки, аби оглянути кожен клаптик лісової поверхні, а потім ще раз, вже під іншим кутом, повернутись зором на те ж саме місце – чи не було обману, чи не перехитрив мене котрийсь із красунчиків.

Ось вони, поряд із сосною, – один, другий, третій... ого! мало не десяток! Розбіглись на всі боки, зайнявши площу у два чи три квадратних метри: більші он вже як піднялись над мохом, а меншенькі ледь тільки виглядають з-під зеленої ковдри. На тлі життєрадісно-зелених стебелець моху коричневі з червонуватим оксамитом шляпки польських мали б одразу ж виділятися і своїм кольором, і своєю матовістю, проте часто так буває, що побачити їх може лише натреноване око.

Ач, як красиво розташувались – цілий виводок! У кількох шляпки вже з половинку невеликого яблука і ніжки досить височенькі – саме таких я колись із завмиранням серця сприймав спочатку за боровиків. А ці дрібніші, мабуть, лише минулої теплої ночі виткнулись на світ Божий. Так би стояв і милувався ними: деякі освітлені яскравим вже сонцем, деякі в затінку від соснових стовбурів; на цьому ось кілька хвоїнок прилипли вночі до шляпки, коли вона була ще вологою від роси чи дощу, а над ось цим схилилося кілька травинок, утворивши собою неначе арку.

Поставивши на землю кошик, я без поспіху акуратно один за одним зрізаю грибки,

додаючи до вже зібраних. Яка насолода! Поклавши останнього, найменшого, я піднімаю кошик і – ну не диво?! – бачу в кількох сантиметрах від прим'ятого кошиком сліду ще одного, до того ж і за розмірами не найменшого. Ну де ти взявся оце тут?! Я ж, перш, ніж кошик поставити, добре роздивився це місце і точно був упевненим, що воно чисте. Чародії, ці польські!

А тут ось, у кюветі покинутої лісової дороги, щось здалеку впало у вічі своїм характерним жовтим кольором з-під тоненького бурого шару торішніх хвоїнок – лише на одну мить, коли, зробивши два кроки вправо, аби заглянути за сосну, я зиркнув оком навколо, просто так, за звичкою... Ану-ану, що там таке?

Лисички... Чималенько їх тут і не вчора виткнулись, їм щонайменше днів три-чотири, бо лапаті вже – гарний врожай зберу! Та їх тут десятків три, якщо не чотири. Ех, і картопелька ж буде!

А на душі як гарно... Тихо-тихо, ясно-ясно. І думається так просвітлено, так пронизливо чисто, як ніколи і ніде в іншому місці. Пульс уповільнився, дихається напрочуд легко та невимушено, начебто і не дихається зовсім, начебто і потреби ти не маєш у кисні. Нині жодна клітинка тіла не турбує тебе, неначе ти вже безтілесне створіння, неначе ти – одна лиш свідомість, що плине лісовим осонням у повній гармонії з оцими соснами і мохом, і променями сонця.

І знову нога за ногою, з п'яти на носок, по пружному килиму зеленого моху... Я пригадую раптом, як літав колись малим уві сні і мені здається, що той стан уповільненого польоту, коли я не летів, мов птах, а пропливав під стелею, немов у невагомості, і моє нинішнє умиротворення – вони чимось схожі: чи тою легкістю душі, чи відчуттям безтілесності, а можливо, перш за все, гармонією душі і тіла.

Звідкись взялась і вселилась в душу упевненість, що нині я відчуваю і бачу все, що навколо мене діється: чую кожен пташиний переспів і відчуваю найменший дотик західного вітерцю, бачу кожного гриба, як би він не заховався, – варто мені лише оком кинути, і розрізняю тонкі вже, просохлі на сонці, не те, що вранці, – лісові запахи, – всі до одного.

Але ж ще якихось півтори чи дві години назад, коли я був сам не свій і ледь не бігав по лісу, щоб, як мені тоді здавалося, швидше зібрати "вершки" – випередити Галю по кількості знайдених білих, – тоді нічого подібного я не відчував. Уражене самолюбство, збуджений стан і одна лиш думка: "Зараз, ось зараз я побачу білого! Якщо не тут, то он там, на схилі! Ні, треба заглянути ще отуди!" – я метушився і одному Богові відомо, скільки пропустив тоді і білих, і польських.

Певно, природа якраз оцієї метушні і не терпить, тому коли ти приходиш до неї, заражений повсякденним ритмом сучасного життя, то просто виявляєшся тут чужим і незрозумілим: вона не сприймає тебе такого, ти дисонуєш з нею і починаєш робити дурниці, інколи навіть такі, за які потім колись буває соромно перед самим собою.

Коли я навчався в інституті, то серед студентів модно було роздруковувати побудовані на допотопних ще, радянських, комп'ютерах біоритми свого організму, котрі видавала машина, виходячи з дати твого народження. Можна було навіть накладати

біоритми двох людей з тим, аби порівняти їх сумісність якогось певного дня, зпрогнозувати можливість конфліктів. Вважалося, що в ті дні, коли вони повністю не співпадали, тобто, дисонували, були в антифазі, відносини мали бути напруженими.

Життя – це перш за все рух, а найпоширеніший рух у природі – це коливання, вібрація: від комариного писку до помаху пташиних крил, від коливань у атомній решітці металу до серцебиття людини. Все, що нас оточує і ми самі – все живе за законами гармонії, все між собою припасоване і урівноважене і працює воно чітко, немов механізм ідеального годинника, котрий розмірено відкладає час життя. Варто втрутитись у роботу цього механізму, як злагоджена взаємодія летить шкереберть, деталей жодного годинника не переносить подібної наруги.

Чи ж не в цьому криється розгадка тієї давньої заповіді, котру я сам собі років з двадцять назад намислив на Десні: від чого залежить те, прийме людину Десна чи ні, поділиться з нею своїм скарбом чи ні, станеш ти для неї своїм чи ні? Чи не від того це залежить, у якому ритмі ти будеш з нею спілкуватись?

Кажуть, що колись ніхто з людей і гадки не мав кудись поспішати без крайньої на те нужди, аж доки чоловік на ймення Генрі Форд візьми та й бовкни: "Час – це гроші". Відтоді бацила цієї зарази чи не назавжди змінила людство. Здавалось би, що тут такого: один спритник певною мірою ототожнив дві, здавалось б, такі непокєднувані речі: час та гроші. Але після нього всі раптом почали кудись поспішати, зробивши поспіх суттю свого життя. Причому одні поспішають з тим, аби встигнути зробити більше, інші ж поспішають лише задля того, щоб швидше, абияк, впоратися з роботою і почати байдикувати. Для перших поспіх є сумнівною формулою життєвого успіху, для других – прихованою формою лінощів.

Час – це гроші? Але, якщо добре подумати, дивна річ виходить: зароблені таким чином грошові знаки мало чого варті – вони знецінені, бо тут, як не дивно, вступає в дію закон збереження енергії. Зате поспіх як стиль життя, як ознака сучасності, назавжди змінив Людину: прискоривши життєві ритми, він відірвав її від рідної матері – Природи, зробив чужою, бездушною, несправжньою. Виходить так, що тепер не можна жити не поспішаючи. Таких не розуміють. Над ними насміхаються, їх зневажають.

Але приходить отакий успішний в людському середовищі Поспішака на ріку чи в ліс і виглядає там чимось чужорідним, неначе цвях, котрий незрозуміло як потрапив у годинниковий механізм.

А дійсно ж, я ось із власного досвіду можу сказати, що почуваюсь своїм на Десні чи, як от зараз, серед лісу, лише тоді, коли вгамую пристрасті, уповільню рухи свої і серцебиття, і думки навіть; коли мої життєві ритми співпадуть із ритмами навколишньої Природи, знайдуть ту свою, Творцем визначену для них, "шестерінку" і самі собою увіллються в злагоджену роботу всього оцього, що мене оточує і що насправді є Життям.

Але ж, з іншого боку, у кожного свій ритм: є меланхоліки, є холерики – як серед людей, так і серед тварин. Пригадати хоча б ту ласку, що колись полювала у мене на очах в Журавльовому. Вона була швидша за блискавку! А який-небудь черв'як повзе

собі поволеньки...

Ну то й що. Цивілізація не робить з меланхоліка холерика, вони обидва, потрапивши в круговерть сучасного життя, прискорять власні ритми. Хоча Той, Хто все сотворив, він і життєвий ритм кожному з нас ще при народженні визначив і до інших ритмів припасував, підгнав так, щоб Годинник Життя відраховував час як годиться, без збоїв. Щоб ніхто не був чужим на Землі, а всяк мав своє призначення. Головне, щоб ти сам не збивався із визначеного особисто для тебе життєвого ритму.

Якщо будеш на Десні, чи в Бору смикатись, бігати і хапатись за все підряд, якщо не налаштуєшся на ту хвилю, на якій по суті свого єства мав би бути, ніколи не побачиш ти, не почувеш і не відчуєш на дотик того, що насправді є Природою, ніколи не встановиш зв'язку з нею і назавжди залишишся там чимось чужим, незрозумілим та відторгненим.

... Яюсь несподівано, за кілька хвилин, сама собою прийшла відповідь на запитання, що час від часу спливало на поверхню і мучило мене відсутністю очевидного, наперед визначеного і логічного пояснення: що потрібно робити людині, аби бути своїм серед Природи?

Насправді ж, все виглядає досить просто: сучасній людині потрібно самого себе налаштувати, як налаштовують свої інструменти музиканти, як співаки підбирають тональність, висоту свого голосу з тим, аби твої власні коливання – життєві ритми – зазвучали в унісон із життєвими ритмами того довкілля, в якому ти перебуваєш. Тобі відкриється стільки нового, незвіданого! Ти допущений будеш до найпотаємніших секретів і тоді самі собою відчиняться двері природних скарбниць – не для грабунку, ні, – раз тобі довіряють, хіба можеш ти знехтувати довірою?

Ти почнеш розуміти своїх далеких пращурів: чим вони жили і що цінували і, чи не головне, – суть свого людського єства, бо ж саме тоді ми були справжніми, не зіпсованими, не підміненими...

Якби ж то ще вистачило сил і надалі залишатись самими собою у своєму повсякденному житті – скільки надуманих проблем відпало б, скільки сил додалось би!

А де ж це Галя? Знову щось знайшла – он як завзято працює, навіть навколішки довелося стати. От і добре. Доки мене заповнили були оці роздуми, я мимохідь теж додав до свого кошика кілька десятків польських, заповнивши його на добру половину.

Ось відкривається перед очима знайома місцина: кілька велетенських сосен, що неначе розбіглись на всі боки, густо всіяний шишками, майже голий, піщанистий лісовий ґрунт без моху, лише з ріденькою травичкою де-не-де, бо ж осоння, – тут мають бути білі, от нюхом чую – мають бути!

Ну, я ж казав – ось учора хтось зрізав двох красенів, навіть не надто заморочуючись з тим, аби до ладу звільнити їхні ніжки. Треба пошукати: не таке це місце і не такий нині час, щоб обійшлося лише двома білими.

...Шишки, шишки, шишки. Не такі, як ті, що зазвичай падають, збиті вітром з молодих сосен – зелені, із щільно притисненими лусочками. Ці навпаки, сіро-бурі, розчепірені настіж, готові віддати своє сім'я для продовження соснового роду. Дерево

така ж жива істота, як і ми, як звірі, птахи, як будь-що в природі, навіть камені. Коли поживи досить – дерево росте, аби захопити якнайбільше життєвого простору, стати сильнішим. Коли ж відчуває, що ріст припиняється – чи то через нестачу поживних речовин, чи з якихось інших причин, тоді воно рештки своїх сил віддає на те, щоб дати якомога більше своїх плодів, аби вже через них забезпечити продовження свого роду в нових життях.

Туди-сюди між соснами і очима на всі боки – таки є! Виткнувся один, певно цієї ночі, – не надто ще й капелюшок засмаг. Кріпенький із себе, пузатенький, і виглядає через це трохи пихатим. Ще б пак – королівського ж роду! Дали б йому люди час, хіба таким велетнем виріс би! Нічого, що невеличкий, зате тугий, важкий, як камінець і жодного сліду від черв'яків. Невже один? І я починаю, як завжди, розкручувати спіраль пошуку. Важко тут вирости боровичку великим – на відкритій місцині він весь, як на долоні – здалеку буде помітним.

Мені вже починає здаватись, що більше нічого тут не знайду, коли це щось потрапляє в поле мого зору зправа, на самому його краєчку, – щось не таке, як звичні вже для ока сірі шишки і я інтуїтивно завмираю в передчутті успіху, але перш, ніж перевести погляд у той бік, все ж таки закінчую рух голови вліво, до кінця, і лише потім повертаюсь вправо, переводячи погляд трохи далі, ніж зупинив його минулого разу.

Ось вона, насолода від почуття свого єднання з Лісом, коли твоє серце б'ється в унісон із його ритмами: в затінку від маленького лісового кущика вовчої ягоди над тонесеньким шаром пригніченого сонцем моху здійсмається чималенька темно-коричнева шляпка боровика на товстій і досить високій сірувато-білій ніжці!

Хіба ж не правий я в своїх міркуваннях, що головне у лісі чи на лузі – це налашуватись на природні ритми? Коли я ото метушився – та нізачо б не побачив оцього здорованя, бо нині я навіть не стільки угледів його, скільки якось майже інтуїтивно відчув присутність того, кого шукав.

Нічого не скажеш: красень! Таких мені хоча б з десятків... Я присідаю поряд із своєю довгоочікуваною знахідкою, якийсь час милуюсь довершеним витвором природи: темною, несиметричної форми півкулею шляпки із білим тугим сподом, міцною, дебелою ніжкою, що розсунула собою низесенький мох, – ех, яка ж то сила вчувається у цьому тілі, – і починаю видобувати боровика.

Ніжка туга-тугісінька, але обчистивши її знизу, я одразу ж помічаю тоненькі темні дірочки. Черв'яки, хай їм грець! І добра половина ніжки, порізана кружальцями, залишається лежати біля вовчої ягоди, доки я не пересвідчуюсь, що дірочок більше немає. Ще кілька годин – пропав би гриб. Добре, хоч так...

Я ще кілька разів проводжу очима по землі, обмацуючи поглядом кожну підозрілу місцинку, але, здається, все. Ні, таки все.

Ну що, доки не пізно, потрібно перевірити два оті березнячки. Мені доводиться повертатись назад на кілька десятків метрів та забирати Галю, що ніяк не може відірватись від польських, бо саме натрапила на таку місцинку, де грибниця

розродилась молодесенькими, цієї ночі, грибками – добрих три десятки, якщо не всі чотири, лежать, щойно зібрані, зверху у її кошику, прикривши собою навіть всі білі.

– Ходімо в отой березнячок, – запрошую я. – Ми ще сьогодні справжніх білих не бачили.

Галя явно незадоволена тим, що я відриваю її від такої насолоди, проте, не перечачи, плентається за мною: боїться загубитись. Ми перетинаємо лісову дорогу, по якій невідомо хто й коли їздить, проходимо чи то невеличкою галявиною, чи узліссям із густою та високою, мало не до колін, травою і потрапляємо в березнячок. Цей проти попередніх, в яких нам вже довелося сьогодні бути, виглядає не таким чистим та охайним: тут не так явно простежуються ряди беріз, поміж ними то тут, то там зустрічаються інші дерева і самі берези різного віку – є зовсім молоденькі, а є й набагато старші.

Не встигаємо ми заглибитись хоча б метрів на двадцять, як Галя натрапляє на піддубнички. Знаючи, що відривати її ще й від піддубничків означатиме геть зіпсувати дружині настрій, я мовчки проходжу далі. Висока трава закінчилась разом із узліссям, тепер серед беріз лише торішнє листя покриває землю та вряди-годи крізь нього пробивається рідесенька тоненька травичка.

Переді мною відкривається раптом куцувата розлога ли́пка, досить несподівана сусідка для струнких беріз; я здалеку помічаю правіше від неї кілька здоровенних червоних мухоморів, а пройшовши вперед ще кілька кроків, завмираю на місці.

По сусідству з мухоморами, не ховаючись, стоїть гриб-велетень: світло-коричнева шляпка, висока, товщиною з мій зап'ясток, нога, – стоїть, як господар, прямо на плямі майже голого, ще сирого від дощів, піску. Ху-у-у! Оце так! За звичкою я поводжу очима на всі боки – онде ще один, не набагато і менший. Це вже повезло! Чи можливо, так і мало все бути, адже я не випадково прийшов сюди – сподівався, вірив, майже знав.

Білий гриб, той, що зростає серед беріз, відрізняється від боровика: він не опецькуватий богатир Котигорошко, а стрункий високий велетень, капелюх у нього набагато пласкіший, лише у молодому віці може нагадувати півкулю, і колір його головного убору не темний, а світло-коричневий. Нога під капелюхом висока, як у підберезовика, тільки, зазвичай, товща, але так само, як і в боровика, покрита світло-сірою сіточкою. Ох і гриб!

Я кладу обох до кошика – важких, на диво не ушкоджених черв'яками, і місця там відразу ж меншає наполовину. Десь збоку пискнула Галя – теж, певно знайшла щось пристойне. Хіба ж багато потрібно людині для щастя: ходиш, не поспішаючи, разом із коханою людиною красивим лісом, дихаєш настоящим на хвої та сонці повітрям, завмираєш у захваті над знайденим білим грибом – а тихе щастя, поселившись у душі, спить собі, згорнувшись пухнастим клубочком, і у тебе лише одне-єдине бажання – аби ж тільки його не потривожити, аби ж воно спало там якомога довше...

Березнячок доволі густий, наскрізь, так, як попередні, не проглядається, тому мені постійно доводиться слідкувати за дружиною, аби потім не гукати на весь ліс, бо вона слухняно витримує належну дистанцію – ну справжній грибник! Хоча велетні нам

більше не трапляються, проте молоденькі білі, цілком пристойних розмірів, все ж таки час від часу лягають у кошики.

Хтось іще, окрім нас, шелестить у березнячку, продираючись через гушавину – таки повезло нам, що ми опинилися тут першими. Приблизно наших років чоловік, наближаючись до Галі, з цікавістю запитує:

– Що-небудь знайшли?

Не на ту натрапив! Хитра Галя, миттєво зорієнтувавшись, вигукує:

– Ви знаєте, стільки тут піддубників! – і непідробний захват звучить у її голосі.

Це ж іще треба зуміти – однією фразою зупинити на місці допитливого чоловіка. Тепер у його голосі я чую здивування:

– А ви ж звідки?

Мені ця інтонація зрозуміла – ну хто серед коропців стане отак радіти із якихось там піддубників. Їх інколи стільки буває – хоч косою коси, а ніхто не бере.

– Та я не тутешня, – скромно відказує Галя, – за Прилуками народилась, може чули?

– А-а-а... – протягує чоловік, – тоді зрозуміло. Я чув, – тепер у його голосі звучить неприхована іронія, – що у вас там і мухомори їдять.

"Ага, – розумію я його іронію, – це він на гриби-зонтики натякає..."

Галя, скориставшись його сум'яттям, повертає одразу ж до мене і чоловік вже не робить спроби наблизитись, аби кинути оком на її кошик.

Але нам все одно більше не вдається з насолодою попастись у березнячку: за чоловіком скоро з'явилися дві підліткові постаті і я розумію, що краще нам не витратити тут час.

– Ти бачиш, скільки вже в лісі людей? – звертаюсь я до Галі. – Ходімо швидше, зазирнемо ще до Круглика, доки не пізно.

Біля Круглика Галі подобається; хоча дороги туди вона сама і не знайде, проте з тими місцями у нас пов'язано стільки спогадів, що жодна агітація тут не потрібна – ми досить швидкою ходою долаємо майже кілометрову відстань і, перейшовши через чернігівську дорогу, опиняємось лівіше лісового круглого озерця, того самого, в якому колись, ще школярем, я разом із друзями ловив червоних карасиків.

Рельєф тут, на північ, у напрямку Зайцевого хутора, дуже повільно, майже непомітно, іде на підйом і ми слідом за ним поволі піднімаємось, рухаючись до давно нами облюбованого соснового молоднячка, раз по раз натикаючись то на боровичка, то на зграйку польських.

У лісі вже жарко і трохи парить; вдягнені вранці джемperi нам довелося познімати та зав'язати рукавами на поясі, аби не заважали. Роса висохла, майже просохло і набрьохане у ній взуття. Ноги притомились, –тепер якби й потрібно було, то не дуже побігли б – звичайний стан грибника, проте, більш, як на три чверті наповнені кошики, хоча і відтягують руки, але ж і додають натхнення та завзяття: треба бути божевільним, щоб покинути оцю розкіш тихого полювання.

Не за горами полудень, високе вже сонце час від часу ховається за білі подушковаті

хмари, що все більшими зграями повзуть по небу, нагріті сосни пахнуть живицею, тіні від них темними смугами вказують нам дорогу до заповітного місця, а ми ніяк не можемо прискорити ходу – не будеш же переступати через гриби!

Тим часом місцеві співаки насолоджують наш слух своїми неперевершеними шедеврами. На відміну від лугу, осередку Волі, де через повноту Життя незчисленне лугове птаство наввипередки хором славить Творця, не звертаючи при цьому жодної уваги на сусідів, де лише дзвінкий соловейків голос і може домінувати над всіма іншими, у тутешньому храмі панують вишукані аристократичні манери. Поодинокий пташиний спів, котрий будь-яким місцевим солістом виконується строго в перерві між співами інших, набуває у лісі особливого, камерного звучання: поціновувач кожну нотку тут почує, кожен перехід; аж завмре, здивований чемністю і благородством виконавців і ще довго потому згадуватиме цей лісовий концерт.

Ось зяблик, старанно виводячи кожну ноту, аж дзвенить своєю радісною пісенькою: " Ф'ю-ф'ю-ф'ю-ля-ля-ла-ті-ті – ві-чіу-у!"

А це, ледь дочекавшись закінчення попереднього виступу, з нетерплячки скоромовкою, починає чиж: " Цьві-цьві-цьві-цьві-ке-е-е!" Від хвилювання горека аж хрипне в кінці своєї пісеньки.

Зате мухоловка, знаючи ціну своєму шедеврові, перечекає усіх і лише потім, сидячи десь аж на вершині сосни, заведе на чотири колінця:

" Ф'ють-ф'ють-ф'ють! Ф'єть-ф'єть-ф'єть! Ф'ю-ф'ю-ф'ю! Фі-ті-ті-і!"

Слухаєш і дивиєшся: ну все як у людей, у кожного свій характер.

Великий старий вуж, що грів на сонці свої кістки, лежачи у траві, немов чорна мотузка, загледів нас, підвів голову і звиваючись, із почуттям власної гідності подався геть.

Строкатий дятел, обіпершись хвостом на голий стовбур сухої сосни, пустив одна за одною кілька дзвінких черг і луна одразу ж рознесла їх по лісу. Із сосни, котра смерть свою прийняла з гідністю, стоячи, кора обсипалась від землі і до самої верхівки. Гола, сіра від негоди деревина геть чисто вся вкрита круглими дірками – певно, не один місяць харчується тут цей трудяга.

З-під самої ноги відскакує вбік лісова жабка – малесенька, із себе якась, неначе висохла, – навряд чи й помітив би її непорушною. Надто вже вона не схожа на зелену лугову: що то значить жити серед суші соснового бору, де й затінку певного не знайдеш.

Буденне, розмірене життя лісу все як на долоні, якщо людина приходить сюди ввічливим гостем, а не безцеремонним нахабою-загарбником. Будь чемним із лісом і він поділиться з тобою всім, що має, підлікує твою душу і тіло, і нічого не втратить, бо "не оскудіє рука, що подає" – саме такий закон усім нам дав Творець.

Ми все ж таки дістаємося свого улюбленого молоднячка, котрого із трьох боків оперезує піщана дорога. Пісок тут якийсь по-особливому сипучий, колія глибока і проїзд по ній під силу лише всюдиходам-лісовозам. По обидва боки від дороги і навіть сама дорога – перевірені роками грибні місця: боровики облюбували їх і поки що не

переводяться, незважаючи на популярність молоднячка серед наших грибників.

Не розчаровує нас ліс і цього разу. То тут, то там, ми дивись, та й знаходимо жаданих кремезних хлопців у темно-каштанових капелюшках над міцними ніжками. На одній, давно відомій нам місцині, ми навіть підбираємо кілька рижиків, які давненько стали вже рідкістю в коропському лісі, хоча в дитинстві я зустрічав їх набагато частіше. Виходить так, що ми сьогодні тут чи не перші, незважаючи на передобідню пору – все ж таки будній день дається взнаки. Ми швендяємо туди-сюди, переходячи з однієї обочини на іншу, добряче вже потовмившись, і в моїй голові починає вже роїтись думка про повернення додому, коли це раптом я чую здивований вигук дружини і бачу, що вона, зупинившись прямо посеред дороги, нахилилась і гребеться в піску.

– Подивись, що я знайшла! – у голосі Галі і подив, і радість, і захват одночасно.

Розігнувшись, вона вже тримає у руці щось біле, велике, схоже на уламок дерева. Я підходжу і завмираю – те, що на відстані видавалось мені шматком товстої гілки, зблизька виявляється здоровенним білим грибом, білим-білісіньким: довга, товста нога його вся в якихось борознах, неначе жилами обплетена, шляпка ще не бачила сонця, тому одного відтінку з ногою і неспіврозмірно мала проти неї, йому ще рости та рости, проте видно, що гриб вже зараз більший від найбільшого мого, з березняка, білого – за кілограм вагою, тут і гадати нічого. Він весь-весь у піску, з ніг до голови.

– Я об нього перечепилась, як дорогу переходила, – з подивом розповідає Галя. – Пісок такий сипучий, що ноги грузли вище кісточок. Коли перечепилась, то здивувалась – думаю, що б це таке могло бути серед піску? Якби хтось мені розповів про таке – навряд чи повірила б!

Я по-доброму, чесне слово, по-доброму заздрю Галі. Беру гриба до рук і відчуваю, який він твердий та важкий, важчий, ніж якби був зроблений із сирого дуба. Ох і гриб!

– Я тебе вітаю! Щиро! Молодець ти в мене!

Галя на сьомому небі від щастя: такий красень на завершення, бо кошик у неї повний-повнісінький, хтозна куди і знахідку класти. Та все ж місце велетню знаходиться – тримаючи плетеного кошика за ручку, дружина ще якось примудряється і підтримувати свого гіганта пальцями, аби той не згубився.

Ясна річ, що нам пора додому – хоча мій кошик трохи більший, але і він повен майже по самі вінця, а дорога ще неблизька і мимо грибів, що будуть траплятись, проходити ніхто не збирається.

Ми вирушаємо в зворотну путь.

Що за день сьогодні! Не пройшовши і ста метрів від молоднячка, на килимі зеленого моху між трьома старими товстими соснами, в кількох метрах лівіше від лісової стежки я натикаюсь на темно-коричневу півкулю, що більша ніж мій кулак і міцно сидить на товстелезній дебелий нозі. Спочатку піднявши собою, а потім розсунувши на всі боки мох, височіє над смарагдовою зеленню здоровенний боровик, такий, яких мені в своєму житті доводилось бачити хіба що один чи два рази.

Я вкотре жалкую, що не взяв із собою фотоапарат, бо нечасто можна стріти ось таку довершеність: аж занадто темно-каштанова шляпка не гладенька, як у польського

гриба, а з ледь помітними бугорками та впадинами, не симетрична, не ідеальної форми, але саме цим і красива особливою своєю, грибною красою, місцями з нерівними краями, матова, неначе вкрита ледь помітним пушком – скульптор на ймення Природа створив бездоганний шедевр, перевершити який не вдасться ніколи і нікому із смертних, хоч яким би генієм він не був. Оця півкуля, що тільки-но почала розправляти краї і перебуває у наймальовничішій стадії свого розвитку, впевнено тримається на міцній, завтовшки з моє передпліччя, нозі, котра, в кращому разі, хіба що наполовину виткнулась із моху і окрім звичної світло-сірої сіточки має ще й легенький оливковий відтінок, який свідчить про те, що гриб перебуває якраз саме у розквіті своїх життєвих сил. Рівний килимок моху навколо ноги гриба трохи піднятий і навіть розвернутий на всі боки нестримною силою його життєвої енергії росту, котра одразу ж, із першого погляду, відчувається у всій його богатирській статурі.

Ми удвох якийсь час милуємось витвором природи, а потім, ставши навколішки на м'який мох, я починаю знайомий кожному грибникові солодкий ритуал: поволі, пальцями обох рук розгортаю мох навколо ноги, потім ще й ножом обережно, неначе археолог, розгрібаю пісок під мохом, бо, виявляється, грибниця залягає глибоченько в піску і нарешті, докопавшись до самого низу, підрізаю гриба на самому кінчику його ноги. Обшкрібаю пісок із твердої, неначе вона вистругана з дерева, ноги і підтримуючи пальцями за її низ, кілька разів на рівні своїх очей обертаю гриба – милуємось разом з дружиною його красою.

Вагою він аж ніяк не поступиться тому велетневі, що трапився мені у березнячку, проте до знайденого Галею посеред піщаної дороги і він не дотягує. Але мене це аж ніяким чином не засмучує: та прикрість, що трапилась зі мною вранці і ледь не зіпсувала нам обом цей чудовий день, давно забулась, гармонія і щастя неподільно панують у моїй душі, котра за ті п'ять чи шість годин, які ми провели у лісі, по самі вінця наповнилась його красою та назавжди закарбувала у собі і мальовничі картини соснового бору, і незабутні почуття тихої радості від його подарунків, і оте, таке важливе, що домислилось саме собою лише сьогодні, хоча не давало спокою мало не два десятиліття.

Ледь переставляючи стомлені ноги, ми плентаємось обабіч лісової стежки, що веде до самого Коропа, невзможі відірватись від цих білих, польських, лисичок, котрих вже й класти, здається нікуди, а мої думки весь час крутяться навколо одного й того ж самого.

Сучасній людині, аби відчути своє єднання з Природою, знову, хоча б на короткий час, стати серед неї своєю, визнаною істотою, налагодити тим самим перерваний колись зв'язок і, повернувшись до свого природнього ества, набратись життєвих сил, насправді потрібно не так вже й багато – лише уповільнити свої штучно прискорені біоритми з тим, щоб її серце забилося в унісон із навколишнім справжнім світом.

Хтось посміється над цим? Нехай навіть так. Що мені до тих, коріння яких всохло давно і, певно, назавжди? Це лише мої особисті думки і стосовно мене самого тут все вірно. Тим більше, що я не збираюсь ділитися цим із людьми, котрі мене не зрозуміють,

бо душі наші не споріднені і між ними ніколи не виникне того резонансу взаєморозуміння, котрий здатен породити істину.

Головне, що я знайшов відповідь і пояснення для себе і вони лягли в незаповнений вже стільки років пробіл так чітко, неначе хтось довго та кропітливо припасовував їх до моєї свідомості, немов прозріння зійшло на мене. Раптом в одну мить мені стали зрозумілими справжні причини моїх колишніх, дитячих та юнацьких, рибальських невдач. І нарешті я знаю чим пояснити відчуття, що ти у Лісі, чи на Лузі не чужий, а свій.

Від цих неспішних, але, в той же час, таких важливих для тебе думок, від лісового п'яного повітря, від важкого кошика, один погляд на який скоро викликатиме заздрість зустрічних перехожих на вулицях Коропа і, звісно, від присутності в цю мить дружини, по-справжньому близької та рідної тобі людини, – від усього цього в душі панує дійсно святковий настрій.

До чого ж гарний день сьогодні!

Ось ти і на омріяній вершині – здавалось би, отримав відповіді на усі питання, що хвилювали тебе стільки років. Ну і що ж врешті-решт ти зрозумів? За великим рахунком – лише те, що Людина всупереч всіляким новітнім віянням, пов'язана з матір'ю-Природою нерозривною пуповиною; без цього зв'язку вона остаточно втратить свою сутність і буде приречена на небуття.

Проте, хіба ж цього розуміння так вже й мало?!

От тільки доки ти видряпувався на цю вершину – гадав, що вищої і не буває, а тепер дивишся – та це лише пагорб!, а ген-ген на видноколі синіють, впираючись у Небо Істини, справжні неприступні вершини, закриті від тебе імлою незбагненого...

Та чи ж вистачить тобі сил підкорити хоча б одну із них?

З іншого ж боку, ти все життя звик шукати відповіді на запитання і ця звичка нині знову спонукає тебе: давай, не бійся, думай!

Журавльове. Вбита Тиша.

...На сухій вершині високої верби, що стоїть, ледь похилившись, на самому краєчку деснянської кручі, сидить чималий хижий птах. Пір'я у нього світло-коричневе, а груди та живіт охристо-піщаного кольору. На фоні вербового стовбура з облупленою часом та негодою корою птаха майже не видно. Я й помітив його присутність зовсім випадково, боковим зором, лише тоді, як він раптово зірвався зі свого місця і, склавши крила, одразу ж увійшов у круте піке, падаючи на поверхню води. Над самою водою миттєво розкрив крила, виставив перед собою свої кігтясті лапи, шубовснув у воду, затримався на кілька секунд, а потім важко піднявся у повітря, тримаючи в пазурах чи не фунтову рибину.

Ух ти! Це ж хто такий? Не скопа, та значно більша і забарвлення, якщо не помиляюсь, має інше. Ні луні, ні яструби, здається, риби не ловлять, це не їхня їжа. Я не спеціаліст по хижим птахам, щоб отак запросто визначити, що це за птах. З тих, про котрих я хоча б щось чув, найбільше схожий на підорлика.

А птах тим часом увівся на облюбовану ним вершину і заходився снідати. Доки він там ворухиться, його ще можна помітити, а потім він знову зіллється із оголеним світло-піщаного кольору вербовим стовбуром і стане непомітним не тільки для риби, що надумає погуляти біля самої поверхні води, але й для мене, бо все ж таки відстань між нами чималенька – метрів сорок, або й п'ятдесят.

Так, не припиняє дивувати мене Журавльове! За чотири десятиліття, що я тут час від часу рибалю, хто тільки мені не зустрічався серед її хащів. Смішний єнот, котрий щось старанно полоскав у бурхливому потоці, що перетікав із Десни у Острів на початку червня. Видряче сімейство, яке кілька років підряд серед літа влаштовувало на кручі справжню гірку-ковзанку. Крижнів, які раптом із шумом та криком свічею здіймались у небо між лозових кущів. Дику козу, котра, причаївшись підпустила була мене кроків на десять, а потім, не витримавши, дременула геть через верболіз, налякавши мене раптовим гучним тріском сухих галузок. Ондатру, тхора і ласку-блискавку. Білу і сіру чапель. Красеня-журавля. Бобра біля Забоки: він так захопився підгризанням верби, що не помітив мого наближення і я, стоячи за деревом, хвилин із п'ять спостерігав за його роботою, аж доки він не звалив ту вербу.

Скільки риби було тут мною переловлено: лящів і в'язів на горох, судака на живця, щук – спінінгом на блешню, окунів і підустів, густірок, плоскирок, синців і хляпців, пліток і стовпчиків, чехонь і себелів, обох йоржів – бобира і носира...

За сорок років, що минули з того часу, як моя нога вперше ступила на цю кручу, Журавльове дуже змінилось. Дійсно знав, що казав покійний вже Василь Кирилович, коли пророчив нам на уроці географії, що незабаром Десна вкотре почне змінювати своє русло і рано чи пізно все ж таки піде у Острів, забравши таким чином добру половину кручі Журавльового. Щороку ріка наполегливо підмиває лівий берег все в одному й тому самому ж місці, безпомилково вибираючи найкоротший шлях до з'єднання з Островом – нині їй залишилось пройти якихось п'ять-сім метрів.

Жаль буде, коли це станеться – ті, що прийдуть за нами, вже ніколи не зможуть насолодитися під гарячим літнім сонцем терпкувато-гірким ароматом червоної лози, котрою колись, у дні моєї юності, поросла була більша половина тутешньої кручі: якраз від оцього вузького перешийка і аж до плеса. І не зварять юшку на дровах з неї, які славляться тим, що дають у багатті дуже сильний жар. І не скупаються на плесі в Журавльовому, білий пісок з високого берега якого із легкістю посперечається з піском будь-якого морського пляжу. І ще багато чого не побачать, не визнають і не спробують нові покоління... Хтозна, що доведеться почути нам від них на свою адресу за всі наші "діяння", але не похвалу, це точно.

Давно вже визначив я для себе, що у будь-якій кручі найпривабливішим місцем для деснянської риби є те, в якому ріка зосереджує всю свою силу і найбільш активно мие берег. От і зараз сиджу саме тут, де перешийок між Десною та Островом найвужчий. Так само, як і колись, сповзла навесні до води товста верба, похилилась над водою, хтось із рибалок її підпиляв, а Десна забрала з собою. Великий пеня, що залишився від неї, своїм корінням утримує частину низенької кручі, відбиваючи течію від берега, та

утворюючи за собою обмут майже без руху води.

Липневий ранок вступив у свої права. Пташиний спів, що невинно наростав до сходу сонця, з його появою починає поволі спадати – лише найталановитіші, найпрофесійніші співаки продовжують свою хвалу Тому, Хто дає Життя. Їх спів лине звідусіль; він і досі, незбагненним для мене чином, лише відтіняє первозданну Тишу деснянського ранку, анітрохи не псуючи її.

Поплавець, що якось підозріло почав був себе поводити, ожив і повагом пішов під воду. Підсічка – є! Під водою щось добряче вперлось, а за кілька секунд потому – різкі і сильні поштовхи вниз по течії. Аж занадто різкі навіть для в'язя. Телескопічне вудлище пружинить, згинаючись все більше, аж раптом... волосінь повисає, воно розпрямляється – зійшла рибина. Це ж треба такому статись... Жаль, щось добряче було. Можливо в'язь, можливо – головень. Цього мені ще не доводилось ловити, він ще рідка здобич у наших краях, але ті, кому вже пощастило з ним позмагатись, якраз і розповідають про те, наскільки він моторний – швидший од в'язя.

Потрібно закришити – можливо, ще не все втрачено. Цілу жменю туди – до воя, нехай пасуться. Нову горошину на гачок і закинемо – отак! – якраз на те місце, де щойно взяв переможець.

...Спливають за водою хвилини очікування. Пів-на-шосту, сонечко піднялось над горизонтом і хоча звідси мені його за деревами не видно. але кущі верболозу на плесі протилежного берега вже виблискують під його променями своїми мокрими від вранішньої роси листочками.

В кручі, окрім мене, ще старий Федоренко примостився у своїй гатці якраз під здоровенним осокором, котрий також став жертвою Десни і похилившись, вже два роки з останніх сил тримається своїм корінням за берег, зависнувши у повітрі майже паралельно поверхні води.

Біля Забоки, на вході в Журавльове, стоїть намет і старенький автомобіль з київськими номерами, але самі мешканці намету ознак життя не подають: можливо проспали після вечірнього чаркування, а, можливо, поночі шкоду якусь робили і тепер відсипаються.

Тиша навколо. Лише інколи стиха бухикне старий рибалка, плюсне на бистрині, полюючи за машиною, швидкий себелік, забубонять об воду півтора-два десятки горошин, котрі я час від часу підкидаю для принади, і знову завмирає все навкруги. Справа рибалки – чекати. Спокійно та впевнено, не розмінюючись на дріб'язкову здобич, не спокушаючись на пошук кращого місця, чекати отого, можливо, й одного-єдиного за весь ранок, але справжнього, Кльову, котрий одразу виправдає часом кількогадинне, майже непорушне, очікування. Вже давно немає в нашій Десні тієї кількості риби, що раніше, коли лящі могли взяти на дві вудки одночасно. Зараз, коли за моїми плечима кілька десятиліть деснянської школи і впевненість у тому, що рано чи пізно, але сьогодні, як і завжди, я не залишусь без риби, таке очікування не обтяжує і не набридає; головне – бути готовим у будь-який момент на всі сто відсотків використати шанс, котрий обов'язково подарує тобі матінка-Десна. Забути про все;

залишивши десь там, ще перед лугом, свої нескінченні справи, турботи і страхи, спіймати потрібну хвилю: свій пульс і життєвий ритм налаштувати на ритм Природи, стати, хоча б на якийсь час, її невід'ємною частинкою, вбирати у себе побачене й почуте, відкрите лише тобі; укотре впустити до своєї душі животворний Дух Десни і повільно наповнюючи ним своє єство, відроджуватись, – а більше нічого і не потрібно людині, яка без спілкування із Природою не мислить свого існування.

Я потроху, час від часу, підкидаю у воду горох: підходьте вже, хлопці, снідати ж пора. Агов, де ви?!

Та "хлопці" поки що начебто і не проявляють своєї присутності. Лише інколи хтось злегенька торкнеться горошини на моєму гачку, поплавець пустить по поверхні одне-два легесеньких кола, або ледь помітно зануриться у воду і знову хвилинами нерухомо лежить на воді. Я виймаю вудку з води: горошина ціла-цілісінька, аж вилискує, але взявши її до рук та роздивившись зблизька, помічаю, що все ж таки її хтось намагався скуштувати, бо вона трохи стягнена з гачка – он, він відкритий більше, ніж потрібно. Хтось є там, під водою, от тільки апетит у нього сьогодні не дуже, навіть лінується як слід притиснути губами цілу горошину.

Ну, добре. Раз такі справи, вдамся до відомих хитрощів: почіплю на гачок переварену горошину. І вибравши у торбинці горошину з надтріснутою шкуринкою і маленькою западинкою на боці – свідченням втрати частини свого вмісту, обережно чіпляю насадку на гачок. Плавно, без різких рухів, щоб насадка не злетіла від струсу, закидаю вудку – смачного вам, хлопці!

Ледве тільки гачок з горошиною опускається на дно, а я встигаю прилаштувати вудлище на сошках, як поплавець вже йде під воду. Р-раз! Ага! Таки правий я був. Суперник ліниво, важко ворочається при самому дні – лящ...

Давно вже велика риба на гачку не викликає у мене хвилювання чи метушні. Але досвід та впевненість не применшують задоволення від змагання з рибою. І зігнуте дугою вудлище, котре тремтить від напруги, і волосінь, яка ріже воду, і тьмяний полиск лящевого боку під водою, і, головне, принципово безшумна, без жодного сплеску, боротьба, що закінчується моєю перемогою – все це приносить справжнє, можливо, і первісне ще, але непідробне задоволення добувальника: рід матиме право на існування. Як часто в житті чи не кожному чоловікові підсвідомо потрібен саме цей вид самоствердження – саме він піднімає мужчину на належний йому п'єдестал!

Вийнятий із підсаки лящ, опинившись у торбині, пошитій ще покійним батьком із шматка домотканого, бабиної роботи, конопляного полотна, ще якийсь час важко там повертається і штовхає мене під бока. І підсаці, і рюкзакові, і торбині вже по тридцять років, а полотну, з якого вона пошита, певно, і всі шістдесят. Лише бамбукові вудки я замінив на більш легкі телескопічні, з пластика, але і вони служать мені вже півтора десятиліття. Старі бамбукові заслужено відпочивають вдома у своєму чохлі.

...Мені подобаються старі добротні речі, які я зберігаю у себе; деяким з них десятки і десятки років, але вони, як мені здається, назавжди залишать у собі часточку душі свого колишнього господаря, що передалась до них із теплом рук, котрі їх виготовляли,

ними користувались і їх полюбили: шевський інструмент діда, батькові рубанки, його молоток, садова лопата, мої рибальські снасті та столярні інструменти... Нині у світі звідкись з'явилась нова пошесть: робити все блаґеньким, ненадійним, нетривалим. Речі-одноденки заповнили життя: купив, покористувався, не встигнув навіть звикнути, як воно вже зламалось – викинув. Купив нове, ще нетриваліше, покористувався – викинув. Не встиг полюбити – викинув. Не встиг присохнути до речі душею, відполірувати її своїми долонями – викинув. Це така нова філософія життя, вигадана демагогами перш за все задля виправдання власної неспроможності зробити якісну річ, але на цьому ж ще й збагатитись. Кажуть, що так краще для всіх: більше купуємо – всім більше роботи. Але коли нема нічого довговічного, тоді і цінностей немає. Речі перетворюються на сміття, сплачені за нього гроші – також. І людські довготривалі відносини вже не в ціні: потоваришували, бо в якийсь момент так було вигідно, потім полаялись, розбіглись – пусте! Потреба зникла – і відносин немає...

У старших класах школи я подружився з Володею Бурдовим. Дружили, доки навчався в технікумі, листувалися під час служби в армії, а потім зв'язки обірвалися. Знову зустрілися на тридцятиріччі по закінченні школи. Немолоді, маже сиві, а душа соловейком тьохнула, зраділа. Немовби й не було за плечима розлуки у чверть століття!

... Жовтень. Перекриваю будинок металочерепицею, поспішаю, бо зима ж на носі. Помічник захворів, тому справа майже на місці стоїть – скоро полудень, а я лише другий листок припасовую: ані тобі підтримати, ані притиснути. На минулі вихідні, за дві сотні кілометрів, приїздив допомагати Володя, справжній друг, не з тієї породи людей, що нині – "Ти мені, я – тобі!". Тоді сам напросився, але ж не станеш щотижня зловживати дружбою, якщо тебе з другом розділяє така відстань.

Товчусь, товчусь – не виходить і все тут, навіть моє терпіння не допомагає. Коли це чую:

– Зачекай, я зараз піднімусь до тебе, – знайомий голос друга звучить для мене як грім серед ясного неба!

– Як ти тут опинився?! – і дивуюсь, і радію, а головне – від щастя в грудях тісно! Бо зовсім же не у тім річ, що тепер робота піде, а в тім, що оце і є справжня дружба! Чи ж багато хто може похвалитися таким другом?

Потім уже від дружини взнав, що Володя зателефонував ще вранці і коли почув, що я без помічника залишився, попросив Галю нічого мені не казати, покинув усі свої нагальні справи, сів за кермо і за три години вже був на підмозі. Хтось із сучасних зараз же порахує, що це і не вигідно, і нераціонально, і взагалі – хто ж тепер так робить! Жаль мені вас, оцих... Обділені ви життям, коли не маєте таких друзів і не знаєте, що то воно є – справжня чоловіча дружба!

От саме тому я і люблю старі, добротні речі: вони для мене – неначе друзі на все життя – надійні і безвідмовні.

Тиша і спокій панують у Журавльовому. Не хочеться навіть вірити, що десь в іншому місці мчать автомобілі, із шумом прокидаються мегаполіси і ядучі дими

підіймаються в небо, отруюючи весь довколишній, колись такий прекрасний, світ.

А тут – первозданна Тиша: суцільна, непорушна, споконвічна. Звуки, котрими живе ріка, лише віддзеркалюються у цій Тиші, не завдаючи їй жодної шкоди. Простенькі мелодії щигликів, трясогузок, синичок, очеретянок на Десні лише відбиваються в Тиші, як у дзеркалі: ці звуки існують тут самі по собі, Тиша – сама по собі.

Скинеться раптом на середині Десни велика риба, луною рознесуться над водою виляски, великі кола розійдуться по поверхні і знову запанує вона, Тиша. Не сталося б цього – і ти не зрозумів би, не оцінив Тишу. Тиша на Десні і тиша в приміщенні – вони різні. У приміщенні тиша – пуста, там тиша – Ніщо, від неї лише дзвенить у вухах, там вона гола, неприродна. Тиша на Десні – жива, ніжна, як цвіт ожини, як запах ранкової свіжості біля води, як колір неба навколо вранішньої зорі перед сходом Сонця. Її можна побачити, навіть відчутти: вона м'яка, оксамитова на дотик, але дуже вразлива. Як не дивно прозвучить це для жителя гамірного, безцеремонного мегаполіса, вона тут – основа і запорука нового Життя. Тиша ця ранньої весни, з льодоходом, народжується із зимової білої Німоти, яка є Початок і Кінець, і знову Початок, і в неї ж вона повертається зимовими ночами, коли мороз сковає Десну крижаним панцирем. Волею Творця, котра сама по собі і є життєдайний Дух, – у оцій великій Тиші, в таїні незбагненого народжується навесні, а влітку та восени набирається сил, нове Життя, і триває так одвіку і довіку.

Споглядання Тиші... Привілей. Розкіш, майже недоступна сучасній людині: час, коли ти можеш повністю зосередитися у собі самому, коли твоя зовнішня оболонка вже не нагадує сталеві обладунки і пропускає у серце, осередок твоєї душі, той самий безмежний животворний Дух, безмірно малою часточкою якого вона і є.

Відчуй, налаштуйся на Тишу, розчинись у ній – і ти вже частка навколишнього світу, ти повернувся, мов блудний син, до свого порога. Уповільнюються подих і серцебиття, спокій та вмиротворення опановують душу. По дзеркалу свідомості, не збурюючи її, водомірками снують думки, забулись дріб'язкові негаразди, відійшли вбік житейські тривоги, відсіялось все несуттєве: ось воно – щастя!

Десна – чи не останній, доживаючий прихисток української волі, вже майже примарний, але ще такий, що може дати уявлення про те, якою була колись наша природа: колись – до навали страшного за своїми наслідками "прогресу".

Неперевершені у своїй красі перші години нового дня, коли, з одного боку, починають прокидатися і беруться до своїх щоденних справ денні мешканці ріки, а з другого – ще не вдалися до відпочинку нічні. Спостережливій та небайдужій до природи людині, навіть з її послабленими під впливом цивілізації органами почуттів, у ці години інколи вдається зазирнути за ту штучну завісу, котрою вона сама себе відгородила від навколишнього світу.

Щось з'явилося раптом у полі мого зору трохи вище по течії, щось виділяється на фоні тьм'яного дзеркала води, що так поважно та величаво плине повз мене. Повільно, так, аби й на мить не залишити свої поплавці без контролю, повертаю голову вправо, щоб можна було глянути, що ж там таке несе із собою деснянська вода, і бачу на її

поверхні, в кількох метрах від берега, щось майже чорне та округле, немов невеличкий м'яч... Що ж то воно таке? Ще й вилискує, неначе мокра шерсть – собака десь втонув, чи що... Доки думки мої ліниво ворухаються у голові, "м'ячик" поволі підпливає ближче і я помічаю на ньому спочатку щось схоже на маленькі округлі вушка, а потім вже й чорну, блискучу намистинку живого ока. Бобер!!

– Клац! Брязь! – металевий звук, хоч і віддалений відстанню у дві сотні метрів, лунко рознісся над Десною і голова вмить зникла під водою, лише маленьке коло розійшлося трохи по поверхні, та й те швидко пропало поміж войками.

"Прокинулись!.." – з гіркотою через зіпсоване видовище подумалось про киян, чий автомобіль видніється вище по течії.

– "Х-хе-е-й!! Є-а-а-а!! Сет зе димонс фрі-і!!!" – сотня децибел, немов вибух бомби, зненацька вдарила по вухах, накрила чадом все Журавльове, миттєво розірвавши в клоччя споконвічну Тишу: гітара дворучним мечем скаженого ритму сікла без розбору направо і наліво, а інша, басовито вторячи їй своїм левиним риком, з-за плеча навідліг рубала Десну хард-роковою сокирою ката і барабани гуркотіли, немов десять громів Армагеддону.

– Армагеддон – лише питання часу!!! – волав далі Слуга диявола, отруївши, здалось мені, своєю какофонією не лише повітря, а й воду, і кущі, і дерева.

Мабуть, якби вони навіть пожбурили в ріку вибухівку і то це не стало б для мене більшою несподіванкою, ніж такий обвал чужорідного, з якихось інших вимірів налетілого, гуркоту, брязкоту, мертвого металевого ритму, що вмить все заповнив і вщент зруйнував гармонію навколишнього світу.

Немов зненацька, в хвилину щастя, тебе, повного спокою і душевної рівноваги, раптом в одну мить перенесло невідомою силою в металообробний цех з десятком працюючих штампувальних верстатів...

Неначе в тарілку з твоєю улюбленою стравою, здійнявши бризки, незрозуміло звідки впала купа брудних іржавих цвяхів...

Ошелешений, я якийсь час не можу навіть подумки вимовити бодай слово.

Вперше в моєму житті ранок на Десні, який так гарно почався, в одну мить виявився безнадійно зіпсованим. Пекельні гуркіт і какофонія тривають і мені ніяк не вдається зібрати до купи власні думки.

...Покалічила цивілізація Людину. То тепер *оце* називається у них "культурно відпочити на природі"?

Щось не вкладається у моїй голові: приїхати за дві з половиною сотні кілометрів, покинувши задушливе, багатолюдне, шумне місто, де на твої очі, вуха, шкіру, мозок, на всі твої п'ять органів почуттів давить, тисне чуже людській природі штучне, непривітне, байдуже до твоїх проблем середовище і тут, серед Тиші, якої підсвідомо так прагло твоє єство, серед пташиного співу, серед зелені дерев та кущів, біля чистої, незакутої в бетон, незабрудненої міськими стоками води, раптом власноруч утворити те ж саме пекло, від якого так хотів втекти.

Їхали шукати Тишу, а знайшовши, тут же її і вбили... "Армагеддон – лише питання

часу"?! Нехай би вже рок, але щось інше, не оце сатанинське, не таке оглушливе. Чи це Знак?

Не розумію. Можливе хіба лише одне пояснення: ти не втік від пекла і ніколи вже не втечеш, бо воно пустило коріння в твоїй душі. Вона міцно обплутана ним, а ти навіть не здогадуєшся про це. Ладен битися об заклад: без цього "музичного супроводу" ти вже просто не можеш жити – ні в дорозі у своєму авто, ні в тісній київській квартирі, можливо, що й на роботі. І телевизор у тебе не вимикається, варто лише переступити рідний тобі міський поріг. Він у твоїй сім'ї як фон: його не завжди дивляться, не завжди слухають, але варто вимкнути, одразу ж всі стрепенуться – щось не так, чогось не вистачає. Людина примудрилась засмітити не лише землю, але й воду, не лише повітря, але й тишу...

"– Постій, – кажу я собі, – а згадай-но, хто колись захоплювався "Deer Purple" та "Nazareth"? А "Pink Floyd"? Ти просто став старий...

– Е-е, ні, неправда... – моє роздвоєне "Я" починає затятий спір: – Я не любив "Kiss" – бр-р-р!! – жах... І ніколи не слухав рок отут, біля води!

– Просто випадок не трапився...

– Нічого подібного! Всьому своє місце. Ну не поєднується рок із природою! Він і з'явився як наслідок втрати людиною свого зв'язку із живим навколишнім світом, як прояв неживої культури бездушних мегаполісів. І, врешті-решт, я переріс це... Хіба може хтось дорікнути мені, що я "підсів" на наркотик звуку?

– ...

– Отож-бо! Всьому свій час і своє місце. Здається, що живучи у кам'яних нетрях, людина тим більше мала б цінувати Красу і Тишу. Це було б зрозуміло! "

Не захоплюватись, не любити, не розуміти і не знати природу, Матір-Природу... Не лише це дивує мене в людях. По-справжньому дивує, без зверхності, без пихи... Найбільше дивує, що для багатьох просто не існує поняття краси, як такої.

Людина має п'ять відомих органів почуттів плюс таємниче і загадкове шосте – інтуїцію. А потрібно було би додати сюди ще й сьоме почуття – почуття краси. Хтось має знати, скільки у світі незрячих, скільки позбавлених слуху чи здатності розмовляти. Але скільки нездатних сприймати красу, і не тільки природи, – не скаже ніхто. А їх, скалічених, найбільше серед людей. Саме вони і завдають природі найбільшої шкоди. Що є причиною їх каліцтва? А хто ж те знає? – один Господь...

"Яке тобі діло до них? На колір та смак..."

Знаю. Проте, річ у тім, що вони взагалі не бачать краси, не бачать її так само, як дальтонік не бачить кольорів.

"Краса врятує світ"... Але ж, Федоре Михайловичу, як багато стає нині серед нас байдужих до будь-яких її проявів. Хіба ж врятує вона світ, коли її навіть не помічають?

Ще двісті(!) століть назад, отут, на берегах Десни, вище по течії, під Мезином, жили люди. І їхній рід мав власний оркестр із духових та ударних інструментів. Вже тоді їм потрібна була музика – слів, коли співає душа, їм уже не вистачало. Хто від самого початку надихав людину на створення краси? Матінка-природа. У неї вчилася вона

гармонії – тієї Гармонії рівноваги, на котрій побудований увесь наш світ. Що тоді було для людини взірцем краси? Схід сонця, спів солов'я, місячне сяйво, сніжинка – все, що її оточувало, сама природа.

Це тривало двадцять тисячоліть! Хоча грек Протагор і заявив колись усьому світові, що людина – мірило всіх речей, проте мірилом краси для Людини завжди була Природа. Крім якихось останніх ста років. Що є мірилом для новітнього мистецтва? Не Природа – це точно. Людина? Можливо... Споглядаючи, слухаючи деякі витвори цього "мистецтва", хочеться сказати: але ж і душа нині у Людини, хай йому грець... Нічого не залишилося від Природи у цій душі.

Фідій, Мікеланджело чи Айвазовський – що сказали б вони, побачивши сучасні "шедеври": інсталяції із сміття чи абстрактний живопис?

Нині панують у нашому житті люди, у яких втрачене, зовсім відсутнє почуття краси. Вони особливі. На природу вони поглядають лише під одним кутом зору – що ще можна отримати тут просто так, безоплатно і не витрачаючи зусиль? Для них існує лише одна краса – грошових знаків.

Це вони спотворили красу Славутича своїми греблями, згубивши його велич і волелюбний дух.

Наймогутніші з них забудували дніпровські береги Києва своїми хатками і тепер, користуючись владою, щовесни творять злочин, скидаючи з водосховищ Дніпра велетенські об'єми води з однією лише метою: запобігти деснянській повені та зберегти своє майно, гублячи при цьому безліч риби і не дозволяючи нашій Десні очистити, оживити та підтримати свою заплаву. Незаконне існування власної хатки – пилінки на обличчі Землі – вони ставлять вище від благополуччя Ріки, котра, на відміну від копійчаної вартості усіх отих хаток, власної вартості, як такої, взагалі не має, бо Безцінна.

Квінтесенція урбанізованого гомоцентризму!

Найслабші приїждять на водойму і, не втрачаючи нагоди, починають прямо біля води мити свої автомобілі – заощаджують копійку чи бережуть чистоту власної садиби?

"Скніти" над вудками – не для цих людей. Простіше, веселіше і результативніше кинути у воду вибухівку. Скільки часу економиться! І якщо ці навряд чи вважатимуть себе рибалками – їм це просто ні до чого, радше вони себе бандитами назвуть, то ті, що ставлять кілометри сіток-плутанок, або вибивають водойми електровудками – ті, стукнувши себе в груди кулаком, впевнено казатимуть: "Я – рибалка!"...

Чи в лузі, біля води, чи у лісі, вони поводять себе як чужинці з іншої планети: зарозуміло, нахабно, безцеремонно. Певно, в цей час вони самі собі здаються бувалими, тертими та сміливими, мало не першопрохідцями. Але варто більшості з них залишитись дійсно сам на сам із Природою – пропадуть ні за цапову душу без переваг своєї цивілізації. Пропадуть через те, що чужі, що непокєднувані ніяким чином із Природою, котра їхнім прабабкам була колись матір'ю, а для них стала лише чужою коморою із дармовим добром.

"Армагеддон – лише питання часу"?! Мені раптом приходить на згадку проповідь,

почута у далекому дитинстві від баби Явдохи: "про чотирьох вершників на конях і про сім ангелів з трубами, і про зірку, що впаде з неба, від якої у всіх ріках та колодязях вода стане гіркою і люди вмиратимуть від тієї води, і про сарану, в залізо заковану", і про якихось "птиць із залізними носами, що літатимуть у повітрі"... А оці, що вони горлають нині? "Випустити демонів і побачити їх політ!" Випустили! Бачимо...

Не раз і не два доводилось спостерігати мені у лісі чи на Десні поведінку людей, що втратили свій зв'язок із матір'ю-Природою. Одних це гнітило, навіть серед нашої лагідної природи вони почувалися незахищеними, неприкаяними, майже загубленими: навколо все незвичне, підозріле – хтозна, що від нього очікувати, – швидше за все якогось нападу, а, головне, – відсутні звичні зручності, навіть асфальту немає. Іншим здавалося, що в такому випадку доречною буде власна упереджена агресія і вони самі починали діяти як гвалтівники. Бачив я і зовсім байдужих до природи людей, котрих навіть пошук грибів у лісі не цікавив аніскілочки, а перебування на Десні здавалося їм марною тратою свого дорогоцінного часу.

І хіба ж це одні лише мешканці міст? Та серед жителів сіл і селищ, як не дивно це для мене, їх не менше! Для таких людей увесь світ лише чорно-білий, все міряється на один копил: "є мені від цього користь – користі немає".

Неподалік від Сохачів, вище Речища, майже на кілометр простягнувся чудовий, один із багатьох наших, деснянський плес із чистим білим піском і пологим, порослим червоним верболозом та ожиною, берегом. Кращого місця для відпочинку годі й шукати. Завітали якось ми туди удвох із дружиною, аби скупатись та засмагнути і перше захоплення швидко змінилось на гіркоту: купи пластикових пляшок, пакетів та скляної горілчаної тари валялись по кущах. Мухи, оси... Вже й тут цивілізація залишила свій слід – не лише купами сміття у верболозі, але й гнійними виразками у душах тих, хто це зробив: "Зібрати після себе сміття і відвезти – а яка мені з того користь буде? Ніякої, лише час свій втрачу!"

"Армагеддон – лише питання часу"?!

Гірко на душі. Гірко від усвідомлення того, наскільки вразлива Природа: ось, будь ласка, тому доказ – достатньо двох автомобільних динаміків, аби полишити цілий кілометр деснянського русла його невід'ємної складової – тиші. Спитай у кого хочеш: що є незаймана природа? Кожен, хто здатний думати, скаже коротко: свіже повітря, невитоптана трава, чиста вода і тиша. Якщо нема хоч одного чогось із цієї четвірки, то про яку незайманість можна говорити? Чи виникне тоді хоч у когось бажання захоплюватися такою вищербленою красою, або розповідати про неї іншим? Я сиджу, бездумно впершись поглядом у свої поплавці, і все ніяк не можу зосередитись.

Ревище, убивця Тиші, дратує, тому коли поплавець раптово іде під воду, я реагую на це не так, як завжди: підсічка виходить і занадто сильною, і занадто різкою, але головне – запізнілою. Волосінь з гачком аж вилітає із води, – от, чорт! Гарний був кльов – горошину зняло, мов би її і не було.

Вже просто по інерції я підкидаю у воду трохи гороху, чіпляю на гачок чергову горошину, закидаю вудку – задля чого? Сам не знаю – хіба що за звичкою...

Задоволення щезло так само безслідно, як щез бобер, як зник невідомо коли підорлик і я вже починаю замислюватись над тим, куди і мені подалі втекти, аби лиш мої вуха не чули оцих пекельних ревів.

...Аж ось вони нарешті припинились. Чи це хтось із киян у такий спосіб будив решту своїх, чи акумулятор бережуть, але стихло так само раптово, як і почалось. Проте пошматована, перелякана Тиша повернулась не одразу. Спочатку залягла мертва Німота і лише згодом, неначе крізь вату цієї німоти, мій уражений слух почав відчувати повернення живої деснянської Тиші, яка сама себе латала тоненькими ниточками пташиного співу та сплесками себелиних зграйок, що віялом втікають від переслідувань судака на бистрині трохи нижче того місця, де сиджу я.

Зіпсований настрій дається взнаки. Ревіще неначе перервало ниточки мого зв'язку з Десною і я все ніяк не можу взяти себе в руки, відновити внутрішню рівновагу. Навіть півдесятка густірок, що їх таки вдалося мені зловити за якусь годину після настання Тиші – ще не свідчення того, що зараз ми з Десною знову єдині. У цьому я і себе відчуваю винним: ледь настала тиша, забринів у кишені мій мобільний. Телепень! Ну навіщо було брати оцю цяцьку з собою? Хіба не маю я права на власну, лише мені одному належну, дещицю вільного часу, якщо навіть тут, у Журавльовому, мушу так недоречно, так безглуздо, відчужено по відношенню до Десни, до Тиші бубоніти, вирішуючи робочі питання, неначе спілкуватись із якимось потойбічним, далеко не найкращим із світів?

...А з глибин пам'яті раптом починають спливати напівзабуті спогади шкільних років, коли все було не так, все було краще, куди чистіше, справжніше, живіше: і Журавльове, і луг, і озера... Згадалася раптом Коваленчиха і та наша улюблена купальня із білим крупним піском, із чистою прозорою водою – як там вона? Оце поглянути б на неї: чи змінилась вона за той тривалий час – це ж скільки? – здається, тридцять п'ять чи шість років, як я востаннє там був...

Мати Божа! Стільки часу сплило за водою – вважай, півжиття людського... Я ж так добре, виявляється, пам'ятаю всі ті дитячі ще, по суті, відчуття свіжості та бадьорості юного тіла після довгого купання, дотик гарячого сипучого піску і те, як брали на п'явку окуні поряд із друзями, що бовтались у воді – так, неначе це було не те що три роки, – три місяці назад! А тут – третина століття...

Щось таке сталося із моєю душею – неначе проситься полинати туди: до Коваленчихи, до Філонового бродка, в дитинство. Проситься так несміливо, ненав'язливо: "Поїхали.., подивися, як вона там, ти ж не раз уже поривався це зробити. Невже і цього разу не знайдеш часу?"

Я починаю складати снасті і за десяток хвилин вже йду до Забоки. Кияни стьобають спінінгами ріку, хоча у нас о цій порі ще не заведено полювати на хижака – у нас на спінінг починають ловити ближче до осені. Ну що я їм скажу про вбивство ними Тиші? Покрутять пальцем біля скроні. Такі речі людина або розуміє сама, або не зрозуміє ніколи і нізащо.

Завівши автомобіль, рушаю. Автомобіль... Ще п'ять років назад на Десну їздив

винятково на велосипеді, а це і сам підпав під загальний вплив. Лише піддавшись своїй слабкості, зрозумів: хіба ж можна порівняти відчуття від Лугу, коли ти їдеш по ньому на велосипеді, з тим, що відчуваєш у автомобілі? Якраз в автомобілі ти нічого і не відчуваєш, у цьому і полягає вся різниця.

Як розібратись по суті, то велосипед – чи не найкращий засіб пересування, вигаданий людством. На жаль, лише тоді, коли не брати в розрахунок те, що у виготовленні велосипеда задіяні і металургія, і хімія, і машинобудування. Одне втішає – при користуванні повітря не забруднює. Ну і, звісно, педалі потрібно крутити, а це лише на користь господареві.

Сидячи на велосипеді, ти бачиш значно далі, ніж із кабіни легковика. Ніщо не заважає тобі вертати на всі боки головою, чути всі звуки, котрими повниться луг, пити настояне на лугових ароматах повітря: густе та цілюще, аж п'янке, – посеред літа, сухе і витончено духмяне – в пору бабиного літа, м'яке та соковите – під час осінніх туманів.

Їдучи на велосипеді лугом, ти розчиняєшся у ньому одразу ж, як тільки скотишся з якої-небудь коропської гори прямо у його зелене безмежжя. Маючи за транспорт велосипед, рибалці куди легше стати на Десні своїм, аніж тоді, коли він приторохтить туди геть чисто відрізаним від навколишнього світу у своєму металевому ящику під назвою автомобіль.

У цьому світі за все доводиться платити. Не хочеш крутити педалі, лінуєшся? Плати відчуттями, плати тишею, плати ароматами. Справжнім, не віртуальним, життям плати!

Повільно долаючи неглибокі, але круті вибалки, залишивши справа Станки, а далі вже рівним лугом мимо Старої Десни, мимо Коржового я потрапляю в початок Рокочівщини. Колись у цьому місці направо від деснянської кручі відходила вузьенька стежка, що вела до Філонового бродка. Давно вже її не стало, заросла, і сліду від неї не залишилось. У Рокочівщину рибалки тепер рідко навідуються. Та й транспорт давно вже не той – мало хто нині пересувається лугом на велосипеді, а важкою технікою, автомобілем чи хоча б і мотоциклом, Філонового бродка не переїдеш. Тому і заросла стежка. Хотілося б подивитись, який він нині, бродок, та нехай вже – дістанусь Коваленчихи, а там до нього теж недалеко, бо русло Коваленчихи якраз через бродок з'єднується із руслом Коропа.

І я рушаю далі, вгору по течії, до биринської кручі, а звідти – на Лису гору і вже з неї мимо Виті, переїхавши Шостаків місток, одразу ж звертаю направо, неначе рухаюсь по велетенському колу. Луг весь виїжджений автомобілями вздовж і впоперек: ніде нема їм тепер перепони – справжніх повеней не було кілька десятиліть, тому луг сухий, їдь куди хочеш...

Їду навмання – жодного разу не доводилось користуватись цією протореною дорогою, але добре орієнтуючись на рідному лузі, знаю, що напрямок мною вибраний вірно. Пусто тут. Луг, вкритий кротовинами, порослий негустою чахлою травичкою, має вигляд мало не плачевний. За чверть століття, що минули без життєдайної повені, він давно вже не викликає того щирого захвату, який раніше був у кожного, хто бачив

наш Луг.

Я ж любив його всім серцем і любитиму, хай яким би він не був, і сподіватимусь на повинь, як сподіваюсь кожної весни в примарній надії на його відродження і віритиму, віритиму...

Ну ось, здається, Коваленчиха – хвилькою зігнуте русло, ріденька смужка дерев вздовж протилежного берега... Тільки чому ж це раптом русло обривається? Саме тут мала б бути наша колишня хлоп'яча купальня... І білого піску по схилу немає... Невже я помилився? Але ж ніякого іншого озера тут і бути не може!

Та ні, це Коваленчиха – жодних сумнівів. Ось же та частина озера із глибокою ямою, як нам колись казали – у вісім метрів завглибшки, на дні якої, начебто, лежить німецький збитий літак. А купальня наша – висохла чи що?!

Я спускаюсь високим пологим схилом тепер вже не до води – лише на дно вибалка і з недовірою дивлюсь на чорну, перемішану коров'ячими ратицями, майже висохлу грязюку на його дні.

Де ж пісок?! Де той білий-білісінький крупний пісок, про який я, пишаючись, розповідав моїм друзям в далеких краях, такий пісок, якого на морі ще добре пошукати треба? Де він?!

Присівши, я беру в долоню це чорне, як ніч, багно і починаю розтирати його між пальцями. Наполовину воно складається із глею, в'язкого, масткого, з неприємним запахом гниття, але наполовину – із крупних піщинок. Отже, все вірно – Коваленчиха... Проти минулих часів рівень води впав щонайменше на метр. Відсутність повеней перетворила піщане дно на чорний мул, бо рештки рослинності, що десятиліттями гнили у воді, навесні не вимивались, не зносились повинню на рівнину лук, не ставали поживою, добривами для конюшини, буркуна, тимофіївки, чини, грястиці, тонконога і ще безлічі інших лучних трав. Вони лише отруювали собою воду озера, замулювали його дно...

Я стою, розгублено позираючи на всі боки – можливо, я помилився? Як би хотілося мені зараз помилятися! Але ж ні. Всього лише тридцять п'ять років назад на цьому самому місці було нешироке, проте з чистою прозорою водою і білим піщаним дном, русло озера, було гамірно, весело і клювали окуні – отут, де нині вимішане коровами багно, клювали окуні! Хто з молодших повірить у це?!

В зажурі минає чимало хвилин, перш, ніж я все-таки починаю підніматись схилом нагору, потім зупиняюсь на середині підйому і уламком вільхової гілки, що випадково потрапила на очі, берусь копирсатись у землі, розриваючи коріння цикорію, деревію та хвою. І лише десь на глибині своєї четверті натрапляю на омріяний той білий пісок.

Коваленчиха... Світлий дитячий спогад, втоптаний нині у чорне багно ратицями бездушної, байдужої до природної краси, нездатної це оцінити, безперспективної цивілізації. Як мені жити тепер, усвідомлюючи, що я більше ніколи не побачу її і не покажу онукам, і ті не зможуть вчитись тут плавати так, як вчились свого часу ми з друзями... Як?!

Навіщо мені їхати кілька сот метрів уперед, до того місця, де був колись Філонів

бродок? Побачити те ж саме? Отримати ще один удар?

...Розвернувши автомобіль, із невимовно важким каменем на душі, я їду додому, а перед очима стоїть напівживий луг і чорна багнюка, а вуха терзає сталевий гуркіт важкого року і мені здається часом, що попереду віднині – одна лиш безвихідь.

Не тільки для мене одного – для нас усіх...

Висновки з прочитаного? Віднині і в подальшому, шановний Читачу, право робити їх я полишаю винятково за тобою. Щастя тобі на цьому шляху!

Ніч під зорями.

У нашої Десни багато облич. Напровесні, під час льодоходу, коли навколо все стугонить і гримить, вона схожа на дику, необ'їжджену кобилу, яка стає дибки, аби зірватися з припони та гайнути на волю. Весною, у повінь (ех, коли ж то вона була, остання повінь?...), вона вже немов цілий табун диких коней, що несуться лугом, не розбираючи дороги, а весняний холодний вітер полоще їхні гриви та хвости. Влітку вона нагадує юну красуню в українському вінку із живих квітів, у вишитій сорочці: веселу, безтурботну, пустотливу – будь-кого зведе з розуму своєю красою. Восени – на жінку в повнім розквіті сил, берегиню роду, всю в оточенні дітей та онуків. Ну, а взимку, – взимку, під білою сніговою ковдрою, – на сплячу красуню. Та рибалкам знана ще одна Десна – нічна. О цій порі вона – як загадкова, таємнича чарівниця...

Сонце, наближаючись до горизонту, збільшується в розмірах, змінюється в кольорі від сліпучо-солом'яної, з розмитими обрисами, кулі до помаранчевого, чітко окресленого диску. Вітер, що гуляв вдень на лугових просторах, стомившись, поступово стих; по траві, на котрій от-от має з'явитися роса, пролягли довгі густі тіні від верб; вода, темна у затінку і блискуча там, де на неї падають сонячні промені, здається непорушно застиглою і виглядає немов скло, що міниться різними барвами та відтінками.

Усі рибальські справи на сьогодні завершено, дрова в багатті вже перетворилися на покритий сизим попелом жар, в низенько підвішеному казанку стиха побулькує юшка, розповсюджуючи на всі боки звабливі запахи та наганяючи на присутніх рибалок вовчий апетит, через що і розмова не дуже клеїться: думки лише про те, аби швидше допасти до казанка.

Кілька оберемків сіна слугують і за ложе для вечері, і за майбутнє місце для сну. Запашне, духовите, воно враз умиротворяє кожного, хто лишень присяде на цю природну царську постіль. Вже і стіл накритий прямо поверх втоптані трави, і хліб порізаний, і (як же без нього) – свіже сало з м'якесенькою духмяною, льоном просмаленою, шкуринкою, і зелена цибулька, і огірочки, і перші, з власного городу, помідорчики... Само собою, майже в центрі столу – пляшка з рідиною, прозорою, мов сльоза, з етикеткою не абиякою, а – "Деснянські зорі" називається. І три ложки дерев'яні, що, здається, підстрибують, як живі, об чарочки видзвонюючи.

Всьому приходить кінець і нестерпному цьому очікуванню також. Знятий нарешті з вогню казанок упокоюється в самісінькому центрі столу і вже якраз над юшкою дзенькнули, зведені до купи три чарочки:

- За зустріч!

Треба ж такому статися: одночасно під тим берегом скинулась чимала рибина, кола пішли по палаючій вогнем поверхні, всі на мить завмерли - добрий знак подає нам ріка.

Сидять поруч із тобою, над Десною, стародавні твої, ще шкільних років, друзі, яких тобі не довелося бачити цілі десятиліття, - і ніщо, здається, не змінилося: вони такі ж, як і були, і ти той самий... Тільки й того, що сивина, та не таке вже густе волосся, але душі, душі людські, коли вони споріднені, бачать одна одну такою ж, як і тоді, багато-багато років назад, в благословенні дні юності - молодими та красивими і буде так назавжди, до самого кінця.

Розмова то неспішно точиться, а то сміхом вибухне, або щемний сум за втраченим перерве її на якийсь час, і от вже поміж розмовою, непомітно коли і як, ложки шкребуть по дну казанка, та й решта вечері зникла безслідно - апетит на Десні ще той!

Густі серпневі сутінки м'яко, крадькома, опустились на луг, лише на заході ще догоряє невисока заграва, але скоро і вона потроху розчиняється у чорнильній темряві ночі, що насувається на неї зі сходу. Півгодини потому - і непроглядна темінь накриває все довкола, навіть води не видно - місяць ще не зійшов, лише яскраві зорі рясно висипали на небі.

Хіба мало художників присвятили художньому зображенню цієї загадкової пори доби безліч часу і творчих зусиль, взяти хоча б і Архипа Івановича Куїнджі, з його улюбленою темою української ночі, геніально відтвореною ілюзією живого місячного саява? Але якою б геніальною не була людина, їй ніколи не вдасться ані фарбою, ані словом, ані звуком передати хоча б частину краси оцієї серпневої ночі, яку ти зараз спостерігаєш, ліниво розлігшись на духмяному сіні.

Щиро жаль мені тих людей, котрі, проживши весь свій вік у великих містах, жодного разу не вдивлялись у нічне небо. Та навіть якби вони й захотіли, і зупинились посеред вулиці, чи вийшли на свій балкон, та, піднявши голову, подивились на небо, - що б вони там побачили, навіть за найкращої погоди? У великому місті з його випарами, димами, нічним освітленням, не замилуєшся синьо-чорною безоднею над головою; там зорі не сяють так ясно, а зоряного пилу і взагалі не побачиш в штучно підсвіченому небі, та й місяць, з його скупим світлом, при яскравому саяві вуличних ліхтарів видається чимось недоречним між бетонними хмарочосами. Навіть у мене в ті часи, коли був я жителем мегаполіса, не виникало бажання підняти на нічній вулиці голову вище, аніж того вимагали повсякденні міські турботи.

Але, дякувати Богові, я милувався нічним небом за будь-якої пори року. Милувався в юності, січневими морозними ночами повертаючись додому, коли від тріскучого морозу злипаються вії, під ногами рипить білий пухнастий сніг і від білих засніжених дахів підіймаються вгору до чорного неба білі стовпи диму від печей та грубок. О цій порі нічне небо найглибше, найтемніше: по його чорно-синій безодні з кінця в кінець немов віхола пройшла - припорошила стежку, що її здавна люди нарекли Волосожаром, а пізніше - Чумацьким шляхом, і далі вже сипонула на всі боки зорями-

самоцвітами, що аж мерехтять від сильного морозу. Повний місяць сяє як ніколи: і дерева, і хати, і стовпи відкидають на засніжену вулицю напівпрозорі тіні. Зимове небо ясної ночі, строге та врочисте у своїй високості, – то єдино справжній, вічний, нерукотворний, найвеличніший Храм Божий. Зимове небо – саме втілення Віри в Істину.

Милувався в кінці березня, коли сходять з лиця землі останні сніги, вдень біжать ручаї талої води, а надвечір розмокла під весняним сонцем земля починає тужавити від легенького морозцю, коли сині березневі сутінки переходять у ніч, а небо не поспішає змінювати колір із темно-синього на майже чорний; коли з того небесного кришталю раптом долине сюди, в нашу буденність, приглушено-дзвінкий поклик диких гусей, долине чимось забутим, втраченим назавжди, схвилює твоє серце і наповнить його по вінця і сумом, і радістю одночасно; коли місяць сходить лише під ранок і самотні на весняному небі зорі виглядають трохи сумними та замріяними, як та дівчина, що стомила чекати милого; їх світло, не таке яскраве, як у січні, – воно немов погляд з-під повік тієї самотньої дівчини: в ньому і надія, і очікувана радість, і прихована жага кохання: це небо Сподівань.

Милувався пізньої весни, коли хлопці з дівчатами слухають під вербами біля Плавучого мосту солов'їв і закохані пари, обійнявшись, вдивляються в нічну безодню весняного неба, коли весь світ, здається, чує стукіт твого закоханого серця, а думка вільно лине до зірок, туди, за обрії часу, в майбутнє, яке видається звідси, поряд з домівкою, біля озера, під вербами, під солов'їний спів та ще й в обіймах коханої, таким щасливим і багатообіцяючим, що, здається, не існує у світі жодних перепон, які не будуть подолані тобою, і таких вершин, які не покоряться тобі, і ти переконаний, що весь світ – любов: небо оце весняне – небо Любові!

Але лише теплої літньої пори, лише на Десні, синьо-чорне нічне небо спонукає людину замислитись по-справжньому над речами, подумати над якими в повсякденному житті їй не вистачає ні часу, ні натхнення, ні урочистості моменту.

Лише на березі ріки свого народу, лежачи на сіні без будь-якого прихистку над головою, лише тут і тепер можна по-справжньому оцінити всю велич, все безмежжя і всю мудрість нічного неба, бо літнє деснянське небо – то небо Роздумів.

...Друзі вже поснули, ти ж, за звичкою, лежиш горілиць і знову нічний вигляд безмежного Всесвіту схиляє тебе до роздумів, а розчулена дружньою зустріччю душа радо відгукується на це заохочення.

Скільки разів доводилося тобі спостерігати цю картину і кожного разу вона не полишала тебе байдужим, спонукаючи до перевірки самого себе: чи, бува, не змінився ти за останній час на догоду світові, у якому живеш? Чи залишились незмінними твої погляди, чи поширшали твої обрії і чи попутні для тебе ті вітри, що дмуть на життєвих просторах?

Певно, щось таки змінилося. Інакше не могло і бути: на те воно, життя, і є. Відпущений тобі час летить вже з гори, а, здається, так недавно я вперше спостерігав ось цю картину і вона вперше у житті змусила мене замислитись над речами вічними,

немарнотними. Нехай то були роздуми по-дитячому примітивні, але я пам'ятаю все так, ніби це було, ну, щонайбільше рік чи два назад...

Вперше тоді довелося мені замислитись над тим, як влаштований світ. З того часу моє розуміння цього чи то змінювалось, чи ширшало; хотілося б сподіватись, що дійсно, ширшало. Для людини характерно разом із віком, чогось навчившись, щось зрозумівши, змінювати і свої уявлення про життя. А можливо, все це просто суєта суєт?

Он, візьмемо вчений світ. За останні п'ять століть, з початком промислової революції, наука потихеньку, потихеньку, якось непомітно перебрала на себе ту роль, яку до неї раніше грала церква – роль керманіча цивілізації. Ми звикли покладатися на неї, вважаючи, що вона знає все і вкаже нам єдино вірний шлях.

Але чи ж багато знає людство, звеличуючи сучасну науку? Десь промайнула така цифра: всі накопичені нашою цивілізацією знання, весь їх об'єм, становлять не більше одної соті від об'єму інформації, закладеної у ДНК людини. От цікаво: невже об'єм знань мого сучасника більший від того, яким володів його пращур тисячу років назад? Навряд чи... Просто змінилися самі знання у відповідності до того, як змінювались умови проживання. На зміну знань про життя у лісі чи лузі прийшли знання правил дорожнього руху. І навіть якщо об'єм наших сучасних формальних знань більший, то, певно, все одно, їх нестача у пращурів компенсувалась чимось іншим, нами безповоротно вже втраченим, – чимось езотеричним, сакральним чи інтуїтивним.

Від Аристотеля до Ньютона і від Ньютона до Ейнштейна – понад дві тисячі років знадобилось західній науці, аби лише почасти дослідним шляхом, а в основному – схожими на здогадки міркуваннями, встановити основні положення квантової фізики, у той час, як в індійських ведах це було викладено ще п'ять тисяч років назад. Від теорії квантової фізики навіть у нинішніх корифеїв науки мізки час від часу закручуються в тугу спіраль, бо ніхто не наважиться назвати цю теорію стрункою та зрозумілою. Одна річ – усвідомлення вічних істин відкритою до Вчителя душею, що не знає меж і кордонів, і зовсім інша – осягнення цих істин затиснутим у рамки протиречивої людської логіки розумом.

І де, власне, гарантія, що новий Ейнштейн не скаже світові через кілька років:

– Квантову теорію забудьте. Ось вам нова!

Плідні вимарки... Наука – сходи: безперервно просуваючись у часі, вона тільки те й робить, що перекреслює свої ж попередні істини. Здається, так писав Віктор Гюґо... Правий був чоловік. Тому, якщо вже наука не вважає осудною зміну власних поглядів...

Та ні, конкретна людина, коли вона цілеспрямована і самодостатня, навряд чи матиме задоволення від їх постійної зміни.

А що ж там нам, простим людям, каже ця квантова фізика? Вона каже: світ безмежний. Він безмежний як у просторі, так і в часі, але насправді часу не існує, його лише для зручності вигадали люди. Світ безмежний, проте наука визначила його найдрібнішу частинку – невловимий поки що бозон Гіґґса. То світ безмежний, чи ні? Якщо він безмежний за визначенням, то тоді атом – це ціла Сонячна система в мініатюрі, а Всесвіт – всього-навсього хмарка диму з чийогось мотоцикла. Про яку ж

тоді найдрібнішу частинку йде мова?

Кажуть, Всесвіт народився з Великого вибуху стільки-то мільярдів чи трильйонів років назад, а через стільки-то мільярдів у бозна-якому ступені років розлетиться на всі боки, щезне. Знову не клеїться: якщо він безмежний, він не може щезнути, інакше має бути кінець, а кінця не може бути. Ви ж самі все життя вдовбували мені це в голову.

Тож чи може бути авторитетною наука, яка постійно собі суперечить?

За квантовою фізикою все, що ми називаємо світом, є лише одна енергія, що перебуває у безлічі різних форм. Як уявити собі, що ядро атома може бути величиною з чималий гарбуз, котрий лежить де-небудь на коропському городі, то тоді його електрон має ширяти згустком енергії десь на новгород-сіверській трасі, за Сосницею, кілометрів за тридцять з гаком від свого ядра. А між ними – по-рож-не-ча... Нема нічого. Але це "нічого" має свій колір, запах, смак, твердість, міць, гостроту і таке інше. Всі ці якості, до яких ми звикли, за якими оцінюємо світ, утворює енергія у найрізноманітніших своїх проявах. Ця суцільна порожнеча заповнена коливаннями, хвилями безлічі енергетичних полів з неймовірною кількістю енергії. Час від часу енергія змінює стан, в якому перебуває: ось вона, давши силу зародку в насініні, матеріалізувалась у живе дерево, а ось дерево, згорівши, перетворилось у тепло – теж один із проявів енергії.

Приймається. Все навколо – одна лиш енергія. Енергія – це Життя. Життя – це рух. Рух коливань, рух вібрацій, рух під час переходу енергії з одного її прояву у інший. Рух маятника: потенційна – кінетична, кінетична – потенційна. Саме через те, що все у світі рухається, він і перебуває у рівновазі, саме через це він існує. Точнісінько, як їзда на велосипеді. Припиниш крутити педалі – зупинишся, впадеш. Нахилиш свій транспорт на один бік – станеться те ж саме. Кому, як не вченим це знати? Це – їхній хліб чи те повітря, котрим вони дихають. А в той же час ми, з їх подачі, споживаємо без обмежень енергію, закладену у природі, чотири п'ятих якої при цьому викидаємо просто на вітер, порушуючи таку хитку рівновагу, і дивуємося, що світ, задля її збереження, відповідає нам катаклізмами та руйнівними для цивілізації змінами клімату. А вчений люд, немовби нічого і не сталося, пропонує нові, ще нахабніші, ще безглуздіші, ще з гіршими наслідками прожекти добування та застосування енергії.

І знову щось не складається: закони фізики самі по собі, а новітні "ідеї" фізиків самі по собі. Встановили закон збереження енергії і що – вже про нього забули, якщо збираються управляти погодою на цілій планеті? То як після цього поважати сучасний світ науки?

Це добре, що навколо нас одна лиш енергія. Здавалось би, що використавши в процесі науково-технічної революції більшу частину приготованих для нас Природою первинних джерел енергії, людство мало б уже вміти добувати її, як то кажуть, з повітря, а ми ще не вміємо. Ми лише вміємо, навчившись розводити вогонь у багатті, десятки тисяч років палити все підряд: дрова, вугілля, нафту, газ. Але пнемось летіти у космос, з тим, щоб на Марсі посадити яблуні. І щоб вони неодмінно там зацвіли. Така у людства з мегаполісів Мрія. Знищити все живе на Землі задля того, аби скуштувати "марсіанських яблук".

Від сучасного технічного рівня цивілізації до необхідного для втілення Мрії, відстань більша, ніж від видобування вогню тертям до термоядерного синтезу. Але тим науковцям, що попереду, добре платять саме за те, що вони "попереду". Чим сміливіше і нахабніше вони мріятимуть, тим довше залишатимуться на своєму місці. А життя того науковця, на відміну від безмежного часу, таке коротке, тому добре було б йому мати віллу, обладнану за останнім словом науки та техніки, і не де-небудь, а неодмінно серед незайманої природи. Знову не в'яжеться, не поєднується, але хочеться.

Що ж це я так на науку накинувся? Бурчу, немов старий дідуган... А з іншого боку, надто вже багато вона на себе взяла, по суті новою релігією стає. Варто б уже спитати:

- Гей, Сусаніне, куди це ти нас завів?

Ось посеред Десни скинулась рибина і знову настає тиша, в якій чути лише басовите гудіння бугая, що встромивши десь під Лисою горою свого дзьоба у воду, видобуває такі дивні звуки: "Бгу-у-у! Бг-у-у!" та сюрчання цикад, спів яких, при звичаївшись, з часом просто перестаєш помічати.

Людина, використовуючи природну енергію для своїх потреб, нині зайшла так далеко, що навіть довготерпляча, свята мати-Природа почала спротив. Втрачену рівновагу світ намагається відновити через зміни клімату та природних, звичних на протязі тисячоліть, умов існування Життя.

А ми тиснемо собі далі! До чого ж воно дійде? Скільки часу залишилося нам? Чи в одну мить обірветься існування цивілізації, чи агонія стане для людства тривалою мукою?

Комусь прийшла в голову божевільна ідея: спасіння людства - у космосі. Мовляв, коли ресурси Землі буде вичерпано, а точніше, коли люди знищать довкола все живе і їх існування перетвориться на нестерпну муку, на той час цивілізація матиме в своєму користуванні принципово нові види енергії і засоби міжпланетних мандрівок, за допомогою яких зможе переселитись на інші планети і там створити для себе належні умови життя.

Їй-богу, Манілов Гоголя у порівнянні з ними був прагматиком і реалістом. І за цією "науковою" нісенітницею криються лише дві речі: намагання хоч якось виправдати варварство Людини по відношенню до своєї Матері і бажання на цій безглуздій ідеї з переселенням забезпечити себе прижиттєвим шматком хліба, та ще й з маслом.

Але ж! Наскільки сильно та безповоротно має відірватись Людина від довкілля, які нездоланні бар'єри мусить виставити між собою і навколишнім світом, яким сильним має бути її власний самообман та гордощі стосовно надуманої своєї незалежності від Природи, щоб такі ідеї могли прийти не в звичайну, а у вчену голову...

Всілякі дурниці про реальність побудови власного штучного світу десь там у космосі на сьогодні настільки безглузді, що вигадати їх могли або рафіновані вчені, котрі проживши ціле життя, жодного уявлення не мають про те, як вирощують рис, або кукурудзу чи розводять корів, не забили жодного цвяха і взагалі нічого не зробили власними руками, або ж, що набагато гірше, проте вірогідніше - звичайнісінькі пройдисвіти, шахраї.

Не відаючи любові до Природи, до Землі, вони, в той же час, не здатні і на тверезий розрахунок. Близька земна катастрофа сьогодні у сотні разів вірогідніша, ніж віддалена можливість міжпланетного переселення в майбутньому. І, по-друге, якщо на якомусь там новому місці вони збираються відтворити звичне для людини природне середовище, то навіть не обговорюючи саму можливість цього, який резон нищити це тут, де воно відтворюється само собою, щоб де-інде витратити неймовірні зусилля на штучне відродження блідої копії.

У голові не вкладається ця логіка: все живе, готове, Богом тобі дане – бери, володій розумно, користуйся, примножуй, як справжній господар, – все це навколо себе знищити, а потім власними нікчемними силами якоїсь там кількості переселенців спробувати посадити десь, бозна-де, десяток пальмочок у горщиках і при цьому бути щасливими короточасним "щастям" кількох себеліків, запроторених з їх власної дурної волі у пластиковий пакетик з водою.

Ну добре, якщо вже цим мрійникам так хочеться "сотворити" щось своїми руками та довести іншим, що ця "ідея" має право на життя, нехай зберуться всі гуртом та й спробують з нуля влаштувати своє життя де-небудь в Антарктиді. Нехай візьмуть із собою цілий корабель всього, що важатимуть за потрібне та необхідне. Добре, нехай два кораблі напхають під зав'язку. І попливуть. І висадяться. Щось там збудують, як вони це нині бачать, і почнуть жити. Вирощувати на льоду просо та гречку, чи їх улюблені генно-модифіковані організми, суміш генів свині та картоплі, яку-небудь картопляну свиню. Влаштують цілі виробництва – від комп'ютерів до туалетного паперу...

Але за одної умови – жодного зв'язку з Великою землею, жодного контакту і жодної допомоги звідси. І щоб було у них право лише на один-єдиний телефонний дзвінок до людства: "Все, ми здаємось. Від нашої божевільної ідеї відмовляємося раз і назавжди. Тільки, заради Бога, заберіть залишки нас звідси!"

А взагалі, щоб їм було доступніше, можливо сказати так: хіба ж здатен нехлюй, котрий добив "до ручки" подарованого йому автомобіля, склепати натомість де-небудь у чужому сараї іншого, прихопивши із собою лише торбину з болтами?!

...Ти ба, місяць вже зійшов. Нині Повня. Ще кілька днів і почнуться "схудні дні": місяць худнутиме, аж доки не настане новий. Сріблястий диск світить неначе лампа, зачаровує своїм м'яким, приглушеним сяйвом. Кілька зірочок, прокресливши по дузі короткий вогненний слід, згасли в чорному мороці. Серпень...

Щось шарудить у кущах, вовтузиться над чимось: для когось ніч – відпочинок, а для когось – пошук їжі, клопоти насущні. Не інакше, як водяний щур шукає поживу. Чорною стрімкою тінню промайнув у повітрі, полюючи за нічними комахами, кажан. Життя на Десні не припиняється ні вдень, ні вночі...

То що ж нам, людям, робити? Був час, мріяли про те, що ось-ось наступить ноосфера: такий, бачте, стан речей на Землі, коли люди, зрозумівши всю хибність своєї недалекоглядної поведінки, почнуть жити у гармонії з навколишнім середовищем, – біосферою, – та ще й будуть осмислено нею управляти всім на користь: не лише собі,

але й оточуючому нас світові.

А можливо, ноосферу цивілізіція пройшла значно раніше, ніж знайшла її визначення? Пройшла – і не помітила... Ні, тім то й біда: цивілізація споконвіку мала природу за свого суперника. Спочатку здолати природу сил було замало, та з часом (цікаво – коли саме?) настала певна рівновага, що непомітно змінилася на домінування людини. Жаль, ніхто не скаже, коли саме була та мить перебування маятника земного життя у його найнижчій точці.

Цікава штука. З одного боку, яка здавалось би, гарна та приваблива формула – "Розвиток, рух уперед неможливий там, де є страх перед його наслідками"! Не виключено, що вона гарно пасує до царини людських відносин. Але коли застосувати її до всього того, що є земним життям, то у цій формулі якраз і закладена трагедія Цивілізації, котра не усвідомлюючи наслідків свого технічного "розвитку", пре до прірви.

Саме так... Людство, немов велетенське стадо парнокопитних, розігнавшись на крутому схилі, мчить до прірви, невзможі перед нею зупинитись. Передні, здається, вже й розгледіли, до чого воно йдеться, але ж задні напірають – їм теж хочеться якомога швидше вдосталь наїстись отієї соковитої травички, що красується перед безоднею: спробувати на смак, що воно таке "американська мрія" – а раптом не вистачить?!

"Передовики" на свій розвиток та на свої "високі стандарти" життя розтринькали абсолютну більшість невідновлюваних вже земних ресурсів і тепер із висоти свого досвіду повчають інших.

"Золотий мільярд", – передові країни, – навіть проголосив про свій перехід до постіндустріального суспільства, ще й намагається вивести енерговитратну частину промисловості за свої межі. Наївні! Це неначе збудувати лєнінський соціалізм в одній, окремо взятій, країні. Індустрія, що руйнує планету, вона ж нікуди не поділась, вона лише прибралась з-перед очей розумників.

Таке враження, що чи не у всіх вождів, як не перед добром, потьмарився розум, бо решта людства, шість мільярдів, прагне, щоб там не було, за будь-яку ціну повторити шлях першого, досягти омріяного високого стандарту споживання – отієї примарної соковитої травички перед прірвою.

Передні гадають, що зможуть відвести від себе біду, скинувши під копита основного стада разом зі своєю важкою індустрією і проблеми довкілля. Марні сподівання!

Надто вже близько до прірви. Надто малою виявилася планета Земля для нерозважливого людства, котре лише за останні шість десятиліть потроїло(!) свою кількість, але не стало при цьому втричі розумнішим. Надто малою, щоб не відчувати в Європі наслідки вирубки амазонських лісів, а в Америці – екологічних проблем Китаю, як розплати за його майбутнє світове економічне лідерство. Надто вразливою, щоб вистояти перед парниковим ефектом та озоновими дірками...

Життя у нашому двоїстому світі – як рух маятника: вправо – вліво, вліво – вправо, від Добра до Зла, від Зла до Добра. У цьому русі немає переможців. Яким би безмежним в даний момент не видавалось Зло, у ньому завжди сидить зародок Добра, котрий

змусить маятник хитнутись в протилежну сторону, до безмежного Добра. І звідти назад – також. Рух по замкнутому колу? Безвихідь?

Чи, можливо, людство саме, свідомо додавши до породженого ним же Зла хоча б дешицію Добра, все ж змусить маятник хитнутись у зворотньому напрямку раніше встановленого часу? Чи наростаюче Зло таки дійде до свого логічного кінця, скинувши непідйомний для планети тягар цивілізації у прірву, аби вкотре почати все "ab ovo" – від яйця?

...Пів-на-третю ночі. Пора! Звечора було заплановано половити вночі ляща на перевагу. У серпні лящ полюбляє харчуватися вночі – відчуває наближення осені. Все, як вдень – і вудка та ж, і насадка – горох. Але через те, що поплавця у темряві не видно, вудка кладеться на одну лише сошку і таким чином, щоб опора приходилась якраз на центр ваги вудки, щоб вудлище балансувало на ній. Вночі лящ бере сміливо, тому тримаючи руку наготові над вудкою, чекаєш моменту, коли комель вудлища, від потяжки ляща піднявшись угору, сам ляже тобі в долоню. Просто!

Я сідаю на підготовлене ще звечора місце – тихе, без течії, нижче Шпиля, підкидаю у воду горох, майже навмання закидаю вудку, прилаштовую її на сошці, а праву руку, поклавши для опори собі на коліно, тримаю над самим комелем, готовий до підсічки. Хлопці сплять, не добудишся. Нехай. Не всім же бути такими затягненими. Зате вдень вже я буду, немов сонна муха.

Ніч на Десні... Пахне річковою прохолодою, сирістю – рибальським щастям. Птахів не чути. Співав би соловейко – звеселяв би зараз душу. Але висиділи батьки пташенят і тепер немає коли йому пісень співати, ледь встигає годувати, уму-розуму вчити, а вночі ще й зігрівати теплом власного тіла. Скоро вже й до вирію пора. Лише одні цикади сюрчать, не вгаваючи.

Прямо перед очима, варто лише звести їх до неба, висить ківш Великої Ведмедиці, що вже гойднувся, підвішений на невидимому мотузку до Полярної зірки, і завис тепер ручкою донизу. Всіяне зорями небо, по якому час від часу пролітає, гаснучи, метеорит. Чорною стіною височать над кручею за моєю спиною верби Бирини і ще чорніша непроглядна тінь від них, що накрила весь берег під вербами і здається мені такою ж густою, як осінній туман. По-особливому тихо, але важко хлюпнула неподалік від берега рибина і по звуку одразу зрозуміло, що то лінивий лящ, чи обережний в'язь вийшов уже на нічну годівлю. Якийсь нічний птах двічі пронизливо крикнув з того берега.

Круглий великий Місяць нарешті виглянув із-за дерев, освітивши ріку від її середини і до протилежного берега. Десна у місячному світлі виглядає майже містичною рікою. Темна важка вода, неначе і не вода зовсім, а рідкий метал, на ртуть схожий, розлився від берега і до берега на цілий кілометр видимого, серпом зігнутого, русла і місцями виблискує у сяйві місяця тьмяним металевим полиском. Якщо дивитися лише на неосвітлену місяцем воду та на береговий уріз, то очі потроху звикають до темряви і поволі починають відрізняти предмети на темному березі, поверхню води за кілька метрів від себе та навіть чорну напівзатонулу гілляку, що її

повільно, в такт, розхитує течія за якийсь десяток метрів нижче мене. У ночі своя, особлива, непишна і втаємничена краса – загадкова, непояснювана, але манлива і притягуюча.

А тим часом пластиковий комель телескопічного вудлища м'яко торкається долоні – невже?! Так швидко? Р-раз! Є! І я, майже нічого до пуття не бачачи, наосліп веду змагання з вайлуватим суперником, котрий вночі поводить себе напрочуд сумирно і навіть, раніше ніж треба вийшовши на поверхню, не зчиняє шуму, а лише ліниво та тихо йде вглиб.

За кілька хвилин, мабуть від напруги очікування, мої очі зовсім при звичаються до темряви і я вже досить добре бачу, що діється на поверхні води, проте, все одно мені важко зараз вловити той момент, коли можна буде тихо покласти здобич на бік. Через це я надто повільно піднімаю вудлище догори, не маючи змоги орієнтуватись хоча б по грузилу, коли воно вигляне над поверхнею води.

Аж ось високий спиний плавець ляща виткнувся над водою і в скупому, відбитому світлі мені добре видно, як він ріже поверхню. Рибина прямує спочатку вправо, потім починає розвертатись і на повороті, не втримавши рівноваги, сама завалюється на бока. Ледь помітний порух вудлищем догори... А тепер потихеньку на себе...

Обійдусь без підсаки. Похиле, без урвища дно, мілина біля урізу води – візьму рукою. Тепер мені вже добре видно ляща, і коли він, підтягнений на волосіні, потихеньку лягає на прибережний пісочок мілини, я за кілька секунд без жодного звуку впоруюсь із ним. Гарний лящ – можливо, на всі півтора кілограми потягне. З починаю!

...Життя триває.

Мій вибір.

Щомиті, щокроку ми робимо у власному житті свій особистий вибір. Одного разу вирішивши його на користь життя в мегаполісі, я вже три десятиліття буваю на Десні лише наїздами: спочатку гостював по два місяці, потім – по місяцю, тижню, тепер же, частіше за все, – по два-три дні. І навіть коли захотів повернутись в Україну, і повернувся вже, і в Коропі навіть пожив цілий рік, а все одно – течія життя крутнула мене у суводі, дала якийсь час потриматися рідного берега, а далі потягла на вої та й понесла геть, добре хоч, що не в мегаполіс... Проте примарна надія (невже ж примарна?) ще гріє душу мрією: повернусь, їй-Богу, повернусь. І вволю ще половлю...

Бо як можна прожити відпущений тобі час без рідної Десни? Бо, часом, знову, як у дитинстві, сняться мені мої поплавці, що неспішно мандрують по войках і ось вже один із них пі-і-і-ш-ш-ов під воду, а серце тоді так солодко-солодко замре і ти, прокинувшись, враз подумаєш: "Це ж Десна мене кличе! Треба їхати!".

Стрімко нині змінюється навколо нас світ, і рибальство – разом з ним. За це півстоліття чого тільки не понавигадували люди, аби якомога швидше, якомога легше і якомога більше ловити риби. Яких тільки снастей, що як мода, змінювали одна одну, не бачив я на своєму віку: перемети й одводні, донки прості і на спінінгу, кормушки на волосіні і з кільцем, і на струні; спінінги і з саморобними блешнями, і з купованими

цяцьками: твістерами, воблерами, попперами, мінною, віброхвостами і ще багато інших різних рибальських вигадок від квока до кораблика та перетяжки. Вряди-годи, з цікавості, брався за напівзабуті старі та новомодні штучки і я, але жодна з них не полонила мою душу так, як звичайна деснянська поплавцева вудка, що нею колись ловив по гатках лящів та в'язів ще мій прадід.

Не ловив я надто багато великої риби за один ранок, як інколи доводиться чути про те від наших місцевих рибалок: по десятку, або й по два десятки лящів. Кілька разів траплялося добути восени півдесятка в'язів за раз. А лящів якось літньої ночі – чотири. Та я не шкодую за рекордами, котрі не відбулися; мені вистачає і того, що за три останні десятиліття дуже рідко повертався додому без великої риби – на пальцях можна перерахувати такі випадки. І ще жодного разу не було, щоб з пустими руками. Бог знає, чого і скільки потрібно людині, казав колись мені дід.

Мені дуже рідко везло, і все те, що я на Десні надбав, далось мені лише з часом, з працею і з роздумами над побаченим, а тому і ціни для мене воно не має. Певно, саме через це я і за півстоліття не переситився деснянськими ранками, та чи й можливо таке взагалі? Кожного разу при зустрічі з рікою відкриваєш щось нове для себе, раніше тобі невідоме. Здається, що про нашу Десну я знаю досить багато, але насправді – так мало, бо, що б там не було, – не може людина пізнати цей світ до кінця, хоча і стверджували це колись деякі філософи, і так хочеться цього нашим вченим. Чим більше відкривається тобі деснянських таємниць, тим більше ти розумієш про мізерність власних знань про неї, тим більшу повагу вона в тобі викликає і щире захоплення!

Незрадлива моя любов (а хіба ж тільки моя?) до поплавцевої вудки живиться особливими соками та струмами, говорити про які можна без кінця. Ніякий інший вид лову не зможе так привчити рибалку до терпіння, витримки, зосередженості і споглядання, до миттєвої реакції, як цей.

Ми всі різні, я це добре розумію, а тому, при всій моїй любові до звичайної вудки, поважаю і квок, і спінінг, і нахлист. З поплавцевою вудкою їх ріднить одне, головне – вони природні. У основі них закладений один загальний принцип – злиття з природою, налаштування на свій, втрачений часом, природний життєвий ритм, уміння запустити власне серцебиття в унісон із ритмами ріки. Лише тоді лящ візьме твою горошину, сом піде на звуки квока, судак спокуситься твоєю блешнею, а жерех повірить, що твоя мушка – жива істота, його здобич.

Але я не розумію троллінг. Коли кияни скупили в Сохачах з десяток хат, вони і показали нам "як треба ловити рибу" на сучасний манер. Чотири-п'ять надувних човнів з моторами, по два спінінги на кожному, цій ранок затято й тупо тягають по Десні блешні: туди-сюди, туди-сюди – годинами, весь ранок, кожні десять-п'ятнадцять хвилин в кількох метрах від твоїх поплавців – бур-бур-бур – пропливають з працюючим двигуном ці "рибалки" із мегаполіса. По-сучасному, по-закордонному, це зветься троллінгом, а колись, по-простому, – ловлею на доріжку. Правда, раніше хоч на веслах гребли і в тому якась користь для рибалки все ж була, а тут лише зверхне поглядання

на місцевих берегових рибалок: мовляв, бачите, які ми, – не те, що ви, "старці", навіть на гумового човна заробити неспроможні. Певно, їм навіть не приходить у голову, що таке бездумне і тупе заняття по суті своїй є дуже далеким від справжньої риболовлі, і що ним вони псують іншим ранок і настрій; що у нас так не заведено, і що вони обкрадають цим своїм троллінгом не лише нас, тих, хто звик до Тиші і мальовничих картин деснянського ранку, але й себе, бо замість того, щоб відчутти Дух Десни, злитися з ним і пізнати радість справжнього єднання з Природою-матір'ю, вони тупо тягають і тягають свої блешні під оте безперервне бур-бур-бур...

Я також не розумію карп-фішінг і його модний нині принцип "Спіймав – відпусти". Є в цьому принципі щось від лукавого, щось таке нещире, недобре, але хитро замасковане, якийсь новий виверт зіпсованих урбанізацією людей. У їх особі цивілізація, певно, відчуваючи все-таки свою провину за вчинену над Природою наругу, прагне таким чином у дивний спосіб зберегти первісні інстинкти, але при цьому ж і спокутувати власні гріхи. Це неначе синдром маніяка-гвалтівника, що усвідомив на старості і вжахнувся своєї відповідальності перед Всевишнім за скоєне, але, невзможі відмовитися від задоволення, продовжує своє полювання за жінками. Підстереже у засідці край дороги невинну жертву – красиву жінку – і, схопивши за коси, brutally волочить її в кущі, добрих сто метрів. Рве, шматує на ній одяг, заламує руки і в момент, коли вже, здавалось би, все, коли жінка думає "Ось зараз, у цю мить станеться найжахливіше!" – він раптом з батьківською ніжністю цілує її в лоба і каже: "Спасибі тобі за подаровані мені хвилини щастя! Я люблю тебе! Іди тепер додому..." Робить спеціально для цього припасеним швейним метром деякі антропометричні заміри, – на пам'ять, – і під ручку веде напівживу від жаху жертву назад до дороги з упевненістю, що відпускаючи, ошчасливлує її.

Цікаво було б почути від психіатра розлогий діагноз такого захворювання...

Створивши Адама та Єву, мовив їм Господь Бог:

... – Плодітеся і розмножайтеся, а всі звірі, і всі птахи, і трави, і дерева – у володіння вам. Користуйтеся!

Цивілізація наша вже так усім цим накористувалася, що планета починає перетворюватися на пустку. "Любителі природи", а серед них трапляються і поціновувачі карп-фішінгу, ті, що не з простих людей, а вершители наших доль, набудували на свої кревні в Києві і навколо нього сотні котеджів над самісіньким Дніпром і тепер щовесни трусяться від жаху, очікуючи повені, і використовують всі важелі свого впливу з тим, аби запобігти їй – мільйони кубометрів дніпровської води з водосховищ скидаються завчасно перед великою водою з Десни і це призводить часом до загибелі у Київському морі такої кількості риби, що навіть усі злочини браконьєрів блякнуть перед цим вбивством. Ненародження ж тих трильйонів і трильйонів життів, що їх зачав би Дух Десни і яке не відбулося внаслідок відсутності деснянської повені, взагалі ніким у розрахунок не береться...

Зате влітку вони "з любов'ю" цьомають спійманого коропа у лоба і з миром відпускають, бо це так просто, це зовсім не те, що полюбити по-справжньому ріку з

усим її живим світом і дати їй спокій та можливість жити за власними законами.

"Спіймав - відпусти" - це вираз любові до тваринного світу? А як же тоді гарячий біфштекс із телячої вирізки увечері після риболовлі? Теля, з якого готується біфштекс, якщо не сьогодні, то вчора точно ще було живе і наразі несуттєво, хто вкоротив йому віку. А якщо той любитель карп-фішінгу ще й мисливець?

Чи це такий собі комерційний розрахунок: якщо сьогодні виловимо всю рибу, то що ловитимемо завтра? Отож бо і воно: можливо, просто потрібно знати міру? Можливо, потрібно лише припинити браконьєрство? Можливо, просто потрібно дбати про те, щоб риба мала змогу відновлюватись у необхідній кількості? Можливо, це просто вдалий бізнес-проект на людських та риб'ячих інстинктах?

Але як тоді виправдати знущання над живою істотою виключно заради власного задоволення? І де ж тут любов? І поцілунок тоді - це поцілунок зрадника. Виходить, що це "любов" егоїста, така ж сама, як і його "любов" до ріки: поселитися біля самої води і робити все можливе, аби не дати ріці розлитися щовесни, як того вимагає її єство.

Так, я рибалка, я ловлю рибу з тим, аби її їсти, роблю те, що робили мої предки сто років назад і мої пращури - тисячу і більше літ до цього, не вбачаючи у цьому нічого лихого. Риболовля - невід'ємна частина мого життя, мій життєвий досвід і моє вміння, таке ж, як і моє вміння власноруч звести собі житло, зробити для нього всі необхідні меблі, господарський реманент, посадити свій сад, доглянути город і зібрати врожай. У цьому досвіді і вмінні - сила моїх предків та пращурів, яка передалася вервечкою генної спадщини і мені. Все це укупі і є для мене справжнім, не штучним, не віртуальним життям.

Як і для решти деснянських рибалок, для мене найсмачнішою у світі рибою є власноруч виловлений у Десні лящ чи судак, бо, до того ж, у нас немає можливості піти у супермаркет і придбати там хоча б щось подібне за смаком саме через відсутність у наших краях такого супермаркету. А купити ляща на базарі на сто відсотків означає, що це - здобич бракон'єра. Та, власне кажучи, для людей, що тісно пов'язані з природою і спроможні своїм трудом забезпечити себе всіма необхідними продуктами, і потреби особливої у такій купівлі немає. І, знову ж таки, їсти куповану рибу, котру спіймав хтось, а не ти - у даному випадку не більше, ніж лицемірство.

Так, я не приховую своїх уподобань, кажу про це відверто і не бачу у цьому нічого поганого. У Природі відсутнє вигадане людиною почуття справедливості, подобається це нам, чи ні. Наш світ побудований так, що риба є кормом для безмірної кількості інших живих істот: із ста тисяч відкладених і запліднених ікринок ляща до шести-семирічного віку доживає лише одна особина. Тому, коли лящ не спокушається на мою горошину, або сходить з рибальського гачка, він тим самим доводить своє право на життя. Коли рибалка, вдало зімітувавши своєю блешнею рух себеліка чи плітки, змушує судака схопити її і уміло витягує хижака з води - він також доводить своє право на існування. Це його власне самоствердження: навіть потрапивши у екстремальні умови поза звичною йому цивілізацією, він, на відміну від рафінованого жителя мегаполіса, має шанс вижити, бо вміє протягнути ниточку зв'язку між матір'ю-

Природою і собою, ще не зовсім пропащим її сином. Творець, Життя, еволюція влаштували все так, що людина знаходиться на вершині харчового ланцюжка: "... а всі звірі, і всі птахи, і трави, і дерева – у володіння вам. Користуйтеся!". Не гріх ловити рибу вудкою для власних потреб, гріх – браконьєрствувати, перегороджувати ріки греблями, скидати у воду отруйні хімікати, будуватися у заплавах, порушувати звичне життя рік та озер.

У риболовлі я маю власні принципи: не ловлю сітками, не ловлю понад міру і не торгую спійманою рибою – вона не може бути для мене джерелом наживи. Ловлячи рибу, я здобуваю харч для себе, своєї сім'ї, здобуваю працю, а не маніпуляціями із паперами, коли гроші робляться з повітря. Я щиро люблю і шаную нашу Десну, бо рибалка, коли він справжній рибалка, знає ріку не з книг, а тому і шкоди їй він не завдає, він, по суті, єдиний, хто вболіває за її долю. Не влада, не екологи – лише рибалки щирі у своїй любові до ріки.

Отож, я не розумію цей принцип, так само, як і сам карп-фішінг.

Він, як стверджують його любителі, – високотехнологічний спосіб лову. Свята правда! Снасті, що коштують часом половину середньорічної зарплати українця: надміцні вудлища з катушками і плетеними шнурами, здатними виперти з води і двопудову гирю, зручні регульовані підставки для вудлиць – "род поди" з електронними сигналізаторами кльову; широкі настили із дощок на берегах водойм, комфортні крісла для рибалок, столи із цілими скринями прибамбасів, парасолі для захисту від сонця і дощу; радіокеровані суденця з навігаторами та ехолотами, що відвезуть і висиплють у визначене місце відро або й два принади на тисячу гривень за раз, а потім самі ж повернуться назад за новою порцією, котру доправлять точнісінько на те саме місце; готові, з магазину, насадки – бойли і пелетси найрізноманітніших смаків і кольорів, ароматизатори: аттрактанти і дипи – оце все і є карп-фішінг.

Ціла індустрія працює над принадами і насадками для нього. Харчова хімія з її штучними запахами, підсилювачами смаку та апетиту риби, кольоровими добавками – всі оті "Е-...", котрі через свою шкідливість не отримали дозволу на використання у звичайній харчовій промисловості, – все це перекинулося на риболовлю, бо риба не розмовляє, на хімії не розуміється, а в житті керується виключно своїми інстинктами, на яких так блискуче грають нечесні люди, що "усим серцем люблять" коропа, коли він, спокусившись на бойл із вишуканим запахом та смаком на зразок сливи, шоколаду чи лосося, самопідсікшись, ходить у них на гачку – це і є карп-фішінг.

Саме через це я і не розумію такий вид лову. Він був би мені зрозумілішим без дерев'яних помостів, без крісел і парасоль, без "род подів" і електронних сигналізаторів, без магазинних принад і насадок, напханих підступною хімією, але чи був би він тоді привабливим для його поціновувачів? Чи змогли б вони терпляче висидіти над своїми знаряддями лову хоча б один світловий день чи одну ніч, покладаючись не на електроніку, а лише на свій зір та увагу? Чи витягли б вони свою здобич самотужки, без допомоги помічника, який забере здобич у підсаку такого розміру, що в неї запросто вміститься центнер риби? А якби доля дала їм лише ніж,

п'ять метрів волосіні, шматочок свинцю і два гачки – чи вижили б вони, звиклі ловити на все готове, на березі чужої ріки навіть з таким скарбом? Але якби таке і сталося, то зрозуміло – це був би вже не карп-фішінг.

...Ти ідеш понад кручею, підшукуючи майбутнє місце лову: часом – чистим лугом, часом – вузенькою стежиною серед хащів верболозу, а деколи – ще й обережно продираючись крізь них; ідеш, намагаючись, за звичкою, не тупотіти, не шуміти і не надто висовуватись, і при цьому відчуваєшся так, немов повернувся до батьківської домівки, де все тобі таке близьке та рідне, а поведінка твоя цілком відповідає звичаям твого роду і ти бачиш, відчуваєш, розумієш – ти вдома.

Сонце вже наближається до самого горизонту, ще якась година і воно сховається за отими далекими верболозами. Вітер стих, верби відкидають на дзеркальну поверхню води темні густі тіні і в гушавині вже народжується вечірній присмерк, а плес на правому березі весь іще осяяний сонячними променями і такий різкий контраст, що його можна спостерігати на Десні лише ввечері, робить цю картину надзвичайно мальовничою. Тобі навіть важко о такій порі зробити вірний вибір: і це місце чарівне, і це, і це... А тут як красиво! – красиво з точки зору рибалки-вудочника: нижче по течії лежить у воді жива ще верба, зеленіє кроною за кілька метрів від берега, даючи рибі захист і схрон; вище неї від берегового виступу відбивається річковий струмінь, що мережиться маленькими войками, розтікається раптом на всі боки піднятими з самого дна потоками, знову закручується тепер уже у великого воя, що раптом ділиться навпіл і права його частина без поспіху мандрує далі, до далекого Дніпра, а ліва повертає до берега, спроквола, втративши на повороті силу, йде попід берегом назад, утворюючи суводь, а потім знову з'єднується з отим потужним воєм, щоб зовсім скоро знову піти по колу. У крутому схилі берега і в тому, як круча стрімко йде під воду, вгадується добра глибина і твоє шосте почуття, почуття первісного ще ловця, майже втрачене, але за цілі десятиліття рибальського досвіду хоча і частково, та все ж відновлене, вказує тобі, що завтра саме тут на тебе чекає успіх і тому ти без поспіху, ґрунтовно, навіть смакуючи, готуєшся до вранішнього лову, дбаючи, щоб місце було зручним і для сидіння, і для того, аби можна було без перешкод закинути вудку, і щоб щойно вирізані сошки були увіткнуті в похиле круто дно саме так, як годиться: вудки мають лягти рівненько, при самій воді і гачки з горохом повинні опинитися на дні у найвигіднішому місці, саме там, де по деснянському дну течія проносить найбільше корму, бо там пролягають риб'ячі стежки, потрапляння на котрі лише і гарантує тобі успіх.

Упоравшись з усім ще до сутінок, ти на кілька хвилин присідаєш на своєму новому місці, ще раз приглядаєшся до нього, милуєшся незбагненною красою деснянського вечора, дихаєш його свіжістю, всотуєш у себе всі барви, звуки та запахи і це немовби налаштування, твоя медитація, неначе вечірня язичницька молитва до річкового божества з тим, аби завтрашній ранок видався вдалим. І дійсно, відходять кудись на задній план, а потім зникають зовсім, повсякденні марнотні турботи, клопоти і негаразди; натомість спокій, умиротворення та гармонія вселяються у стомлену душу: неначе ти повернувся після важкої тривалої дороги до батьківського порога і

обцілований, помитий та нагодований, вже у рідній хаті, поклав голову на м'якесеньку, маминої роботи, подушку і наповнений щастям подумав лише одне: "Нарешті я вдома...".

... Ранок ще у легенькій сірій вуалі, лугом стелиться низький туман, ховаючи у своєму молоці поодинокі кущі верболозу – лише верхівки визирають зеленими купинами над білою пухкою периною. Із сонної поверхні води піднімаються ледь помітні випари. Густа роса на луговій траві враз мочить твої черевики і ти, з рюкзаком за плечима, із зачохленими вудками у правій руці, тихо, довгими роками виробленою навичкою, без жодного звуку повільно та обережно опускаєшся стрімкою кручею вниз, вміло утримуючи рівновагу на суглинистому обриві, використовуючи для опори найменші виступи чи впадинки і жодна грудка землі не впаде у ріку, хіба що часом котрась маленька зашурхотить униз та й завмре, не докотившись навіть до урізу води.

Лише найнеобхідніше з тобою. Із усіх зручностей – тільки невеличка подушечка в полотняному напірначі, аби не сидіти просто на холодній, часом мокрій, кручі та ще плащ ЗЗК, твій захист на випадок дощу; до того ж інколи він служить тобі і за сидіння. Решта твого добра – то снасті та принади, насадки і наживки, що добуті чи приготовані власними руками; часом це лише варений горох, не більше літра. Ну, ще маленька сокирка, яка, трапляється, править тобі і за саперну лопатку. Все.

Доки розтануть останні сутінки, ти вже й налаштуватися встигаєш: щонайбільше чверть години знадобиться на це. А далі – розчиняєшся у Тиші, зливаєшся з берегом, вживаєшся в деснянський світ. Ще не вивітрилося з душі вечірнє відчуття щастя, а тому той настрій швидко опановує твоє ество і сотні разів пережите повернення до своїх витоків та життєвих ритмів, рідних, не привнесених, незабаром знову приходить до тебе.

Навіть твоя зосередженість на поплавцях не заважає бачити і чути, що діється навкруги. Куди не кинь оком – скрізь розмаїття Життя: ось скинулась посеред Десни велика рибина, пролетів над головою лелека, навпроти, на мілководді піщаного плесу, під правим берегом, повільно, замислено бродять дві білі чаплі, тендітні, неначе принцеси. З лугу, з туману, почулося деркачеве "Дир-дир!", стрижі сірими блискавками носяться над водою, полюючи на комарів, притиснутих донизу туманом; ось крячок у карколомному піке підхопив із поверхні необачного себеліка, а пташиний спів все наростає і останній, запізнілий, соловейко звеселяє твою душу чарівними своїми мелодіями, що ніколи і ні за яких обставин не можуть набриднути, і серед цієї ідилії ти не чуєш жодного стороннього звуку, неначе на сотні кілометрів звідси немає навіть сліду сучасної цивілізації. Середина червня, і вже благословилося на довгий літній день: гасне вранішня зоря, а під нею пламеніє горизонт; аж ось і краєчок помаранчевого диску виткнувся над низеньким туманом та розмитими обрисами зелених верхівок верболозу; від його жару враз порожевіли легенькі перисті хмаринки у західному краї високого неба, відбилися позолотою у непорушному, здавалось би, дзеркалі води, що міниться кольорами від зеленого до синьо-білого та золотисто-жовтого з полиском і виглядає тепер немов безцінний скарб.

Хіба побачиш все це, хіба досягнеш красу побаченого і чи матимеш час посправжньому над цим замислитись, коли безперервно рухаєшся, полюючи на хижака із спінінгом чи займаючись іншим рухливим видом лову? Лише сидючи майже непорушно над своїми вудками, ти отримуєш можливість сповна насолодитися живою картиною Десни, котру створив неперевершений майстер пензля – Природа. І ти розумієш: ось вона, істинна краса, той її еталон, що стільки часу слугував людству за взірць прекрасного, але який поступово замінюється на щось несправжнє, непевне – штучне.

Завітавши нині до Десни, ти знову укотре маєш поріднитися з нею: віднайти, зв'язати і туго натягнути ті ниточки, що колись пов'язували людство з його Матір'ю. Тоді їх було багато і всі вони були міцними та нерозривними: здавалося, певно, тим людям, що так буде завжди. А вийшло, бачиш, як...

Там, під водою, – зовсім інший світ, таємниця. Комуś за сімома печатками, комуś, можливо, лише за трьома, але навіть і в цьому випадку ти мусиш розгадати її, знайти відповідь: *де* має лежати твій гачок, *що* на ньому має бути і *коли* ним зацікавляться. Твоя проста, навіть без катушки, вудка повинна бути зібрана власноруч, без жодних готових магазинних монтажів: бажано вміти і вудлище самостійно виготовити, і поплавець, і грузило – лише тоді впаде з таємниці перша печатка. Ти мусиш сам приготувати насадки, на котрі ловитимеш рибу: зварити горох, запарити пшеницю чи зробити мастирку – і таємниця позбудеться другої печатки. Ти повинен правильно вибрати місце, а для цього потрібен тривалий досвід, що розвиває твою інтуїцію – шосте почуття рибалки, – і не тільки вибрати місце, але й власними руками, з розумінням, облаштувати його – сама собою відпаде третя печатка. Та нічого не будуть варті ці три перші, якщо не зумієш стати своїм у світі Десни: не вгамуєш пристрасті, не заспокоїш своє серце, не полишиш власну метушню, коли залишишся глухим і незрячим і не зумієш щоразу вчитися чомусь новому. Зате, коли все у тебе вийде, і в ритмах свого серця, і в помислах душі ти зіллешся воєдино з навколишнім світом, – от лише тоді до ніг твоїх впаде четверта печатка.

Проте не думай, що далі вже тобі ось так просто посміхнеться примхлива рибальська удача.

... Сьогодні перший твій ранок на цьому місці і тобі ще нічого не відомо про те, чого від нього можна чекати – чи дійсно пролягли отут під водою лящеві стежки-доріжки, якими він мандрує щоранку, шукаючи собі на дні поживу. Можливо, косяк пройде по суводі, під самісіньким берегом, зовсім не там, де лежать твої гачки з горохом, а, може бути і таке, що вони взагалі з якоїсь причини обходять цей обмуток стороною. Якби була у тебе можливість половити тут хоча б тижнів зо два, тоді рибу можна було б привчити до цього місця постійними принадами, але де вони, ті два тижні?

Один ранок у твоєму розпорядженні, щонайбільше – перша половина дня, бо досвідчені рибалки надію спіймати ляща не втрачають аж до обіду, деś так години до тринадцятої. І ти час від часу, доки немає ще ані кльову, ані навіть натяку на нього, отим своїм шостим почуттям відчуваючи, що риба ще не підійшла, обмацуєш дно у пошуках найвигіднішої місцинки: ану ж бо, покладу вудку на двадцять сантиметрів

лівіше..., ні, не те..., правіше..., начебто трохи краще..., а якщо закинути ще трохи вище по течії, щоб вона поклала гачок якомога далі від берега? О! бач, потонув поплавець, бо там глибина надто велика для цієї вудки, там на дні – ямка, промитий течією рівчачок, досить різкий перепад рельєфу дна. Добре! Якраз те, на що сподівався: коли трапляється намацати на дні таке поглиблення – це майже успіх. Тепер потрібно тихенько підтягнути снасть на себе з тим, аби поплавець вийшов на поверхню води: грузило потягнеться вгору по похилому дну, ляже десь там, на припічку, а гачок із горошиною – на схилі рівчачка і твоя насадка виглядатиме в такому випадку природньо і не лякатиме рибу волосінню, що підозріло звисає згори. Велика риба – лях чи в'язь полюбляють ходити саме такими рівчачками і твою горошину навряд чи пропустять.

" Як все просто! "

Е-е, ні. То лише здається так на перший погляд. Вся Десна, всі її тисяча з гаком кілометрів русла – всі вони є суцільна течія з войками, суводями вздовж берега, часом трапляється, що біля берега течії і зовсім немає, але двох однакових місць не побачиш і за все своє життя. І скрізь потрібно видивитись, відчутти, уявити, зрозуміти, як воно може бути там, на невидимому тобі деснянському дні. Часом те, що в одному місці буде перевагою, в іншому виявиться недоліком чи перешкодою, і навпаки. Інколи навіть самому собі важко чи навіть неможливо пояснити власний вибір. Хтозна, що саме спрацьовує: передчуття, інтуїція, чи півстолітній досвід, котрий складається з якихось маленьких, як макове зернятко, нерозрізнюваних своїх часточок – подеколи вже й не розбереш, що то воно є, – передчуття чи досвід.

Тут ось обмут, глибина за чотири метри, течія закручує хіба ж такого воя, а за сто метрів нижче, де лежать у воді повалені верби, течії під берегом і зовсім немає, неначе тут озеро, а не ріка, і глибина тут менша, а все одно, те місце, от чує твоє серце, а довіряти йому у тебе є всі підстави, все одно – воно може виявитися не гіршим, можливо, навіть кращим від оцього, на обмуті.

Там, де зовсім відсутня течія, там вже всі попередні правила летять шкереберть, бо на відміну від стоячої води озера річкова течія сама по собі є настільки визначальною в залежності і від свого характеру, і від сили, від швидкості, напрямку і ще якихось майже непояснюваних, але існуючих особливостей, що все, відоме комусь про лов на озері, а тим більше, на якомусь ставку, на Десні не має жодного значення і людина, котра вперше тут взялась за вудку, часом довго ще не може зрозуміти тих тонкощів, які для тебе є давно вже звичними і саме собою зрозумілими: ти навіть не загострюєш на них свою увагу.

І раптом трапляється тобі на Десні ось таке місце, де течії немає. Річкова риба зі своїми звичками та уподобаннями, яка все життя проводить на течії, в подібних місцях зі стоячою водою і поводить ся особливим чином. Часом таке місце буває гарним для ляща, але як вгадати той час, коли він сюди заходить і чи буває він тут взагалі? Як швидко, за один лише ранок принадити його, коли тут річковий струмінь знаходиться за кілька метрів від поплавців і не понесе вниз твою принаду, не збере біля гачків ту рибу, що стоїть нижче по течії? Вся оця купа запитань, що самі собою, одне за одним,

виникають перед рибалкою і відповідь на які йому необхідно дати якнайшвидше, – оце і є для нього таким же захопленням, як для когось – розв'язання головоломок, ребусів чи шарад.

Коли ти кожного разу тихо, делікатно, наосліп, на дотик, інтуїтивно шукаєш ниточки, в'яжеш вузлики, плетеш вервечки свого зв'язку з Десною, то це дійство заворює тебе, сповнює тихою радістю твоє серце і має свій особливий сенс, бо цей зв'язок живить тебе такими потужними соками рідної землі, що дійсно – час, проведений на Десні, у вік людини не зараховується.

... Нарешті вудки твої лежать, здається, так, як потрібно і час вже всерйоз зайнятись принаджуванням. Одне лише завдання і стоїть перед тобою: підманити велику рибу – лящів чи в'язів, змусити її, забувши про природну обережність, підійти до твоїх гачків, що лежать у трьох-чотирьох, а подеколи і в одному метрі від берега. Десь же ж вона та мандрує, час від час підходячи з глибини до берега, бо основна кількість харчу потрапляє в ріку саме з розмитого берега і навислих над водою дерев.

Певно, деснянські рибалки, принаймні коропські, не одну сотню літ ловлять білу рибу в основному на горох, і викидають його за літо у Десну якщо не тонни, то центнери, бо риба вже настільки до нього звикла, що віддає горохові беззаперечну перевагу перед всіма іншими насадками та наживками, навіть пшеницею та гнойовими черв'яками.

Принаджуючи горохом рибу, ти маєш триматися золоті серединки: не загодувати рибу і, в той же час, постійно утримувати її на одному місці в надії, що такий привабливий для неї корм, як варений горох, і надалі буде надходити за течією. Тому, кинувши спочатку цілу жменю гороху, надалі підкидаєш часто, але потроху, по десятку-два горошин за раз. Лящ чи в'язь до того, як потрапити на твій гачок, часом встигають підібрати з дна півтора-два, або і всі три десятки горошин, проводячи, таким чином, щонайменше півгодини у безпосередній близькості від того місця, де ти чаклуєш над вудками.

Саме тому тобі і доводиться поводитися так, неначе сидиш у засідці – жодного різкого руху, жодного голосного звуку, тим більше – якогось стуку чи удару по кручі, бо звук миттєво шириться землею та водою. Гупне рибалка по необережності черевиком – і вже не дочекається обережного в'язя.

Далеко не кожен у змозі висидіти, отак причаївшись, цілий ранок. Але той, кому виявиться під силу подібне очікування, відкриє для себе новий світ – світ Ріки, світ предковічної Тиші, ту сторону свого буття, яка є справжньою, рідною, не привнесеною і відтоді зміниться назавжди його життя. Хоча часом це спочатку і не помічається людиною, але все ж одного разу зрозуміє, хто вона є насправді і що є беззаперечною цінністю тієї короткої миті, яка зветься людським життям.

Затим приходить спостережливість – та людська якість, котра дозволила нашим предкам не лише вижити, але й створити власний світ: медицину, ремесла, мистецтво. Жодні сторонні поради не дадуть тобі стільки, скільки власне уміння бачити, мислити і робити висновки з побаченого.

... Ось ти вже й дочекався першого кльову – як завжди, сміливого, необачного, і меткий в'язик, походивши трохи у товщі води, позмагавшись із тобою, опиняється у рибальській торбині. Можливо, лише один чи два наступні будуть ще такими ж відверто необережними, а потім червонопері голодні сміливці вступлять з тобою у змагання за право на їжу та життя, змагання, в котрому немає визначеного наперед переможця.

Поплавець коротшої твоєї вудки, тієї, гачок якої так вдало розмістився на схилі донного рівчачка, поки що мовчить, але його мовчання видається надто красномовним, щоб засмучуватися через це – якби і тут крутився дріб'язок, це було б куди гіршою прикметою. Не знаючи до ладу, яке саме там дно, чи добре видно на ньому твою горошину, ти вирішуєш перекинути вудку заново і ось вже течія, підхопивши снасть, зносить волосінь по короткій дузі до того моменту, коли грузило та гачок опустяться в заглибину, потягнувши за собою під воду і поплавець. Тихенько, обережно підтягуєш вудку трохи до себе, поплавець виринає з води і залишається на поверхні, а волосінь тримається внатяжку, маючи можливість миттєво передати поплавцеві найменший дотик до горошини.

Не поспішаючи переключити свою увагу на довшу вудку, ти ще якийсь час тримаєш праву руку над комелем щойно закинutoї і вже за якусь хвилину бачиш, як повагом іде на дно твій поплавець, а за ним опускається в грудях клубок теплового, довгоочікуваного рибальського щастя.

– Р-раз! – Зап'ясток правої руки сам собою робить миттєвий, короткий та різкий ривок угору: – Є! І вже ходить у глибині, згинаючи твоє вудлище, чималенька рибина. Зрозуміло тобі майже одразу ж, що це ще не лящ, – підлящик, але щонайменше вдвічі більший від двохсотграмових в'язиків і коли він, стомлений, без жодного звуку опиняється у підсаці, у тебе є всі підстави і для задоволення, і для надії, що сьогодні рибальська удача не омине тебе і надалі.

Спостережливість – ось що потрібно тобі зараз найбільше. Часом твоя зосередженість на двох поплавцях досягає такого стану, що ти вже не чуєш і не бачиш нічого з того, що відбувається навколо. Дві пінопластові чи коркові кульки – то для тебе і зір, і дотик, бо ніщо не передасть тобі з підводного світу більше достовірного знання, ніж вони. Ось припинився кльов на твоїй лівій вудці, деснянський дріб'язок відійшов з якоїсь причини – чому? Щось притиснуло зовсім трішки, на кілька міліметрів, поплавець на цій вудці, притиснуло – і відпустило. Чому? Що не так? Десять секунд..., двадцять..., півхвилини... Треба подивитися, що там. Горошина на місці, але трішки кимось стягнена з гачка. Ким? Що було причиною цього: обережність чи млявий апетит?

Спробуємо почепити трішки переварену зернину. Ось оцю – шкуринка на ній злегка надтріснута, проте форми горошина ще не втратила, а вміст зернятка м'якесенький, ніжний – нехай спробує відмовитись від таких ласощів. Ти перекидаєш вудку і ледь тільки гачок лягає на дно, як поплавець іде в глибину услід за ним. Підсічка! – пусто...

Еге-е, ти бачиш, які справи?! Це вже не дріб'язок! Швидше нову горошину, але тепер спробуємо знову цілу; проте, аби була вона м'якшою для привереди, вже на гачку акуратно стиснемо зернятко між пучками трьох пальців, так, щоб не пошкодивши оболонки, розм'якшити вміст. Ну ж бо, подивимося, хто кого?!

І хвилини не полежала горошина на дні. А поплавець знову ледь-ледь притопило, ти весь завмер, розслабивши кожен м'яз, лише внутрішня зібраність звично наростає, щоб вибухнути у потрібний час; жовта кулька піднялась до звичного свого рівня..., пустила неспішно по поверхні два кола... і пі-і-ш-ш-ла-а, розчиняючись у темній воді – Р-раз!

Є! – враз зависла на протилежному кінці волосіні велика вага, що не дає вудлищу піднятися вище від води, гне його в дугу, ворочаючись неспішно при самому дні – лящ.

Кожного разу така боротьба балансує на межі можливого: витримка твоя має бути бездоганною – тут поспіх неможливий у жодному разі. Які там "викачування" за допомогою катушки? Інколи гачок тримається за самісінький краєчок губи: тільки потягнеш сильніше – одразу ж зійде, навряд чи діждешся ще одного кльову. Якщо і не зійде, але наробиш шуму – теж успіху не чекай, бо зграя лише за кілька метрів від тебе. І ти ведеш із лящем цю боротьбу, і у цій боротьбі є свій, особливий сенс – сенс злиття з природою, бо наразі ти в ній розчинився, став своїм, невід'ємною її часточкою, нехай і не на такий уже тривалий час, проте став; ти повернувся до власних витоків, немов до батьківського порога з тим, аби саме тут (бо де ж іще?) набратися сил і снаги для подальшого життя.

... А навколо бує червень. Під сонячними променями розтанув туман, від дерев та кущів пролягли густі ранкові тіні, але вже потроху світлішає небо, поступово втрачаючи свою вранішню глибоку синяву; поволі, поволі стихає пташиний спів: тепер лише вибрані, найвизнаніші співаки будуть давати щоденний концерт, решта ж, проспівавши власний гімн життєдайному Сонцю, склавши у вранішній своїй молитві подяку Творцеві, взялися до повсякденних своїх турбот. Зелена жаба, висунувшись із води, пробує голос і десятки її товаришок вже підхопили цю тему. Поменшало комарів – перші подихи південного вітерцю змушують кровопивць ховатися серед верболозу. Водомірки ковзають поміж поплавців і лучне коромисло сіло для перепочинку прямо на гінчик вудки.

Розмаїтий деснянський світ, різнобарвний, різноголосий, світ, у якому панує одвічний, невмирущий Дух Десни, живе своїм життям. Я пізнав його настільки, наскільки вистачило мені моїх відчуттів і сталося це лише завдяки звичайній деснянській поплавцевій вудці – снасті простій та нехитрій, але безмірно красивій, як і все у природі.

Оце, власне кажучи, і є мій вибір.

Коза: "...і на круг свій вертається вітер".

Зупинивши автомобіль в кількох метрах від кручі, я вийшов із кабіни. Над Десною ще панували густі вранішні сутінки і братися за вудки було трохи зарано – навіть горошину на гачок не почепиш до пуття. Намагаючись тихенько причинити дверцята, я просто коротко і різко натиснув на них, але собачка замка все одно клацнула в

ранковій тиші і цей неприродний металевий звук як завжди різко дисонував з тим шепотом, яким у вересні повниться вранішній луг.

Раптом від маленького, порослого густими кущами лози видолінка, що проліг у двох десятках метрів переді мною, долинув якийсь незрозумілий шум, а згодом і тупіт. Три чорні здоровенні опецькуваті звірині постаті рвонули звідти і прямуючи від Десни, перебігли вузький лужок Рокочівщини та й зникли у верболозі лівіше Коржового.

Дикі свині... Звідки це вони сюди завіялись? На виїждженому автомобілями вздовж і впоперек коропському лузі вони тепер – дивина. Це коли у липні я ловив за Сохачами, на Сінопункті, то весь ранок слухав, як у верболозі на протилежному березі паслось стадо свиней: рохкали дорослі; отримавши стусана рилом від старшого родича, кувікала з образою в голосі малеча, і тоді мені навіть здалося на мить, що з Десною все гаразд, коли отак запросто, нехай і вдосвіта, але ж при денному вже світлі, за сотню-півтори метрів від мене вовтузяться два чи три десятки свиней, демонструючи тим самим повноту деснянського світу. Але Сохачі є Сохачі: дикі кози та свині там ще нікому не в диковинку. Інша річ – наш луг. Як вони могли тут опинитись? Хіба що випадково, шукаючи кращого місця.

Постоявши ще трохи, дочекавшись, доки добре вже розвиднілось, я дістав вудки і присів у кручі на Козі. Давно вже тут зрізала Десна такий зручний колись припічок і тепер над ямою Кози просто вишить майже прямовисна круча, а над самою водою – один-єдиний кущик верболозу. Сидіти тут незручно: дуже високо виходить над водою, і суводь, що мандрує вздовж берегового урвища, кладе гачки вважай під самим берегом, надто близько до кущика, і не так, як того хотілось би, по відношенню до красивого та сильного воя. І навіть моя, з двохметровим держакон, підсака ледве дістає до води.

Тепер нечасто побачиш тут рибалок, давно вже Рокочівщина не приваблює їх так, як у ті далекі роки, коли на цьому лузі стояла наша пасіка і я з батьковою допомогою освоював деснянську рибальську абетку. Немає вже в цій ямі тієї кількості риби, що раніше: браконьєри, хто вибухівкою, хто електровудкою, вибили та розігнали косяки лящів та в'язів, судаків та сомів, полишили їх здатності до розмноження, тому по кручі не побачиш вже жодної гатки, хіба що ранньої весни ген, там, внизу, аж перед плесом, на якому колись давно, певно, одразу ж по війні, задля поглиблення русла, позводили перегати.

...Все було як завжди, все йшло своїм звичним усталеним порядком: десь через півгодини мій поплавець піш-о-о-в углиб і згори мені добре було видно його рух. Права рука одразу ж зробила свою звичну справу, коротко рвонувши вудку догори і вудлище зігнулось у дугу, стримуючи різкі пориви підводного суперника. В'язь. І гарний – відчувається, що більше кілограма.

Він ходив спочатку при самому дні, намагаючись за будь-яку ціну дістатись потужного воя, але коли ти сидиш над водою так високо, як оце нині, то вправлятись із здобиччю чи не вдвічі легше, ніж сидячи біля урізу води. Потихеньку, без поспіху, я піднімав його все вище та вище і коли він пройшов, опираючись мені, усю чотирьохметрову глибину, то на поверхню піднявся вже зовсім стомленим.

Інколи на Десні доводиться ловити в таких місцях, що витягти велику рибину часом буває дуже нелегко, а інколи здається, що і зовсім неможливо. Від мене і до поверхні води тут понад два метри – навіть моя довга підсака виявилася безсилою, тож мені довелося, взявши її у ліву руку, спочатку обережно, пригинаючись, пробратись по кручі вимитим навесні високою водою, ледь помітним, у півступні завширшки, припічком вліво, до того місця, де до води було значно ближче і де можна було зручніше взяти рибину у підсаку, потім перехопити вудлище ближче до його середини, щоб, знаходячись досить високо над водою, підтягнути в'язя до самісінького берега і вже потім, завівши здобич на підсаку, підняти її з води.

Добрий почин! Повернувшись на місце, я запроторив в'язя до торбини, почепив нову горошину, закинув вудку і знову почав чатувати. Ранок вже повністю вступав у свої права і я налаштувався вкотре побачити диво.

Велетенська куля розпеченого золота поволі піднімалась над лисогірським сосновим лісом. Її чіткі обриси добре проглядались крізь легеньке вранішнє марево, аж доки вся вона цілком не виглянула над деревами. Лиш тільки її нижній край минув верхівки сосен, як куля тут же спалахнула, втративши при цьому свої чіткі донедавна обриси, золото з неї променями вихлюпнулось на луг, залило собою непорушну скляну поверхню води, ген там, внизу, з розгону вдарилося об кручу і в одну мить перетворило її із простої глинистої на золоту. Хвилин десять тривало це захопливе видовище, аж поки сонячний диск не піднявся ще вище над землею і дзеркало води почало відбивати золоті промені вже вище кручі, прямо в небо, від чого воно враз посвітлішало і порожевіло по всьому горизонту. Диво скінчилось, але в душі кожного деснянського рибалки, котрий хоч раз у житті спостерігав таке, воно залишається назавжди, як ось уже понад сорок років живе у моїй.

Як давно це було! Перша моя ночівля на Десні, батько, що був тоді молодшим від мене, нинішнього, гурт рибалок, вечірня юшка, кілька розкиданих по квітучому луку скирт торішнього ще сіна, більше десятка гаток по всій кручі – звідси, від Кози, і аж ген до того ліхтаря, що колись, коли я вперше побачив Десну, так здивував мене своїм незвичним виглядом...

Мінорна нота, яка від цього давнього спогаду солодким щемом озвалась у моїй рибальській душі, розчулила її, несучасну, часом і сентиментальну, та налаштувала на те особливе, кожному закоханому у Десну знайоме, сприйняття краси навколишнього світу, коли ти всім своїм еством, здається, що навіть всіма порами свого тіла всотуєш, вбираєш не тільки оці чарівні краєвиди, але навіть звуки та аромати і від цього стаєш по-справжньому щасливою людиною...

Вересневий ранок, тихий та чистий, пелюстками білої водяної лілеї розкривався назустріч прийдешньому дню. Було не по-вересневому тепло. Якось зсунулось все у нашій природі: весни стали пізніми, не дружними – затяжними, без повеней, зате, часом, із ранніми посухами, а літо поширилось аж на вересень. Було дивне відчуття міжсезоння: і літо – не літо, і осінь – не осінь. Не чулося багатоголосого пташиного співу, що так тішить слух влітку, проте, незважаючи на тепло, і павутини бабиного літа

ще не побачив би вдень. Слабенька отава, бо дощів видалось не густо, не була обтяжена вересневою сріблястою росою – так лише, ледь-ледь вкрилася нею. Листя на верболозі хоча ще й не змінило свій колір, проте вже не виглядало таким густим та блискучим, як на початку червня.

А все ж чисте повітря було насичене звичними луговими запахами, вода ще не виглядала по-осінньому темною та важкою, під протилежним берегом по мілководдю ще бродила сіра чапля і риба скидалась посеред ріки – Десна виглядала так, як завжди наприкінці літа, у серпні.

– Бах! Ба-бах! Бах! Бах! – залунали раптом постріли і луна рознесла їх над деснянською водою від Острова до Лисої гори. Мисливці... Це ж сьогодні відкриття полювання, яке цього року перенесли на два тижні пізніше!

Рибалки не дуже любляють мисливську братію, вважаючи її, і небезпідставно, занадто галасливою, безцеремонною та нестриманою. Їм би лиш одне – настрілятись на відкритті та чарку перехилити. А ще коли після чарки на подвиги потягне, а повний патронташ додому нести стає вже важко – тоді і взагалі за ціль слугує будь-що: від пляшки до картуза. І це ще в кращому разі.

Рибалки люблять тишу. Тому мисливське бахкання їх дратує. Як на мене особисто, то бажаним власноруч добути дичину варто було б дозволити лише одну зброю – лук. Бо як подивившись по котромусь із мисливських телеканалів на сучасне полювання – стає зрозуміло, що через кілька десятиліть полювати буде ні на кого. Оптичні приціли, загонщики (хіба загонне чи облавне полювання відрізняється чимось від рибальських сіток?), слідопити, супровід, котрий у потрібний час перед таким "мисливцем" триногу завбачливо поставить, щоб у того рука не здригнулась, і, дивлячись у бінокль, підкаже коли на спусковий гачок натиснути. Це не полювання, це бізнес на інстинктах.

Ні, тільки з луком, по-чесному, один на один. Як рибалка зі звичайною вудкою: хто кого?

– Ба-бах! Ба-бах! – триває справжня канонада і ось вже півдесятка чирків, зі свистом, на несамовитій швидкості втікають за Десну, світ за очі, подалі від цієї війни. Куди ж оце свині поділись, цікаво мені? Ото якби вискочили на котрогось із його дробовиком – адреналіну було б повні штани, під зав'язку.

Коли це раптом десь від Забейківщини – ВИБУХ!!! – аж струсонувось повітря і луна лугом рознесла його на цілі кілометри... А ще за кілька секунд почувся шум і плескіт від опадання високого водяного стовпа, почувся так чітко, неначе це не за кілометр звідси відбулося, а десь майже поряд.

Що ж це діється на білому світі, коли якась наволоч, впевнена у своїй безкарності, отак запросто жбурляє у воду мало не кілограм тротилу?? Не вночі, а вранці, при сонячному світлі, коли на лузі повно не лише мовчазних, як риба рибалок, але й мисливців зі зброєю? Це навіть не браконьєри, це вже робійники, мародери, і без жодної там натяжки...

Скільки довелось мені їх бачити за своє життя!

І вперше, – років у тринадцять, – саме отут, нижче Кози, там, де закінчується її яма,

якраз на виході з неї. Годин у вісім вже ранку прийшов раптом у кручу мордатий червонопикий дядько з триденною щетиною, у важкому, незважаючи на липнєве тепло, зеленому брезентовому плащі-кобеняку, з кропив'яним мішком у руці і з дивною снастю на плечі: півкулею виплетена сітка, по краям якої часто, у ряд, по колу, були закріплені свинцеві грузильця і до цього ж краю прив'язаний був досить довгий мотузок. Спустившись до води, не зважаючи на присутніх рибалок, що мовчки сиділи по своїх гатках, дядько зняв свою снасть із плеча, розмахнувся нею, неначе ковбой ласо, і закинув її у Десну на кілька метрів від берега. Почекав, коли вона потоне, а потім почав підтягувати до себе. Сітка, що була в діаметрі чи не зо три метри, опутившись на дно, мала накрити рибу, яка там якраз гуляла і котра вже не могла з-під сітки втекти, бо грузила притискали краї тої снасті до дна.

Дійсно, дядько потім підтягнув свою сітку і скоро вже тримав у руках фунтового в'язика. Ще двічі жбурляв він своє знаряддя, але вже безуспішно. Потім зібрав свого "парашута", – так звалась та снасть, підхопив кропив'яного мішка зі своєю здобиччю та й пішов геть.

Безперечно, що тепер, на фоні тих, хто ставить кілометри сіток, б'є рибу електровудками та глушить отак, як оце сьогодні, вибухівкою, він видався б мені майже безневинним рибалкою-любителем, але тоді це здалось мені якимось святотатством, хоча, певно, я тоді ще й слова такого не знав. Я сидів пригнічений побаченим, особливо мене вразив той кропив'яний мішок із рибою, бо мішки для мене завжди чомусь асоціювались із крадіжками, а вигляд того дядька – мордатого, неголеного і в брезентовому плащі серед літа – на все життя став уособленням бракон'єра. Я ніяк не міг второпати: у чому ж полягало задоволення від такого... здобування, чи що? – бо уявити собі що це також лов, рибальський азарт і радість від змагання з рибиною – ні, уявити таке у мене не виходило аж ніяк...

На віку – як на довгій ниві: потім бачив я і побиті сіткою водорості на биринському плесі – свідчення того, що вночі тут промишляли лихі люди, і молодиків зустрічав на лузі, котрі у вранішніх сутінках вже поверталися додому на мотоциклах, хоча і без вудок, зате з підсакою та рюкзаком, майже повним риби – електровудочники, щоб їм... Двічі бачив як отут на Козі і в Журавльовому двоє чи троє на човні кидали у воду заклепаного, радянської ще конструкції, вогнегасника, що слугував їм за вибухівку, а потім збирали з поверхні глушену рибу – лише велику, дрібну ж залишали напризволяще. От тільки рибнагляду за все своє життя, здається, жодного разу не бачив...

Довелось мені якось, зовсім недавно, чути розповідь одного, немолодого вже, чернігівського рибалки про його зустріч із деснянськими розбійниками. Ловив він десь під Черніговом на відомій там усім глибокій, у чотирнадцять метрів, ямі. Було вже годин десять ранку, коли до того місця під'їхали три чорні джипи і з них повилазило кілька мордоворотів. "Так, діду, – сказали вони, – збирай вудки і паняй додому, від гріха подалі." Доки рибалка збирав свої снасті та готувався до від'їзду, ті не гаючи часу надули гумового човна і двоє завезли ним на середину ями чималий пакунок, від якого

до берега тягнулись два дроти. Третій, що залишився на березі, почекавши, доки човен опуститься на кількадесят метрів нижче по течії, натиснув кнопку пекельної машинки. Шарахнуло так, неначе вибухнула авіабомба!

І вже за кілька секунд поверхня води засріблилась від побитої риби. Ті, що на човні, почали набивати нею білі, з-під цукру, мішки – один, другий, третій. Брали лише сомів, судаків та лящів. Решта риби – і великої, і малої, – їх просто не цікавила, хоча вся поверхня води була неначе всіяна сріблом: розбійники покинули десятки кілограмів її напризволяще...

Що міг зробити Микола Михайлович? Поїхав додому, залишивши в душі на все життя пекучу рану від побаченого...

Браконьєри... Розбійники... Мародери... Недолугі промисловці-гвалтівники, що не здригнувшись, тонами скидають у ріки ядучі відходи своїх виробництв... Вожді, для котрих проблеми ріки – то є остання річ, яка могла б їх зацікавити у цьому житті... Їх надто багато, майже "на кожному кілометрі – тут і по всьому світу!"

Це ті убогі, котрим не дано відчуття краси, розуміння вищої Гармонії. Їх душі, немов кроти, блукають у пільмах свого нещасного буття і світло прекрасного їм не потрібне, воно лише гнітить та лякає їх можливістю незрозумілих змін.

Що відбувається із Людиною? Що чекає її, таку, в майбутньому?

Всім відома історія: колись-колись, на початку часів, Творець сказав нашим Першобатькам:

"... Плідітеся і розмножайтеся, а всі звірі, і всі птахи, і трави, і дерева – у володіння вам. Користуйтеся."

Ми і користуємось, але ж як? Те що дається нам даром, та ще і з надлишком, людьми не цінується. Ми виявилися надто поганими господарями – навіть не господарями взагалі. Якщо людство – одноосібного земного носія інтелекту порівняти з мозком людини, тоді природа планети – її тіло. Чи може розум існувати окремо від тіла? Лише в мізках хворого наркомана, котрому в чаду забуття здається, що його розум в разі чого здатен буде жити самотійно, окремо від самим собою ж понівеченого, виснаженого, напівживого тіла. Але ж саме таким бачать наше майбутнє люди науки, коли потихеньку, ненав'язливо підкидають нам "ідею" про переселення людства на інші планети.

"...Користуйтеся". Тобто, все у вашій волі. Запам'ятайте лиш одне, сказав Творець: "...А від дерева пізнання Добра та Зла, не їж від нього..."

Проте, як відомо, з'їли. І одразу ж почали ділити світ навпіл: добро – зло, світло – темрява, життя – смерть...

Втративши цілісність свого світосприйняття, Людина тим самим втратила для себе Рай – вічне свято відчуттів. Від Єви та Адама ми безупинно, щомиті, не замислюючись, ділимо свій світ навпіл, у всьому, абсолютно у всьому відшукуючи Добро та Зло. Жодної речі, жодного явища чи події не знайдеться, щоб воно не було оцінено людиною з цієї точки зору.

Відтоді людство живе у двоїстому, дуальному світі. Всі релігії вбачають гріх у цьому

розподілі. Що не візьми – для всього у нашій свідомості знайдеться оцінка саме через сприйняття "хороше – погане". Саме цим поділом, ворожістю, а не чимось іншим, ми отруюємо собі життя часом до нестерпності. Саме через це ми втратили Рай.

От взяти хоча б і безневинний кавун: як ми його оцінюємо? Всередині він соковитий і солодкий, а зовні має тверду кірку. Він смачний – так би враз і з'їв, але зернятка цьому заважають, треба їх виколупувати. Їсти із зернятками швидше, але не так смачно і ще, чого доброго, подавитись можна. Кавун смачний, але ситим від нього не станеш. Спрагу вгамовує добре, проте потім до вітру не набігаєшся. Але ж, з іншого боку, хоч і до вітру бігаєш, зате нирки чистить.

Добро – Зло, хороше – погане, плюс – мінус...

Якби то кавуном все і обмежувалось, а то ж безневинний грішок двоїстої людської свідомості враз вивернувся у справжній Гріх:

"...повстав Каїн на Авеля, брата свого, і вбив його."

Друг – Ворог! Ось у що вилився безневинний, здавалось би, розподіл світу у людській свідомості. Друг – Ворог! Людина – Хто? Хто ворог Людині? А все, що навколо, все, що не вона! Інші люди, тварини, навіть рослини, вся Природа. Я – Людина, а це – Природа. Все, що не по-моєму, те мені вороже і я з цим не змирюсь, не сприйму і все життя боротимусь, переробляючи під себе.

Приборкавши вогонь і самотужки запаливши перше багаття, Людина тим самим почала створювати навколо себе штучне, зручне для неї, середовище. Проте за його межами вона, слабка ще, лише пристосовувалась до навколишнього світу, не маючи і на думці якось його змінити.

А от коли десять тисяч років назад комусь прийшла в голову ідея вкинути у землю насіння і виростити перший врожай і відтак почалось осідле життя людини, – от тоді вона, побачивши свою перевагу над іншими істотами, і вигоди від рільництва, як стабільного джерела харчу, на повну силу заходилась плодитись та розмножуватись і потихеньку змінювати навколишній світ виключно у власних інтересах.

Від печер до перших селищ і далі, до сучасних мегаполісів, – дорога була тривалою. Але все одно, до пори, до часу, на всьому цьому шляху Людина побоювалась відверто протиставляти себе Природі, розуміючи нерівність сил.

Поволі, поволі, вона і виросла, і зміцніла, і стала сильною, по краплині забираючи у своєї Матері ту силу творення, якої в неї ж і навчилась. А коли вже і хоробрості набралась, тоді прорікла:

"Ми не можемо чекати милості від природи, – наше завдання взяти її у неї!"

І дійсно, не стали чекати. Промисловий переворот, а потім науковий та технічний "прогрес" своїми безмежними, у порівнянні з людською силою, можливостями штовхали до дії. Здавалося, що всі проблеми вирішуються так просто:

"Осушимо болота! Нам ріллі не вистачає!" – і порушили у природі водний баланс, кругообіг води.

"Хімію – на службу людям!" – змінивши суть речей, вкрили всю планету неперетравлюваними рештками пластмас, отруїли повітря та воду і вже сама людина

стала заручником підступної науки – без неї тепер ані кроку.

"Проторуємо дорогу в космос, до інших планет!" – і наробили озонових дір, відкрили шлях для смертельного ультрафіолету. Мало планети – уламками космічної техніки засмітили і її орбіту.

"Ядерний паритет – запорука миру на Землі!" – і накопичили стільки зброї масового знищення, що його вистачить аби кілька десятків(!) разів розколоти на шматки нашу маленьку беззахисну планету. Два чи три рази – їм здалося того замало: потрібно двадцять або й тридцять разів! Де вона, та свідомість?!

"Повернемо ріки назад!" – дякувати Богові, не встигли...

А ось новітнє: *"Через сорок років Людина погодою на планеті керуватиме у власних інтересах!"* – Господи, одведи і заступи!

А скільки ще безглузвих, неприйнятних для Матері, а відтак, і для Людини, планів та прожектів було здійснено і скільки ще заплановано здійснити!

Людство все більше віддаляється від Природи, ми все більше входимо в суперечність з її принципами і законами, бо багато з них ми не те, що не розуміємо, а навіть вже забули і тепер не здогадуємось про їх існування і дію, щиро дивуючись час від часу з незрозумілої нам поведінки Матері, котра все ще не полишає надії на подорослішання своїх нерозумних, самовпевнених та невдячних дітей.

Як часто доводиться чути нині оце людське нерозуміння Природи і відчуженість Людини від неї! Весняну повінь вони називають стихійним лихом, а не благом, до того ж, ще й плутаючи повінь із паводком і навпаки. Випаде взимку глибокий сніг – клянуть погоду, утримається на кілька днів двадцятиградусний мороз – для них нова біда: надто холодно. Почне швидко танути сніг, утвориться на дорогах снігова каша – рятуйте наші душі! Затягнеться весна – стогнуть: швидше б уже тепло. Почнеться у травні спека, висушить землю – просять дощу, але коли задощить на кілька днів – на третій день знову починають клясти негоду: набрид їм уже дощ, досить, подавай тепло. Їм би під небесним кондиціонером жити: натиснув кнопку пульта і встановив погоду під себе, натиснув іншу – і в ніч із суботи на неділю дощ пройшов, як мріялось мені у далекому дитинстві.

Що трапилось із Людиною за кілька останніх десятиліть, якщо вона раптом уявила свою незалежність від Природи? Куди поділось розуміння, що ти лише гість її і лише на короткий час; що маєш із вдячністю сприймати її ласку – дозвіл жити тут, вчитись у неї і насолоджуватись кожним прожитим днем? Чи дійсно, Творець полишає розуму того, кого хоче покарати?

Десять тисяч років Людина провела у безперервній, і чим ближче до сьогодення, тим більш безглуздій боротьбі з Природою, а в той же час – і зі своїм природним еством, від якого їй нікуди не подітись і яке стискається в Людині, мов шагренева шкіра, слугуючи платою за нерозумні бажання та наближаючи кінець цивілізації.

Десятки поколінь родяться, ростуть, живуть і помирають у штучному урбанізованому середовищі із чітко визначеними кордонами, котрими вони надійно відгородились від справжнього Життя. Їм здається, ні, вони навіть упевнені в тому, що

їхнє звичне та зручне існування ну ніяким чином не залежить від отієї нікому вже не потрібної старенької із заялуженим іменем – Природа. Вони впевнені, що саме їхнє штучне середовище – із шаленими ритмами, бурхливими пристрастями, підступними відносинами, сумнівними цінностями, нестихаючим шумом, отруєним чадом повітрям, неякісною водою, зате з водогоном, каналізацією, центральним опаленням, автомобілями, комп'ютерами та гіпермаркетами і цілими стадіонами фанатів важкого року і є уособленням Життя, та що *саме у такому вигляді* воно має право на подальше існування.

Але ж чи зробив прогрес людство щасливим? Невже хтось може осмислено сказати, що це так? Зрозуміло, що ні. Втеча молоді від реальності у кібер-простір перший тому доказ. Хіба ж від природи вони туди втікають? Ні, від реалій урбанізованого суспільства. Їм би дременути на Волю, а вони – у віртуальну реальність, тим самим ще тугіше затягуючи на собі зашморг власної безвиході. Здається, з'явилося ціле покоління тих, для кого Природа – чи не потойбічний світ, а справжнім життям для них стає кібер-простір, із котрого вони лише час від часу повертаються у кам'яні нетрі свого мегаполісу і тільки задля задоволення своїх, поки що існуючих, життєвих потреб. Таке враження, що ці нещасні за власним бажанням стоять в одному кроці від кібер-людини і що вони готові зробити його хоч сьогодні, була б лише така можливість.

То яке ж все-таки майбутнє чекає нас? І чи є воно у нас взагалі?!

... Пів-на-десяту і мисливська канонада припинилась, хіба що вряди-годи пролунає десь постріл котрогось із одинаків. Мисливські ж компанії, розігнавши всю дичину, певно, вже чаркують навколо своїх казанків. Доки йшла війна з пострілами та навіть вибухами, я й кльову не бачив, дарма, що добросовісно час від часу підкидав у воду горох.

Аж тут раптом поплавець різко пішов глибоко під воду, я підсікаю – пізно! Горошини як не було. Ну ж бо, ще раз... Пройшла хіба що хвилина – знову пі-шо-о-о-в! Р-раз! Пусто... Ні, не може в'язь так клювати. Добре, – позмагаємось: хто кого? Закинувши втретє, я повністю зосереджуюсь на поплавцеві, а права моя рука, повністю розслаблена, нависла над комелем вудлища. Я аж подаюсь вперед, не стільки тілом, скільки поглядом, внутрішнім своїм "я", подаюсь своєю готовністю продовжити цей невидимий збоку рух миттєвою підсічкою... Ну... Давай... Я не можу так довго перебувати у цьому стані – рухоме "я" в нерухомому тілі, – тому в продовження цього руху я вже починаю повільно, ледь помітно, посувати зап'ясток руки над самим комелем вперед... Головне, щоб кльов почався саме зараз, під час цього руху, тоді у мене буде виграш в часі на якусь долю секунди...

Пі-ш-ш-... – Р-раз! Є!

Там, на самому дні, щось метляється із сторони в сторону і гне вудлище, гне його не власною вагою, а силою м'язів. Таке враження, неначе там хтось шматок фанери причепив за його середину і цей шматок метляється під напором течії у різні боки. Ну, все ясно – чехоня. І вже за хвилину стомлена срібляста шабляка тягнеться по поверхні до берега, а потім я, взявшись двома пальцями за волосін, плавним порухом піднімаю

здобич із води та пронісши у повітрі мало не два метри, хапаю у ліву долоню. Чималенька, грамів за триста. Худюща, – не набагато коротша від ледь не півторакілограмового в'язя, – вона щонайменше вчетверо легша від нього. Як би там не було в подальшому, а все ж тепер із двома головами приїду додому.

Мені б краще ляща підчепити, ніж в'язя чи чехоню. У в'язя, якщо він вагою понад два фунти, м'ясо вже жовте і кісток куди більше, ніж у ляща. Про чехоню взагалі нема чого говорити – там "кустка на кустці сидить і кусткою поганяє", як сказав би мій дід.

Проте, і чехоня вже перестала брати. У кручі – ні душі: ні вище Кози, ні нижче. А колись було тут рибалок... І всі ловили; нехай не всі могли спіймати кожного ранку ляща чи двох, але мало хто повертався додому без риби. Мало хто...

Щось таке зачепило мене за душу – туга за минулим, чи що? І так самотньо стає на душі: де все те, куди поділись всі, з ким моя пам'ять назавжди пов'язує Рокочівщину?

Припнувши вудку шнурком до вбитої в берег коротенької сошки, я піднімаюсь на кручу і йду понад берегом вниз по течії, до ліхтаря, а звідти – до тієї прогалинки у верболозі, де колись давно-давно стояла наша пасіка. Ніхто із пасічників вже не ставить у червні тут своїх вуликів: без повені перевівся квітучий колись луг на ніщо, не квітнуть на ньому, як раніше, багатющі медоноси: дягіль, буркун, конюшина... Певно, і Коржове, озерце не озерце – маленький видолинок із водою, що ховався отут за густим верболозом, – висохло, швидше за все, замулилось, так само, як Коваленчиха, як Філонів бродок, як безліч інших малих, часом безіменних, озерець по всьому нашому лугові.

... Отут стояла наша зелена хатинка з фанери, будка, як по-простому звали її пасічники – батькові друзі і він сам. Як солодко колись спалось мені у ній! А деь отам стояла крислата стара верба з ремезовим гніздечком. Нема і верби – майже півстоліття минуло: струхла, певно, і повинь забрала її рештки ще в той час, як Десна щороку розливалась на всю свою невузьку заплаву.

Я повертаю назад, знову проходжу спустілою прогалиною, підходжу до деснянського ліхтаря і сідаю біля нього, звисивши ноги з кручі. Змарнів наш луг... Покинули пасічники та рибалки Рокочівщину. Жодної гатки не побачиш нині, а було ж щороку не менше десятка. І Коза зовсім уже не та, що раніше: сувора вона і непривітна. Десна зрізала той широкий та зручний припічок, що раніше гостинно запрошував рибалок закинути на Козі вудку, а то і заночувати прямо біля води.

Давно у Рокочівщині не ставлять коропці своїх пасік – не дає тепер луг навіть чверті того взятку, що раніше. І з Бджолою біда: гине вона від нових хвороб, від поганої екології – надто багато тепер у сільському господарстві всілякої хімії, а про пасіки ніхто не думає – у всіх "бізнес" на умі. У всьому світі гинуть бджоли, цілими популяціями вимирають. А як зникне Бджола – за нею піде і Людина: не виживе вона без смугастих трудівничок.

Тільки подумати: в епоху динозаврів, сто сорок мільйонів років назад, на планеті з рослинного світу були лише хвойні та папороті, котрі розмножувались лише завдяки переносу чоловічого сімені повітрям або водою. Сто мільйонів років назад з'явилися на

Землі перші квіти, котрим судилося докорінно змінити ландшафти планети. Все розмаїття рослинного світу виникло лише завдяки квітам, бо ті винайшли спосіб, виробляючи солодкий нектар, залучати для свого розмноження комах. Бджолам близько ста мільйонів років і це саме вони разом із квітами перетворили планету на Рай, в якому і з'явилась пізніше людина. Практично всі тропічні ліси, легені планети, – це різноманітні квіткові дерева та рослини. Жодного перебільшення немає у тому, що існування людини залежить від Бджоли: зникне Бджола – щезне рослинне розмаїття, зміниться клімат і раціон землян за кілька років стане надзвичайно убогим, голодним.

Сто мільйонів років існування Бджоли, котра за цей час яких тільки катаклізмів не пережила – і раптом за якихось півстоліття так усе змінилося, що комаха, котрій мусимо бути вдячними за створений Рай, комаха, на котрій, без перебільшення, тримається життя планети, опинилась під загрозою зникнення.

Час, як деснянська вода: півстоліття життя сплило за нею... Вже ціле покоління відданих Рокочівщині рибалок і пасічників пішло у кращий світ: батькові друзі – однорукий дядько Михайло і дядько Василь, що краще за всіх умів варити юшку, і дядько Дмитро, тесляр і пересмішник, і дід Супрун – суворий козарлюга, і батько – він теж переступив межу земного буття. Ще за місяць до смерті ніхто з чужих не подумав би, що йому, з вигляду міцному, неначе дуб, так мало залишилось жити. В день смерті він все допитувався чи скоро вже дванадцята година дня і пішов рівно в цей час. Перед відходом, вже марячи, він розмовляв зі своїми вірними друзями і останніми словами його були:

–Ти подивись, дощ пройшов, а луг сухий...

Я знаю, в той час душею він був зі своїми друзями отут, у Рокочівщині, і бачив він той давній, майже забутий нині, справжній квітучий луг і нашу Десну – його світ, котрий він так любив, котрий відкрив мені малому і котрий передав у спадок. Щирий уклін тобі за це, батьку, пухом земля тобі і вічна пам'ять!

По його смерті здалося мені, що в нашій хаті впала одна стіна – ти неначе і під дахом, але відчуваєшся беззахисним, неприкритим зі спини...

Півстоліття... Коли півстоліття попереду – як це багато! Коли півстоліття позаду – так мало. Десні у її нинішньому руслі – щонайменше десять тисяч років. Якою могутньою була, коли танув льодовик! Скільки води вона перенесла в собі за цей час! Скільки життів зародилося на її берегах – цілий світ! Її Дух, життєдайний, животворний, одвічний Дух Десни зародив, дав силу, зростив у достатку тисячі поколінь життів і нас, людей, також.

Інколи здається, що людство на Землі – неначе колонія бактерій чи хвороботворних мікробів на натруджених руках садівника: жодної користі, одна лиш шкода. А до всього ще й ділять, ніяк поділити не можуть те, що ніяким чином належати їм не може – землю. Не лише ділять – торгують нею. Дві бактерії ділять між собою що б ви думали? Вірно, руки садівника. Але варто тому вимити їх – куди подінуться ці бактерії? Щезнуть і сліду не залишиться!

Десять тисяч років без особливих змін прожив деснянський луг. Десять тисяч! І

тепер, за якихось півстоліття, з вини людей, і тих людей, що п'ють деснянську воду також, наш луг змінився до невпізнанності. Чверть століття немає на Десні повені. Загнуждавши своїми греблями Дніпро, вони відібрали у Десни її право на життя – на щорічний розлив. Тисяча квадратних кілометрів деснянського луку з травною вище пояса, з багатючими медоносами перетворилась на убогий вигін...

Чисті наші озера з блакитною водою, із зеленим лататтям білих лілей та жовтих глечиків без повені замулились, обміліли, вода в них перестала бути прозорою і зацвітає, ледь тільки почнеться літнє тепло, щоб у липні вже затягнутись ряскою. Без деснянської повені перевелась у них риба і самі вони через якийсь час заболотяться, згинуть.

Скільки риби було в Десні раніше! Стерлядь, марена – вже давно зникли безвісти. Підуст, плоскирка, синець, кляпець, носир, пічкур, гірчак та навіть чехоня і окунь – майже зникли, трапляється, їх роками не ловлять рибалки, а якщо і ловлять, то в мізерній, порівняно з минулим, кількості.

Дуже стрімко змінюється нині світ навколо нас. І рибальство не залишилося осторонь цих змін. Осоружний прогрес дістався таки й сюди. Чому це осоружний? Справа навіть не у вибухівках, тисячах кілометрів китайських сіток і електровудках. Справа зовсім не в легких та довгих вудлищах, не в тонкій та надміцній волосіні, не в гострих гачках і всіляких спінінгових оснастках, гра яких так схожа на рух живої риби.

Підступна наука – хімія – по повній відривається тепер не лише на людях, а й на рибі, безсловесній та беззахисній проти підступних харчових добавок, не тільки шкідливих для будь-чого живого, але й нестримно спокусливих, що безпомилково грають на риб'ячих інстинктах і змушують забувати про природну обережність. Все це тільки входить у моду, а що ж буде, коли воно стане невід'ємною атрибутикою рибальства? Чи ж залишиться тоді хоч щось у наших річках, коли вже й зараз так мало в Десні риби? А коли так, то і втрачає ріка свою привабливість серед нашої молоді, котра шукає собі на майбутнє відпочинок для душі.

Якби довелося мені починати рибальську науку лише зараз – навряд чи став би я рибалкою і точно ніколи не навчився б того, що вмію та знаю нині. Десятки чи й сотні коропських хлопчаків, що мали б пропадати цілісінський день на лузі, не вчаться сьогодні рибальству. Вони вже ніколи не плаватимуть на Коваленчисі, не лежатимуть під сонцем на її білому гарячому піску, вони і деснянську рибальську науку не пройдуть, і Природу не пізнають, не полюблять, ні – вони втечуть у кіберпростір, роз'їдуться по містах, не виключено – хтось спробує браконьєрства... Що буде з їхніми душами?

Хіба одна Десна зазнала такої долі? Незарегульованими залишилось лише сто кілометрів русла Дніпра. Від гребель гине Дністер. Сіверський Дінець через викиди промисловості на межі катастрофи. Сейм, Південний Буг, Тиса і ще сотні рік, річок і річечок України перебувають не в кращому стані. Дві третини території країни – це басейни рік, які споконвіку забезпечували нашим предкам сите життя, а тепер від них

же, невдячних, терплять таку наругу.

Вже кілька років підряд чухається і свербить у владарів життя бажання збудувати над Десною цементний завод. П'ятсот робочих місць обіцяють! На вагах – Десна і п'ятсот(!) робочих місць... Десна – єдина, з числа великих, незарегульована ріка Європи – навіть не перлина, *діамант чистої води* і п'ятсот робочих місць... З котрих Ларинівці – селу Новгород-сіверського району, де планується цей завод поставити, – дістанеться хіба що десять: сторожів, прибиральників, а районові – можливо, п'ятдесят. За тридцять сребреників продали Христа. За кілька десятків робочих місць хочуть купити нашу Десну...

Очільники району – за! "Очільники"...

Але ж є у нас і державні структури, і наукові заклади, котрі мали б займатись проблемами річок. Скільки пройшло через них людей, адміністраторів, спеціалістів і науковців, котрі мали б краще від інших знати стан справ! Чому не чути їхнього голосу? Хіба вони не знають, що є повинь для ріки?! Хіба вони не знають, що ріка невіддільна від власної заплави?! Чому мовчать?! Отой дядько з Держагентства водних ресурсів чи з Деснянського басейнового управління, чи з Інституту водних проблем, котрий весь свій вік прогодувався, якщо розібратися, з нашої Десни, – як не застрягне у нього в горлі той шматок хліба?

Хай якою б красивою не видавалась ще нам Десна, але вона приречена на загибель, як і Дністер, як навіть і Дніпро, якщо Земля і далі терпітиме оці витівки людства. Хіба що колись, як той садівник, не вміє свої руки від нас, нечистих та безмозглих...

А хіба кращим є життя річок у Азії та Південній Америці? А в Північній – невже їм там солодко живеться? А закутим у бетон, зацивілізованим європейським – чи спитав хтось у них: "Як поживаєте?"

І ніхто з оцих "спеціалістів", науковців, що заробили на річкових проблемах статки свої і ім'я, не скаже, не заволає на весь світ:

" – Та почуйте ж, ви!! Ріка – це не той рівчак у бетонних берегах, котрий бачите ви з ваших високих кабінетів! Ліс ще якось можна уявити собі масивом, де ростуть дерева. Але ріка – це не лише та маса води, що плине руслом між двома берегами; ріка – це ще й усі її притоки, котрі, неначе коріння та гілки на стовбурі, утворюють дерево, обріж їх – і дерево перестане рости; це ще і вся її заплава аж до того місця, куди дістає річкова вода при найвищій повені, це і всі озера в заплаві, це і болота та плавні на ній, це – цілий світ, що має одну лише назву собі: Ріка! Хто відділив матір від дітей її? Без повені переведуться сіножаті на лугах, озера замуляться і стануть болотами, а болота та плавні геть висохнуть. Чи зможе мати жити в той час, як на її очах помирають діти? Ні, життя її відтоді не буде тривалим та щасливим. Зрозумійте ж, ви, ті, хто з владою, але без розуму: повинь для ріки – це як весняний цвіт для яблуні. Не зацвіте навесні яблуня – не дасть нам плодів своїх. Повинь для ріки – це її оновлення, таке ж, як щомісячне оновлення жіночого організму. Чи зможе без цього дружина ваша чи донька запліднити, аби подарувати вам дитину?

Забудова заплави не піде на користь ані вам, ані дітям вашим, мститиме вам ріка,

все одно, що на кладовищі будете ви ваші житла.

Ви вже повинь стихійним лихом назвали, тоді, коли все якраз навпаки! Це людська діяльність – стихійне лихо для Ріки. Боротьба із повинню – таке ж дикунство, яким була у середні віки боротьба із відьмами, або ще й гірше. Не боротись нині потрібно з повенями, а навпаки – забезпечувати щорічний розлив рік, бо лише в такому випадку у людства є майбутнє!"

Мовчать... Не волають...

З усієї води, яка є на Землі – прісної лише два з половиною відсотка. І лише одна трьохста частина прісної води знаходиться в річках та озерах. А між тим, ріки забезпечують існування сорока відсотків тваринного світу і дванадцяти – рослинного. Зате в трубах та резервуарах, – закритих штучних водоймах людства, – води вп'ятеро більше, ніж у ріках та озерах! Вп'ятеро! Вже виловлено три чверті рибних запасів планети. За скільки часу виловлять решту, коли ріки і навіть моря кинуті на поталу бракон'єрам та розбійникам?

На Землі від колишньої кількості лісів залишилась хіба що третина. Ліси та прісні водойми – ріки, озера нерозривно пов'язані між собою. Ліси стримують ерозію ґрунту, утримують береги річок від розмивання, уповільнюють сніготанення та випаровування води. Навіть найзабрудненіша вода, профільтрувавшись через лісові ґрунти стає не просто питною, а настільки чистою, що жодна штучна хімічна її очистка не може зрівнятись у цьому з матінкою Природою. Ліси забезпечують річкам сталий постійний водозбір. Лісові джерела, підземні води, що утворились під лісовими масивами є запорукою повноцінного життя річок.

Ліси, це відомо усім, насичують повітря киснем. І якщо лісів стало втричі менше, а забруднення повітря виросло просто незмірно, то можна лише уявити як змінилась якість того середовища, в якому ми живемо.

Нам, нинішнім, ніколи не взнати, якою була наша Десна, її луки п'ятсот, тисячу чи дві тисячі років назад; скільки і якої риби водилось в ній, ми ніколи не почуємо і не прочитаємо спогадів тодішніх рибалок, не визнаємо правди про їхні улови, про мешканців Лугу... А жаль, так жаль... Ті, хто прийдуть нам на зміну, що застануть вони, яку Десну побачать, що скажуть про нас, теперішніх?

... Я так само сиджу в зажурі, з оповитою смутком душею, один на всю Рокочівщину. Стіна верб на протилежному березі вже не видається мені такою височенною, до самого неба, як колись у дитинстві. Лише так само, як і тоді, переді мною вигнулось серпом деснянське русло і у воді відбилось блакитне небо з білою хмаринкою та зелений верболоз, що ним ген там, вище по течії, густо вкритий лівий берег.

Десна. Коротке слово, звичне. Ти стоїш на її березі – спробуй досягнути вміст цього слова. Маса води, основи життя, плине мимо тебе, по суті – невідомо звідки, невідомо куди. Де її стільки береться, стільки, щоб бути майже вічною рікою – сотні, тисячі, навіть десятки тисяч років плинути й плинути, нести свої не просто води – життєдайну основу існування всього суцього на Землі? Народившись одного разу, ріка в людській

уяві перетворюється на вічність, на безкінечний плин часу, на живу істоту, ні, значно більше, ніж на істоту – на цілий світ. Так, вона безперечно жива, ця маса плинучої води з усіма життями, що її населяють – комахами, рибами, птахами, звірами, рослинами. Вони невід'ємні одне від одного, у них – власний світ. Риба без води мре, але і ріка без риби – мертва ріка.

Світ Десни, нехай і звучить це по-синтоїстськи, по-даоськи (а що, врешті-решт, у цьому поганого?) весь пронизаний її животворним Духом. Цей Дух витає над деснянською водою, річковою сирістю залягає навесні по лугових полях, туманом стелиться над її озерами та протоками, густим ароматом стоїть над уквітчаним лугом, під час бабиного літа разом із павутиною пливе в піднебессі, з осіннім листям тихо опадає на темно-свинцеву холодну воду, закручується у вихори снігової заметілі на лугових просторах, він гримить і тріщить, реве і стугонить разом із льодоходом, з повеневими водами розливається на всю шир деснянської заплави, він життєдайний цей Дух!

Він притягує до себе, п'янить, заманює і, одного разу полонивши, вже не відпускає від себе ніколи. Це він змушує рибалок терпіти спеку та холод, дощ, укуси комарів і мошок; він вселяє надію, не дає заснути вночі, піднімає рибалку ні світ, ні зоря, збуджує уяву і заряджає оптимізмом; він навчає не лише очима бачити, а, перш за все, серцем відчувати незрівнянну красу рідного краю, не уявляючи без неї свого життя.

Він невловимий, він невидимий, він незбагненний, але він є! Той, хто його відчув, хто зрозумів, що він існує, хто пізнав його серцем, хто впустив його до себе в душу – той щаслива людина, бо це диво, цей одвічний Дух Десни дарує людині ще одне, друге життя.

Матінко-Десно! Чим віддячити тобі за ті часи, коли я бачився з тобою, дихав повітрям твого лугу, вдихав запахи сотень тисяч квітів, ласував медом, що його наші бджоли збирали на твоїх берегах, пив твою святую воду, приймав щедрі дари твої: лящів, в'язів, судаків та щук, милувався тобою навесні і восени, літом і зимою, вбирав твій животворний дух і був щасливим?

Це дякуючи тобі я навчився терпінню та витримці. Дякуючи тобі, я маю упевненість, що в моєму житті все буде так, як замислено, варто лише почекати слушної миті. Це ти навчила мене бачити красу навколишнього світу. Ти наповнила мою душу такою кількістю вражень, що їх вистачило б не на одне життя. Завдяки тобі моє серце навчилось битися в одному ритмі з тобою і з лісом, відчувати себе не споживачем, не господарем, не власником, а просто – своїм, маленькою частинкою твого світу і це дає мені насагу та сили жити.

Що я можу зробити для тебе, матінко-Десно? Що важить у цьому світі слабка сила однієї людини?

Хіба...

Я розповім про тебе. Розкажу про твою красу, про твою велич, про незбагненні твої чари і про багатство твоє, і про радості, і про біди твої розповім, і про горе. Нехай буде розповідь моя щира, як молитва до Бога, як благання до тебе:

- Матінко наша! Пробач, коли можеш, блудних і нерадивих дітей своїх, що в черствості та сліпоті, пожадливісті і ницості думають лише про свою сьогоденну вигоду, нехтують тобою, зобижають тебе, а ти, в високості своїй, в незрадливій материнській любові, терпиш і терпиш їхні беззаконня, котрим кінця не видно і зносиш мовчки та смиренно наругу над собою...

Невже ж не почує ніхто, не замислиться і пальцем не поворухне?

А якщо і станеться таке, що не замисляться, не схаменуться, - ну, що ж, тоді, певно, уміє Садівник руки свої і твоєю водою: на все Його воля...

Ти не вмреш; ще настане той час, коли повернеться все на круг свій, відродишся ти і знову молодою та сильною розіллешся на всю шир своєї заплави і над тобою в синьому квітневому небі, даруючи життя травам і деревам, риbam і птицям, комахам і звірам, ширятиме одвічний, невмирущий життєдайний твій Дух і кожне життя славитиме тебе: найменша комашина і найбільший звір, птах у небі і риба в глибині, і людина, Нова Людина... І відтоді буде так завжди!

Вже перед прірвою чи ще на роздоріжжі?

Людина щодня, щогодини, щомиті робить свій вибір життєвого шляху. Кожного разу - в залежності від власного місцезнаходження і від того, що відкривається перед її очима.

Наш світ двоїстий? Тоді уявімо собі, що його існування - це невпинний у своєму русі велетенський маятник. Колись, коли і Людини ще не було, а на планеті безроздільно панувала Природа, все одно, в її утробі вже був людський зародок. Певно, Енергія життя, Дух життя, в межах Землі є сталою величиною. Коли вона штовхнула той маятник з найвищої його точки донизу, весь Дух життя належав живій Природі, але щойно народжене людство в цьому русі почало перебирати його на себе і з кожним століттям свого існування все більше та більше. Чим швидше зростала кількість людей, тим більше цієї енергії віднімало людство у Природи, у своїх живих сусідів по планеті. А коли ще й вогонь приборкало і сільським господарством зайнялось - то й поготів.

В якийсь момент, в одну неловиму мить, проскочив маятник ту найнижчу точку свого руху, коли між Людиною та Природою мала місце рівність сил, проскочив і полетів далі, тепер уже не вниз, а по інерції - нагору. До того моменту Людство творило, після нього, - з настанням промислового перевороту та розвитком технічного прогресу, - це творення змінилось на руйнацію. Вона все більше уповільнює рух маятника: кількість людей за сім десятиліть зросла втричі, але з лиця Землі тепер кожен рік щезають двадцять шість тисяч видів живих організмів.

Людство перебрало на себе надто багато Енергії життя і ризикує вже через сотню літ залишитись у голій пустелі, хоча, коли все піде так і далі, то воно не витримає і півстоліття. Маятник скоро дістанеться-таки своєї верхньої точки і тоді почнеться зворотній відлік часу: загибель людства, відродження Природи, - рух маятника у зворотньому напрямку. І буде так завжди, доки існує в нашій свідомості дуальний світ, бо це єдина умова його існування.

Форма і зміст, зовнішнє і внутрішнє - дуальні пари, що навічно пов'язані між собою,

- основа нашого світу. Зміст має відповідати формі. Форма відображає зміст. Коли це не так, стається руйнація, бо порушується гармонія існування. Руйнація необхідна для того, аби ці дві протилежності відповідали врешті-решт одна одній, нехай і ціною переходу на значно нижчий рівень. Сукупна свідомість земної цивілізації - це як зміст; її ж технічний рівень, відношення до Природи є формою. Свідомість людства безнадійно, катастрофічно відстала від його технічних можливостей.

Якщо наука так прагне нових знань, аби перейти на якісно новий рівень розвитку, чому її знання про Людину не складають навіть піввідсотка уявної нам кількості? Ми вміємо задіяти лише мізерну частину власних можливостей. Чому? Лінощі... Звичайні лінощі, бо зміна себе вимагає надзусиль; куди простіше і цікавіше змінювати під власні потреби інших.

Здавалось би, настав уже час над цим замислитись, зайнятися Змістом і тоді сама собою зміниться на краще Форма. Людина - цілий Всесвіт. Цей Всесвіт всередині кожного з нас так само безмежний, як і зовнішній, але ми самі для себе закрили до нього доступ.

Питання стоїть руба: або ми свідомо внутрішньо змінюємось на краще і цивілізація зростає у розвитку, або це буде вирішено без нашої згоди: просто бігуна повернуть після його фальшстарту на початковий рубіж.

Вожді світу, котрі знають, чи мали б знати, куди більше нас, - вони цим не переймаються. Вони переймаються проблемами економічними та фінансовими, озброєнням, дешевим престижем космічних польотів - чим завгодно, тільки не поверненням втраченої рівноваги між Природою та Людиною. Бо проблема не може бути вирішена в той же спосіб, у який колись вона виникла.

Невже не знайдеться серед них жодного, хто наважився б, знайшов у собі сили і повів людство іншим, новим, шляхом? Він став би для нас навіть не Героем, а - Богом. Чи потрібне ще одне Пришестя, аби дати нам, нерозумним, ще один Закон - як жити у злагоді з Природою?

Ми створили собі кумира - науково-технічний прогрес. Це він тепер - майже істина в останній інстанції. Хімія, кібернетика, генна інженерія, космонавтика, нанотехнології - вперед, до незвіданого! І несуттєво, чим це закінчиться, бо ж "розвиток, рух уперед неможливий там, де є страх перед його наслідками", а рух уперед сьогодні - це технічний прогрес і нічого іншого. Зрозуміло?! Це ж хто ще там незгоден?!

І одразу - ярлики, ярлики...

Але ж чи варто було городити весь цей город під назвою науково-технічний прогрес із благими намірами ошчасливити людство, якщо по суті, до цього часу ніхто так і не може відповісти на питання: а в чому все ж таки щастя людини і в чому її призначення? У пізнанні добра і зла? У зміні світу навколо себе? У житті без фізичних зусиль?

А в чому ж тоді призначення всього людства загалом? Задля чого воно, наділене розумом, здатністю до самоорганізації та можливістю впливу на навколишній світ, населяє планету, єдину і неповторну у всьому Всесвіті? Це збіг обставин, чи задум

Творця?

Ми шукаємо собі подібних, "братів по розуму", не замислюючись: чому ми одні? Нам, певно, хочеться, щоб хтось допоміг, підказав, підучив... Але задумано так, що ми мусимо самотужки доводити право на існування і самі давати відповідь на споконвічне запитання:

- У чому призначення людини?

І ще на одне:

- У чому призначення людства?

Першолюди завинили перед Творцем лише тим, що вкусивши плоду пізнання Добра та Зла, розділили свою свідомість навпіл і тим самі ж себе покарали, створивши двоїстий світ, у якому кожна річ складається із двох поєднаних в одне ціле протилежностей. Вони прирекли майбутній рід людський на гріхи та страждання від існування у світі, де все – боротьба. Як, певно, легко було нашим Першобатькам – Єві та Адамові – спокуситись на заборонене! І як тепер важко, виявляється, практично неможливо, повернутись всьому людству у втрачений Рай...

Здавалось би, все так просто, а виявляється – так складно. Вже тисячі років ми приходимо у цей світ задля того, аби спокутувати гріх Першобатьків наших, а нічого з цього не виходить. Ми повинні були б, поживши тут, зрозуміти якої шкоди завдає нашій душі нетерпимість, непримиренність, бажання задля власної вигоди та втіхи змінити все навколо під себе. А далі, збагнувши це, мали б навчитись жити не воюючи, змінюючи на краще себе, а не світ. Людству не можна змагатись із Природою, бо воно невід'ємна її частина. Воно – інтелект земного Життя і це не привілей, це – обов'язок. Обов'язок мозку, як частини тіла – приймати рішення, що забезпечують повноцінне існування здорового організму. Цивілізація має вирішити, чи й далі жити їй тупим, погибельним життям наркомана, чи, напруживши всі сили та волю і одужавши, виконувати своє призначення.

Ми самі себе позбавили Раю, тож самі маємо і віднайти дорогу назад. Двері Туди не зачинені. Пройди свій шлях із миром у душі, не поділяючи світ на хороше та погане, не ворогуючи з людьми та Матір'ю своєю – Природою і ти здійсниш те, заради чого прийшов сюди – отримаєш втрачений Рай.

Але куди рухатись – кожен має вирішити сам.

Ну, ось, здається, і все, про що хотілося написати.

Залишається лише сподіватися, що Читачеві написане прийдеться до душі, а головне – посеред марноти посякдення змусить його замислитися про несуттєве, вічне. То ж замислимось. Замислимось...

Серпень 2009 – вересень 2013.